

Josip Pečarić: BOKELJ PO IZBORU /
DR. SC. DOMAGOJ VIDOVIĆ

JOSIP PEČARIĆ

BOKELJ PO IZBORU

DR. SC. DOMAGOJ VIDOVIĆ

ZAGREB, 2025.

© Josip Pečarić, 2025.

KAZALO

UVODNI TEKSTOVI	9
DOMAGOJ VIDOVIĆ – ČUVAR HRVATSKOG JEZIKA, IMENA I IDENTITETA	9
VIDOŠKA PJESNIČKA NOĆ	19
 VIDOVIĆ U MOJIM KNJIGAMA	 76
LISTE SA STANFORDA, FAH IDIOTI I JOSIP ŠIMUNIĆ, DRAGOVOLJAC.COM, 2023.	76
ZAVRŠNI TEKST: 1000. BROJ „HRVATSKOG TJEDNIKA“	76
HAZU I TUĐMANOVA BISTA / NAPADAJU TUĐMANA – DA UMREŠ OD SMIJEHA, 2., ZAGREB, 2024.	87
AKADEMIK SA H-INDEKSOM NULA? – 4.	87
PRIOLOG: POĐITE U BOKU I DOPUSTITE DA VAS UBIJE TA NEIZRECIVA LJEPOTA	92
MOJA ANKICA II., ZAGREB, 2024.	105
DR. SC. DOMAGOJ VIDOVIĆ	105
MARITO MIHOVIL LETICA, SVAKI JE KAMEN U BOKI HRVATSKI	119
PISMO DR. SC. DOMAGOJU VIDOVIĆU	131
PRIOLOG: REKONKVISTA ČUDNOVATOGA SRPSKO- HRVATSKOG KLJUNAŠA U KANADI?	134
BOKA KOTORSKA I BOKELJI,	

DRAGOVOLJAC.COM., 2025.	137
III. SVJETSKI FESTIVAL HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI	
ZAGREB	137
ZVONIMIR DEKOVIĆ: KULTURA HRVATA U CRNOJ	
GORI TRAJE VIŠE OD TISUĆLJEĆA	143
 JOŠ NEKI TEKSTOVI 'BOKELJA PO IZBORU' ...	 145
IMA LI JOŠ KOJI BAR NA SVIJETU?	145
OPASNOST – BARAKUDE U BAZENU	150
DOMAGOJ VIDOVIĆ - RODU O JEZIKU	156
GAJO PETROVIĆ I SRPSKA LOGIKA	159
HRVATI NA JUGOISTOČNOME RUBU – PRIČA O	
HRVATIMA IZ SVEBARJA	161
GDJE SE IZGUBIO VICKO VJENCESLAV SMEĆA?	168
LORD BYRON NA PRČANJU	170
HRVATSKI IDENTITET IZMEĐU ZLOPORABE	
VJERSKOGA KLJUČA I SELEKTIVNOGA PRISTUPA	172
ZAR JE I MATE SRPSKO IME?	179
DOMAGOJ VIDOVIĆ - PORFIRIJEV DESANT NA	
KOTOR	185
CRNOGORSKI POPIS – HRVATI U RALJAMA	
SRPSKOGA SVETA	191
DOMAGOJ VIDOVIĆ: "HRVATSKI JEZIK U CRNOJ	
GORI"	196
SRETNNA ZEMLJA I VI SRETNI IZDANCI – O VEZAMA	
HVARA I KOTORA	206
BRUNO LUCIĆ, DOMAGOJ VIDOVIĆ PREDSTAVIO	
‘BOKELJSKE STUDIJE I OGLEDE’: ‘TVRDILO SE DA	
SU HRVATI U CRNOJ GORI NESTALI PRIJE 150	
GODINA, TO SU IRACIONALNA POSEZANJA!’	209
ONOMASTIČAR I JEZIKOSLOVAC DOMAGOJ	
VIDOVIĆ U SALOČI PREDSTAVIO KNJIGU NA KOJU	
SE ČEKALO POLA STOLJEĆA	217
PREDSTAVLJENA KNJIGA "BOKELJSKE STUDIJE I	
OGLEDI" DOMAGOJA VIDOVIĆA	222
LAV XIII. I HRVATI U CRNOJ GORI	225
JEZIČNE PIKANTERIJE IZ BOKE I SVEBARJA	231

PROMOCIJA KNJIGE „GORNJOLASTOVSKA ŠTORIJE“ – VEČER SJEĆANJA, JEZIKA I IDENTITETA	234
ANKA JANA NIKOLIĆ MARKOVIĆ RIJEČIMA SAČUVALA SVIJET KOJI NESTAJE	248

TEKSTOVI U ČASOPISIMA	253
HODIT ĆE NA FEŠTU ZA NAS KOTORANE	253
OD VERONA DO UZUNVUKOVIĆA – POGLED U PREZIMENSKI FOND HRVATA U CRNOJ GORI	258
POGLED U PREZIMENSKI FOND HRVATA U CRNOJ GORI	271
POGLED U TOPONIMIJU KOTORSKOGA ZALJEVA	306
POGLED U TIVATSKU TOPONIMIJU	339
DOMAGOJ VIDOVIĆ, ILIJA VUKOTIĆ: LEKSIK GOVORA SELA ZUPCI	371
DOMAGOJ VIDOVIĆ, ILIJA VUKOTIĆ, IZ JEZIČNE I IMENOSLOVNE BAŠTINE SELA ZUPCI KOD BARA	391
DOMAGOJ VIDOVIĆ, ILIJA VUKOTIĆ, POGLED U TOPONIMIJU SELA ZUPCI KOD BARA	408
DOMAGOJ VIDOVIĆ, BRANIMIR BILAFAER: POGLED U TOPONIMIJU RISANSKOGA ZALJEVA	428
BOKELJSKE STUDIJE I OGLEDI	450
IN MEMORIAM GRACIJELA ČULIĆ	454
JEDNA DRUKČIJA BOKA	461
O IMENU BAR	464
BRANIMIR BILAFAER, SANJA PERIĆ GAVRANČIĆ, DOMAGOJ VIDOVIĆ: BOKELJSKI ONOMASTIČKI TRIPTIH	470
HRVATSKI JEZIK U CRNOJ GORI	476
AKADEMIK JOSIP PEČARIĆ – ŽIVOTOPIS	486

UVODNI TEKSTOVI

DOMAGOJ VIDOVIĆ – ČUVAR HRVATSKOG JEZIKA, IMENA I IDENTITETA

04/03/2025

Dr Domagoj Vidović (photo Turistička zajednica Dubrovnik)

Piše: Božidar PROROČIĆ, književnik i publicista

U vremenu u kojem su korijeni često zaboravljaju, rijetki su pojedinci koji s istinskom strašću, znanjem i predanošću služe očuvanju nacionalnog identiteta. Jedan od takvih neumornih čuvara hrvatske kulture, jezika i baštine jeste dr. sc. Domagoj Vidović – intelektualac čiji rad nije samo akademski doprinos, već i duboko posvećenje narodu kojem pripada. Njegovo ime simbol je borbe za jezičku i kulturnu autentičnost, a njegov glas uvijek je snažan, jasan i nepokolebljiv, posebno kada govori u ime Hrvata u Crnoj Gori, zajednice kojoj pristupa s nesebičnom ljubavlju i predanošću. Vidovićev rad nadilazi granice uobičajenog istraživačkog posla on ne samo da proučava hrvatski jezik i njegova historijska izvorišta, već ga i štiti, prooviše i ponosno prenosi na buduće naraštaje. Njegova posvećenost kulturnom identitetu Hrvata ogleda se u svakom njegovom djelu, u svakoj izgovorenoj riječi, u svakom napisanom akademskom tekstu. Poput moreplovca koji se ne boji nepoznatih obzorja, već ih dočekuje s radošću istraživačkog duha, Vidović s istim žarom ulazi u složene jezične fenomene, tragajući za istinom o hrvatskoj riječi, toponimima i historijskim iskonima.

„Čovjek ne može otkriti nove oKeane ako nema hrabrosti da izgubi obalu iz vida“, rekao je André Žide. Upravo ta misao može se primijeniti na Domagoja Vidovića – naučnika koji se ne zadovoljava površnim, već uvijek korača dalje, dublje i hrabrije, svjestan da prava spoznaja dolazi samo onima koji se ne boje izazova. Njegova misija nije samo akademska – ona je patriotska, prožeta odgovornošću prema sopstvenom narodu i njegovom opstanku u kulturnom, historijskom i jezičkom smislu. Domagoj Vidović nije samo lingvist i naučnik – on je glas koji se ne da utišati, čuvar tradicije, i svjetionik hrvatstva koji svojim radom svjedoči koliko su ime, jezik i identitet neodvojivi od narodnog bića. Njegova predanost i naučna posvećenost dokaz su da istinska ljubav prema jeziku nije samo intelektualna, već i duhovna, ona koja ne poznaje granice ni prepreke.

Domagoj Vidović rođen je 20. novembra 1979. godine u Metkoviću. Njegovo obrazovanje i rani akademski razvoj prožeti su doticajem s različitim krajevima hrvatskog jezičkog prostora – osnovno obrazovanje započeo je u rodnom Metkoviću i nastavio u Pučišćima

na ostrvu Braču, dok je gimnazijsko školovanje završio u Metkoviću. Još od mladih dana pokazivao je duboku posvećenost lingvistici i proučavanju jezika, što ga je dovelo do Filozofskog fakulteta u Zagrebu, đe je diplomirao u martu 2004. godine. Njegov diplomski rad, posvećen vidonjskoj antroponimiji i toponimiji, bio je samo početak njegove izuzetne naučne karijere. Vidović se već 1. septembra iste godine pridružio Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje, đe neumorno radi do danas. Njegova istraživačka znatiželja i posvećenost jezičkoj baštini nastavile su da se produbljuju kroz postdiplomski studij lingvistike, koji je upisao iste godine. Kruna tog obrazovnog puta bila je doktorska disertacija „Antroponimija i toponimija Zažablja“, koju je odbranio u aprilu 2011. godine pod mentorstvom Dunje Brozović Rončević.

Dr Domagoj Vidović sa jednom od koautorskih knjiga (photo Institut za hrvatski jezik)

Kao naučnik i istraživač, Vidović ne samo da doprinosi razvoju lingvistike, već je i drgaocjena figura u proučavanju onomastike, dijalektologije i akcentologije, posebno na krajnjim dijelovima hrvatskog jezičkog prostora. Njegov rad odlikuje duboko

razumijevanje etimologije i složenih lingvističkih procesa, zbog čega je prepoznat kao jedan od vodećih stručnjaka u ovoj oblasti. Od 2014. godine rukovodi metkovskom podružnicom Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, a od 2020. godine i Odjeljenjem za onomastiku i etimologiju. Njegova istraživanja idu dalje od institucionalnih okvira, jer aktivno učestvuje u različitim naučnim projektima, kako u okviru Instituta, tako i van njega. Pored toga, bavi se prevodjenjem s esperanta, čime dodatno proširuje svoje lingvističke vidike. Vidovićev naučni rad nije samo akademska disciplina – ona je stvar misije, posvećenosti i ljubavi prema jeziku kao stubu identiteta. Njegova predanost proučavanju toponimije i antroponimije svjedoči o važnosti čuvanja jezičkog naslijeđa, a njegova sposobnost da poveže istorijske slojeve sa savremenim lingvističkim izazovima čini ga jednim od najistaknutijih čuvara hrvatske kulturne i jezičke baštine.

Plodonosni naučni i publicistički rad Domagoja Vidovića ogleda se u njegovim brojnim autorskim i koautorskim djelima, akademskim istraživanjima i angažmanu na međunarodnim naučnim skupovima. Objavio je pet samostalnih knjiga i još pet u koautorstvu, dok njegov naučni opus obuhvata preko pedeset izvornih naučnih radova. Njegovo ime redovno se pojavljuje na značajnim međunarodnim naučnim konferencijama, đe sa posvećenošću i preciznošću izlaže svoja istraživanja iz oblasti onomastike, dijalektologije i jezičke istorije. Pored akademskih publikacija, Vidović je i izuzetno aktivan u popularizaciji lingvistike, često objavljujući članke u lokalnim časopisima Glas Hutova, Metkovski vjesnik, Vratak, Veselje svetog Jere i Zupci Times, kao i na portalima metkovic.hr, likemetkovic.hr, Maxportal, Narod.hr i portal Radija Dux. Njegova prisutnost na društvenim mrežama doprinosi širenju znanja o jeziku, kulturi i identitetu, a redovno se oglašava na stranicama posvećenim Pučišćima i Janjini. Vidović ne samo da piše, već i uređuje: od 2014. do 2018. godine bio je glavni urednik Hrvatskog neretvanskog zbornika, a i danas učestvuje u radu uredništava prestižnih naučnih časopisa *Studia lexicographica*, *Rasprave*: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, *Povijesni prilozi* i *Stolačko kulturno proljeće*. Takođe, povremeni je urednik *Humskog zbornika*, dok u časopisu *Hrvatski jezik* vodi stalnu antroponomastičku rubriku „Od

Mile do Drage“, posvećenu proučavanju ličnih imena. Njegova posvećenost kulturi ogleda se i u organizacionim aktivnostima. Bio je član Organizacionog odbora Neretvanskih književnih, naučnih i kulturnih susreta 2013. i 2014. godine, da bi 2019. preuzeo ulogu njihovog urednika. Učestvovao je i u organizaciji značajnih međunarodnih skupova E-rječnici i e-leksikografija (2019.) i Enciklopedika 2020 (2020.), čime je dao doprinos razvoju savremene leksikografije i digitalizacije jezičkih resursa.

Dr Domagoj Vidović (photo Dulist.hr)

Vidovićev novinarski i esejistički rad jednako je impresivan. Bio je stalni kolumnista Hrvatskog slova, đe je od juna 2012. do jula 2015. objavio čak 400 tekstova, a saradnju s tim časopisom obnovio je u martu 2018, pišući do posljednjeg broja objavljenog 11. februara 2022. Od 17. marta 2022. godine kolumnista je portala identitet.hr, dok istovremeno sarađuje s Hrvatskim tjednikom. Svoj doprinos lingvistici nastavlja i kroz jezikoslovnu kolumnu na e-stranicama BK Neretva, đe na stranici „Rodu o jeziku“ piše o važnosti čuvanja

jezičkog identiteta. Njegov neumorni rad svjedoči o tome da istinski naučnici ne prestaju da istražuju, pišu i dijele znanje – ne samo unutar akademskih krugova, već i u široj javnosti. Vidović nije samo lingvista, već i jedan od najistaknutijih glasova u očuvanju hrvatskog jezičkog i kulturnog identiteta.

Domagoj Vidović svojim intelektualnim i naučnim djelovanjem ostavlja snažan trag u polju lingvistike, književnosti i kulturnog identiteta. Njegov akademski, naučni i stručni angažman ogleda se u članstvu u prestižnim institucijama i odborima posvećenim proučavanju jezika, onomastike i dijalektologije. Član je Hrvatskog filološkog društva, Odbora za onomastiku Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU) i Odbora za dijalektologiju HAZU, dok svojim radom doprinosi i Međunarodnom vijeću za onomastičke nauke (ICOS), kao i Hrvatskom savezu za esperanto. Takođe, aktivni je član Društva hrvatskih književnika i Zajednice Hrvata istočne Hercegovine, a njegova saradnja s Društvom dubrovačkih pisaca potvrđuje njegovu duboku povezanost s kulturnim prostorom juga Hrvatske i šireg mediteranskog kruga. Vidović nije samo naučnik i lingvista, već i pasionirani književnik. Svoje književne tekstove objavljuje u renomiranim časopisima Hrvatsko slovo, Literat i Stolačko kulturno proljeće, a 2023. godine objavio je knjigu proznih tekstova „Priče iz pradavnine“, u izdanju Društva dubrovačkih pisaca, čime je dodatno obogatio svoj doprinos hrvatskoj književnosti.

Njegova posvećenost akademskom radu vidljiva je i kroz pedagošku djelatnost – od školske 2019/2020. godine predavač je na Poslijediplomskom sveučilišnom studiju Humanističke znanosti – modul: Mediteranski interdisciplinarni studij na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Splitu. Njegov rad u edukaciji novih generacija lingvista, filologa i naučnika od neprocjenjivog je značaja za dalji razvoj humanističkih nauka na Mediteranu. Za svoje naučne, kulturne i lingvističke doprinose Vidović je višestruko nagrađivan. Kao jedan od autora Školskog rječnika hrvatskog jezika, 2013. godine dobitnik je Nagrade Grada Zagreba, dok mu je Hrvatski sabor 2014. godine dodijelio godišnju državnu nagradu za popularizaciju i promovisanje nauke u oblasti humanističkih nauka. Njegov doprinos naučnoj zajednici prepoznat je i 2016. godine, kada je osvojio

nagradu Narona u oblasti nauke, koju dodjeljuje Grad Metković. Vidovićev neumorni rad na očuvanju književne i jezičke baštine prepoznat je i van granica Hrvatske. Matica hrvatska Stolac mu je 2024. godine dodijelila prestižnu nagradu Hrvatski stećak za izuzetan doprinos hrvatskoj književnosti, dok mu je Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore iste godine uručilo Zahvalnicu za nemjerljiv doprinos afirmaciji i promovisanju književno-jezičke baštine Boke Kotorske, Svebarja i hrvatske zajednice u Crnoj Gori. Njegovo prisustvo u Crnoj Gori nije samo simboličko, već i stvarno – svojim znanjem, predanošću i angažmanom pomaže očuvanju identiteta i kulturnog nasljeđa Hrvata u ovom prostoru.

Vidović se aktivno bavi i standardizacijom geografskih i zemljopisnih imena. Bio je član Radne grupe Odbora za imenovanje naselja, ulica i trgova Gradske skupštine Grada Zagreba u dva mandata – od maja 2014. do aprila 2017. i od oktobra 2019. do maja 2021. godine. Od 2020. godine vanjski je član Povjerenstva za standardizaciju geografskih imena, dok je u aprilu iste godine uvršten među nacionalne eksperte za standardizaciju zemljopisnih imena i savjetovanje u oblasti hrvatskog standardnog jezika, u okviru saradnje s hrvatskim prevodilačkim odjelima Službe za hrvatski jezik pri Evropskoj komisiji. Vidović je svojim naučnim, pedagoškim i publicističkim radom dokazao da je ne samo vrhunski lingvista, već i iskreni zaštitnik jezičkog identiteta i kulturne baštine. Njegovo ime upisano je među one koji su svojim radom učvrstili temelje jezičkog i nacionalnog samosvijesti, ostavljajući lijepi pečat u nauci i književnosti.

DOPRINOS HRVATIMA BOKE KOTORSKE

Teško bi bilo pobrojati sve publikacije, naučne radove, autorske i popularne tekstove Domagoja Vidovića, jer njegov opus obuhvata širok spektar lingvističkih, književnih i kulturoloških tema. Ipak, ono što ga posebno izdvaja jeste njegov nemjerljiv doprinos proučavanju i afirmaciji hrvatskog jezičkog, književnog i kulturnog identiteta, naročito u Boki Kotorskoj. On ne samo da naučno istražuje i bilježi jezičko i onomastičko bogatstvo ovog prostora, već se aktivno zalaže za njegovo očuvanje i afirmaciju u širem kulturno-naučnom kontekstu. Domagoj Vidović nije samo naučnik – on je institucija,

jedan od rijetkih intelektualaca današnje Evrope koji s nevjerovatnom strašću i posvećenošću istražuje, tumači i brani kulturnu baštinu svog naroda. Njegov doprinos Hrvatima Boke Kotorske ogleda se u brojnim naučnim radovima, knjigama i analizama koje su trajno obogatile saznanja o ovom prostoru i njegovim stanovnicima.

Njegova knjiga „Bokeljske studije i ogledi“ (2024.), objavljena u izdanju Hrvatskog nacionalnog vijeća Crne Gore, predstavlja jedno od kapitalnih djela koje se bavi lingvističkom, kulturnom i istorijskom baštinom Boke Kotorske. Kroz ovu knjigu, Vidović daje iscrpnu analizu toponimije, prezimena i jezičkih osobnosti bokeljskih Hrvata, ukazujući na njihovu višestoljetnu prisutnost i kulturni doprinos ovom prostoru. Posebno značajan Vidovićev rad na ovu temu jeste naučni članak „Pogled u toponimiju Kotorskoga zaljeva“ (2019), objavljen u časopisu *Studia lexicographica*, de precizno i argumentovano analizira istorijske slojeve i etimološke korijene naziva mjesta u Boki Kotorskoj. Njegov sljedeći rad, „Pogled u toponimiju Tivatskog zaljeva“ (2020), donosi dodatnu dimenziju istraživanju geolingvističkih specifičnosti ovog kraja, potvrđujući njegovu posvećenost detaljnom proučavanju bokeljskih toponima. Vidović je i autor članka „Pogled u toponimiju Risanskoga zaljeva“ (2023), objavljenog u *Folia onomastica Croatica*, de istražuje slojevitost imenovanja mjesta u najstarijem naselju Boke Kotorske, ukazujući na veze između slovenskog, romanskog i staromediteranskog kulturnog nasljeđa u ovom području. Njegova analiza prezimenskog fonda Hrvata u Crnoj Gori, objavljena u radu „Pogled u prezimenski fond Hrvata u Crnoj Gori“ (2019), pruža dragocjene podatke o porijeklu i istorijskim migracijama hrvatskog stanovništva u ovom dijelu Jadrana.

Dr Domagoj Vidović (photo Metković NEWS)

Vidović je 2023. godine učestvovao u izradi zbornika **„Identitet Hrvata Boke Kotorske“**, objavivši u njemu rad **„Pogled u toponimiju središnjega dijela Boke Kotorske“**, u kojem se detaljno osvrće na jezičke fenomene i historijske tokove koji su oblikovali imenoslovlje ovog kraja. Njegova posvećenost Hrvatima Boke Kotorske ogleda se i u pisanju naučno utemeljenog i izuzetnog predgovora za **„Antologiju poezije POEZIJA BOKELJSKIH HRVATA (Antologija hrvatskog pjesništva Boke od 16. do 21. stoljeća)“**, čiji su priređivači mr. Božidar Proročić i dr. Željka Lovrenčić. U ovom predgovoru Vidović s dubokim razumijevanjem piše o značaju bokeljske poezije, stavljajući je u kontekst šireg hrvatskog i mediteranskog kulturnog prostora te naglašavajući njenu neprocjenjivu vrijednost za književno nasljeđe.

Domagoj Vidović nije samo istraživač – on je vizionar koji razumije da identitet naroda ne leži samo u historijskim dokumentima, već i u jeziku, imenima, poeziji i svakodnevnim pričama ljudi. Njegova intuicija, sposobnost prepoznavanja suštinskih vrijednosti i neumorno zalaganje za očuvanje hrvatskog identiteta u Boki Kotorskoj čine ga jednim od najvažnijih naučnika u oblasti

lingvistike i kulturnih studija danas. „Najvažnije za naučnika nisu njegove diplome, niti broj godina njegovog naučnog rada, pa niti iskustvo, nego posve jednostavno, njegova intuicija.“ – Albert Ajnštajn A upravo je intuicija ono što izdvaja Domagoja Vidovića – njegova sposobnost da osjeti, prepozna i sačuva ono što je najvažnije za jedan narod: njegov jezik, ime i identitet. **Na kraju, reći ću: Pisati o Hrvatima Boke Kotorske znači govoriti o onima koji su vijekovima opstajali na raskrsnici kultura, vjera i imperija, o narodu čija se snaga nije mjerila brojem, već otporom, dubokom sviješću o pripadnosti Mediteranu i neraskidivoj vezi sa hrvatskim kulturnim prostorom. Njihova imena, njihove pjesme, njihova naselja nisu samo istorijski podaci oni su simboli trajanja, svjedočanstva o molitvama izgovorenim na obali uz zvuk školja, o pjesmama mornara što su plovili prema dalekim horizontima, o kamenu koji je upijao i sunce i buru, ali nikada nije izgubio svoje ime.**

Vidović ne dopušta da se ta imena izgube u vremenu. On ne istražuje samo kao lingvista – on tumači kao neko ko razumije koliko je ime važno za identitet, koliko je prezime priča o precima, koliko toponim nije samo geografski podatak, već sjećanje na ljude, njihove sudbine, snove i borbe. Njegov rad nije samo povratak izgubljenim riječima, već i otpor kulturi zaborava. Jer narod koji izgubi imena svojih mjesta, koji zaboravi jezik svojih predaka, gubi i sebe. Zato Vidović vraća Boki Kotorskoj njeno puno ime, njen glas i njenu istorijsku puninu. Njegove studije nisu samo naučni poduhvati – one su dokumenti trajanja, dokazi postojanja jednog naroda koji je vjekovima opstajao, uprkos buri, talasima i istorijskim lomovima.

<https://madeinmontenegro.com/domagoj-vidovic-cuvar-hrvatskog-jezika-imena-i-identiteta/>

VIDOŠKA PJESNIČKA NOĆ

Stolac, 14. lipnja 2024.

Hrvatski stećak rad ak. kipara Stjepana Skoke

OD KNEZA DOMAGOJA DO VIDOŠKE NOĆI

„Katkad je i nekomu tko ne umije doći do
spoznanja dano da ostavi trag
koji će druge dovesti do pravog puta.“

Domagoj Vidović

Čitajući knjige običavam podcrtavati dijelove koji me nečim privuku, pozovu na još poneko promišljanje i poruku koju sadržavaju i pronose. Čitajući knjigu Domagoja Vidovića, O rodu jezikom i pokoja fraška našlo se više takvih, ali sam za ovaj uvodnik odabrao gore navedene. Nekako me posebno podsjetiše na Domagoja, ovogodišnjeg nagrađenika. Držim da je upravo njemu dano ostaviti trag koji druge itekako dovode do pravog puta. Njega je put u više navrata doveo upravo u Stolac. Zastupljen je svojim izvrsnim tekstovima u više brojeva Stolačkog kulturnog proljeća te je naš zbornik postao nezamisliv bez njegovih dragocjenih tekstova. Ne čudi stoga što je ovogodišnji laureat jer je svojim angažmanom to svakako zavrijedio. Našli su se u ovogodišnjoj brošuri i drugi vrijedni književnici koji su rasli i stasali u okrilju Vidoške pjesničke noći. Svakome je od njih nekada netko osvijetlio put i doveo do spoznanja kako ostaviti trag. Zasigurno je mnogima svojevrсна vodilja bio i Luko Paljetak, osebujna ljudska i književna lanterna, čovjek koji je postao zaštitni znak Vidoške pjesničke noći... Adio, dragi Luko, i hvala na svakom susretu! Da...život – ispraća jedne, dočekuje druge... Ne zaboravimo svi skupa misao s početka i nastojmo svojim djelovanjem ostaviti drugima trag koji će ih dovesti do pravog puta.

Radimlja, 14. lipnja 2024.

Predsjednik Matice hrvatske Stolac,
dr. Mladen Bošković

MATICA HRVATSKA STOLAC
NAGRAĐENIK 6 VIDOŠKA PJESNIČKA NOĆ
MATICA HRVATSKA STOLAC
Domagoj VIDOVIĆ

Domagoj VIDOVIĆ je rođen 20. studenoga 1979. u Metkoviću. Osnovnu je školu pohađao u Metkoviću i Pučišćima na otoku Braču, a gimnaziju u Metkoviću. Diplomom profesora lingvistike i hrvatskoga jezika i književnosti stekao je u ožujku 2004. na Filozofskome fakultetu u Zagrebu obranivši rad Nacrt za vidonjsku antroponimiju i toponimiju. Od 1. rujna 2004. zaposlen je u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Iste je godine upisao poslijediplomski znanstveni studij lingvistike te doktorirao u travnju 2011. s temom Antroponimija i toponimija Zažablja pod mentorstvom Dunje Brozović Rončević. Danas radi na projektima Odjela za onomastiku i etimologiju te različitim unutarinstitutskim i međuinstitucijskim znanstvenim projektima. Ujedno je voditeljem Odjela za onomastiku i etimologiju (od 2020.) i metkovske podružnice Instituta (od 2014.). Predmetom je njegova užega zanimanja onomastika na rubnim hrvatskim prostorima, dijalektologija i akcentologija, a bavi se i prevođenjem s esperanta (preveo je s esperanta na hrvatski dvije knjige). Objavio je pet samostalnih knjiga i četiri u suautorstvu, pedesetak znanstvenih radova objavljenih u časopisima te osamdesetak znanstvenih i stručnih radova objavljenih u zbornicima. Sudjelovao je na pedesetak znanstvenih skupova i okruglih stolova,

od čega na desetak međunarodnih. Ujedno objavljuje ogledе iz povijesti hrvatske književnosti te je autorom desetak predgovora i pogovora djelima suvremenih hrvatskih književnika. Objavljuje i popularnoznanstvene radove u mjesnim časopisima (Glas Hutova, Metkovski vjesnik, Vratak, Veselje svetog Jere, Bjelopoljske zore, Zupci Times i List Župe Gospe Snježne), na portalima (metkovic. hr, likemetkovic.hr i Radio Dux) te na društvenim mrežama (stranice Pučišća i Janjine te Radija Naron na Facebooku, kanal na YouTubeu Dalmatinska povijest), urednikom je antroponomastičke rubrike Od Mile do Drage u časopisu Hrvatski jezik, članom je uredništva Hrvatskoga neretvanskog zbornika (od 2014. do 2018. i glavnim urednikom) i časopisa *Studia lexicographica*, *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* i *Stolačko kulturno proljeće* te povremenim članom uredništva *Humskoga zbornika*. Godine 2013. i 2014. bio je članom Organizacijskoga odbora Neretvanskih književnih, znanstvenih i kulturnih susreta, a 2019. njihovim voditeljem te je bio članom programskih odbora međunarodnih skupova *E-rječnici i e-leksikografija* (2019.) i *Enciklopedika 2020* (2020.). Stalnim je kolumnistom Hrvatskoga slova (za koji je napisao 400 tekstova) bio od lipnja 2012. do srpnja 2015. te ponovno od ožujka 2018. do posljednjega broja časopisa objavljenoga 11. veljače 2022. Od 17. ožujka 2022. kolumnistom je na portalu *identitet.hr*, a od 18. kolovoza iste godine suradnikom Hrvatskoga tjednika. Jezikoslovnu kolumnu objavljuje na e-stranicama BK Neretva (podstranica Rodu o jeziku). Članom je Hrvatskoga filološkog društva, Odbora za onomastiku HAZU-a i Odbora za dijalektologiju HAZU-a, ICOS-a (Međunarodnoga vijeća za onomastičke znanosti), Matice hrvatske i Hrvatskoga saveza za esperanto, članom je suradnikom Južnohrvatskoga ogranka Društva hrvatskih književnika te Zajednice Hrvata istočne Hercegovine te surađuje s Društvom dubrovačkih pisaca. Književne tekstove objavljuje u časopisima *Hrvatsko slovo*, *Literat* i *Stolačko kulturno proljeće* te u Hrvatskome neretvanskom zborniku i *Kotorskom zborniku*. Godine 2023. objavio je knjigu proznih tekstova *Priča iz pradavnine* u izdanju Društva dubrovačkih pisaca. Od školske godine 2019./2020. predavač je na Poslijediplomskome sveučilišnom studiju Humanističke znanosti – modul: Mediteranski

interdisciplinarni studij na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Splitu. Kao jedan od autora Školskoga rječnika hrvatskog jezika dobitnikom je Nagrade Grada Zagreba 2013. Dobitnikom je godišnje državne nagrade za popularizaciju i promidžbu znanosti u području humanističkih znanosti Hrvatskoga sabora za 2014. godinu. Godine 2016. dobio je nagradu Naronu u području znanosti koju dodjeljuje Grad Metković. Članom je Radne skupine Odbora za imenovanje naselja, ulica i trgova Gradske skupštine Grada Zagreb, bio od svibnja 2014. do travnja 2017. te od listopada 2019. do svibnja 2021. Od 2020. vanjski je član Povjerenstva za standardizaciju geografskih imena. U travnju 2020. uvršten je u popis nacionalnih stručnjaka za predmetno područje standardizacija zemljopisnih imena te savjetovanje u području hrvatskoga standardnog jezika u sklopu suradnje s hrvatskim prevoditeljskim odjelima Službe za hrvatski jezik u Europskoj komisiji.

BIBLIOGRAFIJA

1. Knjige

1. Birtić, Matea; Blagus Bartolec, Goranka; Hudeček, Lana; Kovačević, Barbara; Lewis, Kristian; Matas Ivanković, Ivana; Mihaljević, Milica; Miloš, Irena; Ramadanović, Ermina; Vidović, Domagoj. 2012. Školski rječnik hrvatskoga jezika. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga. Zagreb.
2. Metkovski prezimenski mozaik, Gradsko kulturno središte Metković, Metković, 2014.
3. Zažapska onomastika, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje Zagreb, Zagreb, 2014.
4. O rodu jezikom i pokoja fraška, Metković, 2016.
5. Vidović, Domagoj; Vukorep, Stanislav; Slobodan, Vesna, Neispričana priča: Turistička monografija Općine Ravno, Općina Ravno, Ravno, 2018.
6. Čilaš Šimpraga, Ankica; Ivšić Majić, Dubravka; Vidović Domagoj, Rječnik suvremenih hrvatskih osobnih imena, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje Zagreb, Zagreb, 2018.
7. Čaleta, Joško; Ćurković Nimac, Jasna; Vidović, Domagoj; Nimac, Dragan, Slivno Ravno, Glagoljaško pučko pjevanje u Splitsko-

makarskoj nadbiskupiji, HKU Pjevana baština – Institut za etnologiju i folkloristiku – Hrvatsko katoličko sveučilište Zagreb, Zagreb, 2020.

8. Rubrica rediviva, Ogranak Matice hrvatske u Zadru, Zadar, 2023.

9. Priča iz pradavnine, Društvo dubrovačkih pisaca Dubrovnik, Dubrovnik, 2023. (knjiga proznih tekstova)

1.2. Uredničke knjige

2015.

1. Hrvatski neretvanski zbornik 6. Društvo Neretvana i prijatelja Neretve. Zagreb.

2016.

1. Hrvatski egzonimi I.: imena država, glavnih gradova i njihovih stanovnika (glavna urednica: Ivana Crljenko, suurednica Ankica Čilaš Šimpraga). Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“. Zagreb.

2. Hrvatski neretvanski zbornik 7. Društvo Neretvana i prijatelja Neretve. Zagreb.

2017.

1. Hrvatski neretvanski zbornik 8. Društvo Neretvana i prijatelja Neretve. Zagreb.

2018.

1. Hrvatski neretvanski zbornik 9. Društvo Neretvana i prijatelja Neretve. Zagreb.

2022.

1. Hrvatski jezikoslovci Krsto Spalatin, Slavko Pavešić, Stjepan Krešić i Luka Vukojević. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

2. Poglavlja u knjizi

2011.

1. Brozović Rončević, Dunja; Čilaš Šimpraga, Ankica; Vidović, Domagoj. 2011. Suvremena toponimija otoka Paga. Toponimija otoka Paga. Sveučilište u Zadru: Centar za jadranska onomastička istraživanja. Zadar. 639–679.

2016.

1. Vidović, Domagoj. 2016. Pogled u toponimiju župe Opuzen, Opuzen – tristota obljetnica Župe svetoga Stjepana Prvomučenika. Župa svetoga Stjepana Prvomučenika. Opuzen. 167–170.
2. Vidović, Domagoj. 2016. Prezimena u župi svetoga Stjepana. Opuzen – tristota obljetnica Župe svetoga Stjepana Prvomučenika. Župa svetoga Stjepana Prvomučenika. Opuzen. 233–262.
3. Vidović, Domagoj. 2016. Pučiško imenoslovlje. Spomenica župe svetoga Jeronima. Pučišća – Župa svetoga Jeronima. 2016. 377–412. 2017.
1. Vidović, Domagoj. 2017. Vidonjska prezimena. Proslava 400. obljetnice crkve sv. Ivana Krstitelja u Vidonjama. 30–65. 2023.
1. Čilaš Šimpraga, Ankica; Vidović, Domagoj. 2023. Onomastičko nazivlje. Hrvatsko jezikoslovno nazivlje. Ur.: Mihaljević, Milica; Hudeček, Lana; Jozić, Željko; Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. 379–389.
2. Vidović, Domagoj. 2023. Hrašanjski toponimi. Župa Hrasno. Pr. Krešić, Milenko. Župni ured Hrasno. Hrasno. 13–44. 3. Znanstveni radovi

3.1. Izvorni znanstveni radovi objavljeni u časopisima kategorije A1 koji su referirani u svjetskim bazama podataka

2005.

1. Vidović, Domagoj; Kurtović, Ivana. 2005. Neutralizacija dugoga i kratkoga a u južnočakavskim otočkim govorima. Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 31. 389–400.
 2. Vidović, Domagoj. 2005. Nacrt za vidonjsku antroponimiju. Folia onomastica Croatica 14. 2005. 147–177.
- 2006.
1. Vidović, Domagoj. 2006. Dobranjska prezimena i nadimci. Folia onomastica Croatica 15. 191–216.
- 2007.
1. Vidović, Domagoj. 2007. Prilog proučavanju odraza svetačkog imena Juraj u hrvatskoj onomastici. Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 33. 431–447.
- 2008.

1. Vidović, Domagoj. 2008. Prezimena sela Vid u Neretvanskoj krajini. *Folia onomastica Croatica* 17. 139–168.
 2. Vidović, Domagoj. 2008. Toponimija sela Dubljani. *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 33. 431–448.
- 2009.
1. Vidović, Domagoj. 2009. Prilog proučavanju odraza svetačkog imena Ivan u hrvatskoj onomastici. *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 35. 347–364.
 2. Vidović, Domagoj. 2009. Gradačka toponimija. *Folia onomastica Croatica* 18. 171–222.
- 2010.
1. Vidović, Domagoj. 2010. Pregled toponimije jugozapadnoga dijela Popova. *Folia onomastica Croatica* 19. 283–340.
 2. Vidović, Domagoj. 2010. Obiteljski nadimci u Pučišćima na otoku Braču. *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36/2. 345–367.
- 2011.
1. Vidović, Domagoj. 2011. Toponimija sela Zavala, Golubinac, Belenići i Kijev Do u Popovu. *Folia onomastica Croatica* 20. 207–248.
 2. Vidović, Domagoj. 2011. Toponimija sela Orahovi Do u Popovu. *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 37/2. 533–562.
- 2012.
1. Vidović, Domagoj. 2012. Pogled u toponimiju Makarskoga primorja. *Folia onomastica Croatica* 21. 207–232.
 2. Kukrika, Ivan; Vidović, Domagoj. 2012. Toponimija sela Kotezi u Popovu. *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 38/1. 123–144.
- 2013.
1. Vidović, Domagoj. 2013. Toponimija sela Trnčina u Popovu. *Folia onomastica Croatica* 22. 215–252.
 2. Vidović, Domagoj. 2013. Naglasci u govorima i toponimiji Zažablja i Popova. *Rasprave: Časopis IHJJ*, 39/1. 155–173.
- 2014.
1. Vidović, Domagoj. 2014. Toponimija zapadnoga dijela Popova. *Folia onomastica Croatica* 23. 243–265.

2. Vidović, Domagoj. 2014. Naglasci u Rječniku stranih riječi i naglasnome priručniku Adolfa Bratoljuba Klaića u usporedbi sa Školskim rječnikom hrvatskoga jezika. Rasprave: Časopis IHJJ 40/2. 497–520.

2015. 1. Vidović, Domagoj. 2015. Pogled u toponimiju sela Hrasno u istočnoj Hercegovini. *Folia onomastica Croatica* 24. 93–123.

2. Vidović, Domagoj. 2015. Prezimena župe Lokvičići u Imotskoj krajini. Rasprave: Časopis IHJJ 41/2. 355–375.

2016.

1. Vidović, Domagoj. 2016. Prilog proučavanju odraza svetačkoga imena Ilija u hrvatskoj antroponimiji. *Folia onomastica Croatica* 25. 167–182.

2017.

1. Vidović, Domagoj. 2017. Toponimija sela Trebinja u Popovu. *Folia onomastica Croatica* 26. 103–137.

2. Jeić Baguzej, Jadran; Vidović Domagoj. 2017. Žuljanska prezimena i toponimija. Rasprave: Časopis IHJJ 43/2. 359–380.

2018.

1. Milić, Ivana; Vidović, Domagoj. 2018. Toponimija jugoistočnoga dijela Neretvanske krajine. *Folia onomastica Croatica* 27. 71–98.

2019.

1. Vidović, Domagoj. 2019. Pogled u prezimenski fond Hrvata u Crnoj Gori. *Folia onomastica Croatica* 28. Zagreb 2019. 179–205.

2020.

1. Vidović, Domagoj. 2020. Morfološko-naglasna obrada glagola u Mrežniku. Rasprave: Časopis IHJJ, 46/2. 665–682.

2. Vidović, Domagoj. 2020. O prominskim imenima u romanu Život nastanjen sjenama Ivana Aralice. *Croatia et Slavica Iadertina* 16/1. 9–21.

2021.

1. Oraić Rabušić, Ivana; Vidović, Domagoj. 2021. Prezimena i toponimija Dubrave na poluotoku Pelješcu. Rasprave: Časopis IHJJ 47/1. 127–148.

2. Prišlić, Antonija; Vidović, Domagoj. 2021. Pogled u toponimiju Općine Janjina. *Croatia et Slavica Iadertina* 17/1. 235–277.

3. Vidović, Domagoj. 2021. Toponimija Trebinjske šume i Površ. *Folia onomastica Croatica* 30. 167–217.

4. Vidović, Domagoj. 2021. First Names in a Social Context. *Collegium Antropologicum* 45/4. 365–371.

2022.

1. Vidović, Domagoj; Vukotić, Ilija. 2022. Leksik govora sela Zupci. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 26. 179–195.

2. Vidović, Domagoj. 2022. Toponimija bilećkih Rudina u istočnoj Hercegovini. *Folia onomastica Croatica* 31. 175–204.

2023.

1. Mihaljević, Milica; Vidović, Domagoj. 2023. Challenges of Croatian Linguistic Terminology – A Case Study of Onomastics. *Collegium Antropologicum* 47/2. 111–123.

2. Vidović, Domagoj; Bilafer, Branimir. 2023. Pogled u toponimiju Risanskoga zaljeva. *Folia onomastica Croatica* 32. 115–135. 3.2.

Izvorni znanstveni radovi objavljeni u domaćim časopisima koji su s prethodnima izjednačeni te pripadaju kategoriji A2

2009.

1. Vidović, Domagoj. 2009. Utjecaj migracija na novoštokavske ijekavske govore u Neretvanskoj krajini i Donjoj Hercegovini. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 15. 283–304.

2012.

1. Vidović, Domagoj. 2012. Prezimena istočnoga dijela otoka Brača. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 18. 285–299.

2013.

1. Vidović, Domagoj. 2013. Ojkonimija Neretvanske krajine. *Croatia et Slavica Iadertina* 9/1. 3–30.

2015.

1. Vidović, Domagoj; Lončarić, Mijo. 2015. Fonološki opis govora Kraljevice. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 19. 217–226.

2016.

1. Vidović, Domagoj. 2016. Imotska prezimena. *Croatia et Slavica Iadertina* 12/1. 41–63.

2019.

1. Vidović, Domagoj. 2019. Pogled u toponimiju Kotorskoga zaljeva. *Studia lexicographica: časopis za leksikografiju i enciklopedistiku* 13/24. 97–122.

2020.

1. Vidović, Domagoj. 2020. Pogled u toponimiju Tivatskoga zaljeva. *Studia lexicographica: časopis za leksikografiju i enciklopedistiku* 16/26. 65–89.

2022.

1. Vidović, Domagoj. 2022. The treatment of demonyms, ktetics and exonyms in the more recent printed and online sources of the Institute of Croatian Language and Linguistics. *Studia lexicographica: časopis za leksikografiju i enciklopedistiku* 16/30. 21–37.

2023.

1. Prišlić Antonija; Vidović, Domagoj. 2023. Pogled u toponimiju sela Oskorušno na Pelješcu. *Čakavska rič* LI/1–2. 43–60.

3.3. Pregledni radovi objavljeni u domaćim časopisima koji su s prethodnima izjednačeni u časopisima kategorije A1

2006.

1. Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica; Vidović, Domagoj. 2006. Sinonimni parovi i nizovi u temeljnome jezikoslovnom nazivlju. *Filologija* 46–47. 101–122.

2020.

1. Vidović, Domagoj. 2020. Hrvatski naglasni sustav između deskriptivnoga i preskriptivnoga pristupa. *Jezikoslovlje* 21/1. 7–25.

2022.

1. Vidović, Domagoj. 2022. Croatian and Ukrainian Anthroponymy: The Examples of the Most Common Croatian and Ukrainian Names and Surnames. *Collegium antropologicum* 46/3. 247–252.

4. Radovi u zbornicima

4.1. Radovi u zbornicima s naznačenom recenzijom

4.1.1. Izvorni znanstveni radovi

2011.

1. Vidović, Domagoj. 2011. Razvoj hrvatskoga sustava osobnih imena u istočnoj Hercegovini, Hum i Hercegovina kroz povijest, sv.

1. Hrvatski institut za povijest. Zagreb. 805–831.

2017.

1. Vidović, Domagoj. 2017. Toponimija Makarskoga primorja. Ur. Tomasović, Marinko. Kuga u Makarskoj i Primorju 1815. Gradski muzej Makarska. Makarska. 549–609.

2019.

1. Vidović, Domagoj. 2019. Pučiški toponimi. U početku bijaše ime – tragovima onomastičkih istraživanja Petra Šimunovića. Ur. Marasović-Alujević, Marina; Marić, Antonela. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. Split. 39–57.

2. Vidović, Domagoj 2019. Osobna imena u Dubrovniku i njegovu okružju u kasnome srednjovjekovlju. Dubrovnik u hrvatskoj povijesti. Zbornik u čast akademiku Nenadu Vekariću. Ur. Grčević, Mario; Vekarić, Nenad. Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 659–687.

2021.

1. Vidović, Domagoj. 2021. Doprinos don Mile Vidovića onomastičkim istraživanjima. Što vama kažem, svima kažem. Zbornik u čast dr. don Mile Vidovića. Ur. Armanda, Ivan. Ogranak Matice hrvatske u Metkoviću. Metković. 39–71.

2023.

1. Vidović, Domagoj. 2023. Hrašanski toponimi. 260 godina župe Hrasno (1761. – 2021.): Zbornik radova povodom 260. obljetnice župe Hrasno u Trebinjsko-mrkanskoj biskupiji. Ur. Krešić, Milenko; Štalo, Marko. Teološko-katehetski institut u Mostaru. Mostar. 11–54.

2. Vidović, Domagoj. 2023. Katoličko i hrvatsko u toponimiji i antroponimiji te govorima na području Trebinjsko-mrkanske biskupije. Trebinjsko-mrkanska biskupija: Zbornik radova povodom 1000. obljetnice prvoga pisanog spomena Trebinjske biskupije i 700. obljetnice prvoga spomena Mrkanske biskupije. Pr. Marić, Marinko; Puljić, Ivica. Trebinjsko-mrkanska biskupija. Mostar. 701–717.

4.1.2. Pregledni radovi

2017.

1. Vidović, Domagoj. 2017. Imena u djelima fra Matije Divkovića. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa. Matija Divković i kultura pisane riječi

2. Ur.: Grmača, Dolores; Horvat, Marijana; Karamatić, Marko. Kulturno-povijesni institut Bosne Srebrene – Hrvatska sveučilišna zaklada. Sarajevo – Zagreb. 265–277.

2020.

1. Vidović, Domagoj. 2020. O naglasnoj normi na temelju obradbe naglasaka u Školskome rječniku i Mrežniku. Od norme do uporabe

2. Ur. Glušac, Maja. Filozofski fakultet Josipa Jurja Strossmayera – Hrvatska sveučilišna naklada. Osijek – Zagreb. 281–295.

4.2. Radovi u zbornicima sa skupnom recenzijom

2007.

1. Vidović, Domagoj. 2007. Accentual alternations in Neo-Štokavian Ijekavian Dialects of Neretvanska Krajina, Tones and Theories: Proceedings of the International Workshop on Balto-Slavic Accentuation. Institut za hrvatski jezik. Zagreb. 199–211. 2019.

2. Vidović, Domagoj. 2019. Pogled u pelješku toponimiju. Domaća rič 13. Ur. Paštar, Ivan. Ogranak Matice hrvatske u Zadru. Zadar. 71–81.

2020.

1. Vidović, Domagoj. 2020. Prilog proučavanju osobnoga imena Josip u hrvatskoj antroponimiji. Dijalekti, jezična povijest i tradicija. Zbornik u čast Josipu Liscu. Ur. Bratulić, Josip; Čupković, Gordana; Galić, Josip. Sveučilište u Zadru – Matica hrvatska – Ogranak Matice hrvatske u Zadru. Zadar – Zagreb. 731–754.

2021.

1. Vidović, Domagoj. 2021. Antroponimi u Korčulanskome statutu. Domaća rič 14. Ogranak Matice hrvatske u Zadru. Zadar. 97–106.

2. Vidović, Domagoj. 2021. O toponimu Novigrad. Zbornik znanstvenog skupa „800 godina od obnove rimske kule i prvog spomena imena Novigrad u pisanim izvorima“. Ur. Begonja, Zlatko; Uglešić, Ante. Sveučilište u Zadru. Zadar. 258–262.

2022.

1. Vidović, Domagoj. 2022. Ogled o rodu Krešić. Hrvatski jezikoslovci Krsto Spalatin, Slavko Pavešić, Stjepan Krešić i Luka Vukojević. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. 145–148.

2023.

1. Vidović, Domagoj; Vukotić, Ilija. 2023. Iz jezične i imenoslovne baštine sela Zupci kod Bara. Domaća rič 15. Ogranak Matice hrvatske u Zadru. Zadar. 89–100.
2. Vidović, Domagoj. 2023. Pogled u toponimiju središnjega dijela Boke kotorske. Identitet Hrvata Boke kotorske. Ur.; Babić Galić, Vanda; Holjevac, Željko. Institut za društvena pitanja „Ivo Pilar“. Zagreb. 141–160.
3. Vidović, Domagoj. 2023. O zakonu o hrvatskome jeziku. Hrvatski iseljenički zbornik. Ur. Kukavica, Vesna. Hrvatska matica iseljenika. Zagreb. 21–28.

4.3. Nerazvrstani radovi u zbornicima s domaćih skupova

2006.

1. Vidović, Domagoj. 2006. Nešto o toponimiji sela Dubljani. Dubljani : Humski zbornik X. Pr. Puljić, Ivica; Vukorep, Stanislav. Župa Ravno. Ravno. 57–66.

2007.

1. Vidović, Domagoj. 2007. Metkovsko stanovništvo u doba javnoga djelovanja don Mihovila Pavlinovića, Don Mihovil Pavlinović i Neretva (Zbornik Drugoga književnoga, znanstvenog i kulturnog susreta). Ur. Šešelj, Stjepan. Neretvanska riznica umjetnina i inih vrijednosti – Hrvatska kulturna zaklada. Opuzen–Zagreb. 93 – 112.

2008.

1. Vidović, Domagoj. 2008. Neretvanin i Neretljanin – od fra Luke Vladimirovića do danas. Fra Luka Vladimirović i Neretva (Zbornik Trećega književnoga, znanstvenog i kulturnog susreta). Ur. Šešelj, Stjepan. Neretvanska riznica umjetnina i inih vrijednosti – Hrvatska kulturna zaklada. Opuzen–Zagreb. 134–140.

2009.

1. Vidović, Domagoj. 2009. Značenjska klasifikacija toponima. Župa Gradac : Humski zbornik XII. Ur. Đerek, Ante. Gradac. Župa Gradac. 373–413.
2. Vidović, Domagoj. 2009. Gradačka prezimena. Župa Gradac : Humski zbornik XII. Ur. Đerek, Ante. Župa Gradac. Gradac. 197 – 238.
3. Vidović, Domagoj. 2009. Ikavski i ijekavski govori na širem neretvanskom području. Ivo Lendić: književnik, novinar i prognanik

(Zbornik Četvrtoga neretvanskoga književnog, znanstvenog i kulturnog susreta). Neretvanska riznica umjetnina i inih vrijednosti – Hrvatska kulturna zaklada – Hrvatsko slovo. Opuzen – Zagreb. 191 – 205.

2010.

1. Vidović, Domagoj. 2010. Hrvatska narodna imena u istočnoj Hercegovini s posebnim osvrtom na imena Stojan i Vuk. Stojan Vučićević: književnik i žrtva (Zbornik Petoga neretvanskoga književnog, znanstvenog i kulturnog susreta). Neretvanska riznica umjetnina i inih vrijednosti – Hrvatska kulturna zaklada – Hrvatsko slovo. Opuzen – Zagreb. 172–188.

2011.

1. Vidović, Domagoj; Vukorep, Stanislav. 2011. Mjestopis i toponimija Dubrave. Od Dubrave do Dubrovnika – prigodom 300. godišnjice rođenja Ruđera Bošković : Humski zbornik XIII. Pr.Puljić, Ivica. Neum – Dubrovnik 2011. 169–236.

2. Vidović, Domagoj. 2011. Osvrt na neumsku toponimiju, Nikola Buconjić – hrvatski književnik, etnograf, folklorist i historiograf (Zbornik 7. Neretvanskoga književnoga, znanstvenog i kulturnog susreta). Ur. Šešelj, Stjepan. Neretvanska riznica umjetnina i inih vrijednosti – Matica hrvatska Neum – Hrvatska kulturna zaklada – Hrvatsko slovo. Opuzen – Zagreb. 208–233.

2012.

1. Vidović, Domagoj. 2012. Osvrt na dijalektološke misli fra Stanka Petrova. Dr. fra Stanko Petrov – hrvatski franjevac, jezikoslovac, književnik (Zbornik 7. Neretvanskoga književnoga, znanstvenog i kulturnog susreta). Ur. Šešelj, Stjepan. Neretvanska riznica umjetnina i inih vrijednosti – Hrvatska kulturna zaklada – Hrvatsko slovo. Opuzen – Zagreb. 150–154.

2013.

1. Vidović, Domagoj. 2013. Pogled u ojkonomiju ljubuškoga kraja i Brotnja. Fra Lucijan Kordić – hrvatski književnik, franjevac, svećenik, emigrant (Zbornik 8. Neretvanskoga književnoga, znanstvenog i kulturnog susreta). Neretvanska riznica umjetnina i inih vrijednosti – Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu – Hrvatska kulturna zaklada – Matica hrvatska Čitluk – Hrvatsko slovo. Zagreb – Čitluk. 247–251.

2014.

1. Vidović, Domagoj. Toponimija župe Stjepan Krst. 2014. Župa Stjepan Krst – Humski zbornik 15. Pr. Marić, Marinko. Stolac – Neum – Dubrovnik. 133–160.

2. Vidović, Domagoj. 2014. Jezikoslovno djelovanje Petra Tutavca Bilića. Petar Tutavac – hrvatski publicist, književnik, jezikoslovac i prevoditelj (Zbornik 9. Neretvanskoga književnoga, znanstvenog i kulturnog susreta). Neretvanska riznica umjetnina i inih vrijednosti – Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu – Južnohrvatski ogranak DHK – Hrvatska kulturna zaklada – Općina Slivno – Matica hrvatska Neum – Hrvatsko slovo. Zagreb. 28–44.

2015.

1. Vidović, Domagoj. 2015. Vladimir Pavlović i Sarajevska deklaracija o hrvatskom jeziku. Vladimir Pavlović – hrvatski književnik (Zbornik 10. Neretvanskoga književnoga, znanstvenog i kulturnog susreta). Ur. Šešelj, Stjepan. Neretvanska riznica umjetnina i inih vrijednosti – Društvo hrvatskih književnika – Južnohrvatski ogranak DHK – Društvo hrvatskih književnika Herceg-Bosne – Hrvatska kulturna zaklada – Matica hrvatska Neum – Grad Čapljina – Hrvatsko slovo. Zagreb. 223–230.

2016.

1. Vidović, Domagoj. 2016. Toponimi u Desnama – rodnome selu fra Jeronima Šetke. Fra Jeronim Šetka – hrvatski franjevac, svećenik, profesor, jezikoslovac i književnik (Zbornik 10. Neretvanskoga književnoga, znanstvenog i kulturnog susreta). Ur. Šešelj, Stjepan. Neretvanska riznica umjetnina i inih vrijednosti – Hrvatska kulturna zaklada – Južnohrvatski ogranak DHK – Općina Čapljina – Matica hrvatska Neum – Hrvatsko slovo. Zagreb. 189–214.

2018.

1. Vidović, Domagoj. 2018. Makaronština u književnim djelima Marina Držića i Ivana Slamniga. Ur. Šešelj, Stjepan. Ivan Slamnig – hrvatski književnik, akademik, poeta ludens, radiodramatičar, prozaik, esejist, prevoditelj, antologičar, sveučilišni profesor... (Zbornik 12. Neretvanskoga književnoga, znanstvenog i kulturnog susreta). Neretvanska riznica umjetnina i inih vrijednosti, Južnohrvatski ogranak DHK – Hrvatska kulturna zaklada – Matica hrvatska Neum – Hrvatsko slovo. Zagreb. 116–124.

2. Vidović, Domagoj. 2018. Crvena Hrvatska: od Ključa do Kruča, od Brača do Drača, Croatia rubea: Zbornik s 1. Međudržavnoga susreta hrvatske književnosti. Ur. Krmek, Ljubo; Šešelj, Stjepan. Društvo hrvatskih književnika – Južnohrvatski ogranak Društva hrvatskih književnika. Ston. 55–61.

3. Vidović, Anđela; Vidović, Domagoj; Šešelj, Stjepan. 2018. Izbor iz djela Ivana Slamniga. Ur. Šešelj, Stjepan. Ivan Slamnig – hrvatski književnik, akademik, poeta ludens, radiodramatičar, prozaik, esejist, prevoditelj, antologičar, sveučilišni profesor... (Zbornik 12. Neretvanskoga književnoga, znanstvenog i kulturnog susreta), Neretvanska riznica umjetnina i inih vrijednosti – Južnohrvatski ogranak DHK – Hrvatska kulturna zaklada – Matica hrvatska Neum – Hrvatsko slovo. Zagreb. 213–260.

2019.

1. Vidović, Domagoj. 2019. Masline su još uz obale, Croatia rubea: Zbornik s 1. Međudržavnoga susreta hrvatske književnosti. Ur. Krmek, Ljubo; Šešelj, Stjepan. Društvo hrvatskih književnika – Južnohrvatski ogranak Društva hrvatskih književnika. Ston.. 26–34. 2021.

1. Vidović, Domagoj. 2021. Antroponimi u Korčulanskome statutu. Domaća rič 14. Ogranak Matice hrvatske u Zadru. Zadar. 97–106. 2. Vidović, Domagoj. 2021. Valja nama preko ceste. Zbornik 14. Neretvanskoga književnoga, znanstvenog i kulturnog susreta: Mak Dizdar – hrvatski (i bosansko-hercegovački pjesnik). Ur. Šešelj, Stjepan. Neretvanska riznica umjetnina i inih vrijednosti – Hrvatska kulturna zaklada – Društvo hrvatskih književnika – Južnohrvatski ogranak DHK – Društvo hrvatskih književnika Herceg-Bosne – Matica hrvatska Stolac – Matica hrvatska Opuzen – Hrvatsko slovo. Zagreb – Čitluk. 173–183. 2023.

2012.

1. Vidović, Domagoj. 2012. Slivanjska naselja i prezimena. Hrvatski neretvanski zbornik 4. Ur. Šešelj, Stjepan. Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu. Zagreb. 128 – 144.

2. Vidović, Domagoj. 2012. Zavičaj i podrijetlo Ruđera Boškovića u svjetlu hrvatsko-srpskih odnosa u istočnoj Hercegovini. Hrvatski neretvanski zbornik 4. Ur. Šešelj Stjepan. Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu. Zagreb. 53–63.

2013.

1. Perić Gavrančić, Sanja; Vidović, Domagoj. 2013. Dvije crtice iz slivanjske prošlosti Hrvatski neretvanski zbornik 5. Ur. Šešelj, Stjepan. Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu. Zagreb. 61–63.

2. Vidović, Domagoj. 2013. Prezimena u Pločama Hrvatski neretvanski zbornik 5. Ur. Šešelj, Stjepan. Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu. Zagreb. 190 – 200.

3. Vidović, Domagoj. 2013. Stota obljetnica rođenja Petra Tutavca Bilića. Hrvatski neretvanski zbornik 5. Šešelj, Stjepan. Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu. Zagreb. 210–211.

4. Vidović, Domagoj. 2013. Toponimi Komanja Brda. Stolačko kulturno proljeće 11. Matica hrvatska Stolac. Stolac. 265–268. 2014.

1. Vidović, Domagoj. 2014. Između teze i antiteze. Hrvatski neretvanski zbornik 6. Ur. Vidović, Domagoj. Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu. Zagreb. 152–155.

2. Vidović, Domagoj. 2014. Iz zažapske onomastike. Hrvatski neretvanski zbornik 6. Ur. Vidović, Domagoj. Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu. Zagreb. 306–336.

3. Vidović, Domagoj. 2014. Mali povijesni rječnik osobnih imena stolačkoga kraja. Stolačko kulturno proljeće 12. Matica hrvatska Stolac. Stolac. 179–199.

4. Vidović, Domagoj. 2014. Pogled u toponimiju župe Čerin. Župa Čerin – 150. obljetnica osnutka župe (1864. – 2014.). Naša ognjišta – Župni ured Čerin. Tomislavgrad–Čerin. 57–62.

2015.

1. Vidović, Domagoj. Od Ključa do Kruča – Neretvani s onu banu mora. 2015. Hrvatski neretvanski zbornik 7. Društvo Neretvana i prijatelja Neretve. Ur. Vidović, Domagoj. Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu. Zagreb. 96–99.

2. Nije muza svaka koja glamuza. 2015. Hrvatski neretvanski zbornik 7. Ur. Vidović, Domagoj. Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu. Zagreb. 236–239.

3. Vidović, Domagoj. 2015. Pogled u toponimiju župe Vid. Hrvatski neretvanski zbornik 7. Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu. Zagreb. 288–306.

4. Kukrika, Ivan; Vidović, Domagoj. 2015. Mjestopis i toponimija Prhinja u Popovu. Stolačko kulturno proljeće 13. Matica hrvatska Stolac. Stolac. 101–109.

2016.

1. Vidović, Domagoj. 2016. Desanski toponimi. Hrvatski neretvanski zbornik 8. Ur. Vidović, Domagoj. Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu. Zagreb. 330–347.

2. Vidović, Domagoj. 2016. Ususret obljetnicama. Hrvatski neretvanski zbornik 8. Ur. Vidović, Domagoj. Društvo Neretvana i prijatelja Neretve. Zagreb. 85–97.

3. Vidović, Domagoj. 2016. Sitni toponomastički nahodaji – toponimija sela Ober. Stolačko kulturno proljeće 14. Ur. Raguž, Željko. Stolac. 141–145.

4. Vidović, Domagoj; Vidović, Dragan. 2016. Pogled u toponimiju Zijemlja. Bjelopoljska zora: glasilo HKD „Napredak“ Bijelo Polje. HKD „Napredak“ Bijelo Polje. Mostar. 11–14.

2017.

1. Vidović, Domagoj. 2017. Alineja nakon svečanosti – o Slamnigu i Metkoviću. Hrvatski neretvanski zbornik 9. Ur. Vidović, Domagoj. Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu. Zagreb. 57–60.

2. Vidović, Domagoj. 2017. O ćirilici i ćirilicama. Hrvatski neretvanski zbornik 9. Ur. Vidović, Domagoj. Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu. Zagreb. 100–105.

3. Vidović, Domagoj. 2017. Od Ključa do Kruča, od Brača do Drača. Hrvatski neretvanski zbornik 9. Ur. Vidović, Domagoj. Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu. Zagreb. 330–332. 2018.

1. Vidović, Domagoj. 2018. Crvena Hrvatska: od Ključa do Kruča, od Brača do Drača. Croatia rubea: Zbornik s 1. Međudržavnoga susreta hrvatske književnosti. Ur. Krmek, Ljubo; Šešelj, Stjepan. Društvo hrvatskih književnika – Južnohrvatski ogranak Društva hrvatskih književnika. Ston. 55–51.

2. Vidović, Domagoj. 2018. Osobna imena, prezimena i nadimci u Popisu sela i zemlje sandžaka Krka, Krka, Klis i Hercegovina oslobođenih od Mletačke Republike 1701. godine. Stolačko kulturno proljeće 16. Ur. Raguž, Željko. 205–210.

3. Vidović, Domagoj. 2018. Prezimena u župi Vidonje. Oče naš – jedan je naš otac: Zbornika radova u čast splitsko-makarskog

nadbiskupa dr. Marina Barišića prigodom srebrnog jubileja biskupskog posvećenja. Ur. Šimundža, Drago; Ančić, Nediljko. Crkva u svijetu. Split. 629–658.

2021.

1. Vidović, Domagoj. 2021. Pivaju li se pisme bunjevačke ili буњевачке. Stolačko kulturno proljeće 19. Matica hrvatska Stolac. Stolac. 203–206. 2. Vidović, Domagoj. 2021. Nikola Martić, pjesnik hrvatski. Stolačko kulturno proljeće 19. Matica hrvatska Stolac. Stolac 2021. 308–311. 3. Vidović, Domagoj. 2021. Okupacija Crvene Hrvatske u dvjema slikama. Zadarska smotra 70/4. 143–149. 2022.

1. Vidović, Domagoj. 2022. Domagojizmi. Stolačko kulturno proljeće 20, Stolac 2022., 127–148.

2. Vidović, Domagoj. 2022. Sretan ti 600. rođendan, moj rodni grade. Stolačko kulturno proljeće 20, Stolac 2022., 319–321.

2023.

1. Vidović, Domagoj. 2023. Hrvatska je kultura četveropismena. Stolačko kulturno proljeće 21. 225–235.

5. Stručni radovi, prikazi, nekrolozi, objavljene recenzije, proslavi, pogovori, izvješća sa skupova

2006.

1. Vidović, Domagoj. 2006. Bibliografija akademika Petra Guberine, Petar Guberina 1913. – 1925. Ur. Petar Šimunović. Spomenica preminulim akademikima 133. HAZU. 37–62. (stručni rad)

2008.

1. Vidović, Domagoj. 2008. Petar Šimunović: Uvod u hrvatsko imenoslovlje. Folia onomastica Croatica 16. 299 – 304. (prikaz)

2. Vidović, Domagoj. 2008. Onima koji budu čitali ovu knjigu. U: Jelena Bender Hvala što želite da živim. Neum : Fondacija „Ruđer Bošković – Donja Hercegovina“, str. 223. (pogovor)

3. Vidović, Domagoj. 2008. Stanovništvo sela Vid od srednjovjekovlja do danas. Kolo 3–4. 43–61. (stručni rad)

2009.

1. Vidović, Domagoj. 2009. Rama i Ramljaci u zavičaju i iseljeništvu. Folia onomastica Croatica 17. 209–211. (prikaz)

2. Vidović, Domagoj. 2009. Studiji z onomastiki ta etimologiji. *Folia onomastica Croatica* 16. 231–232. (prikaz)

2011.

1. Vidović, Domagoj. 2011. Nekoliko riječi o Peri Marijanoviću. *Stolačko kulturno proljeće* 9. Matica hrvatska Stolac. Stolac. 65–68. (nekrolog)

2012.

1. Vidović, Domagoj. 2012. Mirko Tomasović: Raspre i rasprave. *Mogućnosti* 4/6. 142–146. (prikaz)

2014.

1. Vidović, Domagoj. 2014. Akademiku Petru Šimunoviću u spomen. *Croatia et Slavica Iadertina* 10/2. 521–525. (nekrolog)

2. Vidović, Domagoj. 2014. Toponimija kornatskog otočja. *Folia onomastica Croatica* 23. Zagreb. 287–293. (prikaz)

3. Vidović, Domagoj. 2014. Ocjena. U: Vukorep, Stanislav. 2014. *Povijest osnovnog školstva u Općini Neum*.

2014.

Muzej i galerija Neum – HKD Napredak Dubrovnik. Neum – Dubrovnik. 243–244. (objavljena recenzija)

4. Vidović, Domagoj. 2014. Riječ urednika, Hrvatski neretvanski zbornik 6. Zagreb: Društvo Neretvana i prijatelja Neretve. 7–8 (proslov).

2015.

1. Vidović, Domagoj. 2015. Sveneretvanska knjiga: Od smokovače do Pavlovače. *Stolačko kulturno proljeće* 13. 209–211. (objavljena recenzija)

2. Vidović, Domagoj. 2015. Riječ urednika. Hrvatski neretvanski zbornik 7. Zagreb: Društvo Neretvana i prijatelja Neretve, 7–10 (proslov).

3. Vidović, Domagoj. Odalibalo Libo. Zadom. Ljubo Krmek. Objavljena recenzija.

2016.

1. Vidović, Domagoj. 2016. O neumskome školstvu. Hrvatski neretvanski zbornik 8. Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu. Zagreb. 369–371. (prikaz)

2. Vidović, Domagoj. 2016. Riječ urednika, Hrvatski neretvanski zbornik 8. Zagreb: Društvo Neretvana i prijatelja Neretve, 7–9. (proslov) 2017.
1. Vidović, Domagoj. 2017. Sava u Opuzenu, Neretva u Zagrebu – putositnice i paljetci uza knjigu Stjepana Šešelja S Neretve i Save – ogledi i zapisi o likovnosti. Stolačko kulturno proljeće 15. Matica hrvatska Stolac. Stolac. 312–315. (prikaz)
2. Vidović, Domagoj. 2017. U večeri kao ova, izlila su svu toplinu – uza katalog Metković u dolini Neretve. Hrvatski neretvanski zbornik 9. Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu. Zagreb. 320–323. (prikaz)
3. Vidović, Domagoj. 2017. Sjećanje na Radoslava Dodiga (Prolog, 6. travnja 1954. – Ljubuški, 17. lipnja 2016.). Zadarska smotra 66/3–4. 303–305. (nekrolog)
4. Vidović, Domagoj. 2017. Djelovati ili ne djelovati, pitanje je sad. Zadarska smotra 66/3–4. 367–369. (izvješće sa skupa)
5. Vidović, Domagoj. 2017. Sličica s opuzenskoga poliptiha. U: Kapović, Zdravko; Rajković, Dražen. 2017. Gradska glazba Opuzen 1947. – 2017.. Gradska glazba Opuzen. Opuzen. 8. (objavljena recenzija)
6. Vidović, Domagoj. 2017. Riječ urednika, Hrvatski neretvanski zbornik 9. Društvo Neretvana i prijatelja Neretve. Zagreb. 7–8. (proslov) 2018.
1. Vidović, Domagoj. 2018. U spomen na akademika Nenada Vekarića. Literat 9. 229–231. (nekrolog)
2. Vidović, Domagoj. 2018. Akademiku Šimunoviću u spomen i na čast. Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu 11. 211–213. (izvješće sa skupa) 2019.
1. Vidović, Domagoj. Sve prohodi, misto ostaje. U: Lozina, Ivo. 2019. Teštamenti 2: karoca gre. Opuzen. Udruga „Balatura“. 147–148. (predgovor)
2. Vidović, Domagoj. Dubrovnik na bandu. U: Njavro, Boris. 2019. Ulicama Grada. Vlastita naklada – Društvo dubrovačkih pisaca. Dubrovnik. VII. (predgovor)
3. Vidović, Domagoj. 2019. Akademiku Nenadu Vekariću u spomen. Croatica et Slavica Iadertina 15/2. 540–544. (nekrolog)

4. Vidović, Domagoj. 2019. Marina Marasović-Alujević i Katarina Lozić Knezović: Toponimija otoka Drvenika i Ploče. *Folia onomastica Croatica* 28. 215–218. (prikaz)

5. Vidović, Domagoj. O Utovcu i Tutavcu. U: Utovac, Darko. 2019. Petar Tutavac – hrvatski svitlenik s druge strane Atlantika. Ogranak Matice hrvatske u Čitluku – Ogranak Matice hrvatske u Opuzenu. Čitluk – Opuzen. 278–281. (objavljena recenzija)

6. Vidović, Domagoj. Ocjena knjige Vesne Slobodan Na izvoru lijeka. U: Papac Slobodan, Vesna. 2019. Na izvoru lijeka. Vlastita naklada. Ravno. 258–260. (objavljena recenzija)

7. Vidović, Domagoj. Vodič kroz hrvatsku državotvornu lektiru. U: Kovačević, Mate. 2019. Herceg-Bosna – kulturni, politički i državnopravni identitet. Ogranak Matice hrvatske u Čitluku. Čitluk. 429–432. (objavljena recenzija)

2020.

1. Vidović, Domagoj. Slika jednoga roda na skupnome portretu jednoga naroda. U: Vukorep, Stanislav. 2020. Tragom roda moga – pet stoljeća Stojanovića – Vukorepa. Muzej i Galerija Neum. Čapljina–Hutovo. 9–11. (objavljena recenzija)

2. Vidović, Domagoj. 2020. Sjećanje na Ankicu Čilaš Šimpraga. *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 46/1. 457–464. (nekrolog)

3. Vidović, Domagoj. 2020. U spomen na Ankicu Čilaš Šimpraga. *Croatia et Slavica Iadertina* 16/2. 463–466. (nekrolog)

4. Vidović, Domagoj. 2020. Slivanjsko libro drugo. U Utovac, Darko. 2020. Knjiga o Slivnu. Ogranak Matice hrvatske u Opuzenu – Neretvanska riznica umjetnina i inih vrijednosti. Opuzen. 241–244. (objavljena recenzija)

5. Vidović, Domagoj. 2020. Ime „Hrvat“ u etnogenezi južnih Slavena, *Studia lexicographica: časopis za leksikografiju i enciklopedistiku* 16/26. 185–191. (prikaz)

2021.

1. Vidović, Domagoj. 2021. Jedan život posvećen gradu – u spomen na Ivana Jurića. *Stolačko kulturno proljeće* 19. 369–372. (nekrolog)

2. Vidović, Domagoj. 2021. Svetohranište riječi – 14. skup Domaća rič. *Domaća rič* 14. Ogranak Matice hrvatske u Zadru. 443–445. (objavljena recenzija)

3. Vidović, Domagoj. 2021. Toponomastika na pariće. Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 47/2. 709–714. (prikaz) 2022.
1. Vidović, Domagoj. 2022. Paul Garde. Tko je s nama rušio Jugoslaviju. Zadarska smotra 71/3. 332–334. (nekrolog)
2. Vidović, Domagoj. 2022. Svjetskost i hrvastina svetoga Jeronima. *Studia lexicographica: časopis za leksikografiju i enciklopedistiku* 16/31. 141–146. (prikaz)
3. Vidović, Domagoj. 2022. Na blišćavcima bure. U: Vlatković, Frano. 2022. *Zrcalo bure*. Naklada Bošković. Split. 115–117. (pogovor)
4. Vidović, Domagoj. 2022. Proslov. U: Hrvatski jezikoslovci Krsto Spalatin, Slavko Pavešić, Stjepan Krešić i Luka Vukojević. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. 1–5. (predgovor)
5. Vidović, Domagoj. 2022. Ciao, amici miei – oproštaj od Antonija Sammartina. *Stolačko kulturno proljeće* 20. 372–373. (nekrolog)
6. Vidović, Domagoj. 2022. Frano, Petar i nova priča o dva kamena. *Literat* 13. 177–178. (nekrolog)
7. Vidović, Domagoj. Blagotvoran dašak neretvanskoga revizionizma. U: Utovac, Darko. 2022. *Neretva i njezini ljudi*. Ogranak Matice hrvatske u Čitluku – Ogranak Matice hrvatske u Opuzenu. Čitluk – Opuzen. 331–336. 2023.
1. Vidović, Domagoj. 2023. Jezično blago puka zubačkoga. *Zadarska smotra* LXII/1–3. 432–436. (prikaz)
2. Vidović, Domagoj. 2023. Tisuću radova u sedamdeset ljeta – Zbornik u čast Josipu Liscu: dijalekti, jezična povijest i tradicija. *Domaća rič* 15. Ogranak Matice hrvatske u Zadru. Zadar. 337–340. (prikaz)
3. Vidović, Domagoj. 2023. Sačini gnijezdo slovo – dobrodošlica Ljubi Krmeku o Miholjdanu 2023. *Stolačko kulturno proljeće* 21. 211–212. (prikaz)
4. Vidović, Domagoj. 2023. Predgovor. S našimi riči – 7. Zbirka literarnih ostvarenja na moliškohrvatskome. Fondazione „Agostina Piccoli“. Mundimitar. 10–14. (predgovor)

5. Vidović, Domagoj. 2023. Kolumnistu, što je ostalo? U: Kovačević, Mate. Putovima Hrvatskoga proljeća. Ogranak Matice hrvatske u Zadru. Zadar. 7–14. (predgovor)
 6. Vidović, Domagoj. 2023. Željko Raguz – čovjek koji je znao slušati. Stolačko kulturno proljeće 21. 75–77.
 7. Vidović, Domagoj. 2023. Povratak živoj riči uz 15. Domaću rič. Domaća rič 15. 525–527. (objavljena recenzija)
 8. Vidović, Domagoj. 2023. Slovo uz knjigu o Pavlovićima. U: Pavlović, Šimun. Osam stoljeća roda Pavlovića – Pavlovići i njihovi potomci na Rotimlji. Crkva na kamenu. Mostar. 8–9. (objavljena recenzija)
 9. Vidović, Domagoj. 2023. To bokun svitla u tebi. U: Krpetić, Nikša. Svitlo. Ogranak Matice hrvatske u Splitu. Split. 8–9. (predgovor)
 10. Vidović, Domagoj. 2023. O istočnoj Hercegovini iz hrvatske perspektive. O Miholjdanu 2023. Ur. Krmek, Ljubo. Matica hrvatska Stolac – Zajednica Hrvata istočne Hercegovine. Zagreb. 4–8. (ogled)
 11. Vidović, Domagoj. 2023. Trostruki spomenik mostarskomu kraju. U: Vidović, Dragan. Jurine beside. Ogranak Matice hrvatske u Čitluku – Dragan Vidović – HKD Napredak Mostar. 230–231. (objavljena recenzija)
- 2024.
1. Vidović, Domagoj. 2024. O jezičnoj baštini Hrvata između Sutorine i Bojane s posebnim osvrtom na Budvu i Budvane. U: Budvanska pjesmarica 1642. – 1650. Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore. Tivat. 343–353.

6. Znanstveno-popularni radovi

2014.

1. Vidović, Domagoj. 2014. Od Domaslave do Sarah. Hrvatski jezik 1/1. 22–24.
2. Vidović, Domagoj. 2014. Od Batiste, Žvana do Balića, Ivana, Hrvatski jezik 1/2. 22–25.
3. Vidović, Domagoj. 2014. Miševi i mačke. Hrvatski jezik 1/3. 23–26.
4. Vidović, Domagoj. 2014. Tko baca petarde u Baranjskome Petrovu Selu. Hrvatski jezik 1/4. 22–24.

2015.

1. Vidović, Domagoj. 2015. He he he! Ha ha ha! Kako će se moli zvati? Hrvatski jezik 2/2. 24–28.

2. Vidović, Domagoj. 2015. „Stalna na tom svijetu samo mijena jest“ – o rasprostranjenosti ženskih imena. Hrvatski jezik 2/3. 22–26.

2016.

1. Vidović, Domagoj. 2016. Hrvatski kao zaseban južnoslavenski jezik – u povodu 45. obljetnice Sarajevske deklaracije o hrvatskom jeziku. Hrvatski jezik 3/1. 1–6.

2. Vidović, Domagoj. 2016. Od Žene Glave do Nijemaca – o imenima hrvatskih naselja. Hrvatski jezik 3/1. 16–19.

3. Vidović, Domagoj. 2016. Otkud hrvatski egzonimi u Bačkoj i Bosni. Hrvatski jezik 3/2. 14–17.

4. Vidović, Domagoj. 2016. Etnonim Hrvat u antroponimiji i toponimiji. Hrvatski jezik 3/3. 21–23.

2017.

1. Vidović, Domagoj. 2017. Oliver, Nadalina i Pjesan o Rolandu. Hrvatski jezik 4/1. 21–23.

2. Vidović, Domagoj. 2017. Oprosti mi, Gospodine, jer sam Dalmatinac. Hrvatski jezik 4/2. 16–21.

3. Vidović, Domagoj. 2017. Kuje li se sreća Hrvatski jezik 4/4. 16–18.

2018.

1. Vidović Domagoj i dr. 2018. Sve što trebate znati o hrvatskome jeziku. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Večernji list. Zagreb.

2. Vidović, Domagoj. 2018. Hodit će na feštu za nas Kotorane. Hrvatski jezik 1/5. 16–18.

3. Vidović, Domagoj. 2018. Ča je ča reći ću van ja – čakavsko narječje od epigrafskih spomenika do ča-vala. 3/5 1–5.

4. Vidović, Domagoj. 2018. Od tumača snova do potrage za svetim Gralom – o osobnome imenu Josip. Hrvatski jezik 4/5. 19–24.

2019.

1. Vidović, Domagoj. 2019. Od Verona do Uzunvukovića – pogled u prezimski fond Hrvata u Crnoj Gori. Hrvatski jezik 1/6. 14–21.

2. Vidović, Domagoj. 2019. Ivano u Splitu, Ivan u Lombardiji – o slavenstvu i romanstvu na krajnjemu hrvatskom jugu. Hrvatski jezik 2/6. 32–34.

3. Vidović, Domagoj. 2019. Parce mihi, Domine, quia Dalmata sum. Hrvatski jezik 4/6. 17–21.

2020.

1. Vidović, Domagoj. 2020. Opasnost – barakude u bazenu. Hrvatski jezik 1/7. 13–17.

2. Vidović, Domagoj. 2020. Hrabro, ali postupno, mudro i oprezno – o osobnim imenima i prezimenima predvodnika borbe s koronavirusom. Hrvatski jezik 2/7. 18–19.

2021.

1. Vidović, Domagoj. 2021. Jezične mrvice s banskoga stola – o Banovini i Baniji. Hrvatski jezik 1/8. 1–7.

2022.

1. Vidović, Domagoj. 2022. Hrvatski jezik 55 godina nakon Deklaracije – između posezanja i međunarodnoga priznanja. Hrvatski jezik 9/1. 1–4.

2. Vidović, Domagoj. 2022. Imena naselja ulica i trgova između administrativnih odluka i onomastike. Hrvatski jezik 9/1. 16–20.

3. Vidović, Domagoj. 2022. Prezimena u župi Vid u popisima od 1725./1728. do 2001. List župe Gospe Snježne. 6–10.

4. Vidović, Domagoj. 2022. Kratak poredbeni osvrt na hrvatsku i ukrajinsku antroponimiju. Hrvatski jezik 9/2. 17–21.

2023.

1. Vidović, Domagoj. 2023. Hrvatski jezik u Bosni i Hercegovini nekad i sad. Hrvatski jezik 10/1. 1–5.

2. Vidović, Domagoj. 2023. Jesmo li osvojili broncu u Katru ili Kataru? Hrvatski jezik 10/1. 1–5.

3. Vidović, Domagoj. 2023. Toponimi između mjesnoga i standardnojezičnoga lika. U: Geografska imena: skriveni dio naše svakodnevice. Povjerenstvo za standardizaciju geografskih imena. Zagreb. 35–39.

7. Mrežni radovi

2011.

1. Brozović Rončević, Dunja; Čilaš Šimpraga, Ankica; Vidović, Domagoj. The relationship between standard-language and original toponymic forms. 20. zasjedanje Skupine stručnjaka UN-a za zemljopisna imena istočne, srednje i jugoistočne Europe; Zagreb, 9.

- 11. veljače 2011.http://ungegn.cgi.hr/ungegn20/26_CRO_ECSEED_Documents_Standardization_IHJJ.pdf. 2012.
- 2. Vidović, Domagoj. Prezimena kao odraz kulturne baštine na primjeru Dalmacije,. Rodoslovlje.hr, <http://www.rodoslovlje.hr/istaknuta-vijest/prezimena-kao-odraz-kulturne-i-jezicne-bastine-na-primjeru-splita-i-dalmacije>, 18. svibnja 2012. 8.

Književni radovi

2015.

- 1. Vidović, Domagoj. 2015. Malahna komedija od pira. Hrvatski neretvanski zbornik 7. Društvo Neretvana i prijatelja Neretve. Zagreb. 268 – 274.
- 2. Vidović, Domagoj. 2015. Draco dormiens nunquam titillandus. Literat 6. Društvo dubrovačkih pisaca. Dubrovnik. 82–91.

2016.

- 1. Vidović, Domagoj. 2016. Obezglavljeni dužd. Hrvatski neretvanski zbornik 7. Društvo Neretvana i prijatelja Neretve. Zagreb. 286–287.
- 2. Vidović, Domagoj. 2016. Otočki dekameron. Literat 7. Društvo dubrovačkih pisaca. Dubrovnik. 215–225.

2017.

- 1. Vidović, Domagoj. 2017. Iz humske zemlje. Stolačko kulturno proljeće 15. Matica hrvatska Stolac. Stolac. 273–284.
- 2. Vidović, Domagoj. 2017. Danse macabre – Za križen i jedan poluotok. Literat 8. Društvo dubrovačkih pisaca. Dubrovnik. 95–110.

2018.

- 1. Vidović, Domagoj. 2018. Dnevnik jedne ljubavi. Literat 9. Društvo dubrovačkih pisaca. Dubrovnik. 165–176.

2019.

- 1. Vidović, Domagoj. 2019. Ako jedne zimske noći moje priče prestanu biti tužne. Literat 10. Društvo dubrovačkih pisaca. Dubrovnik. 207–219.

2020.

- 1. Vidović, Domagoj. 2020. Čuvajte se eksploziva! Stolačko kulturno proljeće 18. Stolačko kulturno proljeće 18. Matica hrvatska Stolac. Stolac. 405–407.

2. Vidović, Domagoj. 2020. Kakva priča to tamo dolje ne čeka svoj kraj. Literat 11. Društvo dubrovačkih pisaca. Dubrovnik. 38–47.-2021.

1. Vidović, Domagoj. 2021. Zaljev ukrštenih sudbina. Literat 12. Društvo dubrovačkih pisaca. Dubrovnik. 70–79. 2022.

1. Vidović, Domagoj. 2022. Priče iz pradžine. Literat 13. Društvo dubrovačkih pisaca. Dubrovnik. 82–109.

9. Prijevodi knjiga s esperanta

2006. 1. Roman Dobrzyński. 2006. Zamenhofova ulica. Sveučilišna knjižara. Zagreb. 2009.

1. Trailokyanath Mukhopadhyay. 2009. Damoruov život. Izvori. Zagreb.

IZ OPUSA DOMAGOJA VIDOVIĆA

Svjetlopsi jedne mizantropije
(izvadci)

Za novu priču nekad valjda otploviti daleko, u krajeve daleke i puste. Puste ne stoga što u njima ljudi nema, upravo suprotno, u njima su ljudi gotovo smetnja jer skrivaju paluče mora, jer oskvrnjuju mir palaca i crkava te podrivaju zidine drevnih neimara čije sudbine prepričava tek pokoji veselkast žrec. Katkad sam ti bliže ondje iako sam ti daleko jer onda u mislima s tobom dijelim prizore neokaljane stvarnošću i neopterećene željom, onda za tebe molim u tišini i neometan, tražim te sam nasred prepune pjace i u miru napuštena samostana dok me čekaš i osluškuješ. Katkad sam ti bliže kad sam ti daleko jer su južna mora toplija, njihovo sunce žešće, vino jače, a poj zaljevom jače odzvanja jer se odbija od strmina i starih zvona koja su ostavili zvonari. Vjetar upravlja batom, ponavlja se reski zvuk svaki put malo tiše, pa zaboravim da će nakon južnih vjetrova doći škure bure. Ovdje mi smeta tišina, prizori me viđeni, a nepodijeljeni ne krijepe, strašim se prazne postelje i duge zime jer mi bijaše toliko toplo da zaboravih da me može obuzeti studen i da se s jeseni sve ranije smrkava. Oči su mi umorne jer se luči brže gase, misli se zapliću od viška glasova, ostaju nedovršene i nepovezane, a tijelo ište sve dalja i toplija mora te napuštene crkve i otoke sve dok mi priče u kraju u koji me ti odvedeš ne prestanu biti tužne.

(...)

Ljeto bi nas vazda prevarilo. Još bismo na njegovu početku pamtili prošlo prije nego što bismo se uhvatili u istu stupicu. U luci izbjegavismo poglede, a naša lica ispijena od soli i ispržena od Sunca, oči svikle samo na plavetnilo, oči koje ne razaznavahu ni jedne druge masti i uši naviknute na kratke uzvike kojima se dozivismo na pučini i kliktaje galeba, koji nam se čas rugahu, čas nam bijahu jedini prijatelji, odbijahu prolaznike. Bijasmo poput gubavaca izderana ruha i duha, zarasli u brade koje se stapahu s muravom. U luci je svatko tražio svoj kutak, netko da zaimne kutsal vina, netko da se liši vonja mreža i mora, a netko da prozbori o nečemu drugom osim o vremenu jer na brodu svatko od nas bijaše

koraljni otok, koji je polako, plićak po plićak, osvajalo more. S vremenom bismo zaboravili da će nas uskoro ponovno zatočiti noći duge te se otvarasmo, isprva sporo i bolno, a zatim sve lakše, pripovijedasmo lude priče i zabavljasmu puk svojim dogodovštinama. Oči nam polako vraćаше boju, a glasnice, koje su gotovo zaruzavile zimus, proradiše. Počesmo ponovno vjerovati u riječi i toplinu pogleda, ponovno sanjasmu jedan zalutali pogled koji će rastočiti našu samoću i malu kuću kraj mora. No, u nama klečahu grijehovi davni i grižnje na istrtoj ploči, kajanja teška što mole mir od nebeskih dvora, koji jačahu kako se kratio dan i utišavao žamor. Podsjećahu nas na brodolome srca zbog kojih ćemo, kad vlasnici malih kuća pored mora i čuvari njihovih crkvice zaklope svoja vrata da ih ne propuše bura i u kosti im ne uvuče led, sve rjeđe zalaziti u luke i ploviti sve dalje i dalje do ruba našega svijeta. Zebnja će se tada liječiti šutnjom, no iako nitko od nas to neće priznati, u zimskim ćemo noćima sanjati da postoji netko tko će nam u kraju otvoriti vrata, netko stvoren da nam smiruje snenim bojama dušu, što luta sama i daje neznano nešto, od čega bol nam jenja.

(...)

Svaki je moj ulazak u zaljev bio kao prvi. Počeo bih motriti jedina moćna brda u mojemu svijetu, ona koja su ukrotila more, tili čas nakon što bijah pod dojmom njegove neobuzdanosti i beskonačnosti s vanjske strane rta za koji zamakosmo. Ovdje kao da se zatekoh još u praiskonu, kad svijet bijaše mlad, a tek se prve rjeze moje duše imaše upisati u Knjigu stvaranja. Činilo mi se kao da taj kraj poznavah i prije nego što se rodih te su mi se valjda već tad, u pradoba, slike škarpjela i uvala utisnule negdje toliko duboko da mi dopuste da zavolim rodne zavičaje, ali ih prašina zaborava nije posve prekrila kako bih ih razaznao onoga trena kad prvi put u zaljev uplovim. Stoga mi i ne bijaše teško prepoznati ljude blize, a nikad viđene, smijati se zgodama koje proživjesmo svatko u svojem svijetu neovisno sve dok nijesmo dobili prigodu da ih podijelimo i utvrdimo kako su posve iste, da zapjevamo stare melodije riječima koje je daljina tek malo izobličila, ali koje smo čutjeli zajedničkim, našima, te da zavolimo zvonike koji se gizdaju na Suncu i one skromnije čiju je ljepotu trebalo tek otkriti pod patinom sivca i u mračku osjena. S prvom je tmušom padao svaki moj otpor, a duša bi

se noćala u melankoliji s kojom bi se na nju stuštile sve boli nezacijeljenih rana i brazgotina duha možda zato što se u praiskonu i Bog izravno obraćao čovjeku i čovjek Bogu. Najednom bi se na moja pleća sručio sav taj tovar, leđa bi popustila te bih pao ničice da molim za odrješenje od svega što mi pritišće biće i čime pritisnuh druge. Pogled bih usmjerio k nebu koje je raščaravala bura, a crvenilo bi neba na me djelovalo kao puštanje krvi bolesniku. Pa iako iz neba nikad ne bijaše odgovora, jer ne bijah Njegov sin ljubljenu niti ikad usrećih ikoga onako kako hotijah, rumen bi me umirila, podignuo bih se, raširio ramena i krenuo do čuna, zavrnuo rukave i zaveslao prema Verigama da zaboravim na priče koje nikako da prestanu biti tužne

Zaljev ukrštenih sudbina (izvadci)

Kotor

Rijetko se (ali rado) gubismo u uličicama starih gradova čije obrise ne oblikovahu grčki graditelji nego pomicanja iz utrobe zemlje, spona sa starim svijetom u kojemu je čovjek bio samo lutka na koncu, u kojemu bi stari bozi svako malo razrušili sve što sami nijesu izgradili da nas podsjetu kako smo pepeo bili i da ćemo se u pepeo vratiti. Godilo nam je to barkanje svakodnevice jednoga barkariola i šapata dobrih duha zemlje iza pritvorenih škura te pomisao da nas možda upravo na sljedećemu uglu očekuje nesvakidašnji prizor (a uglovi bijahu toliko šiljati da ni najviši među nama, čija je glava doticala vrh volta stare crkve, nije mogao ni nazrijeti što nas čeka iza mjesta na kojemu se sjena zgušnjava). Ti bi nam stari gradovi opasani zidinama zatočili um oslobodivši ga istodobno od crnih slutnja, a s kaštila bismo rijetko gledali izvan mira (osim katkad na pučinu jer ništa ne umiruje kao more) kako se ponovno ne bismo izgubili u izmaglici kao nevidljivu štitu koji je zamijenio opkope što su negda priječili da u grad slobodno ulaze putnici nepoznatih namjera. Počesto bismo ushtjeli izgubiti Arijadninu nit u tome gradu, više nikad ne proći kroz Vrata od mora i upoznati živi teatar na svakome od tih trgova, no brzo bi se uhvatio tuhljiv mračak, a

namjernicima, ni s malih ni s debelih mora, tijekom zimskih noći nitko vrata ne otvara. Tad bismo se povlačili kriomice i vraćali u naše živote nastanjene sjenama, naginjali se preko strme obale dozivajući barkariola da nas preveze do naše lađe, na kojoj šetande zamjenjivasko škanjima, a vrevu šumom mora. Poželjeli bismo tad da cibrinu zamijeni toplina doma, a cvokot razgovorom s bliskim licem. Ono što bismo hotjeli sobom ponijeti bijaše pogled na grad koji sad već bijaše gotovo iščeznuo u izmaglici dok se lađa tiho i polako otajuje mreškajući usnulo more.

Ratac

„Bliskost se ne mjeri ni brojem susreta ni brojem izgovorenih riječi jer je život satkan iz trenutaka. Mnogo znači kad netko s tobom dijeli posebne trenutke kao što ih ja dijelim s tobom. Blisko je lice ono o kojemu rado misliš i kad ga ne vidiš i kojega se rado spominješ i kad ti njegovo tjelesno obličje sve više postaje uspomenom“, budio me san potaknut davnim susretom točno u cik zore dok smo se bližili Ratcu. Bili su to snovi iz kojih mi se nije dalo buditi jer bijahu poput priča i razgovora za koje bismo da se nikad ne završe jer kad bi završili i kad bismo ih ponovno ushotjeli započeti, vazda bi nešto pošlo po zlu, razabrale bi se skrivene primisli, životne računice, prizemne sitnoće i sve druge ljudske krivine duboko zakopane ispod površine dobrote i poniznosti. Bilo je ugodnije lješkariti u mekoći jutarnjega snoviđenja negoli se buditi (kad bih napokon uspio izmaknuti slovu vlastita gorčina i kad bi bore koje su mi urezala sva razočarenja i porazi načas iščezli) u neizvjesnosti jutra čiji te putovi mogu odvesti tamo ne zna se kamo. Čutjeh kako mi se udovi šire i kako mi se pogled blaži te kako me more miluje ljuljajući tu našu barku, otvorih jedno oko i ugledah snenoga Svebora kako stišće kameju dok nam more bira put, pronađoh mir u tome kraju u kojemu vrebaju gusari i Turci mrko motre s obale na svaki sumnjiv pokret te poželjeh ostatak života provesti u klatnji barke na debelu moru na razmeđu jave i sna.

Draco

Draco dormiens nunquam titillandus

(izvadak)

Večer peta

Budna? Kako provodiš noć.

– Kao i jučer. Uspavljujem se. Kiša kuca na moj prozor. To me plaši. Odjekuje kao tutnjava neprijateljske vojske koja mi se približava. Možda ti to Petar Pan kuca na prozor.

– Ah da, onaj Petar Pan koji bi se napokon skrasio u nekom kutku moje sobe koju zamišljaše. Drag gost je to, a žao mi ga je na kiši, niji zaslužio njezine udare.

Smijem li ući?

– Smiješ.

I, što vidiš?

– Ili bolje, što on vidi? Ipak je on glavni lik ove priče. Priča je njegova.

Hej, ja sam prvi pitao, ja samo znam gdje bih se smjestio i gdje bih te poveo jer je pust svijet u kojem prebivam. Tako lijep, a pust.

– Vidim tebe.

Šćućuren sam negdje u kutu i čekam da mi nešto rečeš. Što bi mi mogla reći?

– Kod kuće si. Odmori se i oslušuj samog sebe.

Gdje sam?

– Još si u nekom kutku moje sobe. Kiša ti nije puno naudila. Štoviše, djeluješ preporođeno.

Samo bih ti malo promrsio kosu. Takvu kosu nema nitko u kraju iz kojega te posjetih, smijem li, I.

– Smiješ, D.

Dosad si mi izmicala pa te se nikako ne mogu nagledati. Lijepa si mi u odbljesku lampjuna. Godi mi tvoja kosa na ramenu. Da sam znao, odavno bih bio tu. Lijepo mi je s tobom, I. Ostao bih s tobom tu u mraku zauvijek. Sad se nemaš čega bojati, zar ne, I.?

– (...)

Htjedoh te zagrliti da zaboravim na svoj svijet, ali si mi zaspala. Znam da ću morati otići uskoro i vratiti se, ali poljubit ću te u obraz da spavaš mirno cijelu noć i vratit ću ti se katkad (Bože, hoćeš li me prepoznati?). Doći ću ti u snovima.

Malahna komedija od pira (izvadak)

Prolog

U razdobljima kad podvojenost hrvatskoga društva dosegne vrhunac, kad se i kukuvježe dijele na one s našega i vašega tiramola, što da mahnit učini začinjavac nego da pus' i samoćan laže o prošastju te vam, dragi čitatelji, postavi tek nekoliko pitanja. Spominjete li se, miljenici moji, imena Držićevih progonitelja? Znete li koji je knez u njegovo doba vlad'o? Ako vam imena njihova nijesu poznata, mislite li da će povijest upamtiti imena onih oko kojih se danas oštre pera te takme prijatelji i rodbina? Želite li uistinu ostati isključivo sužnjima vlastita vremena (koje jest važno, ali nije jedino) ili ipak šestim čulom tražite misao na vječnost? Pitanja toliko nevažna za uvažena stavotvoritelja, a presudna za sušičava notara.

Otočki dekameron (izvadak)

Između dubokoga kopna i mora najveće su razlike u listopadu. I dok se duboko kopno nalazi već u dubokoj jeseni i polako se sprema za zimu, dolje te često, barem popodnevim, zapljusne ćuh ljeta. Dani su, doduše, kraći, jutra te podsjećaju na ono čega se najviše bojiš, na zimu, ali masti su (ili, kako ih turski nazivljemo, boje) jarke kao da se ljetu ne umire ili stoga što se Perzefoni, koja potječe iz meni bliskoga podneblja, ne hita u Had, u mračno mjesto u kojemu se sve masti slijevaju u nemast, u obično sivilo. S Perzefoninim odlaskom u podzemlje i ja se konačno opraštam od juga. Nekad imam osjećaj da se međusobno promatramo, da se zajednički opraštam, svatko na svojoj plaži, između pokojega zaostalog stranca. Odlazak je neizbježan jer Posejdon sve više hući u potrazi za Atenom, pa su i plandovanja uz more sve kraća, Nebo je sve crvenije jer mu Vjetar puše u modre oči, a obveze sve više stežu. Stoga su i trenutci pred odlazak posebni i jako intimni, stoga nam oboma ljudi (čak i najbliži katkad) smetaju, smetaju jer ne razumiju. Katkad ni sami ne razumijemo zašto smo stvoreni takvima kakvi jesmo i zašto su nam

bozi dopustili da pojedemo ono zrnce šipka zbog kojega smo ovisni o plavetnilu mora i crvenilu Sunca, zašto smo nesretni svatko u svojem podzemlju. No, ploviti se mora i u podzemnim vodama kako bismo ušćuvali misao na vječnost. Samo mi se čini da smo sve umorniji.

Otočki endecasillabo (izvadak)

Moglo je biti bilo koje godišnje doma, pramaljeće, ljeto, jesen ili zima, sasvim svejedno jer su oproštaju svakovečernjega društvanca prethodile duge minute muka u mraku koji je rijedila tek luč voštanice. Mote Milić već je bio u duboku snu, zimi najbliže ognju, a ljeti voštanici kako bi na koncu, kad se probudi iz bezbrižja razmeđa između sna i jave, ustao uz što manje buke. Čekao se tek njegov posljednji uzdah nakon kojega bi protrljao oči i brisao maćane ili zamagljene lente i iz sumraka otputovao u tminu kale onako snen, na pipavicu. Barba Morko Baška u mislima je još premetao uspomene iz Patagonije, oči su mu se i u mraku krijesile, usta su mu bila otvorena i desni se bijeljele valjda od soli koju je more prebacivalo i preko njegova doca. Dah mu je bio dubok i jedini je, uz Motine uzdahe, narušavao tišinu Svetoga Trojstva mogega djetinjstva. Nona bi bila zamišljena, premetala bi nešto po rukama, tu i tamo pogledala gdje sam i zaustavila se da počuje ima li još koga tko bi mogao narušiti mir kuće ove. Ja bih se skutrio pod kotoraku i motrio tu bliskost bez tona, rijetke osmijehe što su vedrili večer i učio se kako je tišina sadržajnija od bujice riječi. Mati je rijetko u tim trenutcima bila u kući, katkad je bila u rodice, a katkad bi se jednostavno izgubila u labirintima te male kuće u kojoj si mogao biti i sam i u žizi, u kojoj si se mogao izgubiti u kojoj od soba, na sularu, u konobici, postolariji, oko gustirne i na zidiću koji je spajao gornji pod i postolariju. Kad bi se društvo razišlo, provukao bih se kroz kotoraku i legao u postelju misleći se kako će Mote kući kad jedva vidi (a nikad mu se ništa nije dogodilo jer su ga noge i bez pomoći očiju odvodile u tete Kate) i hoće li se barba Morko do postelje popeti brzinom kojom se peo po stabljici boba u oblake. Za nonu sam znao da će biti tu, da će se ujutro nastaviti jedna od priča koje nikad nisu

prestajale i zbog kojih je svaki odlazak s Otoka bio gubilište dijela duše. Kad su partili i barba Morko i nona, a bilo je to u sutonu bezbrižnih vremena kad mi se činilo da me nikad neće napustiti, jedina mi je uspomena na te večeri bio osmijeh Mote Milića kad bismo došli u Misto, osmijeh koji dotad nisam primjećivao i u kojemu se krila istinska radost susreta, i mir tišine dok je sjedio, poput dobra duha, uz prozor na lakat od ognja. Kad je i on partio, znao sam sjediti u kutu pod kotorakom vodeći razgovore sa sjenama, koje su se tanjile i tanjile kako su godine prolazile, ali nikad nisu iščeznule. Kuća je sad nova i veća, ali u njoj se nemaš gdje skriti, u nju se dolazi i odlazi sam ili u društvu, stvaraju se nove uspomene i na druge načine krata ure. Nove uspomene potiru stare te se stoga u njoj ćutim kao gost. Tek kao lupež u mraku pokušavam pronaći kotoraku ispod koje ću ponovno šutjeti i motriti lelujanje luči s voštanice te osluškivati Motine uzdahe i barba Morkotovu sipnju, a kad dođe vrijeme za počinak, otvoriti noni kotoraku u kući koju ću ponovno ćutjeti svojom i punim plućima zaustiti: „Divan je Otok!“

Sorena japjenica

Odlazili bismo obično ondje u drugoj polovici kolovoza kad bi se Misto očistilo od većine fureštih i onih koji su za sebe tvrdili da su, s obzirom na promjene koje su im se u životu zbile, fureštima postali. Sjedali smo u renault 4 na Gornjem putu u kasna popodnevna i upućivali se put Bile njive i Jasenova brda kad bi Sunce prestajalo tući najjačim žurom koji su sjeverni vjetrovi već dobrano razblažili. Putovi bijahu uzani, a điri (kako nazivismo zavoje) oštri, često bismo pod kolima (kako nazivismo kotače) vidjevali bezdan, ali ne bijasmo zabrinuti jer ni moj suvozač ni ja ne bijasmo previše zabavljeni vlastitim životom jer je on ostao bez sina, a ja bez rođaka i nade da ću ikada život učiniti onakvim kakvim ga hotijah učiniti sam, ali i bez volje da razveselim mater. Malo smo razgovarali, a često se smijali ne bi li smo razgonili vlastite tmore. Jednu godinu gradismo zid koji bi se sam od sebe srušio, druge godine pilasmo zdrave grane maslina za koje mišljismo da su trule, a treće godine nosismo građu za gradnju japjenice iako mi suputnik ništa slično nije gradio. Poslušno poput židovskoga roba nosijah sitno i krupno kamenje,

prtih cement i trudih vlastita leđa dok se znoj cijedio poput suza koje mi iz barbe ni danas ne izlaze te ispijah s njim hektolitre piva, koje nikad nisam volio, kako bih mu barem donekle bio supatnikom. Gradila se japjenica postupno, kamen po kamen, decimetar po decimetar, metar po metar iako su nas iskusniji neimari upozoravali da će se srušiti poput kule u pijesku (No, ne gradimo li mi svi kule od karata jer nas samo one približavaju onostranomu kad su nam već hiže u kojima stojimo stvarne, ali nelijepe, sigurne, ali nijesu utočištima?). Bijaše gradnja pri kraju, nedostajao je još samo strop da je natkrili kad se, kako bi se ispunile riječi zlogukih proroka, japjenica urušila te od nje osta tek nekoliko kamenova temeljaca na kojima obično predstavnici zbilje presijecaju vrpce. Dođosmo barba i ja do japjenice, pogledasmo se međusobno i kad vidjesmo da je naše zbježište od stvarnosti zbilja sorila, zagrlismo se i proplakasmo kako nikad nismo, no Bog toga dana bijaše gluh na iskrene molbe te nam ne posla anđele da solju povežu maltu i ponovno izgrade našu Kulu babilonsku koja nas je vodila i do Boga i do sina/rođaka te ostadosmo ostavljeni nasred visine, na milosti i nemilost sjevernim vjetrovima i bez nade, a i danas kad čujem barbu kako ispotiha pjeva neku tužbalicu iza objeda, znam da to doziva sina koji je, nadamo se i on i ja, sretan na nekome oblaku i pokušava otpuhati tmore s naših glava. Pitam se tek može li on nama pomoći kad ni uz tolike molitve nas dvojica ne mogosmo pomoći njemu

Ima li dimova?

(izvadci)

Grci u Popovu

U kraju iz kojega potječem i iz kojega sam se nedavno vratio s terenskoga rada – Popovu – pridjev grčki označuje ili nešto veoma staro ili nešto kvalitetno izgrađeno. Popovske su crkvice odreda grčke. Nitko ne zna koliko su stare. Zna se tek kako su iz razdoblja prije nego što je mitski pop Luka iz koteških klanaca posljednji put pogledao Popovsko polje prije nego što su u njega nahrupile Osmanlije i zauvijek podijelile dvije grane Crvenih Hrvata – Popovce i Latine. Dolovi su pak u popovskim brdima pravi mali amfiteatri. Kružni su, ograđeni krupnim kamenom kako nikakva

divlja životinja ili nezvani gost ne bi narušio njihov sklad. Kuće su pak na pristrancima, građene su od kamena i sve je oko njih kameno, a pižuli se, kameni banci, doimaju poput kazališnih sjedala. Učili su nas da su se grčke tragedije uvijek igrale u ljupkim krajolicima kako bi gledatelji u stankama od krvavih prizora oči odmarali uživajući u prirodi. Tako se i Popovci u stankama između ratova koje ih stoljećima desetkuju odmaraju gledajući u grčke crkve i vrtove malih kuća.

Čudan, zaista, čudan ovaj čovjek, a čudna je i njegova zemlja

Kad su nekoć u Mletcima pitali jednoga tuđinca čudeći se njegovu suknu odakle je, odgovorio im je: „Dolazim iz kraja u kojemu zimi plove lađe po moru s kojih se riba lovi svilenim mrežama, a ljeti se na mjestu toga mora siju pšenica i druge žitarice.“ Mlečanin se začudio i zaustio: „Čudan, zaista, ovaj čovjek, a čudna je i njegova zemlja.“ Kad sam bio posve mali, otac me je odveo u Ravno, središte Popova, kraja kojemu se Mlečanin čudio. Danas se spominjem samo oblaka prašine koji se nad nama kao koprena nadvio kad je otac zaustavio staru bubu na makadamu kod crkve. Otac mi je poslije pričao da sam tada pjevao u crkvi. Čitav mi je događaj ostao u magli, ali žudnja da se vratim onamo kamo me je odveo nikad nije jenjala. Otac ju je dodatno ražarivao pričama o obiteljskome podrijetlu, o Veljoj Međi iz koje smo pred Osmanlijama prebjegli u Vidonje u Neretvanskoj krajini, ali koju nikada nismo zaboravili. Pripovijedao mi je kako je propješačio čitavo Popovo, obišao stare crkva i groblja, ali spomena našega roda nikada nije našao. Obećao me je ponovno ondje odvesti, no rat je učinio svoje, Popovo se tada činilo udaljenije od Amerike, našlo se ponovno na razmeđu svjetova kao svojevrsan štit Dubrovniku, gradu koji je pomalo nesvjestan činjenice da je iz svojega nedalekog zaleđa godinama crpio bogatstvo i ljude, a gotovo mu ništa nije vratio. Priča je to o jednoj nesretnoj ljubavi jer Popovo je imalo i vlasteline, i majstore graditelje, i biskupe, i stare crkve i gotovo se svega toga odreklo ne bi li se uščuvalo blještavilo Grada. Granice se svjetova, naime, u Popovu ne miču već petstotinjak godina, samo je graničara sve manje. Iako je u tome kraju ratove i razaranja nemoguće prebrojiti, uvijek netko od tih žilavih Crvenih Hrvata opstane – bilo na hridima uz Popovsko polje ili more (kako

vam drago), bilo skriven u dolovima između brdskih glavica. Tko zna koliko godina poslije, lađa više po popovskome moru nema, ali more i dalje postoji. Nekoliko ribara s okolnih vrhunaca poput kobaca vrebaju policajci obaju bosanskohercegovačkih entiteta ne bi li im naplatiti kaznu za krivoribolov. Čudni, zaista, čudni ti ljudi, a čudna i njihova zemlja.

Trebišnjica na Braču, Vidova gora u Popovu

I na početku se novoga ljeta uputih u potragu za odavno izgubljenim zavičajem i suvremenim likovima iz bajke. Iz zavičaja sam na Otoku, koji sam zimi gotovo izgubio, u amanet iz ovoga dijela godine ponio sliku bure od koje se more zarazi bjesnoćom pa se penje sve do mogega dvorišta dvadesetak metara nad njim da mi „Dobrojutro” veli, bure koja zalijeva školu i vrt našega župnika. Ove je godine od šetande učinila postolje za Ledenu Kraljicu, a junak koji se usudio sjesti na ledeno prijestolje morao je biti pušač kako bi ga dim iz cigarete ogrijavao koliko i zapaljeni tančik. Drugi je prizor sraz mora i snježnih padina Mosora i omiške Dinare. Svjetlost se tada odbija tako snažno da vas može zaslijepiti, a Brački se kanal doimlje poput Bodenskoga jezera. Pisah u prošloj kolumni kako mi nedostaje prizora otočke zime, a jedino je mjesto s otočkim zimskim prizorima koje poznajem na Kopnu Popovo. Kad se zabijele visovi od Treštenika do Satulije i kad posijedi šuma koja od pogleda zaklanja drevni Popovski grad, Trebišnjica postaje modrijom od Makove modre rijeke. Nigdje kao u Popovu (pa ni na Otoku da budem iskren) kraj i ljudi ne ovisi toliko o nebu: nigdje kao u Popovu krajolik ne izgleda toliko beznadno za nevremena, ali se i nigdje Sunce toliko ne raduje izlasku koliko ondje. Neobična je to mimikrija. Za oblačna se dana, naime, popovske kuće stoje s mrkendom, sivkastim kamenom iz kojega zna poteći voda, pomalo se poput Pepeljuge srame vlastite neuglednosti iako je i slučajnome namjerniku i u sivilu razvidna njihova ljepota. Kad je dan sunčan, kuće se popovske gizdaju poput dubrovačkih vlastelina na Stradunu, bliješte sulari i skalinade, crkve otvaraju vrata, a ljudi proviruju s prozora, podižu štence (ne pse nego ono što Turci zovu baglamama, kako me nauči Stana) i pitaju se koja im se to dugokosa polubradata spodoba u pratnji mrkoga kulturnog trudenika ubacila u svakodnevicu. Ne znam je li čovjeku prirodna

Ljubav prema kraju iz kojega potječe, ali se sam, poput kakva ilirskoga graditelja putnih gomila, verem na Vidovu goru kako bih ugledao izmaštane zublje na Čurilu i slivanjska brda, s Rabe pak gledam na rodni otok, najbliži poluotok i brda u zaleđu. S Gomila čeznutljivo bludim prema popovskim brdima i držim da vidim Bratogošac. Iz Ivine (Ivo je jedan od likova iz bajke) kuće gledam Orjen na ulazu u Boku. Televizija mi i vremeplov u njegovu domu ne trebaju jer s jednoga okna motrim Kotešku valu s koje je pop Luka nadzirao čitav kraj, sa središnjega okna hipnotiziran buljim u vijugavu Trebišnjicu, a s južnoga prozora brda na ulazu u Dubravu, prodolinu iza koje je more. Kako li je izgledao neki moj predak? Sliča li mi prapradjed na Petra ili Ivu, praprastric na Branka, a praprabaka na Maru, je li Mato carinik zato što su carinici živjeli na Zablatku i u srednjemu vijeku, jesam li ja brz i tanak jer su gustijerne bile uvijek daleko od kuća da bi se prištedjela voda, što je jednu Njemicu litavskih korijena dovuklo u Ravno (...)? Sve su to pitanja koja se sama nadaju, a da sam istinski uz ljubio prazavičaj, znam jer razumijem povratnika iz Amerike kojemu je nedostajao pogled s Mukušine ili jednu malu Amerikanku kojoj su sva čuda bijeloga svijeta ništa prema konju njezina djeda Mate na Brestici. Mnoštvo priča nosim iz krajeva u kojima je malo ljudi, a malo iz krajeva ljudima pretrujenima. Ne govori li i to nešto?

Grad u zrcalu

Čitajući nedavno knjigu pisca čiji se najzapadniji zavičaj dodiruje s mojim najistočnijim, zaustavih se na odlomcima u kojima mi suzavičajnik zbori o tome kako je iz svojega mjestašca u dubrovačkome zaleđu u suton, kad je granica između jave i sna najtanja, kad bi Sunce dodirnulo rub zapadnih brda, u odrazu s najvišega vrha u njegovu kraju u hipu mogao vidjeti odraze Grada u zrcalu. Taj bi blažen čas i hip trajao tek nekoliko sekundi i nakon njega bi Grad izgorio u crvenilu umirućega Sunca te bi se utopio u moru hercegovačkoga krša iznad kojega bi se najduže izdizao Orlandov stup. More je za njega bilo dalek i nepoznat stvor koji nad njim bdije i sluša njegove riječi. Iako je meni more dragi prijatelj čijega se društva ne mogu nasititi (čak je i meni najbližima neshvatljiva tolika bliskost između čovjeka i neživoga stvora),

pomalo mu zavidim na tome što je u kraju iz kojega mi potječu neretvanski predci uvijek netko uspijevao okupiti njegove slušatelje riječima: „Eno, onaj tamo pripovijeda o moru. Trčite i slušajte!“ I kao što bi u njegovu viđenju nestajala slika Grada i mora kojim je opasan, katkad mi se čini kako mi zavičaj kojega poznajem nestaje u izmaglici, da mi se polako prosipa iz ruke poput pijeska koji curi u pješčaniku iako se u kraju u kojemu se najviše svojim ćutim vrijeme veoma sporo udaljava, a poznata se lica dugo ne mijenjaju i lako pronalaze svoj odraz. Pokušavao sam se tako pogledati u zrcalu nonota Tuoneta ili pranonota Viskota i pranonota Ivana jer ni s očeve ni s majčine strane nisam poznavao nijednoga muškog izravnog pretka, obilazio sam groblje i tražio njihove slike jer ni o kojemu živom stvoru nisam čuo toliko lijepih priča i toplih riječi iz toliko različitih usta koliko sam ih čuo o njima. Na njihovim bi grobovima trebalo stoga uklesati natpis „Ovdje počiva jako dobar čovjek“, a meni će, nedostojnomu njihovu nasljedniku, o kojemu se čuje znatno manje biranih riječi, valjda jednom netko ispod kakva čempresa u kutu kakve tihe luke u čijemu se zaleđu čuju udarci valova uklesati „Ovdje počiva čovjek koji je kao malo tko volio more.

Priča iz pradavnine (izvadci)

– Prvi su dani u Podzemlju Perzefoni bili najteži. Naviknula se bila na osjećaj bezvremenosti (jer nitko je nije pitao kad će se vratiti domu) i slatke samoće (jer nitko je nije ometao dok je gledala u pučinu). Od onoga dana kad su je oteli s Krete lišila se zauvijek osjećaja bezvremenosti, ali joj je barem u tih nekoliko mjeseci ljeta ostao osjećaj slatke samoće, čak i sad kad je se ljudi boje i zovu je kraljicom sjena. No, da su je ljudi mogli pogledati u oči tih prvih dana u podzemlju, teško da bi je se bojali. Lutala bi tako podzemljem tražeći zrake svjetlosti. Njezine su oči bile naviknute na tople boje cvjetnih livada kojima je hodila i na opojne mirise ljekovitih trava koji su joj dražili nosnice. Njezino je uho bilo naviknuto na šum mora. U podzemlju je svjetlo tek rijetko prodiralo kroz duboke jame, jedva bi se razabiralo je li dan ili noć, dotjecalo bi tek toliko da joj oči ne usahnu. Na Otoku su, gdje je boravila dok nije oteta, zime bile

teške, pogotovo kad bi tmasti oblaci zaklonili Sunce, no Vjetar bi se uvijek izborio da je ono pomiluje, da je poljubi i dade joj do znanja da će ponovno doći ljeto. U podzemlju nije gledala u krošnje, motrila je tek korijene dubokih stabala, a jedini zvuk koji ju je podsjećao na ono što gore osta bijaše zvuk kapljica vode koje su se cijedile u crna podzemna korita. Vidiš, Tješidruže, kad je neko vrelo puno mjhurića, kad iz njega izlazi voda koja ti nagriza grlo, znaj da je to od slanih suza Perzefone koja plače za ljetom. – zborio je Grk Kalojanis Tješidругu dok je Tješidругov otac Svebor hladno jeo veprovinu jednoga kišnog jesenjeg dana na obali Crvenoga mora. – Bože, kako se ovdje brzo smrkava! – više za sebe prosikta Svebor kao da je upravo on poslušao Kalojanisovu priču.

(...)

– Perzefona se polako spuštala niza stube. Neprestano se ozirala tražeći posljednje tračke svjetla. Njezine će se oči sporo navikavati na mrak, a njezina ga duša nikad neće prihvatiti. Na posljednjoj stubi oćutjet će malo topline na tjemenu. Vidiš, Tješidruže, ta toplina koju oćuti posljednji je poljubac Sunca koje neće ugledati do proljeća, ali Perzefona ne zna da je Sunce u posljednji tren otelo sjaj iz Tomrisovih oćiju prije nego što ga je Had uspio zauvijek zatrti. Tamo gore na vrhuncima Rata moji su stari vićali sjene. Neki su držali da se ondje svaćaju Bront i Sterop, djedovi su tvojega oca mislili da to grme Perun i Sevid, a ja sam, gledajući odavde nekoć pomrćinu Mjeseca, vidio obris jednoga jakog muškarca s trozubom. Siguran sam da je to bio Posejdon koji je u silasku Perzefone vidio Atenin odlazak. Otkad je krenuo u potragu, Posjedon nikad nije sklopio oći. – Slušaše to iz prikrajka Svebor i prisjeti se kasnoga jesenjeg dana kad su Kosjenka i on, kao i toliko puta dotad, išli u ribolov i kad im je jugo prevrnulo ćun. Ronio je za Kosjenkom do iznemoglosti, ali kovitlaci su bili snaćniji od njegovih mišica. Prisjeti se posljednjega prizora, kad je posljednji put vidio Kosjenkine oći. Pogledala ga je kao da će utaman isplivati, kao da mu je uputila posljednji pozdrav. Prisjetio se svjetla koje je iznenada obasjalo njezino lice. Na trenutak je stao i prućio ruke prema njoj. Ona ga je pogledala još jednom i potom se izgubila u gustoj muravi. – Išće je išće, ali ne nahodi! – vrtjele su se rijeći staroga Grka iz jedne od prethodnih prića u Sveborovoj glavi. – Perzefona noćima nije spavala – nastavljala se

Kalojanisova priča – iako je hinila da je u duboku snu kad bi Had ušao u zajedničke odaje. Vidjela bi njegove ruke koje bi ju nježno obujmle, oćutjela njegove ruse kose na svojem ramenu. Znala je da je i on sam u svojem svijetu. Znala bi oćutjeti samilost i kadšto je žudjela da mu se preda, da odagna barem taj osjećaj samoće, ali nikad nije.

U toj borbi sa samom sobom protjecale su joj besane noći i iscrpljena je iščekivala gorka jutra. – Slušaše Svebor Grkovu priču. I njegove su noći bile duge, a kratio ih je uz Grkovo vino. Jedino bi ispijajući ga barem na tren iz glave odagnao kovitlace.

Perzefona se domogla doma. Godilo joj je varljivo marčano sunce. Iako prigušeno vjetrom, opijalo ju je poput vina. Bljedilo koje je ponijela iz Podzemlja u nekoliko je dana zamijenjeno tamnom otočkom puti. Tamnopotost ju nije razlikovala samo od hadskih besciljnih hodača, nego i od drugih bogova koji su u sebeljublju toliko ogrezli da im je smetala i svaka bora na licu. Moje je bore urezalo more – pjevao bi joj Tomris u sumrak. Noću je premetala po sobi i u boce stavljala feničke svitke s Tomrisovim porukama. Sve ih je ionako znala naizust. Nadala se da će Tomris prije Posljednjega dana još jednom isploviti i da će ga možda koji od svežnjića podsjetiti na davnu priču kojoj je bio sudionikom. Bacala ih je s plaže u Plakiasu, malenome mjestu koje su obilazili tek rijetki ribari. I dok je na Tajanu Svebor ribao, a majstor Radovan prigovarao, dopluta jedna bočica do Sveborova čuna. „Pričao mi je davno Kalojanis kako je Perzefona, neka njihova boginja, bacala bočice sa stijene u grčkim morima i da je od svake bačene boce nastajao po jedan grčki otok.“ „Borati otkud jon toliko butiji? Ča ni muoglo sve to stat u dvi-tri demejone? I ni jon bilo boje u njih ulit vina pa da svit će arivo na škoje bude bokun veseliji? Gle tebe kako si smrknut, a da ti je litra crnega pivo biš Plovi, plovi mala barka i ne bi te bolila glova. E da je more vino, a stina janjetina! Mo ća vidit će unutra! Brž mi se pomakne meja na Tišinu docu.“ Jesi li ikada gledala s kapljicom kiše u oku? Sve se boje miješaju kao u nevješta slikara. Tako se i meni mutio pogled prvih dana kad sam u tebe gledao. Pitao sam se jesi li tu samo za potrebe literature. „Oštija, a će ti judi ne činidu ništa? Da vazme mrižu, brzo bi Perzefuna postala Prstipuna ol pících, uštatih i

skuših. Ala, ala, lipo je meni mater rekla da naučin pisat da me nikor ne privari, ma da se s tin ne mučin puno jerbo od tega ostaneš bez očiju. Da kapljica kiše... A će mogla vidit ako je uon na brodu? Perbako, somo susida!“

(...)

– Davno su nekoć naši stari govorili da na početku vremena čitavo kopno bijaše jedno. Na toj kopnini bijahu tek jezera i rijeka, a narodi smješteni podalje od njegova ruba nikad ne ugledaše mora. I uvidje Bog da nije bio posve pravedan te odluči razdvojiti kopno kako bi se i oni koji mora nikad ne vidješe uvjerali u njegovu ljepotu. Razdvoje se komadići kopna, a mrvice koje ostadoše nakon što se kopno razmrvalo, a bilo ih je i većih i manjih, i pravilnih i nepravilnih, ljudi nazvaše otocima. Dok nije došao u ove krajeve, moj narod nije znao što je more. Stoga ga i nazvasmo riječju koju nam podariše oni na koje ovdje naidosmo. Ipak, prigrismo ga više od onih što na njemu življaše. Oni kao da su jedva dočekali da se povuku u brda ili da se vrate u zemlje iz kojih ih naseliše, a nas ostaviše ovdje same da se snalazimo kako znamo i umijemo. Govoraše naši stari da more toliko zavoljesmo jer za njim i ne znajući da postoji žuđasmo. Možda upravo stoga što ga prije ne uzrjesmo prepoznasmo njegovu ljepotu. – svečano je, starim jezikom, zborio Svebor. – U mojoj su staroj domovini otoci rasuti poput bisera još većim morem. Ondje se ploviti mora da vidiš susjeda. Dalji nam rođaci na jugu žive nedaleko od krajeva koje nastanjuju crni ljudi, a na sjeveru su blizu ljudima s kosim očima. Naše je otoke, priča se, stvorila Perzefona. Ostavši bez Tomrisa, ona je kidala njegove poruke pisane na jezicima mnogim (Ti i ja ćemo uvijek biti nedovršena priča, nedosanjani san.; Takvu kosu nema nitko u kraju iz kojega potječem.; Možda bih te trebao ostaviti, no ostat ću ti na do vratku dok ne zatvoriš prozor.; U moru nejasnih osjeta koji me zbunjuju, možda bih našao odgovor), a Posjedon, bog mora, urezivao ih je na duboke hridi koje je izvlačio na površinu kako bi bili putokaz Ateni ako ga ikad bude tražila. U svakoga je našeg otočanina ugrađeno sjeme ljepote jer je i svaki naš otok isklesan da bi se uokvirila lijepa poruka. Danas oni koji dolaze pale i pljačkaju ili samo love ribu, a moji su stari rane vidali ljepotom. Bolje je da nas zbrišu s lica zemlje, nego da sjeme ljepote usahne. – odvratio je stari Grk. Svebor se zamisli i pomisli kako je

njegov narod zaboravio da i ljepota prirode (barem u dubini) potječe od ljepote ljudi (zvali se oni i bozima) koji nas okružuju i njihovih priča. Gledajući majstora Radovana kako cupka zbog dužine Grkove priče, upita se zašto ljudi više nemaju vremena za lijepe priče i zašto ih ni on sam ne sklada otkad nema Kosjenke. I sjeti se: samo ga je ona slušala.

(...)

Vuka prva iziđe iz konobe u kojoj je potres pomaknuo badnje, a na povratku je zgodi brabonjčić goluba kojega je pomela velika trešnja. Nasmija joj se Boljehna: „A govoru stari judi da to nosi sreću!“ „Gorka je moja sreća, nevojo, a i sreća da krave ne letu jer bi me, ako mi je sreću mjerit po tome što san se na te namjerila, takva sreća zatrpala.“ „Znaš me toli dugo, Vuko, o Vukana, a vazda bi me mijenjala. Nit san ja ti da vazda nešto prpan, niti si ti ja, pa da vazda zapomažeš. Ti si od mene potrebna jerbo sa mnon imaš što činjet, a ja se mogu nekome potužit. Eko!“ „Dobro je meni pengatur Medović reko: ‘Makni se od Boljehne Sparagovića! Oti ti je, kad je kod mene bio ditić, volio samo slike mrtve prirode: janjca na ražnju, teče s tripicama i zeca u savuru. Ni žuke kod Oskorušna ni mora kod Lovišta nikad ti taj nije ni pogledo. Prije bi babu iz Nakovana navenjo da prepliva do Korčule nego Boljehnu da ti donese kist ako nije iza kakva lonca!’“ „A zna je gazda Medović stvarno ispeć meso. Nije kod njega bilo ko Grišku kod dunda Mara: kako te najede, puniš vrčinu (ili u nas ideš iza smrijeka) svako pet dana.“ Tješidrug pak ču kako Grk doziva Svebora i poteče prema Vučini, a Boljehna, pobjavši se za malca, zaboravi raspravu s Vukom i da ima šantave noge te poteče prtinom prema uvali. Svebor otvori oči, uhvati ga studen i ruho ga povuče prema dnu. Učinilo mu se da kroz brazdu vidi onu istu djevojku koja mu se onomad pričinila na Tajanu. Tko je ta žena koja mu se pokušala obratiti na jeziku koji ne razumije? Naredi pak Perzefona nimfama da zamuknu te raci izgrizoše ruho zapleteno u muravi. Ili to Svebor samo zamišlja? Lišen težine napokon izroni u trenutku kad se Tješidrug spustio. U blišćavcima jarka svjetla Kosjenka načas uzrije Tješidrugov odraz te raširi ruke nastojeći isplivati, no Hadovi vjerni slugе ne dadoše joj da izroni. Perzefona priđe Kosjenki i zagrli je te joj se obrati nepoznatim jezikom pripovijedajući priču koju Kosjenka nije razumjela.

Razabrala je tek ime Tomris. Stari pak Grk kao da je slušao Perzefoninu priču te osvježenu Sveboru i utješenu Tješidrug dobac: „Čuo si poj nimfa, a suprugu su ti odvele neregide. Iako si običan smrtnik, upoznao si tajne namijenjene polubozima. Najgore je biću polubožanskomu. Nema moći i taštine bogova, a svaki ga se čovjek boji jer je snažniji od njega. Bozi ti daju da sjediš za njihovim stolom, ali ne smiješ jesti s njima. Ljudima si odbojan jer su ti strane njihove sitnoće i obziri.“ „Biserna suza bespomoćne osame – školjka na žalu“, iznenada će Majstor Radovan. „A čo? Pa koliko san puti oplovi ovi kraj, ču san stihove gospara Frana ča se vavik smije onin nonicama će prodojedu kapulice i zuobjedu čehujice notara Šćepujice u Mokal. Jedino će son se jo misli da jesu to kunjke ili pedoće i jesu li pune da učinin lipu buzaru, a ti hoćeš učinit priču od tega će se Svebor popuzi i pojubi muore pri vrimenta!“ Uspuhani Boljhena reče više za se: „Ovako nijesan poteko otkad me ko malega kuna ugrizla za timun jerbo je mislila da san panceta Griškova ćaćka, a bome san i tada moga izist, pa je imala što i ćapat! Srdele mi se od sinoć vraćaju. Uh, di mi je Vuka da mi donese orahovac?“ Tješidrug zagrl i oca, a Posjedon negdje u dubini poču smijeh s Olimpa te između svih smjehova raspozna Atenin te napokon zaspe iako ga podmukli Had uvjeravaše da mu se samo pričinilo. More se smiri, a Svebor obuče suho ruho.

(...)

– Perzefona se zakrivala krinkom nedostupnosti. Razgovarala je samo kad je morala i veoma kratko. Odbijala je moguće sugovornike nedostupnošću i hladnoćom. Zaklela se da joj više nikad nitko neće oteti srce kao što je onomad učinio Tomris. Ni njemu nije vjerovala. Bio je od onih koji samo vjeruju moru. Plovio je od Crnoga mora do Aleksandrije, pripovijedao joj o skrivenim lukama i nemanima morskim. Demetra je držala da običan smrtnik nije vrijedan ruke njezine kćeri i podgovarala Perzefonu da ne vjeruje njegovim slatkim riječima, da ga sigurno čeka djevojka u svakoj luci u koju pristaje. Oprezna je stoga bila Perzefona. Počesto se skrivala od Tomrisa i izbjegavala zakazane sastanke. „Kupujem li je lijepim pričama?“ pitao se Tomris. No koliko god lijepe bile priče o medvjedicama s Melite, o borbi s garbinom pored Isse ili o sudaru brodova pored Mileta, Perzefona se i danas živo spominjala tek nekoliko

Tomrisovih misli. „Kad nakon nekoliko neprospavanih noći napokon počnem tonuti u san, na granici sna i jave, iz mraka mi uvijek izviri jedno mlado i lijepo lice. Mjesečina mu obasja tek nos, a oči se zacakle u mraku.“ „Da mi je znati tko je to?“ pitala bi ga Perzefona. „Kako se ne spominješ da si me pohodila?“ smijao bi se Tomris. Na rastancima bi joj, kad su već znali (ili mislili da znaju) da su jedno za drugo, šaputao: „Sva bih mora i sve ljepote koje sam u njima vidio zaboravio samo da znam da ću zauvijek ostati s tobom.“ Tad je već znala da to ozbiljno misli. Pred odlazak bi joj na galiju iz mandrača vadio nježno morsko cvijeće koje bi se pretvorilo u kamen čim bi ga iz mora izvadio. Vidiš li, Tješidruže, one sike? To su koralji poispadali iz Tomrisovih ruku koji su nekoć Perzefoni pokazivali kamo Tomris plovi. Svega se toga spominjala Perzefona odlučna da o tome više nikad ne progovori. No, jedne divne majske noći u Podzemlje stiže jedan slijepac koji je pjevao stare pjesme iz Perzefonina rodnoga kraja. Kad ga ona upita jesu li se događaji o kojima zbori uistinu dogodili, odgovori joj slijepac: „Svaki svijet koji sam stvorim tisuću je puta ljepši od svih svjetova u kojima ću ikad prebivati.“ Perzefona na to gotovo zausti kako je nekoć živjela životom iz njegovih pjesama te da je veće prokletstvo to što je ljepotu spoznala i više je nikad neće doživjeti od slijepčeve žudnje za nečim njemu nepoznatim. No, naposljetku tko je ona da mu ruši snove i svjetove čak i ako svojih više nema? – dovrši priču stara Grčina i otpije malo medovine. Probode ga nešto oko srca. Nekoć je i on vjerovao u priče koje danas slušaju tek barbarska djeca.

(...)

Nagomilana tuga potisnuta osjećajem dužnosti koji joj je nametala mati počne gušiti Perzefonu. Odmaknu se stoga s lavandinih polja te se otputi k hridima misleći se može li, ako je već more duševne boli, osjetiti i tjelesnu bol kao besmrtnica. Bijahu to dani velikih sparina koje je dodatno raspirivao garbin, zli vjetar koji je nosio užarena zrnca zemlje što pecijahu poput žerave. Lutala je Perzefona danima bez vode te se Demetra uznemiri i upozori Hada da mu je supruga nestala. Had pak uzbuni podzemne stražare i naredi Posejdonu da pošalje čak i nimfe kako bi se otkrilo Perzefonino skrovište. Boginjini su skuti zapingjali za raslinje, a vreli je znoj hladio još

vrelje tlo (govorahu da od kapi Perzefonina znoja na otocima nastajahu lokve čija voda nikad nije hladna, a kroničar s Arbe zapisa: „Više se nisu čuli cvrčci. Na moru je bila tišina. Bez povjetarca. Samo je more klokotalo oko bokova barke i sunce žeglo.“). Ruho joj se rasukavalo (govorahu da su njime omeđene gredice u Semiramidinim vrtovima), a grlo sušilo. Ne poznaš nikad toliku žeđ. Napokon se probi do ogromnih stijena koje je more oblikovalo nesmiljenim udarcima. Zaklopi oči i pogleda u bezdan. Da skoči, bi li je Posejdon vratio Hadu? Hoće li je boljeti i ako je bude boljelo, hoće li je tijelo više boljeti od duše? Stajao tako i spomene se svoje matere te se ipak vrati u siguran zaklon. Dotle nimfe iziđoše iz brazde te oploviše Rat. Negdje pred Crnim otokom u plavetnilu ugledaše dvije sjene te iz navike povikaše „Kapetane, kapetane“. Jedna sjena potom zapliva prema njima, a druga ode svojim putem. Galateja, kojoj bozi također oduzeše vjernoga druga, izroni te se osvrnu. Ugleda dva čuna čiji veslači mahnito veslaše te jedan osamljen čun u kojemu bijaše tek jedan mali uplakani dječak.

KRITIČKI ULOMCI O KNJIŽEVNOM STVARALAŠTVU DOMAGOJA VIDOVIĆA

Upravo se time, otkrivanjem identiteta metkovskoga i širega područja bavi knjiga Metkovski prezimenski mozaik Domagoj Vidovića. Da bi doprla do najšire čitalačke publike, pisana je popularnim stilom s primjesama novinarskoga kolumnističkoga podžanra, no kako je riječ o iznošenju znanstveno utemeljenih činjenica, ova knjiga svakako ispunjava i znanstvenu zadaću. Knjiga je namijenjena najširem čitateljstvu. S jedne strane Neretvanima o čijim je prezimenima riječ, a s druge strane i svekolikoj hrvatskoj javnosti zainteresiranoj za prezimena kao spomenike, često selilačke, u kojima se odražavaju jezične osobitosti kraja u kojemu su nastala, ali i povijesne te društvene činjenice i vrijednosni sustavi vremena i prostora iz kojega potječu.

Ankica ČILAŠ ŠIMPRAGA

Vidović, slično Šimunoviću, primjenjuje suvremene istraživačke metode u znanstvenome radu i često iznosi podatke s terenskih istraživanja. Tu ne prestaje sličnost između Vidovića i Šimunovića. Šimunović je istražio toponimiju rodnoga otoka Brača, a Vidović je znatno pridonio proćavanju toponimije Neretvanske krajine. Obojica znanstvenika pišu popularnoznanstvene članke kako bi popularizirali onomastiku u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Nedvojbeno su Šimunović u svoje vrijeme, a Vidović u svoje imali cilj upućivanje ljudi u važnost osobnih imena i prezimena, ali i imena zemljopisnih objekata vodeći se mišlju kako je ime znak.

Helena DRAGIĆ

Na samome kraju, zaokružujući i uokvirujući ovaj prikaz, vraćam se na detalj koji obično prvi promatramo – naslov, te se pitam: »Što je Zažapska onomastika?« Prelistavajući knjigu, prisjećam se onomastičke terminologije: ukupnost onimâ raspoređenih prema određenim kriterijima (primjerice, geografskome području) nazivamo onimijom, a znanost koja onimiju proučava onomastikom. Imajući to na umu, dopuštam si ovu knjigu shvatiti kao posebnu znanost, znanost à la Zažablje. Opravdano je to stoga što autor u njoj

ne prezentira samo onimijsku građu, nego i vlastiti pristup njezinoj obradi, čime postaje poticaj i model za druga istraživanja. Čestitajući autoru, veselim se nekoj budućoj monografiji u kojoj će možda obraditi onimijske kategorije koje u ovoj knjizi nije uzeo u obzir (npr. zoonimiju, krematonimiju, osobne nadimke kao dio antroponimije i sl.) i koje će doprinijeti prepoznatljivosti zažapske, vidovićevske onomastike.

Joža HORVAT

Pred nama je tako kod Neuma potpuno slavensko svetište na kojem se poštovao bog gromovnik Perun i gazdarica njegova nebeskog dvora Mokoš. Naravno, to je napisano samo na temelju improviziranog izvješća terenskog istraživača, a nešto sigurnije i stoga pouzdanije moći će se reći tek na temelju daljnjih mnogostranih istraživanja. Svakako i rezultati do kojih se dolazi na temelju prethodnog izvješća mnogo obećavaju. Hvala, dakle, Domagoju Vidoviću.

Radoslav KATIČIĆ

Po širini svoga znanstvenoistraživačkoga rada, a bavi se pitanjima hrvatskoga standardnog jezika, njegovom narječnom i dijalektološkom podlogom, onomastikom i etimologijom, povijesti, sociolingvistikom itd. te višeprotežnom obradbom tih problema, bez imalo pretjerivanja dr. Vidovića se već sad može svrstati u onu iznimnu skupinu hrvatskih jezikoslovaca, koji su tijekom burne povijesti, unatoč nepovoljnim okolnostima, probranim i iskušanim znanstvenim alatima branili i obranili samobitnost hrvatskoga jezika te upravo tim alatima pokazivali njegovu višestoljetnu književnu i uljudbenu funkcionalnost. (...) To najbolje oslikavaju Vidovićeve radovi o Hrvatima, njihovu jeziku, književnosti i kulturi na području istočne Hercegovine, Boke kotorske pa i drugih dijelova Crne Gore. Zapravo onoga područja koje povijesni izvori spominju pod nazivom Crvene Hrvatske, a što se tijekom protekloga razdoblja nije smjelo ni spominjati, a još manje o njemu moglo javno progovoriti.

Mate KOVAČEVIĆ

Vidovićeve priče su kao slagalica, jedna ulazi u drugu pretapa se s njom i nosi novo značenje. Mogli bismo ih rastaviti i posložiti drukčije, pa da dobijemo kronološkim redom radnje (ne objavljivanja) ili tematski složene tekstove. Ali ovako je teže, a i zanimljivije. I svaki će čitatelj da bi saznao ono što ga zanima, možda nešto naučiti i o čemu drugome jer značajke je ovoga teksta isprepletenost znanosti i književnosti, teksta i metateksta, prošlosti i sadašnjosti, stvarnosti i mašte, tuge (peku stare rane i boli gorak okus duše), melankolije (Ljetne staze osvijetljene mjesečinom pretvarale su se u mračna mjesta kojima hodi tek polusvijet te je svaka strategija kako bi se odbila posvemašnja turobnost samo pojačavala notu nužnosti i trajne melankolije. (...)) Intertekstualnost je bitna značajka Vidovićeve proze jer se poziva na mnoga književna djela (npr. naslovi *Mlačna noć*, *u selu lavež*; *Lelek sebra*). Često će čitatelj morati posegnuti i za internetom kako bi saznao tko je neki lik ili tko je napisao koji stih. (...))

Milica MIHALJEVIĆ

Reći ću izravno: Knjigu koju držite u ruci, ove Bokeljske studije i oglede hrvatskoga filologa Domagoja Vidovića, mi čekamo pola stoljeća i konačno smo ih dočekali (...) jer je ono objava jednoga novog i sada potpuno stasaloga naraštaja koji s potpunom upućenošću i spremnošću može tretirati to zahtjevno filološko područje. Prije svega je tu riječ o naraštaju koji je spreman tekstove iz toga korpusa prirediti za posebna hrvatska izdanja te ih integrirati u postojeće nacionalne edicije poput *Matičnih Stoljeća* hrvatske književnosti. Na stranicama Vidovićeve knjige oboreni su manje-više svi pokušaji da se ospori nesporni hrvatski identitet ovih povijesnih hrvatskih krajeva i njihove književnosti, ali i cjelokupnoga identiteta. (...) Upravo zbog tih višestраних nasilja Domagoj Vidović nakon ove knjige postaje središnja osobnost naraštaja koji na svoja pleća preuzima jednu posebno zahtjevnju filološku, ali i političku zadaću. Meni se čini, a time ću završiti ovaj radosni imprimatur ponuđen jednoj značajnoj knjizi, kako se mi nalazimo pred važnim zadatkom da se već sutra u Kotoru ili Tivtu započne s osnivanjem hrvatskoga povijesnoga instituta koji će s vremenom izgraditi neka svoje ključna glasila, ali i čvrste

institucijske veze s hrvatskim, a onda i talijanskim i crnogorskim kulturnim institucijama. Ta budućnost zapisana je na svakoj stranici ove knjige, i to ne samo u njezinoj znanstvenoj i filološkoj angažiranosti, nego i u autorovom emocionalnom doprinosu ovoj temi.

Slobodan PROSPEROV NOVAK

Ovo je njegova prva knjiga proznih, dijelom i putopisnih tekstova koja nam Vidovića predstavlja kao pripovjedača nekih drevnih mitova, ali i vlastitih doživljaja nudeći nam spoj možda naizgled i nespojivog: u podlozi je slavenska mitologija modernistički spojena s antičkim, klasičnim mitom u poetske rečenice stručno združene s pučkim izričajima, a opet je sve sastavljeno i zapisano različitim narativnim postupcima i nekim novim, posebnim i originalnim stilom. Vidović zapisuje svoje pričanje mitoloških priča u sadašnjosti, ali tu sadašnjost objedinjuje i stalno vraća na izvorište, posebno kroz riječi svojih pripovjedača, koji se služe osobnim, zavičajnim ili nadzavičajnim idiomom (prepoznajemo tu Dubrovčane, Bokelje, Pelješčane s čakavskoga i štokavskoga područja, Bračane, Hercegovce, Neretvane...), a katkad i drugim jezikom (primjerice, esperantom), čime skraćuju udaljenost između vremena prošlog i vremena sadašnjeg, stvaraju vrlo izražajnu priču, što mu kao jezikoslovcu, lingvistu, onomastičaru i što je sve već, lako polazi za perom.

Boris NJAVRO

Naslov na neki način zavarava čitatelja jer to jest naizgled sukcesija priča, a u biti radi se o jednom vrlo složenom, intrigantnom, sjetnom i dubokom ljubavnom romanu kojemu je u podlozi mitološka priča na različitim razinama – od antike pa do slavenske mitologije. Danas mnogi žele pisati ljubavne romane, ali im to ne uspije zato što ne razumiju prirodu ljubavi onako kako je Domagoj Vidović i pisci koji znaju o čemu se u ljubavi radi razumiju. U ljubavi se uvijek radi o tome da koliko god netko nekoga ljubio, uvijek je na gubitku. U toj priči Vidović priča vlastito ljubavno iskustvo koje je dosta bolno, za kojeg treba naći ključ, a on je ključ našao upravo posluživši se grčkom mitologijom, pričom o Perzefoni i njenom zanimljivom

mitološkom životu. Kao što je poznato, Perzefona je mitsko biće, prelijepa djevojka koju je Zeus obećao svom bratu Hadu i Had ju je oteo, a Demetra joj je majka. Demetra se izbezumila, htjela je svoju kćer vratiti natrag, a lukavi Had, gospodar podzemlja, drugo najveće božanstvo grčke mitologije, poslužio se lukavstvom jer, po vjerovanju starih Grka, onaj tko siđe u donji svijet, ako nešto pojede, ostat će zauvijek dolje. Ovaj ju je namamio i dao joj je nekoliko zrna šipka i tako je prisilio da ostane. Demetra je sestra Zeusova i nije se dala tek tako predati pa su onda sklopili neku vrstu ugovora: Perzefona, budući da se udala za Hada mora ostati, ali kompromis se sastojao od sljedećeg – pola godine će biti u Hadu, a pola godine će provesti s majkom Demetrom na gornjem svijetu. Onda se sama Perzefona dosjetila i rekla da bi tri mjeseca bila u podzemlju, a ostalo vrijeme s majkom Demetrom. Iza toga stoji vegetativni mit – u Bibliji piše da, ako zrno ne umre, ne može dati ploda i ako Perzefonu shvatimo kao zrno koje treba zakopati u zemlju za vrijeme zimskih mjeseci da bi ono u proljeće moglo dati ploda onda dobijemo tu razinu značenja. S druge pak strane, to je samo maska da se prikrije vlastita sjetna ljubavna priča o autorovoj izgubljenoj Perzefoni. Glavni lik ima nešto odisejsko u svojoj potrazi za Perzefonom. Autor se tu javlja kao junak koji ide u potragu za svojom Perzefonom, on u toj potrazi ima pomagače kao i u svakoj bajci i odmagache – od Antike do Ivane Brlić-Mažuranić. Izmišljenim likovima on daje posebna imena, kao Kalojanis... Čitav je to niz vrlo zanimljivih imena. Te odjeljke možemo, ako ih gledamo neovisno, shvatiti kao priče, ali one su ulančane, jedna ulazi u drugu i cijelo vrijeme je to potraga za jednom zauvijek izgubljenom ljubavi. Ovo je roman s ključem, ako ga uzmete samo kao tekst bez ikakvih predznanja ili nadznanja, prodora čak i u vlastito iskustvo, nećete razumjeti o čemu se tu radi. To je priča o tome da ne možeš dobiti ono što hoćeš, to je priča o tome da je nesretna Perzefona na prevaru pojela ono što je pojela i morala ostati u podzemnom svijetu. Autor sebe izjednačava s nekom vrstom ovodobnog ili onodobnog, razine povijesnih i mitoloških razina se tu isprepliću neprestano, ne samo na razini priče, nego i na razini jezičnog iskaza, narativa... Čut ćete tu bračku čakavštinu, esperanto, čut ćete različite oblike jezika kojima se služe likovi koje je za svrhu ove priče Domagoj

Vidović smislio, s jedne strane da ga podupru, a s druge strane da ga samelju. Vidović kao da ne želi reći da je ovo roman u kojemu piše o nečemu svome i zato izmišlja ovu vrstu pradašnjice, a ona je u pojedinim trenucima jako blizu: tu na otocima, oko nas, iskustvena je... Nema nikoga od nas koji nije doživio barem mali isječak te priče. Tekst je vrlo začudan i jedan od rijetkih koji je uopće napisan u posljednje doba a da u njemu nema ničega što je: “ja tebe volim – ti mene voliš”, “sastali smo se pa smo se rastali”, “tvoja majka je zlo zla, a moja nije” kao što se danas pišu romani i te vrste dobro prolaze. Ali, toga ovdje nećete naći.

Luko PALJETAK

Zahtjevan je to tekst. Štivo k'o tkivo. Skoro neprobojne strukture i teksture. Gusto tkan i s takvim intezivitetom da čitatelj ima dojam da je u jednom pročitao više romana – više mogućih romana. I jest. Zbivanja koja se u njoj bilježe i jesu ulomci tih nenapisanih romana. K'o lomljenje kruha. Prije Itemissa est. ima i ich-forme i er-forme. Mitovi, stari bozi i pokoja novozavjetna da nas vrati u naše vrijeme. Sjećanja iz djetinjstva postaju pogodna da se uklope u Perzefonin život – u ovom svijetu potom u carstvu mrtvih koji bauljaju podzemljempodmorjem izbrisana sjećanja. (...) I Domagoj Vidović je tužan kao poganin, patricij dapače. Ipak duboko u podtekstu je kršćanski mir, radost i ljubav – samo do njih treba doći. Nije našao drugačiji put nego preko poganskih mitova. Prozerpina ugrabljena. Ista stvar je mučila i stare Dubrovčane. Tu se nemilosrdno briše sjećanje sjenama – nigdje kršćanskog raja, pakla i čistilišta – nigdje divne glume! - koja je obično i ovdje već spoznatljiva. Nema vjere u ono što oko nije vidjelo, uho nije čulo – blišćavci nisu uskrasno svjetlo. Nema božanske nagrade niti je se priželjkuje – upornošću djeteta traži se svoje. I da nikad ne umine.

Božica ZOKO

Obrađivao je različite jezične teme, od onih aktualnih pa sve do sasvim slučajnih koje bi zapazio na svojim istraživačkim putovanjima. Nerijetko bi se dotakao i nas s kojima se družio, te smo se znali uzajamno i podbadati kroz tekstove. Meni su osobno dojmjljivi tekstovi koji govore o hrvatskoj jezičnoj prošlosti, jer sam

dosta naučio od Domagoja, ne samo što nisam prije nigdje mogao naći, nego i ono na što bih naletio nije pisano na način kako je to on činio – stručno a opet jednostavnim jezikom, razumljivim svakome, otvoreno i bez ustezanja. Kako bi rekao naš narod: „U brk svakome!“ Iako je vrstan jezikoslovac, Domagoj ima dar prozaiste, te su stoga njegovi tekstovi melem za srce. Meni nije poznato da je netko pisao o hrvatskom jeziku na način kao što to čini Domagoj. I to je bogatstvo, koje će se tek vrjednovati.

Ljubo KRMEK

<https://akademija-art.hr/wp-content/uploads/2024/06/Vidoske-noci-brosura-2024-1.pdf>

VIDOVIĆ U MOJIM KNJIGAMA

**LISTE SA STANFORDA, FAH IDIOTI I JOSIP
ŠIMUNIĆ, DRAGOVOLJAC.COM, 2023.**

**ZAVRŠNI TEKST: 1000. BROJ „HRVATSKOG
TJEDNIKA“
(PADNE LI HOS I SVI OSTALI ĆE DOĆI NA
RED, 19.)**

**„Da nije bilo HOS-a, Vukovar bi pao već u rujnu mjesecu.“
(Siniša Glavašević, studeni 1991.)**

**„Pustite da prvo prođu Hrvati“
(Redar koloni Vlade u Vukovaru 2013.)**

Moj doprinos obilježavanju 1000. broj *Hrvatskog tjednika*, bez konkurencije najčitanijeg i jedinog neovisnog hrvatskog političkog tjednika bio je tekst:

DR. SC. DOMAGOJ VIDOVIĆ suradnik *Hrvatskog tjednika*
Vidim da je prilog dan iz tog teksta objavljen i na portalu narod.hr:
<https://narod.hr/kultura/dr-sc-vidovic-pet-stoljeca-pjesnistva-hrvata-u-crnoj-gori>

Na prvi pogled nekome se može učiniti neobičnim izbor mladog doktora znanosti kada je u redakciji „Hrvatskog tjednika“ puno

izuzetnih Hrvata, a nekima od njih sam posvetio i knjige (Ivica Marijačić, Damir Pešorda, Josip Jović, Igor Vukič). Skup je blagoslovio don Anđelko Kačunko o kojemu sam napisao knjigu, ali je i on bio moj koautor u dvije knjige.

Ali bilo je jasno da je taj dan bio vezan i za moju Ankicu, pa je iz reda suradnika bila samo dvojba između Vidovića, koji je rođen iste godine kao i moja najmlađa kćerka, koji iako nije iz Boke ima radove i o Boki – dakle slično mojoj Ankici – ili Nataša Božinović koja kao i Ankica nije iz Boke ali joj je muž Bokelj. Sigurno bi meni itekako bilo drago da kao prilog dam npr.:

NATAŠA BOŽINOVIĆ: LJEVIČARIMA JE BITNO POKAZATI
DA JE ANTI ZDS STAV VAŽNIJI OD KOMEMORACIJA ZA
POGINULE BRANITELJE-

<https://narod.hr/hrvatska/natas-bozinovic-ljevicarima-je-bitno-pokazati-da-je-anti-zds-stav-vazniji-od-bilo-koje-komemoracije-za-poginule-branitelje>

Kako je ovo obilježavanje u vrijeme kada i „Hrvatskom tjedniku“ pripada dio zasluga za veličanstvenu ovogodišnju Kolonu sjećanja u Vukovara kada je vlast i veliki dio oporbe pokazalo svoje ne-hrvatstvo napadima na branitelje, posebno HOS-ovce i domovinski pozdrav ZDS možda je izbor trebao biti na gđu Božinović, ali vjerujem da se ona ne ljuti što je na Ankičin dan moj izbor pao na Domagoju.

Posebno i zbog onoga što su mnogi moji suradnici vidjeli u mojoj Ankici. Na primjer izv. prof. dr. sc. Julije Jakšetić je napisao:

Dragi Joško,

moja iskrena sućut za našu Ankicu.

Mislim da je svakom od nas jasno, od Vaše matematičke djece, da je Ankica bila naša majka. Da Nje nije bilo, teško bi taj projekt Vašeg davanja drugima zaživio...

Samo jednom sam ju vidio tužnu, neka sjeta ju je uhvatila, da je mogla i ona nešto više napraviti da je radila u povijesnoj struci. Ali to je bilo samo jednom, kako sam ja primijetio, ostalo je bilo davanje za Joška, cure i unuke a to je bilo davanje i za sve nas koji smo radili pod Vašom paskom jer ste onda imali slobodne ruke.

Draga Ankice, hvala za sve, vjerujem da će dragi Bog nagraditi borbenu slavonsku koja se nije štedjela u svojoj žrtvi.

Naravno, na tom obilježavanju su bili i Vukovarci. Među njima i dragi prijatelj Tomislav Josić, koji je na predstavljanju moje knjige "Vukovar i njegov Stožer" prije deset godina rekao:

– Kad smo počeli s radom, nisam ni sanjao da će netko pisati o nama. Bilo nas je tridesetak, sad nas je 690 tisuća. Stožer raste, a tako će biti i dalje. Nakon 22 godine uspjeli smo zainteresirati javnost za probleme u Vukovaru, no nitko ne može reći da nismo liberalni: sve te godine živjeli smo s ljudima koji su nas odvodili u logore, ubijali i silovali, ali sada smo rekli "dosta". Ne trebamo nikoga mrziti i vješati, ali krivci moraju odgovarati. Žao nam je što govore da smo protiv nacionalnih manjina jer u Stožeru imamo i Srba, Mađara, Rusina i Nijemaca, ali na svoje ne damo. Nismo se dali '91. pa nećemo ni danas.

Da to nije rekao danas ponavljajući ono što govore današnje vlasti! Više od deset godina traje ta borba koja je dovela do tako veličanstvene Kolone – Kolone podrške omalovaženom hrvatskim braniteljima. U svim narodima se branitelji poštuju iznad svih, samo u zemljama gdje su na vlasti sluge svjetskih moćnika koji nisu sretni postojanjem tih država branitelji se ponižavaju na način kako to rade u RH. Čak ih na dan zahvalnosti njima i hapse, da ne spominjem puno toga još. Recimo samo da se u SAD-u nagrađuje film o njima u kojima se govori da su zaslužili Nobelovu nagradu za mir, a u RH se taj film nije nikada prikazao. Naravno u tom filmu tadašnji veleposlanik u RH govori o srpskoj agresiji na Hrvatsku kao o fašističkoj agresiji, pa kako se može prikazati u RH gdje najvažniji političar Pupovac (iliti Vučić), a 'mali od kužine' mu je Predsjednik Vlade RH.

A kada spominjem to obilježavanje tisućitog broja „Hrvatskog tjednika“ i ZDS evo i jedne fotografije na tu temu:

Da, na njoj su sa mnom trojica o kojima sam napisao knjige Josip Šimunić, Ilica Marijačić i dr. sc. Josip Stjepandić, a zaslužni su, svaki na svoj način, u obrani ZDS, a samim tim i obrani dostojanstva hrvatskih branitelja i cijelog hrvatskog naroda.

Naravno, bilo je još takvih na tom skupu. Spomenut ću još samo i dragog prijatelja Zvonimira Hodaka o kojemu sam napisao knjigu ali je, kao i dr. Stjepandić i on bio moj koautor.

Hodak, duhovit kakav jest, našalio se na moj račun kazavši da ga ja najviše citiram, pa ga zato puno i čitaju. Vjerojatno ga ja najviše i citiram, ali to je samo zato što su moji tekstovi zato bolji, pa ih možda ponetko i pročita.

Naravno, drage su mi njegove poruge na račun onih drugih, a posebno na račun onih koji za sebe kažu da su Hrvati. Takva je i najnovija kolumna:

HODAK: TRAJE HISTERIČAN LOV NA MLADE 'USTAŠE'

27/11/2023

Dražen Travaš je veteran fejsa. "Ljubimac" mu je Andrej. Ne AP nego Kramarić. Kad zaželi biti duhovit, uspijeva mu. Nakon mini pobjede protiv Armenije orjuna i jugo nostalgikari doživjeli su čitav niz probavnih smetnji, štucanja i mucanja, sve u stilu "da' bog sve izgubili".

Indeks je opet jednom u svoj "indeks" upisao još jednu jedinicu. Haj'te drugovi opet u Kumrovec na popravnu nastavu! Najme, kaj!

*Zamislite, igrači i navijači su uz Thompsonovu pjesmu slavili plasman na Euro. Tu je indeksovce dočekao Dražen: “Ne, neg’ su tribali uz ŠČ Let3, Vojka V. Baka Prase, TBF, Milu Kekina, Acu Lukasa, Aleksandru Prijević, Nedu Ukraden, Riblju Čorbu, Lepu Brenu, Rokeri s Moravu... Je**te turbofolk agonija međ’ ZunZarama, Notj... Dabogdasvedobili...”*

Zašto im Thompson toliko smeta?

*Navijači Armenije su ostali razočarani. Ne oni koji su došli na tekmu iz Gorski Karabaha nego ovi naši, odnosno vaši, koji ne bi stali u sto Arena. Kad počne “jugo-cajkada” u Areni nema poziva o tobožnjim podmetnutim bombama. Sad mir braćo, “pevaju naši”. Za sada su još uvijek bolji vaši nego naši. Thompson može popuniti samo avion kojim se repka vraća kući, a pulsku Arenu može popuniti samo ako pristane biti pred-pjevač Aci Lukas. Eto, takvi smo mi Hrvateki! **Imam pitanje za Hrvateke: Jel’ sisanje vesala zanimanje ili školovanje za to zanimanje?***

Naravno svi znamo zašto Thompson nije bio s nama na tom skupu. Tako smo izgubili prigodu da imamo fotografije i s njim i Šimunićem. Bolje je da ne spominjem knjige koje sam zbog ZDS i činjenice da je bio branitelj i HOS-ovac napisao o Thompsonu. Umjesto toga još jednom fotografija koja je bila draga mojoj Ankici, a dobili smo je od Thompsona:

U Vukovaru je pjevao moj dragi prijatelj Stanko Šarić, pa evo još jedne fotografije (obje su dane u mojoj knjizi MOJA ANKICA, a na slici su i moje kćerke):

Ali da nastavim s navoženjem dijelova Hodakovog teksta:

Evo sad imamo jednu tužnu vijest: "Srpska pravoslavna crkva u Hrvatskoj je pred stečajem, sudu moraju dostaviti popis imovine". Tu će se sud morati malo strpjeti. Za popis njihove imovine trebat će više godina. Toliko im je bar trebalo u Crnoj Gori, a RH je ipak malo veća. Para-politička crkva je ostala bez para. Presudom suda u Francuskoj, Srpska pravoslavna crkva osuđena je zbog niza zločina. A u Hrvatskoj? Status "quo vadis!", rekao bi moj nekadašnji narednik u JNA.

Zapravo se mislim je li ovo Hodakova reklama za moju 220. knjigu:

J. Pečarić, Priznajte Hrvatsku Pravoslavnu Crkvu!,
dragovoljac.com, 2023:

<https://www.dragovoljac.com/images/minifp/HPC1.pdf>

Knjiga je dana i na portalu HPC:

<https://hrvatskapravoslavnacrkva.wordpress.com/>

U nastavku svoje kolumne Hodak piše i o nekim drugim temama koje tako snažno opisuju to hrvatsko sluganstvo, pa ću takve dijelove ostaviti da pročitate izravno u njegovoj kolumni, a zadržat ću se samo na onome što piše o Koloni i „Hrvatskom tjedniku“:

Mesić okružen bivšim i sadašnjim udbašima

Nadalje, Ivanka Toma u Jutarnjem dramatično upozorava na desni ekstremizam: "Penava u vlasti znači veću toleranciju na neofašiste". Radikalna desnica, neofašisti, ustaše... i tako "korak za korakom" odosmo svi mi u zatvor. O Rezoluciji Vijeća Europe 1481 iz 2006. nitko ni muuu. Dana 8. studenog 2019. donesena je nova Rezolucija EU-a o potrebi međunarodne osude zločina fašista i komunista. O svemu tome naši "objektivni" mediji ni da bi zucnuli. Umjesto toga gledamo "tulum" s promocije memoara Stipe Mesića. Bivši i sadašnji udbaši u tamnim odjelima, nekadašnji šefovi OZN-e i UDB-e daju važne izjave za javnost. Bože, čovjeku se diže kosa na glavi kad vidi tko sve može u Hrvatskoj davati izjave i biti gostom u TV

emisijama naših lijevih medija. Siguran sam da će se Mesićevi memoari odlično prodavati.

Oscar Wilde je rekao: "Najprodavanije knjige obično se lako i plitko čitaju. Mora da su ih isto tako lako i plitko napisali!"

Borba protiv "neofašista i radikalne desnice" se nastavlja. Ono što nije uspjelo od 1991. do 1995. u ratu nastavlja se s osvojenom "medijskom falangom" i dobro ustrojenom petom kolonom. Uporno "dobivamo po nosu" kako nam tepa Roby u Jutarnjem. Tješi me samo ona stara lička: vrč ide po vodu dok se ne razbije...

Među navijačima ovih dana kruži pitalica: "Koje je marke policijski sat?.

Dok ovo pišem na fejsu mi stiže vijest iz centra "političke pornografije". HND traži da se Hrvatski tjednik kazneno goni. Ni manje ni više. Telegram javlja za njih tu dobru vijest svim svojim dragim čitateljima. Uz Globus, Nacional, Pupijeve Novosti i slične tiskovine neuki Hrvateki se usuđuju kupovati, čitati i raspačavati Hrvatski tjednik. Drugovi, ipak, reda mora biti! Treba jasna i čvrsta poruka svima, a napose desničarima, što je poželjno, a što nije u Lijepoj njihovoj. Tako recimo Mauzolej Vukašina Šoškočanina u Borovu selu može, partizanski spomenici diljem "Lepe njihove" mogu, ulice i trgovi koji nose ime dragog druga Tita svakako, zvijezde petokrake još kako poželjno, udbaši u Saboru prihvatljivo, partizanske mirovine može...

Zaključimo da sve ono protiv čega smo se borili u Domovinskom ratu može, a ono za što smo se borili ne može. Pa nismo išli u rat da bi nakon njega crtali murale gradu Vukovaru i generalu Praljku.

A kad već Hodak spominje mog dragog prijatelja generala Praljka kome sam s Miroslavom Međimorecem posvetio četiri knjige evo najnovijih objava o njemu i srpskim slugama u RH:

MLADEN PAVKOVIĆ: ŠTO BI BILO KAD BI U ZAGREBU
 PODIGLI SPOMENIK GENERALU PRALJKU?

<https://portal.braniteljski-forum.com/blog/vijesti/mladen-pavkovic-sto-bi-bilo-kad-bi-u-zagrebu-podigli-spomenik-generalu-praljku>
 i:

Tko normalan toliko godina nakon rata može doći na ideju da traži ratnu štetu od komšija. Ma hajte, molim vas! Očito su oni koji su, neakademske rečeno, "popušili" u Domovinskom ratu sada na čelu kolone. Traže obračun s pobjednicima, kazneno gonjenje Hrvatskog tjednika itd. Kad sam ih vidio na "akademiji" prilikom promocije Stipinih memoara učinilo mi se da sam vidio nešto slično "pobjedničkom smiješku". Ili je to za sada tek lagani optimizam.

Kad znamo da je optimist obično loše obaviješteni pesimist, onda se oni mogu nadati još jednoj jugo-pušioni.

Mediji smiju biti lijevi ili ih treba ugasiti...

Rijetko idem na razne proslave, ali sam bio na svečanoj proslavi izlazenja 1000. broja Hrvatskog tjednika. U ovo vrijeme kad je tiraža svih pisanih medija više nego drastično pala, HT (koji izlazi samo u pisanoj formi) se uspio održati bez ikakve financijske pomoći države, gospodarstva i EU-projekata. Samo zahvaljujući svojoj brojnoj čitateljskoj publici.

Znači, jedini tjednik koji nije lijevo orijentiran zanimljiv je i kupuje ga toliki broj ljudi da neće propasti, osim ako ga vladajuće elite i njihovi lijevi medijski i ini pomagači ne ukinu. Sukladno ljevičarskom shvaćanju demokracije da mediji smiju biti samo lijevi ili ih ne smije biti. Ma, kakvo drugačije mišljenje! Telegram bi kazneno gonio HT jer navodno širi šovinizam i nacionalizam pišući o temama bitnim za hrvatsku sadašnjicu i budućnost. Zato Pupijeve Novosti šire samo toleranciju, ljubav i milosrđe pa njih Vlada izdašno financira.

Tko zna, zna, a tko ne zna netko ga gura...

Javio mi se moj čitatelj Ante Ercegović iz Vodica. Razlog je histeričan lov na mlade "ustaše" zbog pjevanja pjesama kao što su "Korak za korakom...". Stvarno to je tako šovinistička pjesma da se naši antife smrznu od straha. Zato se na velika vrata uvodi svima dragi "verbalni delikt". Ante me pita, kad smo već kod pjevanja, što je s pjevačima kanibalskih budnica. Nisam odmah "skopčao", ali me podsjetio. "Slobodane, šalji nam salate, bit će mesa klat ćemo Hrvate..." Salata uz poklane Hrvate. Jel' to poezija ljudožerskog plemena Fore s Papue Nove Gvineje ili postoje neki evropski ljudožderi koji jedu ljudsko meso.

Podsjetio me i na 27. srpnja 1941. kad se u “herojskom” Srbu na raznju okretao svećenik Juraj Gospodnetić... Usput rečeno, znamenito pleme Fore iz Nove Gvineje je zbog svojih gastronomskih navika navuklo na sebe bolest sličnu “kravljem ludilu”. Kasnije se utvrdilo da taj virus može biti čak i ljekovit. Ali... Tko bi to mogao znati u ona “gladna” vremena oko 18. studenoga 1991. Psihološku analizu te “istorijske pesme” nisu do sada obradili ni Branimir Pofuk, ni Ante Tomić, ni Bojan Glavašević, pa čak ni Let 3.... Možda su i ti “pevači”, k'o Porfirije, samo otvarali usta. Tako to još danas vjeruje naše pravosuđe.

I opet se po tko zna koji puta mogu jedino zapitati: “Tko to tamo peva?” Dok se hrvatska mladež i djeca love i lifraju u zatvore, “sladokusci” ljetuju na našoj obali mirni i spokojni.

(...).

Zvonimir Hodak/direktno.hr

<https://kamenjar.com/hodak-traje-histerican-lov-na-mlade-ustase/>

Iako sam napisao knjigu i o Vjekoslavu Krsniku, njegov tekst ipak dajem kao prilog, kao i sličan tekst Stipa Mlinarića.

Josip Pečarić

Također:

J. Pečarić, Vukovar: Trijumf Tuđmanizma dragovoljac.com, 2023.:

<https://www.dragovoljac.com/images/minifp/VukovarTrijumf.pdf>

HAZU I TUĐMANOVA BISTA / NAPADAJU TUĐMANA – DA UMREŠ OD SMIJEHA, 2., ZAGREB, 2024.

AKADEMIK SA H-INDEKSOM NULA? – 4. (POĐITE U BOKU I DOPUSTITE DA VAS UBIJE TA NEIZRECIVA LJEPOTA)

Podnaslov ovog teksta je uzet iz „Hrvatskog tjednika“ od 2.5.2024. Čini mi se da je sam zaslužio da počnem ovaj tekst s 'pričom' o tom podnaslovu. Kako je autor teksta s tim naslovom dr. sc. Domagoj Vidović o kome sam pisao pišući o mojoj Ankici (dao i cijelu njegovu biografiju) zatražio sam od njega taj tekst:

Subject:ht

Date:Thu, 2 May 2024 11:08:55 +0200

From:Josip Pečarić

To:Domagoj Vidović

Pošalji mi tekst iz HT (naslov si izabrao da rasplačeš nas Bokelje:)
).

*Poslat ću ga na moje adrese u subotu - takav je dogovor s Ivicom
za tekstove iz HT-a.*

Pozz

Joško

Evo njegovog odgovora (Ivica kojega spominje je glavni urednik HT-a Ivica Marijačić):

Subject:Re: ht

Date: Thu, 2 May 2024 13:58:29 +0200

From: Domagoj Vidović

To: Josip Pečarić

Poštovani akademiče Pečariću,

evo teksta. Uvijek mi je užitak biti dolje, bome se nadam da ću nekad smoći sredstava za nekih dvadesetak kvadrata...

Naslov je stavio Ivica, moj je bio nešto neutralniji, tako da Ivici idu sve pohvale za izbor.

Pozdrav

Domagoj

Zapravo je prekrasno vidjeti kako ima u RH takvih znanstvenika koji nisu rodom iz Zaljeva hrvatskih svetaca koji danas tako pišu o mojoj Boki.

Sjećam se kako zbog memoricida nad hrvatskim narodom kada smo u pitanju Hrvati Boke kotorske malo je tko o nama u Hrvatskoj uopće i znao. To je natjeralo mene matematičara (istina 'priučenog') da počnem pisati, a vrlo brzo mi se pridružila Ankica jer sam ja počeo komentirati i druge antihrvatske tekstove pa je ona bila isključivo vezana za povijest Boke. Veliku podršku smo imali od Anta Belje koji je Ankicu i zaposlio da radi na tome i od tadašnjeg ravnatelja Hrvatskog instituta za povijest dr. sc. Mirka Valentića. U HIP-u je Ankici i bilo radno mjesto, a mentor joj je bio Zdravko Dizdar.

Rezultat je i poznata priča o meni kao piscu odgovora „Srpski mit o Jasenovcu“ iz 1998. na knjigu beogradskog 'genocidologa' dr. Milana Bulajića „Tuđmanov Jasenovački mit“. Odgovora u režiji Ankica-Dizdar-Beljo-Valentić.

Iako sam već tada bio Član suradnik HAZU dr. Valentić me je – vjerovali ili ne - pozivao da postanem član njegovog instituta.

Valentić je bio taj bez čije potpore ne bih ni sudjelovanju u sučeljavanju s Bulajićem na radiju „Slobodna Europa“. Na tom sučeljavanju se Bulajić baš i nije dobro proveo pa je objavio i novu knjigu u kojoj su mi dane vjerojatno najveće pohvale jer je pisao o „Ideologiji genocida Cohen Pečarić“ i tvrdio da su Cohenova knjiga „Srpski tajni rat“ i moja knjiga dvije najantisrpskije knjige u povijesti. Odgovorio sam i na tu Bulajićevu knjigu 2000. godine i na

predstavljanju najavio da će njegovu ulogu od njega preuzeti njegovi učenici u RH.

Tada je već bilo jasno da su to Goldsteini, jer je tata Slavko već (onako po srpski tj. koristeći očitu laž) uspio da Hrvatski državni sabor ne usvoji *IZVJEŠĆU O RADU Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava od osnutka (11. veljače 1992.) do rujna 1999. godine*. Na tu laž upozoravao sam u nizu tekstova i na kraju objavio i knjigu:

J. Pečarić, *Kazimir Sviben / O Goldsteinovoj prevari*, dragovoljac.com, 2024.:

<https://www.dragovoljac.com/images/minifp/sviben.pdf>

Između ostalog i zato sam vam u mom prethodnom tekstu dao i Prilog iz koga se vidi koliko su uspješne u RH 'srpske' laži o izvedbi tate Slavka:

Godine 1992. novonastala neovisna hrvatska vlada formirala je komisiju za istraživanje svih zločina počinjenih tijekom Drugog svjetskog rata i jugoslavenskog razdoblja.

Njegovo konačno izvješće iz 1999. utvrdilo je da je u Jasenovcu umrlo ukupno 2238 osoba.

KONAČNO IZVJEŠĆE im je IZVJEŠĆE OD OSNUTKA (11. VELJAČE 1992.) DO RUJNA 1999. GODINE.

Te godine nas je napustio i UTEMELJITELJ RH akademik Franjo Tuđman, i tata Goldstein kao izuzetni neškolovani povjesničar uvede u hrvatsku stvarnost marksistički pojam revizionizam (= zabrana revidiranja laži u povijesti), kako nam je objasnio drugi s Scopusove liste znanstvenika iz HIP-a dr. sc. Davor Marijan. O tome sam pisao u drugom nastavku:

KOMENTAR DON KAČUNKA (AKADEMIK SA H-
INDEKSOM NULA? – 2.)

<https://bezcenzure.hr/vlad/komentar-don-kacunka-akademik-sa-h-indeksom-nula-2/>

Kad može proći laž o Izvješću, zašto ne bi i marksistički pojmovi kojima se kriminalizira i samo ukazivanje na te laži. A onda se kao najvećeg revizionistu može optužiti Utemeljitelj RH akademik Franjo Tuđman.

Gdje je tu HAZU? Zar u njoj nema kolega koji nešto i razumiju? Zar je doista bilo teško razumjeti da IZVJEŠĆE O REZULTATIMA RADA U NEKOM RAZDOBLJU nije KONAČNO IZVJEŠĆE?

Da, Akademija je reagirala tako da je poslije 12 godina predložila Dr.Obilicu za akademika. A danas imamo i novog sličnog kandidata kome je Tuđman amater pa mu je uklonio i bistu čim je postao ravnatelj podružnice HIP-a u Slavonskom Brodu.

Akademija se valjda mora opravdati što je primila za akademika dr. sc. Franju Tuđmana i prije 12 godina kada je tatin sin uvjerio neke ugledne akademike da je laž istina i da nije amater neškolorani povjesničar njegov tata već dr. povijesnih znanosti akademik Franjo Tuđman pa se to ponavlja i danas. Istina prije 12 godina to im baš nije uspjelo ali sada imaju boljeg kandidata koji je po Scopusu gori i od tate Slavka, i od Dr.Obilice. Ne bavi se istim područjem znanosti ali objavljuje svoja priglupa objašnjenja zašto ne treba HIP u Zagrebu imati ime amatera Tuđmana, a zapravo pokušava sebe opravdati zašto je jedini ravnatelj u RH, čiji je UTEMELJITELJ akademik Tuđman, koji je uklonio Tuđmanovu bistu.

Razumijem zašto političarima dobro dođe i laž kada im je ona u interesu. Ali ne razumijem kada ljudi sa znanstvenim titulama prihvate uloge redikula. A što reći kada u Akademiji imamo takve, pa poslije Dr.Obilice predlažu i novog sličnog i uspješnijeg kandidata koji nam se nije samo narugao što smo za akademika izabrali Tuđmana već je uklonio i njegovu bistu iz instituta čim mu je postao ravnatelj.

Iako nisam prihvatio poziv dr. Valentića za prelazak s Fakulteta u HIP ipak smo i Ankica i ja bili članovi njegovog instituta iako je Ankica bila zaposlena u Beljovom HIC-u, a ja sam ostao na Sveučilištu. Siguran sam da bi i moju Ankicu pogodio i ovaj današnji udar Akademije na HIP kada predlažu onog koji je po Scopusu među najslabijim njihovim znanstvenicima. Istina to je i priznanje jer među onima s kojima smo se mi poznavala ne bi mogli naći nikoga koji bi uklonio Tuđmanovu bistu i negirao Tuđmana kao povjesničara i na taj način se rugao Akademiji koja je Tuđmana izabrala.

Ankici su se poslije promjene vlasti 2000. zahvalili tako da je ostala bez posla i bez mirovine, pa je praktično tada i prestao njen rad u povijesti – dvije godine nakon što se pojavila moja knjiga „Srpski mit o Jasenovcu“ koja je nastala zahvaljujući njoj. Zato je sjajno što danas u RH imamo i one koji se bave Bokom kao Domagoj Vidović.

Zato sam ovom svom tekstu dao podnaslov o njegovom najnovijem članku o Boki. Jer da nije bilo Ankičinog rada na povijesti Boke, pitanje je bili ovih mojih tekstova uopće i bilo. Da nije bilo „ideologije genocida Cohen Pečarić“ i „jedne od najantisrpskih knjiga u povijesti“ ne bih ni ja postao „revizionist“ i tako se našao na udaru marksitičke ideologije u RH koju nam je uveo neškolorani amater povjesničar tata Slavko. Prije 23 godina HAZU nije postala Akademija redikula. A danas? Vidjet ćemo uskoro.

Josip Pečarić

<https://bezcenzure.hr/vlad/akademik-sa-h-indeksom-nula-4-podite-u-boku-i-dopustite-da-vas-ubije-ta-neizreciva-ljepota/>

PRILOG

Oživjela Crvena Hrvatska – putositnice od Sutorine do Bojane

POĐITE U BOKU I DOPUSTITE DA VAS UBIJE TA NEIZRECIVA LJEPOTA

Bokeljska, budvanska i svebarska zemlja kao da je ovih dana odlučila na površinu izbaciti sustavno zatirano hrvatstvo

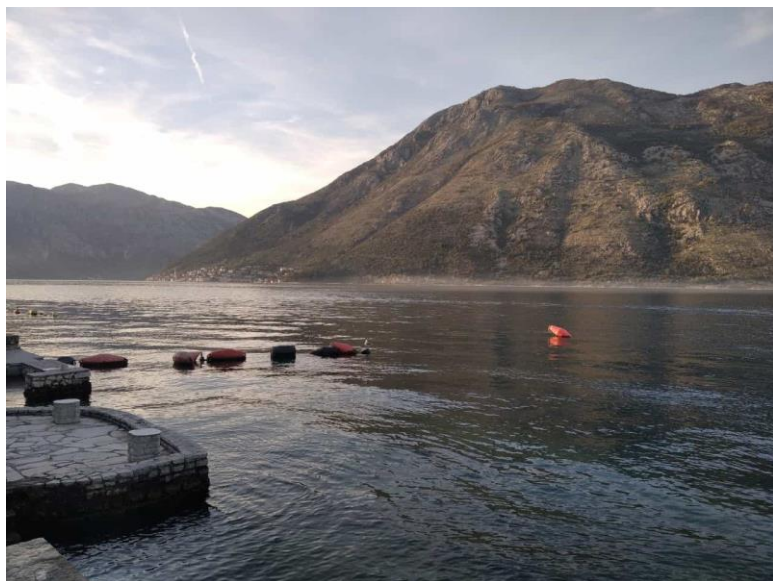
Piše: DOMAGOJ VIDOVIĆ

Gornji Stoliv

Stoliv

Stoliv

***Brda nad morem što je vječno bez kreta u strašnoj goloti čuvaju
njegov san***

„Toliko dugo (...) čitavu te vječnost nema, moje brate“, ponavljao sam si uoči prošlogodišnjega odlaska u Boku i Svebarje stihove Nikole Martića jer su pandemijske okolnosti prekinule moje pohode tim krajevima istodobno blizim, a dalekim, koji su se od 2017. događali svake godine, neovisno o povodu, a uvijek uz svesrdnu pomoć Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore. Kad sam u utorak, 2. travnja, netom nakon Uskrsa, upalio kola i krenuo sa zapadnoga ruba Crvene Hrvatske prema istočnome rubu, sunce je bilo visoko i sličilo pjatu juhe, vrše su bile u moru, a tovar je grlo štimao. Nakon nekoliko sam trenutaka već lagano pjevušio Evo mene među moje (a Jakši sam Fiamengu ukrado i prethodne slike) i isključivao se iz hrvatske predizborne zbilje. Zaustavih se tek iznad Veljega žala, kojemu se ljeti može pristupiti samo iz zraka ili s mora, kako bih kratko porazgovarao s Lukom Paljetkom o jednome naizgled nevažnom predmetu – slamci, te u Konavlima da napunim spremnik i pozdravim mater Bračku. Iz Crne Gore poziva, budući da ona ima prastaru zvonjelicu (iako je i moja s razbijenim zaslonom više za Muzej antičkoga stakla nego za svakodnevnu uporabu), neće biti da se ne bi, pogađate, previše potrošilo. S hrvatske strane granice još i ima neke živosti, a na crnogorskoj me čeka poslijepodne jednoga fauna. Pograničnika (Eto prijedloga za riječ godine!) je uspavalo marčano sunce u travnju, a i brklji se ne da podignuti kad se jednom spusti. „Evo i prvoga pečata u novoj putovnici“, ljubaznomu ću redarstveniku na čijoj pločici uočavam prezime Rogač. „A i nije ti neki“, uz smiješak mi vraća putovnicu na čijim se stranicama jedva razabire Debeli brijeg.

***Dočekuju nas prijazno njihini zidovi stari, skloništa priprostih duša,
ribara i mornara***

Dok mašem carinicima i fronteksovcima, brklja se sporo podignula i eto mene u Boki! Već se na ulazu u Herceg-Novi stvara gužva koja se tek malčice prorijedila iznad Čížekovih Đenovića (Boko moja, grudo nježna), pa se iznova počela stvarati pred Kamenarima. Kako mi se nije žurilo, nije mi teško palo što se nisam ukrcao na Ruku pravde (kako se zove jedna od catara, reklo bi se novohrvatski

trajekt, štono skraćuje put do Tivta) nego produžih dalje pogledom tražeći dvor jedriličara Mata Dabovića. Polako se bližih Kostanjici, odakle mu potječe obitelj. S Kostanjicom je gotovo spojen Morinj, u kojemu se nalazi crkva svetoga Tripuna, čiji stariji dijelovi potječu iz druge polovice XIII. ili XIV. stoljeća te u čijoj je unutrašnjosti najstariji prikaz jedrenjaka u Boki. Zidovi crkvice pamte mnogo sretnija vremena od nedavnih koja su proizvela hrvatske mučenike u zloglasnome logoru (Domovino moja, trnova krunidbo). Morinj je najvjerojatnije prozvan po benediktinskome samostanu Svete Marije u Risnu, središtu drevne biskupije koja se spominje 590. U Risnu su početkom XVIII. stoljeća mučki ubijeni posljednji starosjedički katolici. Ipak, rišnjanska je hrvatska zajednica obnovljena nekoliko desetljeća poslije te se u crkvi svetoga Petra i Pavla katolički obred obavljao usporedno s pravoslavnim do 1847. Te su godine katolici izgradili crkvu svetoga Mihovila srušenu u Drugome svjetskom ratu i nikad poslije obnovljenu. Između Morinja i Risna smjestili su se Lipci i Strp, odakle potječe glasovita pomorska obitelj Bilafer, čiji se izdanak Branimir dao sa mnom u toponomastičke vode. Kako je u Perastu bila gužva, prekinuh običaj zaustavljanja u gradu tužnoga veselja duše te bez zaustavljanja dođoh u Tivat pred kojim se stvaraju gužve veće nego u Zagrebu. Javljam se u Vijeće Ani i Ivi te mački Bucki, pa uočavam da se na svakome koraku gradi dok napokon ne parkirah kola pred kuću domaćina mi Pera.

***Mnogo su uzdaha čuli polumračni oltari, mnogo je suza vidjela
Gospina slika stara.***

„Ne bojiš se ostavit kola? Zar nijesi vidio što su učinjeli oni iz Nikšića?“, pokazuje mi Pero uništeni Torcidin mural u Donjoj Lastvi. „Zašto bih se bojao? Pa imam zagrebačku registraciju“, odvratih. „Sve znaš, ključ ti je u vratima, neka ti bude koda si doma. Oli kafu?“ „Moram se javit Zvonku da se ne brine. Ima li interneta?“ „Ajme, znao sam da sam nešto zaboravio“, Pero će, a meni čak bje drago jer sam i prošle godine sedam dana bio blagoslovljeno obezinternećen. „Toliko je u Zagrebu da sam mu rekla da ponese kušin sa sobom“, Senka će s vrata na moju opasku da Zvonka vidim svako nekoliko dana. „Svaku večer kad vidim ovaj prizor razumijem one sa sjevera koji dođu u Boku i onda im se više ne da nazad“,

Zvonko će u suton na taraci. „A kako ću ja odavde, prijatelju moj?“ „Ajde, ajde, tek si došao! Sad ćeš ti sigurno u šetnju“, proročanski će Zvonko vidjevši mi u očima da me vuku Verige, da ne rečem lanci. Skoro će mrak, pa moram biti brz dok je Ruka pravde na vezu. U Lepetanima prolazim pored kuće Bračana te se spomenuh kako sam prvi put kad sam došao u Boku, u dvorištu susreo bračkoga rodonačelnika. „Jo son s Broča“, rekoah tad gosparu. „Iz kojega mista?“ „Iz Pučišć!“ „Ma da si i iz Bola od mene ne hoćeš ništa dobit“, uz smijehak će dok smo se rukovali. Put ću od Donje Lastve do Stoliva (a jednom i do Prčanja) s pogledom na Gospu od Škrpjela, Otok svetoga Jurja i Perast proći još nekoliko puta, svaki put s drukčijim mirisima i blišćavcima.

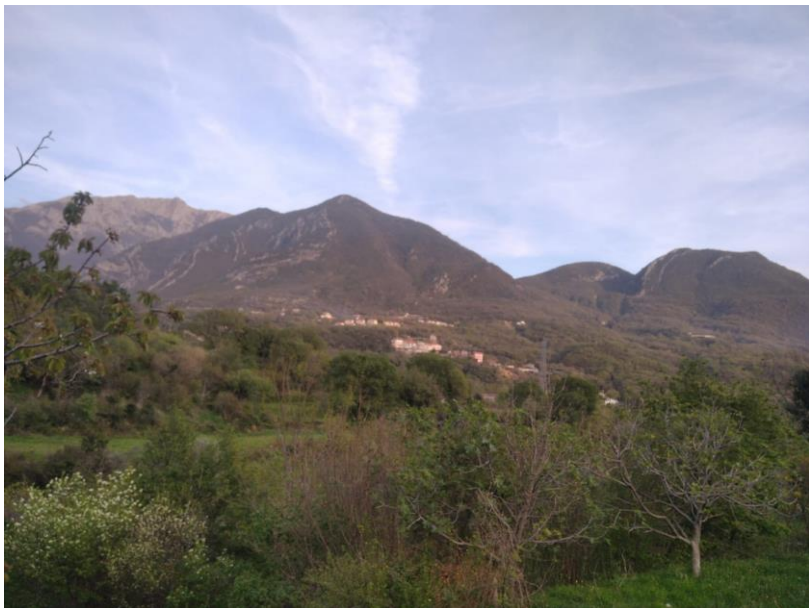
Ter pokriva Buku od Kotora kojano je dika od Rvata

Trećega dana mojega boravka Zvonko (Zvonimir Deković, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća) i ja odlazimo na sastanak s hrvatskom generalnom konzulicom u Kotoru Jasminkom Lončarević. Na Vratima od mora susrećemo admirala Bokeljske mornarice Mirka Vičevića i Sanija Bijelića. U zraku se čuti dašak optimizma unutar hrvatske zajednice. Da me dojam ne vara, uvjeravam se i pred konzulatom i u samoj zgradi. Dok su još lani mnogi naši ljudi gotovo potajno ulazili u Konzulat, ozračje je sad posve drukčije: ljudi u zgradu ulaze ni ne osvrćući se, a suradnja je između konzulata i predstavnika mjesnih Hrvata uzorita. Plodom je te suradnje i sve veći broj zahtjeva za hrvatskim državljanstvom te izlazak sve većega broja Hrvata iz teškim okolnostima uvjetovane hrvatske šutnje. Potvrđuje mi to i glavni urednik Hrvatskoga glasnika Nikola Dončić, koji u uvodniku novoga broja piše o svojevrsnome zametku hrvatskoga proljeća u Crnoj Gori.

Ne plače ženu, ne plače sina ko pije cijela buljanska vina

Dva dana poslije, u petak, već sam bio na putu za Bar. Očekivano sam sporo izlazio iz Tivta, ali kad se cesta raščistila u Grblju, naivno se ponadah da bih šezdesetak kilometara puta možda i mogao prijeći za satak vremena. Vrtim radijske postaje jer mi uz pogled na more ne idu gusle i narodnjaci, nikako da pronađem pravu postaju, pa ubacujem CD. Nekako se probih do Budve, pa ponovno zastoj.

Srećom s visine imam dobar pogled na stari grad koji je još arhitektonski hrvatski iako kampanjuli djeluju poput maketa prema novogradnjama. Ako nikad niste bili u Budvi, a jeste u Makarskoj i ako mislite da je Makarska preizgrađena, zamislite da je u Makarskoj triput više zgrada nego što ih ima i da su barem dvostruko veće, a da su ulice dvostruko uže i dobit ćete predodžbu o gustoći naseljenosti Budve. Tek nakon dva sata eto mene u Ilije, Suzane i Marka. S Ilijom nema stajanja! Odmah iza objeda letimo u Zupce.

Zupci-panorama

Da se zaštiti od posjetitelja iz bakrenoga doba, kako veli, a vi pogađajte koji su to, na kapiju je stavio niz upozorenja na više jezika. Obilazimo selo i na koncu se zaustavljamo u Stane, koja potvrđuje da u jezikoslovlju ne možete bez žene toga imena, bez obzira bila ona iz Hutova, Moševića ili Zubaca. Stane je, naime, i ovom zgodom nekoliko puta izrekla različite oblike prastaroga glagola vjesti 'znati', a zatim i riječ more izgovorila kratko (ne mooore, kako se u standardu izgovara), što je arhaizam koji sam potvrdio najzapadnije

u Bristu u Makarskome primorju, a Zupci su od 6. travnja 2024. najistočnija točka. Kad smo se spustili u Bar, s Vladom smo Lukšićem, koji je zgrabio debelo u deveto desetljeće života, dogovorili buduća istraživanja u Spiču kako bih dobio razlog za povratak ako ga uopće trebam.

Zupci-strašilo

Tu kulture se prokopale, kraj se nekad zvao Duklja. Crkve u crvenicu su propale, iz vapura para suklja

Idućega jutra ostavili smo Marka da zaludu s prijateljima čeka vjeronauk jer je župnik zaboravio na zakazano ređenje, a mi se uputismo prema barskim vrletima. Prošetismo se tako do vodopada Vrteljak kod Turčina, sela iznad Staroga Bara.

Turćini

Ondje susretosmo Sulja Mustafića, predsjednika Bošnjačkoga nacionalnog vijeća Crne Gore, i, naknadno sam to doznao, rođaka supruge Zlatka Hasanbegovića. Pohvalio nam se kako ga je nedavno zaustavila neka srbijanska televizijska kuća i zamolila za izjavu. Kad im je rekao da su Bar i okolica nekoć bili dijelom Crvene Hrvatske, razgovor je brzo završio. S Markom se zatim zaputismo prema Svaču, nekoć biskupijskome središtu i gradu u kojemu je, po predaji, bilo katoličkih crkava koliko i dana u godini.

Svač

Kad se odmakosmo od mora, u Mrkojeviće, krajolici bijahu poput hercegovačkih: kamen, krš i pokoja maslina. Povijest se ondje prvi put zaustavila nakon provale Mongola, a onda su je drugi put i zanačijek zaustavili Turci. Danas su jedini Svačani životinje, a negdašnje veličine grada čovjek postane svjestan tek kad se popne do razvalina crkve svetoga Ivana s koje se razaznaju ostatci ostataka zdanja što su u crvenicu propala. Danas se oko svačkih crkava spore albanski muslimani te crnogorski i srpski pravoslavci, a katolike, čije su te crkve bile, nitko ništa ne pita. Nakon Svača odlazimo na karaulu Fraskanjel odakle se pruža pogled prema Bojani i Albaniji. Krajolici su ti vrlo slični neretvanskima, a očito i narodni običaji. Na povratku nas je preteklo jedno vozilo i prepriječilo nam put. „Dokumenta“, vikne redarstvenik. „Znaš i latinski?“, Ilija će. „Nemoj, tata“, prestraši se Marko. „Imaš li ovde baštu?“ „Nemam, ja sam iz Bara?“ „Pa šta će ti onda ove motike, lopate, kliješta... Čekaj malo...“, odmakne se redarstvenik od nas i počne pričati preko radioveze.

„Imam ovde čovjeka koji ima alata koda ima deset duluma zemlje, ali dokumenta uredna. Šta da radim?“ „Pušćaj, bit će da nije Crnogorac“, probio je nadređenik i nama bubnjiće. Sa svim tim oruđem otiđosmo na Adu Bojanu i u suton u Ulcinj u kojemu je katedrala preuređena bila u džamiju, ali je portal i dalje ostao katolički. Danas je u bivšoj katedrali gradski muzej. Čak se i u Ulcinju SPC pokušao domoći nekih katoličkih zdanja, zasad, srećom, bezuspješno. „Đe si sine“, brižna mati zove Marka, što je znak da je i nama vrijeme za povratak.

Ulcinj

***Pred gradom je more plavetno, nebo izjutra ima boju golubljev
vrata s mliječnim preljevima glatke školjke***

U nedjelju pođosmo na misu u barsku konkatedralu. Slučaj je htio da sjednem do Koprivničanca. Na izlazu me prijatelj Vlado upoznaje sa ženom s Iža. Prozborismo nakratko otočki, tek toliko da joj se orose oči. Velika je otočka tuga i na moru, i na kraju, pogotovo kad si daleko od mjesta di ča ozvanjo. Nakon mise otiđosmo na kavu

šestanku (jer je vlasnik i šestan i Šestan). Prvi put kad sam bio u Baru, bilo nas je tek četvero, a sad su mi se uz Vita, Iliju i Vlada pridružili Božo sa suprugom i sinom te Drago sa suprugom. Uz kafu dobik rakiju od muravak. Toliko je dobra da prozborih zubečki. Pitaju me naši ljudi za neke podatke, a ja im odgovaram da ne radim nakon druge rakije. Ipak im moradoh prenijeti kako je razmjerno nedavno otkriveno da su prvi poznati tekstovi pisani hrvatskim jezikom u Baru napisani 1629., samo 12 godina nakon prvoga štiva napisanoga hrvatskim jezikom u Boki kotorskoj. O tome svjedoči kratko pismo na hrvatskome jeziku Petra Samuelija, generalnoga vikara barskoga nadbiskupa (najvjerojatnije podrijetlom janjevačkoga Hrvata) Petra III. Mazareka, o čemu piše vrsni crnogorski povjesničar i novovjeki barski kroničar te naš prijatelj Savo Marković. Iz 1828. i 1833. potječu dva pisma Stijepa Obradovića iz Spiča (područja između Bara i Budve) upućena Antu Obradoviću. Ta su pisma pisana dalmatinsko-dubrovačkim slovopisom te se u njima, uz jezične konstrukcije svojstvene tadašnjemu hrvatskom književnom jeziku južnohrvatske stilizacije, ogledaju neke značajke mjesnih govora. U tim je pismima jasno izražena bojazan od upada Crnogoraca, pa je to najbolji odgovor onima koji drže da je riječ o spomeniku crnogorskoga jezika. Slučaj je htio da sam samo nekoliko dana nakon povratka u Zagreb zahvaljujući neretvanskoj vezi (Mariju Talajiću i Miji Ostojiću) naletio na tekst iz 1862. s naslovom *Ogled po Carigradu* u kojemu stoji: „Nije neznatan broj našeg roda ovdje (u Carigradu; op. D. V.); samih Hrvatah od Bara (Antivari), od Metkovićah i od obližnjih selah, vele da imade više tisućah (...)“ Podijelih ga s mojom užom barskom klapom (koju tvore medijavelist Savo Marković, kroničar barskoga hrvatstva Vladimir Marvučić i perpetuum mobile Ilija Vukotić), pa virtualno nazdravismo barsko-metkovskomu jedinstvu i našu sreću zbog otkrića podijelismo sa Zvonimirom Dekovićem, koji nam je uzvratio tekstom koji je župa Zankovići u Spiču posvetila 1000. obljetnici krunidbe kralja Tomislava. Bokeljska, budvanska i svebarska zemlja kao da je ovih dana odlučila na površinu izbaciti sustavno zatirano hrvatstvo.

Nase gore ist.

Q uel su i odu-
be avnosti, više
go li moralnoj do-
a opet i odgo-
tere misli. —
vianu tu bl-
visnu, da niti od
nu; pak takovi su
lati,*) koliko sam
da u sve Buga-
ponješto i naobra-
ancezkim i grčkim
rskoga zalieva na
ija) u Aziji daleko
ie grčke, više tur-
zvonima na uzvi-
veda, koju je Mon-
postolski sazidao.
lonosnom i roman-
lepa sela i trgo-
nakićena vjek ze-

ca narodah Azija,
a li divna čudesa
tog tekućeg žlieba
i brežuljcih, stran-
pozdravljaju svoju
gizuma i nove liepe
lo carskih prekras-
tekt kazivao stali
vdja Pere i Ga-
pejci, i urodjeni
Pera i Galata po
in gori, gdje pro-
a. Židovah puna je

koje mjesto, gdje nećeš naći u turskoj službi Jermenah, nu već onom lani umrvši i ov car počeo ih po malo izključivati, te nesposobne muslimane postavljati. Broje naroda jermenakoga do 12 milijunah.

Rusah imade vrlo malo, osim ono nekoliko činovnikah kod ambasijade, consulata, trgovačke morske agencije. Goljakah izbjegah — emigrantah imade znatan broj, što poturčenjakah što u službi turskoj; ovi bi voljeli Bog zna komu služiti nego li Rusu; medju se vrlo su nesložni; svoju nižu klasu i sad preziru; francuštinom su sa svim opojeni, i da toliko udvornosti i usluge čine Rusu, koliko Francuzu i Englezu, za sigurno bi bolje stali nego li sad stoje. — Šta da spomenem o našem hrvatskom narodu i srbskom? Nije neznan broj našeg roda ovdje; samih Hrvatah od **Bara** (Antivar), i od Metkovićah i obližnjih selah, vele da imade više tisućah, i imadu trostruk značaj. Zovu se Hrvati, i medju se i od Grkah, Turakah itd. Zato imadu svog hrvatbašu, te su podanici turski. — Značaj im je 1. junactvo, te su junaci i to dotle ovdje poznati, da je već otišlo u poslovice: sa svakim ti se je volja svadit, ali ne s Hrvatom! Jedan na primjer Turčin, Grk ili bio tko mu drago uvriede jednog Hrvata pa za ovog potonjeg skupit će ih se u dva tri sahata 200—300 i onda treba da im se dadne zadovoljština, inače biti će boja i krvi; jer Hrvat nezna naokolo, i tako ih se svak kao groma boji; 2. značaj im je vjernost, oni, budući ljudi siromašni ponajviše su u službi kod odličnijih trgovacah i gospode, ali ista gospoda ih hvale, veleći, da svaki voli imati Hrvata i više platiti, nego koga mu drago drugog naroda n. p. talijana, jer će Hrvat poginuti za stvari svoga gospodara. Narod je osvetljiv i pobožan; 3. značaj im je velika razsipnost. Kad si liepih novacah zasluže u Carigradu, odu kućam, pak oli na žene, oli udaju sve iztroše i zaduže se, gdjejkoji i do svoje smrti duguju zbog ženitbah i krstanih imenah itd.

(Konac će slediti).

Bar-Metković

Život je tako dobar kraj ognjišta otaca

Nakon tri dana Svebarja vratih se u Boku, u kojoj tek što nije počelo ljeto, održati predavanje u okviru projekta CROIDENT: Hrvatski identitet nastanak i osporavanja, čiji je voditelj Saša Mrduljaš. Zvonko mi, dok se krijepim budvanskim vinom listajući nedavno objavljenu Budvansku pjesmaricu, prepričava zgodu iz bivše države u kojoj je naslovni junak Hrvat iz Mula. Dotični je vadio osobnu iskaznicu. Došao je biciklom u Kotor, spremio novu iskaznicu u džep i tek je kući pregledao. Na ispravi je stajalo da je Crnogorac. Brže-bolje vratio se ispraviti pogrešan podatak. Službenici ga upitaju što je. „Ja sam Hrvat, a ođe piše da sam Crnogorac.“ „Nema veze, druže,

danas ti je to sve isto.“ „Pa kad je sve isto, onda ćete to lako ispraviti“, izbori se ribar za pravicu. Upravo je ta mala zgoda ogledni primjer kako su hrvatsstvo očuvali mali ljudi velikoga srca, a danas kad je veza s matičnom domovinom najjača u posljednjih stotinjak godina, hrvatsstvo moramo jačati obrazovanjem koje će ojačati ponos. Boka je, naime, dala tolike književnike i moreplovce te izgradila umjetne otoke kako bi iskazala vlastitu vjeru, u Budvi i Paštrovićima usporedno su živjeli i katolički obnovitelji i prosvjetitelji voltaireovskoga tipa, a u Svebarju se pismenost na narodnome jeziku razvila pod osmanlijskom okupacijom. Žilav je taj puk crvenohrvatski, puk koji je preživio poslovičnu nezainteresiranost sunarodnjaka za njegovu sudbinu te pritiske odozgo i s boka. Na tome putu imamo i prijatelje poput povjesničara Sava Markovića, koji me uvijek iznenadi kako iz rasutih vrela do u tančine rekonstruira život srednjovjekovnoga Bara, i književnika Miraša Martinovića, koji razgovara s duhovima iz ruševina dukljanskih gradova, čija mi je nedavno poklonjena knjiga svaku večer na kantunalu

Mjesec nad zaljevom golubica s grančicom u kljunu. Kap rose na krilu mrtvog šturka ispod maslina

„Kad je netko na jednome mjestu tisuću godina, to više nije samo civilizacija, to je kultura“, odjekuju mi Zvonkove misli dok tiho, o tiho napuštam Boku, Budvu i Svebarje s mišlju da nikad ne bih mogao reći zbogom toj zemlji neizrecive ljepote te vas pozivam da je i sami otkrijete, zaljubite se u vale, crkve i palace njine te upoznate svojega Zvonka, Senku, Iliju, Vlada, Sava, Pera, Juliju, Nikolu, Marka, Anu, Dijanu, Mira, Ilka, Mira, Ivu, Joza, Irenu, Tanju i tolike po izbor ljude kako biste spoznali da krajevi, kao i ljudi, imaju dušu.

Domagoj Vidović, *Hrvatski tjednik*, 2. svibnja 2024.

https://narod.hr/hrvatska/vidovic-ozivjela-crvena-hrvatska-putositnice-od-sutorine-do-bojane#google_vignette
<https://www.dragovoljac.com/index.php/razno/39493-ozivjela-crvena-hrvatska>

MOJA ANKICA II., ZAGREB, 2024.**DR. SC. DOMAGOJ VIDOVIĆ**

Subject:Re: Fwd: : Nova knjiga: J. Pečarić, Moja Ankica

Date: Wed, 29 Nov 2023 19:44:51 +0100

From: Domagoj Vidović <dvidovic@ihjj.hr>

To: Josip Pečarić <pecaric@element.hr>

Hvala Vam lijepa na svemu, od upoznavanja do promidžbe. Rado sam Vas čitao i povremeno viđao u Hrvatskome slovu, a sad upoznajem i Vašu ljudsku narav preko nježnih misli posvećenih Vašoj supruzi.

Srdačan pozdrav
Hrvat Bokelj po izboru

Domagoj Vidović

ž

DR. SC. DOMAGOJ VIDOVIĆ suradnik
Hrvatskog tjednika

Jučer je u Zagrebu obilježen 1000. broj *Hrvatskog tjednika*, bez konkurencije najčitanijeg i jedinog neovisnog hrvatskog političkog tjednika. Jedan od rijetkih suradnika ako ne i jedini kojega nisam ranije upoznao je dr. sc. Domagoj Vidović. Ne znam je li slučajno ili je mala kritika (Vidović je pisao znanstvene radove i o mojoj Boki) ali dr. Mladen me je upozorio na Vidovićev prikaz knjige POEZIJA BOKELJSKIH HRVATA. Mislio sam još jučer poslati vam njegov tekst, ali čini mi se da je to primjerenije danas na dan 53. obljetnice mog braka – obljetnice na kojoj ona neće biti s nama. Nije dočekala

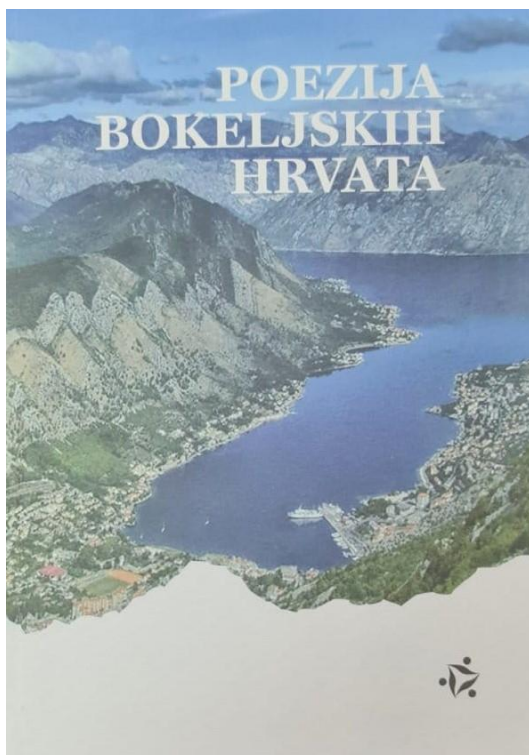
ni tiskanje knjige MOJA ANKICA koja je trebala biti moj dar za tu obljetnicu. Kako je Ankica bila moja suradnica u tekstovima iz Boke kotorske vjerujem da bi je radovalo čitati Vidovićev tekst:

Baština • Izdvojeno • Jezik • Kultura

PET STOLJEĆA PJESNIŠTVA HRVATA U CRNOJ GORI

23. studenoga 2023.

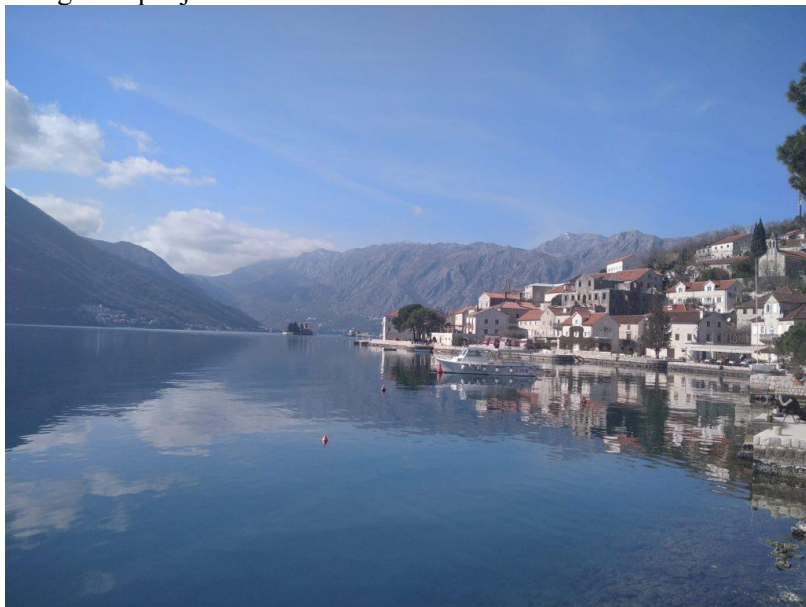
DOMAGOJ VIDOVIĆ

– o knjizi *Poezija bokeljskih Hrvata: antologija hrvatskog pjesništva Boke od 16. do 21. stoljeća* (priredili Božidar Proročić i Željka Lovrenčić), JU Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore, Podgorica, 2023.

Iako hrvatska književnost u cjelini ima kontinuitet od srednjovjekovlja, povijesne su okolnosti ipak uvjetovale da se on održao zahvaljujući književnim krugovima u nekoliko oaza uglavnom na jugu, ponajprije u području od Zadra do Kotora. Taj je prostor iznjedrio oca hrvatske književnosti, Splićanina Marka Marulića, ali se središte književnoga stvaralaštva, zbog neposredne opasnosti od Osmanlija, već nekoliko desetljeća nakon Marulićeve smrti iz srednje Dalmacije pomaknulo prema Dubrovniku, jedinomu posve slobodnom prostoru na slavenskome jugu. Negdje upravo u prvim desetljećima XVI. stoljeća na pozornicu stupaju prvi hrvatski pisci iz Boke kotorske. Bokelji svoja štiva isprva pišu na latinskome i talijanskome jeziku (pjesnička zbirka *Rime amorose* Kotoranina Jurja Bizantija, tiskana u Mletcima 1532., najstariji je dosad poznati kanconijer nekoga hrvatskog književnika napisan talijanskim jezikom, a neki književni povjesničari drže kako je Bokelj Ludovik Paskalić najznamenitiji hrvatski latinist koji ne potječe iz Dubrovnika), a tek nekoliko desetljeća poslije Antun Prokulijan, prognani Baranin, u svojem pohvalnom govoru splitskomu knezu i Velikomu vijeću izgovorenom na talijanskome 1558., a tiskanom 1567. u Mletcima, Marka Marulića naziva „kršćanskim i splitskim Vergilijem“ te upisuje Bar u povijest hrvatskoga latinizma. Nažalost, padom Bara i Ulcinja pod Osmanlije 1571. nestaje mogućnost da se Bar, kulturno i crkveno središte u kojemu je u XII. stoljeću napisano djelo *Kraljevstvo Slavena* (u literaturi najpoznatije pod naslovom *Ljetopis popa Dukljanina*), čiju je hrvatsku redakciju pod naslovom *Povijest kraljeva Dalmacije i Hrvatske zajedno s poviješću pustošenja Salone* s hrvatskoga na latinski jezik preveo Marko Marulić, razvije u književno središte koje će se ravnopravno nadmetati s Kotorom. Da je potencijala za razvitak barskoga odvetka hrvatske književnosti itekako bilo, svjedoči kratko pismo na hrvatskome jeziku generalnoga vikara Barske nadbiskupije Petra Samuelija od 26. rujna 1629., koje, iako pisano *po dubrovačku*,

sadržava i neke mjesne barske značajke, o čemu piše vrsni crnogorski povjesničar Savo Marković.

Ako je XVI. stoljeće logičnom posljedicom višestoljetne rekonkviste latinske pismenosti koja je otpočela još u IX. stoljeću, a koja se u Boki kotorskoj isprva prelila poduku latinskoga (u Kotoru se, kako navodi Kruno Krstić, na latinskome jeziku sporadično poučava od

XIII. stoljeća, a djelovanje je prve škole zabilježeno 1329.), crkvena djela (npr. Kotorski misal iz XII. stoljeća) te pravne dokumente (kotorski, budvanski i nesačuvani barski statut, sve iz XIV. stoljeća), XVII. je stoljeće obilježeno prvim stihovima zapisanim hrvatskim

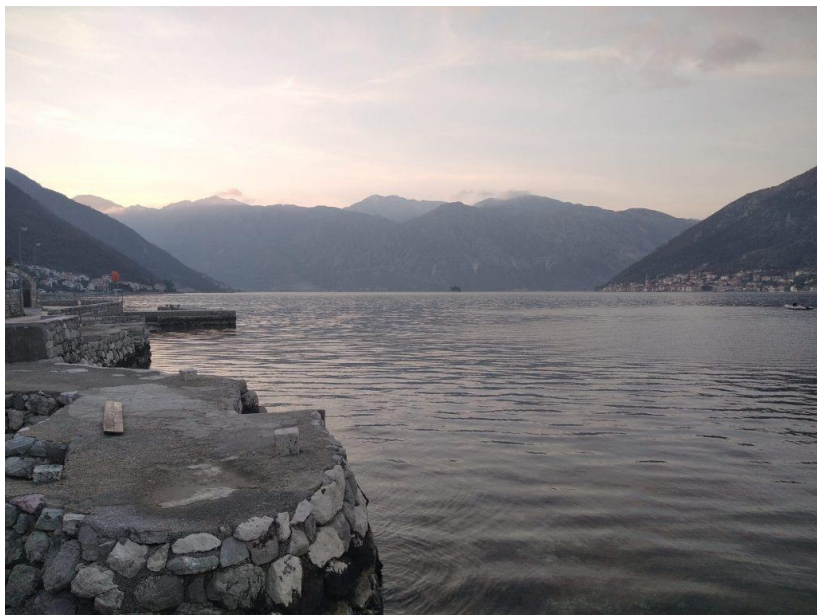
jezikom. Zasad se najstarijim poznatim stihovima zapisanim hrvatskim jezikom drže oni Mara Dragovića. Taj je Kotoranin 1617. napisao pjesničku posvetu knjizi *Pjesni duhovne od pohvala Božijeh* Bartola Kašića u kojoj se spominju *naši Dalmatini i vas rod harvacki*. Koliko li je samo simbolike u činjenici da se u prvim stihovima napisanim materinskim jezikom spominje hrvatsko ime i to u posveti pjesničkoj zbirci prvoga hrvatskog gramatičara?

U XVII. stoljeću književnost se Hrvata u primorskim krajevima od Sutorine do Bojane rasredištuje. Uz Kotorane se na hrvatskome književnom obzorju pojavljuju ponajprije Peraštani i Budvani. Tijekom boravka u Perastu koncem XVII. stoljeća ruski diplomat i putopisac Petar Andrejevič Tolstoj, neposredni svjedok hrvatskoga karaktera Perasta, koji jasno luči Hrvate od Srba i Crnogoraca, biva ugošćen u kući Vicka Bujovića i uspostavlja veze sa Zmajevićima. Upravo se na Tolstojeva zapažanja u *Hrvatskoj straži* 1929., samo godinu dana nakon atentata na Stjepana Radića i ostale HSS-ovce u Narodnoj skupštini u Beogradu (20. lipnja 1928.), poziva Pavao Butorac kako bi srpskomu književniku i novinaru Stanislavu Krakovu dokazao kako su Peraštani (poglavito Zmajevići, koje se i danas nastoji otrgnuti iz hrvatskih skuta) bili i ostali Hrvati.

Hrvatsku su književnu pozornicu početkom XVIII. stoljeću zaposjeli pustolovi, među kojima su najistaknutiji Tomo Medin iz Kastel-Lastve (današnjega Petrovca), Budvanin Stjepan Zanović i Peraštanin Vicko Smeća, sva trojica dobri znanci Casanove (a još dvojicu Zanovića Casanova spominje u svojim memoarima). Prva su dvojica tragično skončala u europskim zatvorima, a trećemu sudbina nije poznata. Medin je, među ostalim, preveo Voltaireovu *Henrijadu*, Zanović je postao likom u romanu *Berlin Alexanderplatz* (1929.) njemačkoga književnika Alfreda Döblina, a Smeća je 1786. preveo Gundulićeva *Osmana* na talijanski.

U XIX. stoljeću pojavljuju se i prve spisateljice (u prvoj polovici stoljeća Dobročanka Ana Marija Marović, a krajem stoljeća Prčanjanka Ida Verona), a u XX. stoljeću književnost Hrvata u Boki kotorskoj doživljava svoj vrhunac u djelima Frana Alfrevića, Viktora Vide i Vjenceslava Čižeka.

Hrvatsko je pjesništvo u Crnoj Gori višejezično. Jezici su, naime, najstarijih pjesama tamošnjih hrvatskih književnika latinski i talijanski, a stihovi se na hrvatskome jeziku objavljuju od 1617. te postupno prevladavaju od druge polovice XVII. stoljeća. U kasnijim su vremenima hrvatski književnici objavljivali i pjesme na francuskome i rumunjskome (Ida Verona) te španjolskome (Luka Brajnović), što nije nimalo neobično za stanovnike krajeva toliko okrenutih pomorstvu i lutalaštvu. Spone se hrvatskih književnika iz današnje Crne Gore s hrvatskim (poglavito dalmatinskim i dubrovačkim) književnicima nikad nisu prekinule, od onih najranijih u obliku pisama, poslanica i pohvalnica (tako Vinko Pribojević hvali Jurja Bizantija, Ljudevit Paskalić piše poslanicu Jeronimu Bertučeviću i pjesmu posvećenu Hanibalu Luciću, a Viktor Besalić hvali Nalješkovića i Gundulića) do suvremenih u obliku objava u hrvatskim časopisima i članstava u strukovnim udrugama. Kad su pisali narodnim jezikom, stariji su hrvatski književnici iz Boke kotorske i Svebarja pisali stiliziranim hrvatskim književnim jezikom dubrovačko-dalmatinskoga kruga, a danas pišu hrvatskim

standardnim jezikom vrlo često prošaranim bokeljskim dijalektizmima.

Ovom su antologijom Božidar Proročić i Željka Lovrenčić obuhvatili raspon autora rođenih od 1490. do 1994. te ponudili katalog pjesama napisanih od 1532. do danas. Pritom su učinili jedan krupan korak iskoračivši i u Svebarje (Bar s okolicom) posve opravdanim uvrštavanjem Viktora Besalića u svoje djelo. Time su Svebarje (najjugoistočniji dio neprekinutoga hrvatskog jezičnog područja) izrijekom upisali na hrvatski kulturni zemljovid kao književni topos, što, iako se Besalić i još neki Barani (poput Antuna Prokulijana) spominju u nekim biografskim leksikonima i povijestima hrvatske književnosti, nitko dosad nije učinio. Ujedno su, kad je riječ o suvremenim pjesnicima, antologičari obuhvatili i pjesnike iz ostatka Crne Gore pokazavši kako se krugovi hrvatske književnosti u Crnoj Gori, čak i danas kad je tamošnja hrvatska zajednica u Crnoj Gori najranjivija, šire.

Ova je antologija, dakle, antologija petostoljetnoga kontinuiteta hrvatskoga pjesništva na tlu Crne Gore, ponajprije Boke kotorske (s Budvom), ali i Svebarja te u novije vrijeme i ostatka Crne Gore (poglavito Podgorice). Ona utiskuje hrvatski pečat književnomu stvaralaštvu na krajnjemu jugu hrvatskoga kutka istočnojadranskoga prostora te je najboljim odgovorom na sve brojnija posezanja za hrvatskom književnom baštinom koja se više ne ograničuju samo na stare pisce hrvatske (poput Andrije Zmajevića), nego i na naše suvremenike (poput Mira Glavurčića). Ova je antologija ujedno svjedočanstvom svehrvatskih prožimanja koja nikako ne mogu biti slučajna jer kako slučajem objasniti činjenicu da je najstarija južnoslavenska kronika, najpoznatija po naslovu *Ljetopis popa Dukljanina*, pronađena u Hrvatskoj te da ju je s hrvatskoga na latinski preveo otac hrvatske književnosti čije je pjesničko umijeće slavio prognanik iz kraja u kojemu je spomenuta kronika nastala te kako slučajem objasniti da se u prvim stihovima pisanim hrvatskim jezikom spominje hrvatsko ime? Ona je ujedno dokazom nevjerojatne žilavosti i stvaralačke snage Hrvata u Crnoj Gore te njihove svojevrsne iščašenosti čiji su najzorniji proizvod pustolovi kojima je područje od Perasta do Paštrovića obilovalo. Stoga vas na kraju pitam jesu li tvrdoglava samosvojnost i urođeni gen oriđinala vrlinom ili manom u ovome svijetu u kojemu bi nas sve ukalupili. Bez obzira na to kakav mi odgovor ponudili, upravo su te dvije osobine Hrvata u Crnoj Gori očuvale jedinstvenost hrvatskoga identiteta u vječitoj borbi da ne poklekne pred osvajačima s istoka i da se ne stopi sa stoljetnim vladarima s druge strane Jadrana te upravo zato danas malobrojna, ali žilava grana hrvatskoga naroda u Crnoj Gori ne može propasti.

<https://identitet.hr/pet-stoljeca-pjesnistva-hrvata-u-crnoj-gori/>

DR. SC. DOMAGOJ VIDOVIĆ, INSTITUT ZA HRVATSKI
JEZIK I JEZIKOSLOVLJE, Odjel za onomastiku i etimologiju

Životopis

Domagoj Vidović rođen je 20. studenoga 1979. u Metkoviću. Osnovnu je školu pohađao u Metkoviću i Pučišćima na otoku Braču, a gimnaziju u Metkoviću. Diplomom profesora lingvistike i hrvatskoga jezika i književnosti stekao je u ožujku 2004. na Filozofskome fakultetu u Zagrebu obranivši rad *Nacrt za vidonjsku antroponimiju i toponimiju*. Od 1. rujna 2004. zaposlen je u Institutu za hrvatski jezik. Iste je godine upisao poslijediplomski znanstveni studij lingvistike te doktorirao u travnju 2011. s temom *Antroponimija i toponimija Zažablja* pod mentorstvom Dunje Brozović Rončević. Danas radi na više institutskih i izvaninstitutskih projekata. Ujedno je voditeljem metkovske podružnice Instituta (od 2014.) i Odjela za onomastiku i etimologiju (od 2020.). Predmetom je njegova užega zanimanja onomastika na rubnim hrvatskim prostorima, dijalektologija i akcentologija, a bavi se i prevođenjem s esperanta. Objavio je pet samostalnih knjiga i pet u suautorstvu, pedesetak izvornih znanstvenih radova i sudjelovao na desetak međunarodnih znanstvenih skupova. Objavljuje i popularnoznanstvene radove u mjesnim časopisima (*Glas Hutova*, *Metkovski vjesnik*, *Vrutak*, *Veselje svetog Jere* i *Zupci Times*), na portalima (*metkovic.hr*, *likemetkovic.hr*, *Maxportal*, *Narod.hr*, *portal Radija Dux*) te na društvenim mrežama (stranice Pučišća i Janjine), urednikom je antroponomastičke rubrike *Od Mile do Drage* u časopisu *Hrvatski jezik*, članom je uredništva *Hrvatskoga neretvanskog zbornika* (od 2014. do 2018. i glavnim urednikom) i časopisa *Studia lexicographica*, *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, *Povijesni prilozi* i *Stolačko kulturno proljeće* te povremenim članom uredništva *Humskoga zbornika*. Godine 2013. i 2014. bio je članom Organizacijskoga odbora Neretvanskih književnih, znanstvenih i kulturnih susreta, a 2019. njihovim voditeljem te je bio članom programskih odbora međunarodnih skupova *E-rječnici i e-leksikografija* (2019.) i *Enciklopedika 2020* (2020.). Stalnim je kolumnistom *Hrvatskoga slova* (za koji je napisao 400 tekstova) bio od lipnja 2012. do srpnja 2015. te ponovno od ožujka 2018. do posljednjega broja časopisa objavljenoga 11. veljače 2022. Od 17. ožujka 2022. kolumnist je na portalu *identitet.hr* te suradnik *Hrvatskoga tjednika*. Jezikoslovnu kolumnu objavljuje

na e-stranicama BK Neretva (podstranica *Rodu o jeziku*). Članom je Hrvatskoga filološkog društva, Odbora za onomastiku HAZU-a i Odbora za dijalektologiju HAZU-a, ICOS-a (Međunarodnoga vijeća za onomastičke znanosti) i Hrvatskoga saveza za esperanto, članom je Društva hrvatskih književnika, Društva prijatelja glagoljice te Zajednice Hrvata istočne Hercegovine, surađuje s Društvom dubrovačkih pisaca te književne tekstove objavljuje u časopisima *Hrvatsko slovo*, *Literat* i *Stolačko kulturno proljeće*. Godine 2023. objavio je knjigu proznih tekstova *Priča iz pradavnine* u izdanju Društva dubrovačkih pisaca. Od školske godine 2019./2020. predavač je na Poslijediplomskome sveučilišnom studiju Humanističke znanosti – modul: Mediteranski interdisciplinarni studij na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Splitu. Kao jedan od autora *Školskoga rječnika hrvatskog jezika* dobitnik je Nagrade Grada Zagreba 2013. Dobitnik je godišnje državne nagrade za popularizaciju i promidžbu znanosti u području humanističkih znanosti Hrvatskoga sabora za 2014. godinu. Godine 2016. dobio je nagradu *Narona* u području znanosti koju dodjeljuje Grad Metković, a 2024. nagradu *Hrvatski stećak* Matice hrvatske Stolac za osobit doprinos hrvatskoj književnosti te Zahvalnicu Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore za nemjerljiv doprinos afirmaciji i promoviranju književno-jezične baštine Boke kotorske, Svebarja i hrvatske zajednice u Crnoj Gori. Članom je Radne skupine Odbora za imenovanje naselja, ulica i trgova Gradske skupštine Grada Zagreb bio od svibnja 2014. do travnja 2017. te od listopada 2019. do svibnja 2021. Od 2020. vanjski je član Povjerenstva za standardizaciju geografskih imena. U travnju 2020. uvršten je u popis nacionalnih stručnjaka za predmetno područje standardizacija zemljopisnih imena te savjetovanje u području hrvatskoga standardnog jezika u sklopu suradnje s hrvatskim prevoditeljskim odjelima Službe za hrvatski jezik u Europskoj komisiji.

Isobrazba

2004. diploma Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

2011. doktorski rad Antroponimija i toponimija Zažablja (Sveučilište u Zagrebu)

Suradnja na projektima

Baza suvremenih hrvatskih osobnih imena

Hrvatski mrežni rječnik (MREŽNIK)

Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – JENA

Istraživanje antroponimije na tlu Hrvatske u XV. stoljeću

Onomastička i etimologijska istraživanja hrvatskoga jezika

Poredbena analiza hrvatskih i slovenskih egzonima (hrv.)

/Primerjalna analiza hrvaških in slovenskih eksonimov (slov.)

Repozitorij nacionalnomanjinskih jezika u Hrvatskoj (RENA)

Rječnik dubrovačkoga govora

Bibliografija

(...)

<http://ihjj.hr/istrazivac/domagoj-vidovic/28/>

SVAKI JE KAMEN U BOKI HRVATSKI

Piše: **MARITO MIHOVIL LETICA**

Nakon osamostaljenja Crne Gore njezino je vodstvo prionulo pozicioniranju države u europske i euroatlanske integracije smjerajući prema geopolitičkoj sigurnosti i ekonomskom razvoju. Takva prozapadna usmjerenost Podgorice nije po volji Beogradu i Moskvi pa je na dan parlamentarnih izbora 16. listopada 2016. bio pokušaj državnoga udara kojim se namjeravalo spriječiti ulazak Crne Gore u Sjevernoatlantski savez. Unatoč svemu, ta je država 5. lipnja 2017. postala članicom NATO-a.

Drukčije biva s pristupanjem Europskoj uniji. Pregovori započeti u lipnju 2012. još se ne čine blizu uspješnoga okončanja. Premda nije u EU ni eurozoni, Crna je Gora još 2002. jednostrano uvela euro kao službenu valutu. Ta se država zatekla na poprištu (prije nego susretištu) euroatlanskoga Zapada i „ruskoga svijeta“, kojemu je „srpski svet“ samo geopolitička podružnica i umanjena kopija.

Igre s popisom pučanstva u „Bjelorusiji na Jadranu“

Godina	udio Hrvata
1910. ¹	50,3 %
1921. ²	37,9 %
1931.	42,3 %
1945.	27 %
1981. ³	11,5 %
2003.	7,5 %
2011. ⁴	6,3 %

Tablica 1. Postotak Hrvata u Boki kotorskoj

Legenda tablice

1. Podaci za Boku kotorsku dobiveni na osnovu „križanja“ materinjeg jezika i vjeroispovijesti;
 2. Ibid.; 3. Podaci za kotar Kotor.; 4. Zbog administrativne i metodološke neujednačenosti postotak je okvirno izračunat na osnovu popisa stanovništva iz 2011. godine (<http://www.monstat.org/cg/page.php?id=535&pageid=322>) i služi za ilustraciju.

*Izvor: Marijeta Rajković Iveta
 i Matija Dronjić: Hrvati u
 Boki kotorskoj, Zagreb-Tivat
 2018., str. 16.*

Nije teško razabrati da aktualno crnogorsko političko vodstvo – unatoč deklarativnomu isticanju „europske perspektive“ – državu

sve više primiče rusko-srpskoj interesnoj sferi pa se za Crnu Goru čini prikladnim gorkohumorni naziv „Bjelorusija na Jadranu“.

S tom geopolitičkom razapetošću između Zapada i Istoka uvelike se poklapa i nacionalna identitetska samosvijest pučanstva. Naime, prema rezultatima posljednjega popisa, iz 2011. godine, Crnogorci su činili 45% stanovništva, a Srbi 29%. Popis 2021. nije održan zbog pandemije korona-virusa. Namjeravali su ga provesti od 1. do 15. studenoga 2023., ali je odgođen za 30 dana, i to ponajvećma na zahtjev čelnika manjinskih savjeta. K tome su procrnogorske stranke najavile bojkot cijeloga procesa jer ga smatraju inženjeringom koji uz pomoć političke propagande i medijskih manipulacija nastoji povećati udio Srba u Crnoj Gori i pokazati ga većinskim. Valja spomenuti i podatak da je Hrvatâ na popisu 2011. bilo oko 1%, i to uglavnom u Boki kotorskoj i Svebarju (Baru i okolici); primjerice u Tivtu je Hrvatâ nešto više od 16%, u Perastu prelaze 7%.

U propagandnu misiju kontrafaktičkoga posrbljivanja Crne Gore – ali i hrvatskih velikana posvema nesrpskoga podrijetla – aktivno se uključio tamošnji prosrpski portal *IN4S* postavivši pokraj prometnica 50 velikih plakata (*billboarda*), koji će, kako kažu crnogorske posrbice, „podsjećati stanovnike na srpsko podrijetlo i identitet“. Grotesknim imaginarijem sročena parola „Ponosni na svoje srpsko“ vrišti na agitpropovskim plakatima odudarajući od nepripadnih joj likova isusovca Ruđera Boškovića, nadbiskupa Andrije Zmajevića, pravnika Baltazara Bogišića i drugih hrvatskih velikana iz Dubrovnika i okolice, Boke i inih krajeva. Rečeni se plakati nahode kao usputnici uz asfaltirane i osvijetljene crnogorske puteve, koji su ujedno kalna i maglama zastrta velikosrpska bespuća – ali takvi lažima obilježeni usputnici (krajputaši poganske religije velikosrpstva) ne mogu promijeniti istinu da bezobzirno prisvojeni i plakatirani hrvatski velikani nigdar ne bijahu niti će biti suputnici srpske književne, znanstvene i općekulturne povijesti. Zbog svega toga je Ministarstvo vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske uputilo Crnoj Gori prosvjednu notu, suzdržanu i mlaku.

Rashrvaćivanje Boke u hrvatskoj palači

U orkestrirana, ali neskladna i umnogome disonantna nastojanja da se Crna Gora i Boka prikažu kao „vekovne srpske zemlje“ upleo se i „naučni skup“ naslovljen *Boka u ogledalu istorijskog nasljeđa* održan 7. i 8. listopada 2023. u Kotoru, unutar povijesne Palače Bizanti. Napomenuti je da Tripun Bizanti (rođ. 1460.) bijaše biskup u Kotoru i Cenedi kraj Venecije, a Juraj Bizanti (rođ. oko 1490.) prvi istaknutiji hrvatski bokeljski pjesnik reformiranoga (Bembova) petrarkizma. Rod Bizanti iznjedrio je još uglednika (pomoraca, teologa, pravnika i drugih) te je žalosno i nedostojno da se u palači hrvatske vlastele bezočno niječe hrvatstvo Boke. Sve je očito i jasno iz podatka da su skup organizirali Matica Boke i Savez Srba iz Crne Gore – Beograd.

Zamorno je i nesvrhovito spominjati predavače i teme, pa se samo osvrćem na (iz)laganje „Narodnosna svijest Bokelja u drugoj polovini 19. i početkom 20. vijeka“ što ga je održao prof. dr. Nikola Žutić, „istoričar“ iz Beograda. Dijelovi toga predavanja objavljeni su na portalu *Novosti.rs* 4. studenoga 2023.

(<https://www.novosti.rs/drustvo/vesti/1296687/hrvati-prisvajaju-srpska-etnicka-kulturna-znamenja-dokumentarna-svedocanstva-narodnosnoj-strukturi-boke>)

Naslov članka govori da „Hrvati prisvajaju srpska etnička i kulturna znamenja“, a ispod je *lead* koji poručuje: „Područje današnje Crne Gore (sa Bokom) u istorijskoj retrospektivi bilo je oslobođeno prisustva rimokatolika Hrvata“. Vazda se spomenem filozofa Heraklita i njegove izjave da zbog „mentalne higijene“ ne čita tuđa djela, a ovaj Žutićev članak doista je velikosrpsko pamfletističko žutilo, s takvim razmjerima ignorantskoga i – reći ću bez krzmanja – nehigijenskoga i nezdravoga odnosa prema izvorima, činjenicama i povijesnoj istini da se treba zapitati: Kako takva oličenja intelektualne nečestitosti mogu steći titulu i zvanje „prof. dr.“? Koje sveučilište u zemlji Srbiji stoji iza te arlekináde i lakrdije? Ako vas – poštovani i dragi čitatelji – iznenađuje oštrina mojih riječi, vjerujem da ćete se ubrzo uvjeriti kako su primjerene i prikladne.

Kognitivni disbalans među graditeljima „srpskog sveta“

Pišući o „inženjeringu rimokatoličkog prevjeravanja stanovništva“, profesor Žutić među inim kaže: „Narodnosna struktura Boke u drugoj polovini 19. vijeka može se svesti na dominantno etničko istorijsko srpstvo, o čemu svjedoče dokumenti i egzakti austrijski popisi stanovništva kao i neutralna literatura. [...] Hrvatstvo u Boki je stvarano od sredine 19. vijeka rimokatoličkim vjerskim aktivnostima od Srba i stranaca i time je mijenjana i stvarana dodatna narodnosna svijest (struktura).“

Nikola Žutić upinje se pokazati da katolici u Boki kotorskoj nisu sve do sredine 19. stoljeća imali hrvatsku narodnosnu svijest, a za širenje hrvatskoga imena u Boki optužuje ponajvećma „biskupa Štrosmajera“ koji je „poslije rimokatoličke jugoslavenske prozelitske faze (iz prvih decenija druge polovine XIX vijeka), bio krajem XIX vijeka najžešći, nepopustljivi borac za hrvatstvo“. Tu je i ova rečenica: „Sjeme budućeg hrvatstva zasijali su srpski misionari (prozelite) rimokatoličke vjere sa područja Crne Gore koji su fanatično mrzili braću pravoslavne vjere, npr. Vićentije Vicko Zmajević, Andrija Zmajević.“ Tako kaže Žutić. Zanimljivim biva da je slika upravo tog Andrije Zmajevića na jednome od propagandnih

plakata s golemim natpisom „Ponosni na svoje srpsko“. Ne možemo izbjeći pitanje: Kako fanatični mrzitelj pravoslavlja može biti ponosan na „svoje srpsko“, posebice ako uzmemo u obzir *vjersko pravilo*, koje su uspostavili upravo Srbi, prema kojemu je svaki Srbin ujedno pravoslavac a pravoslavac je Srbin? To poistovjećivanje srpstva i pravoslavlja istaknuo je i srpski patrijarh Porfirije u rujnu 2023. kada u Zvorniku gromoglasno reče: „Bez pravoslavne vere i Crkve nije moguće zamisliti Srbina!“

(<https://lat.sputnikportal.rs/20230921/bez-pravoslavne-vere-i-crkve-nije-moguće-zamisliti-srbina-poruka-patrijarha-porfirija-iz-zvornika-1161545182.html>)

Dakle, patrijarh Porfirije, povjesničar Žutić i drugi promicatelji velikosrpstva trebali bi se dogovoriti što će govoriti, tako da njihovi dirigirani i orkestrirani pokušaji širenja „srpskog sveta“ ne završavaju u disonantnim nemelodičnostima i logičkim nekoherentnostima kao posljedicama kognitivnoga disbalansa, koji je, kako izgleda po svemu, prisutan kod nemaloga dijela tamošnje inteligencije, odnosno cijenjenih „naučnika“, profesora, akademika, „preosveštenih lica“ svetosavskoga pravoslavlja i ostalih umova.

Velikosrpske tlapnje o „srpskoj Boki“

Nikola Žutić neistinito i drsko sugerira da u Boki tijekom povijesti nije bilo ne samo Hrvata nego ni Albanaca. Napisao je, pozivajući se na „neutralnu literaturu“: „Arbanasi (Šiptari) nisu istorijski prisutni u Boki, već se prostiru od Bara na jug prema Ulcinju i Bojani.“

и сошлись с ними близко, как можно^г стрелять ис пушек. И те курсары^д поворотили^е от нас к берегу и, опасаяся нас, поставили у себя на фусте бандеру, то есть знамя под гербом Венецкой республики^ж под образ святого Марка, которую бандеру^з мы усмотря, прошли их мимо, не стреляя по ним ис пушек, в ближнем разстоянии. А то суть обыкность^и курсаров турецких^к: когда не смеют^л с кем битися, тогда выставляют бандеры^м, или знамена, христианских знаков.//

л. 74

Того ж числа за два часа до ночи приплыли мы под город, которой называется Каштелново; тот город Венецкой провинции, от города Дубровника 40 миль италиянских. Под тем городом наехал я своих москвич^а на карале²⁴⁹; князя^б Дмитрия^в, князя^г Федора Гюлицыных, князя^д Андрея Репнина, князя Ивана Гагина, князя^е Юрья Хилкова, князя Бориса Куракина и иных. Город Каштелново^ж самой малой, фортеца каменная и все строение в нем каменное. Тем городом стоял наш фрегадон тот день.

Июня в 11 день. На первом часу^и **Теган — збеновое дерево** Коштелново. Ветр был самой малой. **Герваты — хорваты — восначальник, Тетман коронный — чин, ра** ж числа в 6-м часу дня^з приплыли^а **Тетман коронный — чин, ра** Пераста, то местечко Венецкой дер **смый королем; польный — называется** **ваты: капитаны морские, и астрономы^к, и маринары; дома имеют** строения каменного и садов имеют много. От того местечка Пераста в 15 верстах и ближе города^и и деревни турецкие. То местечко Пераста сидит между высоких гор при самом канале моря. В том местечке стоял я июня до 19-го числа. От города Каштелново до Перасты^м 18 миль италиянских. То местечко Пераста^н в княжестве Албанском²⁵⁰, и есть в нем много сербов, которые суть веры греческой; однако ж в том местечке Перасте^о церкви греческой нет, а есть^п церкви греческие^р по селам около того местечка не в далних местех^с, в которых селах живут сербы греческой веры. А те сербы под державою Венецкою, недавно избежали от рук проклятых бусорман^т, от державы турецкаго салтана^у и живут смежно с турецкими городами и з деревнями. Те сербы — люди военные, подобятся во всем донским казакам, говорят все словенским языком, платье^ф носят **герватское.** Жены их и дочери во всем подобны **герватским** женам^а в платье^с и в обыкностях и зазор от мужеска полу имеют и^г скрываются. Те

Nešto posve suprotno zapisao je neutralni i objektivni Evlija Čelebi (Čelebija), turski diplomat i putopisac, pašin izaslanik, koji je u svibnju 1664. stigao iz Dubrovnika u Herceg Novi te je o tome bokokotorskom gradiću uz ostalo zabilježio kako su „većina stanovnika arnautski, bosanski i hrvatski junaci“ te da „svi oni, malo i veliko, nose puške i barataju oružjem“. Ne bi trebalo posebno napominjati da se etnonim *Arnauti* odnosi na Albance. A zašto Čelebi ne spominje srpske i crnogorske junake u Herceg Novome? O svemu više u knjizi s anakrono jugoslaveniziranim podnaslovom: Evlija Čelebi, *Putopis: odlomci o jugoslavenskim zemljama*, Sarajevo, 1967., str. 429.

Nije se moguće ovdje dotaknuti svih mnogobrojnih zapisa o Hrvatima u Boki prije 19. stoljeća. Bit će dostatna još dva primjera. Naime, kotorski vlastelin Maro Dragović posvetio je isusovcu i jezikoslovcu Bartolu Kašiću stihove otisnute u Kašićevoj knjizi *Pjesni duhovne od pohvala Božijeh* (Rim, 1617.), gdje čitamo: „Kada s' navijestio ù pjesnieh svud glás tvoj / naši Dalmatini i vas ròd Harvacki...“ Gotovo stoljeće i pol nakon Dragovića, godine 1756., franjevac Andrija Kačić Miošić, odličan poznavatelj prilika u Boki, naziva Kotor „gnizdom sokolovim“ koje „pokrivà Buku od Kotora, / kojano je dika od Rvàtà / i vitežko srce od junàka“ (citirano prema: Mario Grčević, *Ime „Hrvat“ u etnogenezi južnih Slavena*, Zagreb – Dubrovnik, 2019., str. 220).

Ali naivno je pomisliti da bi se profesor Žutić i nemalobrojni njegovi sumišljenici mogli izbaviti iz utopljenosti u velikosrpski imaginarij te prionuti znanstvenoj metodologiji u ozbiljnome razmatranju muslimanskih i katoličkih izvora. Jer – kako se njihovim „predanjima“ odvazda prenosi – „ne veruj Turčinu i Latinu“. Suočen s tom vjersko-kulturološkom diskriminacijom, prisiljen sam posegnuti za *pravomislećim* (*ortodoksnim*, od grč. *ὀρθοδοξία*) zapisima jednoga *pravoslavca*, veleučena i plemenita Rusa koji življaše u 17. i 18. stoljeću. Ali ćemo se prethodno suočiti s još nekim djelićima članka ovodobnoga „naučnika“ i „talenta“ Žutića:

„Dr Sofija Božić citira iz 'Srpskog lista' ove značajne riječi: 'Ova šaka došljaka u Boki, koji su došli gladni i žedni, goli i bos i pa se najeli i obukli, pa onda stali širiti nekakvu hrvatsku propagandu i sijati vjersku mržnju i bratski razdor između jednokrvne braće Bokelja'. Svi naponi rimokatolika ocijenjeni su kao uzaludni jer 'Boka ne može bit drugo, već čisto srpska'.“

Ruski grof o hrvatstvu Boke

Žutićevi navodi opako odudaraju od izravnih i vjerodostojnih osvjedočenja grofa Petra Andrejeviča Tolstoja, državnika i diplomata, pripadnika stare i slavne boljarske porodice (ovdje je riječ o više naraštaja, dakle o *porodici*, a ne *obitelji*, kako znalački objašnjava Tomislav Ladan u knjizi *Riječi: značenje, uporaba, podrijetlo*, Zagreb, 2000., str. 243). Tolstoj je 1698. na plovidbi jedrenjakom prema Malti posjetio, uz ine gradove, i Perast u Boki.

Zabilježio je da se nalazi u venecijanskoj državi te da tamo žive *Hrvati*, na ruskome „герваты“, koji su pomorski kapetani, astronomi i mornari: „...к местечку, которое называется Пераста, то местечко Венецкой державы; живут в том местечке герваты: капитаны морские, и астрономы, и маринары [...]“. Tolstoj potom zapisuje da u Perastu ima mnogo Srba, koji su grčke vjere, premda ondje nema (!) grčke [tj. pravoslavne] crkve („и есть в нем много сербов, которые суть веры греческой; однако ж в том местечке Перастео церкви греческой нет“). Kaže da su Srbi u mletačku državu nedavno izbjegli iz države turskoga sultana („сербы под державою Венецкою, недавно избежали от рук проклятых бусормант, от державы турецкаго салтана“). Uz to zamjećuje da su Srbi u svemu slični donskim kozacima i svi govore slavenskim jezikom, a nose hrvatske nošnje („подобятся во всем донским казакам, говорят все словенским языком, платье носят герватцкое“). I srpske žene i kćeri u svemu nalikuju hrvatskima („во всем подобны герватцким женам“), kako u odjeći tako i u opходуњу prema muškarcima.

Dakle, Hrvati nisu nedavno (krajem 19. stoljeća) došli u Boku, i to goli i bosí, kako u svojim pseudo-znanstvenim konfabulacijama i omalovaživačkim podmetanjima sugerira „istoričar“ Žutić pozivajući se na dr. Sofiju Božić i *Srpski list*. Nego su Hrvati – kako se osvjedočio ruski grof Tolstoj – starosjedioci koje došljaci Srbi i njihove žene oponašaju u odijevanju i ponašanju (nalikuju Hrvatima, a ne Hrvati njima). U Žutića razaznajemo poznati *modus operandi* u izgradnji i širenju „srpskog sveta“: nezahvalno preuzeti tuđu kulturu – u ovome slučaju bokeljsku, odnosno hrvatsku – te ju bahato proglasiti ekskluzivno svojom, srpskom.

Ne bi smjelo zbunjivati to što Hrvate grof Tolstoj zapisuje „герваты“ jer je uobičajena pojava u ruskome jeziku (više nekad nego danas) da g zamjenjuje h (tako je npr. *Ганнибал* ruski zapis imena *Hanibal*). Uz Hrvate i Srbe grof Tolstoj spominje u Boki i Crnogorce („живут волные люди, которые называются черногорцы“). Razlikujući ih od Srba, kaže o njima da su kršćanske vjere, govore slavenskim jezikom i nema ih malo.

Grof Petar Andrejevič Tolstoj

Napominjem da se prethodni citati nahode u izdanju: *Putešestvie stol'nika P. A. Tolstogo po Evrope 1697-1699*. Izdanie podgotovili L. A. Ol'sevskaja, S. N. Travnikov, Nauka, Moskva, 1992., str. 116-118.

Jezikoslovac Mario Grčević zamjećuje i sumira: „Iz Tolstojevih napomena o Hrvatima i Srbima može se razabrati da su Hrvati i u Boki kotorskoj starosjedilački i dominirajući narodnosni element, iako prema Srbima zbog pravoslavlja iskazuje posebne simpatije i interes, pa više puta ističe njihove kontakte s Moskvom i Rusijom“ (M. Grčević, „Petar Andrejevič Tolstoj i Hrvati od Pelješca do Perasta“, časopis *Dubrovnik*, br. 2-3/2017., str. 16).

Nadaje se pitanje: Zašto bi Rus, pravoslavac, pisao o starosjedilaštvu i dominaciji katolika, Hrvata, da se nije u to osvjedočio izravno i jasno? Tolstoj je kao diplomat bio u službi Petra Velikoga i znao je da će se putopis čitati na carskome dvoru kao bogat izvor obavještajnih podataka. Stoga grof Tolstoj zapisa *golu istinu* o bokeljskim Hrvatima (i njihovu odijevanju).

Hrvatski i katolički identitet Bokeljske mornarice

Ne možemo izbjeći pitanje o pripadnosti Bokeljske mornarice. U dotičnome članku profesora Žutića nalazi se i fotografija mornarâ Bokeljâ u svečanim odorama na pramcu jedrenjaka, a ispod je komentar: „Bokeljska mornarica je naprasno postala hrvatsko-crnogorska“. Autor poseže za gomilom logičkih vratolomija, pseudo-argumenata i povijesnih krivotvorina pri dokazivanju srpstva Bokeljske mornarice. No prisjetimo se vjerodostojnoga Tolstojeva svjedočanstva koje kaže da su bokeljski Hrvati mornari, pomorski kapetani i astronomi, a Srbi narod koji sliči donskim kozacima. Srbi i pomorstvo nisu stavljeni u istu rečenicu. K tome ne treba posebno napominjati nepremostivu razliku između izgleda bokeljskih mornara i donskih kozaka.

Nikola Žutić ne samo da Hrvatima i Crnogorcima odriče pravo na baštinu Bokeljske mornarice nego im niječe status naroda. „Crnogorstvo u etničkom smislu nije postojalo. Prisutan je regionalizam crnogorskih srpskih pokrajina (Crna Gora, Brda, Boka...)“, napisao je Žutić nastojeći svesti Crnogorce na srpsku regionalnu i folklornu skupinu – u svemu protusloveći grofu Tolstoj.

Hrvatsko stajalište ima biti ovo: budući da je Boka kotorska danas u sastavu Crne Gore, Bokeljska mornarica jest kulturno dobro i Crne Gore, kao što je, i to ponajprije i navlastito, *hrvatsko kulturno dobro*

– ali kulturni identitet Bokeljske mornarice jest i može biti samo *hrvatski i katolički*. Dotična je bratovština nastala u okrilju Katoličke crkve, utječući se nebeskim zaštitnicima svetomu Tripunu i svetomu Nikoli.

K tome je anakrono i protusmisleno hrvatske književnika iz Boke i Svebarja proglašavati crnogorskima. Kada primjerice pročitam ili čujem da je Ljudevit Paskvalić (ili Pasković, u Italiji znan kao Ludovico Paschale) „renesansni crnogorski pjesnik petrarkist“ – to se doima jednako bedastim i zalutalim kao kada bi tkogod za starogrčkoga filozofa Heraklita iz Efeza ustvrdio da je turski antički filozof, i to samo zato što Efez danas pripada Turskoj. Za razliku od srpskih „frontalnih udara“, ovdje je riječ o – kako je to izvrsno izrazio jezikoslovac Domagoj Vidović – crnogorskim „bočnim udarima“ na hrvatski jezik i ino kulturno nasljeđe. (I ovim putem zahvaljujem prijatelju Domagoju što je pročitao ovaj tekst u završnoj fazi pisanja i dao mi nekoliko korisnih naputaka.)

Premda Hrvati u Crnoj Gori čine jedva 1% stanovništva, oni baštine oko 60% tamošnjih spomenika kulture. U Boki kotorskoj svaki kamen govori hrvatski – tvrdnja je akademika Josipa Pečarića iz koje zbori snaga *povijesne istine*.

U sljedećemu članku bit će riječi o narodnosnoj pripadnosti Dubrovnika kako su je vidjeli grof Petar Andrejevič Tolstoj i drugi strani putopisci, a u središtu će pozornosti biti *posvemašnje hrvatsko podrijetlo isusovca Ruđera Boškovića* čijim je imenom – ne bez protivljenja srpskih otimača – nedavno nazvana zračna luka u Dubrovniku.

<https://www.hkv.hr/izdvojeno/vai-prilozi/i-lj/letica-marito-mihovil/42819-m-m-letica-svaki-je-kamen-u-boki-hrvatski.html>

PISMO DR. SC. DOMAGOJU VIDOVIĆU

Dragi Domagoje,

Tvoj tekst iz "Hrvatskog tjednika" objavili su i hrvatski portali portali maxportal i dragovoljac.com.

Ono što me je iznenadilo je to što uopće ne spominješ Dopisnih člana HAZU Vinka Grubišića koji je osnovao i bio profesor na Katedri hrvatskog jezika i kulture Sveučilišta Waterloo u Kanadi.

Zato mi izgleda logično da se u to uključi i on i HAZU.

S obzirom da Ti to sve dobro znaš malo me i plašiš jer su dva zadnja e-maila od njega povodon smrti naših supruge. Moja Ankica je umrla mjesec dana poslije njegove Rose-Marie.

Zato je u Prilozima odmah poslije Tvog teksta i jedan njegov tekst za koji Ti sigurno znaš.

Ali kada već spominjem i moju Ankicu, na nju si me podsjetio pišući kako je Austrija uskratila prava *Hrvatima u toj državi te njihov jezik spajati s bošnjačkim, crnogorskim i srpskim pod zajedničkom pokratom BCHS.*

Ti pišeš i o Australiji

Ujedno u jednoj od svojih e-okružnica upozorava na moguće zatvaranja Hrvatskih studija u Australiji, o čemu hrvatsku javnost mjesecima izvješćuje Luka Budak, te napominje kako za obranu hrvatskoga identiteta u inozemstvu nije dovoljno djelovanje aktivista u hrvatskome iseljeništvu, nego jače zauzimanje hrvatske intelektualne elite i vlasti.

A ja sam bio gost australskih sveučilišta svake godine u razdoblju od 1992.-2000.

Tako sam pisao i o studiju hrvatskog jezika na Sveučilištu Macquarie Sydney. U prilogu daje dva teksta o tome, a prvi je moj razgovor s prof. Budakom koji Vi spominjete.

Oba su iz 1997. godine.

Te godine je moj suradnik iz Adelaidea dobio trogodišnji grant. Dogovorili smo se da da dođem krajem 1998., a on je tražio da me Australija pozove da živimo u Australiji. Naravno znao je da ne mislim ostati tamo. Dvije godine su bili uvjet za szjecanje državljanstva, ali poslije 22 mjeseca sam se vratio.

Međutim, Ankica je morala kao useljenik koji ne zna Engleski ići u školu za jezik. Zanimljivo je da je morala i na neku snastavu nekog čudnog jezika koji se zvao nešto slično ovom u Austriji (mislim da se crnogorski u toj kovanici nije spominjao).

Ankica je protestirala zašto nema Hrvatskog jezika. Opravdavala joj se nastavnica koja joj je rekla da je Hrvatica, ali mora predavati to što oni traže.

Tada je Ankica napisala protesno pismo upravi te Ustanove i odbila pohađati taj čudni kolegij.

Zao mi je danas kada vidim da 25 godina poslije toga u Australiji imamo još goru situaciju, ali isto je i u Austriji i u Kanadi.

Ipak, što se tiče Austrije, na nedavnoj dodjeli priznanja Miru Gavranu obratio se nazočnima i ministar Godan Grlić-Radman. Ministar je govorio o tome kako Austrijska pokrajina Štajerska od akademske godine 2024./25. uvodi hrvatski jezik kao samostalan predmet nastave materinskoga jezika u svoj redovni školski sustav. Vi to sigurno znate, a o tome se može čitati na nizu portala, kao npr.: <https://narod.hr/eu/austrijska-pokrajina-uvodi-hrvatski-jezik-kao-predmet-u-skolama>

Pretpostavljam da u Ministarstvu vanjskih poslova znate i veleposlanika Tomislava Bošnjaka koji je – na žalost – u RH poznat po slučaju djece iz Konga (i Zambije). Pri tome se zaboravlja na sličnu ulogu Tomislava Bošnjaka kad je vodio izuzetno osjetljivu i uspješnu akciju oslobađanja Hrvata Prebega koji je bio zarobljenik u Rusiji kao pripadnik ukrajinske vojske. Zapravo ova dva slučaja puno govore i o diplomaciji i o politici jer se radi o dva suprotna slučaja. Diplomati radi ono što od njega traži vlast. A Bošnjaka svi Hrvati u Australiji znaju kao izuzetnog hrvatskog domoljuba.

Jezikoslovlje i političke znanosti diplomirao je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Monash u Melbourneu (1981.), a na Royal Melbourne Institute of Technology stekao je diplomu tumača za hrvatski i engleski jezik (1976.).

U Melbourneu je bio vlasnik prevoditeljske agencije te je radio kao službenik u australskom Saveznom ministarstvu za socijalnu skrb.

Za boravka u Melbourneu bio je vrlo aktivan član hrvatske iseljeničke zajednice. Jedan od utemeljitelja Državnog instituta prevoditelja i tumača te osnivač Udruženja profesionalnih

prevoditelja i tumača hrvatski jezika države Victorije. Bio je nastavnik u hrvatskim školama u St. Albansu i Maribyrnongu te ravnatelj škole u St. Albansu.

Kada sam išao prvi put u Australiju u RH su mi njega preporučili za vezu s tamošnjim Hrvatima tako da je on doista bio prvi Hrvat s kojim sam se tamo povezao. On i prof. Grubišić napisali su predgovore knjige:

J. Pečarć, *Pronađena polovica duše / Deset godina s Australskim Hrvatima*, Zagreb, 2002.

Danas kada čitam Vaš tekst žao mi je što to protesno pismo moje Ankice nisam sačuvao.

Puno Vas pozdravlja,

Josip Pečarić

PRILOG

REKONKVISTA ČUDNOVATOGA SRPSKO-HRVATSKOG KLJUNAŠA U KANADI?

03 Travanj 2024

U nekoliko posljednjih godina pisao sam ili sam, kao zaposlenik Instituta za hrvatski jezik, sudjelovao u pisanju više desetaka dopisa kojima se branila hrvatska jezična samobitnost. Čovjek bi očekivao da će potreba za pisanjem ovakvih štiva prestati nakon osamostaljenja hrvatske države, no u posljednjih se nekoliko godina ćutim kao da sam ušao u vremeplov te se našao u Madridu ili u Buenos Airesu 1961.

Nažalost, došli smo do toga da nas se udara i iz susjednih država iz kojih nam je tijekom Domovinskoga rata dolazila pomoć. Nedavno sam s nevjericom slušao jednoga od najpoznatijih austrijskih vinara, gradišćanskoga Hrvata Matu Klikovića, koji mi je ispriповjedio koliko je truda uloženo u to da se Gradišćanci izbore za hrvatsku nastavu (pri čemu su prvi u odnemaganju, gle čuda, bili neki odnarođeni Hrvati).

Nakon razgovora mi je bilo jasnije zašto se trenutačno toliko mučimo da se izborimo za samobitnost hrvatskoga jezika u toj nama nekoć prijateljskoj državi, u državi u kojoj se objavljuje na književnome jeziku opisanom u Slovnici hrvatskoga jezika za selske škole (1919.) Mate Meršića Miloradića, na jeziku čije ime neki austrijski čato problematizira.

U pokušaju da se pomogne austrijskim Hrvatima da se izbore za narodno ime jezika na cjelokupnome austrijskom ozemlju u jednome sam dopisu naveo sljedeće:

„Budući da je gradišćanskohrvatski jezik u Austriji priznat kao manjinski jezik autohtone hrvatske manjine u Austriji pod narodnim imenom, nedosljedno je i nije u skladu s visokim demokratskim načelima koje Austrija baštini isto pravo uskratiti ostalim Hrvatima u toj državi te njihov jezik spajati s bošnjačkim, crnogorskim i srpskim pod zajedničkom pokratom BCHS.

Vjerujemo da će u duhu stoljetnoga života unutar iste države te iskrenoga hrvatsko-austrijskoga prijateljstva svim Hrvatima u Austriji biti omogućeno pravo da se služe narodnim imenom svojega jezika.“

U reakciji, pak, na činjenicu da Hrvatima u Švicarskoj tijekom popisa stanovništva u rubrici materinski jezik nije bilo dopušteno da upišu hrvatski jezik, navodio sam najstarije povijesne potvrde glotonima (imena jezika) hrvatski, od Dobrinske darovnice iz 1230. do danas, pri čemu mi je uvelike pomogao Darko Žubrinić upućivanjem na glagoljska vrela.

Ovih sam se dana često čuo s Antom Čuvalom, uglednim hrvatskim povjesničarem s međunarodnom karijerom i povratnikom u Ljubuški iz SAD-a, koji mi je proslijedio nekoliko e-poruka.

U jednoj od njih bio je dopis koji je Brian Gallagher, osvjedočeni hrvatski prijatelj (o njegovu zagovaranju hrvatske samostalnosti tijekom 90-ih izvijestio me je Mate Kovačević, a o današnjoj zauzetosti za hrvatska pitanja na Twitteru Viktor Matić), uputio Sveučilištu Britanska Kolumbija (University of British Columbia) u Vancouveru u Kanadi zabrinut zbog podatka da su se u obzir za zaposlenje na mjesto lektora za hrvatski jezik na Odsjeku za srednjoeuropske, istočnoeuropske i sjevernoeuropske studije uzimali ne samo ljudi s nedostatnim znanjem hrvatskoga jezika, nego i ljudi koji hrvatski jezik smatraju nekom vrstom pokrajinske inačice nekakva nadjezika (čitaj srpskohrvatskoga ili, modernije, BCHS-a). Gallagher je taj podatak uočio u dopisu koji je sastavio George Kovačić, ugledni Hrvat iz Vancouvera, te koji su supotpisali mnogi vankuverski Hrvati zgroženi izjavom jednoga od pristupnika na mjesto lektora za hrvatski jezik da je hrvatski jezik nastao tek raspadom Jugoslavije.

Od predstavnika sveučilišta kanadski su Hrvati zaiskali da djeluju apolitično, stručno i s poštovanjem prema hrvatskome jeziku i identitetu jer su Hrvati zaseban narod koji govori zasebnim jezikom. Brian je Gallagher, pak, svojemu dopisu spomenutomu sveučilištu priložio objavljeni govor hrvatskoga jezikoslovca Branka Franolića *The Croatian Language Today*, koji je održan 26. svibnja 2001. na Trinity Collegeu Sveučilišta u Cambridgeu.

U Franolićevu je govoru, među ostalim, opisano uništenje Hrvatskoga pravopisa Stjepana Babića, Božidara Finke i Milana Moguša u bivšoj državi (Gallagher to naziva srpskim kolonijalističkim činom) i uspješno spašavanje jednoga primjerka zahvaljujući kojemu je 1972. pravopis pretisnut u Londonu. U govoru je usto Franolić ukratko opisao razlike između hrvatskoga i srpskoga.

Gallagher na koncu svojega pisma izražava nadu da će na mjesto lektora za hrvatski jezik zaposliti pravi znalac hrvatskoga jezika, a ne zagovornik srpsko-hrvatskoga čudnovatog kljunaša. Ujedno u jednoj od svojih e-okružnica upozorava na moguće zatvaranja Hrvatskih studija u Australiji, o čemu hrvatsku javnost mjesecima izvješćuje Luka Budak, te napominje kako za obranu hrvatskoga identiteta u inozemstvu nije dovoljno djelovanje aktivista u hrvatskome iseljeništvu, nego jače zauzimanje hrvatske intelektualne elite i vlasti.

U vrijeme pisanja ovoga štiva, obaviješten sam kako su se predstavnici vlasti upoznali s problemom i da će reagirati. Kako s nekima od njih dugo surađujem, vjerujem da hoće. Dok čekamo konkretan odgovor, nema nam druge nego zahvaliti našim iseljenicima poput Georgea Kovačića, prijateljima poput Briana Gallaghera te povratnicima poput Ante Čuvala, koji ne dopuštaju da ono za što smo se izborili u znatno težim vremenima, zbog nezainteresiranosti i nebrige propadne u razdoblju kad bi o ugledu hrvatske države sustavno morale skrbiti institucije.

Da problem BCHS-a dolazi i u naše dvorište, izvijestili su me i prijatelji iz Mostara, gdje se na mjesto profesora hrvatskoga jezika nerijetko zapošljavaju profesori s diplomom Studija za bosanski, hrvatski i srpski jezik na kojemu postoji predmet Standardni bosanski, hrvatski i srpski jezik. Dokad tako?

Domagoj Vidović/ Hrvatski tjednik/maxportal

<https://www.dragovoljac.com/index.php/razno/38965-rekonkvista-cudnovatoga-srpsko-hrvatskog-kljunasa-u-kanadi>

<https://narod.hr/hrvatska/vidovic-rekonkvista-cudnovatoga-srpsko-hrvatskog-kljunasa-u-kanadi>

**BOKA KOTORSKA I BOKELJI,
DRAGOVOLJAC.COM., 2025.**

**III. SVJETSKI FESTIVAL HRVATSKE
KNJIŽEVNOSTI ZAGREB,
od 15. do 17. studenoga 2021. (4)**

6. siječnja 2022.

HRVATE U CRNOJ GORI OBVEZUJE TISUĆLJETNO KULTURNO, POVIJESNO I DUHOVNO NASLIJEĐE (4)

Piše: Zvonimir DEKOVIĆ,
predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne
Gore

III. Svjetski festival hrvatske književnosti u organizaciji Hrvatske kulturne zaklade – *Hrvatskoga slova* i suorganizaciji Društva hrvatskih književnika održan je od 15. do 17. studenoga 2021. u Zagrebu, pod visokim pokroviteljstvom predsjednika Hrvatskog sabora Gordana Jandrokovića. Organizacijsko i uredničko povjerenstvo SFHK čine: akademik Ivan Aralica, akademik Luko Paljetak, dr. sc. Željka Lovrenčić, Đuro Vidmarović i Stjepan Šešelj. Tema ovogodišnjeg festivala je *Položaj hrvatskih književnika u državama u kojima žive i vezama s matičnom hrvatskom kulturom i književnošću, te izgledi tih veza sutra i ubuduće*. Sudionici su književnici koji se u svojim sredinama bore i za prava Hrvata kao manjinskoga naroda, a to su Hrvati iz Bačke-Vojvodine-Srbije (Tomislav Žigmanov, Lajčo Perušić, Vladimir Nimčević, a govorili su i prof. dr. sc. Josip Lisac, prof. dr. sc. Sanja Vulić...), te Hrvati iz Boke kotorske – Crne Gore (Vladimir Marvučić, Zvonimir Deković i Adrijan Vuksanović, o kojima je govorio i dr. sc. Domagoj Vidović). Festivalu su se odazvali i hrvatski književnici iz Čilea (Oscar Andrès Barrientos Bradašić, Andrés Morales Milohnic) koji potvrđuju potrebu ubaštinjenja njihova djela u hrvatsku književnost kao i svih književnika koji stvaraju izvan Hrvatske. U programu Festivala održana je i izložba *Ilustracije hrvatskih slikara i grafičara Alberta Kinerta, Ivice Antolčića i Ivana Viteza u knjigama hrvatskih književnika*, u suradnji s NSK u Zagrebu.

Izlagati na temu položaja hrvatskih književnika u državama u kojima žive i vezama s matičnom hrvatskom kulturom i književnošću trebali su i Petar Hategan (Keča, Rumunjska), Jurica Čenar, Agnjica Čenar, Dorotea Zeichmann (Gradišće, Austrija), Antonio Piccoli, Leopoldo Lalli, Antonio Sammartino (Molise, Italija), Vladimir Marvučić (Svebarje, Crna Gora), Diana Milošević (Kotor, Boka kotorska, Crna Gora), no oni su svoj dolazak ispričali pandemijom Covid-19. Ovdje donosimo priloge sudionika.

Kako je zapisao Slobodan Prosperov Novak u knjizi *Stara Bokeljska književnost* – tisak Matice hrvatske, prvi u plejadi bokeljskih pisaca i pjesnika kojega već u 15. st. bilježe domaći izvori, a jedan od njih koji je oznaku “poeta laureatus” 1514. godine dao uklesati na grobu u crkvi sv. Marije u Kotoru, bio je Bernard Pima. Od tada pa sve do danas Boka nastavlja niz sjajnih primjera hrvatske književnosti s Vickom i Dominikom Buća, zatim Tripom Bizantijem. Niz se nastavlja Jurajem Bizantijem, Ludovikom Paskalićem, Ivanom Bonom Olirisom koji je svoje djelo posvetio Iliji Zaguroviću.

Šesnaesto stoljeće zbog raznih utjecaja bokeljskog okružja je veoma skromnog izdavaštva u hrvatskom krugu. Već početkom 17. st. u Boki pod utjecajem dalmatinskih gradova, a posebno Dubrovnika širi se utjecaji hrvatskih pisaca u gradovima Boke toga doba: Perasta, Prčanja, Dobrote i Budve.

Sukladno hrvatskoj, europskoj ali i svjetskoj praksi da su najsajjnija djela nastala u književnosti povijesne epohe vezane za svece i svetice, tako je bilo i s Bokom, a životopis bl. Ozane koji je napisao na talijanskom jeziku Serafin Razzi biva preveden na hrvatski jezik krajem 16. st. Nakon toga perioda već početkom 17. stoljeća u Boki se sve češće piše i objavljuje na hrvatskom jeziku.

Mnogi kotorski biskupi toga vremena pisali su značajna djela na latinskom, talijanskom i hrvatskom jeziku. U 19. stoljeću uz don Srećka Vulovića, Iva Stjepčevića, Budvanina Antuna Kojovića i drugih dolazimo do 20. st. i biskupa Pavla Butorca, te antologijskih pjesnika Viktora Vide, Frana Alfrevića, Vjenceslava Čížeka i taj neprekinuti niz nastavlja se zbirkom poezije *Versi kamena i mora – suvremenog hrvatskog pjesništva u Crnoj Gori*.

Poznati bokeljski pisac Antun Nenadić, župnik, mecena i graditelj osebujne crkve sv. Eustahija u Dobroti, bio je prvi poznati pisac drame na prostoru današnje Crne Gore, iako se to u službenim statistikama ne može pročitati. Njegova je crkvena drama *Bogoljubno prikazanje muke Jezusove* i glasoviti prijevod drame *Izak, prilika našeg Odkupljenja*.

Andrija Maurović, karikaturist i prvi crtač stripa također je Hrvat iz Boke kotorske koji je ostavio neprolazan trag u hrvatskoj kutlurnoj povijesti, i uz slikare, od najranije slike Gospe od Škrpjela i njenog autora Lovre Marinovog Dobričevića, preko jednog od najvećih hrvatskih baroknih slikara Peraštanina Tripa Kokolje, prčanjskih slikara Antuna i Vesne Šojat te Ide Verone koja je bila i spisateljica, pisala na francuskom, hrvatskom i rumunjskom jeziku, nastavlja se niz bokeljskih velikana kulture.

U ovom najkraćem mogućem osvrtu, svjesni vremenskog limita, pobrojali smo samo imena koja se među Hrvatima Boke na dnevnoj razini spomenu bezbroj puta.

Boka kotorska kao etnički i duhovni prostor hrvatskoga naroda, kao nepresušno vrelo inspiracije i izvorište kulture, nije moguće cjelovito sagledati samo iz jednog aspekta tako da ću spomenuti još neke identifikacijske i identitetske točke.

Katedrala u Kotoru iz 1116. godine najstarija je katedrala na istočnoj strani Jadrana koju su sagradili Hrvati, a sv. Tripun, zaštitnik grada i Biskupije kotorske, došao je u Kotor 13. siječnja 809. godine. Tada je Bokeljska mornarica prvi put zaigrala kolo u čast svetca zaštitnika i do danas se to kolo s lodama 1212. održalo u nizu.

Ta tradicija iznjedrila je pomorska imena kao što s Matija Zmajević, admiral Ruske flote pod čijim su zapovjedništvom Rusi prvi put u povijesti pobijedili Šveđane na moru. Zbog zasluga jedni je u povijesti Ruskog carstva kojemu je pripala čast, a nije Rus, da nosi carsku sablju iza odra na pokopu jednog Ruskog cara, u ovom slučaju Petra Velikoga. Zatim niz nastavlja Ivo Visin, prvi Hrvat koji je brodom na jedra oplovio svijet.

Kotorski pontifikal, biskupova knjiga, iz 1166. godine najstarija je knjiga na prostoru Crne Gore koja je nastala u krilu Katoličke crkve. Beneventantsko pismo na pergameni, veliki broj palimpsesta, upisana imena i mise za kotorsku vlastelu i biskupe, neprocjenjivo je

kulturno blago. Isidor Seviljski, Anselmo iz Kanterberija, već tada su poznati u Kotoru gdje se prima i respektira njihova doktrina. Kako inače objasniti, do familijariziranim sponama sa zapadnim svijetom, činjenicu da su utemeljivači engleske književnosti i kulture, Beda Venerabilis (672. – 735.) i Alciun (735. – 804. g.) kod nas polovicom XII. stoljeća već citirani, respektirani i komentirani. Imamo ih na stranicama pontifikala, njihovu misao, i još zadugo nigdje drugo na Balkanu nemamo.

Velikani crkve u Hrvata, ali i pisci i pjesnici, biskupi i nadbiskupi barski i zadarski Vicko i Andrija Zmajević, također, u kulturnoj povijesti Boke imaju neizbrisivo mjesto. Zmajević izvornik Ljetopisa crkvnog čuva se u Vatikanu, punog naziva: “Ljetopis crkovni staroga i novoga zakona sveta i kreposna država slovinsko-latinska”, a Hrvatsko narodno vijeće Crne Gore će se zauzeti da se uradi fototipsko izdanje kako bi ga približili široj publici, kao i Kodeks obitelji Buća koji se čuva u Veneciji i koji želimo pretiskati u fototipskom izdanju.

Kažu kada jedna kultura ima trajanje od jednog milenija na zaokruženom prostoru, onda ta kultura prerasta u civilizaciju. Dakle, etničko, kulturno i duhovno trajanje bokeljskih Hrvata na istom životnom prostoru koje je puno dulje od jednog milenija i ima pisanih potvrda kako u kamenu tako i na pergameni vremena o kojemu svjedoči i samim time naš narod svrstava, kao što smo ranije ustvrdili, u sam vrh zapadnoeuropske civilizacije, što ovu generaciju u kulturalnom pamćenju obvezuje da ove spomenute vrijednosti prenese i ugradi u kolektivnu memoriju onih koji će nas naslijediti. Bogatstvo kulturno povijesnog naslijeđa Boke nas obvezuje da nakon 70 godina komunističkog zaborava uradimo i više nego možemo kako bismo sačuvali kulturu pamćenja, kulturu sjećanja koja će biti prenesena i samim time jamčiti opstanak baštinika ove samo brojem male zajednice koje u postotcima ima ispod 1%, a koja u svojim rukama ima preko 60% kulturne baštine države Crne Gore. Svjesni činjenice da kulturnu baštinu mogu jedino sačuvati njeni baštinici jer u suprotnom ona prelazi u tuđe ruke te zbog toga moramo ostaviti zapis kako priča ne bi pala u zaborav. Iako razasuti po cijelom svijetu nastavimo ovakve projekte, zbog kojih želim na kraju zahvaliti Hrvatskom slovu i neumornom pregaocu gospodinu

Stjepanu Šešelju, i pokažimo svima da smo ma gdje trenutno bili, srcem uvijek u našoj zajedničkoj domovini Republici Hrvatskoj.

Zvonimir DEKOVIĆ
Zagreb, 15. studenoga 2021.

<https://www.hrvatsko-slovo.hr/2022/01/06/iii-svjetski-festival-hrvatske-knjizevnosti-zagreb-od-15-do-17-studenoga-2021-4/>

ZVONIMIR DEKOVIĆ: KULTURA HRVATA U CRNOJ GORI TRAJE VIŠE OD TISUĆLJEĆA

Autor: prigorski.hr 16.11.2021. Željko Hladika

Predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore Zvonimir Deković rekao je na 3. svjetskom festivalu hrvatske književnosti da kultura Hrvata u Crnoj Gori traje više od jednog tisućljeća na zaokruženom prostoru pa ona zato prerasta u civilizaciju.

Deković je dodao kako etničko, kulturno i duhovno trajanje bokeljskih Hrvata ima pisanih potvrda u kamenu, na pergameni, što naš narod svrstava u zapadnoeuropsku civilizaciju.

Napomenuo je kako bogatstvo kulturno-povijesnoga naslijeđa Boke obvezuje kako bi se sačuvala kultura pamćenja i sjećanja, ali i prenošenja na mlađe naraštaje, što jamči opstanak baštinika ove male zajednice. Ta mala zajednica, naglasio je, čini manje od jedan posto pučanstva Crne Gore, a u svojim rukama ima 60 posto kulturne baštine crnogorske države.

Ocijenio je kako je Boka Kotorska etnički i duhovni prostor hrvatskoga naroda i nepresušno vrelo inspiracije i izvorište kulture. Predsjednik Hrvatske građanske inicijative i književnik Adrijan Vuksanović istaknuo je kako su bokeljski Hrvati utemeljeni na kulturološkom pamćenju, a opstaju zahvaljujući svojoj uronjenosti u transcendentno. Naglasio je kako im, upravo oni koji ih niječu i pokušavaju zatirati njihovu opstojnost, pomažu da se izgrade kao narod.

Vuksanović je podsjetio i na kapitalne projekte pretiskavanjem Pontifikala i Kotorskoga misala, kao iznimno vrijednih sastavnica opće hrvatske kulture.

Filolog Domagoj Vidović napomenuo je kako se za Bokelje tvrdi da su poslavenjeni Romani te da do 20. stoljeća nisu znali da su Hrvati. Nasuprot tomu, povijesna vrela, npr. Kotorski misal pokazuju da su kotorski katolici nosili narodna imena i hrvatskom jeziku prilagođena kršćanska imena. Dodao je kako su prva potvrđena prezimena i danas živa upravo među bokeljskim Hrvatima katolicima.

Upozorio je i na stalno potkopavanje hrvatskoga identiteta i njegovih sastavnica te dodao kako nasuprot tomu nitko ne dovodi u pitanje sastavnice identiteta drugih naroda. Dok može biti razumljivo takvo propitivanje identiteta s protivničke strane, ocijenio je neprihvatljivim takvo potkopavanje od pripadnika vlastitoga naroda. U sklopu 3. svjetskoga festivala hrvatske književnosti u utorak je u Hrvatskoj kulturnoj zakladi otvorena i izložba knjiga i ilustracija Alberta Kinerta, Ivana Antolčića i Ivana Viteza.

(Hina)

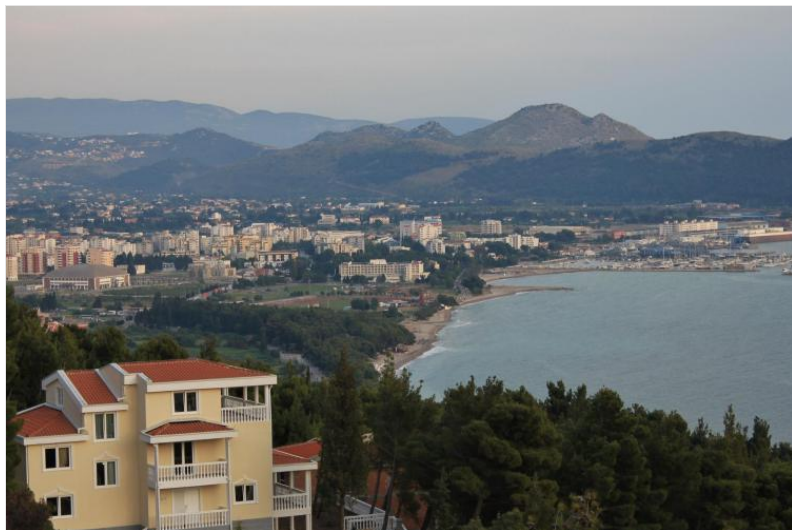
<https://n1.info.hr/regija/dekovic-kultura-hrvata-u-crnoj-gori-traje-vise-od-tisucljeca/>

JOŠ NEKI TEKSTOVI 'BOKELJA PO IZBORU'

IMA LI JOŠ KOJI BAR NA SVIJETU?

Utorak, 26. veljače 2019.

Autor: DOMAGOJ VIDOVIĆ

U cijelosti vam prenosimo tekst dr. sc. Domagoja Vidovića za Zupci Times:

Tri slova za velike muke po tumačenju

Što li znači Bar i koliko je još *Barova* na kugli zemaljskoga, vjerojatno ste se i vi barem nekad u *café*-baru u Baru zapitali. Grad se u srednjovjekovnim dokumentima nazivao *Antivari* ili *Antibarum*, što bi značilo nasuprot ili preko puta Barija, tj. u slobodnijemu prijevodu *Prekobari* (usp. slovenski toponim Prekmurje i hrvatski Prekopakra). S njim je povezano i albansko ime *Tivari*, koje je mlađega postanja i nastalo je prema jednome od talijanskih imena. Hrvatsko (i općenito slavensko) ime Bar spominje se 1198. te se izvodi od latinskoga *Barium* upravo kao talijanski *Bari*, a na to koliko su se rano u Baru i njegovoj okolici susreli starosjedački Romani i doseljeni Slaveni, upućuje niz suvremenih slavenskih toponima koji su odreda dalmatoromanskoga postanja, tj. svojevrtni su spomenici izumrloga barskoga dijalekta dalmatoromanskoga jezika (kojim se, među ostalim, bavi vaš sugrađanin i veliki znalac Savo Marković), starijega brata talijanskomu jeziku. Sami vjerojatno niste ni svjesni da kad izgovarate *Brbot* 'sveti Barbat', *Sustaš* 'sveti Eustahije', *Sutomore* 'sveta Marija', *Spič* 'hospicij', samostansko konačište, danas bi se reklo hostel' ili *Sutorman* 'sveti Roman', ulazite u neku vrstu vremeplova.

Ako želimo doznati od čega potječe ime Bar, morali bismo pokušati doznati što znači ime Bari. U svim pouzdanim priručnicima stoji da je ime toga grada vrlo staro, ali značenje nije odgonetnuto. U pokušaju da vam ponudim barem jedno od rješenja pretraživao sam različita talijanska vrela te sam u časopisu *La Gazzetta del Mezzogiorno* naišao na članak Gigija de Santisa o tajnovitome imenu Bari. Zabilježena su u njemu neobična tumačenja. Ime se povezivalo s grčkim nazivom *baris* 'vrsta čamca kojom su se vozili egipatski svećenici po Nilu u znak štovanja božice plodnosti Izide' (Michele Garuba) ili kaldejskim nazivom *bareis* 'vrsta utvrde' (Emanuele Mola). Držalo se i da označuje utočište (Tommaso Piscitelli), neki su izvodili ime prema mitskome osnivaču Barija kapetanu Barioneu (Antonio Beatillo), a držalo se i da ime dolazi od grčkoga naziva za kraj bogat vinom.

Osobno mi nekako najsuvislije zvuči mišljenje Marija Cosmaiija, talijanskoga jezikoslovca, kojemu je predgovor knjizi pisao jedan od najpoznatijih suvremenih talijanskih književnika i osnivač semiotike Umberto Eco, kojega možda znate po romanu *Ime ruže*. Po Cosmaijevu je mišljenju ime peucetsko. Peuceti su bili pripadnici jednoga od naroda koji se s naše strane Jadranskoga mora u I. tisućljeću prije Krista preselio na talijansku stranu te su najvjerojatnije srodni Ilirima. Nastanjivali su područje od Barija do Otranta. Grčko ime *Barion* i lat. *Barium* Mario Cosmai povezuje s korijenom **bhau* 'graditi' i riječju *bayria* 'gradnja kuće'. Ipak, treba imati na umu da o ilirskome jeziku ne znamo gotovo ništa, a o peucetskom jeziku ili dijalektu još manje, pa se ni u to tumačenje ne možemo pouzdati kad je u pitanju značenje. Ipak, ako ime Bari (a time i Bar) nije ni grčko ni latinsko, a vjerojatno nije, barem s određenim stupnjem sigurnosti možemo pretpostaviti da je nastalo na jeziku predlatinskih starosjedilaca. Maštu, pak, draška pitanje koje je ime starije, tj. jesu li (pra)stari Barani otišli u Bari i ondje osnovali naselje i postali Barijci (Barežani) ili je naš Bar prozvan po Bariju. Ono što sigurno znamo jest da su različita ilirska ili njima srodna plemena u I. tisućljeću prije Krista naselila Apuliju (južnu Italiju) te da je moguće da su Bariju dali svoje ime. Reprizu smo seobe iz Bara gledali kad su naši predci u zbjegovima pred Osmanlijama bježali u iste krajeve. Bari je Hrvatima zanimljiv i zbog franačko-saracenske bitke iz 871. u kojoj je sudjelovao moj imenjak knez Domagoj i nakon koje su se Arapi nakon gotovo tridesetogodišnje vladavine povukli iz toga grada. U Bariju se čuvaju i moći svetoga Nikole, koji se osobito štuje i u Baru i okolici.

Ima li više barova ili Barova?

Da naš Bar nije jedini, možemo se uvjeriti čim malo pretražimo internet. U Francuskoj je postojalo Vojvodstvo Bar, a i danas postoji grad Bar u sjeveroistočnoj i središnjoj Francuskoj. Nadalje, Bar je mjesto u mađarskome dijelu Baranje, u ruskoj pokrajini Burjatiji, četiri su Bara u Ukrajini, tri u Iranu, a postoji i pokrajina Bar u Pandžabu. Francuski se *Barovi* povezuju s riječju *barra* granica, burjatski Bar dobio je ime po leopardu ili tigru, pandžapski označuje granicu između prašume i naseljenoga područja, nekoliko

ukrajinskih *Barova* i jedan mađarski označuje močvarna područja, a za iranske *Barove* nisam našao tumačenje.

U zapadnoj Ukrajini, u povijesnoj pokrajini Podolje, postoji gradić Bar s približno istim brojem stanovnika kao i naš Bar. Njegovo se ime ne povezuje ni s različitim zvijerima ni prašumama. Nastao je na mjestu maloga trgovačkog središta koje se spominje 1401. pod imenom Rov. Godine 1537. poljska ga je kraljica Bona Sforza (1494. – 1557.), supruga poljskoga kralja i litavskoga velikoga vojvode Žigmunda I. Starog, prezvala i nazvala po svojem rodnome gradu Bariju. I sudbina je ukrajinskih Barana donekle slična sudbini istočnojadranskih. Naime, povijest su obaju gradova obilježile žene, koje su barem djelomično talijanskoga podrijetla. Već spomenusmo da je Bona Sforza Barijka, a srpska je kraljica, katolkinja Jelena Anžuska (oko 1236. – 1314.), potjecala iz francuske dinastije Valois, a bila je u srodstvu s Karlom I. Napuljskim. Ona je, uza svojega sina kralja Milutina zaslužna što je benediktinska opatija Gospe Ratačke proširila svoje posjede barem na Paštroviće i Crmnicu, a i po jednoj je od zabilježenih predaja (koje nisu točne jer je Bar znatno stariji, ali su zgodne za priču) dala ime Baru kao gradu poštenih ljudi („Bar me ovdje neće naći ni varati.“). Nadalje, ukrajinski je Bar 1672. – 1699. grad bio pod upravom Krimskih Tatara koji su bili u savezništvu s Otomanskim Carstvom s tom razlikom da su pokušaji mletačkoga oslobađanja našega Bara propali, a poljski uspjeli. I ukrajinski Bar ima svoj Stari Bar, a i poštuje Bogorodicu te se u katedrali Velike Gospe čuva ikona Gospe Barske. Ujedno ima katedralu svete Ane. U njemu živi otprilike podjednak udio pravoslavaca i katolika, a nekoć je živjela i židovska zajednica.

Francusko je francusko

U kratkome povratku u prošlost nastojali smo odgonetnuti čije je ime Bar. Ako i nismo odredili točno značenje imena, utvrdili smo čije bi moglo biti. Saznali smo i da je više *Barova* na svijetu te da su im imena ista sasvim slučajno, ali da su Bar u Crnoj Gori i Ukrajini te Bari u Italiji pravi imenjaci. Žene su (i to dvije kraljice) obilježile dio povijesti dvaju slavenskih *Barova*, a kako je naša, Jelena,

podrijetlom i Francuskinja, meni je jasnije zašto sam u Baru pojeo tako dobar potaž.

Domagoj Vidović, *Zupci Times*

<http://www.radiodux.me/vijesti/drustvo/ima-li-jos-koji-bar-na-svijetu>

OPASNOST – BARAKUDE U BAZENU

Nedjelja, 15. ožujka 2020.

Autor:

DOMAGOJ VIDOVIĆ

U cijelosti vam prenosimo tekst dr. sc. Domagoja Vidovića.

U bazenima od Kantride i Gruža do Rija i Batumija

Kad se Hrvatsku nastoji zemljopisno izmjestiti iz jugoistočne Europe (a ako zavirite u europske zemljovide, uočit ćete da Hrvatska nedvojbeno pripada europskomu jugu), obično se poziva na njezinu srednjoeuropsku i sredozemnu baštinu. Uistinu, Hrvati kao rijetko koji europski narod baštine modrinu mora i sfumata srednjoeuropskih nizina. Ako se Sredozemlje igdje čuti, čuti se u sportu koji se prirodno igra uz mrkentu ili rivu, a tamo gdje toga nema, u bazenu. Hrvatima je, koji ga podjednako rado igraju u prirodnim uvjetima tijekom ljetnih divljih liga te profesionalno na plivalištima, vodomet (da se malo poigramo riječima kad već imamo nogomet i rukomet) donio 14 odličja na europskim, svjetskim i

olimpijskim smotrama, a širili su ga i po okružju (bokeljski su Hrvati utrli put crnogorskomu vaterpolu, a brojni su Hrvati igrali za srpsku i makedonsku reprezentaciju) i diljem svijeta (nastupajući za reprezentacije od Italije i Turske do Brazila i Gruzije). Kako sam se u svojim radovima koji bi se mogli svrstati u područje primijenjene antroponomastike već bavio osobnim imenima i prezimenima hrvatskih nogometaša i rukometaša, red je došao na vaterpoliste koji su nedavno u Budimpešti zamalo ugrabili petnaesto odličje.

Ratnici na vratima

S primjenom znanja počnimo od vratara. Na vratima naše protivnike obranama *bije* Marko Bijač. Njegovo je osobno ime pravo ratničko jer se nekoć nadijevalo u spomen na rimskoga boga rata Marsa. Ujedno je usklađeno s prezimenom, koje se obično dovodi u vezu ili s glagolom *biti* (u značenju tući) ili s ojkonom *Bihać* (oko Bihaća su se odigravale važne bitke i u razdoblju osmanlijskih osvajanja i tijekom Rata u Bosni i Hercegovini). Njegova je dostojna zamjena Ivan Marčelić, čije se prezime izvodi od osobnoga imena *Marcel* (umanjenice od *Marko*), a osobno mu ime priziva Božju milost.

Obiteljska tradicija na ljevici i bušilica u sredini

Na lijevome smo krilu predodređeni na Bukiče i Fatoviće. Svojega je oca Pericu (u prijevodu *stjenčicu*) na istoj poziciji naslijedio Luka, čije se osobno ime izvodi iz imena povijesne rimske pokrajine Lukanije smještene južno od Napulja. Ime joj se, među ostalim, dovodi u vezu sa životinjskim nazivom vuk, pa bi Luka Bukić bio vuk koji buči (a bučiti se može i bucanjem po morskoj površini ako ste morski vuk). *Elvisa* je (to bi se strano ime po jednoj od ne posve pouzdanih pretpostavka moglo prevesti kao *Zdravko*) na njegovu mjestu zamijenio sin Loren. Osobno bi se ime *Loren* moglo prevesti u *Lovorko*, a Loren se iz naše priče, slično svetomu Lovrjencu ili Lovri (čiju inačicu osobnoga imena nosi), pržio na žeravi iščekujući nastup na Europskome prvenstvu. Prezime je *Fatović* znatno manje providno. Naime, ako je točna predaja da su se Fatovići na sjevernodalmatinske otoke doselili iz Bosne (što nije nemoguće s obzirom na smjerove zbjegova pred Osmanlijama), prezime bi se

moglo povezati s muslimanskim imenom *Fata* (< *Fatima* ‘ona koja odbija dijete od sise’). To je osobno ime nosila kći proroka Muhameda. Druga je mogućnost izvođenje iz svetačkoga imena *Ivan* (*Fato* < *Vato* < *Ivat* < *Ivo* < *Ivan*;

usp. *Fisko* < *Visko* < *Vicko* < *Vice* < *Viktor/Vincent/Vinko*). Treći je na lijevoj strani Ante Vukičević. Njegovo se osobno ime katkad (iako netočno jer se osobno ime *Antun* povezuje s rimskim rodovskim imenom *Antōnius* te vjerojatno potječe iz slabo poznatoga etrurskog jezika) prevodi kao *Cyjetko*, a uz more je, već smo to naučili, pridjevak *vuk* sasvim prirodan.

S mjesta braniča protivnike buši odvažni Andro Bušlje, autoritetom, ratničkim imenom i čvrstim prezimenom plijeni Marko Macan, a podupire ih, ako je *nomen* zbilja *omen*, blaženi Hrvat Hrvoje Benić.

I Kataloncima su mila hrvatska kupališta

Desnu nam stranu najčvršće drži najtrofejniji hrvatski vaterpolist Maro Joković. Žetvu odličja predvidjelo mu je već prezime (*Joko* je odmilica od *Josip*, u prijevodu *Jahve je pridodao*), a odgovor gdje će ih požnjeti – na moru – osobno ime *Maro*, pokraćeni lik svetačkoga imena *Marin*, u srednjovjekovlju najčešćega muškog imena na južnome Jadranu (primjerice, u Dubrovniku i Baru). Najiskusniji je, pak, hrvatski reprezentativac Xavier García Gadea, Katalonac u hrvatskome dresu. No, nije Xavier prvi Katalonac u našim stranama. U Prčanju u Boki kotorskoj i danas žive nositelji hrvatskoga prezimena *Katelan*, a u Baru su u XVI. stoljeću živjeli plemići *Katalani*. Oba se prezimena povezuju s etnonimima *Katelan* i *Katalan*, starijim inačicama etnonima *Katalonac*. Osobno je ime *Xavier* usporedivo s našim *Ksaver* i baskijskoga je postanja (povezuje se s ojkonom *Etxeberria*, što znači ‘nova kuća’), a baskijskoga su postanja i prezimena *García* (dovodi se u vezu s baskijskim životinjskim nazivom *hartz* medvjed) i *Gadea* (povezano je s baskijskom inačicom svetačkoga imena *Agata*, koje se u Hrvata prevodi kao *Dobrila*). Treći je naš igrač na desnoj strani ponovno lovorom ovjenčan, a pritom i mio – Lovre Miloš. Prezime *Miloš* i druga srodna prezimena (npr. *Milašinčić*, *Radojković*, *Vladislavić*, *Vuković*) pokazuje kako su narodna imena u Hrvata u velikoj mjeri, nakon što su zbog odredaba Tridentskoga sabora

(1545. – 1563.) polako počela nestajati iz uporabe, okamenjena u prezimenima.

Lutalice i lončari

Hrvatski su zaštitni znak od hrvatske samostalnosti sidruni (iako se službeno nazivaju centrima, draži mi je taj naziv). Budući da mu je (kako mu osobno ime kaže) „Jahve pridodao” talente, Josip je Vrljić *vrľjao* od Rijeke do Brazila te ga je put do hrvatskoga dresa vodio preko brazilske reprezentacije. Na istome mjestu igra još jedan Luka, čiji su predci, ako je suditi po prezimenu (*Lončar*), nekoć izrađivali lonce na kojima su navijači mogli bubnjati.

Sklonidbene muke po zarobljeniku

Bog je milostiv prema Ivici Tucaku (*Ivica* je inačica svetačkoga imena *Ivan*), zarobljeniku svojih igrača (turcizmom *tucak* označuje se zarobljenik kojega se trenutačno otpusti da si otkupi slobodu). Budući da je riječ o prezimenu orijentalnoga postanja (nastalom preobrazbom od *tùcak* < tur. *tutsak*), koje se izvorno izgovara *Tùcak*, u genitivu se čuva samoglasnik *a* te se sklanja *Tùcak* – *Tùcaka* (usp. *Jàrak* – *Jàraka*; prezime se *Jàrak* izvodi iz turcizma *jàrak* ‘oružje’ < tur. *yarak*). Riječ je o razmjerno rijetkome naglasnom tipu (najčešće se nenaglašeni *a* u prezimenima na *-ak* ne gubi samo kad je dug, primjerice *Jùrāk* – *Jùrāka*, ali *Opáčak* – *Opáčka*). Prezime nije prozirno izvan izvornoga područja rasprostiranja (Imotska krajina) te stoga nije čudno što se u medijima sklanja *Tùcak* – *Túcka* (usp. i *Jàrak* – *Járka*). Kako bi se očuvao izvoran izgovor rijetkih i/ili neprozirnih prezimena (npr. *Golúža*, *Màldīni*, *Medòvić*, *Pàljetak*), na njegovu poznavanju trebaju ustrajati sami nositelji.

Gađanje pijetla i punjenje mreža

Koliko je Hrvatima vaterpolo urođen, pokazuje podatak da je za crnogorsku vaterpolsku reprezentaciju od 2006. nastupilo čak sedam Hrvata: Vjekoslav Pasković, Antonio Petrović, Zdravko Radić, rođaci Darko i Draško Brguljan te braća Nikola i Mlađan Janović. Štoviše, Hrvati su u određenim razdobljima činili gotovo polovicu Ajkula (kako crnogorske reprezentativce nazivaju novinari i navijači) iako čine tek 1 % stanovništva susjedne nam države. Nikola

Janović bivši je, a Draško Brguljan trenutačni kapetan crnogorske vaterpolske reprezentacije. Vječnu slavu jamči osobno ime *Vjekoslav*, pobjednički duh *Nikola*, dugu sportsku karijeru predviđa osobno ime *Zdravko*, vječnu mladost *Mlađan*, omiljenost *Draško*, a darovitost *Darko*. *Pasković* je, pak, uskršno prezime, a *Petrovi* čvrsto (u značenju 'stijena'). Veselje jamče prezimena *Radić* i *Brguljan*. Prvo je prezime prozirno i dovodi se u vezu s pridjevom *rad* 'veseo'. Prezime je *Brguljan* znatno etimološki izazovnije. Naziv *brgulja* označuje, naime, proslavu blagdana mjesnoga ili obiteljskoga svetca (obiteljske zaštitnike slave Hrvati od Bara i Boke kotorske, preko dubrovačkoga područja i istočne Hercegovine te Neretvanske, Vrgorske i Imotske krajine do Makarskoga primorja) te je vjerojatno etničko. U kotorskome se predgrađu Škaljari spominje od 1667., a nešto poslije i u Prčanju. Prčanjoti su, kako se mjesno nazivaju Prčanjani, trenutačni crnogorski kapetan Draško, njegov rođak Darko i stric Mario, jedan od najpoznatijih vaterpolskih sudaca na svijetu. Na poluotoku Luštici, također u Boki kotorskoj, postoji naselje Brguli, po kojemu je moglo nastati prezime *Brguljan*. Njemu je srodno izumrlo prezime *Brgulović* u Konavlima. Ojkonim *Prčanj* također pripada rijetkomu naglasnom tipu u kojemu se u kosim padežima kratki *a* (u hrvatskome standardnom jeziku nenaglašen, a u mjesnome starostokavskom govoru naglašen) ne gubi u kosim padežima (slično kao prezimena *Tùcak* i *Jàrak*, s tim da je u tim prezimenima osnova orijentalnoga, a u ojkonimu *P□čanj* romanskoga postanja) te se ojkonim sklanja *P□čanj* – *P□čanja* (mjesno se izgovara *Prčānj* – *Prčānja*). Nešto je južnije, u okolici Bara, potvrđen još jedan takav primjer *Šušanj* – *Šušanja* (mjesno *Šušānj* – *Šušānja*). Oba su ojkonima pridjevnoga postanja te se izvode iz prilagođenih rimskih imena zapisanih u kasnome srednjovjekovlju: *Perčan(n)a* i *Parsiana* (Prčanj) te *Sussana* i *Sossana* (Šušanj). Prezime se, pak, *Janović* izvodi ili od inačice svetačkoga imena *Ivan* (koje znači 'Jahve je milostiv') ili ženskoga imena *Jane*, bokeljskoga područnog lika svetačkoga imena *Ana* ('milosrdna, naklona'). Je li preciznost bokeljskih vaterpolista povezana s tradicionalnim gađanjem pijetla (mjesno *kokota*) u spomen na pobjedu nad Turcima kod Perasta, morat će utvrditi neki poredbeni povjesničar sporta.

Zaključak

Prošetismo se tako imenima i prezimenima Barakuda, kako su naše vaterpoliste prozvali novinari i navijači. Oceanske su barakude pravi grabežljivci, ribe hitre, snažne i sklone iznenadnim iskakanjima iz velikih dubina. Naše su jadranske također hitre i snažne, ali ipak pitomije i požrtvovnije, željne da nas razgale svojim uspjesima. Nama se, navijačima, preostaje strpjeti do idućega natjecanja u nadi da ćemo doći do petnaestoga odličja te hrvatskim Bokeljima u crnogorskoj vaterpolskoj reprezentaciji poželjeti da osvoje prvo olimpijsko odličje ovoga ljeta u Tokiju.

<http://www.radiodux.me/vijesti/drustvo/opasnost-barakude-u-bazenu>

DOMAGOJ VIDOVIĆ - RODU O JEZIKU

Utorak, 14. prosinca 2021.

Autor:

DOMAGOJ VIDOVIĆ

Zahvaljujući Mariju Talajiću doznadoh kako je ove godine Matica srpska objavila *Rječnik srpskoga jezika* te nakon izdavanja pravopisa i normativne gramatike dovršila objavu temeljnih normativnih priručnika ijekavske inačice srpskoga jezika. Predsjednik Matice srpske Dragan Stanić pritom je izjavio da je „ijekavski štokavski prostor jedno plućno krilo srpskoga jezika“, da „svako sužavanje u pogledu osnovnoga poimanja cjeline srpskoga jezika vodi nas (Srbe, op. p.) katastrofalnim ishodima u budućnosti“ te da bi odustajanjem od ijekavice Srbi „pomogli interese vlastitih neprijatelja“. Te se misli mogu primijeniti i na hrvatsko ozemlje na kojemu je stanje umnogome složenije jer je znatno raznolikije s trima narječjima te štokavskim narječjem koje osim ekavske i jekavske inačice, ima i ikavsku inačicu. U gore navedenim Stanićevim riječima nema ništa sporno, ali ima u sljedećima. Stanić, naime, tvrdi kako se na „srpskim

zapadnim prostorima planiralo ne samo otimanje štokavske jekavice, nego i nove vidove etničkoga čišćenja“. Iz toga dijela izlaganja shvatio sam da sam duhovno neozbiljan Hrvat jer bi, po Stanićevu mišljenju, svaki duhovno ozbiljan Hrvat morao biti ozbiljno etički opterećen time što su se Hrvati odabirom jekavice strateški opredijelili za „globalni projekt etničkoga čišćenja i genocidne projekte usmjerene protiv Srba“. Svekolika je štokavska (i)jekavica, i hrvatska, i crnogorska, i bošnjačka, domeće Stanić, „zasnovana na temeljima srpskoga narodnog jezika, tj. Vukova jezika“. Sad je red da Staniću odgovorimo protupitanjima. Prvo, kako bi hrvatska štokavska jekavica uopće mogla biti zasnovana na srpskim govorima i Vukovu jeziku kad su hrvatski štokavski jekavski jezični priručnici (npr. Kašićeva gramatika i rječnik te Mikaljin i della Bellin rječnik) od Karadžićeva rječnika stariji dvjesto godina? Štoviše, čak i štokavski dijalekti kojima danas Hrvati govore rubno, poput zetsko-sandžačkoga, kojim u znatno većoj mjeri danas govore Crnogorci, Bošnjaci i Srbi, a Hrvati tek u Boki i Svebarju, imaju starije jezične priručnike od Vukova. Tako je Bokelj Julije Balović koncem XVII. stoljeća (dakle, više od stoljeća prije objave Karadžićeva rječnika) objavio talijansko-hrvatski pomorski priručnik i, vidi vraga, talijanskomu etnonimu *Slavo*, dodijelio našu istovrijednicu *Harvat*. Drugo, u pogledu otimanja tuđe baštine dostatno se prisjetiti neprestanih pokušaja otimanja dubrovačkih hrvatskih književnika i njihovih djela. Ni drugi južnoslavenski narodi toga nisu pošteđeni, pa se cetinjski *Oktoih*, najstarija crnogorska tiskana knjiga, u srpskoj literaturi naziva prvim djelom srpskoga tiskarstva. Na koncu, pitam se koliko je duhovno ozbiljno pripadnike susjednih naroda prozivati za otimanje nepostojeće baštine (jer do Dositeja Obradovića srpska se književnost svodi na črte i rjeze) dok se istodobno tuđa postojeća pripisuje sebi, a i zanimalo bi me čuti kako to da dubrovačka književnost nije imala nikakva odjeka u Srbiji tijekom svih tih stoljeća dok je istodobno oblikovala i oblikuje hrvatski književni ukus. Prvo pomesti ispred svojih vrata, pa druge optuživati za genocidne namjere!

U 101. godini u Baru je umro i u Zupcima pokopan Tomo Vukotić, najstariji Hrvat u Crnoj Gori, jedini Hrvat koji mi je savjetovao da se nikad ne ženim (*Šta misliš zašto sam ovoliko*

živio?) i koji je preživio susret s Alom Caponeom (*Nije bilo problema jer sam ćutao!*). Kad su ga pitali zašto se vratio u zavičaj, bio je kratak i jasan: „Zla sudbina naćerala orla da zimuje među kokoškama!“

Domagoj Vidović, *Rodu o jeziku*, prosinac 2021., br. 1

<http://www.radiodux.me/vijesti/hrvatska/domagoj-vidovic-rodu-o-jeziku>

GAJO PETROVIĆ I SRPSKA LOGIKA

Četvrtak, 20. siječnja 2022.

Autor:

DOMAGOJ VIDOVIĆ

Budući da je srbijanski Zakon o kulturnome nasljeđu i dalje jedna od glavnih tema ovdašnjih medija i budući da se srbijansko Ministarstvo kulture i informiranja ponovno oglasilo

(<https://www.telegraf.rs/pop-i-kultura/aktuelno-kultura/3447324-ministars...>), možda nije zgreaga podsjetiti kako je pitanju pripadnosti dalmatinske (pa time i dubrovačke, ali i bokeljske i barske jer su Bar do 1571., a Boka do 1918. pripadali Dalmaciji unutar različitih državnih tvorevina) književnosti glasoviti srpski filolog Jovan Skerlić posvetio uvodno poglavlje *Istorije nove srpske književnosti* (1914.) Poglavlje nosi naslov *Početak nove srpske književnosti*. U njemu, među ostalim, Skerlić navodi: „Dalmatinska, a naročito dubrovačka književnost oko 1835. godine, za vreme ilirskog pokreta, bila je od velikog uticaja za stvaranje nove hrvatske književnosti (...) Za tu književnost u Srba se gotovo nije ni znalo, i ako je ko od obrazovanih Srba i poznavao, nije je smatrao kao svoju.“ Skerlić u idućim redcima domeće kako se tek od 60-ih godina XIX. stoljeća u Srba ističe važnost dalmatinske književnosti, ali da su tek „u najnovije doba“ Srbi počeli proučavati dalmatinsku književnost, „ali samo u obliku specijalnih naučnih istraživanja“. Slično zaključuje i za druge pokrajinske južnoslavenske (da budemo jasni – hrvatske) književnosti: „Isto tako bez većeg uticaja su bile i ostale lokalne i katoličke književnosti naše, bosanska književnosti XVII i XVIII veka, slavonska književnost XVIII veka.“ Najupečatljivija je Skerlićeva misao: „Jedna stvar je van svakoga spora: dalmatinska književnost nije ni po čemu uticala na stvaranje nove srpske književnosti u XVIII veku.“

Na temelju čega je mjerodavno srbijansko ministarstvo zaključilo da je dubrovačka književnost, za koju Skerlić izrijeком navodi da je „naročito“ utjecala na oblikovanje hrvatske književnosti, „i srpska“, ni još 20 udžbenika Gaje Petrovića iz Logike ne bi dalo odgovora.

Autor: Dr. sc. Domagoj Vidović

<http://www.radiodux.me/vijesti/hrvatska/gajo-petrovic-i-srpska-logika>

HRVATI NA JUGOISTOČNOME RUBU – PRIČA O HRVATIMA IZ SVEBARJA

Petak, 09. rujna 2022.

Autor:

DOMAGOJ VIDOVIĆ

Ostatci ostataka nekad moćne i slavne Crvene Hrvatske

U hrvatskoj se dijalektološkoj literaturi kao najistočnije područje u kojemu autohtono stanovništvo govori hrvatskim jezikom na istočnoj jadranskoj obali obično navodi Boka kotorska. Malo kome je poznato da su Hrvati autohtono stanovništvo i u Svebarju, kako mi se čini najprikladnije nazvati područje grada Bara s okolicom. Svebarje se dijeli na tri potpodručja: Spič (primorski pojas između Paštovića i grada Bara, danas najpoznatiji po ljetovalištu Sutomore), Šestani (danas uglavnom iseljeno zaobalno područje između Crmnice i Krajine omeđeno Rumijom i Skadarskim jezerom iz kojega su se uglavnom doselili današnji Arbanasi u Zadar) i grad Bar s užom okolicom. U svim trima potpodručjima hrvatski je jezik bio i

uglavnom još jest materinskim idiomom barem dijela autohtonoga stanovništva.

Prvo od spomenutih potpodručja, Spič, sve je do 1918. bila najistočnija jadranska općina s hrvatskom većinom u kojoj su iznimno jaki bili pravaši. Jedno od češćih prezimena u tome kraju jest Hrvatini, što zorno govori o negdašnjemu narodnosnom sastavu toga kraja.

Šestani su, kao drugo potpodručje Svebarja, posebni po tome što je riječ o dvojezičnome hrvatsko-albanskom području. To je ujedno jedino područje neprekinutoga hrvatskog povijesnog prostora (Janjevo i Letnica na Kosovu izolirane su eksklave) na kojemu se dotiču hrvatski i albanski jezik. Pritom moramo imati na umu da je nekoć granično područje hrvatskoga i albanskoga jezika bila sjeverna Albanija na što ukazuju osobna imena kao što su Milo i Zloglas u srednjovjekovnome Skadru. Da je riječ o izvorno hrvatskome području potvrđuju dokumenti iz 1485. kad su u Šestanima zapisani mnogi antroponimi, među njima i neka prezimena, primjerice *Đorđović, Grgović, Hercegović i Ribar*. Od narodnih imena navode se muška *Bogo, Bojin, Bojko, Branko, Dabiživ, Dabo, Dabovan, Dapko, Dobrko, Dragić, Grubač, Miljo, Novak, Radašin, Radič, Rajko, Stajko, Stoja, Vuk i Vukašin* te žensko ime *Vojica*, a od kršćanskih *Dimitrije, Đura, Đuras, Đurko, Đuro, Ivan, Lako, Lazar, Marko, Maro, Maroje, Melko, Nikče, Niko, Nikša, Pejan, Stepa i Stepan*. Narodna imena (*Bogo, Boroje, Glumina, Gradoje, Mladen, Radoje, Stojan, Trebač i Vukac*), kršćanska imena (*Andrija, Barac, Damjan, Marin, Marko, Martin, Nikola i Stepan*) te prezimena (*Kostić*) u istome defteru nalazimo i u današnjoj Albaniji zapadno od Skadra, a koja su 1485. pripadala Nahiji Brda Šestani. Među narodnim imenima najčešće su inačice osobnoga imena *Dabiživ* te osobna imena koja sadržavaju osnove *Rad-* i *Vuk-*. Među kršćanskim imenima najčešća su inačice osobnih imena *Đurađ, Marin, Nikola i Stepan* (usp. *Stjepan*). Usporedimo li navedena imena s popisom imena Cetinske krajine ili kliškoga područja iz istoga razdoblja, ne ćemo uočiti veliku razliku. Albanska imena u to područje prodiru tek u XVII. stoljeću te se povezuju s osmanlijskim osvajanjima, pa je sasvim razvidno da je albansko ime u Šestane dospjelo naknadno.

„Pounijaćeni“ katolici iz razdoblja Nemanjića

Kad je riječ o užemu gradskom barskom području, Hrvati su kao većina do danas opstali samo u Zupcima, mjestancu smještenomu približno 7 kilometara sjeverozapadno od Bara. U tome je naselju, u blizini današnjega manastira Ribnjak, tijekom vladavine Jelene Anžijske u XIII. stoljeću podignuta katolička crkva svetoga Ivana Krstitelja. Srušena je u potresu 1667., a njezini se temelji i danas nalaze uza spomenuti manastir, što ne ometa naše istočne susjede u ničim potkrijepljenim tvrdnjama da su zubački katolici potomci „pounijaćenih“ pravoslavaca. Koliko je to realno, osim podatka da je spomenuta katolička crkva barem 600 godina starija od pravoslavnoga manastira, zorno pokazuje podatak da je u srednjovjekovnome Baru svih 66 sakralnih zdanja, koliko ih je pobrojio objektivni crnogorski povjesničar umjetnosti Savo Marković, bilo katoličko. Osim arheoloških ostataka posredno na postojanje naselja na području današnjih Zubaca prije prve povijesne potvrde upućuje spomen Baranina Jurka Vlkotića iz 1388. i Miloša Zupca iz 1426. Posebno je bitno napomenuti kako Vukotići i danas žive u Zupcima zbog različitih „predanja“ po kojima su katolici, ako nisu „pounijaćeni“ pravoslavci, novopečeni doseljenici iz katoličke sjeverne Albanije iz razdoblja nakon pada Bara pod osmanlijsku vlast 1571. Na pitanje kako je Katolička Crkva pokatoličila pravoslavce kad su među stradalnicama od Osmanlija bili i pripadnici najvišega klera poput ulcinjskoga biskupa Ivana Bruna, nismo dočekali odgovora. Godine 1649. pred barskim su gradskim zidinama Osmanlije pogubili mnoge katolike jer se nisu odrekli katoličke vjere. U katoličku su crkvu svetoga Nikole, koja se spominje u povijesnim vrelima od 1637., prenesene mnoge slike iz barskih katoličkih crkava kako ne bi bile uništene.

Osmanlijska su osvajanja nepovratno izmijenila vjerski sastav dotad većinski katoličkoga barskog područja, pa je danas u gradu Baru 5,51 % katolika, a u barskoj općini 7,24 % (oko 3000), od čega izrazitu većinu čine oni hrvatskoga podrijetla.

Hrvatska trobojnica i pleter na barskim spomenicima

Važno je napomenuti da među današnjim Arbanasima na zadarskome predaju o podrijetlu iz Zubaca čuvaju rodovi Jelenković

i Perović, a u Zadar su se iselili i Žmirići, čiji je potomak Ivan Žmirić 1881. naslikao sliku „Vjenčanje s Crne Gore s morem“ na kojoj se jasno razaznaje hrvatska trobojnica. Usto, hrvatski se pleter, koji se nekoć nalazio na razrušenoj barskoj katedrali svetoga Jurja, nahodi na trima mjestima u Baru. Zupčani (ili Zupci, kako se sami nazivaju) su se iseljavali i u Carigrad, u kojemu su neki od njih ponijeli naslov hrvat-baše (tal. *Capo – Croato dei Latini Zupzali*). Zupčani su sudjelovali u političkome životu crnogorske kneževine (1878. – 1910.) i kraljevine (1910. – 1918.) kao zastupnici u crnogorskoj skupštini, a za Kraljevine Jugoslavije (u okviru koje su se od 1929. Zupci nalazili unutar Zetske banovine) također su sudjelovali u političkome životu. Bilo ih je, među ostalim, i među članovima Hrvatske seljačke stranke te različitih udruga s hrvatskim predznakom poput Hrvatskoga radiše. Dio je Zupčana tijekom Drugoga svjetskog rata u strahu od četničkih progona prebjegao u sjevernu Albaniju i Hrvatsku. Usto, jedini je uhićeni hrvatski proljećar iz Crne Gore, Zupčanin Ivo Vicković (1924. – 2012.), izravni potomak posljednjega hrvat-baše Mitra Vickovića, čime se potvrđuje neprekinutost uključenosti Zupčana u hrvatski politički i kulturni život višestoljetnoj izdvojenosti od vlastitih sunarodnjaka i matične države unatoč, što dosad nije bilo poznato hrvatskoj javnosti. Štoviše, župe Zupci i Bar najistočnije su katoličke župe u Crnoj Gori u kojima je i danas bogoslužni jezik hrvatski te je hrvatski standardni jezik u velikoj mjeri bio jezik nadgradnje mjesnih idioma ponajprije kad je riječ o kulturnome i vjerskome leksiku, pa je Svebarje ujedno najistočnije područje na istočnojadranskoj obali na kojemu se i danas govori hrvatskim jezikom.

Hrvatska imena i krsna slava

Mjesni je zubački osobnoimenski fond sličan onome na susjednome bokeljskom i dubrovačkom području. Prevladavaju kršćanska osobna imena iz kojih se izdvajaju ona svojstvena katoličkom pučanstvu (npr. *Anto, Frano i Mihovil*, a u nadimačkome je fondu okamenjeno i ime *Mikula* svojstveno čakavskom i jugozapadnom štokavskom području, a *Jakob* katolicima od Dubrovnika do Bara) i mjesne govore (npr. lik *Jana* za Anu). Zupčani su poznati i po ekspresivnim nadimcima (npr. *Soko od Rabote*).

Poput velikoga dijela Hrvata u Makarskome primorju, Vrgorskoj, Imotskoj i Neretvanskoj krajini, Hercegovini, dubrovačkome području te Boki kotorskoj Zupci imaju krsnu slavu (ili krsno ime, kako se običaj naziva u Boki kotorskoj i Svebarju), što se također pokušalo prikazati kao pravoslavni utjecaj na temelju netočne pretpostavke da svi pravoslavci imaju krsnu slavu o čemu je pisao Ivo Mišur. To je netočno jer krsnu slavu, primjerice, nemaju, primjerice, pravoslavni Rusi, Ukrajinci, Grci i veći dio Bugara niti je imaju svi Srbi, a uz dio Hrvata je od katolika imaju i albanski katolici te manji dio Bošnjaka islamske vjeroispovijesti na Sandžaku. Uostalom, još je Čiro Truhelka dokazao kako je na južnoslavenskom području krsna slava ostatak pretkršćanskih vjerovanja koji se održao na području od Vrulje do sjeverne Albanije, dakle na području povijesne Crvene Hrvatske i među potomcima njezinih stanovnika neovisno o vjerskoj pripadnosti.

Stoljeće hrvatske šutnje

Zahvaljujući potpori matične mi ustanove Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore i domaćih snaga (poglavito Ilije Vukotića i Vladimira Marvučića) u posljednje smo četiri godine obavili dijalektološka i onomastička istraživanja u Svebarju te su Zupci postali najjugoistočnijim dijalektološkim i onomastičkim punktom neprekinutoga hrvatskog jezičnog prostora. Kako Centar za jadransku onomastiku i etnolingvistiku u Zadru nakon istraživanja u Mulu u Boki kotorskoj namjerava obaviti istraživanja pomorskoga leksika i u gradu Baru, granice će se izvornoga prostiranja hrvatskoga jezika pomaknuti četrdesetak kilometara istočno od Budve, posljednjega punkta koji se upisivao u dijalektološke zemljovide.

Pritom treba imati na umu da od istraživanja Ivana Broza i Petra Skoka (dakle od prve polovice XX. stoljeća, gotovo čitavo stoljeće) donedavna nitko od hrvatskih dijalektologa i onomastičara nije terenski istraživao bokeljske i svebarske govore iako je već tijekom prvih istraživanja naznačeno koliko su ti govori važni za dublje razumijevanje razvoja hrvatskoga jezika. O Brozovu proučavanju barskih govora pisao je crnogorski jezikoslovac Adnan Ćirgić. On je uvjerljivo i argumentirano prikazao utjecaj doseljavanja iz

unutrašnjosti Crne Gore u Svebarje te utjecaj višejezičnosti u starosjedilačkim muslimanskim obiteljima na mjesni glasovni sustav. Budući da u Čirgićevu članku stoji kako je Broz, „pod uticajem vremena u kojemu je živio, jednačio štokavštinu s hrvatskim jezikom“, nužno je napomenuti kako je ta tvrdnja netočna jer su štokavsko narječje sebi od Brozova doba do danas prisvajali isključivo Srbi. Štoviše, velik je broj Brozovih suvremenika hrvatsku baštinu rjeđe prodavao, a češće davao u besćenje našim istočnim susjedima, pa ako je spomenuti vukovac barske govore nazivao hrvatskima, za to je morao imati jake argumente, koji su se naknadnim istraživanjima i potvrdili.

Gotovo stoljetni izostanak hrvatskih terenskih jezikoslovnih istraživanja u Crnoj Gori prekinut je tek 2011. istraživanjem govora Gornje Lastve kod Tivta Sanje Vulić i radom Stipe Kekeza iz 2013. o tivatskim prezimenima, a nakon toga i različiti radovi o bokeljskoj toponimiji te bokeljskome i zubačkom leksiku.

O razlozima istraživačke stanke tijekom razdoblja „bratstva i jedinstva“ suvišno je govoriti. Bolje se osvrnuti na činjenicu da se posljednjih godina Svebarjem sustavno bave i povjesničari (poput Lovorke Ćoralić) i povjesničari umjetnosti (Vinicije Lupis, Ivana Prijatelj Pavičić i Igor Fisković), što je istinski zaokret od jugoslavenskoga razdoblja tijekom kojega se Bar u povijesnim raspravama rijetko spominjao i to uglavnom kako bi se umanjila važnost *Barske kronike* ili *Ljetopisa Popa Dukljanina*, dokumenta ispunjena redcima o Crvenoj Hrvatskoj, Hrvatima i Dalmaciji.

Sad nam valja zasukati rukave i pomoći našim sunarodnjacima ne samo da opstanu, nego i da se počnu ponositi onim što jesu. Hrvatska bi diplomacija to mogla osnažiti omogućivanjem lakše dostupnosti hrvatskih dokumenata svebarskim Hrvatima ili otvaranjem konzulata u Baru. Katolička Crkva u Hrvata mjesni bi puk mogla duhovno okrijepiti slanjem svećenika koji govore hrvatskim jezikom. Dok se to ne dogodi, stvaran je broj mjesnih Hrvata (koji se velikom većinom tako ne izjašnjavaju iz razumljivih razloga) na rubu hrvatskoga jugoistoka moguće utvrditi jedino tijekom ratnih zbivanja kad se propucavaju hrvatske kuće i vozila neovisno o tome kako se pojedinci izjašnjavaju, što se događalo i tijekom Domovinskoga rata.

Nadajmo se da su ta olovna vremena iza nas i da ćemo napokon shvatiti da imamo državu.

Domagoj Vidović

<http://www.radiodux.me/vijesti/drustvo/hrvati-na-jugoistocnome-rubu-prica-o-hrvatima-iz-svebarja>

GDJE SE IZGUBIO VICKO VJENCESLAV SMEĆA?

Utorak, 13. lipnja 2023.

Autor:

DOMAGOJ VIDOVIĆ

Kad se Pavao Butorac zapitao otkud toliko pustolova u Boki i Budvi, pronašao je tri uzroka. Prvi je život u raskalašenome razdoblju u kojemu su se tražili novac, naslov i žene pod svaku cijenu, ne nužno tim redom, drugi je dodir s bijelim svijetom uvjetovan pomorskom tradicijom, a treći sklonost preuveličavanju. Pomno iščitavši Butorčevo poglavlje o peraškim pustolovima, nisam mogao previdjeti podatak po kojemu je jedan od pomoćnika poznatomu peraškom gusaru Grilu bio njegov sumještani i moj prezimenjak Toma Vidović zvani Vukašević, a onda sam, nastavivši čitati, naišao na podatak o tome kako je još jedan stanovnik bokeljskih i budvanskih žala (uz Stjepana Zanovića i Tomu Medina) jako dobro poznao Casanovu.

Peraštanin Vicko Vjenceslav Smeća kupio je, naime, 1782. službu mletačkoga konzula u Trstu nastojeći se spasiti od kraha

vlastitih financija. Međutim, kako je Smeća, po Butorčevim riječima, uistinu bio „odan raskošju i suknjicama“, teško se mogao usredotočiti na trgovanje. Butorac naširoko opisuje Smećine putešesvije po Europi (od Crne Gore preko Rusije i Češke do Poljske) te napominje kako, Casanovinin savjetima unatoč, njegovi dugovi nisu podmireni ni 1797. kad je Mletačka Republika propala. Da je put do europskih salona Smeća krčio i drukčije, točnije književnim radom, pokazuje podatak da je 1786. preveo Osmana Ivana Gundulića na talijanski u prozi njegujući sponu između Gundulića i Peraštana začetu prijepisom toga spjeva Andrije Zmajevića.

Čitajući talijanska vrela, naiđoh ujedno na podatak koji Butorac nije zabilježio. Naime, 1783. Casanova glavom i bradom potvrđuje kako je Smeća morao pobjeći iz Mletaka s dvjema djevojkama: Adrianom Ferrarese i Biancom Xacchetti. Prva od njih (Adriana) bila je glasovita sopranistica, jedna od prvih izvođačica Mozartovih opera (prva Fiordiligi iz Mozartove opere *Così fan tutte* u povijesti), dakako, da priča ne bude dosadna, netom udana. I dok za Adrianu znamo da se vratila mužu, o Vicku Vjenceslavu Smeći nakon 1790. ne znamo ništa. Tad se, naime, dogodio posljednji susret Smeće i Casanove dogodio u naselju Duchcov, koji se (Nije li i to simbolično?) na njemačkome naziva Dux.

I ova mala vijestica iz hrvatske književne povijesti pokazuje koliko je važno pomno iščitavanje već objavljenih djela kako bismo na njihovu temelju otpočeli nova istraživanja. Zato ovom prigodom čestitam i zahvaljujem priređivačima Butorčevih djela don Srećku Majiću i Slavku Dabinoviću (koji mi je silno pomogao i upućivanjem na toponomastičku građu objavljenu u Godišnjaku Pomorskoga muzeja u Kotoru). Osobno me je, pak, zaintrigirala misao o bokeljskoj sklonosti preuveličavanju jer su i mene zvali Hiperbola, pa mi je uza sve veću količinu građe o mojim bokeljskim prezimenjacima i to pokazateljem da moja duša utjehe ne nahodi slučajno u Boki.

Domagoj Vidović

<http://www.radiodux.me/vijesti/drustvo/gdje-se-izgubio-vicko-vjenceslav-smeca>

LORD BYRON NA PRČANJU

Četvrtak, 09. svibnja 2024.

Autor:

DOMAGOJ VIDOVIĆ

Ove godine, točnije 19. travnja, navršilo se 200 godina od smrti poznatoga engleskog pjesnika iz razdoblja romantizma Georgea Gordona Byrona (1788. – 1824.), u svijetu književnosti poznatoga pod imenom Lord Byron. Književna kritika iz njegova opisa izdvaja spjev *Don Juan*, a *Childe Harold* (koji je maestralno preveo Luko Paljetak) već je desetljećima na popisu školske lektire. Privatni život toga pustolova sablažnjavao je englesku javnost te ga je nagnao na putovanja po južnoj i istočnoj Europi. Među ostalim je bio sudionikom previranja u Italiji gdje je potpomagao karbonare, borce za ujedinjenje Italije, a u Grčkoj se pridružio borcima za osamostaljenje te države od Osmanskoga Carstva. U Grčkoj je i umro.

Nekoliko desetljeća poslije Byronove smrti Prčanjanin ili Prčanjot, kako vam drago, Marko Eugen Florio (1820. – 1906.), kontraadmiral austrougarske ratne mornarice, koji je, među ostalim, sudjelovao u blokadi Veneciji 1848. i Viškoj bitci 1866., od svojega je prijatelja Barryja, kako navodi don Niko Luković u knjizi *Prčanj*, primio srebrnu stolnu posudicu. Engleski je velikan prethodno tu posudicu poklonio njegovu ocu. Pokušavši otkriti tko bi mogao biti Englez Berry (tako Luković piše), naišao sam na podatak da se Lord Byron u Genovi često družio (poglavito na večerama) s engleskim bankarom na privremenome radu u Italiji Charlesom F. Barryjem. Prijateljska se veza održala i nakon Byronova odlaska u Grčku, odakle je pjesnik bankaru često slao pisma o svojim putovanjima.

Navedena se posudica koja je povezala jednoga bankara Đenovića (da se poigramo s imenom rodnoga mjesta velikana hrvatskoga pjesništva Vjenceslava Čičeka), književnoga nemirnoga duha i bokeljskoga pomorskog vojskovođe za života don Nika Lukovića nalazila u župnoj crkvi Rođenja Blažene Djevice Marije na Prčanju, pa potecite prema crkvi da vidite je li još tamo, a ako jest, malo je

protrljajte da vidimo hoće li iz nje izići Byronov, Barryjev ili Floriovduh.

Domagoj Vidović

<http://www.radiodux.me/vijesti/drustvo/lord-byron-na-prcanju>

HRVATSKI IDENTITET IZMEĐU ZLOPORABE VJERSKOGA KLJUČA I SELEKTIVNOGA PRISTUPA

Nedjelja, 22. listopada 2023.

Autor:

Radio DUX

Može li Hrvat biti pravoslavac, a Srbin katolik?

Pišući ovoga ljeta o tzv. neumskoj džamiji, bio sam itekako svjestan da će ta tema izazvati znatnu pozornost s više strana. Kad su me neki od dežurnih dušobrižnika pitali zašto dodatno uzburkavam ionako uzavrele strasti, odgovorih im kako navedenu temu u vrelin ljetnim mjesecima, kad je Neum prepun turista, nije otvorio neki hrvatski povjesničar, jezikoslovac ili medij, otvorili su je bošnjački povjesničar Emir Demir i televizijska kuća Al Jazeera. Rasprava je koja je nakon toga uslijedila i koju sam posredno slijedio preko različitih foruma i sličnih platforma otvorila pitanje povezanosti vjerske i nacionalne pripadnosti o čemu se neprestano, argumentirano i malo manje argumentirano, raspravlja.

Pitanje se povezanosti (pa i poistovjećivanja) vjerske i nacionalne pripadnosti već desetljećima zlorabi na hrvatsku štetu. U srpskoj historiografiji, primjerice, pravoslavac nikad ne može biti Hrvatom čak i kad se osobno Hrvatom izjasni poput generala Svetozara Borojevića, a Hrvat bez ikakvih problema može postati Srbinom, čak i kad verbalno progoni pravoslavce ili šapće ruskomu putopiscu Tolstoju da Perast nastanjuju Hrvati poput Vicka Zmajevića. U natuknici o Vicku Zmajeviću (1670. – 1745.), koji je bio jedan od najžešćih kritičara pravoslavnoga svećenstva i crkvene hijerarhije, u srpskoj inačici Wikipedije stoji kako taj barski i zadarski nadbiskup pravoslavce naziva Srbima, a svoj materinski jezik (po mišljenju srpskih vikipedista to je srpski) ilirskim ili dalmatinskim. Da, dobro ste pročitali, Vicko Zmajević, jedan od najžešćih progonitelja pravoslavaca (koje je nazivao Srbima) i osoba koja svoj materinski jezik ni pod najžešćim mukama ne bi nazvala srpskim, u glavama

srpskih vikipedista (i ne samo njihovim) postaje reformatorom književnoga i narodnoga srpskog jezika.

Da se sličnim metodama nisu prisvajali samo pojedinci nego i čitave hrvatske etničke skupine, pokazuje podatak da su, po tumačenju dijela srpskih etnologa i povjesničara, janjevački Hrvati spoznali da su Hrvati tek u XX. stoljeću. Pritom su naši susjedi zanemarivali posve živu predaju potkrijepljenu, dakako, dokumentima, da Janjevci potječu iz Dubrovnika. Naravno, uzme li se u obzir srpska teza da je Dubrovnik srpski katolički grad, drukčiji se zaključak ni ne može izvesti. Ostaje pitanje kako se to nesuđene Srbe katoličke vjere (tj. Hrvate) ni uz najsnažniju propagandu čak ni na Kosovu, posve izdvojenomu od domovine, nije uspjelo uklopiti u srpski nacionalni korpus. Da je vjerski ključ često bio ključan u izboru identiteta čak i nakon što su moderne nacije već bile oblikovane, pokazuje primjer dijela kajkavaca iz Hrvatskoga zagorja i Međimurja koji su u Banatu posrbljeni, ali tek nakon što su pravoslavljani. Slično se dogodilo i krajem 1990-ih u istočnoj Hercegovini kad je jedina hrvatska obitelj koja je dočekala srpsku okupaciju u Bobanima u današnjoj Općini Ravno teške dane preživjela zahvaljujući prelasku na pravoslavlje te se naknadno posrbila.

Međutim, žar koji srpski znanstvenici iskazuju u sužavanju hrvatskoga povijesnog prostora naglo se gasi kad proučavaju srpske enklave izvan matične zemlje, dakle kad treba primijeniti isto mjerilo. Ne bi li bilo dosljedno da autori koji zagovaraju srpstvo Janjevaca (kad već tvrde da vjera nije identitetska odrednica južnoslavenskih naroda) slavonske i dalmatinske pravoslavce, koji se do polovice XIX. stoljeća nazivaju Rišćanima, Racima ili Vlasima, pridruže hrvatskome narodnom biću? Ukratko, po srpskim vrelima Hrvat može biti samo katolik, i to ako nije Srbin, a o tome je li Srbin ne odlučuje pojedinac nego neko znanstveno vijeće srpskoga svijeta.

Nejednaka mjerila

Druga je metoda kojom se srpska historiografija počesto služi izvlačenje iz konteksta. Tako se mit o navodnome srpstvu Dubrovnika uglavnom gradi na srbokatoličkome pokretu koji jest

zahvatio jedan dio dubrovačke elite, ali ne i šire hrvatske narodne mase te se na temelju jednoga desetljeća njegove političke prevlasti u Dubrovniku (koja ne bi bila moguća bez suradnje s autonomašima) pokušava posrbiti tisućljetna dubrovačka povijest duboko uklopljena u hrvatsku kulturu. Kad bismo slijedili sličnu logiku, mogli bismo i početnu fazu političkoga djelovanja Budvanina Stjepana Mitrova Ljubiše, tijekom koje se zalagao za ujedinjenje Dalmacije i Boke kotorske s Bansom Hrvatskom, nazvati zametkom političkoga pokreta Hrvata pravoslavne vjere i to prisnažiti podatkom da je pojedinaca koji su se izjašnjavali Hrvatima pravoslavne vjere bilo, i to ne malo, u okolici Herceg-Novoga. Da se poslužimo selektivnom metodom srpske historiografije, tezu bismo o političkome pokretu Hrvata pravoslavne vjere mogli poduprijeti navodom iz knjige don Nika Lukovića Boka kotorska: kulturno-istoriski vođ u kojoj stoji da je Općina Risan bila prva općina u Kraljevini Dalmaciji, iako je 1900. u risanskome okrugu živjelo tek 16 % Hrvata (u samome Risnu samo 9 %), koja je izvjesila crnu zastavu u znak potpore hrvatskim seljacima iz Zaprešića koji su ubijeni tijekom protumađarskih prosvjeda 1903. Dogodilo se to 11. travnja 1903. Drugi je sličan primjer kojim bismo se mogli poslužiti da bismo metodu selektivnoga pristupa usavršili podatak da je nakon pada Italije, kad se nastojalo uspostaviti vlast NDH u Boki kotorskoj, za načelnika Općine Risan 23. rujna 1943. predložen pravoslavac Stevan Jovanović, o čemu je 2008. pisao Nikica Barić u članku Nezavisna država Hrvatska i Boka kotorska nakon kapitulacije Kraljevine Italije u rujnu 1943. Tko god poznaje stanje na terenu, zna da je povezivanje risanskih i općenito bokeljskih pravoslavaca s hrvatstvom otkad su se izgradile moderna hrvatska i srpska nacija (a pogotovo tijekom Drugoga svjetskog rata) vjerojatno koliko i poistovjećivanje dubrovačkih katolika sa srpstvom te da su pojedinci koji ne pripadaju tomu kalupu iznimkom, a ne pravilom. Koliko su neutemeljeni pokušaji širenja srpskoga svijeta na nepravoslavce, svojim je nedavnim istupom ne hoteći potvrdio glavom i bradom srpski patrijarh Porfirije ustvrdivši da nije moguće zamisliti Srbina bez pravoslavne vjere na što je uputila upućena i vrijedna skupina mladih hrvatskih intelektualaca okupljena oko kanala Dalmatinska povijest na YouTubeu.

Zaključimo ovaj kratak osvrt o nejednakim mjerilima i selektivnom pristupu mišlju Slobodana Prosperova Novaka da se sa srpske strane više i nema s kim argumentirano raspravljati. Najzorniji je primjer za to činjenica da se srpska prisutnost u Dubrovniku svako malo pokušava dokazati krivotvorinom iz kalendara „Dubrovnik“ za 1898. U njemu se iznose lažirani podatci o tome kako je većini Dubrovčana po popisu iz 1890. materinski jezik bio srpski iako među osam ponuđenih jezika u popisnici nije bilo ni hrvatskoga ni srpskoga. Ponuđen je samo tzv. srpsko-hrvatski. Usto, autorima toga teksta ni matematika nije najbolje išla jer je zbroj govornika pojedinih jezika nadmašivao ukupan broj stanovnika. Nažalost, čak i naši lokalni mediji nikako da zapamte da je riječ o krivotvorini te se svako malo netko osvrne na tekst iz spomenutoga kalendara, što potvrđuje drugu misao Slobodana Prosperova Novaka po kojoj bi se o temeljnim činjenicama hrvatske kulture trebali obrazovati svi, a ne samo intelektualci.

Zašto kuha u bosanskome loncu?

(Ne)povezivanje vjere i narodnosti te selektivni pristup često se primjenjuju i u Bosni i Hercegovini, gdje se stvari dodatno usložnjavaju zbog prisutnosti treće strane, pripadnika islamske vjeroispovijesti od XV. stoljeće. Iz bošnjačkoga se kuta tako osmanlijska osvajanja prikazuju vrlo romantično, a stradanja nemuslimana umanjuju. Koliko su osmanlijska osvajanja demografski opustošila Bosnu i Hercegovinu, zorno govore procjene o tome kako je Bosansko Kraljevstvo pred pad imalo između 850 000 i 900 000 stanovnika, 1528./1529. oko 635 000, a 1624. oko 450 000. Tek je sredinom XIX. stoljeća područje današnje Bosne i Hercegovine doseglo broj iz razdoblja pred propast Bosanskoga Kraljevstva. Katolici, koji su po nekim procjenama tijekom srednjovjekovlja činili najmanje 85 posto stanovništva, pred oslobođenje od Osmanlija činili su tek oko petine stanovništva Bosne i Hercegovine. Među Bošnjacima vrlo rašireno mišljenje da su oni potomci pripadnika negdašnje Crkve bosanske koji su mirno dočekali Osmanlije pada već na prvome koraku u vodu jer je Dubrovačka Republika vrlo podrobno pratila zbjegove krstjana na njezino ozemlje (dakle, bježali su i krstjani), a k tome matične knjige

pokazuju kako je islamizacija među bosanskohercegovačkim Hrvatima katolicima bila dijelom bosanskohercegovačke svakodnevice i u XVIII., a rjeđe i u XIX. stoljeću. Tezu dijela bošnjačkih povjesničara, pak, da hrvatsko ime nije bilo rašireno u Bosni i Hercegovini do XIX. stoljeća opovrgavaju, među ostalim, domaći muslimanski pisci koji se nerijetko nazivaju Hrvatima ili u svojim djelima pozivaju svoju braću katolike da se urazume i ne ratuju na strani Mlečana. Svijest je o zajedničkome podrijetlu bila vrlo jaka sve do konca XVII. stoljeća i pohoda Eugena Savojskoga, a ponovno su je oživjeli pravaši u drugoj polovici XIX. stoljeća te je oživljena i tijekom NDH. Bliskost (pa dobrim dijelom i zajedničko ishodište) Hrvata i Bošnjaka pokazuju i dijalektološki podatci jer samo među njima ima iskonskih šćakavaca i ikavaca. Međutim, povijesne su okolnosti učinile svoje i povratka na staro očito više nema te je vjerski ključ, uz manje iznimke, i tu presudio. Na koncu, nijekanje katoličke prošlosti većega dijela Bošnjaka svojevrsno je njihovo odricanje od tradicije Bosanskoga Kraljevstva, čiji su vladari uglavnom bili katolici, te samim time predosmanlijske bosanskohercegovačke baštine. Nijekanje činjenice da su odlazak Osmanlija dočekale tri strogo odijeljene etničko-vjerske skupine (s nekoliko razdoblja jačega katoličko-muslimanskoga povezivanja, ali i nekih pravoslavno-muslimanskih saveza), pozivanje na navodno jedinstvo srednjovjekovnih Bošnjana, koji su uglavnom bili katolici, a gotovo potpuno kršćani, sa suvremenim Bošnjacima te istodobno zanemarivanje činjenice da su srednjovjekovnu bosansku državu uništili upravo osvajači s Istoka potpuno joj izmijenivši vjerski i (proto)nacionalni sastav temeljna su obilježja djelovanja tvrde struje bošnjačke historiografije.

Sve je to potrebno znati i primijeniti i na neumski slučaj, pri čemu je nužno napomenuti kako je negdje u neumskome zaleđu 1249. zabilježeno narodno ime Hrvoje. Čisto da se zna! U novome tekstu o tzv. neumskoj džamiji (<https://stav.ba/vijest/novi-dokumenti-osmanskog-drzavnog-arhiva-potvrduj...>) Emir Demir navodi kako postoji dokument o gradnji tzv. neumske džamije iz 1865., zatim tvrdi da je 1872. džamija bila pred samim krajem gradnje, ali se, gle čuda, 1876. dopisom ponovno požuruje izgradnju ne samo džamije nego i vojnih zdanja u samome Neumu i na poluotoku Kleku. Nije li

pomalo neobično da se ideja ili nacrt za gradnju nekoga zdanja smatra godinom izgradnje određenoga objekta te da se izgradnja objekta čija je gradnja pred samim krajem četiri godine poslije ponovno požuruje? Sasvim je logično da je postojao neki prostor u kojemu su osmanlijski posadnici ispunjavali vjerske dužnosti, no govoriti o postojanju neumske džamije čiji nijedan materijalni ostatak ne postoji, znači služiti se metodom sličnom onom koju su primjenjivali srpski povjesničari kad su prostor u kojemu su se grčki pravoslavci na Hvaru molili proglasili srpskim pravoslavnim manastirom i pri tome ostali.

Tezu o navodnoj znatnijoj prisutnosti muslimana u samome Neumu i njegovu neposrednu zaleđu Demir će morati nečim potkrijepiti jer postoje vrlo opširna biskupska, župna i ina izvješća te kasniji popisi stanovništva koji nedvojbeno upućuju na to da je udio muslimana od Neuma do Hutova bio zanemariv ako ih je uopće bilo. Ujedno bi Demiru bilo uputno uzeti zemljovid u ruke kako bi uočio da su Rabrani (gdje su živjeli Tucakovići) od Neuma udaljeni 30 kilometara te da su pripadali Hrasnu, a ne Gradcu, baš kao i Cerovo (gdje su živjeli Hajdarovići), još jedno selo u kojemu su živjeli te i danas, hvala Bogu, žive muslimani. Izvlačiti zaključke o sastavu nekoga naselja na temelju sastava stanovništva naselje 30 kilometara udaljenoga od njega te pritom potpuno zanemarivati povijesna vrela koja mu ne idu u prilogu, nije poželjna znanstvena metoda. Usto, vršak je poluotoka Kleka (u Kleku žive Hrvati Krmeci), koji je tad pripadao Austro-Ugarskoj, a sad pripada Hrvatskoj (jer sporazum Izetbegović – Tuđman Hrvatski sabor nije ratificirao) nadzirala posada mađarskih vojnika, pa bi po istoj logici po kojoj neumsko stanovništvo Demir smatra heterogenim i čitavo neretvansko Slivno moglo biti proglašeno mađarskim. Demir usto govori o Tuđmanovoj strategiji etničkoga čišćenja južno od Bune te o „demografskim trendovima“ (po popisu iz 2013. u Neumu živi 97,51 % Hrvata, a i danas je stanje vrlo slično), ali ipak priznaje da je u Stocu i Čapljini zabilježen „masovni povratak Bošnjaka“ na koji Hrvati navodno nisu računali. Naravno da Hrvati nisu bezgrešni, ali bi bilo lijepo da ista mjerila primijeni na Konjic i Jablanicu. Dovoljno se prisjetiti hrvatskih povratnika u Kostajnici kod Konjica koji su na Badnjak 2002. stradali u vehabijiskome napadu, zbog kojega je, među ostalim,

masovni povratak Hrvata u sjevernu Hercegovinu, koja je i gospodarski u nemjerljivo lošijem položaju od dijelova Hercegovine s hrvatskom većinom, tek sanak pusti. Na „predanjima“ je teško graditi budućnost. Nju treba graditi na politici čistih računa jer je iskren odnos preduvjet međusobnoga uvažavanja, a kad se krenemo uvažavati, bolje ćemo se razumjeti.

Domagoj Vidović, Hrvatski tjednik, 19. listopada 2023.

<http://www.radiodux.me/vijesti/drustvo/hrvatski-identitet-izmedu-zloporabe-vjerskoga-kljuca-i-selektivnoga-pristupa>

ZAR JE I MATE SRPSKO IME?

Petak, 20. rujna 2024.

Autor:

DOMAGOJ VIDOVIĆ

Kad turcizam postane simbolom jezičnoga čistunstva

U sezoni kiselih krastavaca, kad političari utihnu, u središte pozornosti mogu dospjeti različite za širu javnost sporedne teme, pa tako i jezikoslovne. Tijekom posljednjih se tjedana narod zabavljao raspravom između Miljenka Jergovića i Mate Kapovića o tome postoji li burek sa sirom. Meni je osobno od same rasprave bila zabavnija činjenica da je Jergović Matu (pišem tako jer ga poznajem 25 godina) doživio kao zagovornika teorije posve suprotne Matinim javnim nagnućima, dakle propisivačke, „ustaške“, koja bi valjda dokinula i razliku između bureka i pite samo da se hrvatski jezik što više udalji od drugih južnoslavenskih jezika (ne samo od srpskoga nego i od bošnjačkoga i crnogorskoga) u kojima se točno reče *tačno*, što je točka ispod koje Jergović ne ide. Ne ulazeći u raspravu o etnografskim dijalektizmima, kako neuki kroatisti „krste“ jezične pojave poput bureka i pite, nasmijava me činjenica da se Mate, „fetivi“ opisivač koji se zalaže za neposrednu demokraciju i u jezičnim pitanjima, po Jergovićevu mišljenju našao na propisivačkome polu hrvatske jezikoslovne pozornice, dakle na polu koji neprestance kritizira. Naime, mnogi predstavnik propisivačkoj suprotive, opisivačke škole drži da je jezična sposobnost jedina ljudska sposobnost zajednička svakomu čovjeku, a bilo koja druga, poglavito tjelesna, nije. Ako niste razumjeli što vam želim reći, nudim vam pojašnjenje: ne može svaki čovjek driblati poput Messija, ali može pisati poput Krleže, pa ga i nemate razloga poučavati, davati mu normativne smjernice ili mu, ne daj Bože, reći da je nešto krivo izrekao jer narod danas zna što je *klaster* jednako kao što je nekoć znao što su *apateka* ili *infrakt*. To što hrvatska književna kritika (a molim Slobodana Prosperova Novaka da me ispravi ako

nisam u pravu) nije uočila veličinu u ravni Miroslava Krleže, Ranka Marinkovića, Slobodana Novaka ili Antuna Šoljana već desetljećima, očito je pogreška struke iako danas nema hrvatskoga književnika, pa ni iz kruga kojemu pripada gizdavi Jergović, koji se prevodi na više jezika nego iz lektire gotovo izbačeni Marko Marulić, čija su se djela, između ostaloga, nalazila na policama kraljevskih dvorova i u domovima ondašnjih Chomskyja (npr. Erazma Rotterdamskoga). Ujedno ne mogu prešutjeti činjenicu da se zagovaratelj izostanka bilo kakva vanjskoga uplitanja u jezična pitanja, kojima je svaka hrvatska zamjena za stranu riječ nasrtaj na nepatvoreni narodni jezik (fetiš je vukovaca bio narodni govor, a opisivača je propisivačkim mlatom ugroženi izvorni govornik), ne uzbuđuju previše kad se u posljednje vrijeme pokušava izravno intervenirati u samu jezičnu narav, tj. kad se kušaju doslovce izmisliti posebne jezične jedinice (uključujući i nove zamjenice) za „rodno neutralne“ oblike. Ukratko, riječi su provozni (*drive-in*) ili (potpuno) zatvaranje (*lockdown*), da se sad ne vraćamo na jezične zakone 1941. – 1945., oblici jezičnoga zlosilja, ali je pokušaj promjene gramatičkoga roda (a kategorija je roda stara tko zna koliko tisuća godina, tj. sve donedavna ni muško ni žensko, barem u jeziku, nije moglo biti *ono*) valjda izljev jezične demokracije. S druge je strane zamjena turcizma pita turcizmom burek za Jergovića vid jezičnoga čistunstva. Genijalno! Hrvatska – mala zemlja velikih jezikoslovnih nedosljednosti, u kojoj i Mate Kapović sad doživljava porugu s kakvom se prosječan propisivač susreće posljednjih desetljeća i od istih ljudi koji te iste propisivače stalno optužuju za jezični rasizam i nacizam iako osobno te propisivače kritizira.

Kad Hrvat postane *istoričar i teolog*

Mate će mi Kapović poslužiti i kao uvod u drugu današnju temu. Naime, Kapovići su iz Vrgorske krajine podrijetlom Vidovići, odnosno potomci harambaše Juriše Vidovića zvanoga Kapo, jednoga od predvodnika seobe Hrvata iz Brotnja (današnja Općina Čitluk) u Dalmaciju. Juriša je, naime, poveo svoje

prezimenjake iz sela Vidovići u Vrgorsku krajinu. Razlog zbog kojih vam sve ovo spominjem leži u tome što se Viktora Matića (mladu hrvatsku snagu koja sustvara, da ne rečem sukreira, kanal na YouTubeu *Dalmatinska povijest* i piše izvrsne oglede o hrvatskoj baštini i identitetu) i moje malenkosti svako malo, što izravno, što neizravno, očee *istoričar i teolog* Goran Šarić u nekome od svojih javnih nastupa. Najdraže mu je pritom ispaliti sljedeću rečenicu: „Kakva su to hrvatska prezimena Vidović, Matić i slično?“ Nakon retoričkoga pitanja, najčešće slijedi pouka: „Vidovići, Matići i slični pokatoličeni su u drugoj polovici XIX. stoljeća te su Hrvatima postali u posljednjih 150 godina. Nositelji su takvih prezimena danas najžešći u zatiranju srpstva.“ Šarić po dobroj staroj navadi *od istočnih strana* za svoje tvrdnje ne navodi nikakve potvrde niti je pregledao ijedan dokument. Ne pada mu, primjerice, ni preletjeti zažapske ili popovske katoličke matice s početka XVIII., a kamoli bokeljske (točnije lastovske) iz druge polovice XVII. stoljeća prepune katoličkih Vidovića. Još bi mu teže palo napamet palo prošetati se do crkve svetoga Jeronima u Rimu u kojoj je 1584. pokopan Blaž Vidojević (tako su se zažapski i popovski Vidovići vrlo često pisali do 1900.), potomak člana pratnje bosanske kraljice Katarine Kosače. Na Šarićevu tvrdnju da Vidovića nema zapadno od linije Virovitica – Karlovac – Karlobag odgovaram da je prezime Vidović zarana i vrlo obilno potvrđeno u Hrvatskome zagorju, Međimurju i Modrušu te na Cresu, da dalje ne idemo, a kad se već pita od kojega je hrvatskoga imena moglo nastati to prezime, upitao bih ga komu je posvećena katolička katedrala u rodnoj mu Rijeci. Kao teolog bi to morao znati.

Jednako je Šarić slijep pored zdravih očiju i u pogledu Matića koji se na Vidonjama u tome istom Zažablju spominju od 1702., a u Broćancu u današnjemu neumskom zaleđu od 1709. O tome da su Matići živjeli u još malo istočnijemu Popovu u istočnoj Hercegovini svjedoči podatak o krštenju Matića iz Velje Međe u župi Lisac u Dubrovačkome primorju 1671., a do 1946. pripadnici su toga roda nastanjivali Dubljane, popovsko selo iz kojega su

Hrvati potpuno raseljeni nakon Drugoga svjetskog rata. Dupski Matići potječu od Vukosavića, za koje postoje vrlo ozbiljne indicije da su potomci srednjovjekovne velikaške obitelji Nikolić, a od njih potječu i danas pravoslavni Jakšići (njih, dakako, iz Dubljana nisu protjerali). Sve u svemu, istina je posve drukčija od one koju nam Šarić servira: hrvatski se katolici desetljećima postupno povlače iz istočne Hercegovine (tek je Domovinski rat Hrvate pomaknuo malo na istok, od Ravnoga do Ivanjice; nije mnogo, ali Hrvata veseli), a pravoslavlje se ondje postupno širilo do 1992. Usto, Šariću ni matematika nije jača strana. Ako se Matići kao katolici u istočnoj Hercegovini spominju više od 350 godina, ne znam po kojoj bi ih osnovi trebalo pokatoličivati prije 150. Koliko je, pak, povezivanje osobnih imena Mate i Mato sa srpstvom utemeljeno, pokazuju podatci o čestoći navedenih imena iz kojih se prezime u Hrvata izvodi (postoji i prezime Matić, koje se katkad zapisuje i kao Matijić, ali se ono izvodi iz osobnoga imena Matija), u hrvatskome i srpskome osobnoimenskom fondu. Nositelja je osobnoga imena Mato u Hrvatskoj 2021. bilo čak 7719 (u Srbiji ih je 176), a Mate 7195 (u Srbiji ih je 187) te su navedena osobna imena obilato potvrđeno od srednjega vijeka, a osobno je ime Mate jako rašireno i među gradišćanskim Hrvatima koje, barem do dana današnjega, nijedan velikosrpski mitoman nije nazvao gradišćanskim Srbima. Imena Mate i Mato u starijim srpskim spomenicima nema (zabilježeno je u Dečanskoj hrisovulji iz XIV. stoljeća ime Mata), a koliko su česta pokazuje i podatak da ih u popisu srpskih osobnih imena na srpskoj inačici Wikipedije (koja i osobe izrazito nesklone srpstvu i pravoslavlju poput Peraštanina Matije Zmajevića Srbima proglašuje) nema. Tumačiti da je prezime Matić isključivo srpsko (a dakako da ima Matića Srba) već i nakon površnoga uvida u vrela iz kojih je razvidno da su osobna imena Mate i Mato gotovo isključivo hrvatska, pokazuje znanstvene dosege Šarića i njegovih sljedbenika. Uostalom, ovo je tek mali odsječak podataka o Vidovićima i Matićima prikladan za ilustraciju. Znam da mistici poput Šarića nemaju vremena za proučavanje matičnih knjiga i

druge teške literature, ali njihova bi im težina katkad dobro došla u održavanju na prihvatljivoj nadmorskoj visini dok lebde na mitovima i legendama nebeskoga naroda. Sva, pak, južnoslavenska proturječja stanu u dojam po kojemu je Kapović (a nije samo on takav) po Jergoviću gotovo pa ustaša, a po Šariću pokatoličeni Srbin.

Je li važno čija je crkva ili tko je gradi?

U završenome dijelu ovoga članka napomenimo kako ni ovoga ljeta Hrvati iz Crne Gore nisu bili pošteđeni uobičajenih nasrtaja na njihovu baštinu: od toga da im se nijeće samobitnost jezika do toga da se po tko zna koji put svetište Gospe od Škrpjela kušalo prikazati kao pravoslavni hram koji je pretvoren u katoličku crkvu. Međutim, ove se godine dogodilo i to da se jedna od agencija koja je prenijela netočan podatak o navodnim pravoslavnim korijenima Gospe od Škrpjela ispričala Hrvatskomu nacionalnom vijeću Crne Gore zbog prenošenja netočne informacije s nekoga portala. Nije ni to mnogo, ali nas veseli.

Bilo je i nasrtaja na hrvatsku i katoličku baštinu istočnije od Boke. Velikosrpskoj mitomaniji, naime, u posljednje vrijeme služi navodni podatak da su samostan Gospe Ratačke nadomak Baru izgradili Nemanjići, pa je morao biti pravoslavni ili barem, kad je već benediktince nemoguće pretvoriti u pravoslavni red, srbokatolički. Osim činjenice da je taj samostan barem nekoliko stoljeća stariji od Nemanjića (ali jest nadaren posjedima tijekom njihove vladavine najvjerojatnije zahvaljujući katolkinji Jeleni Anžujskoj) tamošnjemu je ogranku SPC-a očito neprispodobivo da nije bitno tko crkvu gradi nego čija je ona jer kad bi vjerska pripadnost koje crkve ovisila o tome tko ju je gradio, manastir bi Visoki Dečani bio, ako ne katolički, onda barem hrvatski jer ga je gradio fra Vid iz Kotora, a i manastir bi Savina kod Herceg-Novog po istoj logici bio barem djelomično hrvatski jer je hram Uspenja Presvete Bogorodice unutar toga manastirskog

kompleksa krajem XVIII. stoljeća gradio nesumnjivi katolik i Hrvat, Korčulanin Nikola Foretić.

Domagoj Vidović, Hrvatski tjednik, 19. rujna 2024.

<http://www.radiodux.me/vijesti/drustvo/zar-je-i-mate-srpsko-ime>

DOMAGOJ VIDOVIĆ - PORFIRIJEV DESANT NA KOTOR

Petak, 11. listopada 2024.

Autor:

DOMAGOJ VIDOVIĆ

Hrvatski tjednik

Dana 29. rujna 2024. održani su izvanredni lokalni izbori u Podgorici i Kotoru u Crnoj Gori, koji su, pomalo iznenađujuće, izazvali nešto veću pozornost hrvatskih medija, čak i srednjostrujaških. Još je pritom neobičnije bilo to što su praćeniji bili lokalni izbori u Kotoru od onih Podgorici jer se za politički i ini život crnogorskih Hrvata, osim časnih iznimaka poput Maxportala, *Hrvatskoga tjednika* te HRT-ove u dubrovačke redakcije, srednjostrujaški mediji obično zanimaju samo tijekom crnogorskih parlamentarnih izbora. I ovoga se puta činilo da će biti isto jer je nemali dio hrvatskih medija odbijao objaviti članke povezane s crnogorskim lokalnim izborima, a posebno je bilo simpatično obrazloženje urednice jednoga portala po kojemu se tekstovi o tim izborima (s naglaskom na kandidate Hrvatske građanske inicijative) ne mogu objaviti jer novinari dotičnoga portala nisu dovoljno upućeni u mjesne političke prilike, pa o njima ne mogu objektivno izvješćivati. Slične dvojbe urednici srpskih portala, dakako, nisu imali, a u kampanju se, o čemu ćemo poslije opširnije, aktivno uključila i Srpska pravoslavna Crkva. Ipak, nekoliko se dana poslije stanje u hrvatskim medijima promijenilo. Tako je predsjednik Hrvatske građanske inicijative (HGI) Adrijan Vuksanović gostovao 27. rujna u Studiju 4 na HRT-u. Svojom je izravnošću zatekao novinara Petra Vlahova koji se, čuvši kojim su sve pritiscima crnogorski Hrvati (poglavito autohtoni bokeljski, budvanski i svebarski) izloženi, vidno iznenađen posuo pepelom uime svih onih medija koji hrvatsku zajednicu u Crnoj Gori svode na folklornu skupinu. Ujedno je kotorski ogranak HGI-ja kampanju intenzivirao u posljednjemu tjednu, a sretno se poklopilo i održavanje panela na temu Hrvatska i identitet Hrvata Boke kotorske (na kojemu su sudjelovali Božo Skoko i Vanda Babić Galić) u Kotoru.

Patrijarh u kampanji za lokalne izbore

Kako već natuknuh, u sam se izborni proces, što izravno, što neizravno, umiješala i Srpska pravoslavna Crkva, ovoga puta u obliku litija manjega dosega koje su svoj vrhunac doživjele u tjednu uoči izbora. Patrijarh Porfirije pojavio se tako 27. rujna u Bijeloj nedaleko od Herceg-Novoga. Ondje je posvetio metalni križ buduće pravoslavne crkve postavljen u srpnju. Tom je prigodom naglasio kako pravoslavni Srbi Bijelu nastanjuju tisuću godina. Zaustavimo se na trenutak na toj misli. Naime, po Porfirijevoj tvrdnji dosad neprijeporna povijesna činjenica da je Crkveni raskol nastupio 1054. te da su njegovi glavni sudionici bili papa Lav VIII. i carigradski patrijarh Mihajlo I. Cerularije očito nije točna. Raskol je po Porfirijevu ničim obrazloženu mišljenju nastupio 30 godina prije, a zagonetno ostaje koji je neznani srpski junak razjario papu znatno prije carigradskoga patrijarha. O Raskolu u Bijeloj (Je li to novi povijesni događaj koji će ući u udžbenike?) sva povijesna vrela šute, ali zato često spominju benediktinski samostan i crkvu svetoga Petra u toj istoj Bijeloj. U jednome od vrela stoji kako je papa Klement VI. tražio 1346. od srpskoga cara Dušana da Kotorskoj biskupiji vrati, među ostalim, upravo navedenu katoličku crkvu u Bijeloj, koju su pravoslavci preoteli. U Bijeloj danas postoji i pravoslavna crkva polaganja rize Presvete Bogorodice podignuta 1827. na razvalinama romaničke crkve, o kojoj 1937. blago romansirano, ali nadahnuto piše publicist Maksim Zloković u knjižici *Bijela – estetsko-istorijski prikaz*. Da je crkva pripadala istočnim kršćanima nastojalo se dokazati i time što je na jednoj od fresaka navodno bio prikazan srpski pisac i arhiepiskop Danilo II. (oko 1270. – 1337.), no crnogorska je povjesničarka umjetnosti Lucija Đurašković mišljenja kako se pouzdanijim „čine kasnije izvedene pretpostavke da je u pitanju jedan od bosanskih ili hercegovačkih episkopa koje je proizveo dubrovački nadbiskup krajem XII i početkom XIII vijeka“. E sad bi li dubrovački nadbiskup „proizvodio“ pravoslavne arhiepiskope, prosudite sami. Bilo kako bilo, ono u čemu se povjesničari umjetnosti slažu jest da je riječ o crkvi iz razdoblja Nemanjića, tj. s prijelaza iz XII. u XIII. stoljeće, kad su Nemanjići zbilja vladali Bokom, pa se priređivači proslave nisu proslavili u poznavanju kronologije ustvrdivši da je posvećeni oltar, za koji se

uostalom ne zna gdje je bio 800 godina između navodne gradnje stare i pouzdane gradnje nove crkve, star 1000 godina. Naime, čak i da je navedena romanička crkva uistinu pri gradnji bila pravoslavna, Nemanjići su ovladali Bokom tek 1186., pa ako oduzmete 1186 od 2024 ponovno dobijete ponovno broj manji od 1000. Nisam još doživio da je netko 838 (a ponovno naglašavam da nije poznata godina gradnje crkve niti da je spomenuta crkva pri gradnji bila pravoslavna, a ako znamo da je u nedalekome Morinju najstarija crkva svetoga Tripuna, da je Risan bio biskupijsko središte dok biskupa sredinom XVI. stoljeća nisu istjerali Osmanlije te da se u prvome poznatom dokumentu u kojemu je zabilježeno slavensko ime Bijela 1333. spominje Mate Tripunov, to mi se ne čini posve sigurnim) zaokružio na 1000. Nadam se da sličnu logiku pri donošenju računa neće upotrijebiti ni hrvatski ni crnogorski ugostitelji.

Dan poslije, 28. rujna, Porfirije se pridružio proslavi 185. obljetnice Srpskoga pjevačkog društva „Jedinstvo“ u pravoslavnoj crkvi svetoga Nikole podignutoj početkom XX. stoljeća na temeljima dominikanskoga samostana izgrađenoga 1545., a napuštenoga u XVIII. stoljeću. U jednome su dijelu toga samostana Francuzi 1808. pravoslavcima dopustili gradnju crkve. Nadalje, u istome je tjednu proslavljena i 829 godina gradnje danas pravoslavne crkve svetoga Luke tijekom koje se moglo čuti da je, iako je crkva bila katolička sve do 1657., kad su je katolici prepustili pravoslavcima koji su izbjegli u Kotor tijekom Kandijskoga rata, u njoj bogoslužio sveti Sava. Kad se već srpski kulturni trudbenici bave nagađanjima, i mi možemo pretpostaviti da se sveti Sava u Kotoru htio prisjetiti krštenja vlastita oca u Ribnici po katoličkome obredu. Ironiju nastranu, činjenica da je crkva svetoga Luka tijekom gradnje i iduće 462 godine bila isključivo katolička, a zatim pedesetak godina dvooltarna, tj. zajednička katoličko-pravoslavna, nastojala se, ako je vjerovati medijskim izvješćima, prešutjeti ili banalizirati. Pritom je bitno uočiti dvije pravilnosti koje se u posljednje vrijeme stalno ponavljaju. Prvo, srpski povjesničari čak i kad ne mogu zaniijekati da je neka stara crkva bila katolička, jer je jednostavno previše dokumenta koji potvrđuju da katolička bila jest, vole istaknuti činjenicu kako je, ako je, izgrađena za vrijeme Nemanjića, ali se vrlo

vješto za pravoslavne crkve izgrađene tijekom osmanlijske, mletačke, francuske ili austrijske vladavine ista logika ne primjenjuje. Da je bitno tijekom čije su vladavine crkve građene, onda bi se većina istočnohercegovačkih manastira (Duži, Tvrdoš, Zavala, Žitomislići) mogla smatrati turskima, a i bokeljski bi se manastiri Banja i Savina (o kojima nikakvih podataka u povijesnim vrelima nema od godina navodne gradnje, koja se mitomanski stavlja u razdoblje prije Crkvenoga raskola ili u XII. stoljeće, do godine kad se u vrelima prvi put spominju negdje polovicom XVII. stoljeća) mogli držati mletačkima. Drugo, često se ističe bizantski stil kojim su građene neke stare katoličke crkve što bi trebalo biti nekakvom potvrdom njihove iskonske povezanosti s pravoslavljem. Nevolja je u tome što je katoličkih crkava građenih bizantskim stilom prepuna *vascela* Italija, ali, gle čuda, te crkve talijanski povjesničari umjetnosti ne povezuju s pravoslavljem. Ista se logika, dakako, ne primjenjuje kad su u pitanju tzv. crkve dubrovačkih graditelja, među kojima je nemali broj pravoslavnih u istočnoj Hercegovini izgrađenih početkom osmanlijske vladavine, čiji su graditelji katolički *prote* (kako se u Dubrovniku, na Korčuli i istočnoj Hercegovini nazivaju protomajstori, tj. glavni graditelji, pa otud korčulansko prezime Protić). Na kraju ovoga odjeljka dodajmo i da je na sam izborni dan Porfirije predvodio svečanu misu u spomenutoj crkvi svetoga Nikole unutar kotorskih zidina. Slučajno? Pročitajte ponovno prethodni odjeljak još jednom ili poslušajte Milorada Popovića i sve će vam biti jasno.

Bio je potreban ovaj širi uvod kako biste spoznali u kakvu su ozračju Kotorani, a posebice starosjedilački Hrvati, dočekali izborni dan. Nažalost, nije bokeljskim, budvanskim i svebarskim Hrvatima tako samo tijekom izbora nego i tijekom većega dijela godine, pa je to najbolji odgovor onima koji smatraju da crnogorski Hrvati nedovoljno žive vlastito hrvatstvo. Ako mislite da ste kao Hrvat ugroženi u Hrvatskoj, preselite se u Herceg-Novi ili Kotor na mjesec dana, pa usporedite iskustva. Domaći bi si, pak, Hrvati morali posvijestiti koliko je bitno poznavanje mjesne povijesti, poglavito kad je ona tako bogata kao bokeljska, pa im predlažem da promisle kako u Hrvatsku nastavu uklopiti i zavičajne teme e da bi hrvatski učenici na temelju povijesnih činjenica mogli odgovoriti

mitomanskim posezanjima i prestali biti žrtvama prekomjernog granatiranja neutemeljenim podatcima.

Hrvati ponovno u kotorskoj skupštini svemu unatoč

Same je izbore i u Podgorici i u Kotoru obilježila nešto niža izlaznost i nešto bolji rezultat crnogorskih državotvornih snaga iako je i nakon ovih izbora razvidno da će put do pune emancipacije crnogorskoga naroda i države biti dug i trnovit. Hrvatska zajednica može biti zadovoljna jer se nakon četiri godine vratila u kotorsku skupštinu te ponovno postala političkim čimbenikom. Godine 2020. za HGI je, naime, glasovalo tek 1,70 % birača u Općini Kotor, a ove jeseni 4,75 %. Imamo li u vidu da je po popisu iz 2011. u Općini Kotor živjelo 6,87 % Hrvata (treba ipak imati u vidu da je popisano 11,76 % katolika te da je među njima većina hrvatskoga podrijetla, a ne izjašnjavaju se Hrvatima iz različitih pobuda), razloga za zadovoljstvo itekako ima. Usto, treba napomenuti da je Hrvata bilo i na listama drugih političkih stranka. Istaknimo Neđeljka Moškova, nositelja liste Demokratske partije socijalista Crne Gore (DPS), stranke koja je relativni pobjednik kotorskih izbora. Gradonačelnik će, kako se zasad čini, ipak ostati Vladimir Jokić iz koalicije Demokratske Crne Gore i Pokreta Europa sad, stranaka koje trenutačno vladaju Crnom Gorom. Uoči samih izbora sumnju je u njihovu regularnost izazivala činjenica da Općina Kotor po popisu iz 2023. ima 21 916 stanovnika (još nisu objavljeni podatci o narodnosnome sastavu), a 18 498 birača iako je u kotorskoj općini više od 4500 mladih od 18 godina, dakle onih koji nemaju biračko pravo. Poslužite se ponovno osnovnim matematičkim postupcima i uočite ćete još jedan nesklad. Sumnje su u potpunu regularnost izbora potvrdili medijski napisi o „turistima“ iz Srbije i srpskoga entiteta u BiH koji su se na izborni dan pojavili u povijesnome bokeljskom središtu. Ni ta okolnost, dakako, nije išla u prilog Hrvatima kao trećoj etničkoj skupini po brojnosti. Doduše, treba biti pošten i reći kako se ni Hrvatska ne može pohvaliti usklađenošću biračkih popisa sa stvarnim stanjem. Svim problemima unatoč, hrvatska lista na čelu s Dijanom Milošević, nastavnicom matematikom, autoricom digitalne antologije „Hrvatsko pjesništvo Boke“ i svestranom hrvatskom kulturnom trudbenicom, uspjela se nakon četiri godine vratiti u

kotorsku skupštinu. Hrvatski glas, dakle, u Kotoru zamuknuti neće, što nije važno samo za bokeljske Hrvate nego i za hrvatstvo ukupno, i na političkoj i na simboličkoj razini. Usto, Hrvatska građanska inicijativa u tivatskoj skupštini ima tri zastupnika, hrvatski se glas čuje i u crnogorskoj skupštini, a visoki dužnosnici iz Hrvatske prema Podgorici već desetak godina, ponajviše zahvaljujući upornosti Zvonimira Dekovića, kreću iz hrvatskoga doma u Donjoj Lastvi. Možda vam se čini da nije mnogo, ali mene silno veseli.

Domagoj Vidović, *Hrvatski tjednik*

<http://www.radiodux.me/vijesti/drustvo/domagoj-vidovic-porfirijev-desant-na-kotor>

CRNOGORSKI POPIS – HRVATI U RALJAMA SRPSKOGA SVETA

Četvrtak, 24. listopada 2024.

Autor:

DOMAGOJ VIDOVIĆ

Manje Crnogoraca i Hrvata, više Srba i Rusa

Dana 15. listopada 2024. objavljeni su dugo očekivani rezultati popisa stanovništva Crne Gore iz 2023. po narodnosnoj, vjerskoj i jezičnoj pripadnosti, i na razini države i po općinama. Po rezultatima toga popisa Crna Gora ima 623 633 stanovnika, 1663 manje nego prije 12 godina. Izneseni su podaci kako u Crnoj Gori živi 41,12 % Crnogoraca (bilo ih je 44,98 % godine 2011.), 32,93 % Srba (bilo ih je 28,73 % godine 2011.), 9,45 % Bošnjaka (bilo ih je 8,65 % godine 2011.), 4,97 % Albanaca (bilo ih je 4,91 %), 2,06 % Rusa (bilo ih je 0,15 % godine 2011.), 1,63 % Muslimana (bilo ih je 3,31 % godine 2011.), 0,90 % Roma (bilo ih je 1,01 % godine 2011.), 0,83 % Hrvata (bilo ih je 0,97 % godine 2011.) itd. U odnosu na 2011. smanjio se udio Crnogoraca, Roma i Hrvata, povećao (ali ne ipak u onome

omjeru u kojemu se očekivalo) broj Srba, a eksponencijalno je porastao broj Rusa (bilo ih je tek 0,15 % godine 2011.; danas ih je najviše u Budvi, čak 13,62 %) i Ukrajinaca (njih je 0,50 %, a 2011. gotovo da ih nije ni bilo). Po nekim procjenama Rusa i Ukrajinaca ima oko 90 000 u crnogorskim primorskim općinama, a i stvaran je udio Turaka znatno veći od 0,29 %, koliko ih je popisano, tako da, slično kao u Hrvatskoj, u Crnoj Gori službena statistika još ne bilježi razmjere zamjene stanovništva koja je u tijeku. Udio je Bošnjaka ponešto porastao, ali se Muslimana smanjio, tako da je Bošnjaka i Muslimana u zbroju manje nego 2011.

U Crnoj Gori ujedno živi 71,10 % pravoslavaca (bilo ih je 74,24 % godine 2011.), 19,99 % muslimana (bilo ih je 17,74 % godine 2011.) i 3,27 % katolika (bilo ih je 3,54 %), iz čega je razvidno da se ukupan udio kršćana ponešto smanjio, a muslimana povećao.

Najzastupljeniji je materinski jezik srpski, kojim govori 43,18 posto stanovnika Crne Gore (u odnosu na 42,88 % godine 2011.), zatim slijede crnogorski sa zastupljenošću od 34,52 % (u odnosu na 36,97 % godine 2011.), bosanskim (postoji i posebna popisna kategorija bošnjački jezik sa zastupljenošću od 0,33 %) govori 6,97 % crnogorskih državljana (u odnosu na 5,33 % godine 2011.), albanskim 5,25 % (u odnosu na 5,27 % godine 2011.), nepostojećim srpsko-hrvatskim (a zabilježeni su i govornici nepostojećega hrvatsko-srpskoga, crnogorsko-srpskoga, crnogorsko-srpsko-bosansko-hrvatskoga, *jugoslovenskoga* i srpsko-crnogorskoga s ukupnim udjelom od 0,74 %) 2,08 %, a 0,28 % stanovnika Crne Gore govori „maternjim“ jezikom, što god to značilo. Hrvatski je kao materinski jezik navelo tek 0,35 % stanovnika Crne Gore (u odnosu na 0,45 % godine 2011.), a zanimljivo je da je, osim što je više govornika srpskoga jezika nego Srba, ujedno, više govornika albanskoga jezika nego što je Albanaca (više je i govornika ruskoga nego što je Rusa, ali je znatan udio govornika ruskoga jezika među bjeloruskim i ukrajinskim stanovnicima Crne Gore).

To što u Crnoj Gori živi više pripadnika temeljnoga naroda (dakle, Crnogoraca) nego govornika jezika toga naroda (dakle, crnogorskoga) jedinstven je slučaj u Europi izuzmemo li Bjelorusiju te je pokazatelj previranja unutar samoga crnogorskog korpusa. Međutim, pad udjela Crnogoraca i govornika crnogorskoga jezika

nije dramatičan (taj se odnos približno vratio na stanje iz 2003., dakle uoči referenduma za neovisnost) te su državotvorne crnogorske snage dobile prigodu da se stabiliziraju i preslože. Moglo bi se zaključiti kako Crnogorci i Hrvati imaju jednu zajedničku značajku – činjenicu da unutar vlastite države imaju procrnogorske odnosno prohrvatske medije i stranke. Imaju li Francuska, Njemačka, Slovenija ili Srbija potrebu da neki medij nazovu profrancuskim, pronjemačkim, proslovenskim ili prosrpskim? Naravno da nemaju kad su svi takvi.

Više Hrvata samo u Baru

Hrvatska je zajednica sa zebnjom iščekivala svjesna vlastite malobrojnosti i ranjivosti. Uoči samoga popisa Crnom Gorom su kružili plakati s hrvatskim velikanima koje se prikazivalo kao Srbe iako je dio onih koji su lažno prikazani kao Srbi, usto što su Hrvati, bio izrazito nenaklonjen i Srbima i pravoslavicima. Tijekom popisnih dana Bokom kao da su odjekivale samokritične riječi Srećka Vulovića iz 1892.:

Da smo mi, da su naši župnici, naši učitelji, a nada sve naše matere, onom žilavošću i uztrajnošću izitali hrvatstvo, kako su hrišćani nakon one Vukove „Srbi svi i svuda“ izitali srbstvo, druge bi nam danas ptice pjevale. Hrišćani posrbiše sve, pa i, Bože prosti, samoga Boga na nebu i andjelje oko njega; pak je li se čuditi posljedicama? Jesi li kad slušao hrišćanskoga svećenika propoviedati u crkvi? Ako jesi, bit ćeš zanago čuo, gdje iza svake druge treće rieči umeće: braćo Srbi, naša srbska vjera itd. (...) Cielomu je svietu poznato, da je svojatanje jedna od glavnih mana srbskoga plemena; to mu je u krvi. Srbin hoće da svojata jezik, običaj, pjesme, vjeru. On ne obire sredstava, ne traži dokaza. Uljudno ga pozdravi dva tri puta, budi mu gdje kad

uslužan iz gradjanske snošljivosti u medjusobnom razgovoru, ne odbij mu koju neumjestnu i tebi nepoćudnu tvrdnju, sjutra će te proglasiti Srbinom. Ako to odbiješ, proglasit će te renegatom.

Po rezultatima popisa udio je Hrvata i brojčano i postotno pao u gotovo svim općinama u kojima žive autohtoni Hrvati. Ukupno je u 2023. u Crnoj Gori bilo 5150 Hrvata, 871 manje nego 2011. Na

području u kojemu živi starosjedilačka hrvatska zajednica, dakle u bokeljskim općinama, Budvi i Svebarju, po posljednjemu popisu živi 4188 Hrvata, odnosno 752 manje nego 2011. U apsolutnim je brojkama broj Hrvata u općinama u kojima žive starosjedilački Hrvati porastao tek u Svebarju, gdje je popisano 12 Hrvata više. Po službenim rezultatima u tivatskoj općini žive 1963 Hrvata ili 12,01 % (godine 2011. bilo ih je 2304 ili 16,42 %), u kotorskoj 1304 Hrvata ili 5,73 % (godine 2011. bilo ih je 1553 ili 6,87 %), u hercegnovskoj 511 ili 1,55 % (godine 2011. bilo ih je 662 ili 2,17 %), u barskoj 266 ili 0,58 % (godine 2011. bilo ih je 254 ili 0,60 %), a u budvanskoj 144 ili 0,52 % (godine 2011. bilo ih je 167 ili 0,86 %). Pritom valja napomenuti kako je popisano i 640 Bokelja koji čine 0,96 % stanovnika Općine Herceg-Novi, 0,93 % Općine Kotor, 0,59 % Općine Tivat i 0,08 % Općine Budva. K tome, u crnogorskim primorskim općinama udio je narodnosno neizjašnjenih znatno iznad crnogorskoga prosjeka od 2,88 % (Herceg-Novi ima 6,48 % neizjašnjenih, Kotor 5,29 %, Tivat 4,31 %, Budva 3,51 %, a Bar 3,23 %), među kojima je i nemali broj Hrvata. U bokeljskim je općinama pao i udio katolika: s 20,45 na 16,49 % u Tivtu, s 11,76 % na 10,12 % u Kotoru te s 4,11 % na 3,52 % u Herceg-Novome. U Baru je udio katolika pao sa 7,24 % na 6,11 %, a u Budvi s 2,25 % na 1,63 %.

Brojčani pad i pad postotnoga udjela Hrvata nije neočekivan s obzirom na jako lošu demografsku strukturu i iseljavanje u Hrvatsku, a bio bi i veći da nije bilo snažne kampanje hrvatskih institucija u Crnoj Gori uz potporu hrvatskih diplomatskih predstavništava u Crnoj Gori (poglavito Generalnoga konzulata u Kotoru), MVEP-a i Središnjega ureda za Hrvate izvan RH. Istodobno treba imati na umu da se u primorske općine u Crnoj Gori, uz Ruse, Turke i Ukrajinice, doselio i velik broj stanovnika Crne Gore iz unutrašnjosti, pa bi, čak i da se broj Hrvata povećao, njihov udio u stanovništvu primorskih općina vjerojatno bio manji. Ipak, da su broj i udio Hrvata mogli biti veći, pokazuje usporedba podataka o broju i udjelu Hrvata i katolika. Različite vrste pritisaka dovele su do poraznoga podatka da se povećao stupanj nacionalne mimikrije među Hrvatima (poglavito u Budvi i Herceg-Novom) u svim općinama osim u barskoj, s tim da je u Tivtu i Kotoru taj stupanj neznatno porastao, najvjerojatnije stoga što je tu i udio Hrvata najviši, pa se i osjećaju manje ranjivima.

Iako se vjersko i narodnosno ne mora nužno preklapati, po mojoj se slobodnoj procjeni približno 25 % tivatskih, 40 % kotorskih, 50 % hercegnovskih te 60 % budvanskih Hrvata ne izjašnjava Hrvatima iz raznoraznih razloga. U Baru je taj postotak još nepovoljniji, ali je zbog buđenja hrvatske zajednice stanje čak i nešto bolje nego prije 12 godina.

Nužna snažnija potpora hrvatske države

Nakon objave rezultata popisa razvidno je koliko je velik uspjeh Hrvatske građanske inicijative (HGI) u Kotoru, koja je na nedavnim mjesnim izborima osvojila 4,70 % glasova, u općini u kojoj je po posljednjemu popisu živjelo 5,73 % Hrvata. (Kad bi politički predstavnici manjina u Hrvatskoj imali toliku potporu vlastita biračkoga tijela, nitko ih ne bi imao prava prozivati zbog *etnobiznisa*.) Izborni je uspjeh predsjednik HGI-ja Adrijan Vuksanović sažeo u rečenici: „Naši rezultati u političkome, kulturološkome i socijalnome području nadilaze rezultate popisa.“ I uistinu, HGI na čelu s Vuksanovićem i Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore na čelu sa Zvonimirom Dekovićem nadljudskim naporima čine ovu malobrojnu zajednicu primjerom organiziranosti za sve ostale manjine u Crnoj Gori, nikad manje brojne Hrvate u Crnoj Gori učinili su samostalnim političkim čimbenikom i na mjesnoj i na državnoj razini (Hrvati 1945. – 1991. nisu bili samostalnim političkim čimbenikom ni kad su bili većina u tivatskoj i kotorskoj općini), ali sad trebaju snažniju potporu hrvatske države kako bi opstali i ostali trajni čuvari hrvatske kulturne baštine u Zaljevu hrvatskih svetaca. Oni to zaslužuju, a upitajmo se jesu li se hrvatski narod, hrvatska država i Crkva u Hrvata zaslužili kititi navedenim svetcima, Bokeljskom mornaricom i tradicijom štovanja svetoga Tripuna (koja traje 1215 godina, 163 godine duže od Feste svetoga Vlaha) te najstarijom katedralom koju su izgradili Hrvati na istočnoj jadranskoj obali i hoćemo li svi skupa ravnodušno gledati kako crkve „u crvenicu propadaju“ ili pomoći našim sunarodnjacima.

Piše: Domagoj Vidović, *Hrvatski tjednik*

<http://www.radiodux.me/vijesti/drustvo/crnogorski-popis-hrvati-u-raljama-srpskoga-sveta>

DOMAGOJ VIDOVIĆ: "HRVATSKI JEZIK U CRNOJ GORI"

Nedjelja, 06. travnja 2025.

Autor:

DOMAGOJ VIDOVIĆ

Hrvatski jezik u Crnoj Gori^[1]

Tri grane Hrvata u Crnoj Gori

Prošle je godine obilježeno dvadeset godina Hrvatske nastave u Crnoj Gori, državi čije primorske dijelove i danas nastanjuje starosjediilačka hrvatska zajednica. Do 1571. Hrvati su bili većinom u Svebarju, do 1918. u Budvi, do 1945. u Herceg-Novome, Kotoru i Spiču (području između Budve i Bara), do 1991. u Tivtu, a i danas su većinom u nekim bokeljskim naseljima poput Donje i Gornje Lastve, Bogdašića i Strpa. Starosjediilačka se hrvatska zajednica dijeli na tri podskupine. Prvu čine bokeljski Hrvati koji svetoga Tripuna štiju od davne 809. godine, 163 godine duže nego što Dubrovčani svetkuju svetoga Vlaha. Bokelji su hrvatski odvjetak sa snažnom pomorskom tradicijom. Drugo je snažno hrvatsko središte Budva, u kojoj su Hrvati još 30-ih godina prošloga stoljeća činili gotovo 40 posto stanovništva. Budva su i susjedni Paštrovići poznati po književnicima pustolovima Tomi Medinu (1725. – 1788.) iz Kastel-Lastve (današnjega Petrovca), koji je među ostalim preveo Voltaireovu *Henrijadu*, i Budvaninu Stjepanu Zanoviću (1751. – 1786.), koji je postao likom u romanu *Berlin Alexanderplatz* (1929.) njemačkoga književnika Alfreda Döblina. Obojica su drugovali s Casanovom, koji ih spominje u *Memoarima*. U tome je gradu negdje između 1642. i 1647. nastala *Budvanska pjesmarica*, djelo koje sadržajno i po jezičnim značajkama svjedoči o povezanosti prostora od Istre do Bara. Treće je snažno hrvatsko središte Bar s okolicom ili jednom riječju Svebarje. Bar je bio snažnim katoličkim središtem. U samome je gradu i njegovoj neposrednoj okolini povjesničar Savo Marković popisao sedamdesetak katoličkih zdanja. Ona su u znatnoj mjeri srušena ili oštećena tijekom dugotrajne osmanlijske okupacije

koja je trajala od 1571. do 1878. Barskomu gradskom području pripada i selo Zupci, dosad jedini obrađeni hrvatski dijalektološki i onomastički hrvatski punkt u Svebarju. Iz Zubaca potječe jedini hrvatski proljećar koji je djelovao u Crnoj Gori, zagovornik hrvatske i crnogorske jezične samobitnosti Ivo Vicković (1924. – 2012.). Zbog pisama je upućenih Vlatku Pavletiću i Vladi Gotovcu u podgoričkim i beogradskim zatvorima Vicković proveo više od godinu dana. Uz Bar i Spič Svebarje obuhvaća i Šestane, uglavnom raseljeno područje u kojemu Hrvati govore i hrvatskim i albanskim jezikom te iz kojega potječe većina današnjih Arbanasa u Zadru.

Hrvati kao baštinici tisućljetne kulture

Iako udio Hrvata u Crnoj Gori već više od stotinu godina postupno opada, bokeljski su Hrvati i danas čuvari više od 60 posto kulturne baštine, a pridodamo li im Budvane i Svebarce, hrvatski udio u kulturnoj baštini crnogorske države doseže i više od 80 posto. Osim graditeljskih pothvata (primjerice, umjetnih otoka poput Gospe od Škrpjela) Hrvati su Crnoj Gori podarili vrhunska likovna djela (ovom se zgodom možemo prisjetimo umjetnina Lovre Dobričevića i Tripe Kokolje), ali i književna djela iz svih razdoblja, od srednjovjekovlja do današnjih dana, pisana isprva latinskim, pa talijanskim i hrvatskim, a u posljednjih stotinjak godina još rumunjskim, francuskim i španjolskim jezikom. Najstariji su književni tekstovi napisani latinskim jezikom nakon dolaska Hrvata na krajnji jugoistočni dio hrvatskoga narodnog prostora natpis s Andreacijeva sarkofaga u Kotoru iz IX. stoljeća te barski epitafi od kojih najstariji potječu iz IX. stoljeća. Usto, u Kotoru se, kako navodi Kruno Krstić, na latinskome jeziku povremeno poučava od XIII. stoljeća, a djelovanje je prve škole zabilježeno 1329. *Kotorski misal* iz XII. stoljeća najstarija je knjiga nastala na području današnje Crne Gore (u njoj su na marginama zapisana hrvatska imena ondašnjih Kotorana), a najstariji su pravni dokumenti u toj državi *Kotorski*, *Budvanski* i neušćuvani *Barski statut* napisani u XIV. stoljeću. Kotoranin Ludovik Paskalić autor je najopsežnijega pjesničkog opusa pisanoga talijanskim jezikom na istočnoj jadranskoj obali, a i prva je poznata bokeljska spisateljica Ana Marija Marović (1815. – 1888.) sva svoja djela, uglavnom nabožna, također

napisala na tome jeziku. U kasnijim su razdobljima hrvatski književnici iz Boke kotorske objavljivali i pjesme na francuskome i rumunjskome (Ida Verona) te španjolskome jeziku (Luka Brajnović), što nije nimalo neobično za stanovnike krajeva toliko okrenutih pomorstvu i lutalaštvu.

Hrvatsko ime u primorskim krajevima Crne Gore

O hrvatskoj prisutnosti u današnjoj Crnoj Gori svjedoče srednjovjekovne kronike poput *Ljetopisa popa Dukljanina*, djela napisanoga u XII. stoljeću, a očuvanoga u prijepisima iz XVII. stoljeća, u kojemu se toponim Crvena Hrvatska (*Croatia rubea*) spominje gotovo na svakoj stranici. Hrvatsku je, pak, redakciju navedene kronike pod naslovom *Povijest kraljeva Dalmacije i Hrvatske s poviješću pustošenja Salone* s hrvatskoga na latinski jezik preveo Marko Marulić nekoliko stoljeća poslije. Tijekom XIV. i XV. stoljeća hrvatsko je ime očuvano u antroponimima (u osobnim imenima Hrvoje i Hrvatin potvrđenim u Kotoru, Budvi i Paštrovićima te prezimenima Hrvatić, Hrvatin, Hrvojević, Hrvović i Hrvačević potvrđenima od Stoliva do Spiča). Hrvatsko se ime ujedno spominje u putopisima stranaca koji su pohodili istočnojadransku obalu, pa tako Kotor i Budva, po navodu Bernarda von Breidenbacha iz Mainza u hodočasničkom putopisu *Peregrinatio in terram sanctam* (1486.), pripadaju Slavoniji, pokrajini hrvatskoga kraljevstva (*Schlaounia, provincia regni Croacie*), a 1519. Švicarac Ludwig Tschudi Budvu naziva zadnjim gradom hrvatskoga kraljevstva. U svibnju 1654., samo nekoliko dana nakon peraške pobjede nad Osmanlijama, hrvatske junake posjećuje hrvatski ban Petar Zrinski, Hrvate u Herceg-Novome u svibnju 1664. spominje putopisac Evlija Čelebija, a u Perastu 1697. – 1699. Hrvate od Crnogoraca i Srba jasno luči ruski diplomat Petar Andrejević Tolstoj. Povjesničarka Lovorka Čoralić razmjerno je nedavno objavila kako su pripadnici kotorskih plemićkih obitelji Buća, Gregorina i Paskvali bili časnicima konjičkih postrojba *Cavalleria Croati* (hrvatsko konjaništvo) u XVIII. stoljeću. Iz XVIII. stoljeća potječe i djelo *Historia della valorosa Nobile Nazione Pirustina, del Seno Rezonnico e della Dalmazia Superiore, ò sia Croatia rubea* Andrije Balovića koji rodni Perast smješta u Gornju Dalmaciju ili Crvenu

Hrvatsku. Talijanski diplomat Cesare Galvani, pak, u I. svesku djela *Memorie storiche intorno la vita di S.A.R. Francesco IV duca di Modena* iz 1846. među ostalim opisuje prijelomne trenutke iz 1813., dakle iz razdoblja uoči povratka austrijske uprave u Boku kotorsku. Iz te je knjige razvidno kako se o trošku modenskoga nadvojvode Franje IV. na brod u Perastu ukrcalo 350 Hrvata (*a spese dell' Arciduca Francesco una nave in Perasto, imbarcò i 350 Croati*), a spominje se i pet hrvatskih općina (*comuni Croati*) u okolici Kotora. U Svebarju, pak, Ivan Franjo Jukić 1852. spominje „dosta Hrvatah od Bara do Spiče“, a August Harambašić u *Izletu na Cetinje* (1890.) navodi kako „katolici još i danas oko Bara i u samoj Arbanaškoj ponosno vele da su Hrvati“. Zupčani su, pak, sve do oslobođenja od Osmanlija birali glavaru kojega su nazivali hrvat-bašom.

Veze bokeljskih i svebarskih hrvatskih književnika s dubrovačkima i dalmatinskim

Kad je riječ o književnosti, važno je pripomenuti kako je velika većina bokeljskih i svebarskih književnika svoju pripadnost dalmatinsko-dubrovačkomu književnom krugu očitovala u međusobnoj komunikaciji s književnicima iz srednje i južne Dalmacije (primjerice, Kotoranin Ljudevit Paskalić pisao je poslanice Hvaraninu Jeronimu Bartučeviću i Dubrovčaninu Klementu Ranjini te pohvalnicu Hanibalu Luciću, njegov sugrađanin Maro Dragović spjevao je pohvalnu pjesmu Bartolu Kašiću, Baranin Viktor Besaljić napisao je sonet posvećen Nikoli Nalješkoviću te svojevrsan predgovor prepjevu *Pjesni pokornih kralja Davida* Ivana Gundulića, njegov sugrađanin Antun Prokulijan u svojemu je govoru veličao Marka Marulića, a Peraštanin Vicko Vjenceslav Smeća preveo je *Osmana* na talijanski). S druge strane, Dubrovčani su se i Dalmatinci o Bokeljima i Svebarcima pohvalno javno izražavali držeći ih našijencima te slaveći njihovo stvaralaštvo i prirodne ljepote njihovih zavičaja (tako je Vinko Pribojević hvalio je pjesništvo Jurja Bizantija, a Korčulanin Ivan Vidalić divio se hrvatskim gradovima među kojima spominje i Kotor). Vrlo je važno ujedno napomenuti da su samo Hrvati u Crnoj Gori baštinici izvorne romanske urbane kulture u toj državi zato što su je jedini prigrlili i

očuvali. Da su romansko-hrvatska kulturna prožimanja bila obostrana, nedvojbeno potvrđuje činjenica da je velik dio bokeljskih (ali i dubrovačkih i drugih dalmatinskih) književnika romanskoga podrijetla ne samo prihvatio hrvatski jezik, nego i oblikovao hrvatske kulturne tijekove, jedinstvene na slavenskome jugu.

Hrvatska jezična politika u XVII. stoljeću

Da su Bokelji i Svebarci u XVII. stoljeću bili tvorci hrvatske jezične politike razvidno je iz dokumenata koje je iznio Stjepan Krasić u spomenutoj knjizi *Počelo je u Rimu*. U sklopu je katoličke obnove, naime, provincijal Bosne Hrvatske Franjo Glavinić 1621. molio kardinala Scipiona Borghesea da mu pomogne u nabavi i preradbi crkvenih knjiga na narodnome jeziku uglavnom pisanih glagoljicom (promicatelj je glagoljice još u drugoj polovici XV. stoljeća bio još jedan Bokelj, senjski i modruški biskup Nikola Modruški). U svojemu se nastojanju udružio sa senjskim biskupom Ivanom Krstiteljem Agatićem, koji mu je uputio dvojicu svećenika, Ivana Kotoranina i Matiju iz Novoga (Novoga Vinodolskog), s molbom da mu pomognu u jezičnoj prilagodbi postojećih knjiga te tiskanju novih misala i brevijara. Za tisak je bio zadužen Zbor za širenje vjere, čiji je tajnik Francesco Ingoli savjet o tome komu povjeriti nadzor nad tiskom zatražio, među ostalim, od kotorskoga biskupa Vinka Buće. Možda je i na biskupovu preporuku još jedan Bokelj uključen u priču. Naime, za tiskanje je novih crkvenih knjiga zadužen fra Franjo iz Kotora, profesor teologije u samostanu Aracoeli (samostan Svete Marije od Nebeskoga Oltara) u Rimu, u kojemu je pokopana bosanska kraljica Katarina Kosača Kotromanić. Njega je, uz naslovnoga biskupa bosanskog Ivana Tomka Mrnavića i Rafaela Levakovića, Zbor za širenje vjere, kojim je predsjedao papa Urban VIII., 9. studenoga 1626. imenovao nadzornikom za tisak. Pritom treba imati na umu kako je Boka kotorska tijekom katoličke obnove vrhu Katoličke Crkve bila iznimno zanimljiva kao područje pogodno za širenje utjecaja na pravoslavne krajeve i stvaranje Crkvene unije. U tu je svrhu 1627. određeno da se knjige osim glagoljicom tiskaju na hrvatskoj ćirilici, koja jest različita u odnosu na onu kojom su se služili pravoslavci, ali joj je ipak sličnija nego što je glagoljica. I ova mala crtica pokazuje koliko je Boka važna za povijest hrvatskoga

jezika, ali i povijest Katoličke Crkve. Tiskanje knjiga na narodnome jeziku netom nakon što su otisnuti prvi hrvatski jezični priručnici uvelike je, iako s poćekom, predodredilo smjer standardizacije hrvatskoga jezika u ćemu su ćak tri Bokelja odigrala važnu ulogu.

U drugome važnom procesu, u kojemu su sudjelovali i neki isti sudionici, među naslovnim je junacima bio jedan Svebarac. Stjepan Krasić, naime, opširno piše o razlozima zbog kojih Bartol Kašić nije otisnuo prijevod *Svetoga pisma*. Po Krasićevim se rijećima zamisao o prijevodu *Biblije* na hrvatski jezik začela u Dubrovniku. Za nju se osobito snažno zauzimao dubrovaćki nadbiskup Toma Cellesi, koji je svoju nakanu iznio Zboru za širenje vjere. Dana 20. srpnja 1631. on je s barskim nadbiskupom Petrom Mazarekom pregledani prijevod Kašićeva *Novoga zavjeta* na hrvatski jezik odobrio i poslao na daljnju provjeru u Rim. Prijevod je iz Rima poslan na pregled bosanskomu biskupu Ivanu Tomku Mrnaviću, fra Rafaelu Levakoviću, isusovcu Antunu Renziju i rektoru crkve svetoga Jeronima u Rimu, Dubrovćaninu Antunu Bogdanoviću (Deodatiju). Glavnu su rijeć, što potvrćuje i Vladimir Horvat, vodila prva dvojica. Osim jezićnih prigovora, Mrnavić su se i Levaković usredotoćili na pitanje pisma smatrajući kako je *Novi zavjet* trebalo napisati glagoljicom ili ćirilicom, a ne latinicom. Osim Kašića osobno, njegov su prijevod od nezadovoljnika 1633. branili dubrovaćki i barski nadbiskup držeći pogubnim ako ga se ne objavi. Na njihovu je obranu Kašićeva prijevoda Mrnavić, među ostalim, odgovorio kako se dubrovaćki nadbiskup nema što miješati u jezićno pitanje jer je roćenjem Talijan i slabo govori „ilirski“ uz kampanilistićki prigovor da je prijevod „predubrovaćki“. Mrnavićevi su argumenti došli na plodno tlo, manje iz onozemaljskih, više iz ovozemaljskih razloga. Sveta je Stolica, naime, odbijanjem tiskanja Kašićeva prijevoda uštedjela poprilićnu svotu, a ostatak je hrvatskih biskupa uglavnom mudro šutio kako ih netko ne bi zamolio za pokroviteljstvo. Kašić je objavom *Rituala rimskoga* (1640.) i lekcionara *Vanghielia i pistule* (1641.), na zamolbu svećenika i redovnika Dubrovaćke nadbiskupije, ipak donekle ostvario svoj naum da Hrvati dobiju vlastiti prijevod *Svetoga pisma*, a 1642. dio je hrvatskih svećenika uputio pismo papi Urbanu VIII. da promijeni svoju odluku o Kašićevu prijevodu. Djelovanje je, pak, Ivana

Tomka Mrnavića, nažalost, za dvjestotinjak godina odgodilo prijevod cjelokupnoga Svetoga pisma na hrvatski. Činjenica da je barski nadbiskup prije trista godina bio jednim od najvažnijih oblikovatelja hrvatske jezične politike zorno dokazuje da je i Bar jedno od hrvatskih kulturnih središta.

Posredni dokazi o tome da su Hrvati materinski jezik u Crnoj Gori nazivali hrvatskim

Iako se u većini tekstova hrvatskih pisaca iz Boke kotorske, Budve i Svebarja ne navodi narodno ime jezika kojim pišu njihovi, na to upućuju neki posredni dokazi. U knjizi *Počelo je u Rimu* (2011.) Stjepan Krsić donosi podatak da slovački isusovac Teofil Kristek 1599. hrvatski jezik (*lingua Croatica*) razlikuje od srpskoga, koji naziva rašanskim (*lingua Rasciana*), i to tristotinjak godina prije objave prvih hrvatsko-srpskih razlikovnih rječnika. Za hrvatski jezik Kristek, među ostalim, tvrdi da je „majka i korijen drugih (slavenskih, op. D. V.) jezika“ te da su „neki pape dopustili da se na njemu obavlja bogoslužje“. Tomu dodaje sljedeći podatak. „Za nj se (hrvatski jezik, op. D. V.) kaže da je najrašireniji u turskim krajevima, osobito na dvorovima.“ Ta rečenica posredno pokazuje da Slovak Kristek štokavsko narječje, kojim se govorilo i govori u Boki kotorskoj, Budvi i Svebarju, smatra dijelom hrvatskoga jezika. Zasad se najstarijim poznatim stihovima zapisanim hrvatskim jezikom drže oni Mara Dragovića. Taj je Kotoranin 1617. napisao pjesničku posvetu knjizi *Pjesni duhovne od pohvala Božjijeh* Bartola Kašića u kojoj među ostalim stoji *Kada s' navijestio u pjesnijeh svud glas tvoj, / Naši Dalmatini, i vas rod hrvatski / Držat će u cini pjevanja glas rajski; / Od našega mora do mora ledena / Živit od govora dika će plemena*. Koliko li je samo simbolike u činjenici da se u prvim stihovima napisanim materinskim jezikom spominje hrvatsko ime i to u posveti pjesničkoj zbirci prvoga hrvatskog gramatičara?

Da su bokeljski Hrvati poistovjećivali etnonim *Slaven* i *Hrvat* (što je tipično i za dubrovačko područje i Dalmaciju) pokazuje činjenica da je Julije Balović u djelu *Pratichae schrivaneschae di me Giulio Ballovich Perastino* iz 1693., koji sadržava i talijansko-hrvatski rječnik, talijanski etnonim *Slavo* prevodio s *Harvat*, Nadalje, knjiga

se Krste Mazarovića *Cvit kriposti* (1712.) u Mletcima prodavala pod oznakom *knjig hervatskih*. K tome, Korčulanin fra Augustin Draginić Šaška (1689. – 1735.), koji je dio života proveo na Kotoru, u pjesmi *Slava u smarti ili smart u slavi hrabrenoga viteza Đura Peraštanina* posvećenog Đuri Banu (druga polovica XVII. stoljeća – 1716.), pomorskomu kapetanu koji je poginuo u bitci s gusarima, više puta spominje hrvatsko ime u stihovima kao što su „mač harvatski siječe i umije odbiti tursku silu,/ a zapovjednik broda Đuro Ban Peraštanin,/ koji svoj harvatskoj zemlji nosi slavu“. Kad Ban sokoli Peraštane pred boj pripominje kako „pleme naše“ potječe „od harvatske stare ruke“. Snažni su bili odjeci hrvatskoga narodnog preporoda u Boki kotorskoj potaknutoga posjetom bana Josipa Jelačića u tom kraju. Tijekom XX. stoljeća kotorski je biskup Frano Uccellini Tice (1910.) prvi preveo cjelokupnu Danteovu *Božansku komediju* na hrvatski jezik, a Bokelji su iznjedrili trojicu hrvatskih književnih velika Franu Alfirevića, Vjenceslava Čičeka i Viktora Vidu.

Prvi je, pak, poznati tekst napisan hrvatskim jezikom u Svebarju kratko pismo generalnoga vikara Barske nadbiskupije Petra Samuelija od 26. rujna 1629., koje, iako pisano *po dubrovačku*, sadržava i neke mjesne barske značajke, o čemu piše vrsni crnogorski povjesničar Savo Marković. Spomenici su hrvatskoga jezika ujedno dokumenti iz pismohrane zubačke obitelji Vicković iz XIX. stoljeća te pisma Stijepe Obradovića iz Spiča iz 1828. i 1833. napisana dubrovačko-dalmatinskim slovopisom. Iako neki autori ta pisma drže spomenikom crnogorskoga jezika, tu pretpostavku opovrgava činjenica da pošiljatelj na više mjesta upozorava na opasnost od crnogorskih upada u Spič koji bi mogli ugroziti njegovu imovinu (*samo na veliche muchesmo od Zarnogorazach*). Usto, o nekim je razlikama u govorima svebarskih katolika, muslimana i pravoslavaca u studiji *Mrkovički dijalekt* (1969.) pisao dijalektolog Luka Vujović.

Glotonim hrvatski potvrđen u Crnoj Gori

Uz gore navedene posredne dokaze nedavno je, zahvaljujući suradnji ekipe s kanala Dalmatinska povijest na YouTubeu (Damira Šerke, Viktora Matića i Petra Alujevića), predsjednika Hrvatskoga

nacionalnog vijeća Crne Gore Zvonimira Dekovića, ravnatelja Istorijskoga arhiva u Kotoru Joška Katelana, Ivana Botice iz Staroslavenskoga instituta i moje malenosti, utvrđeno kako je 1740. u Kotoru službovao dragoman (tumač) za hrvatski jezik Antun Paskvalović, čime je i u Boki kotorskoj izravno potvrđen glotonim (ime jezika) hrvatski. Pitanje je samo trenutka kad će se pronaći i neka starija potvrda. Također treba napomenuti i kako se lode svetome Tripunu od 1871. izriču na hrvatskome te da je hrvatski jezik bio jezikom komunikacije i administracije Bokeljske mornarice 1913. – 1934.

Suvremena jezična istraživanja i statut hrvatskoga jezika u Crnoj Gori

Dijalektološka su i onomastička terenska istraživanja hrvatskih bokeljskih, budvanskih i svebarskih govora otpočela koncem XIX. stoljeća. Isprva su ih provodila najuglednija imena hrvatskoga jezikoslovlja poput Ivana Broza i Petra Skoka, a prvu je studiju jednoga bokeljskog govora napisao domaći čovjek, Peraštanin Tomo Brajković. Nakon promjene političkih okolnosti 1945. jezikoslovci iz Hrvatske više od 60 godina nisu provodili terenska istraživanja u primorskim dijelovima Crne Gore te nije napisana nijedna studija o nekome hrvatskom govoru na tome području. Stanje su na terenu ipak bilježile domaće hrvatske snage. Toponomastičku su građu tako tijekom 70-ih i 80-ih godina prošloga stoljeća prikupljali Cjelimir Stanić i Antun Tomić, a bokeljsku je antroponimiju u iznimno vrijednoj studiji *Antroponimija Boke kotorska* obradila Gracijela Čulić 1996. Prvi je jezikoslovni rad s jezičnom građom prikupljen terenskim istraživanjem nakon Petra Skoka od jezikoslovaca iz Hrvatske sastavila 2011. Sanja Vulić dijalektološki obradivši govor Gornje Lastve. Od 1945. do 2007. hrvatski je jezik, prvi pisani jezik i prvi jezik književnosti u Crnoj Gori, u službenoj uporabi ostao tek u okviru upravnih jedinica Katoličke Crkve (Kotorske biskupije i Barske nadbiskupije), a u službenu je uporabu vraćen donošenjem Ustava Crne Gore iz 2007., u čijemu 13. članku stoji: „Službeni jezik u Crnoj Gori je crnogorski jezik. Ćirilичno i latinичno pismo su ravnopravni. U službenoj upotrebi su i srpski, bosanski, albanski i hrvatski jezik.” Uz hrvatsku nastavu, koja se održava u Kotoru i

Tivtu, Hrvati u Crnoj Gori danas imaju svoje nacionalno vijeće, glasila, udruge, radijsku postaju, pa čak i političku stranku koja ima svojega zastupnika u crnogorskoj skupštini. Upravo je izgradnja institucija za koju su se izborili sami Hrvati u suradnji s Republikom Hrvatskom kao matičnom domovinom omogućila sve češća i kvalitetnija terenska jezična istraživanja, iako je broj i udio Hrvata u Crnoj Gori u opadanju i iako političke okolnosti nisu nimalo jednostavne.

Hrvatski jezik, br. 12/1, 2025.

[1] Ovaj rad napisan je u okviru projekta *Mapiranje hrvatske nacionalne manjine u europskim državama – Hrvati u Mađarskoj i Crnoj Gori* MAHRANAM-MICG), koji se provodi u sklopu temeljne djelatnosti Instituta za migracije i narodnosti (voditeljica: dr. sc. Vanda Babić Galić), a koji financira Europska unija – NextGenerationEU. Za iznesene stavove i mišljenja odgovorni su samo autori te ti stavovi ne odražavaju nužno službena stajališta Europske unije ili Europske komisije. Ni Europska unija ni Europska komisija ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

<http://www.radiodux.me/vijesti/drustvo/domagoj-vidovic-hrvatski-jezik-u-crnoj-gori>

SRETNNA ZEMLJA I VI SRETNII IZDANCI – O VEZAMA HVARA I KOTORA

Četvrtak, 10. travnja 2025. - 9:48

Autor:

DOMAGOJ VIDOVIĆ

Iako točna godina rođenja hrvatskoga renesansnog književnika Hanibala Lucića nije pouzdano utvrđena, većina povjesničara književnosti navodi da je na svijet stupio 1485., pa se ove godine slavi 540. obljetnica rođenja toga Hvaranina najpoznatijega po *Robinji*, jednomu od najstarijih hrvatskih dramskih tekstova, te pjesničkoj zbirci *Skladanja izvarsnih pisan razlicih*, iz koje se izdvaja antologijska pjesma *Jur nijedna na svit vila*. Godine 2023. u ediciji *Stoljeća hrvatske književnosti* Matice hrvatske objavljena je knjiga *Hanibal Luciće: Djela* koju je priredio i izvršnim pogovorom popratio Ivan Lupić. U toj su knjizi objavljeni i prevedeni soneti pisani talijanskim jezikom koji otvaraju novu dimenziju Lucićeve stvaralaštva, a vrlo su važni i za povijest bokeljskoga odvjatka hrvatske književnost.

Iz povijesnoknjiževne literature dosad je, naime, bilo poznato Lucićevo dopisivanje s Kotoraninom Ludovikom Paskalićem, no objava Lucićeve talijanskoga opusa pokazala je da se veze toga Hvaranina s Kotoranima nisu svodile samo na jedno ime. Pisao je, naime, Lucić i sonete na talijanskome posvećene Jurju Bizantiju (poje Lucić: „Iskazujem neutaživu žeđ da Vas proslavim“), Marinu Grubonji (kojega kori što prešućuje slavu kotorskoga providura Giovannija Mattea Bembu), Aleksandru Bizantiju (jedna je Bizantijeva pjesma uvrštena u Lucićevo zbirku, a u njoj Lucića smatra toliko dostojnim, koliko i savršenim hvarskim kancelarom) i Vicku Bući (čije urođeno znanje, po Lucićeve riječima, nadmašuje njegovu nezrelu dob). Jedan je pohvalni sonet Lucić posvetio kotorskomu providuru Giovanniju Matteu Bembu koji se istaknuo u obrani Kotora tijekom osmanlijske opsade pod vodstvom Hajrudina Barbarosse 1539. Nije zgorega istaknuti ni kako je kotorski providur nećak Pietra Bembu začetnika bembizma, petrarkističkoga smjera koji je nasljedovao Hanibal Lucić.

Osim pjesničkih poveznica Hvar su i Kotor u XVI. stoljeću dijelili sličan povijesni usud. Oba su se grada našla u vrtlogu mletačko-osmanlijskih ratova gotovo na prvoj crti obrane s tim da je otok Hvar branila njegova razvedenost, a Kotor gradske zidine i zagovor blažene Ozane Kotorske. I dok je Hanibal Lucić najvjerojatnije neko vrijeme tijekom najžešćih osmanlijskih napada proveo na kopnu, Ludovik Paskalić bio je zarobljenik afričkih Maura, poslije izravni sudionik mletačko-osmanlijskih ratova na Kreti te svjedok osmanlijske opsade Kotora. Koliko su čvrste bile veze Hvara i Kotora, pokazuje i to da su dvojica Kotorana kojima Lucić posvećuje sonete obavljala različite dužnosti u hvarskoj kancelariji (Vinko Buća bio je pomoćnik hvarskoga kancelara 1531. – 1535., a Juraj Bizanti spominje se kao hvarski kancelar 1536.).

Ovu malu crticu, koju imamo zahvaliti Ivanu Lupiću, završimo Lucićeve pohvalnim stihovima upućenim Kotoru u sonetu posvećenome Ludoviku Paskaliću u prijevodu Borne Treske:

*Paskaliću, u našem podneblju uzalud tražim
Grad ili kaštel koji bi više časti sebi priskrbio
Od Kotora rađajući tolike što su tragali*

Za lijepim skrovištima devet sestara,

*Pa ipak, nakon što sam već tražio, još tražim
Misleći o onom što sam čuo i što sam pročitao.
I uzalud bih možda tražio kad bi i uokolo
Do drugih strana moj pogled dopirao.*

*Ovdje su se rodili Buće i Pelegrinovići,
Bizanti i Pontani i mnoštvo još
Uz tebe drugih koje ovdje sve ne mogu izreći.*

*Što bi to bilo, ne znam, što ga na toliko dobro navodi
Osim ako nije njegova rodna zvijezda,
Sretna zemlja i vi sretni izdanci.*

Zar ne bi bila šteta, parafrazirajmo Lucića ovom zgodom, *da se misal* o hvarsko-kotorskim vezama, pjesniku ratniku Paskaliću i kotorskoj „živoj pjesničkoj kulturi“ (kako veli Lupić) *zabila tamo tja u kutu?* Nema li i Kotor poput Perasta svoj boj kojemu će za 14 godina biti 500. obljetnica? Sretna li je Boka zemlja i sretni li ste vi što ste joj izdanci!

Domagoj Vidović

Foto: ns.k.hr

<http://www.radiodux.me/vijesti/drustvo/sretna-zemlja-i-vi-sretni-izdanci-o-vezama-hvara-i-kotora>

DOMAGOJ VIDOVIĆ PREDSTAVIO ‘BOKELJSKE STUDIJE I OGLEDE’: ‘TVRDILO SE DA SU HRVATI U CRNOJ GORI NESTALI PRIJE 150 GODINA, TO SU IRACIONALNA POSEZANJA!’

PIŠE BRUNO LUCIĆ

29. travnja 2025.

Vedran Levi/Dubrovačke knjižnice

Onomastičar i jezikoslovac, doktor znanosti **Domagoj Vidović** predstavio je u Salочи od zrcala knjigu "Bokeljske studije i ogledi" koja je objavljena u nakladi Hrvatskog nacionalnog vijeća Crne Gore. Uz autora, o knjizi su govorili predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore (HNV) **Zvonimir Deković**,

predsjednik Hrvatske građanske inicijative (HGI), zastupnik u Skupštini Crne Gore i pjesnik **Adrijan Vuksanović** i teatrolog i novinar **Neven Staničić**.

Knjiga "Bokeljske studije i ogledi" sadržava onomastičke i kulturno-književne studije o Boki kotorskoj i Svebarju (Baru s okolicom). U knjizi se iznose temeljne jezične, književne i općenito kulturne odrednice hrvatskoga identiteta u današnjoj Crnoj Gori te odgovara na desetljeća (auto)cenzure i posezanja za mjesnom hrvatskom baštinom.

Slijeva: Boris Njavro, Zvonimir Deković, Domagoj Vidović, Adrijan Vuksanović i Neven Staničić

Moderator večeri bio je predsjednik Društva dubrovačkih pisaca i novinar **Boris Njavro** koji je na početku pozdravio okupljene.

- Što reći o Domagoju Vidoviću? On je jedan heroj, čovjek koji gdje god dođe, pojasni onome tko tamo živi o čemu se radi, pojasni ulice, gradove, porijeklo... U zadnjih nekoliko godina sve češće i češće odlazi u Boku kotorsku, istražuje i otkriva predivne stvari. Jedna od njegovih 'lutanja', putešestvija je ova knjiga. To je čovjek kojeg je za savjet pitao i **Luko Paljetak** a koji je rekao da će nakon njega

samo Domagoj znati napisati prave akcente. Domagoj Vidović je poeta i književnik, izvanredan je, naveo je Njavro koji je naglasio kako je autor 'terenac' koji hoda i neprestano traži. Potom se publici obratio Deković.

- Sad nas Hrvata u Crnoj Gori u procentima ima 0,83 posto, ali ta malobrojna zajednica baštini preko 65 posto ukupnog kulturnog blaga cijele Crne Gore. To je strahovito breme na zajednicu koja je odlučila štititi i čuvati svoj identitet. Boka je etnički i duhovno hrvatski prostor, to je jedan kompletan hrvatski prostor. Naš identitet branimo kao baštinici, branimo to javno i moramo stvoriti vrijednosti koje trebamo ostaviti našoj djeci. Tako je ova knjiga proizvod sedam, osam godina rada Domagoja Vidovića. Hrvatsko nacionalno vijeće je ponosno što je tiskalo ovu knjigu, a nadam se da ćemo za godinu-dvije objaviti još jedno izdanje. **Slobodan Prosperov Novak** je zaključio kako smo ovu knjigu čekali više od 50 godina! Iz tiska nam je upravo izašla 67. knjiga, a važno je da pisana riječ ostane kao nadahnuće, garancija i opomena da su Hrvati u 2025. bili organizirani u Boki kotorskoj te čuvali i branili svoj identitet, objasnio je Deković.

Boris Njavro, Zvonimir Deković, Domagoj Vidović

Vuksanović je komentirao kako je zahvalan Vidoviću zbog svega što radi za Hrvate u Crnoj Gori.

- U parlamentu nemam savjetnika i navikao sam se na tu vrstu 'usamljenosti', ali mogu reći da je jedan od mojih neformalnih savjetnika Domagoj Vidović koji mi pojasni povijesne zavrzlake pa poslije mogu raspravljati o tome. Puno tih podataka Domagoj otkriva i prenosi, a mi ih - svatko na svoj način - distribuiramo u javnost i to je jako važno. Možda se nekom čini da smo zarobljeni u prošlost, ali borba za sadašnjost počinje borbom za prošlost. Stalno smo u nekoj napetosti, okruženi mnogima koji idu u prošlost i koji govore da nas nema ili da smo neki drugi. Nedavno smo imali nastup jednog pravoslavnog svećenika iz Tivta koji je rekao da su Hrvati 'projekat'.

- Riječ je o Hrvatima koji su desetljećima izloženi određenim kontaminacijama. Imamo problem s Hrvatima ranjenog identiteta koji kao takvi plutaju političko-društvenim bujicama umjesto da budu usidreni u ono što jesu. Knjiga ima udžbenički karakter i zbog toga je posebno cijenim i volim, ima vrstu pragmatičnost koja je nama korisna. U Hrvatskoj imamo vrstu redukcionizma, ali ta bliskost s Republikom Hrvatskom nam je važna, mi iz te relacije crpimo svoj vitalitet, podcrtao je Vuksanović te dodao:

Domagoj Vidović i Adrijan Vuksanović

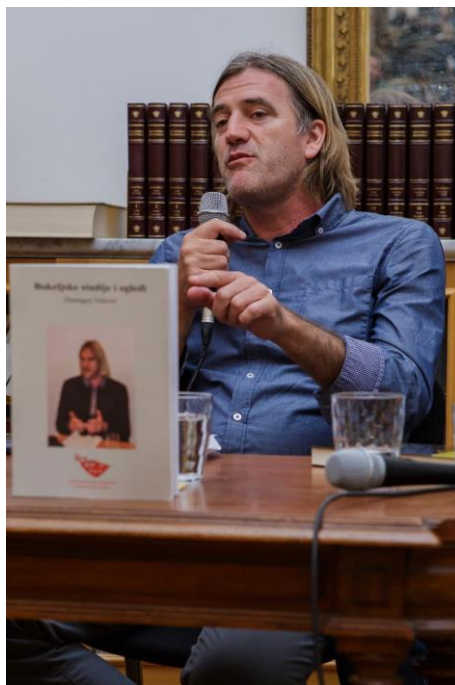
- Naš značaj je puno više od broja, naš značaj se zasniva na određenim vrijednostima koja slijedimo i ako im budemo lojalni, rast će i naš broj. Da je politika Republike Hrvatske u zadnjih 60, 70 ili 80 godina bila kao što je danas i da su Hrvati u Crnoj Gori bili organizirani kao zadnjih 20 godina, bilo bi nas puno više, ali to ne znači da ne trebamo biti angažirani, zato trebamo sijati sjeme koje će niknuti za određeno vrijeme. Jako sam zahvalan Vladi Republike Hrvatske i određenim institucijama na svemu što rade za Hrvate u Crnoj Gori jer bismo bez te potpore bili puno slabiji i ranjiviji. Zahvalan sam Domagoju Vidovića što se bavi nama, mi Hrvati u Boki kotorskoj svojim bokeljstvom participiramo na sveopćem hrvatskom kulturnom krugu i činimo ga bogatijim, kao i Hrvati u Hercegovini, Bosni, Vojvodini i diljem svijeta. Moramo biti ponosni na misiju koju imamo i na vrijeme u kojemu živimo jer je Hrvatska slobodna, neovisna i demokratska zemlja. Davat ćemo svoj doprinos, a znam da ćete se radovati svim našim postignućima jer su to i vaša postignuća, zaključio je Vuksanović.

Staničić je iskazao želju da okupljenima ‘otvori’ apetit za Vidovićevom knjigom. Našalio se da im je u Boki kotorskoj želja da Vidovića ožene upravo u Boki tako da im ostane kao ‘trajno vlasništvo’.

- Treba imati sreće sresti čovjeka koji se zanima za ove stvari. Prije osam godina je bio prvi susret s njim, tad se Domagoj zainteresirao za ove teme. Najzanimljiviji dio knjige je onaj koji se odnosi na onomastičke studije, tu je pregled zabranjenih i rijetkih imena, pregled toponima, književne studije koje se odnose na Kotor i na Budvu... Treba čestitati Hrvatskom nacionalnom vijeću na ovom izdanju i sve što postiže u suradnji s Domagojem. No, tko će čitati i baštiniti ovu knjigu? Teško je očekivati da će se pojaviti na popisima lektira u crnogorskim školama i na fakultetima, ali ovo nadilazi okvire Crne Gore i Hrvata koje žive na ovom području... Kao što navodi Prosperov Novak, nedostaje institut koji bi se bavio ovom književnošću. Gledanje samog sebe u ogledalu - to je ono što nam ova knjiga donosi, suočiti se mora i što je više tog suočavanja, mislim da ćemo svi iz njega izvući bolju poruku, poručio je Staničić.

Vidović je podsjetio kako su mu prilikom prvog dolaska u Boki rekli da kraj Tivta živi jedna bračka obitelj. Slučajno je pronašao tu obitelj...

- Cijela bokeljska priča krenula je 20 metara odavde - u 'Fontani'. 2016. sam bio sa **Stjepanom Šešeljem** u Županiji. Tad su krenuli prvi pregovori da odem u Boku, ali su nedostajali dva 'sastojka': Boris Njavro i bokeljski dodatak. Jer, kad niste s Borisom u 'Fontani' kao da niste u 'Fontani'. Godinu dana poslije sjedili smo u Stonu i tad se otvorila cijela priča. Imao sam 'vatreno krštenje' u Kotoru jer su mi digli tablice, ali su se čudno vratile, ne znam je li to blažena **Ozana Kotorska** ili nešto drugo... Slijed je bio sasvim logičan. Dosad sam više od 10 godina proveo u istočnoj Hercegovini, brojke su tamo puno lošije nego u Boki kotorskoj. Hrvati su u Crnoj Gori politički subjekt, nekad ih je bilo više, možda tri puta više, ali nisu bili politički subjekt kao što i Hrvati u BiH realno prije nisu bili politički subjekt kao što su danas. Tvrdilo se da su Hrvati u Crnoj Gori nestali prije 150 godina, a u Kotoru je prije tri stoljeća postajao tumač za hrvatski jezik! Prvi tekst napisan na hrvatskom jeziku u Baru dolazi iz 1629. Na ta posezanja je jako teško odgovoriti jer ne razgovarate s nekim tko je racionalan... Knjiga je ponajprije namijenjena našim ljudima, potrebno je našu mladost učiniti samosvjesnim ljudima. **Casanova** spominje pet Hrvata, četiri su iz Budve, a jedan iz Perasta! Sloboda se danas ovdje u Dubrovniku podrazumijeva, ali taj dašak slobode bolje razumiju oni koji su s ovih rubnih područja. Dubrovnik je uvijek tu, svjetionik je u mraku, osjećam ovdje kutak slobode, slobodu da možemo govoriti ono što nas tišti, izjavio je Vidović koji je zahvalio svim predstavljacima, suradnicima, medijima, ali i Dubrovačkim knjižnicama.

Autor predgovora knjige, Slobodan Prosperov Novak, ističe kako do danas nije bilo neke knjige koja bi toj velikoj hrvatskoj narodnosnoj temi posvetila svaku svoju stranicu, svaku rečenicu i svaku svoju misao kao ovo Vidovićevo djelo. Ovakvo smo djelo, napominje Prosperov Novak, čekali čitavih pola stoljeća jer je ono objava jednoga novog i sada stasalog naraštaja koji s potpunom upućenošću i spremnošću može tretirati to zahtjevno filološko područje. Prosperov Novak naglašava kako su na stranicama Vidovićeve knjige srušeni manje-više svi pokušaji da se ospori nesporni hrvatski identitet ovih povijesnih hrvatskih krajeva i njihove književnosti, ali i cjelokupnoga identiteta.

<https://dubrovacki.slobodnadalmacija.hr/dubrovnik/vijesti/kultura/domagoj-vidovic-predstavio-bokeljske-studije-i-oglede-tvrnilo-se-da-su-hrvati-u-crnoj-gori-nestali-prije-150-godina-to-su-iracionalna-posezanja-1472309>

ONOMASTIČAR I JEZIKOSLOVAC DOMAGOJ VIDOVIĆ U SALOČI PREDSTAVIO KNJIGU NA KOJU SE ČEKALO POLA STOLJEĆA

Dulist30.4.2025.

U organizaciji Dubrovačkih knjižnica, 29. travnja u Saloči od zrcala, održalo se predstavljanje knjige onomastičara i jezikoslovca dr. sc. Domagoja Vidovića „Bokeljske studije i ogledi”. Knjiga je izdata u nakladi Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore. Uz autora, knjigu su predstavili: Zvonimir Deković, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore (HNV), Adrijan Vuksanović, predsjednik Hrvatske građanske inicijative (HGI) i zastupnik u Skupštini Crne Gore, Neven Staničić, teatrolog i novinar. Moderator večeri bio je predsjednik Društva dubrovačkih pisaca i novinar Boris Njavro.

Knjiga “Bokeljske studije i ogledi” sadržava onomastičke i kulturno-književne studije o Boki kotorskoj i Svebarju (Baru s okolicom). U knjizi se iznose temeljne jezične, književne i općenito kulturne odrednice hrvatskoga identiteta u današnjoj Crnoj Gori te odgovara na desetljeća (auto)cenzure i posezanja za mjesnom hrvatskom baštinom.

Njavro je rekao kako Vidovića zna dugi niz godina te ga nazvao – herojem, istaknuvši da gdje god pođe objasni onome tko tamo živi o čemu se tu radi, objasni i nazive, imena povijest, ulice, gradove, porijeklo.. Napomenuo je kako Vidović zadnjih godina sve češće odlazi u Boku kotorsku, istražuje i pronalazi predivne stvari, u tim lutanjima nastala je i ova knjiga. Spomenuo je i pokojnog akademika Luka Paljetka koji je za Vidovića rekao da će samo on nakon njega znati prave akcente pisati.

Deković je rekao kako je Hrvatska nacionalna zajednica najmalobrojnija u Crnoj Gori, oko 0,83 posto, ali po statističkim podacima Crne Gore ta zajednica baštini preko 65 posto ukupnog kulturnog blaga cijele države. „Strahovito je to veliko breme za zajednicu da čuva svoj identitet“, istaknuo je dodavši kako se za Boku može reći da nije samo etnički hrvatski državni prostor, već i

duhovno (...) i da je Hrvatsko nacionalno vijeće „ponosno što je tiskalo ovo knjigu“ za koju je Slobodan Prosperov Novak, autor predgovora, rekao da je se čekalo 50 godina.

Vuksanović je istaknuo kako u parlamentu nema savjetnika i da je jedan od njegovih „neformalnih“ savjetnika Domagoj Vidović kojega često zove da mu razjasni povijesne „zavrzlake“ kako bi mogao raspravljati na tu temu. Ističe kako Vidović otkriva puno tih podataka, prenosi ih, a svatko od njih ih na svoj način distribuira u javnosti. Kaže kako se možda nekome čini da su bokeljski Hrvati „zarobljeni u prošlost“; tiskaju se knjige, stalno se govori o nekim značajnim datumima, prebrojava se koliko ih ima, koliko ih je bilo, ali ističe kako „borba za sadašnjost, počinje borbom za prošlost“ jer su stalno u jednoj, ne samo retoričkoj, već i svakoj drugoj „napetosti“, okruženi mnogima koji idu u prošlost i govore da ih nema ili da ih ima, ali da su netko drugi.

Staničić je objasnio da su prije osam godina „imali sreću“ kad se Vidoviću javio interes za izučavanjem Boke kotorske, a najzanimljivije dijelove knjige smatra one koji se odnose na onomastičke studije, prezimenski fond Hrvata u Boki, pregled toponima, pregled zaboravljenih i rijetkih imena, tu su i književne studije koje se odnose na Kotor i Budvu.

Autor knjige Domagoj Vidović ispričao je kako su prvi razgovori o bokeljskoj priči krenuli 2016. kad je u kafiću sjedio sa Stjepanom Šešeljem, a godinu dana poslije u Stonu su se s njim okupili, između ostalih, Zvonimir Deković i Boris Njavro i tako se „otvorila“ ta priča u svega nekoliko minuta. Ispričao je i kako je imao „vatreno krštenje“ u Kotoru, digli su mu tablice i onda su se „čudesno“ vratile. Kaže kako je knjiga „Bokeljske studije i ogledi“ ponajprije namijenjena našim ljudima i kako je potrebno našu mladost učiniti samosvjesnim ljudima, ponosnima na prošlost koja je prebogata.

– Mi s ruba smo svjesniji važnosti Dubrovnika nego što ste vi Dubrovčani svjesni. Sloboda se danas ovdje u Dubrovniku podrazumijeva, dašak te slobode ljudi s rubnih područja bolje razumiju jer tu slobodu oni nisu imali (...) Dubrovnik je uvijek tu, on je nama svjetionik u mraku, osjećam se sretno kad ovdje dođem, osjećamo ovdje kutak slobode i prostora da kažemo sve ono što nas

tišti – zaključio je Vidović zahvalivši svima koji su sudjelovali u nastajanju ove knjige.

<https://dulist.hr/onomasticar-i-jezikoslovac-domagoj-vidovic-u-saloci-predstavio-knjigu-na-koju-se-cekalo-pola-stoljeca/944812/>

PREDSTAVLJENA KNJIGA "BOKELJSKE STUDIJE I OGLEDI" DOMAGOJA VIDOVIĆA

Četvrtak, 01. svibnja 2025.

Autor:

Radio DUX

U organizaciji **Dubrovačkih knjižnica**, 29. travnja u **Saloči od zrcala**, održalo se predstavljanje knjige onomastičara i jezikoslovca dr. sc. **Domagoja Vidovića** „**Bokeljske studije i ogledi**". Knjiga je izdata u nakladi **Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore**. Uz autora, knjigu su predstavili: **Zvonimir Deković**, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore (HNV), **Adrijan Vuksanović**, predsjednik Hrvatske građanske inicijative (HGI) i zastupnik u Skupštini Crne Gore, **Neven Staničić**, teatrolog i novinar. Moderator večeri bio je predsjednik Društva dubrovačkih pisaca i novinar **Boris Njavro**.

Knjiga "Bokeljske studije i ogledi" sadržava onomastičke i kulturno-književne studije o Boki kotorskoj i Svebarju (Baru s okolicom). U knjizi se iznose temeljne jezične, književne i općenito kulturne odrednice hrvatskoga identiteta u današnjoj Crnoj Gori te odgovara na desetljeća (auto)cenzure i posezanja za mjesnom hrvatskom baštinom.

Njavro je rekao kako Vidovića zna dugi niz godina te ga nazvao – herojem, istaknuvši da gdje god pođe objasni onome tko tamo živi o čemu se tu radi, objasni i nazive, imena povijest, ulice, gradove, porijeklo.. Napomenuo je kako Vidović zadnjih godina sve češće odlazi u Boku kotorsku, istražuje i pronalazi predivne stvari, u tim lutanjima nastala je i ova knjiga. Spomenuo je i pokojnog akademika Luka Paljetka koji je za Vidovića rekao da će samo on nakon njega znati prave akcente pisati.

Deković je rekao kako je Hrvatska nacionalna zajednica najmalobrojnija u Crnoj Gori, oko 0,83 posto, ali po statističkim podacima Crne Gore ta zajednica baštini preko 65 posto ukupnog kulturnog blaga cijele države. „Strahovito je to veliko breme za zajednicu da čuva svoj identitet“, istaknuo je dodavši kako se za

Boku može reći da nije samo etnički hrvatski državni prostor, već i duhovno (...) i da je Hrvatsko nacionalno vijeće „ponosno što je tiskalo ovo knjigu“ za koju je **Slobodan Prosperov Novak**, autor predgovora, rekao da je se čekalo 50 godina.

Vuksanović je istaknuo kako u parlamentu nema savjetnika i da je jedan od njegovih „neformalnih“ savjetnika Domagoj Vidović kojega često zove da mu razjasni povijesne „zavrzlake“ kako bi mogao raspravljati na tu temu. Ističe kako Vidović otkriva puno tih podataka, prenosi ih, a svatko od njih ih na svoj način distribuira u javnosti. Kaže kako se možda nekome čini da su bokeljski Hrvati „zarobljeni u prošlost“; tiskaju se knjige, stalno se govori o nekim značajnim datumima, prebrojava se koliko ih ima, koliko ih je bilo, ali ističe kako „borba za sadašnjost, počinje borbom za prošlost“ jer su stalno u jednoj, ne samo retoričkoj, već i svakoj drugoj „napetosti“, okruženi mnogima koji idu u prošlost i govore da ih nema ili da ih ima, ali da su netko drugi.

Staničić je objasnio da su prije osam godina „imali sreću“ kad se Vidoviću javio interes za izučavanjem Boke kotorske, a najzanimljivije dijelove knjige smatra one koji se odnose na onomastičke studije, prezimenski fond Hrvata u Boki, pregled toponima, pregled zaboravljenih i rijetkih imena, tu su i književne studije koje se odnose na Kotor i Budvu.

Autor knjige Domagoj Vidović ispričao je kako su prvi razgovori o bokeljskoj priči krenuli 2016. kad je u kafiću sjedio sa Stjepanom Šešeljem, a godinu dana poslije u Stonu su se s njim okupili, između ostalih, Zvonimir Deković i Boris Njavro i tako se „otvorila“ ta priča u svega nekoliko minuta. Ispričao je i kako je imao „vatreno krštenje“ u Kotoru, digli su mu tablice i onda su se „čudesno“ vratile. Kaže kako je knjiga „**Bokeljske studije i ogledi**“ ponajprije namijenjena našim ljudima i kako je potrebno našu mladost učiniti samosvjesnim ljudima, ponosnima na prošlost koja je prebogata.

- Mi s ruba smo svjesniji važnosti Dubrovnika nego što ste vi Dubrovčani svjesni. Sloboda se danas ovdje u Dubrovniku podrazumijeva, dašak te slobode ljudi s rubnih područja bolje razumiju jer tu slobodu oni nisu imali (...) Dubrovnik je uvijek tu, on je nama svjetionik u mraku, osjećam se sretno kad ovdje dođem, osjećamo ovdje kutak slobode i prostora da kažemo sve ono što nas

tišti – zaključio je Vidović zahvalivši svima koji su sudjelovali u nastajanju ove knjige.

Dubrovačke knjižnice/ Vedran Levi

<http://www.radiodux.me/vijesti/hrvatska/predstavljena-knjiga-bokeljske-studije-i-ogledi-domagoja-vidovica>

LAV XIII. I HRVATI U CRNOJ GORI

Utorak, 13. svibnja 2025.

Autor:

Radio DUX

Dana 8. svibnja 2025. Robert Francis Prevost izabran je za papu te je uzeo ime Lav XIV. Prigoda je to da se prisjetimo pontifikata posljednjega pape koji je ponio ime Lav i pokušamo ga povezati s tek započetim pontifikatom novoizabranoga pape. Lav XIII. (1810. – 1903.), rođen kao Gioacchino Vincenzo Raffaele Luigi Pecci, čiji je pontifikat trajao 1878. – 1903., bio je prvi papa bez zemaljskih vlasti te se zalagao za društvenu pravdu i radnička prava. Nećemo se ovdje baviti cjelokupnim njegovim djelovanjem, tek ćemo se kratko osvrnuti na dva važna događaja koja povezuju papu Lava XIII. s Hrvatima u Crnoj Gori.

Prva je važna spona između pape Lava XIII. i Hrvata u Crnoj Gori činjenica da je dana 6. lipnja 1889. taj papa odobrio štovanje Nikole Tavelića, koji je 1970. proglašen svetcem, i Bokelja Gracije iz Mula, koji je 18. svibnja 1890. postao blaženikom. Drugi je važan događaj

koji povezuje papu [Lava XIII.](#) s Hrvatima u Crnoj Gori apostolsko pismo *Slavorum gentem* od 1. kolovoza 1901. Papa je u tome pismu Zavod svetoga Jeronima nazvao *Collegium Hieronymianum pro Croatica Gente* (Svetojeronimski zavod za hrvatski narod), no iz političkih je razloga, koji su presloženi da bismo ih razjasnili u ovome kratkom osvrtu, 7. ožujka 1902. Zavod preimenovan u *Collegium Hieronymianum Illyricorum* (Svetojeronimski zavod Ilira). U tome istom pismu papa Lav XIII. spominje hrvatske korijene pape Siksta V. (*Quum vero ad supremum Apostolatus officium Sixtus V evectus esset, is, ob suam in Sanctum Hieronymum pietatam atque in Chroaticam nationem, ex qua ducebat originem, benevolentiam*)(https://www.vatican.va/content/leo-xiii/en/apost_letters/documents/hf_l-xiii_apl_19010801_slavorum-gentem.html), rodnom Bokelja, koji je za svojega pontifikata (1585. – 1590.) izgradio novu crkvu svetoga Jeronima i osnovao kaptol sastavljen od hrvatskih svećenika. Odredbom je, pak, pape [Pavla VI.](#) od [22. srpnja 1971.](#) Zavodu vraćeno hrvatsko ime, koje mu je prvotno papa Lav XIII. namijenio, te otad nosi ime *Pontificium Collegium Chroaticum Sancti Hieronymi* (Papinski hrvatski zavod svetoga Jeronima). U njega su se primali i danas se primaju hrvatski svećenici s cjelokupnoga hrvatskoga jezičnog područja, uključujući i svećenike iz Kotorske biskupije i Barske nadbiskupije, u kojima je i danas hrvatski jezik bogoslužni.

Na koncu napomenimo kako je novi papa Lav XIV. augustinac poput blaženoga Gracije iz Mula, pa neka poveznice između dvaju papa koji su nosili ime Lav s Bokom i Svebarjem umnože našu vjeru i učvrste ufanje.

Domagoj Vidović

KOMENTAR:

Nije iznenađenje da se jedino dr. Domagoj Vidović sjetio Pape Lava XIII. U povodu izbora Pape Lava XIV.

Pogledajte moj tadašnji komentar:

MOJA ANKICA I PAPA LAV XIV.

Danas je sv. Leopold Bogdan Mandić:

<https://narod.hr/na-danasnji-dan/sveti-leopold-mandic-predan-apostolatu-izmirenja-s-bogom>

A ja ću nešto o novom papi, što baš i nisam primjetio da se spominje. Sigurno bi moja Ankica bila zadovoljna s činjenicom da je Papa Lav XIV. matematičar.

Ali ne samo zbog toga.

O Papi LAV XIII. smo zajedno pisali i objavili niz članaka koji su dani u knjigama:

[1] J. Pečarić, Moja Ankica, Zagreb, 2023. str. 667.

[2] J. Pečarić: Moja Ankica II., Zagreb, 2024., str. 448.

U [1] se Papa Lav XIII, spominje 11 puta uglavnom iz knjige koja je pisana na osnovu objavljenih članaka (nije uobičajeno da HAZU objavljuje knjige sastavljene od već objavljenih članaka, ali tadašnji predsjednik HAZU akademik Ivo Padovan je to ipak tražio od nas svjestan važnosti toga o čemu smo pisali):

A. Pečarić and J. Pečarić, Strossmayerova oporuka, HAZU, Zagreb, 2002.

U [2] se spominje još 2 puta.

Zašto nam je važan Papa Lav XIII?

Zbog Svetorelolimske afere iz 1901.-1902. Godine:

Činjenica da jedan papa, nama izuzetno sklon, nije tada uspio dati ime koje je on želio jednom svom zavodu u Rimu, zato što je to ime - hrvatsko ime, jasno pokazuje pred kakvim je teškoćama bio hrvatski

narod u svojoj borbi za neovisnost - borbi koja je trajala i kroz cijelo prošlo stoljeće. A ta nesklonost traje do dana današnjega.

Evo jednog teksta iz knjige o tome za one koje to interesira:

Kneževina Crna Gora i pitanje imena Zavoda sv. Jeronima u Rimu

(dan je cijeli članak)

Časopis za suvremenu povijest, God. 28, br. 1-2 (1996), 217-225.

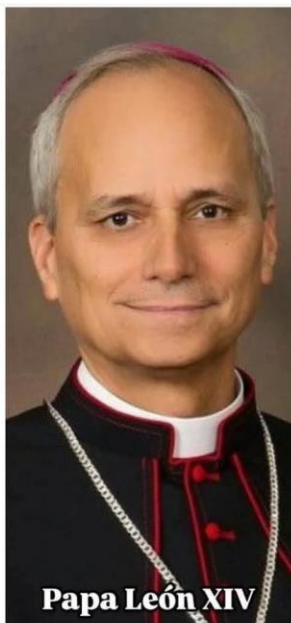
Uslijedio je i drugi tekst:

LAV XIII. I LAV XIV.

Obradovala me je ova poruka s fotografijama Lava XIII. i Lava XIV. jer sam u tekstu Maja Ankica i Lav XIV. pokušao iznova ukazati na značaj Svetojeronimske afere iz 1901.-1902.

Papa León XIII

Papa León XIV

Na primjer u knjizi MOJA ANKICA dao sam jedan takav tekst, da bi204. u MOJA ANKICA 2. na str. 201. – 214. dao i sljedeće o tome:

ANKICA PEČARIĆ, DR. JOSIP PEČARIĆ

**THE POSITION OF CROATS AND CATHOLICS IN
MONTENEGRO FROM THE ST. JEROME CASE UNTIL
TODAY**

U knjizi "Moja Ankica" dan je feljton:

**POLOŽAJ HRVATA I KATOLIKA U CRNOJ GORI OD
SVETOJERONIMSKE AFERE DO DANAS**

Podlistak Hrvatskog obzora

Feljton je prenio i portal MONTENET:

Montenet - H. Obzor: POLOŽAJ HRVATA I KATOLIKA U
CRNOJ GORI OD SVJETOJERONIMSKE AFERE DO DANAS

S istom temom smo sudjelovali na simpoziju:

Ankica i Josip Pečarić

**POLOŽAJ HRVATA I KATOLIKA U CRNOJ GORI OD
SVETOJERONIMSKE AFERE DO DANAS**

HRVATSKI ISELJENIČKI ZBORNIK, 1997. 251-262, 471-472,
495-497

SIMPOSIO INTERNACIONAL "EUROPA SUDORIENTAL EN
ELSIGLO XX"

Ankica i Josip Pečarić:

**CONDICION DE LOS CROATAS Y CATOLICOS
EN MONTENEGRO DESDE EL AFAIREDE SAN
JERONIMO HASTALAACTUALIDAD**

INTERNATIONAL SYMPOSIUM "SOUTHEASTERN EUROPE IN
THE 20TH CENTURY"

Ankica & Josip Pečarić:

**THE POSITION OF CROATS AND
CATHOLICS IN MONTENEGRO FROM
THE ST. JEROME'S AFFAIR UNTIL TODAY**

TAKODER:

A. PEČARIĆ AND J. PEČARIĆ,

**POLOŽAJ HRVATA I KATOLIKA U CRNOJ GORI OD
SVETOJERONIMSKE AFERE DO DANAS,**

SIMPOZIJ "JUGOISTOČNA EUROPA U XX STOLJEĆU,
DUBROVNIK, 23-25, SVIBNJA, 1996.

ANKICA PEČARIĆ, DR. JOSIP PEČARIĆ

**THE POSITION OF CROATS AND CATHOLICS IN
MONTENEGRO FROM THE ST. JEROME CASE UNTIL
TODAY**

Ovdje dajemo samo englesku verziju tog teksta:

(...)

JEZIČNE PIKANTERIJE IZ BOKE I SVEBARJA

Nedjelja, 18. svibnja 2025.

Autor:

Radio DUX

Ovih su me dana kolege iz Matice hrvatske zamolili da sastavim kratak tekst o hrvatskome jeziku u XIX. stoljeću u povodu 1100. obljetnice krunjenja prvoga hrvatskog kralja Tomislava. Kako je to stoljeće prijelomno u izgradnji hrvatskoga standardnog jezika, nije lako sva ključna zbivanja sažeti u štivo od pet kartica te u to još pokušati ugraditi sve bitne činjenice s cjelokupnoga hrvatskog jezičnog područja. Dakako da sam pritom pomislio i na to postoje li publikacije ili događaji iz Boke kotorske i Svebarja kojima bi trebalo posvetiti barem pokoji redak, pa ću ovom zgodom iznijeti neke od podataka koji mi se čine važnim svjestan da ih sve neću moći uvrstiti u spomenuti tekst.

Iz razdoblja prije usvajanja zajedničkoga hrvatskog slovopisa (što je bio uvjet da se sastave priručnici za cjelokupno hrvatsko jezično područje u kojemu se pisalo po uzoru na latinski, talijanski, njemački i mađarski slovopis, ovisno o tome pod čijim se kulturnim utjecajem koji hrvatski kraj nalazio), koji je osmislio Ljudevit Gaj, izdvojit ću dokumente iz pismohrane zubačke obitelji Vicković iz XIX. stoljeća te pisma Spičanina Stijepa Obradovića iz 1828. i 1833. napisana dubrovačko-dalmatinskim slovopisom, kojim se do usvajanja gajice (i danas službenoga hrvatskog oblika latinice) pisalo od Zadra do Bara. U hrvatska se, pak, preporodna zbivanja uključio Prčanjot don Mihovil Florio (1794. – 1864.), kojemu je u 1. svesku *Slovnika umjetnikah jugoslavenskih* (1858.) Ivan Kukuljević Sakcinski posvetio tridesetak redaka. Po riječima don Nika Lukovića Kukuljević je Florija, koji je među ostalim bio i vrstan poznavatelj dubrovačkoga odvjetka hrvatske književnosti, posjetio na Prčanju, a don Mihovil se, kao vatreni ilirac, dopisivao i s Ljudevitom Gajem, a kao panslavist i s Njegošem. Neprežaljeni, pak, don Anton Belan navodi još jednu don Mihovilovu zaslugu: ističe kako je navedeni preporoditelj 1848. s latinskoga na hrvatski jezik preveo kotorske lode i himnu svetomu Tripunu *Inclytum Christi celebremus hymnis* (u njegovu prijevodu *Slavimo pojkam*).

Preporodna su se zbivanja, dakako, s područja kulture prelila i na političku razinu, pa je u drugoj polovici XIX. stoljeća otpočela borba za oslužbenjenje hrvatskoga jezika u Dalmatinskome saboru. Iako je već izvješće s drugoga saborskog zasjedanja 1863. prevedeno i na hrvatski (uz talijanski kao službeni jezik), hrvatski je jezik postao službenim jezikom Dalmatinskoga sabora tek 1883. nakon što se počeo upotrebljavati u školstvu i javnim ustanovama. Nisu pritom bile nebitne ni crkvene manifestacije, pa stoga valja istaknuti činjenicu da su se i kotorske lode na Tripundan od 1871. izgovarale na hrvatskome jeziku.

Na samome su kraju XIX. stoljeća otpočela i dijalektološka istraživanja u Boki i Svebarju. U Kotoru je tako 1892. – 1893. objavljena studija Toma Brajkovića (1853. – 1932.) *Peraški dijalekat*, jedna od prvih cjelovitih dijalektoloških studija jednoga hrvatskog govora, čija je vrijednost još veća samim time što ju je napisao domaći čovjek, Peraštanin, i to u Boki. O njoj ćete,

zahvaljujući trudu Marije Mihaliček, predsjednice Ogranka Matice hrvatske u Boki kotorskoj, moći više čitati uskoro, u drugome broju *Kotorskoga zbornika*. Ne smijemo zaboraviti ni kako je 1893. autor prvoga službenog hrvatskog pravopisa Ivan Broz objavio članak *Zamjena poluglasnima u govoru barskome* u kojemu je progovorio o arhaičnim značajkama svebarskih govora.

Već je i iz ovoga kratkoga presjeka razvidno kako su Boka kotorska i Svebarje bili itekako uklopljeni u pretpreporodna, preporodna i poslijepreporodna zbivanja. To nimalo ne iznenađuje ako imamo na umu da Hrvati u današnjoj Crnoj Gori na latinskome i talijanskome jeziku književna djela pišu duže od pet, a na hrvatskome duže od četiri stoljeća, da su koncem XVII. stoljeća počeli pisati višejezična leksikografska djela te da su u Kotoru mletačke vlasti imale tumača za hrvatski jezik barem od XVIII. stoljeća. Već početkom XX. stoljeća (1910.) u Kotoru će biti objavljen prvi cjelovit prijevod Danteove *Božanstvene komedije* iz pera kotorskoga biskupa Frana Uccellinija Tice, a Bokeljska će mornarica (1913.) hrvatski jezik uzeti za jezik svoje komunikacije i administracije.

Na koncu navedimo i još jedan kuriozitet. Prvi je dosad poznati tekst pisan hrvatskim jezikom u Crnoj Gori pohvalnica Mara Dragovića iz 1617. posvećena autoru prve slovnice hrvatskoga jezika Bartolu Kašiću, a nepuna se tri stoljeća poslije (1893.) značajkama barskoga govora pozabavio autor prvoga službenog hrvatskog pravopisa Ivan Broz. Neka to bude odgovor onima koji i danas tvrde da su Hrvati u Boki i Svebarju *projekat i veštačka nacija*.

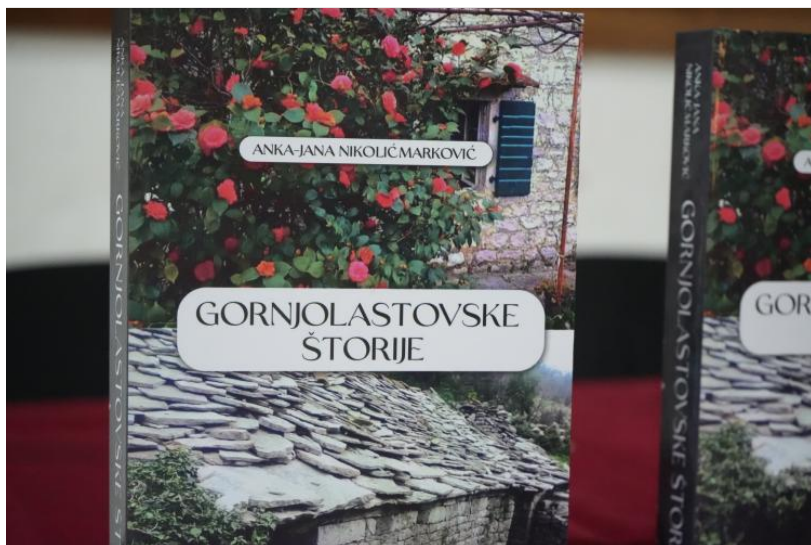
Domagoj Vidović

<http://www.radiodux.me/vijesti/drustvo/jezicne-pikanterije-iz-boke-i-svebarja>

PROMOCIJA KNJIGE „GORNJOLASTOVSKJE ŠTORIJE“ – VEČER SJEĆANJA, JEZIKA I IDENTITETA

Nedjelja, 01. lipnja 2025.

RADIO DUX

U Velikoj dvorani Doma kulture „Josip Marković“ u Donjoj Lastvi, sinoć je u organizaciji Hrvatskog nacionalnog vijeća održana promocija knjige „Gornjolasovske štorije“, autorice Anke-Jane Nikolić Marković.

Knjiga donosi štorije – sjećanja, legende i svakodnevne zgode Gornje Lastve – zapisane na izvornom gornjolasovskom govoru, čime se ne čuva samo lokalni jezik, već i identitet, duh i povijest zajednice.

Na početku večeri, prisutne je pozdravila prof. Ana Vuksanović, zahvalivši svima na dolasku, a posebno obitelji autorice, dok se u ime organizatora obratio predsjednik HNV-a Zvonimir Deković: “Ova dragocjena zbirka priča, ispričana na autentičnom gornjolastovskom govoru koji pripada hrvatskom bokeljskom dijalektu, donosi čitatelju dušu Gornje Lastve – mjesta koje živi u riječima, sjećanjima i jeziku svojih ljudi. Gospođa Anka Marković, rođena Gornjolastovka, s posebnom ljubavlju i vjerodostojnošću bilježi događaje iz života zajednice, čuvajući time od zaborava ne samo priče, već i jedinstveni govor bokeljskih Hrvata. U vremenu, kada lokalni idiomi nestaju, Gornjolastovske štorije postaju kronika, koja nadilazi svakodnevicu – svjedočanstvo o identitetu, jeziku i duhu jednog naroda. Gospođa Anka je u našoj zajednici poznata ne samo po izvanrednim proznim zapisima, već se vrlo uspješno okušala i u poeziji kao i u slikanju. Zahvalni smo autorici što je riječima sačuvala svijet koji nestaje. Na kraju, imam obvezu da ovako javno objavim da je uz veliki broj naših knjiga posvećenih velikanima iz naše povijesti, povijesti katoličke crkve kao sastavnog dijela identiteta hrvatskog naroda donesena odluka da se na ovakav način odužimo i našim značajnim suvremenici. Tako vas mogu izvijestiti da će Hrvatsko nacionalno vijeće, uz *Gornjolastovske štorije*, do kraja godine tiskati i knjigu posvećenu jednom od naših najvećih kroničara ovog prostora, pokojnom Anđelku Stjepčeviću.” Prof. Neven Staničić govorio je o knjizi kao o svojevrsnoj zbirci kolektivnog sjećanja, u kojoj autorica bilježi ono što je živjela, čula i naučila o svom rodnom mjestu. Istaknuo je da knjiga nudi ne samo priče već i vrijedne kulturno-povijesne činjenice te je povezao rad

autorice s prethodnicima poput Ive i Anđelka Stjepčevića, koji su također pridonijeli očuvanju memorije Gornje Lastve. Posebno je naglasio važnost lokalnog govora, koji se u knjizi pojavljuje u izvornom obliku, kao snažan simbol pripadnosti zajednici i identitetu. "Dijalekt koji čitamo u ovoj knjizi je znak pripadnosti", kazao je Staničić, naglasivši i da ovakva izdanja imaju ključnu vrijednost za buduće generacije. Staničić se osvrnuo i na povijest kulturnog života Gornje Lastve, podsjetivši kako su 14. travnja 1928. godine u ovom mjestu odigrane prve drame, što govori o dubokoj i kontinuiranoj kulturnoj svijesti ovdašnjih ljudi. Takva tradicija živi i danas, kroz pisanu riječ, i upravo izdanja poput ovog ključna su za razumijevanje i očuvanje lokalnog identiteta.

Dr. sc. Domagoj Vidović u svom izlaganju opisao je knjigu kao svojevrsnu „romantiziranu kroniku“ – spoj literarnog izraza i etnografskog bilježenja svakodnevice.

„Boka je prepuna kroničara“, rekao je, „ali ova knjiga donosi jedan posebni, ženski dašak u tom kontinuitetu – stil pisanja autorice privlači, uvlači čitatelja u priču kroz bogate opise i emocionalne nijanse.“

Vidović je istaknuo da *Gornjolastovske storije* nisu samo zabilješke prošlosti – one su prozor u bivši život koji, iako možda fizički iščezava, kroz ovakva djela ostaje prisutan i živ. Knjiga funkcionira i kao spomenar, mali mediteranski brevijar o ljudima, događajima i običajima – pisan za potomke, kao svjedočanstvo o onome „što je bilo“, ali i podsjetnik na ono „što jest“, u temelju identiteta zajednice. Autorica Anka-Jana Nikolić Marković na kraju večeri emotivno se zahvalila svima koji su došli i podržali ovu promociju. Istaknula je kako su priče koje su sada objedinjene u knjigu dio njezinog osobnog nasljeđa – one koje je slušala kao dijete, koje su joj prenosili roditelji, baka i djed... „Došlo je vrijeme da ih podijelim, da ih zapišem i sačuvam od zaborava“, rekla je autorica.

Glazbeni dio večeri upotpunile su prof. Nevila Klakor na violini i prof. Alda Dizdarević, koje su dodatno doprinijele toplini i svečanosti ove iznimne kulturne večeri.

Među prisutnima bili su i zastupnik u Skupštini Crne Gore Adrijan Vuksanović, Marija Mihaliček, predsjednica Matice hrvatske –

Ogranak u Boki, članovi udruga, članovi Vijeća, kao i brojni prijatelji i mještani.

ANKA JANA NIKOLIĆ MARKOVIĆ RIJEČIMA SAČUVALA SVIJET KOJI NESTAJE

autor **Dragan Popadić**

01/06/2025 09:15

U prepunoj sali Doma kulture “Josip Marković” u Donjoj Lastvi održana je promocija knjige priča autorice Anke – Jane Nikolić Marković. „Gornjolastovske štorije”.

Osim autorke o knjizi su govorili profesor Neven Staničić i dr Domagoj Vidović. Moderatorica je bila Ana Vuksanović.

Prisutne je, u ime izdavača, pozdravio predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore Zvonimir Deković:

“Hrvatsko nacionalno vijeće sa ponosom predstavlja ovu knjigu koja je dragocjena zbirka priča na autentičnom gornjolastovskom govoru koji pripada hrvatskom bokeljskom dijalektu, donosi čitatelju dušu Gornje Lastve, mjestu koje živi u sjećanjima, riječima i jeziku svojih ljudi. Gospođa Marković, rođena Gornjolastovka sa posebnom ljubavlju i vjerodostojnošću bilježi događaje iz zajednice, čuvajući time od zaborava, ne samo priče, već i jedinstven govor bokeljskih Hrvata. Ovo postaje kronika koja nadilazi svakodnevicu, svjedočanstvo o identitetu, jeziku i duhu jednog naroda. Zahvalni smo autorici što je riječima sačuvala svijet koji nestaje. Do kraja godine HNV će tiskati knjigu posvećenu jednom od najistaknutijih naših kroničara iz Gornje Lastve, Anđelku Stjepčeviću” – rekao je Zvonimi Deković.

“Jedna misao me ovih dana zaokuplja. To je misao hrvatskog akademeika Radosava Tomića da je memorija biološka kategorija. I naravno da bi to trebalo sve nas, posenbo u ovoj slai, da uz+nemiti. Jer dosta toga zasniva se na sjećanju. Problem je kad više nemate

koga pitati. Zato je kapitalna stvar ova knjiga pred nama. Gospođa Nikolić Marković učinila nam je uslugu da u korice ove knjige stavi sve ono što je naučila, slušala, čula, doživjela u Gornjoj Lastvi. Imamo dva Stjepčevićća, don Nika i Anđelka, i sada evo gospođu Nikolić Marković. Ova knjiga na neki način zaokružuje čitavu stvar. I onda možete komparativno razmišljati. Knjiga donosi i neke podatke koji zaokružuju neke druge priče i istraživanja. Kao što je to priča o učitelju Marković Krstu, čovjeku koji je prvi dramski pisac u Tivtu. Izdavanjem ovakvih knjiga donijamo cjeline koje su nam kao zajednici veoma bitne i koje sotavljaju traga za sljedeća istraživanja. Značajna ne samo za Gornju Lastvu nego i za šira područja. Dakle, ovdje imamo sjećanja i potvrde još nekih značajnih stvari za nas. Na primjer gađanje kokota, vezuje se samo za Perast, a prije će biti da se desila u Lastvi. Kićenje mađa takođe. Karakteristično i za Gornju lastvu i za Donju lastvu i za Tivat. Ova knjiha riješava i misteriju onog čuvenog kola ispred Svetog Roka. Igraju muškarci, žene i djeca.. A radi se o 'Igra kolo 22'. I dobili smo i stihove ovog kola. Razriješena još jedna dilema. Do ove knjige niko nije znao da kaže više o ovom kolu. Tu je i gađanje jaja novčićima. I o tome do sad, do ove knjige, nismo mnogo znali. Slažemo naše mozaike o našem postojanju i trajanju na ovom području. Ja ovo djelo pripisujem tzv. ženskom pismu. Ne zbog romantike, čitava knjiga je takva, već zbog doprinosa za naredna razmišljanja i izučavanja- Samo žena na ovaj način može pripovjedati a da dobijate kapitalne podatke o običajima, odjeći, obući, karakteristikama jednog užeg područja. I to sve na domaćem dijalektu. A to je posebna priča. To nije isturanje izraza da bi se oni rekli. Ovo je ugodno osjećanje čitati ga u izvornom izdanju. Dijalekt, pun romanizma, je znak pripadnosti" – rekao je Neven Staničić.

"Ovo je posao sasvim drukčiji od onog što ja radim na ovim terenima. Ja sam ovdje uživao. Moj posao je bio užitak. Kad sam prvi put rukopis uzeo u ruke najgore je bilo početi čitati. Jer kad počnete ona vas tjera da sve dublje i dublje ulazite. Ovo je stvarno književnost. Ne samo uklapanje u bokeljsku priču, nego prava književnost. Ovo je neka vrsta kronisterije. Romantirizirana kronika. Boka je puna kroničara. Neki su bili zanimljiviji, vreckastiji, a neki su bili pomalo i dosadni. A ovo je ženski dašak toj cijeloj priči o

kronikama. Prva stvar je način pisanja. Ovdje nemate samo suhoparne podatke. Ova kronika vas privlači. Lagano vas uvlači u cijelu priču. Prvo opisima. Ona opisuje bivši izraz, a to je jedna sintagma Joška Božinića. Ova knjiga je mene upoznala sa Gornjom Lastvom. Kao napušteni grad od prije deset minuta. Još u brijanici se nožić klata, nema prašine, vrata nisu dobro zatvorena. Tako je mene gospođa Marković provela kroz Gornju Lastvu. Ova knjiga govori o prošlosti, ali svojevrsna je sadašnjost. Ti ljudi još žive. Ovdje, u Hrvatskoj, negdje dalje. Ovo je neka vrsta kronike malog mista na poseban način. Ovo je mali mediteranski brevijar. Ovdje vidite kako je Mediteran stvorio tipske ljude. Ovo je neka vrsta spomenara Gornje Lastve. Meni su bili zanimljivi ti tipovi ljudi. Iam ovdje i ljubavnig priča, priča o mobičajima, prikaza teškog i oporog života- ovo je oživljavanje nekog života kojeg i ima i nema. Taj duh Mediterana mora pasti. ovo je lokalna i globalna priča. Globalna upravo zbog Mediterana. Ovo je nastavak priče iz djetinjstva. velika bi bila šteta da ova knjiga nije napisana. Bili bismo uskraćeni. Ova knjiga se čita više puta” – kazao je Domagoj Vidović.

“Hvala vam što ste došli u ovolikom broju. Moje priče vučem iz djetinjstva i prvih godina školovanja. Zapazili su me u školi profesori književnosti. Ali desilo se da mi je majka umrla u prvom srednje. I sve se promijenilo. Sve je stalo, pa i moje napredovanje u tom smislu. Posle dođe porodica, muž, djeca, posao. A sad kad sam postala slobodna i imam vremena odlučila sam da pišem ono što sam uduvijek željela. Kao dijete gutala sam te priče, prisluškivala, slušala. Prvo sam počela pisati Gornjolastovski pir i druge užance. To još nije otkucano ali biće jednog dana napisana. Pisala sam i poeziju. A onda sam počela pisati ovu knjigu. Nju sam završila i evo ugledala je svjetlost dana. Hvala svima koji su mi pomogli. Tu je večeras i moja famelja. Nisam govornik, a pisati mogu sve” – kazala je Anka Jana Nikolić Marković.

Svojim nastupom lijepo umejtničko veče ukrasili su na violini Nevila Klakor i Alda Dizdarević.

Nakon promocije, kojoj je prisustvovao i Adrijan Vuksanović, predsjednik HGI i poslanik u Skupštini Crne Gore, besplatno je podjeljena knjiga “Gornjolastovske štorije” koje je autorka potpisivala.

https://radiotivat.com/2025/06/01/anka-jana-nikolic-markovic-rijecima-sacuala-svijet-koji-nestaje/?fbclid=IwY2xjawKqWm5leHRuA2FlbQIXMABicmlkETBXUDBGTTdmcDBvQ0hLbDZmAR4IvCjaYK_6z6s6Mjk0iCVtDAOWXy-yEEWq5_Y-KkP6zgstedDaA_g6VlOgqg_aem_mPkHQBYf53lVIZ-2wQkdcg

TEKSTOVI U ČASOPISIMA

DOMAGOJ VIDOVIĆ

HODIT ĆE NA FEŠTU ZA NAS KOTORANE

Uvod

Ako ste poput mene voljeli stariju hrvatsku književnost, onda ste jamačno barem u obliku podatka zapamtili prepucavanja između stanovnika dvaju južnojadranskih susjednih gradova – Dubrovnika i Kotora. Iako nam je iz književnih djela poznatiji dubrovački dio priče po kojemu su, dakako, pobjednici uvijek Dubrovčani, u jednome Kotorani neprijeporno pobjeđuju. Naime, obilježavanje je blagdana svetoga Tripuna 163 godine starije od proslave svetoga Vlahe (dubrovački Vlah), a kako su izvorni Bokelji danas u velikoj mjeri raseljeni, prigoda im je to da se nakratko vrate u zavičaj, zavire u vrtove starih kuća te obiđu mjesta svojega djetinjstva i provjere je li ondje more još više plavo, jesu li brda još moćnija i veća, a galebovi bjeliji.

O životu svetoga Tripuna

Predaja kaže da Kotorani svetoga Tripuna slave kad i Dubrovčani svojega zaštitnika samo da im ne bi morali ići u goste. O životu se svetoga Tripuna (232. – 250.) ne zna previše. Rođen je u Kampasadi u maloazijskoj pokrajini Frigiji. Rano je ostao bez oca, pa ga je

odgajala mati Eukarija. Među istočnim je kršćanima očuvana predaja kako su kćer rimskoga cara Gordijana III. obuzeli zli duhovi te su liječnici utvrdili kako je može izliječiti samo mladić imenom Tripun. Nakon dugotrajne potrage navodno su pronašli dječaka koji je čuvao guske. Dovedi su ga u Rim, a on je na opće čuđenje uspio izliječiti carevu kćer. Oduševljeni ga je car nagradio velikim bogatstvom, koje je Tripun razdijelio siromašnima te se vratio u rodno mjesto u kojemu je liječio ljude i životinje te istjerivao demone. Kao sedamnaestogodišnjaka ga je, tijekom Decijevih progona kršćana, uhitio upravitelj Niceje Akvilin. Nakon što se odbio odreći kršćanstva, Tripun je mučen tri dana (po jednoj od predaja sa svetim Respicijem) te mu je odrubljena glava. Tijekom mučenja navodno mu je anđeo donio krunu od dragoga kamena okićenu cvijećem.

Širenje štovanja svetoga Tripuna

Štovanje se svetoga Tripuna iz Frigije u 6. stoljeću prenijelo u Carigrad, u koji su prenesene i njegove moći. U 10. se stoljeću proširilo na Rim, južnu Italiju i Siciliju. Ondje je sveti Tripun zaštitnikom sokolara i vrtlara (navodno je cjelokupnu pokrajinu Pulju oslobodio skakavaca, gusjenica i drugih nametnika), a utjecalo mu se i tijekom epidemija kuge. Štovanje se svetoga Tripuna na kršćanskome zapadu očuvalo samo među Talijanima i Hrvatima, a na kršćanskome je istoku spomenuti svetac mnogo omiljeniji. Sveti je Tripun, primjerice, suzaštitnikom Moskve. Čak je i u književnim djelima zabilježena predaja kako je taj svetac pomogao sokolaru Ivana Groznoga da pronađe careva omiljenoga sokola i tako mu spasio život. Bugari, Makedonci i Srbi u istočnoj Srbiji svetoga Tripuna (kojega Makedonci i Srbi zovu Trifunom, a Bugari Trifonom) slave kao zaštitnika vinogradara i vinara, za Tripundan obrezuju lozu, održavaju blagoslov polja te drže da se nakon Tripunova spomen-dana snijeg počinje topiti. U kršćanskoj se ikonografiji Tripuna obično u katolika i dijela pravoslavaca prikazuje s kamenom i palmom (kao u Kotoru), a u većini pravoslavlanih crkava kao mladoga vojnika s kopljem (vjerojatno zbog miješanja sa svetim Respicijem, koji je bio vojnik).

Kotorska proslava

U Kotoru, pak, sveti Tripun ima čak tri spomendana: 10. studenoga slavi se Mali Tripundan, 13. siječnja Prijenos svetih moći (Karike), a glavno se svetkovanje održava 3. veljače (za što postoji i posebno odobrenje pape Klementa VIII. iz 1594. jer je razdoblje nakon Tridentskoga sabora 1545. – 1569. bilo iznimno osjetljivo te je zbog promjena u kalendaru bilo i prelazaka katolika na pravoslavlje).

Navodno je moći svetoga Tripuna u Kotor donio Andrija Saracen (Andrea Saracenis), a prethodno je zaštitnikom Kotorske biskupije bio sveti Juraj. Na dijelu oltarske pregrade u prvoj crkvi svetoga Tripuna pronađen je natpis od 13. siječnja 809., koji potvrđuje da se sveti Tripun ove godine proslavio 1209. put. Na mjestu prvotne crkve svetoga Tripuna 1124. – 1166. podignuta je istoimena kotorska katedrala. Svetomu su Tripunu u Boki kotorskoj još posvećene crkve u Mrkovima na poluotoku Luštici (15. stoljeće) i u Morinju (16. stoljeće; prethodno je bila posvećena svetoj Barbari, o čemu svjedoči i ime obližnjega potoka Sutvara ‘sveta Varvara’). Izvan Boke kotorske jedina se meni poznata katolička crkva na hrvatskome ozemlju posvećena svetomu Tripunu nalazi u Ogarićima u Rijeci dubrovačkoj, između Komolca i Rožata (izgrađena je 1272.). Sveti se Tripun osobito štuje i na neumskome području. Ondje je obiteljski zaštitnik roda Krmek te mu je posvećena kapelica na Drijenu.

Odrazi svetačkoga imena Tripun u Hrvatskoj i među Hrvatima općenito

Temeljni je lik svetačkoga imena Tripun na hrvatskome povijesnom području zabilježen veoma rano. Zabilježen je već od 11. stoljeća ne samo u Kotoru i Dubrovniku nego i u Splitu. Veoma su rano zabilježeni i likovi Tripče (već 1167. u Zadru, a od 1333. u Kotoru), Tripe (1270. u Kotoru, 1324. u Ulcinju, 1356. u Dubrovniku i 1369. u Baru), Tripko (Dubrovnik 1348., Kotor 1437.), Tripo (Kotor, 1313.), Tripac (Kotor, 1330.), Tripača (Kotor 1334.), Tripokan (Kotor 1334.) i Tripuša (Kotor 14. stoljeće). Hipokoristični lik Triša okamenjen je u istozvučnome prezimenu u Zatonu kod Dubrovnika.

Da je svetačko ime Tripun prilagođeno hrvatskomu jeziku veoma rano, potvrđuje činjenica da je grčki glas f zamijenjen slavenskim glasom p jer u doba prilagodbe toga imena Hrvati (i Slaveni općenito) u svojem glasovnom sustavu nisu imali glas f. Likovi se s glasom f među Hrvatima pojavljuju tek od 14. stoljeća, primjerice Trifon (1372. na Rabu), Trife (14. stoljeće u Bosni) i Trifun (koncem 16. stoljeća na Braču; nosio ga je dograditelj zvonika trogirске katedrale, Pučišćanin Trifun Bokanić). U srpskoj su antroponimiji osobna imena Tripun i Tripac zabilježena u 14. stoljeću na Kosovu, a glasovita srpska antroponomastičarka Milica Grković tvrdi da se „s obzirom na njegovu učestalost u primorskim gradovima, s pravom može reći da je u raško zaleđe došlo odatle.” Među Srbima su (uz učeno ime Trifun) mnogo češća osobna imena u kojima je f zamijenjeno s v (npr. Trivo, Trivundža, Trivun), poglavito među

ličkim Srbima, ali i nešto rjeđe među Hrvatima (npr. u ličkome selu Bilaj). Osobno je ime Tripun do danas (iako ga nosi tek nekoliko osoba) u Hrvatskoj ušćevano samo u Hrvata, uglavnom podrijetlom iz Boke kotorske. Na koncu dometnimo da se osobno ime Tripun dovodi u svezu s grčkim imenom Trýphōn, koje se povezuje s grčkom riječju tryphé ‘plemenitost’.

Zaključak

Sveti se Tripun među katoličkim pukom Boke kotorske štuje od 809., a u povijesnim je vrelima osobno ime Tripun u Kotoru, Dubrovniku i Splitu potvrđeno već od XI. stoljeća. Tripun je temeljnim hrvatskim odrazom grčkoga imena Trýphōn. Nekoć je to osobno ime bilo znatno rasprostranjenije na području od Zadra do Ulcinja, a danas je svojstveno bokeljskim Hrvatima u zavičaju i iseljeništvu. Ujedno je snažnim znamenom hrvatske i katoličke baštine u današnjoj Crnoj Gori, ne samo u Boki kotorskoj, nego i u Paštrovićima (uostalom i turističko se odredište Sveti Stefan kod Budve nazivalo Sušćepanom, svetim Stjepanom, a Hrvatini Novaković nastanjivao je 1413. Budvu), Baru, selima između mora i Skadarskoga jezera te nekoć u Ulcinju. Svjesni starih tradicija i ljepote mora što diše i uzdiše ne dopustimo da nam nakon proslave svetoga Tripuna Boka kotorska ostane tek magla srebra u daljini.

Vidović, Domagoj. 2018. Hodit će na feštu za nas Kotorane.

Hrvatski jezik 5/1. 16–18.

<https://hrcak.srce.hr/file/293762>

DOMAGOJ VIDOVIĆ

OD VERONA DO UZUNVUKOVIĆA – POGLED U PREZIMENSKI FOND HRVATA U CRNOJ GORI¹

Uvod

Hrvati su u primorskome dijelu Crne Gore i u dijelu njegova neposrednoga zaleđa autohtono stanovništvo. Većini je Hrvata u domovini poznato bogato kulturno nasljeđe bokeljskih Hrvata, nešto je manji udio domovinskih Hrvata svjesnih kako je i Budva sve do početka XX. stoljeća bila pretežito katolički i hrvatski grad, ali za podatak da su Hrvati izvorno stanovništvo u Spiču (području između Budve i Bara) i da su ondje sve do Prvoga svjetskog rata Hrvati bili većinsko stanovništvo te da su starosjedinci u Baru (u kojemu su bili većina do druge polovice XVII. stoljeća) i u području Šestana, koje se prostire između Bara i Skadarskoga jezera, znaju tek rijetki. Koliko je cjelokupno područje u toponomastičkome smislu važno, dostatno govori obilje građe iznesene u radovima Petra Skoka. U antroponomastičkome se smislu njime bavio Konstantin Jireček, a u novije vrijeme Gracijela Čulić (Bokom kotorskom) i Savo Marković (Barom). Matične je knjige Barske nadbiskupije iz novijih razdoblja obradio Ivan Jovović. U ovome ću se radu ograničiti na prezimenski fond, koji se počeo razvijati još koncem XII. stoljeća, ali se u punoj mjeri oblikovao i sve slojeve stanovništva obuhvatio u XIV. i XV. stoljeću.

¹ Rad je izrađen na istraživačkome projektu Istraživanje antroponimije na tlu Hrvatske u XV. stoljeću – CroNomaXV (IP-2018-01-6053), koji u cijelosti financira Hrvatska zaklada za znanost i koji se provodi u ustanovi nositelju projekta Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Ovom prigodom zahvaljujem predsjedniku Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore Zvonimiru Dekoviću na svesrdnoj potpori tijekom arhivsko-terenskoga istraživanja provedenoga od 15. do 24. studenoga 2018. u Boki kotorskoj i Baru te mojim susretljivim sugovornicima Gracijeli Čulić, Slavku Dabinoviću i Dijani Milošević (Kotor), Ani Vuksanović (Tivat) te Savi Markoviću, Vladimiru Marvučiću i Iliji Vukotiću (Bar) na pomoći tijekom istraživanja.

On je osobito važan jer dokazuje autohtonost i neprekinutost stanovanja bokeljskih i barskih Hrvata u priobalnome dijelu današnje Crne Gore te u barskome zaleđu, a iz njega se mogu iščitati različiti strani utjecaji te rekonstruirati povijesno rasprostiranje hrvatskoga narodnog prostora prije osmanlijskih osvajanja. Prezimena su Hrvata u Crnoj Gori odrazom neprekinutosti hrvatske prisutnosti u današnjoj Crnoj Gori, a razlike su među njima, poglavito kad je riječ o njihovu jezičnome postanju, posljedicom vrlo različitih povijesnih okolnosti na razmjerno uskome području. Naime, istočni dio Boke kotorske s Budvom nikad nije bio pod osmanlijskom vlašću, a zapadni je dio toga područja bio pod Osmanlijama 1482. – 1687. uz kraće prekide. Šestani su pod osmanlijsku vlast pali 1479., a Bar 1571. te su pod osmanlijskom vlašću ostali do 1878. Te je godine barski kraj ušao u sastav Crne Gore, a Boka kotorska dijelom je Crne Gore formalno-pravno postala tek 1945.

Kratak povijesni presjek razvoja prezimenskoga fonda Hrvata u Crnoj Gori

Danas je Bar najistočnija točka neprekinutoga hrvatskog prostora, ali antroponimi kao što su Dabiživ, Prode, Rastić, Slavša i Vlade (Ulcinj), Predimir (Drivast) te Milo i Zloglas (Skadar) pokazuju kako je slavensko stanovništvo napućivalo i dijelove današnje sjeverne Albanije. Osobna imena kao što su Mikašin, Paskoje ili Tripe upućuju na kršćanska imena svojstvena hrvatskoj imenoslovnoj baštini na području negdašnje Crvene Hrvatske, čije ime u svojemu

ljetopisu spominje glasoviti Grgur Barski ili, kako ga se nekoć običavalo zvati, Pop Dukljanin. Da je slavensko stanovništvo znatno prije prevlasti u dotad Romanima napučenim gradskim središtima Kotoru i Baru činilo znatan udio stanovništva, pokazuju i rano potvrđeni pridjevci (od kojih su se mnogi naknadno prometnuli u prezimena) u Kotoru (npr. Berislavi, Bjelogav, Gazivoda, Grnčara) i Baru (Glavoč, Grupšić, Kraguj, Mirko, Prode/Prodić, Župan).

Štoviše, jedini je starosjedilački barski vlasteoski rod koji se održao do XX. stoljeća rod Boris(i). Nositelji su se toga rodnoga imena, koje se prometnulo u prezime, u zbjeugu od Osmanlija preselili u Istru, a antroponim je nedvojbeno slavenskoga postanja. Usto, u njemu je posredno ušćuvana jedna od najstarijih potvrda osobnoga imena Boris u hrvatskoj antroponimiji. Prezimena potvrđena u Boki kotorskoj u XV. stoljeću, primjerice Andrić, Bečić, Božinović, Brajković, Dabinović, Deko(je)vić, Marić, Maro(je)vić, Matijević, Matković, Milošević, Nikolić, Radošević, Stjepčević, Vukotić i mnoga druga, nedvojbenoga su hrvatskog jezičnog postanja. Budući da su ona i danas poprilično česta među bokeljskim Hrvatima, živi su spomenik pripadnosti Boke kotorske hrvatskomu narodnom

prostoru. Dugotrajna je mletačka vladavina u istočnome dijelu Boke kotorske uvjetovala snažniji talijanski jezični utjecaj i kad je riječ o prezimenima doseljenika iz današnje Italije (npr. prezime Verona) i kad je riječ o romaniziranim hrvatskim prezimenima (npr. Radmiri < Radmir/Radmirović, Lazari < Lazarević, vjerojatno i Banelli od Ban ili Banović). Dakako da je i znatan udio bokeljskih i barskih Romana uklopljen u hrvatsko narodno biće zbog zajedničke pripadnosti Katoličkoj Crkvi i demografske nadmoći hrvatskoga stanovništva.

Manjak su povijesnih dokumenata i matičnih knjiga u razdoblju nakon pada Bara pod Osmanlije Savo Marković, Lovorka Čoralić i drugi povjesničari premostili građom o barskim doseljenicima poglavito u okolici Zadra i Istri, ali i Mletcima i drugdje po Italiji. O neprekinutoj hrvatskoj prisutnosti svjedoči isprva rodno ime pa prezime Šestan (1330. spominje se u Kotoru, a 1445. u Baru). Nositelji su toga rodnoga imena i kasnijega prezimena u predosmanlijskome razdoblju nadijevali narodna imena kao što je Dabo (< Dabiživ; usp. i pridjevak Vučedabić zapisan 1444.), što pokazuje neutemeljenost tvrdnja da su Šestani albanskoga podrijetla. Te se tvrdnje uglavnom temelje na činjenici da je danas šestansko područje dvojezično albansko-hrvatsko. Barski je kraj poseban upravo po tome što je jedini dio neprekinutoga hrvatskog narodnog prostora koji graniči s albanskim. To se djelomično odrazilo i na

prezimenski fond, doduše uglavnom posredno (uglavnom u prezimenima nastalim od muslimanskih i vlaških imena).

Hrvatska su prezimena u Crnoj Gori najstarija prezimena u toj državi. Postupak poprezimenjavanja u Kotoru i Baru otpočeo je već koncem XII. stoljeća te nije bio prekinut. U nedalekoj je Hercegovini poprezimenjavanje prekinuto koncem XV. stoljeća osmanlijskim osvajanjima (Osmanlije su u svojim popisima bilježili samo osobno ime i osobno ime oca popisane osobe), ali se održalo u Hrvata katolika isprva zbog dubrovačkoga utjecaja, a poslije zbog uvođenja matičnih knjiga. Dubrovački se utjecaj u Hercegovini djelomično protekao i na pravoslavno stanovništvo. U crnogorskome su, pak, zaleđu ušćuvana imena bratstava i rodna imena, ali se prezimena u pravome smislu riječi (kao stalna, nepromjenjiva i nasljedna kategorija) pojavljuju tek u drugoj polovici XIX. stoljeća.

Izvan područja dubrovačkoga i bokeljsko-barskoga utjecaja postupak poprezimenjavanja u Srba i Crnogoraca nije ni otpočeo. To potvrđuju Dečanske hrisovulje iz XIV. stoljeća, u kojima su popisana isključivo osobna imena, a Dragana Novakov navodi kako su u Pomeniku manastira Krušedola iz XVI. stoljeća, sastavljenomu u istočnome Srijemu, razmjerno rijetki čak i patronimi. Dakle, većina je srijemskih Srba u tome razdoblju nosila isključivo osobna imena. Poprilično različit razvoj crnogorske i srpske antroponimijske formule u odnosu na hrvatsku upućuje na oprez kad se suvremena crnogorska ili srpska prezimena stara oko 150 godina uspoređuju s hrvatskim bokeljskima i barskima, od kojih su pojedina stara više od pola tisućljeća. Suvremena su slična i istovjetna prezimena odrazom zajedničke imenoslovne baštine, koja počesto povezuje sve Slavene, ali ne nužno i krvnoga srodstva.

Prezimana nastala od osobnih imena – od Franceškovića do Delimujovića

Mnoga su prezimena Hrvata u Crnoj Gori nastala od osobnih imena. Među njima su najčešća ona koja su motivirana narodnim imenima u kojima su se odrazile antroponimne osnove Brat-, Dobr-, Mil-, Rad- i Vuk-. Različitim su odrazima narodnoga imena Bratoslav, potvrđena među Kotoranima u XIV. stoljeću, motivirana prezimena Brajanović (< Brajan < Brajo), Brajinović (< Brajin < Brajo),

Bratković (< Bratko) i Bratica (< Brato). Od različitih su inačica narodnih imena Dobročin i Dobroslav nastala prezimena Dobrečić (< Dobreča < Dobre/Dobro), Dobričević (< Dobrič < Dobre/Dobro), Dobrilović (< Dobrilo < Dobre/Dobro) i Dobrinović (< Dobrin < Dobre/Dobro). Narodna su se imena Milin, Milo i Miloš, potekla od složenih imena Milidrag, Milidrug, Miligost i Miloslav, odrazila u prezimenima Milin, Milinović, Milović i Milošević. Romanizacijom je složenoga osobnog imena Radmir nastalo prezime Radmiri. Od izvedenih su inačica toga i srodnih imena nastala prezimena Radoničić (< Radonica < Radon < Rado), Radošević (< Radoš < Rado), Raičković (Raičko < Rajko < Rajo) i Rajčević (< Rajko < Rajo), a od pokraćenoga imena Rado prezime Radović. Osobna su imena Radmir, Rado, Radon, Radoš i Rajko obilno potvrđena u XIV. i XV. stoljeću. Različitim su inačicama narodnoga imena Vuk tvorena prezimena Vučinović (< Vučin < Vuko < Vuk), Vukasović (< Vukas < Vuko), Vukotić (< Vukota < Vuko < Vuk), Vuksanović (< Vuksan < Vukso < Vuko), Vulević i Vulović (< Vule/Vulo < Vuk) te Vuličević (< Vulić < Vule/Vulo < Vuk).

Narodna su imena Vučin(a) i Vukota potvrđena u Ulcinju u XIII. stoljeću, a u Boki kotorskoj barem od XIV. stoljeća. U prezimenskome su se fondu ujedno odrazila narodna imena Balislav (Balislavi/Balislavić), Bogdan/Božidar (Bošković, Božinović i Božović), Budimir/Budislav (Bubić), Dabiživ (Dabinović i

Dapčević), Medo (Medin i Medović), Obrad (Obradović), Ognjen (Ognjenović), Prodan (Prodić), Ruža (Ružić), Srdan (Srdoč), Stanislava (Staničić), Stojan (Stojšić) i Velimir (Velić). Narodna su se imena Bogdaša i Dobrota odrazila u ojkonomima Bogdašići i Dobrota (< *Dobrotina). Od kršćanskih su imena nastala prezimena Abović (< Abraham), Aleksić, Lekić i Sanković (< Aleksandar), Andrić (< Andrija), Antović, Antunićević (< Antun), Basorović (< Bazilije), Bronza (< Ambrozije), Dumezić (< Dumo < Damjan), Đuranović, Đurđić, Đuričić, Đurić, Đurović/Gjurović i Jorga (< Juraj), Francešković, Frančešković, Franićević i Franović (< Frano), Gašparini (< Gašpar), Gracija (Gracija je u Boki kotorskoj muško ime), Grgurević, Grgurica i Gržetić (< Grgur), Ilić i Iličković (< Ilija), Ivanović, Iveljić, Ivović, Janošević, Janović, Jovović, Zanović i Zanković (od različitih inačica osobnoga imena Ivan), Janjić (< Janja 'Agneza'), Krstović (< Krsto 'Kristofor'), Lazari (< Lazar), Luketić, Lukić, Lukinović, Luković i Lukšić (< Luka), Mandić (< Manda), Maras, Marović (nekoć Marojević) i Marinović (< Marin), Marić (< Marija), Marković (< Marko), Martinović (< Martin), Matijević, Matković i Matović (< Matej/Matija), Mijaljević i Miković (< Mihael/Mihajlo), Mitrović (< Dimitrije/Mitar), Moškov (< Mojsije), Nikčević, Nikić, Nikoletić, Nikolić i Kojović (< Nikola), Palić (< Pavao), Paskalić i Pasković (< Paskal), Pe(j)an, Perajković, Peranović, Perazić, Perić, Perkolić, Perković, Per(oj)ević, Perušina, Petkić, Petković, Petrićević i Petrović (< Petar), Rafaeli i Rafailović (< Rafael/Rafail), Stipanić, Stjepčević i Šćepčević (< Stjepan), Tripković i Tripović (< Tripun), Vicković i Vičević (< Vincent/Vinko/Viktor) te Vida i Vitić (< Vid). U ovoj su se skupini prezimena odrazila osobna imena zajedničkih svetaca kršćanskoga Istoka i Zapada (katkad se ti utjecaji isprepliću, primjerice u prezimenima Ivović i Jovović te Rafaeli i Rafailović), osobnih imena koja pripadaju isključivo kršćanskomu Zapadu (primjerice, izvedeni i pokraćeni likovi osobnih imena Antun i Frano, koja se povezuju s djelovanjem franjevačkoga reda), osobno ime mjesnoga blaženika (Gracija) te prezimena koja su odrazom hrvatske jezične prošlosti (prezime je Mikulić nastalo od pretežito čakavskoga lika kršćanskoga imena Nikola) i suvremenosti (u prezimenu je Šćepčević provedena treća jotacija), ali i snažnoga mletačkog

utjecaja (imenski lik Franceško/ /Frančeško okamenjen je u prezimenima). Rubno je u barskome kraju zabilježen i vlaški utjecaj (usp. prezime Jorga nastalo prema inačici kršćanskoga imena Juraj).

Usporedno su potvrđena prezimena Flori (Boka kotorska) i Četković (barski kraj), izvedena od semantički srodnih imena Florijan i Cvjetko, prezime se Belan može izvoditi od inačica narodnoga imena B(j)eloslav i talijanskoga imena Bella (oba su osobna imena potvrđena još u XIV. stoljeću), a Bečić od narodnoga imena Berislav ili kršćanskoga Benedikt. Prezime je Dek(oj)ević, s obzirom na obilnu potvrđenost inačica imena Desislav (Dehoje, Dehuša i sl.) u Boki kotorskoj, vjerojatno narodnoga postanja, a Tomić kršćanskoga (prema Toma). Prema grčkome pridjevu kalós u značenju 'lijep' (usp. Kalodurađ 'lijepi Juraj', Kalojan 'lijepi Ivan') moglo je nastati prezime Kalica. Prezime Paladin nastalo je od osobnoga imena jednoga junaka karolinških spjevova. „Književno” je i osobno ime Oliver, koje se odrazilo u ojkonomu Livari, a u Drivastu je zabilježeno čarobnjačko ime Merlinus (usp. Merlin).

U selima bližim Skadarskomu jezeru (Šestanima i Livarima) prezimena su nastajala pokraćivanjem antoponimijske formule, koja se sastojala od osobnoga imena i pridjeva tvorenoga od očeva imena (Marstijepović od Marko Stijepov, Marđokić od Marko Đokov, Đokvučić od Đoko Vukov, Marvučić od Marko Vukov, Đurperović od Đuro Perov i slično). Ujedno je do najnovijih vremena očuvan

način imenovanja u kojemu se iznose osobna imena predaka, primjerice Marko Ilija Marka Ilije Iva Đurova Ivov (za Marka Vukotića).

U barskome su se zaleđu odrazila i prezimena tvorena od muslimanskih imena kao što su Demir(ović) (< Demir), Kurt(ov)ić (< Kurt ‘Vuk’) i Delimujović (< Delimujo ‘kršni Mujo’) te hibridno prezime tursko-hrvatskoga postanja Uzunvuković (‘visoki Vuk’). Napomenimo i da se danas po naglasku u Crnoj Gori razlikuju neka hrvatska (Vuksānović), crnogorska (Vüksanović) i srpska (Vuksánović) prezimena, a u Boki kotorskoj prezime se Petrović naglašava trojako: Pêtrović (Kavač), Petrövić (Krašići) i Pëtrović (Škaljari i Kotor).

Nadimačka prezimena – od gromkih Gromanića do srećonosnih Ogurlića

Nadimačkoga su postanja prezima u kojima se odražava vanjšтина prvotnih nositelja (Brkan i Brkanović < brk, Burović < burav ‘nizak i trbušast’, Ciko i Lasić < ciko/lase ‘osoba sa sijedom pramenovima’, Debelja < debeo, Gromanić < groman ‘gromak’, Mrković < mrk

‘tamnoput’, Perčin < perčin ‘pletenica’, Uzunović < uzun ‘visok’), tjelesne mane (Čulić < čulav ‘koji je bez jednoga uha’, Grbac < grba, Rončević < hrom), nazivi dijelova tijela (Glavanović < glava), rodbinski nazivi (Babić < baba, Đedović < djed), nazivi životinja (Butorac < butor ‘morski pas’, Čakalović < čakao/čakal ‘čagalj’, Čížek < čížek ‘čížak, vrsta zebe’, Glavoč < glavoč ‘vrsta ribe’, Golub, Kosović < kos, Sajčević < sajko ‘konj žučkastosive boje’ te Biza i Bizović < bidzin ‘pas’), biljaka (Fažo < fažol ‘grah’), mitoloških bića (Bauković < bauk, Zmajević < zmaj), prehrambenih proizvoda (Škanata < škanata ‘dvopek’, Žmira/Žmirić < žmire ‘čvarci’), predmeta iz kućanstva (Pinjata < pinjata ‘vrsta posude’, Vreteničić < vreteno) i vjetrova (Garbin < garbin ‘vrsta jugozapadnoga vjetra’). U nadimačkim se prezimenima ujedno zrcali društveni položaj (Beskuća < beskuća ‘beskućnik’, Palangić < palanga/palanka ‘gradić ili utvrda u provinciji’) i utjecaj na okolinu (Ogurlić < ogurlija ‘srećonoša’). Vjerojatno je i dio prezimena neprozirnoga postanja nastao od nadimaka, primjerice Počanić i Sbutega.

Prezimana prema nazivima zanimanja – biskupi, carevi, hodže i tabadžije

Nazivima su zanimanja i titulama motivirana prezimena Alferović/Alfirović (< alfijer ‘zastavnik’), Biskupović (< biskup), Carević (< car), Erceg(ović) (< herceg ‘vojvoda’), Kamenarović (< kamenar ‘obrađivač kamena’), Kaštelanović (< kaštelan ‘upravitelj tvrđave’), Klačević (< klakar ‘proizvođač vapna’), Knežević (< knez), Kovač, Kovačević i Kovačić (< kovač), Lanceroti (< lancerot ‘lađar’ ili ‘stjegonoša’), Odžić (< hodža ‘muslimanski svećenik’), Pečarić (< pećar ‘pekar’ ili ‘proizvođač vapna’), Schubert (u nekim je njemačkim dijalektima Schubert ‘postolar’), Sindik (< sindik ‘gradski službenik’), Šaltić (< šaltur ‘krojač’) i Tabadžić (< tabadžija ‘štavljač kože’), a vjerojatno i Banelli (prezime je moglo nastati potalijančivanjem prezimena Ban ili Banović).

Prezimana prema podrijetlu prvotnih nositelja – od Katalonije do Anadolije

Prema imenu gradu podrijetla prvotnih nositelja nastala su prezimena Brguljan (< Brgulje ‘zaselak u Grblju’), Verona (< Verona ‘grad u Italiji’), Zeničanin (< Zenica) i Zgradić (< Zgrade ‘naselje kod Bara’), a prema imenu pokrajine prezime Karaman (< Karamanlija ‘stanovnik pokrajine u središnjoj Turskoj’). Etnonimskoga su postanja prezimena Katelan (Katalonac; u bokeljskim se obiteljskim predajama često spominje španjolsko podrijetlo, što je vjerojatno odrazom pogibije pripadnika španjolskih postrojba tijekom osmanlijske opsade Herceg-Novoga 1539. pod vodstvom Hajrudina Barbarose), Madžar (Mađari su ponegdje na hrvatskome ozemlju smatrani crnomanjastima, a u Drivastu je zabilježeno i prezime Ungaro), Hrvat (narodno se ime Hrvoje u Kotoru spominje u XV. stoljeću, a predstavnik se Spičana na Porti u Carigradu nazivao Hrvat-bašom) i Slovinić (usp. Slovinac ‘Slaven, Hrvat’). Jedan je od najpoznatijih Kotorana, koji je donio moći svetoga Tripuna, bio Andrija Saracen (< Saracen ‘Arapin’), a velik je dio kotorske povijesti obilježila obitelj Bizanti (< Bizant).

Zaključak

Prezimana su Hrvata u Crnoj Gori najstarija u toj državi. Postupak je poprezimenjavanja otpočeo u Kotoru i Baru već u XII., a sve je društvene slojeve zahvatio u XIV. i XV. stoljeću. Zbog povijesnih okolnosti razvoj hrvatskih prezimena u Crnoj Gori nije posve istovjetan. Konačnim padom Herceg-Novoga i Risna 1539. zapadni je dio Boke kotorske na 150 godina odvojen od ostatka zaljeva, što je dovelo i do velikih promjena u narodnosnome sastavu mjesnoga stanovništva. Ipak, područje je od Sutorine kod Herceg- -Novoga do Kufina između Petrovca i Sutomora, uz iznimku Grblja, razmjerno jedinstveno te se uz temeljni hrvatski sloj u prezimenskome fondu znatno odrazio i strani, mletački. Padom Bara pod osmanlijsku vlast 1571. hrvatsko se katoličko stanovništvo počinje postupno iseljavati. Iseljavanje je ubrzano u drugoj polovici XVII. stoljeća nakon neuspješnih mletačkih pokušaja oslobađanja grada od Osmanlija kad su Hrvati prestali biti većinom u samome gradu, ali su većinskim stanovništvom još dva stoljeća ostali u području zapadno od grada.

Područje je Šestana u barskome zaleđu potpalo pod osmanlijsku vlast još 1479., a s vremenom je postalo dvojezičnim hrvatsko-albanskim. U barskome kraju uz stariji i noviji romanski jezični sloj u prezimenskome fondu bilježimo snažan turski utjecaj. U naseljima su bližim Skadarskomu jezeru prezimana nastajala pokraćivanjem antoponimijske formule, koja se sastojala od osobnoga imena i

pridjeva tvorenoga od očeva imena (npr. Marstijepović ili Marvučić). U Boku kotorsku se, pak, tijekom austrougarske uprave doseljavalo stanovništvo i iz drugih dijelova Habsburške Monarhije (usp. prezime Schubert). Bez obzira na različite jezične slojeve koji su se odrazili u prezimenima Hrvata u Crnoj Gori, a koja su prežitkom burne i bogate povijesti, ona pripadaju zajedničkoj imenoslovnoj baštini koja se zapisivala u notarskim knjigama, ali se i u burnim trenutcima čuvala u narodnome pamćenju da bi dočekala trenutke slobode.

Vidović, Domagoj. 2019. Od Verona do Uzunvukovića – pogled u prezimenski fond Hrvata u Crnoj Gori. *Hrvatski jezik* 6/1. 14–21.
<https://hrcak.srce.hr/file/318211>

FOLIA ONOMASTICA CROATICA 28 (2019)

DOI <https://dx.doi.org/10.21857/moxpjhgzpm> UDK
811.163.42'373.232(497.16) Izvorni znanstveni rad
Rukopis primljen 18. III. 2019.
Prihvaćen za tisak 23. IX. 2019.

DOMAGOJ VIDOVIĆ

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
dvidovic@ihjj.hr

POGLED U PREZIMENSKI FOND HRVATA U CRNOJ GORI²

² Rad je izrađen na istraživačkome projektu Istraživanje antroponimije na tlu Hrvatske u XV. stoljeću – CroNominaXV (IP-2018-01-6053), koji u cijelosti financira Hrvatska zaklada za znanost i koji se provodi u ustanovi nositelju projekta Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Ovom prigodom zahvaljujem predsjedniku Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore Zvonimiru Dekoviću na svesrdnoj organizacijskoj potpori i mnogim kulturološkim, povijesnim i jezičnim podatcima tijekom arhivsko-terenskoga istraživanja provedenoga od 15. do 24. studenoga 2018. u Boki kotorskoj i Baru te na dostupnosti i nakon povratka u Hrvatsku. Ujedno zahvaljujem svojim susretljivim sugovornicima i domaćinima Gracijeli Čulić (na usmenome upućivanju u razvoj i posebnosti bokeljske antroponimije, pravoj malojoj školi bokeljske onomastike), Slavku Dabinoviću (na upućivanju u antroponomastičke i toponomastičke radove objavljene u Godišnjaku Pomorskoga muzeja u Kotoru), Dijani Milošević (na strpljivosti i dostupnosti tijekom i nakon istraživanja) u Kotoru, Ani Vuksanović (na organizacijskoj pomoći u održavanju predavanja za učenike i građanstvo u Donjoj Lastvi) u Tivtu te Savi Markoviću (na poklonjenim knjigama i kratkome uvodu u antibarejski idiom), Vladimiru Marvučiću (na upoznavanju s barskom poviješću, arheologijom i etnologijom) i Iliji Vukotiću (na upućivanju u žive antroponimijske kategorije u Zupcima i na dijalektnim podatcima) u Baru na pomoći tijekom istraživanja. Vladimiru Marvučiću i Ani Vuksanović zahvaljujem na izvornome izgovoru prezimena Hrvata u Crnoj Gori, Zvonimiru Dekoviću i Dijani Milošević na dodatnim provjerama jezičnih podataka, a svima zajedno na nizu izvanjezičnih podataka bez kojih je nemoguće valjano tumačiti antroponime. Također zahvaljujem Maji Katušić i Marinku Tomasoviću na pomoći u pripremi istraživanja te načelnici Arhivskoga odsjeka – Istorijškoga arhiva u Kotoru Snežani Pejović na iznimnoj susretljivosti.

U radu se obrađuje 309 hrvatskih prezimena u Crnoj Gori u područjima u kojima su Hrvati autohtono stanovništvo (Boka kotorska, Spič, Bar s okolicom i Šestani). U prvome se dijelu rada donose dijalektološki podatci pri čemu se ističe neuključenost govora istočno od Boke kotorske u hrvatska dijalektološka istraživanja te činjenica da su govori na širem barskom području jedini dio hrvatskoga neprekinutog jezičnog područja koji izravno graniči s albanskim. Zatim se naznačuje razvoj antroponimijske formule na koju su uvelike utjecale različite povijesne prilike (ponajprije osmanlijska osvajanja, ali i razgraničenje u današnjoj Crnoj Gori nakon povlačenja Osmanlija iz tih krajeva). Prezimena se u središnjemu dijelu rada dijele s obzirom na motivaciju i jezično postanje. Ujedno ih se uspoređuje s prezimenima koja nose pripadnici ostalih naroda (pripadnici drugih južnoslavenskih naroda i Albanaca) koja nastanjuju navedeno područje.

Ključne riječi: prezimena, antroponimijska formula, motivacijska razredba, jezično raslojavanje, Hrvati, Crna Gora

1. Uvod

U ovome se radu obrađuju hrvatska prezimena u primorskome dijelu Crne Gore i u dijelu njegova neposrednoga zaleđa u kojemu su Hrvati autohtono stanovništvo, odnosno hrvatska prezimena u Boki kotorskoj (području koje obuhvaća današnje općine Herceg-Novi, Kotor, Tivat i Budva), Spiču (području između Budve i Bara), Baru s prigradskim naseljima te u Šestanima, području sjeverno od planine Rumije prema Skadarskome jezeru smještenomu između Crmnice i Krajine.

Vrela su za proučavanje onimije na crnogorskome dijelu Jadranskoga mora vrlo brojna. Koliko je cjelokupno područje u toponomastičkome smislu važno, dostatno govori obilje građe iznesene u radovima Petra Skoka (1928., 1934. i 1950.). U antroponomastičkome se smislu njime bavio Konstantin Jireček (1962.) pri tumačenju romansko-slavenskih odnosa u gradovima na istočnojadranskoj obali i jezičnoj raščlambi mnogih osobnih imena, pridjevaka i prezimena u Kotoru, Budvi, Baru i Ulcinju. Gracijela Čulić (ponajprije u Čulić 1991. i 1996.) iscrpno je obradila bokeljsku antroponimiju, tivatskim se područjem antroponomastički bavio

Stipe Kekez (2014.), a Savo Marković (2014.) u okviru je proučavanja stanovništva srednjovjekovnoga Bara višerazinski obradio razvoj antroponimijske formule u Baru i okolici raščlanivši antroponime s obzirom na njihovo jezično podrijetlo te vjeroispovijest i društveni položaj njihovih nositelja.

Osim u djelima navedenih autora prezimenska je građa raspršena po različitim historiografskim, rodoslovnim, demografskim, etnološkim, kulturološkim književnopovijesnim i inim studijama. Studije i monografije Lovorke Čoralić (osobito Čoralić 1996, 2000, 2006a, 2006b, 2007) o bokeljskim i barskim Hrvatima te njihovu iseljeništvu iznimno su vrelo podataka o prezimenima Hrvata u Crnoj Gori. Podatci o čestoci pojedinih osobnih imena u Kotoru koje navodi Maja Katusić (2013.) rasvjetljuju nastanak dijela prezimena motiviranih osobnim imenima. Mnoga su bokeljska prezimena zapisana i u svojevrsnome kulturološkom vodiču kroz Boku kotorsku Vande Babić (2019.), a tivatska u radovima i monografijama Anite Mažibradić (poglavitno u Mažibradić 2015.). Za cjelokupno su barsko područje osobito važni radovi Ivana Jovovića (poglavitno Jovović 2011.) u kojima su obrađene matične knjige Barske nadbiskupije, a za Šestane monografija Đoke Dabovića (2006.).

U ovome ću se radu ograničiti na prezimenski fond, koji se počeo razvijati još koncem XII. stoljeća, ali se u punoj mjeri oblikovao i sve slojeve stanovništva obuhvatio u XIV. i XV. stoljeću³. On je osobito važan jer dokazuje autohtonost i neprekinutost stanovanja bokeljskih i barskih Hrvata u priobalnome dijelu današnje Crne Gore te u barskome zaleđu, a iz njega se mogu iščitati različiti strani utjecaji (supstratni i adstratni) te rekonstruirati povijesno rasprostiranje hrvatskoga narodnog prostora prije osmanlijskih

³ Gracijela Čulić (1996: 118, 124) navodi XIV. stoljeće kao prijelomno jer se tad i u samome Kotoru i izvan kotorskih gradskih zidina sve češće bilježe prezimena slavenskoga jezičnoga postanja, a na prijelazu iz XIV. u XV. stoljeće već se bilježe po tri naraštaja nositelja narodnih imena po muškoj liniji unutar jedne obitelji, što svjedoči o slavenskoj prevlasti. Da je udio Slavena u Kotoru bio znatan i nekoliko stoljeća prije, upućuje hidronim *Parilo* unutar gradskih zidina, čije je ime potvrđeno u vrelima 1159. (Lalošević 2016: 121)

osvajanja. Prezimena su Hrvata u Crnoj Gori odrazom neprekinutosti hrvatske prisutnosti u današnjoj Crnoj Gori, a razlike su među njima, poglavito kad je riječ o njihovu jezičnome postanju, posljedicom vrlo različitih povijesnih okolnosti na razmjerno uskome području.

Najveće su promjene u prezimenskome fondu uvjetovane osmanlijskim osvajanjima. Na prijelazu je iz XV. u XVI. stoljeće Boka kotorska razdvojena na sjeverozapadni i jugoistočni dio te je područje od Sutorine do Perasta pripalo Osmanlijskome Carstvu, a kotorsko i tivatsko područje ostalo pod trajnom mletačkom vladavinom. Prije osmanlijskih osvajanja većina je Boke kotorske bila katolička uz postupan porast pravoslavnoga stanovništva u rubnim područjima (poput Luštice), pa je ondje u XV. i XVI. stoljeću bilo i unijatskih svećenika, a neke su katoličke crkve postale pravoslavnima (Blechová Čelebić 2007: 66). Budva je, pak, kao katolički grad, još od razdoblja Nemanjića na zapadu graničila s pravoslavnim Grbljem, područje je Paštrovića postupno popravoslavljeno tijekom mletačko-osmanlijskih ratova, a katolici su se održali samo u gradskome prstenu i Lastvi (današnjemu Petrovcu na Moru). Nakon oslobođanja sjeverozapadnoga dijela Boke kotorske i ondje je znatno izmijenjen sastav stanovništva doseljavanjem pravoslavnoga stanovništva iz istočne Hercegovine. Tijekom mletačke vladavine u Boku kotorsku doseljavali su se i Hrvati iz ostatka Dalmacije, a tijekom austrougarske uprave iz gotovo svih hrvatskih krajeva te su, kao najmnogobrojnija katolička skupina, Hrvati u svoj korpus uklopili pripadnike drugih katoličkih naroda koji su nastanjivali Boku kotorsku: od autohtonih (koji su se stopili s Hrvatima već u kasnome srednjovjekovlju) i doseljenih Romana do Čeha, Nijemaca i drugih. Barski je kraj u predosmanlijskome razdoblju imao najšire katoličko zaleđe koje se protezalo sve do Skadarskoga jezera. Iz njega se grad demografski obnavljao. Godine 1479. pod Osmanlije su pali Šestani, a padom Bara 1571. stanje se stubokom mijenja, poglavito nakon neuspješnih mletačkih pokušaja zauzimanja grada u XVII. stoljeću. Hrvatsko se stanovništvo postupno povlači iz grada, ali ostaje većinskim u Spiču sve do Prvoga svjetskog rata te znatno zastupljeno u Baru, barskim prigradskim naseljima i Šestanima do danas. Berlinskim kongresom 1878. barsko je područje podijeljeno između Habsburške Monarhije,

kojoj je pripao Spič, i Crne Gore (kojoj su pripali Bar i Šestani). Barsko je područje ujedno jedini dio hrvatskoga neprekinutog narodnog prostora koje graniči s albanskim narodnim prostorom te je od pada Ulcinja 1571. najistočnijom točkom hrvatskoga narodnog prostora na jadranskoj obali, a Barska je nadbiskupija najistočnija članica Papinskoga hrvatskog zavoda svetoga Jeronima od njezina početka. U njoj je hrvatski i danas jedan od bogoslužnih jezika. Područje je Šestana, pak, posebno po višestoljetnoj dvojezičnosti. Naime, tamošnji Hrvati govore hrvatskim i albanskim jezikom.

Prezimana su Hrvata u Crnoj Gori antroponomastički dosad bila uglavnom obrađena općenito (ponajprije na temelju romansko-slavenskih odnosa⁴), pojedinačno (ako je prezime bilo etimološki izazovno) ili područno (primjerice, tivatska). Stoga se nije mogla stvoriti vjerodostojna slika o njihovoj motivaciji i jezičnim slojevima koji su se u njima odrazili te njihovim međusobnim razlikama. Ujedno ih se nije moglo usporediti s prezimenima pripadnika ostalih naroda koji su živjeli i žive na tome području niti ih uklopiti u hrvatski prezimenski mozaik.

U radu je iznesen presjek autohtonih hrvatskih prezimana u Crnoj Gori zabilježenih od XIV. stoljeća, kad su Hrvati demografski prevladali u Kotoru i Baru, gradovima dotad uglavnom napučenim romanskim stanovništvom, do danas. Obuhvaćena su prezimana etničkih Hrvata (starosjedilaca i doseljenika) uključujući i ona čiji su nositelji asimilirani i uklopljeni u druge nacionalne korpuse (ponajprije crnogorski i srpski), ali i prezimana drugih naroda uklopljena u hrvatski narodni korpus⁵.

⁴ Gracijela Čulić (1996.) obradila je određene motivacijske obrasce (poglavito prezimana uvjetovana osobnim imenima i nadimcima) u oblikovanju bokeljskih prezimana, a Savo Marković (2014.) bavio se postanjem imena srednjovjekovnih vlasteoskih rodova, koja su se poslije prometnula u prezimana. Budući da je u XV. stoljeća u Baru prevladalo hrvatsko katoličko stanovništvo, obrađena su mnoga hrvatska prezimana.

⁵ Romanski je (ponajprije vlaški) supstrat bio snažan i u crnogorskom zaleđu te se danas među pripadnike crnogorskoga i srpskoga naroda ubrajaju i potomci romaniziranoga autohtonog stanovništva u današnjoj Crnoj Gori te pripadnici drugih etničkih skupina. U posljednje se vrijeme katkad zlorabi činjenica da dio suvremenoga hrvatskog narodnog korpusa čine i potomci autohtonih Romana iako je to svojstveno čitavome istočnojadranskom priobalju od Kopra preko Zadra do

2. Povijesni presjek inojezičnih utjecaja na mjesne govore

Povijesne su okolnosti uvelike utjecale na crte mjesnih govora Hrvata u Crnoj Gori. U crnogorskom se priobalju govorilo dalmatskim jezikom koji se u literaturi nazivao barskoromanskim i labeatskim jezikom (Muljačić 1999: 3) ili antibarejskim dalmataromanskim idiomom (Marković 2006: 14) te koji se u kontinuitetu najduže održao u Baru.⁶ Njegovi su prežitelji najrazvidniji u toponimiji, poglavito u toponimima antroponimskoga postanja tvorenim pridjevom *san(c)tu(s)*: *Sušćepan* ‘sveti Stjepan’ – starije ime Herceg-Novoga, a danas ojkonom sjeverno od Igala te povijesno ime negdašnjega otoka, a danas poluotoka Sveti Stefan kod Budve, *Sutorina* ‘sveta Marija’ – naselje kod Herceg-Novoga, *Sutomora* ‘sveta Marija’ – ojkonom kod Bara, *Sutomorščica* ‘sveta Marija’ – ojkonom u Crmnici, *Sutulija* ‘sveti Ilija’ – brdo kod sela Zagora u Grblju (možda i Stoliv), *Sutvara* ‘sveta Barbara’ – naselje kod Kotora, *Stivan* ‘sveti Ivan’ – hodonim u Budvi, *Stivančica* ‘sveti Ivan’ – obalni toponim u Spiču, *Sustaš* ‘sveti Anastazije’ – ojkonom kod Bara, *Suban* ‘sveti Urban’, *Sutorman* ‘sveti Roman’ – brdo između Bara i Crmnice, *Velja i Mala suta* < *suta* ‘sveta’ – toponimi u Zupcima kod Bara, *Velja i Mala Vrsuta* < *suta* ‘sveta’ – gora iznad Sutomora i *Sućekla* ‘sveta Tekla’ – predio u Sutomoru (za barski dio usporediti Marković 2006: 21). Mlađi je romanski (ponajvećma mletački) utjecaj, zbog dugotrajnosti mletačke vladavine (1420. – 1797.) i dviju austrijskih uprava (do 1914.) tijekom kojih je talijanski jezik bio službenim jezikom ili jezikom uprave te vrelom jezične nadgradnje, najizraženiji u istočnome dijelu Boke kotorske. Štoviše, još i danas postoje neki toponimi za koje se usporedno upotrebljava talijanski (*San Giovanni* i *Tre sorelle*) i hrvatski (*Sveti Ivan* i *Tri sestre*) primjerice, lik. Pritom treba imati na umu kako u Boki kotorskoj u preporodnome razdoblju nadijevanje romanskih imena

Ulcinja i Drača. Udio autohtonoga predslavenskog stanovništva u zaleđu također nije bio malen, iako o tome nemamo ni izbliza toliko pouzdanih podataka kao iz priobalnih i otočnih gradova, ali se ta činjenica često prešućuje kad se razmatra etničko podrijetlo pripadnika drugih južnoslavenskih naroda.

⁶ U Kotoru i Budvi izumro je oko 867. nakon saracenske najezde, ali je vjerojatno oživljen (Marković 2006: 17). Barskoromanski se u samome Baru održao sigurno barem do konca XIV. stoljeća (Marković 2006: 32).

te uporaba talijanskoga jezika nisu imali političke konotacije kao u ostatku Dalmacije i Istri jer se time naglašavala razlika u odnosu na pravoslavno stanovništvo. Hrvatsko je stanovništvo prilagodilo romansko obalno te (kao katoličko) crkveno i kulturno nazivlje te ga uklopilo u vlastiti imenski sustav (i antroponimijski i toponimijski) te je prema njemu bilo znatnije otvoreno od pravoslavnih stanovnika Boke kotorske.

Turski je jezični utjecaj ovisio o dugotrajnosti osmanlijske vladavine. Naime, istočni i južni dio Boke kotorske (uz iznimku Glogovca i Orahovca) i Budva s Paštrovićima nikad nisu bili pod osmanlijskom vlašću. U istočnome je dijelu Boke kotorske iznimka Grbalj, koji je pod Osmanlijama ostao 1497. – 1715. Zapadni je dio Boke kotorske (uz iznimku Đurića, Kostanjice, Lipaca i Strpa) bio pod Osmanlijama 1482. – 1687. uz kraće prekide. Šestani su pod osmanlijsku vlast pali 1479., a Bar i Spič 1571. Šestani su i Bar pod osmanlijskom vlašću ostali sve do 1878. Spič je, pak, nakon oslobođanja od Osmanlija pripao Habsburškoj Monarhiji te je unutar nje bio najistočnijom općinom s katoličkom većinom u Kraljevini Dalmaciji unutar koje je ostao do 1918. S jačanjem osmanlijske vlasti postupno je jačao albanski utjecaj poglavito u Šestanima (opširnije o albansko-slavenskim prožimanjima u Crnoj Gori vidjeti u Đokaj 1984.), što je posljedica već spomenute činjenice da se ondje već više stoljeća govori *naški i arbanaški*.

Kad je riječ o najnovijemu razdoblju, treba naglasiti kako je barski kraj u sastav Crne Gore ušao 1878., a Boka kotorska i Spič dijelom su Crne Gore formalno-pravno postali tek 1945., s tim da je Boka kotorska dijelila sudbinu priobalne Dalmacije gotovo 600 godina.⁷ Unatoč višestoljetnoj izdvojenosti od ostatka Dalmacije (i time od hrvatskoga narodnog korpusa) zbog utjecaja se Katoličke Crkve hrvatska jezična nadgradnju u Baru i neposrednoj okolici upućuju do danas zabilježeni leksemi *krùk* i *krùv* ‘kruh’ (genitiv jednine *krùa*) te *jùva* ‘juha’.

3. Neke crte mjesnih govora

⁷ O jezičnoj nadgradnji koja je izraženije crnogorska u mlađih bokeljskih Hrvata nego u starijih vidjeti u Vulić-Vranković 2011.

U dijalektološkome se smislu govori Hrvata u Crnoj Gori svrstavaju u istočnohercegovačko-krajiški i zetsko-južnosandžački dijalekt (prema Lisac 2003). Istočnohercegovačko-krajiški ili novoštokavski (i)jekavski dijalekt (Lisac 2003: 98) u Boki kotorskoj (kojim govori oko 15 % Hrvata u Crnoj Gori) prostire se od Sutorine do Risna te hrvatski govori pripadaju njegovu istočnohercegovačkomu podijalektu (prema Okuka 2008: 72–78). Sa susjednim govorima dubrovačkoga područja i hrvatskim govorima u jugoistočnoj Hercegovini istočno od Orahova Dola (Halilović 1996: 157–159) hrvatskim je govornicima istočnohercegovačko-krajiškoga dijalekta u Crnoj Gori zajednička sklonidba *Ivo* – *Iva*.

Većina Hrvata u Crnoj Gori govori zetsko-južnosandžačkim ili nenovoštokavskim ijekavskim dijalektom. U literaturi se obično unutar toga govora izdvajaju govori bokeljskih Hrvata i perojski govor. Josip Lisac (Lisac 2003: 122–124) drži da su hrvatski bokeljski govori mogli pripadati zapadnoštokavskome narječju⁸, naglašava njihovu dubinsku povezanost s obližnjim govorima dubrovačkoga područja te ističe da je sličnost mjesnih govora ovisna o pripadnosti pojedinim ustrojbenim jedinicama unutar Katoličke Crkve. Izvorni se dvonaglasni naglasni sustav (s kratkim i dugim silaznim naglaskom) dosljednije čuva na užemu kotorskome području (primjerice, *katedrâla*), a u Lepetanima i Tivtu preteže tronaglasni sustav (uz dva silazna naglasna dijelom je inventara dugouzlazni⁹; primjerice, *katedrâla*; u antroponimiji *Póčanić*, *Vélič*). U hrvatskim se mjesnim govorima često gube prednaglasne¹⁰ i

⁸ Lisac (2003: 122) navodi kako u bokeljskim govorima nema šćakavizama tipa *ognjišće*, no istražujući mjesnu toponimiju na terenu sam potvrdio toponimski lik *Stražišće*, riječ je o predjelu u kotorskome predgrađu Škaljari, koji je zabilježio još Cjelimir Stanić (1978: 136). Iako bi se pojava mogla tumačiti jednačenjem u govorima u kojima je *š* fonem, držim da je riječ o šćakavizmu jer su toponimi tvoreni nastavkom *-išće* zabilježeni na arealno vrlo ograničenome području jugoistočne Hercegovine i južne Dalmacije (usp. Vidović 2014: 181), a nisu, primjerice, u Gornjoj Hercegovini i ostatku Crne Gore, gdje je *š* također fonemom.

⁹ Usp. Lisac 1998: 202.

¹⁰ U Tivtu se doseljenike iz unutrašnjosti Crne Gore upravo prepoznaje po naglašenijim prednaglasnim dužinama (npr. *zagrādīo*).

zanaglasne¹¹ dužine, a u Donjoj Lastvi zabilježio sam u 3. licu jednine i množine da se dugouzlazni naglasak sustavno ostvaruje kao akut u u glagolima tipa *dāje* – *dāju* i *prodāje* – *prodāju*¹², što bi moglo upućivati na starije naglasno stanje.¹³

Govori se barskih Hrvata ne uvrštavaju u hrvatske dijalektološke zemljovide, ali se kao ogledni tekstovi mrkovićkih govora (Luka Vujović 1969: 376, 377) i zetsko-raškoga dijalekta srpskoga jezika (od Vujovića preuzeo Miloš Okuka 2000: 189, 190) donose tekstovi Petrovice Vreteničić iz katoličkog sela Zupci, čije se glavar sve do oslobođenja od Osmanlija nazivao Hrvat-bašom. Govori se barskoga područja mogu podijeliti na govore samoga Bara i njegovih prigradskih naselja te govore Spiča (prepoznatljivi su po vokalizmu¹⁴) i Šestana (riječ je o dvojezičnome slavensko-albanskome području). Oni su bliski crničkim govorima koji su temelj perojskomu govoru te zavređuju veću pozornost hrvatskih dijalektologa i stoga što su jedini kao dio hrvatskoga dijalektnog kontinuuma graniče s albanskima¹⁵. Albanski je utjecaj u Šestanima razvidan u fonologiji, primjerice u djelomičnome nerazlikovanju *l* i *l'*. U prezimenskome fondu postoje razlike u izgovoru između barskih hrvatskih prezimena i hrvatskih prezimena u jugoistočnome (staroštokavskome) dijelu Boke kotorske (primjerice, *Ivđović* i *Îvović*, *Märinović* i *Marinović*, *Märović* i *Mârović*, *Mědović* i *Mêdović*, *Trîpović* i *Trîpović*), a različit naglasak na cjelokupnome području počesto upućuje na različito narodnosno podrijetlo (primjerice, u barskome kraju prezime *Märović* nose Hrvati, a *Marövić* Crnogorci;

¹¹ Gubljenje je zanaglasne dužine zabilježeno i u govorima dubrovačkoga područja (Halilović 1996: 152). Dužina se češće gubi iza silaznoga sloga (npr. *mòle*, *sùdar*).

¹² Akut se kao aloton pojavljuje i u svim sličnim glagolima koje sam ispitao, primjerice *obećāju*, *kritikāje* i slično. Za dalekosežnije su zaključke potrebna iscrpnija istraživanja. Za govor Gornje Lastve vidjeti u Vulić-Vranković 2011.

¹³ Za hrvatsku je jezičnu povijest važan podatak da su Kotorani u djelima Marina Držića, čija obitelj potječe iz Kotora, čuvali dočetni *l* u glagolskome pridjevu radnom (npr. *iskal*, *vidil* itd.).

¹⁴ Pritom treba imati na umu da je promjena dugoga *a* u *q* u priobalnome dijelu barskoga kraja odraz romanskoga utjecaja (primjerice, *Jqne*, *Mqre*, *salqta* i sl.) iako se ona događa i u albanskome jeziku.

¹⁵ O granici između slavenskih (autor ih naziva srpskima) i albanskih govora u XV. stoljeću vidjeti u Pešikan 1989.

u Boki kotorskoj Hrvati nose prezime *Vuksanović*, Crnogorci *Vuksanović*, a Srbi *Vuksanović*). U prezimenima sjeverozapadnoga (novostokavskoga) dijela Boke kotorske dosljedno se čuva čeon naglasak (primjerice, *Ercegović*), ali i ondje naglasak katkad upućuje na različito narodnosno podrijetlo (Hrvati nose prezime *Mándić*, a Srbi *Mändić*).

Zajedničko je dijelu bokeljskih i barskih govora očuvanje poluglasa (Lisac 2003: 122, Okuka 2008: 171), glas *ʒ* kao zvučni parnjak glasu *c* u romanskim (npr. *bronʒin*, *ʒinzula*) i turskim (npr. *biʒin*¹⁶, *zanât*) posuđenicama¹⁷ (usp. i Petrović 1981: 525), adrijatizmi (primjerice, zamjena *-m* > *-n*), provođenje treće jotacije (što se ogleda i u prezimenima *Četković*, *Đedović* i *Šćepčević*¹⁸), gubljenje dijela prednaglasnih i zanaglasnih dužina (Okuka 2008: 176), određeni arhaizmi u temeljnome leksiku¹⁹ te, što se ne navodi u literaturi, ušćuvana naglasna paradigma *c* u pridjevskoj sklonidbi svojstvena zapadnoštokavskomu dijalektu (usp. *mlâd* – *mlâda*/*mlâda* – *mlâdo*). I među bokeljskim i među barskim Hrvatima zabilježio sam tvorbu futura II. od svršenoga prezenta glagola *biti* i infinitiva (*âko bûdên/bûden činîť* u Boki kotorskoj ili *âko bûdêm/bûdem odîť* u Zupcima²⁰), inače raširenu u južnočakavskim govorima i hrvatskim štokavskim ikavskim, (i)jekavskim i ikavskim govorima od Makarskoga primorja i Neretvanske krajine do istočne Hercegovine i Konavala (usp. Vidović 2014: 41).

Leksički su govori Hrvata u Crnoj Gori znatno raznoliki te je u njima znatan udio supstratnih i adstratnih romanizama, turcizama i albanizama.

Iz svega je navedenoga razvidno kako bokeljske govore potrebno dodatno istražiti, ponajprije i naglasno i morfološki, a govore

¹⁶ Navedeni apelativ Đuro Daničić dovodi u vezu s turskim apelativom *büz* ‘koza’ (ERHSJ I: 165).

¹⁷ U barskome se kraju ona pojavljuje i u riječima temeljnoga slavenskoga podrijetla kao što su *ʒvono* ‘zvono’ i *ʒubi* ‘zubi’. Slično je i u Zažablju i u Popovu (npr. *bronʒin*, ali i *ʒora*; Vidović 2014: 38).

¹⁸ U Boki kotorskoj u povijesnim su vrelima potvrđeni i ikavski likovi kršćanskoga imena *Stjepan*, primjerice *Stipan* i *Stipe* u XIV. stoljeću (Čulić 1996: 206).

¹⁹ U Baru su posve obični glagoli *obîdovat* ‘objedovati’ te *grêšť* (u 1. licu jednine prezenta *grêm* i *gredêm*).

²⁰ U Zupcima je navedena pojava znatno rjeđa nego u Boki kotorskoj.

barskoga kraja uvrstiti u hrvatska dijalektološka istraživanja i zbog povijesnojezičnih razloga i zbog toga što su najistočniji hrvatski autohtoni govori na istočnoj obali Jadranskoga mora te jedini govori na hrvatskome neprekinutom narodnom prostoru²¹ koji su u izravnome doticaju s albanskim jezikom. Osim što su bliski perojskomu govoru²² važni su i za poznavanje obaju jezika (hrvatskoga i albanskoga) zadarskih Arbanasa jer su se 1726. – 1739. pod vodstvom zadarskoga nadbiskupa Vicka Zmajevića na zadarsko područje doselili Barani uglavnom iz dvojezičnih Šestana, pa su šestanski govori ključni u razumijevanju hrvatsko-albanskih jezičnih ispreplitanja.

4. Pogled u razvoj antroponimijske formule Hrvata u Crnoj Gori

Kotorska je, a time i bokeljska povijest obilježena, činom Andrije Saracena (*Andreaci Saracenis*), koji je 809. prenio moći svetoga Tripuna iz Carigrada u Kotor, a čija je imenska formula, uz osobno ime njegove supruge Marije (*Maria*), zapisana na svetčevu sarkofagu. Navedena su dva osobna imena ujedno odrazom činjenice da su bokeljska srednjovjekovna osobna imena u Kotoru do XIV. stoljeća uglavnom bila romanska i ponajvećma kršćanska²³. Postupno su se fonološki i različitim sufiksima sve više prilagođivala hrvatskomu jeziku (primjerice, razmjerno je često potvrđen hipokoristični sufiks *-če*: *Dominče*, *Marinče*, *Tripče*). Fond je

²¹ Govori su Hrvata na Kosovu enklave, nisu dijelom hrvatskoga dijalektnog kontinuuma.

²² U sam Peroj nisu naseljeni samo Crnogorci, nego i Hrvati iz barskoga kraja.

²³ Savo Marković (2014: 837) navodi kako su najčešća imena među barskim patricijima bila *Marinus* (*Marin*), *Johannes* (*Ivan*), *Nicholaus* (*Nikola*), *Petrus* (*Petar*), *Dominicus* (zapisan i kao *Mençe*; *Dominik*), *Antonius* (*Antun*), *Jacobus* (*Jakov*), *Luca* (*Luka*), *Paulus* (*Pavao*), *Marcus* (*Marko*), *Georgius* (*Đurađ/Juraj*), *Franciscus* (*Frano*), *Laurentius* (*Lovrjenac*), *Stephanus* (*Stjepan*), *Theodorus* (*Todor*), *Andreas* (*Andrija*), *Simon* (*Šimun*), *Ascanius* (*Askanije*) i *Sergius* (*Sergije/Srđ*). U Dubrovniku su, pak, u XIV. stoljeću po podacima Nenada Vekarića (2018: 18) najčešća muška imena među vlastelom bila *Marinus* (*Marin*), *Nicholaus* (*Nikola*), *Johannes* (*Ivan*), *Matthaeus* (*Matej/Matija*), *Petrus* (*Petar*), *Michael* (*Mihael/Mihajlo*), *Junius* (*Junije/Džono*), *Blasius* (*Vlaho*), *Andreas* (*Andrija*) i *Martholus* (*Martol/Bartol*). Najčešće je muško narodno ime bilo *Vidoslav* (11. po brojnosti), a među prvih su deset ženskih imena tri bila narodna (*Desislava*, *Dobroslava* i *Radoslava*).

srednjovjekovnih kršćanskih imena u Kotoru i Baru poprilično sličan osobnoimenskomu fondu u ostalim istočnojadranskim gradovima od Krka i Raba do Ulcinja te uključuje osobna imena koja su odrazom osobnih imena zaštitnika gradova i biskupija (npr. *Tripun*) i kršćanska imena potvrđena isključivo na krajnjemu hrvatskom jugu (npr. *David*, *Hrvaš/Krve* < *Gervazije*, *Mojsija* te u manjoj mjeri *Juda*; kršćanska imena *Anto*, *Frano*, *Martol* < *Bartol* i *Pasko* svojstvena južnoj Dalmaciji), svetaca koji su se štovali diljem Dalmacije (*Base/Vasilj* < *Bazilije/Vasilije*, *Bitoje* < *Vid*, *Blaž/Vlaho*, *Donat*, *Dujam*, *Base* < *Bazilije*, *Marin/Maro/Maroje*, *Martin*, *Pelegrin*, *Saba/Sava/Savin*, *Sergije/Srđ*, *Todor*), ali i neka pokrajinska (lik *Mikula* svojstven čakavskim krajevima i južnoj Dalmaciji te pokraćena ženska imena tvorena sufiksom *-e*, npr. *Ane*, *Mare* i sl.), neka izrazito rijetka kršćanska imena (primjerice, kršćansko ime *Prokul* < lat. *Proculus*²⁴, koje se okamenilo u barskome rodnom imenu i poslije prezimenu *Prokulijan*) ili njihovi vrlo rijetki likovi (primjerice, hibridni lik *Jurađ* nastao križanjem osobnih imena *Juraj* i *Đurađ* i potvrđen još samo u Janjini na Pelješcu i Šipanu²⁵). Velik je broj zabilježenih inačica kršćanskoga imena *Ivan*, od temeljnih likova *Ivan* i *Jovan* (potonje osobno ime nije potvrđeno kod katolika²⁶), preko različitih inačica toga osobnog imena romanskoga postanja (*Džano*, *Džove*, *Điva*, *Đive*, *Zane*, *Zanko*, *Zvane*, *Žan*) do albanske inačice *Don*. Kršćanska su se imena odrazila i različitim toponimima, primjerice *Bartula* (< *Bartul*; Bar), *Dumidran* (< *Dimitrije*; Tivat), *Lovrjenac* (< *Lovrjenac* 'Lovro'; Lepetane) i *Menke* (< *Dominik*; Bar). U ranome je srednjovjekovlju potvrđen i velik broj romanskih imena, koja su se odrazila u rodnim imenima kao što su *Bizanti* (< *Bizantius*), *Buća* (< *Bocchi*) i *Gisla* (< *Gisilbertus*). Neka su se od njih već u kasnome srednjovjekovlju mijenjala u kršćanska (primjerice, *Paladin* i *Palma* u *Pavao*; usp.

²⁴ Jireček (1962: 195) navodi da se u sjevernoj Italiji štuju četiri sveta Prokula, od kojih je jedan stradao tijekom Dioklecijanovih progona kršćana početkom IV. stoljeća.

²⁵ U okolici je Onogošta, današnjega Nikšića, koncem XV. stoljeća potvrđen rođan lik *Jurđe* (Aličić 1985: 63, 75).

²⁶ Osobno je ime *Jovan* potvrđeno, primjerice, u pravoslavnim Mrkojevićima, ali ne i u katoličkim Šestanima 1485.

Vekarić 2018: 79, 80). U Kotoru i Baru ujedno su potvrđena i osobna imena stranoga podrijetla koja su latinizirana ili su prošla kroz romanski filter (primjerice, *Frederik/Friderik* < *Federicus/Federico/Federigo*, *Ludovik* < *Ludovicus/Lodovico*²⁷, *Oliver* < *Oliverus*, *Paladin* < *Paladinus*²⁸, *Sigismund/Žigmund* < *Sigismundus*). Nadijevanjem se kršćanskih imena svojstvenih Katoličkoj Crkvi²⁹ i stranih imena romanskoga ili germanskoga postanja naglašavala vjerska razlika između Hrvata katolika te pravoslavnih Crnogoraca i Srba. Upravo je zbog naglašavanja vjerske razlike izbor osobnih Hrvata u Boki kotorskoj u XIX. stoljeću neopterećen talijansko-hrvatskim političkim trvenjima koja su u većoj mjeri utjecala na osobnoimenski fond u većim dalmatinskim gradovima poput Splita (usp. Rogošić 2016.). S druge je strane, na području Barske nadbiskupije i u manjim naseljima u Boki kotorskoj osobnoimenski fond od početka vođenja matičnih knjiga poprilično sličan osobnoimenskomu fondu južnodalmatinskih naselja te se od sredine XVIII. stoljeća sveo na desetak muških i ženskih uglavnom kršćanskih imena.

Narodna su imena (primjerice, *Brdonja*, *Bogda*, *Bogoje*, *Bratan*, *Dabiživ*, *Deho*, *Dobra*, *Dobrovoj*, *Milat*, *Mileša*, *Nemil*, *Progon*, *Stoje*, *Uteha*, *Velika*, *Vuka*) u Kotoru u većoj mjeri zabilježena barem od XIII. stoljeća³⁰. Pritom ću izdvojiti povijesne potvrde osobnih imena motiviranih etnonimom *Hrvat*. Osobno je ime *Hrvoje* u Boki kotorskoj potvrđeno u prvoj polovici XV. stoljeća, a 1435. u Smederevu se spominje *Charvoe Novaković ex Pastrovichis* (Hrvoje

²⁷ Osobno se ime *Lujo* može izvoditi i od kršćanskoga imena *Luka* i od stranoga imena *Ludovik*.

²⁸ Uz osobna imena *Oliver* i *Paladin*, koja su se proširila iz književnih djela, valja istaknuti i nadimak *Merlin* (*Merlinus*) zabilježen Drivastu (Jireček 1962: 308).

²⁹ U osobnoimenski su fond ulazila i osobna imena nekih svetaca koji se vrlo rijetko štiju poput svete Sadalaberge/Salaberge (u kotorskim je matičnim knjigama u XVIII. st. zapisan lik *Salabergia*), kćeri alzaškoga vojvode, koja je živjela u VII. stoljeću (Katušić 2013: 30).

³⁰ Već se u XII. stoljeću u Boki kotorskoj navode neka narodna imena, primjerice *Belec* (*Beleç*) i *Gojslav* (*Gayslaus*) u XII. stoljeću (Martinović 2010: 282). Naslov je župana 1197. nosio izvjesni *Maurus* (Martinović 2011: 580), a u istome su dokumentu zapisana narodna imena *Drago* i *Dobrača*. Koncem se XII. stoljeća kao kotorski knezovi spominju *Bogdan* i *Desimir* (Martinović 2011: 585). U Dubrovniku je narodno ime *Vuk* zapisano već u VIII. stoljeću (Vekarić 2018: 13).

Novaković iz Paštovića³¹). Osobno je ime *Hrvatín* potvrđeno 1413. u Budvi (u dokumentu u kojemu se spominje Hrvatín Novaković; Jireček 1892: 68). Narodna su se imena odrazila i u toponimiji, primjerice narodna imena *Bogdaša* i *Dobrota* kojima su motivirani ojkonomi *Bogdašići* i *Dobrota* (< **Dobrotina Vas*). Ona su neprijeporan pokazatelj slavenizacije istočnojadranskih gradova. Da je slavensko stanovništvo znatno prije prevlasti u dotad Romanima napučenim gradskim središtima Kotoru i Baru činilo znatan udio stanovništva, pokazuju i rano potvrđeni pridjevci (od kojih su se mnogi naknadno prometnuli u prezimena) u Kotoru (primjerice, *Berislavi*, *Bjelogav*, *Gazivoda*, *Grnčara*) i Baru (primjerice, *Glavoč*, *Grupšić*, *Kraguj*, *Mirko*, *Prode/Prodić*, *Župan*). Štoviše, jedini je starosjedilački barski vlasteoski rod koji se održao do XX. stoljeća rod *Boris(i)*³² (opširnije u Marković 2006: 291–339). U tome je rodnom imenu i poslije prezimenu posredno ušćuvana jedna od najstarijih potvrda narodnoga imena *Boris* u hrvatskoj antroponimiji (opširnije u Marković 2006: 291–339). Na bokeljskome je području udio narodnih imena još od kasnoga srednjovjekovlja bio znatno veći u područjima u kojima je bilo većinsko pravoslavno stanovništvo poput Grblja, a ta je razlika (uz razliku u katoličkome i pravoslavnome imenskom fondu) postala još naglašenijom u XVIII. i XIX. stoljeću (usp. Čulić 1996: 147). U tome razdoblju narodna imena u manjim sredinama s katoličkom većinom gotovo izlaze iz uporabe. Pridjevci su motivirani narodnim imenima pokazateljem kako je dvočlana antroponimijska formula (među romanskim stanovništvom potvrđena već na sarkofagu Andrije Saracena) vrlo rano prodrila i među Hrvate. Narodna su imena i njihovi odrazi u pridjevcima, rodnim imenima i prezimenima ujedno ključni u određivanju povijesnoga razgraničenja između slavenskoga i albanskoga jezičnog prostora na krajnjemu hrvatskom jugu. Danas je Bar najistočnija točka neprekinutoga hrvatskog prostora, ali antroponimi kao što su *Dabiživ*, *Prode*, *Rastić*, *Slavša*, *Stracimiri* i *Vlade* (Ulcinj), *Predimir* (Drivast) te *Milo* i *Zloglas* (Skadar) pokazuju kako je slavensko (pa unutar slavenskoga korpusa i

³¹ Usp. i Marković (2014: 621)

³² U zbjezu pred Osmanlijama rod se iselio u Istru.

hrvatsko) stanovništvo napučivalo i dijelove današnje sjeverne Albanije.

Osim kršćanskih i narodnih imena u srednjovjekovlju su zabilježena vlaška, albanska i grčka imena. Vlasi i Albanci kao stočari, trgovci i prijevoznici spominju se uglavnom u Grblju i Krivošijama te na Vrmcu. Vlasi se spominju još u *Kotorskome statutu* (čije najstarije odluke potječu iz 1301., a dopunjavao je do 1425.), a hibridna su vlaško-slavenska imena, u XIV. i XV. stoljeću zabilježena uglavnom u Grblju, prepoznatljiva po sufiksu *-ul(a)* (primjerice, *Dobrula*, *Nenul*, *Prvula*, *Radul*; Čulić 1996: 85, 90, 104). U Baru su vlaška i vlaško-slavenska hibridna imena³³ zabilježena u XV. stoljeću, a njihov je udio iznosio 1,02 % (Marković 2014: 834).

Zbog pomorsko-trgovačkih veza s albanskim gradovima Skadrom, Dračem, Pírgom i Valonom u kotorskim su notarskim knjigama zabilježena i osobna imena albanskih³⁴ privremenih i stalnih doseljenika (Čulić 1991: 97). U Šestanima su u XV. stoljeću zabilježena albanska imena kao što su *Gjergj (Juraj)*, *Gjin* i *Gjon* (inačice kršćanskoga imena *Gjon*, istovrijednice hrvatskomu imenu *Ivan*), *Leka (Aleksandar)* ili *Pal (Pavao)*, a koja su, budući da je riječ o graničnome slavensko-albanskom području, nosili i Slaveni (dakako, i Hrvati među njima), pa je 1485. zapisan *Gjergj Radojev*. U Baru se albanska imena pojavljuju od XIV. stoljeća, ali im je udio bio zanemariv do osmanlijskoga zaposjednuća grada 1571. U XVII. stoljeću u Baru je udio albanskih imena iznosio 8,49 % (Marković 2014: 837).

Grci su se kao trgovci doseljavali u Kotor iz južne Italije (Čulić 1996: 90), a u srednjovjekovnome su imenskom fondu zabilježena osobna imena *Kalođurđ* (lijepi Juraj) te rodno ime i prezime *Kaliman* (zabilježeno od Kotora do Ulcinja) grčkoga postanja (Marković 2014: 613, 614), koje se odrazilo i u toponimiji (naselje *Kaliman* kod Ulcinja i toponim *Kalimanj* u Tivtu).

³³ U Mrkojevićima i Krajini 1485. zabilježena osobna imena *Dančul* i *Radul*, a u Šestanima te godine nisu zabilježena vlaška i vlaško-slavenska hibridna imena.

³⁴ Tragovi se albanskih doseoba nahode i u toponimiji bokeljskoga zaleđa, primjerice u ojkonomu *Šindon* (sveti Ivan) kod Cetinja. Ujedno je osobno ime *Don* zabilježeno u bokeljskim matičnim knjigama u XVII. i XVIII. stoljeću (Čulić 1996: 193).

Već je s Andreacijeva natpisu razvidno da je u Kotoru već u IX. stoljeću zabilježena dvočlana imenska formula (*Andreaci Saracenis*), a pridjevci se, nadimci i rodna imena već od XII. stoljeća promiseću u prezimena, što je najrazvidnije u antroponimijskoj formuli vlasteoskih rodova koja se sve više ustaljuje. Ujedno se naziru obrisi prezimena među pukom zbog sve postojanijih patronima (čiji zapis varira, primjerice, *Milos*, *Milosceulich* i *d' Milos*, ali sadržava isti etimon) i etničkih imena (npr. *Šestan*). U Boki kotorskoj i barskome kraju u XIV. i XV. stoljeću, upravo u razdoblju kad je i u glavnim gradskim središtima Kotoru i Baru prevladao slavenski (hrvatski) etnički sloj, potvrđena su prezimena *Andrić*, *Bečić*, *Božinović*, *Braković*, *Dabinović*, *Debelja*, *Deko(je)vić*, *Marić*, *Maro(je)vić*, *Matijević*, *Matković*, *Milošević*, *Nikolić*, *Radošević*, *Stjepčević*, *Šestan*, *Vukotić* i mnoga druga, koja su nedvojbenoga slavenskog (hrvatskog) jezičnog postanja te čiji nositelji i danas napućuju priobalne krajeve Crne Gore. Prezimena iz barskoga kraja *Đorga/Jorga*, *Hrvatić* (danas *Hrvatini*), *Lukić*, *Lukšić*, *Vicković* i *Zanković* te možda *Četković* (zabilježeno je prezime *Floris*), koja se u Baru i okolici spominju u vrelima s kraja XVI. i početka XVII. stoljeća (usp. Marković 2014: 711–721), nadživjela su (uz prezime *Debelja* potvrđeno od 1339.; Marković 2014: 534) osmanlijska osvajanja i progone te promjenu narodnosnoga i vjerskoga sastava te su se održala do danas.

Osmanlijska su osvajanja, uz promjenu narodnosnoga i vjerskoga sastava stanovništva, prouzročila i promjene u antroponimiji. Manjak su povijesnih dokumenata i matičnih knjiga u razdoblju nakon pada Bara pod Osmanlije Savo Marković, Lovorka Čoralić i drugi povjesničari premostili građom o barskim doseljenicima poglavito u okolici Zadra i Istri, ali i Mletcima i drugdje po Italiji. U Šestanima je posebno zanimljivo pratiti razvoj osobnoimenskoga fonda. Neposredno nakon pada pod osmanlijsku vlast u Šestanima su prevladavala slavenska narodna imena (Dabović 2006: 56 – 58)³⁵, u

³⁵ U defteru su iz 1485. u Šestanima zapisana i neka prezimena, primjerice *Dordović*, *Grgović*, *Hercegović* i *Ribar*. Od narodnih imena navode se muška *Bogo*, *Bojin*, *Bojko*, *Branko*, *Dabiživ*, *Dabo*, *Dabovan*, *Dapko*, *Dobrko*, *Dragić*, *Grubač*, *Miljo*, *Novak*, *Radašin*, *Radič*, *Rajko*, *Stajko*, *Stoja*, *Vuk* i *Vukašin* te žensko ime *Vojica*, a od kršćanskih *Dimitrije*, *Đura*, *Đuras*, *Đurko*, *Đuro*, *Ivan*, *Lako*, *Lazar*,

XIX. znatno je porastao udio albanskih imena (Jovović 2011: 306), a danas se čak i antroponimijska formula nerijetko piše na dvama jezicima³⁶. U notarskim su spisima te u prvim defterima zapisana prva šestanska rodna imena i prezimena, među kojima izdvajam prezime *Vučedabić* (< *Vuko Dabov*) jer je isti tvorbeni obrazac zabilježen nakon što su se u Barskoj nadbiskupiji sredinom XVIII. stoljeća počele voditi matične knjige.

Hrvatska su prezimena u Crnoj Gori najstarija prezimena u toj državi. Postupak poprezimenjavanja u Kotoru i Baru otpočeo je već koncem XII. stoljeća te je u XV. stoljeću obuhvatio sve društvene slojeve. Službeni je postupak poprezimenjavanja u sjeverozapadnome dijelu Boke kotorske i Šestanima, koji je otpočet u notarskim knjigama, prekinut na prijelazu iz XV. u XVI. stoljeće osmanlijskim osvajanjima (Osmanlije su u svojim popisima bilježili samo osobno ime i osobno ime oca popisane osobe), a u Baru s užom okolicom i Spiču nakon pada tih krajeva 1571. pod osmanlijsku vlast. Da su se zahvaljujući utjecaju Katoličke Crkve prezimena u neslužbenoj osobnoj uporabi ipak održala čak i u Šestanima koji su prvi potpali pod osmanlijsku vlast, vidljivo je nakon uvođenja matičnih knjiga u kojima su razvidni isti tvorbeni obrasci koji su bili u uporabi tristotinjak godina prije (usp. povijesno prezime *Vučedabić* iz XV. stoljeća, koje postoji i danas, te suvremena *Marstijepović* i *Marvučić*). Kad je riječ o prezimenima pripadnika drugih južnoslavenskih naroda, stanje je slično onomu na širemu dubrovačkom području. Naime, kotorski se i barski utjecaj protegnuo na većinski pravoslavna područja poput Grblja i Mrkojevića kao što se dubrovački utjecaj u Hercegovini djelomično protegnuo i na pravoslavno stanovništvo. Izvan područja

Marko, Maro, Maroje, Melko, Nikče, Niko, Nikša, Pejan, Stepa i Stepan. Narodna su imena (*Bogo, Boroje, Glumina, Gradoje, Mladen, Radoje, Stojan, Trebač i Vukac*), temeljna i izvedena kršćanska imena (*Andrija, Barac, Damjan, Marin, Marko, Martin, Nikola i Stepan*) te prezimena (*Kostić*) u istome defteru zabilježena i u današnjoj Albaniji zapadno od Skadra, u naseljima koja su 1485. pripadala Nahiji Brda Šestani (Vukčević 2001). Među narodnim imenima najčešće su inačice osobnoga imena *Dabiživ* te osobna imena koja sadržavaju antroponimne osnove *Rad-* i *Vuk-*. Među kršćanskim imenima najčešća su inačice osobnih imena *Durađ, Marin, Nikola i Stepan* (usp. *Stjepan*).

³⁶ Primjerice, *Đoko Dabović i Gjokë Dabaj*.

dubrovačkoga i bokeljsko-barskoga utjecaja postupak poprezimenjavanja u Srba i Crnogoraca otpočeo je znatno poslije. To potvrđuju *Dečanske hrisovulje* iz XIV. stoljeća, u kojima su popisana isključivo osobna imena, a Dragana Novakov (2017: 11) navodi kako su u *Pomeniku manastira Krušedola* iz XVI. stoljeća, sastavljenomu u istočnome Srijemu, razmjerno rijetki čak i patronimi, iz čega proizlazi da je većina srijemskih Srba u tome razdoblju nosila isključivo osobna imena. U crnogorskome su, pak, zaleđu ušćuvana imena bratstava i rodna imena, ali se prezimena u pravome smislu riječi (kao stalna, nepromjenjiva i nasljedna kategorija) pojavljuju tek u drugoj polovici XIX. stoljeća. Poprilično različit razvoj crnogorske i srpske antroponimijske formule u odnosu na hrvatsku upućuje na oprez kad se suvremena crnogorska ili srpska prezimena stara oko 150 godina uspoređuju s hrvatskim bokeljskim i barskim prezimenima, od kojih su pojedina stara više od pola tisućljeća. Suvremena su bliskozvučna i istozvučna prezimena odrazom zajedničke imenoslovne baštine, koja počesto povezuje sve Slavene.

Napominjem i da je među bokeljskim Hrvatima, slično kao na hrvatskim otocima, i danas iznimno živa kategorija obiteljskih nadimaka³⁷ slično kao na dalmatinskim otocima.

5. Prezimena Hrvata u Crnoj Gori

Radom je obuhvaćeno 309 prezimena, od kojih su 193 (62,46 %) nastala od osobnih imena, 66 (21,36 %) ih je nadimačkoga postanja, 33 (10,68 %) potječe od naziva zanimanja, 13 (4,21 %) upućuje na podrijetlo prvotnih nositelja, a četirima nisam odredio postanje.

5.1. Prezimena nastala od osobnih imena

Od 194 prezimena je motiviranih osobnim imenom 119 (61,66 %) motivirano kršćanskim imenom. Od kršćanskih se imena u prezimenima najčešće odrazilo osobno ime *Petar* sa svojim inačicama: *Pěān* (usp. *Pejan* < *Pejo* < *Petar*), *Perājković* (<

³⁷ Primjerice, obiteljski su nadimci Vuksanovića *Antomōto*, *Bāk*, *Bēlo*, *Būha*, *Đurīna*, *Kōkot*, *Kornēta*, *Kōza*, *Kušubēlo*, *Kvēšto*, *Rūs*, *Tajfūn*, *Tamburīn* i *Zdōla*.

Perajko*³⁸ < *Pero* < *Petar*), *Perănović* (< **Peran* < *Pero* < *Petar*), *Përazić* (< **Peraz* < *Pero* < *Petar*), *Përić* (< *Pero* < *Petar*), *Përković* (< *Perko* < *Pero* < *Petar*), *Përović* (< *Pero* < *Petar*), *Peròjević* (< *Peroje* < **Pero* < *Petar*), *Perušina*³⁹ (< **Perušina* < **Peruša* < *Pero* < *Petar*), *Pëtkić* (< **Petko*⁴⁰ < *Petar*), *Pëtković* (< **Petko* < *Petar*), *Petričević* (Petrić*⁴¹ < *Petar*) i *Pëtrović/Pëtrović/Petròvić*⁴² (< *Petar*). U prezimenskome su fondu najraznolikiji odrazi kršćanskoga imena *Ivan*⁴³, koji mogu potjecati od temeljnoga lika *Ivan* i njegovih inačica (*Ivănko*vić < *Ivanko* < *Ivan*, *Ivănović* < *Ivan*, *Îveljić* < **Ivelja* < **Ivo* < *Ivan*, *Îvović/Ivòvić*⁴⁴ < **Ivo* < *Ivan*), lika *Jan* (< grč. *Ἰαννις*) i njegovih inačica (*Jânko*vić < *Janko* < *Jan*, *Janòšević* < **Janoš* < *Jan*, *Jânović* < *Jan*), pokraćenoga lika osobnoga imena *Jovan*⁴⁵ (*Jovòvić* < *Jovo* < *Jovan*) te odraza osobnoga imena *Zan* dalmatskoga postanja (*Zânki* < *Zan*, *Zânović* < *Zan* i *Zânković* < **Zanko* < *Zan*). U prezimenima tvorenim inačicama kršćanskoga imena *Juraj* uglavnom su se odrazile inačice osobnoga imena *Đurađ*⁴⁶ (*Đurân* < *Đuran* < *Đure*/**Đuro* < **Đurađ*, *Đûrđić* < *Đurđe*

³⁸ Zvezdicom su označena osobna imena (temeljna, pokraćena i izvedena) koja nisu potvrđena u mjesnim povijesnim vrelima do konca XV. stoljeća. Temeljna su kršćanska imena uglavnom potvrđena u latinskome zapisu, a narodna katkad latinizirana sufiksom *-us* ili romanizirana sufiksom *-o*. Kod prezimena se tvorenih od pokraćenih i izvedenih inačica narodnih imena navodi potvrđeni lik pokraćene inačice imena (npr. *Dobre*) te potvrđeni temeljni lik narodnoga imena (npr. *Vuk*) ili sva zabilježena složena imena od kojih su pokraćena i izvedena imena mogla nastati (npr. *Bratoljub/Bratomir/Bratoslav/Bratumić*).

³⁹ Zabilježen je i apelativ *perušina* 'pokrivač ispunjen perjem'.

⁴⁰ Osobno je ime *Petko* zabilježeno u matičnim knjigama od XVII. stoljeća (Čulić 1996: 202).

⁴¹ Zabilježeno je u XIV. stoljeću osobno ime *Petriča* (*Petricca*; Meyer 1981: 204).

⁴² Prezime se naglašava *Pëtrović* u Škaljarima i Kotoru, *Pëtrović* u Kavču, a *Petròvić* u Krašićima.

⁴³ O različitim inačicama kršćanskoga imena *Ivan* vidjeti u Vidović 2009.

⁴⁴ Bokelji prezime izgovaraju *Îvović*, a Zupčani (Bar) *Ivòvić*.

⁴⁵ Među katolicima u priobalnim krajevima Crne Gore nije bilo nositelja toga osobnoga imena.

⁴⁶ Od uvođenja matičnih knjiga lik je *Juraj* sa svojim inačicama vrlo rijetko potvrđen iako su u srednjovjekovlju u Kotoru (Čulić 1996: 193) zapisana osobna imena *Jura*, *Jurko* (*Jurcus*), *Jurica* (*Jurica/Juriča*), *Jurina* i *Jurša* (*Jurša*), a osobno je ime *Jurica* (**Juriča**) 1427. nosio i jedan kovač iz Bara (usmeno mi je priopćio

< **Đurađ*, *Đuričić* < *Đurica* < *Đure*/**Đuro* < **Đurađ*, *Đurić* < *Đure*/*Đuro* < **Đurađ*) neovisno o slovopisu (usp. *Djurović*, *Đurović* i *Gjurović* za prezime *Đurović* < *Đuro* < *Đurađ*). Ujedno su se u prezimenskome fondu okamenile inačica osobnoga imena *Juraj* dalmatskoga postanja *Žuro* (prezime *Žurić* < *Žuro* < *Juraj*) i inačica vlašškoga postanja *Jorga* (usp. rum. *Jorga*; prezime *Đôrga*/*Jôrga*). Prezimena *Luketić* (< *Luketa* < *Luka*), *Lukić* (< *Luka*), *Lukinović* (< *Lukin* < *Luko*), *Luković* (< *Luka*) i *Lukšić* (< *Lukša* < *Luka*) potječu od različitih inačica kršćanskoga imena *Luka*, a od različitih inačica kršćanskoga imena *Marin* prezimena *Marasović* (< **Maras*⁴⁷ < *Maro* < *Marin*), *Mârović*/*Mărović*⁴⁸ (< *Maroje*⁴⁹ < *Maro* < *Marin*), *Marinić* te *Marinović*/*Mărinović*⁵⁰ (< *Marin*). U prezimenima su se još razmjerno često odrazila kršćanska imena *Aleksandar* (*Alëksić* < **Aleksa*⁵¹ < *Aleksandar*, *Lëkić* < **Leka*⁵² < alb. *Leka* ‘*Aleksandar*’ i *Sánković* < **Sanko* < *Aleksandar*), *Francesko*/*Frano* (od različitih odraza talijanskoga imena *Francesco* nastala su prezimena *Francšković*, *Francšković*, *Francšković*, *Francisković* i *Francišković*, a od lika *Frano* i njegovih inačica prezimena *Frančević* < *Franić* < *Frano* te *Frânović* < *Frano*), *Grgur* (*Grgürević* i *Grgürović* < *Grgur*, *Grgürica* < **Grgurica* < *Grgur* i *Gřžetić* < **Grže* < *Grgur*), *Matej*/*Matija* (< *Matijević* < *Matej*/*Matija*, *Mătković* < **Matko* < *Mato* < *Matej*/*Matija* i *Mâtović* < *Mato* < *Matej*/*Matija*), *Nikola* (< *Nikić* < *Niko* < *Nikola*, *Nikolëtić* < **Nikoleta* < *Nikola*, *Nikòlić* < *Nikola* i *Kôjović* < **Kojo* < *Nikola*), *Stjepan* (*Stjipanić* < *Stipan* ‘*Stjepan*’, *Stjěpčević* < **Stjepče* < *Stjepo* < *Stjepan* i *Ščěpčević* < *Ščepče* < *Ščepan* ‘*Stjepan*’), *Tripun* (*Tripičić* < *Tripica* < *Tripe*/*Tripo* < *Tripun*, *Tripković* < *Tripko* < *Tripe*/*Tripo*

Savo Marković). Opširnije o odrazima kršćanskoga imena *Juraj* vidjeti u Vidović 2007.

⁴⁷ U Boki kotorskoj zabilježeno je osobno ime *Marasa* (Mayer 1951: 85).

⁴⁸ U barskome se kraju razlikuje hrvatski izgovor *Mărović* od crnogorskoga *Maròvić*. Bokelji prezime izgovaraju *Mârović*.

⁴⁹ Prvi je zapsan lik *Marojević*.

⁵⁰ Bokeljski Hrvati prezime izgovaraju *Marinović*, a barski (Zupci) *Mărinović*.

⁵¹ Osobno je ime potvrđeno u matičnim knjigama od XVII. stoljeća (Čulić 1996: 187).

⁵² Osobno je ime potvrđeno u matičnim knjigama od XVIII. stoljeća (Jovović 2011: 306).

< *Tripun* i *Trîpović/Trîpović*⁵³ < *Tripe/Tripo* < *Tripun*) i *Viktor/Vincent*⁵⁴ (*Vîcković* < *Vicko* < *Vice* < *Viktor/Vincent*, *Vîčević* < *Vice* < *Viktor/Vincent*, *Vîčević*, *Vîsković* < *Vicko* < *Vice* < *Viktor/Vincent*). Kršćanskim su imenima motivirana i prezimena *Âbović* (< **Abo* < *Abram* ‘Abraham’), *Ândrić* (< *Andrija*), *Ântović* (< *Anto* < *Antun*), *Antunićević* (< **Antunić* < *Antun*), *Bârlović* (< **Barle* < *Bartol* < *Bartolomej*), *Basòrović* (< *Basora* < *Baso* < *Bazilije*), *Brnîčević* (< **Brnič* < *Brne* < **Bernard*), *Brônza* (< **Bronza* < **Ambrozije*⁵⁵), *Damjânović* (< *Damjan*), *Dùmezić* (< **Dumeza*⁵⁶ < *Dumo* < *Dujam*), *Filîpović* (< *Filip*), *Gasparîni*, *Gašparîn* i *Gašparîni* (< *Gašpar*), *Grâcija* (< *Gracija*⁵⁷), *Îlić* (< **Ilija*) i *Îlîčković* (< **Iličko* < *Ilija*), *Jâkonja* (< *Jakonja* < *Jake* < *Jakov*), *Jânjić* (< *Janje* ‘Agneza’), *Jérković* (< **Jerko* < *Jero* < *Jeronim*), *Kîrović* (< **Kiro* < **Kirin*), *Krîlović* (< *Krile* < *Kristofor*), *Křstović* (< *Krsto* < *Kristofor*), *Lazâri* (< *Lazar*), *Mândić*⁵⁸ (< *Mande* < *Mandaljena* ‘Magdalena’), *Mârić* (< *Mare* < *Marija*), *Markoč* (< *Markoč* < *Marko*), *Mârković* (< *Marko*), *Martînović* (< *Martin*), *Mijâljević* (< *Mialj* ‘Mihalj’ < *Mihael*), *Mîković* (< *Miko* < *Mihael*), *Mîtrović* (< *Mitar* < *Dimitrije*), *Pâlić* (< alb. *Pal* ‘Pavao’), *Pâsković* (< *Paske* < *Paskval*), *Pâvlović* (< *Pavao*), *Rafaëli* (< *Rafael*), *Rafaîlović* (< *Rafail*), *Tâlić* (*Tale* < *Tadija*) te *Vîda* (< *Vid*) i *Vîtić* (< tal. *Vito* ‘Vid’). Prezime bi se *Tonsâti*⁵⁹ moglo dovesti u vezu ili s osobnim imenom *Toni* (< *Antonio* ‘Antun’) ili *Toma*. Inačicom je češkoga imena *Jakub* nastalo prezime *Kùbiček* (< češ. *Kubík*). U ovoj su se skupini prezimena odrazila osobna imena zajedničkih svetaca kršćanskoga Istoka i Zapada (katkad se istočni i zapadni utjecaj isprepliće, primjerice u prezimenima *Ivović* i *Jovović* te *Rafaeli* i

⁵³ Bokeljski Hrvati prezime izgovaraju *Trîpović*, a barski *Trîpović*.

⁵⁴ Iako su u Dubrovniku odrazi kršćanskoga imena *Vincentius* bili razmjerno rijetki, još je 1330. potvrđeno osobno ime *Vinko* (Vekarić 2018: 96).

⁵⁵ U Boki kotorskoj zabilježeno je osobno ime *Ambrosinus* (Mayer 1951: 29).

⁵⁶ Sufiks je *-eza* osobito često potvrđen na području slavensko-albanskoga doticaja. U Šestanima je tako 1485. zabilježeno osobno ime *Nikeza*, a u Mrkojevićima *Buleza*, *Iveza*, *Lekeza*, *Maleza* i *Virageza*.

⁵⁷ Muško se ime *Gracija* (Čulić 1996: 145) počelo češće nadijevati u XVIII. stoljeću kad se počelo širiti štovanje blaženoga Gracije iz Mula (1438. – 1508.).

⁵⁸ Srpsko se istopisno prezime izgovara *Mândić*.

⁵⁹ Stariji je prezimenski lik *Tonsa*.

Rafailović), osobnih imena koja pripadaju isključivo kršćanskome Zapadu (primjerice, izvedeni i pokraćeni likovi osobnih imena *Antun* i *Frano*, koja se povezuju s djelovanjem franjevačkoga reda, te osobno ime mjesnoga blaženika – *Gracija*).

Narodnim je imenima motivirano 59 (ili 30,57 % od svih prezimena motiviranih osobnim imenima) prezimena. Prezimena motivirana narodnim imenima najčešće sadržavaju antroponimske osnove *Vuk-* i *Rad-*. Različitim su inačicama narodnoga imena *Vuk* tvorena prezimena *Vučetić* (< *Vučeta* < *Vuko* < *Vuk*), *Vučinović* (< *Vučin* < *Vuko* < *Vuk*), *Vukšević* (< **Vukas* < *Vuko* < *Vuk*), *Vukotić* (< *Vukota* < *Vuko* < *Vuk*), *Vuković* (< *Vuko/Vuk*), *Vuksanović*⁶⁰ (< **Vuksan* < **Vukso* < *Vuko* < *Vuk*), *Vulević* i *Vulović* (< **Vule*/**Vulo* < *Vuk*) te *Vuļićević* (< **Vulić* < **Vule*/**Vulo* < *Vuk*). Toj skupini vjerojatno treba pridružiti prezimena *Ūcović* (< **Vucović*) i *Usanović* (vjerojatno od *Vuksanović*; usp. prezime *Usančić* < *Vuksančić* i *Ujević* < *Vujević*). Romanizacijom su složenoga osobnog imena *Radimir* nastala prezimena *Rādimir* i *Radimīri*. Od izvedenih su i pokraćenih inačica toga i srodnih narodnih imena nastala prezimena *Radončić* (< **Radonica* < *Radon* < *Rade/Rado* < *Radidrag/Radidrug/Radislav/Radmuž/Radogost/Radomil/Radomir/Radoslav/Radovan*), *Radšević* (< *Radoš* < *Rade/Rado* < *Radidrag/Radidrug/Radislav/Radmuž/Radogost/Radomil/Radomir/Radoslav/Radovan*), *Rādović* (< **Rado* < *Radidrag/Radidrug/Radislav/Radmuž/Radogost/Radomil/Radomir/Radoslav/Radovan*), *Raičković* (**Raičko* < **Rajo* < *Radidrag/Radidrug/Radislav/Radmuž/Radogost/Radomil/Radomir/Radoslav/Radovan*) i *Rājčević* (< *Rajko* < **Rajo* < *Radidrag/Radidrug/Radislav/Radmuž/Radogost/Radomil/Radomir/Radoslav/Radovan*). Znatno su potvrđena i prezimena tvorena od antroponimskih osnova *Brat-*, *Dobr-* i *Mil-*. U XIV. i XV. stoljeću potvrđena su složena imena *Bratoljub*, *Bratomir*, *Bratoslav* i *Bratumil* od kojih su mogla nastati prezimena: *Brajanović* (< **Brajan* < **Brajo* < *Bratoljub/Bratomir/Bratoslav/Bratumil*), *Brajinović* (< **Brajin* < **Brajo* < *Bratoljub/Bratomir/Bratoslav/Bratumil*), *Brâjković* (< *Brajko* <

⁶⁰ Crnogorski lik prezimena glasi *Vūksanović*, a srpski *Vuksanović*.

Brajo < *Bratoljub/Bratomir/Bratoslav/Bratumil*) i *Bratica* (< *Bratica* < **Brato* < *Bratoljub/Bratomir/Bratoslav/Bratumil*). Od različitih su inačica narodnih imena *Dobročin*, *Dobromir* i *Dobrovoy* nastala prezimena *Dobrčević* (< **Dobrč* < *Dobre* < *Dobročin/Dobromir/Dobrovoy*), *Dobrčević* (< **Dobrilo* < *Dobre* < *Dobročin/Dobromir/Dobrovoy*) i *Dobrčević* (< **Dobrin* < *Dobre* < *Dobročin/Dobromir/Dobrovoy*). U prezimenima su se Hrvata u Crnoj Gori ujedno odrazila osobna imena *Mildrag*, *Mildrug*, *Milirad* i *Milovan*: *Milina* (< *Milina* < *Mile/Milo* < *Mildrag/Mildrug/Miliorad/Milovan*), *Milčević* (< *Milin* < *Mile/Milo* < *Mildrag/Mildrug/Miliorad/Milovan*), *Milčević* (< *Milo* < *Mildrag/Mildrug/Miliorad/Milovan*) i *Milčević* (< *Miloš* < *Mile/Milo* < *Mildrag/Mildrug/Miliorad/Milovan*). Inačice su se narodnih imena *Bogdan* i *Bogomil* odrazile u prezimenima *Bošković* (< **Boško* < **Božo* < *Bogdan/Bogomil*), *Božinović* (< **Božin* < **Božo* < *Bogdan/Bogomil*) i *Božović* < **Božo* < *Bogdan/Bogomil*), a zaštitničkoga imena *Dabiživ* u prezimenima *Dabičević* (< **Dabin* < **Dabo* < *Dabiživ*), *Dabčević* (< **Dabo* < *Dabiživ*) i *Dapčević* (< **Dapko* < **Dabo* < *Dabiživ*). U srednjovjekovnome su osobnoimenskom fondu Hrvata u Crnoj Gori potvrđena i osobna imena *Dragimil/Drakorad/Drakoslav*, čije su se inačice odrazile u prezimenima *Dragičević* (< **Dragič* < *Drago* < *Dragimil/Drakorad/Drakoslav*), *Drāgo* (< *Drago* < *Dragimil/Drakorad/Drakoslav*) i *Drāgūn* (< **Dragun* < *Drago* < *Dragimil/Drakorad/Drakoslav*). Od osobnih imena *Stanimir* i *Stanislav* nastala su prezimena *Stanišić* (< *Staniša* < *Stanimir/Stanislav*) i *Stānković* (< *Stanko* < *Stanimir/Stanislav*), a od ženskoga *Stanica* (< *Stanica* < *Stana* < *Stanislava*) *Stāničić*. Ujedno su narodnim imenima tvorena prezimena *Balislāvi/Balislāvić* (< **Balislav*), *Bubić* (< **Bubo* < *Budimir/Budirad/Budislav*), *Čučić* (< *Čuč*; Arj 2: 83), *Deković* (< *Deko* < *Desimir/Desislav*), *Nenadić* (< *Nenada*), *Növāk* (< *Novak*), *Obrādović* (< *Obrad*), *Prōdić* (< *Prode* < *Prodan*), *Rūžić* (< **Ruža*), *Smilčević* (< **Smiloje* < **Smiljan*), *Srdoč* < **Srdo* < **Srdan*), *Stōjšić* (< *Stojša* < *Stoja*) i *Vélic* < *Vele* < *Velimir*).

Usporedno su potvrđena prezimena *Flôrio* (Boka kotorska) i *Četković* (Zupci), izvedena od semantički srodnih imena *Florijan* i

Cvjetko, prezime se *Belān* može izvoditi od narodnoga imena *Bela* < *B(j)eloslava* i talijanskoga imena *Bella*, a *Bëčić* od narodnoga imena *Berislav* ili kršćanskoga *Benedikt*. Prezime se *Mišetić* može izvoditi od kršćanskoga imena *Mihael/Mihovil* ili narodnih *Mildrag*, *Mildrug*, *Milirad* i *Milovan*. Osobno je ime *Medvjed* sa svojim inačicama (*Medojica*, *Medoje* i *Medoš*), od kojih su nastala prezimena *Mëđin* (< **Medin* < **Medo* < *Medvjed*) i *Mëdović/Mëdović*⁶¹ (< **Medo* < *Medvjed*), usporedivo s osobnim imenom *Orsat* (zabilježene su inačice *Orsajcije*, *Orsajko*, *Orse*, *Orselio* i *Orso*), a osobno ime *Ognjen* (usp. prezime *Ognjénović*) nastalo je prevođenjem od *Ignacije* (Čilaš Šimpraga–Ivšić Majić–Vidović 2018: 229). Prezimena *Tömičić* (< *Tomica* < *Toma*) i *Tömić* (< *Toma*) uputnije je izvoditi od kršćanskoga imena *Toma*) nego od narodnoga *Tomislav*.

Stranim je imenima motivirano 6 prezimena (ili 1,94 % prezimena motiviranih osobnim imenima). Prema grčkome pridjevu *kalós* u značenju ‘lijep’ (usp. *Kalođurađ* ‘lijepi Juraj’, *Kalojan* ‘lijepi Ivan’) moglo je nastati prezime *Kălica* (< *Kale*). Prezime *Paladīn* nastalo je od osobnoga imena jednoga junaka karolinških spjevova, a prezime je *Pasīnović* moglo nastati od romanskoga imena *Pasina* poglavito imamo li u vidu da je tako zapisano i rodno ime kotorske vlastele *Pasi* (Jireček 1962: 314). U barskome su se zaleđu odrazila i prezimena tvorena od muslimanskih imena kao što su *Demīrović* (< *Demir*), *Kūrtović* (< *Kurt* ‘Vuk’) i *Delimūjović* (< *Delimujo* ‘kršni Mujo’) te hibridno prezime tursko-hrvatskoga postanja *Uzunvūković* (‘visoki Vuk’).

U Šestanima su prezimena nastajala pokraćivanjem antoponimijske formule, koja se sastojala od osobnoga imena i pridjeva tvorenoga od očeva imena (*Đurpêrović* od Đuro *Perov*, *Marstijêpović* od Marko *Stijepov*, *Marđòkić* od Marko *Đokov*, *Đokvūčić* od Đoko *Vukov*, *Marvūčić* od Marko *Vukov*, *Palvūlević* od Pavao *Vulov*). Ujedno je do najnovijih vremena u Zupcima očuvan način imenovanja u kojemu se iznose osobna imena predaka, primjerice

⁶¹ Bokeljski Hrvati prezime izgovaraju *Mëdović*, a barski (Spič) *Mëdović*.

Marko Ilija Marka Ilije Iva Đurova Ivov (za Marka Vukotića)⁶², koji se održao do danas.

5.2. Nadimačka prezimena

Nadimačkoga su postanja prezimena u kojima se odražava vanjština prvotnih nositelja: *Brkàn* i *Brkànović* (< *brkan* ‘brkata osoba’), *Bùrić* i *Bürović* (< usp. *burav* ‘nizak i trbušast’; Arj 1: 739) i *Läsić* (< *lase* ‘osoba sa sijedim pramenovima’), *Dëbelja* (< *debeo*), *Gnjêč* (usp. *gnjačak* ‘dobro uhranjeno, debelo dijete’; Arj 5: 580), *Gròmanic* (< *groman* ‘gromak’; RSKNJ 3: 672), *Mřković* (< *mrk* ‘tamnoput’), *Oparënović* (< *oparen* ‘opečen’), *Perčîn* (< *perčîn* ‘pletunica’ < tur. *perçem*), *Uzûnović* (< tur. *uzun* ‘visok’) i *Vizîn* (< tal. *visino* ‘ljepotan’). Tjelesne su mane uvjetovale nastanak prezimena *Čûle* i *Čûlić* (usp. *čulav* ‘koji je bez jednoga uha’), *Gr̥bac* (< *grba*), *Rõnčević* (< *hrom*) i *Smodlâka* (< **Osmodlaka*; Šimunović 2006: 153). Nepoželjne su navade poput svadljivosti i sklonosti neiznošenju istine razvidne iz prezimena *Đendînović*⁶³ (usp. tal. *gingillone* ‘lijenčina, danguba’), *Gvérović* (< *gvera* ‘rat, svađa’), *Tâfra* (< *tafra* ‘verbalni napad’ < tur. *tafra*) i *Zapûtović* (< zaputiti ‘zamrsiti, lagati’; Bego-Urban 2010: 407), a poželjne iz prezimena *Kòkolja* i *Kòkoljić* (usp. *kokolo* ‘mezimac’). Nazivi su se dijelova tijela odrazili u prezimenima *Čëlić* (< *čelo*), *Glavànović* (< *glava*) i *Nõgić* (< *noga*), a rodbinski nazivi u prezimenima *Bàbić* (< *baba*), *Đëdović* (< *ded* ‘djed) te *Bòtrić* (< *botra* ‘kuma’; Arj 2: 564). Prezimena su *Àkrap* (< *akrap* ‘škorpion’ < tur. *akrep*), *Bûtorac* (< *butor*⁶⁴ ‘morski pas’; RSKNJ 2: 317), *Čakàlović* < (*čakao/čakal* ‘čagalj’; Arj 1: 882), *Čžek* (< *čžek* ‘čižak, vrsta zebe’), *Čôrko* (< *čorka* ‘šojka’), *Glavôč* (< *glavoč* ‘vrsta ribe’), *Gõlub* (< *golub*), *Gûdelj* (< *gudelj* ‘gundevalj, hrušt’), *Kôsović* (< *kos*), *Kûnić* (< *kuna*), *Rógić* (< *rog*) i *Sájčević* (< *sajko* ‘konj žućkastosive boje’; Arj 14:

⁶² Brojni su primjeri zabilježeni u časopisu *Zupci Times* (primjerice, *Martina Frana Anta Petrova Četković*, *Mladen Draga Nika Androva Đurović*, *Katarina Ljuba Petra Nika Paše Ivoić*, *Oliver Nika Andrina Šćepanova Ivoić* itd.). Slična je pojava zabilježena i u Klisu (primjerice, *Špiro Stipin Špira Stipina Pleština*). Na usmenome podatku za Klis zahvaljujem Ivani Kurtović Budja.

⁶³ Zapisani su i prezimenski likovi *Đindîn* i *Đindinović*.

⁶⁴ Potvrda u rječniku potječe iz Boke kotorske.

511) te *Bîza* i *Bîzović* (usp. *bidzin* ‘pas’; Arj 1: 375) nastala od naziva za životinje i dijelove životinjskoga tijela, a biljnim su nazivima motivirana prezimena *Fâžo* (< *fažol* ‘grah’), *Moškòv* (< *moškov*⁶⁵ ‘graholika, Lathyrus ochrus’; Arj 7: 22), *Râste* (< **Hraste* < *hrast*) i *Sâlatic* (< *salata*). Nazivi su se mitoloških i nadnaravnih bića odrazili u prezimenima *Băuk* (< *bauk* ‘prikaza, sablast’), *Šestokrîlović* (šest krila nose serafini) i *Zmăjević* (< *zmaj*), a prehrambenih proizvoda u prezimenima *Kêlava* (< *kelava* ‘slani ovčji sir u mješini’; Nosić 1998: 205), *Škanâta* (< *škanata* ‘dvopek’; usp. *škanjata* u Blatu na Korčuli – Milat Panža 205: 420) i *Žmîrić* (< *žmire* ‘čvarci’; Arj 23: 464), predmeta iz kućanstva i svakodnevne uporabe u prezimenima *Bilâfer* (< *bilav* ‘bilan, pojas koji veže konjsku uzdu za prsa konja, tako da konj ne može suviše dizati glavu i propinjati se’ < tur. *bilan*; Škaljić 1966: 142), *Bòtica* (< *bota* ‘bočica, bačvica’; RSKNJ 2: 79), *Čizmaj* (< *čizma*), *Pinjatic* (< *pinjata* ‘vrsta posude’ < mlet. *pegnata*; Boerio 1862: 509) i *Vreteničić* < *vreteno*), a naziva vjetra u prezimenu *Garbîn* (< *garbin* ‘vrsta jugozapadnoga vjetra’). U nadimačkim se prezimenima ujedno zrcali društveni položaj prvotnih nositelja (*Bèskuća* < *beskuća* ‘beskućnik’, *Palângić* < *palanga/palanka* ‘gradić ili utvrda u provinciji’; Arj 9: 583), možda i *Tèskera* (< *teskera* ‘dokument, isprava’ < tur. *tezker*), utjecaj na okolinu (*Ogîrlic* < *ogurlija* ‘srećonoša’; RSKNJ 16: 673) i mjesto stanovanja (*Bîzikuća*). Nadimačkoga je postanja prezime *Cîko*, koje se može povezati ili s pridjevom *cikast* ‘koji ima bijele pramenove’ ili s imenom krave *Cika*⁶⁶ (< *cika* ‘sisu’; Čilaš-Šimpraga – Horvat 2015: 52), a vjerojatno i *Tăgić* (usp. *tagar*⁶⁷ ‘sprava za loženje ognja’ < *tagarčik* ‘vrsta pastirske torbe’ < tur. *tagarçık*; Škaljić 1966: 595).

5.3. Prezimena prema nazivima zanimanja

Nazivima su zanimanja i titulama motivirana prezimena *Alférović* i *Alfîreviće* (< *alfijer* ‘zastavnik’ < tal. *alfiere*), *Bakalbăsić* (< *bakal* ‘trgovac namirnicama na malo’ + *baša* ‘glavar, starješina’), *Bân*, *Biskûpović* (< *biskup*), *Câr* i *Căreviće* (< *car*), *Ercëg* i *Êrcegović* (usp.

⁶⁵ U Kotoru se 1217. spominje *Martino Mosche* (Martinović 2011: 588)

⁶⁶ Milica Grković (1977: 321) navodi žensko ime *Cika* koje izvodi od *Smiljka*.

⁶⁷ Apelativ je u tome značenju potvrđen u Arj (17: 945) u krajevima oko Škardarskoga jezera.

herceg ‘vojvoda’), *Hausmeister* (< njem. *Hausmeister* ‘domar, pazikuća’; izgovara se /Häusmäjster/), *Kamenärović* (< *kamenar* ‘obrađivač kamena’), *Kaštelänović* (< *kaštelan* ‘upravitelj tvrđave’), *Klăčević* (usp. *klakar* ‘proizvođač vapna’), *Kněžević* (< *knez*), *Körner* (< dij. njem. *Korner* ‘trgovac žitaricama, upravitelj žitnice’; *Familiennamen* 2000: 390), *Kövač*, *Kováčević* i *Kövačić* (< *kovač*), *Krâlj*, *Lanceröti* (< *lancerot* ‘lađar’ ili ‘stjegonoša’), *Maslovär* (< *maslovar* ‘osoba koja proizvodi maslo’⁶⁸), *Měštrovic* (< *meštar* ‘majstor’), *Ödžic* (usp. *hodža* ‘muslimanski svećenik’), *Pěčarić* (< *pečar* ‘pekar’ ili ‘proizvođač vapna’), *Rībica* (< *ribić*⁶⁹ ‘ribar’), *Schubert* (< dij. njem. *schuochwürthe/schuochworthe/schüchwarte* ‘postolar’; *Familiennamen* 2000: 600; izgovara se /Šübert/), *Servēti* (usp. tal. *servente* ‘čuvar’), *Sīndik* (< *sindik* ‘gradski službenik’), *Stānjerić* (< *stanijer* ‘kalajdzija’), *Šaltić* (usp. *šaltur* ‘krojač’), *Štukānović* (usp. *štukati* ‘kitom popuniti neravnine’) i *Tābadžić* (< *tabadžija* ‘štavljač kože’), a vjerojatno i *Banëli* (prezime je moglo nastati potalijančivanjem prezimena *Ban* ili *Banović*). Prezime *Sānader* dovodi se u vezu s apelativima *senadur* ‘zamjenik kneza’ (usp. *senator*; ERHSJ III: 220) i *sonadur* (usp. *sanadur* i *sonadur* ‘harmonikaš na plesnim večerima tijekom poklada ili na svadbama’ < tal. *sonador*; Milat Panža 2015: 379, 395).

5.4. Prezimena prema podrijetlu prvotnih nositelja

Prema imenu gradu podrijetla prvotnih nositelja nastala su prezimena *Brguljān* (< *Brguli* ‘zaselak na poluotoku Luštici’), *Cūca* (< *Cuce* ‘predio kod Cetinja’), *Döbrečić* (< *Dobreci* ‘zaselak u Livarima’), *Verōna* (< *Verona* ‘grad u Italiji’), *Zeničanin* (< *Zenica*) i *Zgrādić* (< *Zgrade* ‘naselje kod Bara’), prema imenu pokrajine prezime *Kāraman* (< *Karamanlija* ‘stanovnik pokrajine u središnjoj Turskoj’), a prema položaju naselja *Hömen* (usp. njem. *Hohmann* ‘osoba koja živi na uzvisini’; *Familiennamen* 2000: 330, 331). Etnonimskoga su postanja prezimena *Katelān* (< *Katelan*

⁶⁸ Usp. apelative *maslovara* ‘cicvara’ i ‘mjesto gdje se maslo vari’ (Arj 6: 501). U Brglju je kod pravoslavnoga stanovništva naglasak *Mäslövä*.

⁶⁹ U matičnim je knjigama zapisan lik *Ribičić* (*Ribicich*).

‘Katalonac’⁷⁰), *Madžâr* (Mađari su ponegdje na hrvatskome ozemlju smatrani crnomanjastima, a u Drivastu je zabilježeno i prezime *Ungaro*), *Hrvatîn* (narodno se ime *Hrvoje* u Kotoru spominje u XV. stoljeću, a predstavnik se Spičana na Porti u Carigradu nazivao Hrvat-bašom), *Pŭljŭz* (< *Puljiz* ‘stanovnik Apulije’) i *Slŭvinić* (usp. *Slovinac* ‘Slaven, Hrvat’). Napominjem i da je etnonim *Saracenis* (usp. *Saracen* ‘Arapin’) ušćuvan u antroponimijskoj formuli Andreacija Saracenis.

5.5. Prezimena nepoznata postanja

Prezime *Póčanić* Anita Mažibradić (2015: 249) dovodi u vezu s mjesnim romanizmom *poćuo* ‘zdenac’, no vjerojatnije je da je zapisani lik *Pozzani* samo talijanski zapis hrvatskoga prezimena koje bi se možda moglo izvesti od kakva toponima kao što je *Po(d)ce*. Prezime bi se *Sbùtega* možda moglo povezati s glagolom *zbutati* ‘nagurati, strpati; smetati, zbrkati’ (RSKNJ 6 : 646), a prezimena *Zàmbelić* i *Zàmbata* dovesti u vezu s apelativom *zamba* ‘vrsta biljega na ušima ovaca i koza ili vrstu rezbarskoga oruđa’ (RSKNJ 6: 116). Prezime je *Saulăčić* vjerojatno motivirano osobnim imenom (primjerice, *Savin* ili *Saul*).

5.6. Jezično raslojavanje prezimena

Najstarija prezimena Hrvata u Crnoj Gori pripadaju temeljnomu hrvatskom sloju te su uglavnom odrazom narodnih imena i hrvatskih inačica kršćanskih imena, a katkad su se u njima odrazile negdašnje (u prezimenu *Mikulić* odrazila se inačica osobnoga imena *Nikola* svojstvena čakavskim i južnim priobalnim hrvatskim govorima) i suvremene značajke mjesnih govora (provođenje je treće jotacije razvidno u prezimenima *Četković*, *Đedović*, *Mijaljević* i *Šćepčević*). Supstratni je romanski sloj ostavio traga u prezimenima nastalim od rano potvrđenih inačica kršćanskih imena (*Zanković*, *Žurić*). Od adstratnih su slojeva najzastupljeniji talijanski i turski, a u manjoj

⁷⁰ U bokeljskim se obiteljskim predajama često spominje španjolsko podrijetlo, što je vjerojatno odrazom pogibije pripadnika španjolskih postrojba tijekom osmanlijske opsade Herceg-Novoga 1539. pod vodstvom Hajrudina Barbarose. Tako Vuksanovići Kokoti drže da potječu iz Cordobe. Na tome podatku i na upućivanju u bokeljske običaje i svakodnevicu zahvaljujem Ilku Vuksanoviću.

mjeri vlaški, albanski, njemački i češki. Talijanski je (ponajprije mletački) adstratni sloj najzastupljeniji u istočnome dijelu Boke kotorske te se ponajviše odrazio u prezimenima nadimačkoga postanja (*Fažo, Garbin, Gverović, Pinjatić, Škanata, Vizin*), prezimenima tvorenim od naziva zanimanja (*Alferović, Alfirović, Kaštelanović, Lanceroti, Serventi, Sindik*), a djelomično se odrazio i u prezimenima motiviranim osobnim imenima (*Francešković, Tonsati*) i uvjetovanim podrijetlom prvotnih nositelja (*Katelan, Verona*). Na barskome je području i u sjeverozapadnoj Boki, koji su bili pod osmanlijskom vlašću, uz romanski supstratni i adstratni sloj znatan utjecaj turskoga jezika na oblikovanje hrvatskih prezimena također ponajviše u skupini prezimena nadimačkoga postanja (*Akrap, Ogurlić, Palangić, Perčin, Tafra, Teskera*) i među prezimenima tvorenim od naziva zanimanja (*Bakalbašić, Odžić, Tabadžić*), a barskome su području svojstvena prezimena potekla od hibridnih tursko-slavenskih imena (*Uzunvuković*). Vlaški su (*Đorga/Jorga*) i albanski (*Lekić*) adstratni sloj u prezimenima zastupljeni rubno, a njemački su (*Hausmeister, Hirš, Homen, Korner, Schubert*) i češki (*Kubiček*) adstratni sloj najmlađi.

6. Zaključak

U ovome se radu obrađuju prezimena Hrvata u Crnoj Gori. Prezimena su Hrvata u Crnoj Gori najstarija u toj državi. Postupak je poprezimenjavanja otpočeo u Kotoru i Baru već u XII., a sve je društvene slojeve zahvatio u XIV. i XV. stoljeću. Zbog povijesnih okolnosti razvoj hrvatskih prezimena u Crnoj Gori nije istovjetan. Konačnim padom Herceg-Novoga i Risna 1539. zapadni je dio Boke kotorske na 150 godina odvojen od ostatka zaljeva, što je dovelo i do velikih promjena u narodnosnome sastavu mjesnoga stanovništva i današnje dijalektne podjele na novoštokavske (kojima govori oko 15 % Hrvata u današnjemu crnogorskom priobalju) i staroštokavske govore te prekida razvoja tročlane antroponimijske formule. Ipak, područje je od Sutorine kod Herceg-Novoga do Kufina između Petrovca i Sutomora, uz iznimku Grblja, razmjerno jedinstveno te se uz temeljni hrvatski sloj u prezimenskome fondu znatno odrazio i strani, mletački. Padom Bara pod osmanlijsku vlast 1571. hrvatsko se katoličko stanovništvo počinje postupno iseljavati. Iseljavanje je

ubrzano u drugoj polovici XVII. stoljeća nakon neuspješnih mletačkih pokušaja oslobođanja grada od Osmanlija kad su Hrvati prestali biti većinom u samome gradu, ali su većinskim stanovništvom još dva stoljeća ostali u Spiču⁷¹. Područje je Šestana u barskome zaleđu potpalo pod osmanlijsku vlast još 1479., a s vremenom su Hrvati iz Šestana postali dvojezični (govore hrvatskim i albanskim jezikom). U barskome kraju uz stariji i noviji romanski jezični sloj u prezimenskome fondu znatan je i turski utjecaj. U naseljima su bližim Skadarskomu jezeru prezimena od srednjovjekovlja nastajala pokraćivanjem antoponimijske formule, koja se sastojala od osobnoga imena i pridjeva tvorenoga od očeva imena (npr. *Marstijepović* ili *Marvučić*). U Boku kotorsku se, pak, tijekom austrougarske uprave doseljavalo stanovništvo i iz drugih dijelova Habsburške Monarhije. Bez obzira na različite jezične slojeve koji su se odrazili u prezimenima Hrvata u Crnoj Gori, a koja su prežitkom burne i bogate povijesti, ona pripadaju zajedničkoj hrvatskoj imenoslovnoj baštini koja se zapisivala u notarskim knjigama, ali se i u burnim trenutcima čuvala u narodnom pamćenju da bi dočekala trenutke slobode.

LITERATURA

ALIČIĆ, AHMET S. 1985. *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovine*. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu.

ARJ = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. 1880. – 1976. Zagreb: JAZU.

BOERIO, GIUSEPPE. 1867. *Dizionario dell dialetto veneziano*. Venecija: G. Cecchini.

BABIĆ, VANDA. 2019. *Boka kotorska: zaljev svetaca i hrvatske kulture*. Zagreb: Jutarnji list.

⁷¹ Područje je Spiča, ako oduzmemo vojno osoblje koje je ondje bilo privremeno smješteno, 1910. imalo 1332 stanovnika, od čega 827 (62,09 %) katolika i 505 (37,91 %) pravoslavaca, a mjesta su s katoličkom većinom bila Brca, Đendinovići, Miljevci, Sutomore, Šušanj i Zankovići. Ni u jednome od tih naselja katolici više nisu većina. Od naselja koja nastanjuju Hrvati katolička većina ostala samo u Zupcima. Ondje su među 136 popisana stanovnika godine 2011. živjela 103 (75,74%) katolika.

- BEGO-URBAN, MELITA. 2010. *Škrinja uspomena*. Čibača: Humanitarno društvo Župe dubrovačke.
- BLECHOVÁ ČELEBIĆ, LENKA. 2007. Vjerska slika Boke kotorske početkom XVI. vijeka. *Croatica Christiana Periodica*, 60, Zagreb, 59–74.
- ČILAŠ ŠIMPRAGA, HORVAT JOŽA. 2015. Iz hrvatske zoonimije: imenovanje krava. *Folia onomastica Croatica*, 23, Zagreb, 39–75.
- ČILAŠ ŠIMPRAGA, ANKICA; IVŠIĆ MAJIĆ, DUBRAVKA; VIDOVIĆ, DOMAGOJ. 2018. *Rječnik suvremenih hrvatskih osobnih imena*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- ČORALIĆ, LOVORKA. 1996. Iz prošlosti Paštrovića. *Historijski zbornik*, 49, Zagreb, 137–159.
- ČORALIĆ, LOVORKA. 2000. Iz prošlosti Boke: budvanska zajednica u Mlecima (XV. – XVIII. st.). *Povijesni prilozi*, 19, Zagreb, 125–152.
- ČORALIĆ, LOVORKA. 2006a. *Barani u Mlecima: povijest jedne hrvatske iseljeničke zajednice*. Zagreb: Hrvatsko građansko društvo Kotor, podružnica Bar.
- ČORALIĆ, LOVORKA. 2006b. Iz prošlosti Ulcinjske biskupije i Barske nadbiskupije – tragom gradiva iz mletačkoga državnog arhiva (XVI. stoljeće). *Croatica Christiana periodica*, 157, Zagreb, 65–71.
- ČULIĆ, GRACIJELA. 2000. Struktura antroponimije Boke kotorske u XIV. i XV. stoljeću. *Onomastica Jugoslavica*, 14, Zagreb, 87–132.
- ČULIĆ, GRACIJELA. 2014. *Antroponimija Boke kotorske (od prvih pisanih spomenika do kraja XIX vijeka)*. Podgorica – Kotor: Univerzitet Crne Gore – Pomorski fakultet.
- DABOVIĆ, ĐOKO – ĐOKA MARKOV. 2006. *Pleme Šestani: istorijsko-etnografska studija*. Bar: Udruženje građana „Šestani“.
- ĐOKAJ, ĐERĐ. 1981. Neke karakteristike govora Albanaca u Crnoj Gori i uzajamni uticaji crnogorskih i albanskih govora. *Crnogorski govori: rezultati dosadašnjih ispitivanja i dalji rad na njihovom proučavanju*. Ur. Milović, Jevto J. Titograd: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti.
- ERHSJ = SKOK, PETAR. 1971. – 1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, I – IV. Zagreb: JAZU.

- FAMILIENNAMEN = *Familennamen: Herkunft und Bedeutung*. 2000. Ur. Kohleim, Rosa; Kohlheim, Volker. Mannheim: Bibliographisches Institut – F. A. Brockhaus AG.
- GRKOVIĆ, MILICA. 1977. *Rečnik ličnih imena kod Srba*. Beograd: Vuk Karadžić.
- HALILOVIĆ, SENAHID. 1996. *Govorni tipovi u međuriječju Neretve i Rijeke dubrovačke*. Sarajevo: Institut za jezik u Sarajevu.
- JE = VINJA, VOJMIR. 1998. – 2004. *Jadranske etimologije: Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku, I – III*. Zagreb: HAZU – Školska knjiga.
- JIREČEK, KONSTANTIN 2011. *Spomenici srpski*, 11. Beograd: Srpska kraljevska akademija.
- JIREČEK, KONSTANTIN 1962. *Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjeg veka. Zbornik Konstantina Jirečeka*, 2. Beograd: Naučno delo.
- JOVOVIĆ, IVAN. 2011. Matične knjige primorskih župa Barske dijeceze do kraja 19. vijeka. *Matica: časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu*, 46–47, Cetinje – Podgorica, 285–326.
- KATUŠIĆ, MAJA. 2013. *Društvena i demografska struktura Kotora u 18. stoljeću*. Doktorski rad. Zagreb: Hrvatski studiji.
- KEKEZ, STIPE. 2013. Nacrt za razvoj imenske formule u Tivtu. *Folia onomastica Croatica*, 22, Zagreb, 69–119.
- LALOŠEVIĆ, ILIJA. 2016. Utvrđeni gradovi Boke kotorske iz mletačkog razdoblja. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 58, Zadar, 115–146.
- LIPOVAC RADULOVIĆ, VESNA. 2004. *Romanizmi u Crnoj Gori, jugoistočni dio Boke kotorske*. Novi Sad: MBM-plas.
- LISAC, JOSIP. 1998. Štokavski i torlački idiomi Hrvata. *Hrvatski jezik*. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, 195–204.
- LISAC, JOSIP. 1999. Bokeljski govori u kontekstu cjeline dijasistema. *Dubrovnik*, 10, Dubrovnik, 519–525.
- LISAC, JOSIP. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1., Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- MARKOVIĆ, SAVO. 2006. *Studia Antibarensia*. Perast: Gospa od Škrpjela.

- MARKOVIĆ, SAVO. 2014. *Stanovništvo srednjovjekovnog Bara*. Perast: Gospa od Škrpjela.
- MARTINOVIĆ, JOVAN J. 2010. Kotorske listine (1). *Matica: časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu*, 44, Cetinje – Podgorica, 279–288.
- MARTINOVIĆ, JOVAN J. 2011. Kotorske listine (2). *Matica: časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu*, 45, Cetinje – Podgorica, 571–600.
- MAYER, ANTUN. 1951. *Kotorski spomenici : Prva knjiga kotorskih notara, god. 1326. – 1335*. Monumenta Catarensija, 1. Zagreb – Titograd: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti.
- MAYER, ANTUN. 1981. *Kotorski spomenici : Druga knjiga kotorskih notara, god. 1329., 1332. – 1337*. Monumenta Catarensija, 2. Zagreb – Titograd: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti.
- MAŽIBRADIĆ, ANITA. ²2015. *Tivat kroz stoljeća: mjesto kmetova i gospodara*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- MILAT PANŽA, PETAR. 2015. *Rječnik govora Blata na Korčuli*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- NAKIĆENOVIĆ, SAVA. 1912. Boka, antropogeografska studija. *Srpski etnografski zbornik*, 20, Beograd, 189–632, 832–911.
- NOSIĆ, MILAN. 2006. *Prezimana zapadne Hercegovine*. Rijeka: Hrvatsko filološko društvo Rijeka.
- NOVAKOV, DRAGANA. 2006. *Imena Pomenika manastira Krušedola*. Beograd: Pravoslavni bogoslovski fakultet Univerziteta u Beogradu – Institut za teološka istraživanja.
- OKUKA, MILOŠ. 2008. *Srpski dijalekti*. Zagreb: Srpsko kulturno društvo Prosvjeta.
- PEŠIKAN, MITAR. 1989. O granici srpskih i arbanaskih govora u XV veku. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 8, Zagreb, 109–113.
- PETROVIĆ, DRAGOLJUB. 1981. Radovići. *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Posebna izdanja, knjiga 55. Ur. Ivić, Pavle. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 523–527.

- ROGOŠIĆ, ANDREA. 2016. Nacrt za razvoj imenske formule u Tivtu. *Folia onomastica Croatica*, 25, Zagreb, 143–165.
- RSKNJ = *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog govora*, I – XIX. 1959. – 2014. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik.
- SKOK, PETAR. 1928. O simbiozi i nestanku starih Romana u Dalmaciji i na Primorju u svijetlu onomastike. *Razprave*, 4, Ljubljana, 1–42.
- SKOK, PETAR. 1934. *Dolazak Slovena na Mediteran*. Split: Pomorska biblioteka Jadranske straže.
- SKOK, PETAR. 1950. *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*. Zagreb: Jadranski institut JAZU.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR. 2006. *Hrvatska prezimena*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- ŠKALJIĆ, ABDULAH. 1966. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.
- VEKARIĆ, NENAD. 2018. *Vlastela grad Dubrovnika: osobna imena*. Zagreb – Dubrovnik: HAZU – Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku.
- VIDOVIĆ, DOMAGOJ. 2007. Prilog proučavanju odraza svetačkog imena *Juraj* u hrvatskoj antroponimiji. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 33, Zagreb, 431–447.
- VIDOVIĆ, DOMAGOJ. 2009. Prilog proučavanju odraza svetačkog imena *Ivan* u hrvatskoj antroponimiji. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 35, Zagreb, 347–364.
- VIDOVIĆ, DOMAGOJ. 2014. *Zažapska onomastika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- VIJOVIĆ, LUKA. 1969. Mrkovićki dijalekat. *Srpski dijalektološki zbornik*, 19, Beograd, 73–398.
- VULIĆ-VRANKOVIĆ, SANJA. 2011. O govoru Hrvata iz Gornje Lastve. *Spomenica 600. obljetnice crkve Male Gospe u Gornjoj Lastvi (1410. – 2010.)*. Ur. Lupis, Vinicije. Gornja Lastva – Zagreb: Župa Male Gospe – Institut “Ivo Pilar”, 113–138.

AN INSIGHT INTO FAMILY NAMES OF CROATS IN MONTENEGRO

The paper deals with 309 Croatian family names in the parts of Montenegro in which Croats are autochthonous. (Boka kotorska, Spič, Bar with the surrounding villages and Šestani). In the first part of the paper, dialectological data is given, the exclusion of speeches east of Boka kotorska from Croatian dialectological research is stressed as well as the fact that the speeches of wider Bar area form the only part of Croatian continuous language territory which directly borders with Albanian speeches. The development of the anthroponomical formula is analyzed. It has been strongly influenced by different historical conditions (mainly Turkish conquests, but also boundaries in present-day Montenegro after the withdrawal of the Turks). In the central part of the paper, family names are divided on the bases of their motivation and origin. They are also compared to family names of other nations (members of other South Slavic nations and Albanians) which live in these parts.

Ključne riječi: prezimena, antroponimijska formula, motivacijska razredba, jezično raslojavanje, Hrvati, Crna Gora

Keywords: family names, anthroponymic formula, classification on the basis of motivation, language layers, Croats, Montenegro

Vidović, Domagoj. 2019. Pogled u prezimenski fond Hrvata u Crnoj Gori. *Folia onomastica Croatica* 28. 179–205.

<https://hrcak.srce.hr/file/333787>

Izvorni znanstveni rad Primljeno: 20. IX. 2019. Prihvaćeno: 27. IX. 2019.
<https://doi.org/10.33604/sl.13.24.3>

UDK

81'373.21(497.16 Kotor)

314(497.16 Kotor):

26/28 81'373.23(497.16 Kotor=13/=16)

81'373.23(497.16 Kotor=163.42)

POGLED U TOPONIMIJU KOTORSKOGA ZALJEVA⁷²

Domagoj Vidović

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb

dvidovic@ihjj.hr

SAŽETAK: U ovome se radu obrađuje petstotinjak toponima u Kotorskoj zaljevu. U uvodnome se dijelu članka iznose temeljni povijesni i demografski podatci. U središnjemu se dijelu mjesni toponimi razvrstavaju prema motivaciji i s obzirom na jezično postanje. Motivacijski se toponimija Kotorskoga zaljeva izdvaja po iznadprosječnomu udjelu toponima antroponimskoga postanja te toponima uvjetovanih titularima crkava, među kojima se izdvaja toponim Sutorman (sanctus Romanus), prežitek rane romansko-slavenske simbioze.

⁷² Rad je izrađen na istraživačkome projektu Istraživanje antroponimije na tlu Hrvatske u XV. stoljeću – CroNomaXV (IP-2018-01-6053), koji u cijelosti financira Hrvatska zaklada za znanost i koji se provodi u ustanovi nositelju projekta Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Ovom prigodom zahvaljujem predsjedniku Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore Zvonimiru Dekoviću na svesrdnoj organizacijskoj potpori i mnogim kulturološkim, povijesnim i jezičnim podatcima tijekom arhivsko-terenskoga istraživanja provedenoga od 15. do 24. studenoga 2018. u Boki kotorskoj i Baru te na dostupnosti i nakon povratka u Hrvatsku. Ujedno zahvaljujem mojim susretljivim sugovornicima i domaćinima Gracijeli Čulić (na usmenome upućivanju u razvoj i posebnosti bokeljske antroponimije, pravoj malo školi bokeljske onomastike), Slavku Dabinoviću (na upućivanju u antroponomastičke i toponomastičke radove objavljene u Godišnjaku Pomorskoga muzeja u Kotoru), Dijani Milošević (na strpljivosti i dostupnosti tijekom i nakon istraživanja) u Kotoru i Ani Vuksanović (na organizacijskoj pomoći u održavanju predavanja za učenike i građanstvo u Donjoj Lastvi) u Tivtu. Zvonimiru Dekoviću, Dijani Milošević i Ani Vukanović ujedno zahvaljujem na dodatnim provjerama jezičnih podataka. Također zahvaljujem Maji Katušić i Marinku Tomasoviću na pomoći u pripremi istraživanja te načelnici Arhivskoga odsjeka – Istorijskoga arhiva u Kotoru Snežani Pejović na iznimnoj susretljivosti.

1. Uvod

Bokeljska je toponimija izazvala zanimanje mnogih onomastičara. Pojedinačni su toponimi obrađeni u radovima Petra Skoka (bavio se uglavnom ojkonomima, predrimskim toponimima i toponimima romanskoga postanja; Skok 1950 i ERHSJ I–III), Petra Šimunovića (uglavnom je obrađivao hagianime; Šimunović 1984–1985, 1996), Gracijele Čulić (analizirala je povijesne toponime; Čulić 1999–2001, 2002) i Dunje Brozović Rončević (obradila je dio hidronima; Brozović Rončević 1997, 1999), a suvremena toponimija u radovima Cjelimira Stanića (obradio je toponimiju Mula, Prčanja i Škaljara; Stanić 1978 i 1979–1980) i Antuna Tomića (obradio je toponimiju Dobrote; Tomić 1977 i 2010). Upravo su radovi Cjelimira Stanića i Antuna Tomića, u kojima su popisani terenski prikupljeni toponimi, u kojima se za znatan dio toponima donosi opis referenta, a pojedinima se nastoji utvrditi etiologija i etimologija, bili glavnim vrelom toponomijske građe za ovaj rad. Kako cjelovita toponomastička razredba u tim radovima nije provedena i kako je zbog obilnih migracija starosjedilačkoga stanovništva iz navedenih naselja teško očekivati da bi se novim terenskim istraživanjem znatnije dopunila građa, obradbom se zapisanih toponima i manjim dopunama utemeljenim na arhivskome i terenskome istraživanju provedenom u Boki kotorskoj od 15. do 24. studenoga 2018. nastoji stvoriti potpunija slika kotorske i općenito bokeljske toponimije te se razlučiti različiti jezični slojevi, koji se iz nje razaznaju. Ovim su radom obuhvaćeni toponimi središnjega, istočnoga i južnoga dijela Kotorskoga zaljeva unutar područja kojemu pripadaju naselja Dobrota, Kotor, Škaljari, Muo, Prčanj i Stoliv.

2. Kratak povijesni pregled

Budući da je burna kotorska i bokeljska povijest bogato dokumentirana, iznijet ću tek neke osnovne podatke. Na području Kotora u III. je stoljeću postojalo grčko naselje, koje su u V. stoljeću porušili Goti. Nakon propasti Zapadnoga Rimskoga Carstva grad je potpao pod bizantsku vlast. Kotorska je, a time i bokeljska povijest obilježena činom Andrije Saracena (*Andreaci Saracenis*), koji je 809. prenio moći svetoga Tripuna iz Carigrada u Kotor. Do 1185. nad Kotorom se smjenjivalo bizantsko i dukljansko vrhovništvo,

1186. – 1371. Kotor je bio pod vrhovništvom Nemanjića, 1371. – 1384. hrvatsko-ugarskih, a 1384. – 1391. bosanskih vladara. Veći dio srednjega i kasnoga srednjovjekovlja Kotor je bio autonomnom komunom s knezom i trima vijećima, a potpunu je samostalnost uživao 1391. – 1420. Godine 1420. grad se predao Mletačkoj Republici pod čijom je upravom, kao glavni grad Mletačke Albanije i sjedište izvanrednoga providura, ostao do njezine propasti 1797. Osmanlijskim upadima i opsadama unatoč Kotorski zaljev, uz iznimku Glogovca i Orahovca, nikad nije bio pod osmanlijskom vlašću za razliku Grblja (područja između poluotoka Luštica i Budve smještenoga jugoistočno od Kotora), koji je pod Osmanlijama ostao 1497. – 1715., i zapadnoga dijela Boke kotorske (uz iznimku Đurića, Kostanjice, Lipaca i Strpa, kao mletačkih enklava), koji je, iz kraće prekide, bio pod osmanlijskom vlašću 1482. – 1687. Osmanlijski su upadi ipak posredno utjecali na promjenu vjerskoga i narodnosnoga sastava mjesnoga stanovništva jer su Mlečani koncem XVII. stoljeća naselili nekoliko tisuća istočnohercegovačkih pravoslavaca u zapadni dio Boke kotorske. Dvije su austrijske uprave (1797. – 1918.) bile kratkotrajno isprekidane ruskom (1806. – 1807.), francuskom (1807. – 1813.) i crnogorskom (1814.) vlašću. Tijekom njih su se u Boku kotorsku u znatnoj mjeri doseljavali i stanovnici različitih dijelova Habsburške Monarhije. Godine 1918. Kotor je ušao u sastav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, a 1929. – 1941. u sastav Zetske banovine. Tijekom Drugoga svjetskog rata Boka kotorska bila je izravno pripojena Italiji 1941. – 1943., pa pod izravnom njemačkom upravom. Uspostavom Federativne Narodne Republike Jugoslavije Boka kotorska ušla je u sastav Crne Gore. Nakon raspada Jugoslavije bila je u sastavu Savezne Republike Jugoslavije (1992. – 2003.) te Srbije i Crne Gore (2003. – 2006.), a od 3. lipnja 2006. Boka kotorska nalazi se u sastavu samostalne Crne Gore.

3. Osvrt na promjene vjersko-narodnosnoga sastava Boke kotorske

Doseljavanjem Slavena u Boku kotorsku otpočelo je gotovo tisućstoljetno razdoblje romansko-slavenske simbioze. U njezinu se početnome dijelu, tijekom kojega je dalmatski jezik bio materinskim

jezikom mjesnoga romanskoga i poromanjenoga stanovništva, ta simbioza ponajvećma odrazila u toponimiji, poglavito u hagonimima, ne samo u Boki kotorskoj, nego i istočnije, primjerice: *Sušćepan* 'sveti Stjepan' – starije ime Herceg-Novoga, a danas ojkonom sjeverno od Igala te povijesno ime negdašnjega otoka, a danas poluotoka Sveti Stefan kod Budve, *Sutorina* 'sveta Marija' – naselje kod Herceg-Novoga, *Sutomora* 'sveta Marija' – ojkonom kod Bara, *Sutomorščica* 'sveta Marija' – ojkonom u Crmnici, *Sutulija* 'sveti Ilija' – brdo kod sela Zagora u Grblju (možda i Stoliv), *Sutvara* 'sveta Barbara' – naselje kod Kotora, *Stivan* 'sveti Ivan' – hodonim u Budvi, *Stivančica* 'sveti Ivan' – obalni toponim u Spiču, *Sustaš* 'sveti Anastazije' – ojkonom kod Bara, *Suban* 'sveti Urban', *Sutorman* 'sveti Roman' – brdo između Bara i Crmnice, *Velja i Mala suta* < *suta* 'sveta' – toponimi u Zupcima kod Bara, *Velja i Mala Vrsuta* < *suta* 'sveta' – gora iznad Sutomora i *Sučekla* 'sveta Tekla' – predio u Sutomoru (za barski dio usporediti Marković 2006: 21). Do konca srednjovjekovlja, kad je slavensko prevladalo i u samome Kotoru, stanovništvo je samoga grada i uže okolice bez obzira na jezično podrijetlo bilo isključivo katoličko s iznimkom Grblja. Zbog zbjege su Grbljana tijekom Kandijskoga rata godine 1657. mletačke vlasti dopustile uporabu crkve svetoga Luke u Kotoru (izgrađene 1195.) za pravoslavne vjernike te se postupno počeo povećavati udio pravoslavaca u zaljevu. Njihov se udio znatnije povećao nakon oslobođanja Herceg-Novoga i Risna koncem XVII. stoljeća od osmanlijske vlasti⁷³. Tijekom austrijske se uprave u Boku kotorsku doselio i velik udio stranaca, pa je, primjerice, udio stanovništva kojemu je materinski jezik bio njemački 1890. u Kotoru iznosio 9,6 %. Ipak, Hrvati su sve do konca austrijske vladavine ostali većinsko stanovništvo Kotorskoga zaljeva i Boke kotorske općenito, a romansko-slavenska (ponajprije mletačko-hrvatska) jezična simbioza ogledala se u najvećoj mjeri u upravnome, kulturnome i graditeljskome leksiku, koji se odrazio i u mjesnoj toponimiji.⁷⁴

⁷³ Primjerice, prva se pravoslavna obitelj u kotorsko prigradsko naselje Škaljari doselila tek 1760., a udio je pravoslavaca u Kotoru 1774. iznosio 15,85 %.

⁷⁴ Pritom treba imati na umu kako u Boki kotorskoj u preporodnome razdoblju nadijevanje romanskih imena te uporaba talijanskoga jezika nisu imali političke konotacije kao u ostatku Dalmacije i Istri jer se time naglašavala razlika u odnosu

Tablica 1. Broj stanovnika po naseljima 1921. – 2011.

Naselje	1921.	1981.	1991.	2003.	2011.
Dobrota	1182	5435	7283	8169	8189
Kotor	4801	5345	5620	1331	961
Muo	584	722	740	677	619
Prčanj	585	1211	1213	1224	1130
Stoliv	291	374	349	346	348
Škaljari	–	–	–	4002	3807
Ukupno	7443	13807	15205	15749	15054

Demografski se sastav Boke kotorske počeo znatnije mijenjati njezinim ulaskom u sastav Kraljevine Jugoslavije, a najveće su se promjene dogodile tijekom i nakon Drugoga svjetskoga rata kad se u međupopisnome razdoblju 1931. – 1948. u Boki kotorskoj, po procjeni Crkvenčića i Schallera (2007: 76, 77), broj Hrvata, zbog stradanja u Drugome svjetskom ratu, iseljavanja i prikrivanja narodnosnoga podrijetla, smanjio za 7000, odnosno s oko 13 000 na 5860, a udio smanjio s oko 42 % na 28,7 %. Pritom treba napomenuti kako se u navedenim naseljima broj Hrvata 1921. – 2011. smanjio za gotovo četiri puta, a u postotnome udjelu za 6,5 puta (usp. tablicu 2.). Na razmjere promjena u narodnosnome sastavu stanovništva nakon Drugoga svjetskog rata ukazuje i podatak da se u kotorskoj općini udio Hrvata s 20,93 % 1961. smanjio na 6,87 % prema rezultatima popisa iz 2011. te da se i broj i udio Hrvata smanjivao u svakome međupopisnom razdoblju osim 1991. – 2003. Da je prikrivanje narodnosnoga podrijetla iz različitih pobuda u velikoj mjeri i dalje znatno prisutno, pokazuje podatak da udio katolika u kotorskoj općini iznosi 11,76 posto, odnosno da je za više od 40 % veći od udjela Hrvata. Među katolicima je koji se nisu izjasnili kao Hrvati velika većina onih hrvatskih korijena.

na pravoslavno stanovništvo. Hrvatsko je stanovništvo prilagodilo romansko obalno te (kao katoličko) crkveno i kulturno nazivlje te ga uklopilo u vlastiti imenski sustav (i antroponimijski i toponimijski) te je prema njemu bilo znatnije otvoreno od pravoslavnih stanovnika Boke kotorske.

Tablica 2. Broj i udio Hrvata po rezultatima službenih popisa stanovništva

Hrvati po naseljima	1921.	1981.	1991.	2003.	2011. ⁷⁵
Dobrota	689 (58,29 %)	424 (7,80 %)	459 (6,30 %)	535 (6,55 %)	476 (5,81 %)
Kotor	2617 (54,51 %)	515 (9,64 %)	505 (8,99 %)	116 (8,72 %)	113 (11,76 %)
Muo	420 (71,92 %)	137 (18,98 %)	128 (17,30 %)	137 (20,24 %)	115 (18,58 %)
Prčanj	483 (82,56 %)	193 (15,94 %)	189 (15,58 %)	186 (15,20 %)	170 (15,04 %)
Stoliv ⁷⁶	210 (72,16 %)	81 (21,66 %)	45 (12,89 %)	54 (15,61 %)	58 (16,67 %)
Škaljari	-	-	-	489 (12,22 %)	415 (10,90 %)
Ukupno	4419 (59,37 %)	1350 (9,78 %)	1326 (8,72 %)	1517 (9,63 %)	1347 (8,95 %)

Iako je Kotorski arhiv iznimno bogat povijesnom toponomastičkom građom, iseljavanjem Hrvata kao starosjedilaca padaju u zaborav mnogi toponimi, pa Cjelimiru Staniću i Antunu Tomiću dugujemo zahvalnost što su ih zabilježili.

⁷⁵ Prema rezultatima popisa stanovništva iz 2011. u Dobroti je živjelo 948 (11,58 %), u Kotoru 197 (20,51 %), Muću 150 (24,23 %), Prčanju 238 (21,06 %), Stolivu 103 (29,60 %), a u Škaljarima 664 (17,44 %) katolika. Ukupno je, dakle, u navedenim naseljima živjelo 2300 (15,28 %) katolika, gotovo dvostruko više nego Hrvata.

⁷⁶ U službenim se popisima od 1948. navode naselja Donji i Gornji Stoliv, no u ovome su članku podatci izneseni skupno.

4. Mjesni toponimi

4.1. Ojkonimi

4.1.1. Dobrota

U povijesnim se vrelima naselje spominje 1260. Ojkonim je antroponimskoga postanja (< *Dobrota* < **Dobrot'a (vas)* < *Dobrota* < *Dobre/Dobro* < *Dobromir/Dobroslav*). U starijim se razdobljima Dobrota dijelila na četiri područja (Tomić 1977: 137) od istoka prema zapadu: Vrtline (nekoć Vrtovi; od Škurde do Plagenata; ondje su se nalazili vinogradi kotorskih patricija), Ilijaševići (od Plagenata do crkve svetoga Matije), Dobrota (od crkve svetoga Matije do Raškov-brijega) i Ljuta (od Raškov-brijega do rijeke Ljute). Kao pomorsko-trgovačko središte naselje je doživjelo procvat XVII. i XVIII. stoljeću (opširnije u Tomić 2010 i Babić 2019: 38–39), a danas je najnapučenije naselje kotorske općine.

4.1.2. Kotor

Budući da tumačenje ojkonima Kotor nadilazi opseg ovoga članka, navodim kako je opširniju raščlambu ojkonima s povijesnim potvrdama iznio Čače (1998: 29–32) prenoseći Mayerovo mišljenje kako se ojkonim može povezati s korijenom **qat-* te ustvrdivši da se semantičkim pomacima značenje toga korijena pomaklo od temeljnoga značenja 'plot' i 'ograđeno mjesto' do izvedenoga 'utvrda'. Petar Skok (1927: 73) navodi kako se grčko *kátera* poistovjetilo s latinskim *catena* navodeći usporednicu u toponimu *Catene* za današnje Verige u Bokokotorskom zaljevu. Slavensko je ime *Kotorъ* potvrđeno od XIII. stoljeća. Kotor je osim upravnoga i vjersko katoličko središte Boke kotorske s katedralom, tridesetak crkava i šest samostana. Tijelo blažene Ozane Kotorske (1493. – 1565.) položeno je u crkvi svete Marije.

4.1.3. Muo

Petar Skok (ERHSJ II: 480) ojkonim drži dalmatskim prežitkom izvedeći ga od lat. *moles*. Apelativ *muo* označuje pristanište. Slavenski je lik ojkonima zapisan u XV. stoljeću, a da je naselje znatno starije, potvrđuje podatak o posveti crkve svetoga Kuzme i Damjana te svete Elizabete iz 1262. Iz naselja potječe blaženi Gracija

(1438. – 1508.), čije se moći čuvaju u župnoj crkvi Blažene Djevice Marije Pomoćnice Kršćana.

4.1.4. Prčanj

Ojkonim Petar Skok (ERHSJ III: 29) izvodi od rimskih rodovskih imena *Ponius* ili *Porcius*. Godine 1326. potvrđeni su likovi *Perčana* i *Parsiana*, a 1331. *Parčan(ri)a*. O starosti naselja svjedoči i crkva svetoga Tome iz IX. stoljeća. Pučkom se etimologijom ojkonim katkad povezuje s apelativom *prč* ‘(raspolodni) jarac’. Tijekom XVIII. stoljeća Prčanj se prometnuo u kulturno središte s bogatom knjižnicom franjevačkoga samostana svetoga Nikole.

4.1.5. Stoliv

Ojkonim se prvi put spominje 1326. (*vinea de Stativo*). Petar Skok (ERHSJ II: 337, 338) smatra ga dalmatskim prežitkom. Putanec (1963: 146) i Šimunović (1984–1985: 163) drže da je riječ o hagonimu tvorenom od dalmatskoga pridjeva *san(c)tu(s)* (< *sanctus Elias* ‘sveti Ilija’). Najviši se vrh Vrmca naziva Sveti Ilija (visok 785 metara), a u Stolivu je 1556. proširena već izgrađena crkva svetoga Ilije. Po pučkoj je etimologiji naselje prozvano Stolivom jer je svaki mladić trebao zasaditi sto maslina (*sto oliva*) kako bi se mogao oženiti.

4.1.6. Škaljari

Naselje je u srednjovjekovlju nosilo ime *Surana* ušćevano u današnjemu obalnom toponimu *Šuranj*. Taj je povijesni toponim vjerojatno motiviran pridjevkom ili prezimenom kotorske vlasteoske obitelji *Surana/Syrana* (nastavak *-j upućuje na negdašnje posjedničke odnose). Novije je ime – *Škaljari* – također antoponimijskoga postanja, zapisano od 1451. te se dovodi u vezu s apelativom *škalja* ‘sitni tucanik’ (usp. tal. *scaglia*; ERHSJ III: 398). Stanovnici su se Škaljara, naime, uz zemljoradnju i stočarstvo, uvelike bavili građevinarstvom. Etnik *Škaljarin* odrazio se u hrvatskome bokeljskom prezimenskom fondu.

4.2. Motivacijska razredba toponima

U ovome se odlomku toponimi dijele po motivaciji. Uz toponim donosim osnovni podatak, a u bilješkama pod osnovnim tekstom dodatna objašnjenja. Uz toponime navodim i kratice naselja na čijemu su području zabilježeni:

D = Dobrota

K = Kotor

M = Muo

P = Prčanj

S = Stoliv

Š = Škaljari.

4.2.1. Toponimi motivirani geomorfološkim odlikama zemljopisnoga objekta

4.2.1.1. Zemljopisni nazivi u toponimiji (toponimijski apelativi i izvedenice)

4.2.1.1.1. Odrazi toponimijskih naziva⁷⁷: *Boljun* (< *boljun*⁷⁸ ‘vrelo’; S), *Brda* (D), *Bregovi* (Š), *Brijeg* (P), *Do* (P), *Glavica* (D), *Grebene* (Š), *Gurdić* (usp. *gurgite* < *gurges*⁷⁹; ERHSJ I: 598; K), *Jama* (P), *Jaža* (< *jaža*⁸⁰ ‘vodojaža, odvodni kanal’; Š), *Ježera* (Š), *Kalozi* (D), *Kaluža* (Š), *Koritca* (D), *Kuk* (P), *Ledine* (D, P), *Lokanj*⁸¹ (< *lokanj* ‘mala lokva’; P), *Lokva* (D, Š), *Lokve* (Š), *Luževo* (Š), *Mala presla* (Š), *Mala rijeka* (M, P), *Među ponte* (< *ponta* ‘rt’ < mlet. *ponta*; P), *Močali* (: *močiti*; Š), *Mramor* (**mer-* ‘glodati, gristi’; Bezljaj 2003: 351, 1023; Š) *Nakraj kose* (P), *Peć* (< *peć* ‘pećina’; D), *Pestingrad* (< **Peštinjgrad* < *pešt* ‘pećina’; usp. ERHSJ II: 629; D), *Poljana* (D), *Procijep* (D, Š), *Ravan* (Š), *Rudina* (< *rudina* ‘zelena zaravan u kršu’; P, Š), *Skok* (< *skok* ‘plitak potok’; D), *Spenik* (usp. **Spionik*⁸²

⁷⁷ U ovu su skupinu pridodani i neki odnosni toponimi (npr. *Mala rijeka*, *Među ponte*, *Velja peća*) u kojima su se odrazili toponimijski nazivi, koji se nisu odrazili u jednorječnim toponimima.

⁷⁸ Apelativ *boljun* ‘vrelo’ ušćuvan je u obližnjim Lepetanima (Brozović Rončević 1997: 29). Istoimeni vrh u Vrmcu visok je 447 metara.

⁷⁹ U krčkoj povijesnoj toponimiji srodni su se apelativi (usp. toponim *Gorak*) toponimizirali i označuju dolinicu, vrtaču (ERHSJ I: 598).

⁸⁰ *Jaža* se nalazi na potoku Zvjervovniku.

⁸¹ Riječ je o pojilištu stoke iznad stare župne crkve u Prčanju.

⁸² *Spenik* je vrelo kod stare župne crkve Gospe od Snijega u Škaljarima. Usp. hidronim *Špijenik* na Stjepan-Krstu kod Stoca (Vidović 2014a: 142).

< *spila/špila* ‘spilja, pećina’; Š), *Spile* (P⁸³, Š⁸⁴), *Strana* (Š), *Tinjak* (< *tinja*⁸⁵ ‘blato’; D), *Točilo* (*točilo* ‘mjesto ljevka oblika nastalo spiranjem vode na strmim padinama’; D, M), *Ublic* (< *ubo*⁸⁶ ‘vrelo’; D), *Velja glava* (D), *Velja peča* (Š), *Velja peč* (Š), *Velja rijeka* (P), *Vijenac* (Š), *Zjalo* (usp. *zjalo* ‘otvor’; P), *Zvjerovnik*⁸⁷ (Š).

U mjesnoj su se toponimiji odrazili mnogi hidronimski apelativi: oni koji se odnose na blatišta (*kaloz*⁸⁸ i *kaluža* ‘kaljuža’, *luža* i *močao*⁸⁹ ‘mokrina’ te *tinja* ‘blato’), vrelišta (*boljun*, *ubo* ‘ubao’, *vrelo*⁹⁰ i *zvir* ‘vrelo’), zbirališta vode (*jezero*, *lokanj*⁹¹ ‘mala lokva’ i *lokva*) te stalne (*jaža*, *potok* i *rijeka*⁹²) i povremene vodotokove (*korito*, **mer*, **skok* i *točilo*). Odrasom su geomorfologije krša apelativi *jama*, *ledina*, *peča* ‘komad zemlje’, *peč* ‘pećina’, *poljana*, *ravan*, *rudina* ‘zaravan’, *spila* i *zjalo* ‘otvor, bezdan’, a u mjesnoj je toponimiji uščuvan i obalni apelativ *ponta*⁹³ ‘rt’. Na oronimske apelative upućuju toponimi *Brdo*, *Brijeg*, *Glavica*, *Greben*, *Kosa*, *Preslo* (< *preslo* ‘prijevoj’), *Velja glava* i *Vijenac*. Toponim se *Procijep* odnosi na vrelo, a u Škaljarima na brdski predio u Vrmcu. Temeljno apelativ *procijep* označuje usjek, a sekundarno vrelo.

⁸³ U Prčanju su *Spile* predio zapadno od Velje rijeke te uz put od Markov-rta do Gornje Lastve.

⁸⁴ Riječ je o dvama predjelima, jednim ispod Čiste strane i jednim ispod Vrmca.

⁸⁵ *Tinjak* je predio iznad vrela Kavalin. Za odraze osnove **tinja* usp. Brozović 1999: 35. Apelativ nije proziran mjesnomu stanovništvu.

⁸⁶ U istočnoj Hercegovini apelativ *ubo* češće označuje zdenac.

⁸⁷ Riječ je o potoku koji se spušta s Lovčena u more. Mjesni je toponimski lik hiperijekavski.

⁸⁸ *Kalozi* su toponim nastao od hibridnoga hrvatsko-romanskoga apelativa (< *kal* + *oz* [usp. lat. *-osus*]).

⁸⁹ Na mogući apelativ **močao* (usp. *kao*, *ubo*) upućuje hidronim *Močao* u Baošićima kod Herceg-Novoga.

⁹⁰ Apelativ je u toponimiji uščuvan kao dio dvorječnoga hidronima *Vrelo Gurdić*. Mjesno je u uporabi apelativ *vreo*. Obradena građa potvrđuje tezu kako na hrvatskome povijesnom prostoru nema starijih odraza apelativa *izvor*, ali su u Boki kotorskoj, kao na otocima i u priobalju, zabilježeni odrazi dijalektnoga lika *zvir* (usp. Brozović Rončević 1997: 5 i bokeljski hidronim *Zvjerovnik*).

⁹¹ Mjesno je potvrđen i apelativ *batun* ‘mala lokva za pojenje stoke’.

⁹² Na obrađenoj su području Mala i Velja rijeka povremeni vodotoci, a njihovo se ime prenijelo i na obližnje uvale u koje se slijevaju.

⁹³ Napominjem i da apelativ *gabrio* u bokeljskim govorima označuje manji zaljev ili uvalu.

4.2.1.1.2. Toponomijske metafore: *Babin trbuh* (Š), *Bačvice* (Š), *Kamarina*⁹⁴ (< *kamara* ‘soba’ < tal. *camara*; D), *Kolačić* (< *kolač* ‘obao i šupalj kamen’; D), *Kukmane* (< *kukma* ‘nadignut dio perja na glavi ptice’; Š), *Lica* (< *lice* ‘predio okrenut Suncu’; D), *Luk* (D), *Na orcu* (< *orca* ‘jedrenje u smjeru protiv vjetra’ < *orca* ‘uže kojim se veže jedro za jarbol’ < mlet. *òrza*; JE II: 227; M), *Nakraj pasa* (< *pas* ‘pojas’; D), *Nogalja* (< *nogalje* ‘nogari’; RSKNJ 15: 783; P, Š), *Očali*⁹⁵ (< *očali* ‘naočale’; D), *Ralice* (< *ralo*; D), *Stepen*⁹⁶ (< *stepen* ‘stepenica’; D), *Stoli* (< *stol* ‘prijevaj’; D), *Štit* (< *štit*⁹⁷ ‘mjesto koje sprječava udare valova ili nalete vjetra’; D), *Telovina* (< *tela* ‘laneno platno’ < tal. *tela* ‘platno’; Radulović Lipovac 1981: 352; Š), *Tumban* (< *tumban* ‘ženski rubac oko glave’; ERHSJ III: 521; Š), *U bok* (< *bok* ‘plitka uvala’, M), *Ždrijelo* (< *ždrijelo* ‘uski prolaz’; D). U ovoj su se skupini toponima odrazili nazivi dijelova ljudskoga tijela (*bok* i *lice*) i unutarnjih organa (*trbuh* i *ždrijelo*), građevinskih naziva (*kamara* i *stepen*), predmeta iz svakodnevne uporabe (*bačva*, *nogalje* ‘nogari’ i *očali* ‘naočale’), naziva odjevnih predmeta (*pojas* i *tumban*), oruđa (*ralo*) i prehrambenih proizvoda (*kolač*) te naziva za dijelove namještaja (*stol*).

4.2.1.2. Toponimi s obzirom na razmještaj, oblik i izgled tla ili vode

4.2.1.2.1. Toponimi uvjetovani smještajem zemljopisnoga objekta: *Kutovo* (P), *Međubrđe* (Š), *Pipoljevac* (usp. *Pipolje* < *prijepolje* ‘prednji dio polja’; Skok 1950: 112; Š), *Podno polja* (D), *Pošpilje* (< **Podšpilje*; Š), *Privino* (< *priviti*; P).

U hidronimiji apelativ *kut* najčešće označuje mrtvi rukavac. U Prčanju je *Kutovo* potok koji teče od brda prema svjetioniku.

4.2.1.2.2. Toponimi koji označuju oblik i površinska svojstva tla (izravni i metaforični): *Bezdanica* (D), *Debela greda* (< *debeo*

⁹⁴ *Kamarina* je pećina.

⁹⁵ Također je riječ o pećini.

⁹⁶ Riječ je o oronimu, a istopisni toponim zabilježen je i sjeverozapadno od obrađenoga područja, u Orahovcu (Krivokapić i Knežević 2017: 270).

⁹⁷ Apelativ *štit* u obalnoj toponimiji obično označuje zaklon od valova ili udara vjetra, a u kopnenoj nasip, mjesto do kojega ne dopire voda. *Štit* je vrh iznad crkve svetoga Eustahija u Dobroti.

‘širok’ + *greda* ‘uočljiva stijena’; Š), *Debeli brijeg* (P), *Duboki do* (Š), *Duga lastva* (D), *Glačice* (usp. *gladak*; Š), *Glatka ploča* (Š), *Grande* (< tal. *grande* ‘velik’; P), *Plitka* (P), *Polovica* (Š), *Rasovina* (< *rasoha* ‘račvasta udolina’ < *soha*⁹⁸; D), *Ravglavica* (< *Ravna glavica*; Š), *Ravna lastva* (< *ravan* + *lastva* ‘zaskok’; Š), *Višnjice* (usp. *visok*; D).

Na stjenovita područja upućuju toponimi u kojima je sadržan pridjev *gladak* (*Glačice* i *Glatka ploča*). Pridjev *debeo* u mjesnoj toponimiji označuje široke predjele, a na veličinu (veću površinu) zemljopisnoga objekta upućuje toponim *Grande*.

4.2.1.2.3. Toponimi koji se odnose na sastav i osobitosti tla ili vode: *Babin* (< *baba*⁹⁹ ‘veliki kamen, hridina’; P), *Babina glava* (usp. *Babin*; D), *Bijeli* (D), *Bjelice* (D), *Blatina njiva* (D), *Cekovina* (S), *Crnica* (P), *Crvena greda* (D), *Crveni brijeg* (Š), *Crveni put*¹⁰⁰ (P), *Čista strana* (Š), *Gnjila* (S), *Gnjile* (Š), *Gnjionica* (D), *Goljeno* (Š), *Gredine* (D), *Grudica* (< *gruda* ‘okruglast kamen’; D), *Igalo* (< *igalo* ‘žalo’; P), *Kamenica* (< *kamenica* ‘prirodno udubljenje u kamenu’; Š), *Kapi* (usp. *kapati*; D), *Kremenica* (< *kremen*; D), *Kršići* (Š), *Ljuta* (< *ljut*¹⁰¹ ‘kamen živac’; D), *Ljuti krš* (Š), *Močavina* (usp. *moča* ‘mokrina’; D), *Mokrice* (D¹⁰²), *Mrko čelo* (D), *Na kamenicu* (usp. *Kamenica*; Š), *Njilovo ždrijelo* (D), *Parilo*¹⁰³ (< *parilo* ‘vrela iz kojega voda isparava’), *Pijavica*¹⁰⁴ (usp. *piti*; P), *Pisteć* (usp. *pišet*

⁹⁸ *Soha* je inače i slavenski poganski idol. Prvotno je apelativ označivao granu.

⁹⁹ Riječ je o vrhu na Vrmcu. *Baba* je ujedno i ime ženskoga demona, personifikacija ženskoga pretka, možda eufemizam za božanstvo plodnosti (Brozović Rončević 1987: 123).

¹⁰⁰ *Crveni put* je i potok i put.

¹⁰¹ Opširnije o etimologiji naziva *ljut* vidjeti u Brozović Rončević (1999: 23). U srednjovjekovlju je zapisano latinsko ime rijeke *Darantum*.

¹⁰² Riječ je o dvama predjelima, jednome u zaseoku Kamenari te drugome nedaleko od Kokotove kule.

¹⁰³ U Kotoru je *Parilo* zdenac iz kojega voda suklja velika količina vode. Hidronim je zapisan već 1159. (Lalošević 2016: 121), što svjedoči o znatnome stupnju slavenizacije samoga grada već u XII. stoljeću. U Kotoru vrlo često nakon nekoliko uzastopnih dana s velikom količinom padalina izbiju mnoga vrela. (usp. Stjepčević 1926: 53, 54)

¹⁰⁴ Još su dva toponima *Pijavica* u Boki kotorskoj. U Bijeloj i kod Herceg-Novog (Magaš 2002: 69) i u Donjoj Lastvi *Pijavica* je gorski potok, stoga je vjerojatnije

‘vrelo iz kojega voda pišti’; P), *Ploča* (< *ploča* ‘kvadratni kamen’; P), *Praševina* (< *prah*; D), *Prdusina* (Š), *Pržice* (Š), *Pržino* (Š), *Rinići* (usp. *rinuti*; Š), *Ripe* (< *ripa* ‘stijena, hrpa kamenja’; Arj 14: 30; D), *Rupe* (P), *Slana voda* (D), *Studenac* (Š), *Šuplji kam* (< *šupalj* + *kam* ‘kamen’; D), *Truč* (D), *Trulo*¹⁰⁵ (Š), *Ušljivica* (S), *Velika lit* (< *lit*¹⁰⁶ ‘hrid’; D), *Velja greda* (P), *Vodnica*¹⁰⁷ (D), *Vranji* (D), *Vranjine* (Š), *Vretovina* (usp. *vreti* ‘vrijeti’; Š), *Zelene lastve* (D), *Žuta lastva* (Š), *Žutina*¹⁰⁸ (D).

Najveći se dio toponima iz ove skupine odnosi na različite vrste stijena i stjenovitih područja. Tako su se u toponimiji Kotorskoga zaljeva odrazili apelativi *greda*, *gruda*, *kam*¹⁰⁹/*kamen*, *kremen*, *krš*, *lit*, *ljut*, *ploča*, *ripa* i *rupa*. Na vrste tla upućuju toponimi koji sadržavaju pridjeve *bijel* (*Bijeli*, *Bjelice* i *Bjelušnice*), *crven* (*Crvena greda* i *Crveni brijeg*) i *žut*¹¹⁰ (*Žuta lastva* i *Žutina*), toponimi koji sadržavaju apelative *gnjila* ‘glina’ (*Gnjile*, *Gnjionica* i *Njilovo ždrijelo*), *prah* (*Praševina*), toponimi koji upućuju na pjeskovite predjele (*Pržice* i *Pržino*) i nekvalitetna tla (*Truč*). Na izostanak biljnoga pokrova ukazuju toponimi *Čista strana* i *Goljeno*, a na njegovu prisutnost *Mrko čelo*, *Vranji* i *Vranjine* (ti bi toponimi mogli upućivati na predjele prekrivene crnogoričnom šumom) te *Zelene lastve*. Hidronimskoga su postanja toponimi koji se odnose na blatišta (*Blatna njiva*) i vrelišta (*Kapi*, *Parilo*, *Pištec* i *Vretovina*), područja s povremenim prisustvom vode (*Močavina*, *Mokrice* i *Vodnica*), potoke (*Pijavica*) i vododerine (*Rinići*), kakvoću vode (*Ušljivica*) te toponimi pridjevskoga postanja (*Slana voda* i *Studenac*). Pridjev *crn* u obalnoj toponimiji upućuje na predjele

izvođenje od psl. **piti*. U nesanimiji su istozvučni toponimi katkad metaforičnoga postanja ili su odraz vremenskih prilika.

¹⁰⁵ *Trulo* je velika pećina.

¹⁰⁶ Apelativ je zabilježen u Arj (VI: 122) s potvrđama iz dubrovačko-bokeljskoga područja.

¹⁰⁷ Riječ je o pećini.

¹⁰⁸ *Žutina* je jedna od pećina na dobrotskim brdima.

¹⁰⁹ Apelativ *kam* također je svojstven dubrovačko-bokeljskome području (Arj 4: 788).

¹¹⁰ Riječ je o predjelima s glinovitim tlima. Predjele na kojima se vadi glina Bokelji nazivaju *batalo*.

prekrivene morskom travom (*Crnica*). Vjerojatno su onomatopejskoga postanja toponimi *Cekovina* i *Prdusina*.

4.2.1.3. Odnosni toponimi: *Donji Jankovići* (M), *Donji kućac* (D), *Gomila ispod Pušine* (D), *Gornje* (D), *Gornji Jankovići* (M), *Gornji kućac* (D), *Gornji Muo* (Š), *Gornji vijenac* (Š), *Lazinice* (D), *Mala kapa* (D), *Mala ponta* (D), *Mala ripa* (D), *Mala rudina* (D), *Male mrčevine* (Š), *Mali* (P), *Mali doci* (Š), *Mali most* (Š), *Mali potok* (Š), *Mali vijenac* (Š), *Malo grablje* (Š), *Pod Garovac* (Š), *Podlučje* (D), *Pogomile* (< **Podgomile*; D), *Pokrše* (< **Potkršje*; Š), *Podravnovo* (Š), *Potok iza Vitonjine* (D), *Starina*¹¹¹ (P), *Velika jama* (K), *Velja gomila* (Š), *Velja kapa* (D), *Velja Kostanjica* (P), *Velja presla* (Š), *Velja rudina* (D), *Velje brdo* (Š), *Velje grablje* (Š), *Velji dolac* (Š), *Velji garovac* (M), *Zapečinovo* (Š).

Dvorječni se odnosni toponimi najčešće tvore od pridjeva i imenice (npr. *Donja smrekovina*), a odnos se među samim toponimima najčešće iskazuje antonimnim parovima pridjeva, pri čemu antonimni par *gornji* – *donji* izražava prostorne, *mali* – *velji* (rjeđe *veliki*) kvalitativne, a *stari* – *novi* vremenske odnose (usp. Frančić–Mihaljević 1997–1998: 88). U Kotorskome je zaljevu, kao i u istočnoj Hercegovini i na Braču, u tvorbi toponima najčešći prijedlog *pod* (usp. Šimunović 2004: 203, Vidović 2014b: 235).

4.2.1.4. Toponimi motivirani nazivima biljaka i biljnih zajednica te dijelova biljke: *Bjelušnice* (< *bjelušina* ‘*Inula verbascifolia*’; D), *Borova šuma* (D), *Borovi* (*bor*¹¹² ‘*Pinus halpensis*’; Š), *Bošak* (< *bošak* ‘šuma’ < mlet. *bosco* ‘šuma’¹¹³; Š), *Brštan* (< *brštan* ‘bršljan, *Hedera helix* L.’; Š), *Dračeva njiva* (< *drača*¹¹⁴ ‘*Paliurus spinachristi*’; D), *Drenovi* (< *drijen* ‘*Cornus mas*’; D), *Dublje* (< *dub* ‘hrast’; Š), *Dumbrava* (< *dumbrava*¹¹⁵ ‘listopadna šuma’; Š), *U*

¹¹¹ *Starina* je često ime vinograda.

¹¹² U prošlosti je *bor* označivao tamnu šumu, pa je moguće da je ponegdje u Boki kotorskoj apelativ *bor* (ali izvan obrađenoga područja) usčuvan upravo u tome značenju.

¹¹³ Opširnije o apelativu *bošak* u Vinja I: 60, 61. U Boki kotorskoj bilježi ga i Skok (ERHSJ I: 193).

¹¹⁴ Na širem su području zabilježena i prezimena Dračevac (Herceg-Novi) te Dračis/Drača (Bar), ali je vjerojatnije izvođenje od biljnoga naziva.

¹¹⁵ Istovjetan je lik zabilježen u Istri (Arj 2: 885).

Fresine (< *fresina* ‘frijes, vrijes, *Satureia montana*’; Š), *Grabov potok* (< *grab* ‘*Carpinus orientalis*’; Š), *Grabova prodo* (usp. *Grabov potok*; D), *Ispod brštana* (usp. *Brštan*; P), *Ispod oraha* (< *orah* ‘*Juglans*’; D), *Kostanj* (< *kostanj* ‘*kesten*’; S), *Kostanjica*¹¹⁶ (usp. *Kostanj*; P), *Kruševo* (< *kruša* ‘*kruška*, *Pyrus*’; D), *Kruška*¹¹⁷ (< *kruška* ‘*Pyrus*’; P), *Liješće* (< *lijeha* ‘*gredica*’; Š), *Lišaji* (D), *Lorike* (< *lorika* ‘*lovorika*, *lovor*, *Laurus nobilis*’; Š), *Ljeskovac* (< *lijeska* ‘*Coryllus Avellana* L.’; P), *Mrče* (< *mrča* ‘*mirta*, *Myrtus communis*’; Š), *Mreževa greda* (usp. *mrijež* ‘*mlade stabljike*, *izdanci* ili *mladice*’; RSKNJ 13: 170; Š), *Rakite* (< *rakita* ‘*Salix purpurea*’; M, Š), *Raovo* (< **Orahovo* < *orah* ‘*Juglans*’; M), *Rastovac* (< *hrast* ‘*Quercus*’; D, P), *Rištine* (usp. *vriština* ‘*biljna zajednica žutice* i *vrijesa*’; P), *Smreke* (< *smreka* ‘*Juniperus oxyceareus*’; Š), *Tršća* (< *tršća* ‘*trstik*’), *U borove* (usp. *Borovi*; Š), *Velja žuka* (< *žuka* ‘*Junceus*’; P), *Vraštica*¹¹⁸ (< *vrijes* ‘*Satureia montana*’; D), *Vranjev vrijes* (usp. *Vraštica*; Š), *Vrbice* (< *vrba* ‘*Salix*’; D), *Zelenička greda* (< *zelenika* ‘*Phyllirea latifolia*’; D), *Žiljev kam* (< *žilj* ‘*Pancratium maritimum*’ < tal. *giglio* ‘*ljiljan*’; Š), *Žiljeva strana* (usp. *Žiljev kam*; D), *Žiljevo* (usp. *žiljev kam*; D), *Žuke* (usp. *Velja žuka*; Š), *Žukova glavica* (usp. *Velja žuka*; Š).

U mjesnoj su se toponimiji odrazili mnogobrojni apelativi koji upućuju na postojanje raznorodnih vrsta grmolikih biljaka (*bjelušina*, *brijest*, *drača*, *lijeska*, *lorika* ‘*lovor*’, *mrča* ‘*mirta*’, *vrijesak*, *zelenika* i *žuka* ‘*bazga*’) i stablašica (*drijen*, *dub*, *grab*, *kostanj* ‘*kesten*’ *kruška*, *orah*, *hrast*, *smreka* i *vrba*), a znatno su rjeđi odrazi naziva ukrasnih biljaka (*žilj*¹¹⁹). Okamenjeni su i nazivi za različite vrste šuma (*bošak*, *dumbrava* i *liješće*) i ostalih biljnih zajednica (*riština* ‘*vriština*’ i *tršća* ‘*trstik*’). Odrazili su se ujedno nazivi dijelova biljaka (*mrijež*) i složenih organizama (*lišaj*).

4.2.1.5. Toponimi u svezi s nazivima životinja i životinjskih staništa: *Bikovina* (D), *Bravov kam* (< *brav* ‘*mužjak ovce* ili *koze*’; D),

¹¹⁶ U Boki kotorskoj postoji istoimeno naselje napogled Perastu.

¹¹⁷ *Kruška* je ribarska pošta u Prčanju.

¹¹⁸ *Vraštica* je pećina u dobrotskim brdima.

¹¹⁹ *Žilj* je razmjerno čest motiv u hrvatskim petrarkističkim djelima.

Jarčenica (< *jarac*¹²⁰; D), *Kobioštica*¹²¹ (< *kobila*; D), *Kraj brloga* (D), *Kraulica* (usp. *kravulj* ‘kraguj’; RSKNJ 10: 394; D), *Lisičja voda* (< *lisica*; Š), *Međedin potok* (< *međed* ‘medvjed’; D), *Sojak* (< **Sovljak* < *sova*; Š), *Sovlje* (Š), *Vidrine* (D), *Vučja greda* (< *vuk* + *greda*; D), *Zebice* (< *zeba*; Š).

Unutar gore navedene skupine najčešći su toponimi u kojima su se odrazili nazivi divljih (*lisica*, *medvjed*, *vidra* i *vuk*) i domaćih životinja (*bik*, *brav*, *jarac* i *kobila*), a rjeđe ptica (*sova* i *zeba*). Neki bi od navedenih toponima mogli biti i antroponimskoga postanja.

4.2.2. Toponimi imenovani prema drugim toponimima: *Ljuta* (D), *Most od Sojaka* (Š), *Potok od Čele* (D), *Torijun od Gomila* (Š), *Torijun od Zebica* (Š), *Zebička torina*¹²² (Š).

U ovoj su se skupini toponima odrazili mjesni hidronim *Ljuta* (naselje je *Ljuta* prozvano po rijeci) te oronimi *Gomile*, *Sojak* i *Zebice*.

4.2.3. Toponimi motivirani ljudskom djelatnošću

4.2.3.1. Toponimi prema izgrađenim objektima i zdanjima

4.2.3.1.1. Toponimi prema nazivima za gospodarske objekte: *Gumanac* (< *gumno*; Š), *Kameni most* (Š), *Klačina* (< *klačina* ‘vapnenica, mjesto na kojemu se gasi vapno’ < dalm. *calcaina*; D), *Konobica* (< *konoba*; Š), *Mosta*¹²³ (usp. *most*; Š), *Pod magazine* (< *magazin* ‘skladište’; P), *Pod solar* (< *solar* ‘shod, mala terasa na koju vode stuba ispred glavnih vrata’; Š), *Prijeza* (< *prijeza* ‘preza, mali kameni stup na morskoj obali za koju se vežu lađe’ < tal. *presa*; ERHSJ III: 129; P), *Pristan* (< *pristan* ‘pristanište’; P), *Puč* (< *puč*¹²⁴ ‘zdenac’ < dalm. **put^eeu*; K, Š), *Škarpa*¹²⁵ (< *škarpa* ‘podzidana kosina’ < mlet. *scarpa*; Š), *Špadola* (Š), *Zgrade* (D, Š).

¹²⁰ *Jarčenica* je pećina.

¹²¹ *Kobioštica* je također pećina.

¹²² Riječ je o dvama predjelima, jednome kod Strijelišta, a drugome pod Lovćenom, kod negdašnje austrijsko-crnogorske granice.

¹²³ Na predjelu se nalazila crkve Svetoga Križa, a Bratovština je Svetoga Križa dobila statut 1298.

¹²⁴ U Boki kotorskoj danas je znatno potvrđeniji apelativ *počuo*.

¹²⁵ *Škarpa* je put pored crkve svetoga Vicenca u Škaljarima.

Na poljoprivredne objekte upućuje toponim *Gumanac*, na raznovrsna osobna ili zajednička spremišta *Konobica* i *Pod magazine*, na ribolovno-pomorsku djelatnost *Pristan*, građevinsku *Kameni most*, *Pod solar* i *Škarpa*, stočarsku *Zgrade*, a na proizvodnju vapna *Klačina*. Hidronimskim je nazivom uvjetovan toponim *Puč. Špadola* (tal. *Spadola*) je bila građevinska tvrtka koja je poslovala u Škaljarima 1941. – 1943. te su nakon Drugoga svjetskog rata njezini objekti prenamijenjeni u stambene zgrade. Stradale su u potresu 1979.

4.2.3.1.2. Toponimi kao odrazi naziva za obrambena zdanja: *Fortin* (< *fortin* ‘mala utvrda’; Š), *Kuline* (< *kulina* ‘razvaline utvrde’; D), *Mirine* (< *mirine* ‘ruševine’; P), *Stražišće* (Š), *Sveti Ivan* (K).

Na razvaline negdašnjih zdanja upućuju toponimi *Kuline* i *Mirina*.

4.2.3.2. Toponimi prema obitavalištima te javnim prostorima i putovima: *Debeli torijun* (< *debeo* ‘širok’ + *torijun* ‘serpentina’ [< tal. *torrione* ‘velika utvrda, promatračnica; pokretna utvrda’; Lipovac Radulović 1981: 357; Š), *Karuđina* (usp. *ca(r)rùggio* ‘**vrsta uske ulice**’; Š), *Kriva ulica* (D), *Krst* (< *krst* ‘raskrižje’; D), *Kućišta* (Š), *Plazno* (< *plaz* ‘brdski put’; Š), *Pričac* (D), *Rugovica* (< *ruga* ‘zavojit put’; Š), *Selo* (P).

Iz ove se kategorije izdvajaju različiti nazivi za vrste prometnica hrvatskoga (*plaz* i *pričac*) i romanskoga postanja (*karuđina* i *torijun*). *Rugovica*¹²⁶ je predio iznad serpentina koje vode iz Škaljara put Trojice.

4.2.3.3. Toponimi prema gospodarskoj djelatnosti

4.2.3.3.1. Toponimi u svezi s poljoprivrednom djelatnošću: *Duman* (< *duman*¹²⁷ ‘vrt, voćnjak’; Lipovac Radulović 1981: 69; Š), *Garovac* (usp. *gariti* ‘paliti’, Š), *Lanište* (Š), *Lazine* (< *lazina* ‘krčevina’; D), *Lečevišta* (D), *Lozica* (Š), *Masline* (D, Š), *Na poda* (usp. *Poda*; Š), *Pepelji laz* (D), *Poda* (usp. *pod* ‘obrađiva površina

¹²⁶ Skok (ERHSJ III: 166) bilježi apelativ *ruga*, koji izvorno označuje nabor, a pridjev *rugan* (u značenju svijen) dovodi u vezu s latinskim *rūga* te napominje kako među Albancima u Baru apelativ *rruga* označuje ulicu.

¹²⁷ O etimološkim prijeporima vidjeti u Vinja I: 135. U Škaljarima *Duman* obuhvaća „livade ispod sadašnje župne crkve u Škaljarima, po prilici do Rakita“ (Stanić 1978: 132).

na više razina'; D), *Prlina* (< *prlo* 'pasjeka'; usp. rum. *a pîrli* 'paliti, žeći'; ERHSJ III: 46; Š), *Sad* (Š), *Trap* (< *trap* 'mladi vinograd'; Š), *Vinogradac* (D), *Vr međa* (D), *Vrtline* (D).

Na vrste obradivih površina upućuju toponimi *Duman*, *Na poda*, *Poda* i *Vrtline*, na poljoprivredne kulture *Lanište*, *Lečevište* i *Masline*, na vinogradarstvo *Lozica*, *Trap* i *Vinogradac*, na stvaranje plodnoga zemljišta krčenjem *Garovac*, *Lazina*, *Pepelji laz* i *Prlina*, rasadnike *Sad*, a granice između posjeda *Vr međa*.

4.2.3.3.2. Toponimi u vezi sa stočarstvom: *Mandra* (< *mandra*¹²⁸ 'mjesto ili koliba na kojemu se ovce muzu'; Arj VI: 440; Š), *Mali soliovac* (< *soliovac* 'solilo, mjesto na kojemu se ovcama daje sol'; Š).

4.2.3.3.3. Toponimi u svezi s ostalim gospodarskim granama: *Banj* (< *banj* 'plaža'; D), *Klačevo čelo* (usp. *klak* 'vapno'; P), *Pentar*¹²⁹ (< *pentar* 'kamenolom'; P), *Tabačina* (< *tabak* 'štavljač kože' < tur. *tabak*; D), *Tunjola* (< *tunjola* 'tunja, tanko uže za ribarenje'; ERHSJ III: 523; P).

Na mjesta negdašnjih kamenoloma upućuje toponim *Pentar*, a vađenja vapna *Klačevo čelo*. *Tabačina* je, pak, bila predgrađe Kotora u kojemu su u srednjovjekovlju i ranome novovjekovlju stanovali štavljajući kože, a *Tunjola* je ribarska pošta.

4.2.3.4. Kulturno-povijesno uvjetovani toponimi

4.2.3.4.1. Toponimi u svezi s upravnom i vojnom vlašću: *Militarski park* (D), *Tamborje* (< *tambor* 'tabor'; D), *Tamnica* (D).

Militarski je park uredila i održavala austrijska vojska.

4.2.3.4.2. Toponimi u svezi s mjesnom poviješću i mjesnim predajama: *Bolanče* (< *bolanča* 'vrsta mletačkoga sitnog novca'; D), *Brsalj* (D), *Brsalji/Strijelište/Šištete* (Š), *Tre sorelle / Tri sestre* (P), *Zli potok* (D).

Isti zemljopisni objekt u Škaljarima nosi imena hrvatskoga (*Strijelište*), romanskoga (usp. tal. *bersaglio* 'nišan') i germanskoga

¹²⁸ Skok (ERHSJ II: 368) apelativ drži balkanskim grecizmom. U mjesne je govore vjerojatno ušao preko turskoga *mandra*.

¹²⁹ *Pentar* je vrh u Vrmcu. Apelativ *pentar* Skok drži dalmatizmom (ERHSJ II: 671). I danas je živ u mjesnim govorima, a ujedno može označivati i bilo koju otvorenu rupu u zemlji.

(*Šištete* < njem. *schieszen*) postanja (Stanić 1978: 132). Predio se *Tre sorelle* nalazi na Arđakovu u Prčanju. Riječ je o neobičnoj zgradi izgrađenoj u XIV. ili XV. stoljeću, najvjerojatnije ljetnikovcu vlasteoske obitelji Buća. Ona se sastoji od triju zasebnih dijelova. Po jednoj je predaji riječ o ljetnikovcu triju Bokeljki koje su u njoj tražile mir i odmor, a po drugoj su je izgradile tri sestre Filomena, Gracijana i Rina, koje su se zaljubile u istoga mladića – Jerka. Kako nije mogao oženiti sve tri djevojke, one su odlučile provesti život u izolaciji. Kako bi koja od sestara umrla, njezin bi prozor bio zazidan. Samo je prozor one koja je najkasnije umrla ostao nezazidan jer ga nije imao tko zazidati (Babić 2019: 40).

4.2.3.5. Toponimi uvjetovani duhovnim i vjerskim životom zajednice

4.2.3.5.1. Toponimi motivirani imenima kršćanskih svetaca:

4.2.3.5.1.1. Toponimi motivirani vjerskim zajednicama te crkvenim građevinama i posjedima: (*A*)*rđakovo* (: *Arhandeo Mihovil*; P), *Arkanđelovo* (: *Arhandeo Mihovil*; P), *Biskupija* (S, Š), *Crkvina*¹³⁰ (Š), *Fratri* (Š), *Gospa od Karmela* (P), *Gospa od Vrta* (D), *Kaludrica* (P), *Kaludrica* (Š), *Kapela* (D), *Krstac*¹³¹ (P), *Opatija* (P, Š), *Pod crkvom*¹³² (Š), *Podujam* (: *sveti Dujam*; Š), *Pologrina* (: *sveti Pelegrin*¹³³; D), *Popovi pasovi* (D), *Rt svetoga Matije* (D), *Sutorman* (: *sveti Roman*; Š), *Sveta vrača* (usp. *sveti vrači* ‘sveti Kuzma i Damjan’; D¹³⁴), *Sveti Anton* (P), *Sveti Ilija* (D, P, S), *Sveti Ivan* (D¹³⁵,

¹³⁰ Toponim je imenovan po ostatcima crkve Svetoga Križa izvan zidina.

¹³¹ Na Krstcu se po predaji nalazila crkva svetoga Antona.

¹³² Toponim se odnosi na predio ispod crkve Gospe od Snijega.

¹³³ Rtove Pelegrin nalazimo na Šolti, Hvaru, Dugome otoku i Ugljanu te se ondje nalaze i crkve posvećene tomu svetcu (usp. Marasović-Alujević i Lozić Knezović 2011: 426).

¹³⁴ Riječ je o dvama predjelima, jednome na kojemu se nalaze ostatci crkve Svih svetih, koja se spominje od 1503., a koju je 1889. obnovio kapetan Marko Andrić, te drugi na kojemu se počela graditi istoimena crkva, koja nije dovršena zbog manjka sredstava, pa je prenamijenjena u stambenu zgradu.

¹³⁵ U Dobroti se nalaze dvije crkve svetoga Ivana. Jedna, izgrađena najvjerojatnije polovicom XVI. stoljeću, iznad zaseoka Kamenari, te druga, nedovršena, s konca XVIII. stoljeća i smještena na samoj obali.

K¹³⁶, P¹³⁷), *Sveti Krst* (D), *Sveti Matija* (D), *Sveti Nikola* (P), *Sveti Petar* (D¹³⁸), *Sveti Stasija* (D¹³⁹), *Sveti Toma* (P), *Trojica* (: *Sveto Trojstvo*¹⁴⁰; Š), *Trojstvo* (S).

Iznimno se bogata sakralna baština Boke kotorske odrazila i u mjesnoj toponimiji. Među toponimima u kojima su se odrazili titulari crkava česti su oni koji se odnose na ribarske pošte u blizini sakralnih objekata (primjerice, *Sveti Anton*, *Sveti Nikola* i *Sveti Toma*). Toponim *Sutorman* u Škaljarima pripada skupini toponima tvorenih pridjevom *san(c)tu(s)* (*sanctus Romanus*)¹⁴¹ te dosad nije zabilježen u hrvatskoj toponomastičkoj literaturi. Toponim se *Fratri* može svrstati i u skupinu toponimijskih metafora jer se njime označuju istaknute stijene (usp. Marasović-Alujević i Lozić Knezović 2011: 423). Na crkvene posjede upućuju toponimi *Biskupija*, *Opatija* i *Popovi pasovi*, a hidronimi *Kaludrica*¹⁴² i *Kaluđerica* na blizinu sakralnih objekata uz vrelo.

4.2.3.5.2. Toponimi uvjetovani prežiticima pretkršćanskih vjerovanja: *Vilina pećina* (D).

4.2.3.5.3. Toponimi uvjetovani ostalim elementima duhovne kulture: *Gomile*¹⁴³ (< *gomila* ‘hrpa nabacana kamenja’ < psl. *mogyla* ‘grobni humak’; D), *Šarena gomila* (P), *Zakopane* (Š).

Toponimi bi iz ove skupine mogli upućivati na grobišta.

4.2.4. Toponimi antroponimijskoga postanja

4.2.4.1. Višerječni toponimi antroponimijskoga postanja

¹³⁶ Sveti Ivan je tvrđava na vrhu kotorskih zidina prozvana po crkvisi koja je bila u njoj smještena.

¹³⁷ Riječ je o pošti i zdencu kod crkvice svetoga Ivana Krstitelja, koja najvjerojatnije potječe iz XIII. stoljeća.

¹³⁸ Toponim se odnosi na crkvu u Ljutoj izgrađenu 1780.

¹³⁹ Starija se crkva svetoga Eustahija spominje 1332., a mlada se počela graditi 1762.

¹⁴⁰ Riječ je o gorskom sedlu iznad Škaljara u kojemu su nekoć obitavali pustinjaci.

¹⁴¹ Usp. oronim *Sutorman* kod Bara (bilježi ga i Skok, ERHSJ III: 365) u povijesnim vrelima zabilježen i kao *Sutroman*.

¹⁴² Skok (ERHSJ II: 129) bilježi lik *Koludrica*.

¹⁴³ Apelativ *gomila* u mjesnome govoru najčešće označuje grobni humak, neovisno o tome iz kojega povijesnog razdoblja potječe (tako primjerice može označivati i ilirsko grobište). Na Braču pak *gomila* označuje ‘hrpu kamenja nastalu trijebljenjem kamenja’ (Šimunović 2004: 218).

4.2.4.1.1. Toponimi od antroponima i zemljopisnoga naziva: *Balabinov do* (D), *Boškov potok* (Š), *Benov do* (D), *Bujina pećina* (Š), *Daletina pećina* (D), *Daletino točilo* (D), *Domaćinov kamen* (Š), *Grgurov potok* (D), *Jagoševo točilo* (D), *Janoševa greda* (D), *Lundrića brijeg* (P), *Marevo čelo* (P), *Markov do* (Š), *Markov rt* (P), *Mečerov brijeg* (D), *Mužino brdo* (Š), *Oparen-brijeg* (D), *Pijadin potok*¹⁴⁴ (P), *Raškov brijeg* (D), *Staničin brijeg* (Š), *Tičin kam* (D), *Tomina glavica* (D), *Zubanova glavica* (D), *Žarkov kam* (Š).

U ovoj skupini višečlanih toponima antroponimnoga postanja uz antroponim najčešće dolaze odrazi naziva geomorfoloških oblika krša: *do* (3), *pećina* i *kam* (2) te *kamen* i *greda* (1). Podjenako su zastupljeni odrazi oronimijskih naziva: *brijeg* (5) te *brdo*, *čelo*, *glava* i *glavica* (1). Razmjerno su česti i odrazi hidronimijskih naziva: *potok* (3) i *točilo* (1). Usto se odrazio i uzvorski naziv *rt* (1).

4.2.4.1.2. Toponimi od antroponima i gospodarskih naziva te naziva stambenih objekata i prometnica: *Brguljanove stare torine* (Š), *Cucin dolac* (Š), *Cucin palac* (M), *Čepićeva lastva* (Š), *Don Nikova lazina* (P), *Duševo gumno* (Š), *Kokotova kula* (D), *Lukovo gumno* (M), *Marevo/Marovo gumno* (D), *Matovi doci* (Š), *Mijov dolac* (M), *Srdarove torine* (Š), *Stakina torina* (D).

Najčešći su odrazi naziva poljoprivrednih čestica i gospodarskih objekata: *gumno* (5), *dolac* (3) te *lastva* i *lazina* (1). Ujedno su se u mjesnoj toponimiji odrazili stočarski (kao što je *torina*) i graditeljski (kao što su *kula* i *palac*) nazivi.

4.2.4.1.4. Toponimi od antroponima i naziva uvjetovanih duhovnim i vjerskim životom zajednice: *Lukovića opatija* (P), *Petrusinovo selo* (D), *Žbutegića opatija* (P).

4.2.4.2. Jednorječni toponimi antroponimijskoga postanja

4.2.4.2.1. Toponimi pridjevskoga postanja: *Antićevo* (M), *Babićevo* (Š), *Bajevo* (M), *Bajlovo* (D), *Bakušinovo* (Š), *Banovo* (Š), *Barbijerovo* (P), *Benovo* (D), *Biokovo* (S), *Dobrilovina* (D), *Draganje*¹⁴⁵ (P), *Franovo* (Š), *Franzinovo* (Š), *Girino* (P), *Goražda* (Š), *Grasovo* (P), *Gropešićevo* (P), *Janjićevo* (Š), *Kalcetinovo* (Š), *Karonjin* (P), *Lodovo* (Š), *Marićevo* (P, Š), *Marinčetićevo* (P),

¹⁴⁴ Toponim je zapisan početkom XIX. stoljeća.

¹⁴⁵ Predio se naziva i *Čisti vrh*.

Marovo (M), *Matijevo* (Š), *Medvjedovo* (P), *Mrljačinovo* (Š), *Ostojne* (< **Ostojine*; D), *Ostojno* (< **Ostojino*; D), *Palićevo* (Š), *Palinovo* (P, Š), *Picovo* (M), *Podivanovo* (P), *Polarevo* (P), *Puncijelino* (P), *Radatovo* (D), *Radinovo* (M), *Ratkovo* (P), *Riđanovo* (M), *Sabovo* (Š), *Sinkovićevo* (P), *Slaničarovo* (M), *Sredanovo* (P), *Šapanovo* (Š), *Šarinovo* (Š), *Šuranj* (Š), *Tabakovo* (Š), *Vida Lušina* (D), *Vitonjina* (D), *Zlatarevo* (P)

Starijemu jezičnom sloju pripadaju toponimi tvorenih posvojnim sufiksom *-j¹⁴⁶: *Draganje*, *Goražda* (< **Gorazdova*) i *Šuranj*.

4.2.4.2.2. Toponimi tvoreni toponomastičkim sufiksima: *Batkovina* (Š), *Boljevica* (D), *Brajnica* (pećina; P), *Brkovica* (P), *Galinica* (D), *Janjevica* (D), *Jerovica* (P), *Karampana*¹⁴⁷ (K), *Krilovina* (M), *Krlanovina* (D), *Kučevo* (P), *Landruša* (D), *Lekovina* (P), *Linjevo* (D), *Lorenčina* (M), *Lukačevina* (D), *Mačkovina* (Š), *Marošina* (P), *Marovina* (D), *Matolovina* (Š), *Metkovine* (D), *Milakovica* (D), *Milovčina* (P), *Mirčevina* (Š), *Mitrovica* (P), *Ninovica* (D), *Pavlovica* (P), *Perovina* (P), *Peruško* (Š), *Petrovina* (D), *Radmilovica* (D), *Ribarica* (D), *Roljovina* (Š), *Srgovica* (D), *Starčevine* (D), *Šantulja* (D), *Tripkovina* (D), *Vitaljica* (D).

Toponimi su koji pripadaju ovoj skupini tvoreni sufiksima koji označuju pripadnost (-ica, -ina, -ovica/-evica, -ovina/-evina, -ulja, -uša).

4.2.4.2.2. Antroponimi u funkciji toponima: *Arbanasovići* (D), *Bagazoni* (D), *Bakalići* (D), *Bakovići* (D), *Basari* (Š), *Brkanovići* (Š), *Bilafer* (D), *Čičiće* (M), *Dančulovići* (P), *Dončići* (Š), *Đurovići* (S), *Glavati* (P), *Ilići* (D), *Ilijaševići* (D), *Janoši* (D), *Janjiće* (Š), *Kamenari* (D), *Kandioti* (D), *Kapovići* (D), *Kavalin* (D), *Kitići* (P), *Kličići* (M), *Marovići* (D, M), *Mijatovići* (D), *Milovići* (D), *Miševići* (P), *Mišulić* (D), *Miroš*¹⁴⁸ (P), *Mrvičići* (P), *Oparene* (D), *Paskovići* (M), *Pavličevići* (P), *Petani* (P), *Petkići* (P), *Pet(r)ovići* (D, M), *Pijerovići* (D), *Račete* (D), *Radomiri* (D), *Radoviće* (P), *Sablići* (M),

¹⁴⁶ Usporedi Šimunović 2004: 224.

¹⁴⁷ U Kotoru je stanovao odvjetak mletačke obitelji Rampani, po kojemu je javni zdenac u Kotoru prozvan. O etimologiji riječi *karampana* (kojom se u Dalmaciji ponajprije označuje dotrajali brod ili babetinu, a u Kotoru i na Hvaru i zlo govorenje) vidjeti u Vinja II: 64.

¹⁴⁸ *Miroš* je vrelo.

Šalijagići (D), *Škaljarin* (P), *Tomići* (D), *Tripkovići* (D), *Uljarevići* (M), *Veroniće* (P), *Veronići* (Š), *Vukićevići* (M), *Vušovići* (D), *Žbutegiće* (P), *Žabatići* (Š), *Žutkići* (Š)

Vrlo su često kao temeljni potvrđeni akuzativni likovi ojkonima (npr. *Janjiće*, *Oparene*, *Pavličeviće*, *Radoviće*, *Veroniće* i *Žbutegiće*¹⁴⁹). Uzimanje gotovih osobnih imena za imenovanje nije odlika slavenskih jezika, nego je pojava mlađega postanja, koja je u manjoj mjeri potvrđena i u Boki kotorskoj (npr. *Bilafer*, *Kavalin*, *Petani* i *Škaljarin*).

Od kršćanskih imena u toponimiji su se Kotorskoga zaljeva odrazila osobna imena *Antić* (< *Anton*), *Frano*, *Grgur*, *Ivan*, *Janoš* (< *Jano* < *Jan* 'Ivan'), *Janja*, *Jero* (< *Jeronim*), *Luka*, *Lukač* (< *Luka*), *Maro* (< *Marin*), *Marko*, *Matija*, *Mato* (< *Matej*/*Matija*), *Mijo* (usp. *Miho* < *Mihajlo*/*Mihovil*¹⁵⁰), *Pavao*, *Pero* (< *Petar*), *Petrusina* (< *Petrusa* < *Petar*), *Roljo* (< *Roko*; Š), *Srg*¹⁵¹, *Toma*, *Vital* i *Vitonja* (< *Vito* < *Vital*). U mjesnoj su se toponimiji odrazila ujedno narodna imena *Bajlo* (< *Bajilo* < *Bajo*; hip. od *Bratislav*), *Batko* (< *Bato*; hip. od *Bratislav*), *Bioko* (< *Bjelimir*/*Bjeloslav*), *Boško* (< *Božo* < *Božidar*), *Dobrilo* (< *Dobre* < *Dobromir*/*Dobroslav*/*Dobrovoj*), *Dragan* (< *Drago* < *Dragomir*/*Dragoslav*), *Duša*/*Dušo* (< *duša*), *Gorazd*, *Milak* (< *Milo* < *Miloslav*), *Mirko* (< *Miro* < *Miroslav*), *Miroš* (< *Miro* < *Miroslav*), *Ostoja*, *Radat* (< *Rade*/*Rado* < *Radimil*/*Radomir*/*Radoslav*), *Radin* (< *Rade*/*Rado* < *Radimil*/*Radomir*/*Radoslav*), *Radimil*, *Ratko* (< *Rade*/*Rado* < *Radimil*/*Radomir*/*Radoslav*), *Sredan* (usp. *Sredoje*¹⁵²), *Stanica*¹⁵³ (< *Stana* < *Stanislava*) i *Žarko*. Zabilježeni su i odrazi stranih imena *Franzin* i *Lodo* (< tal. *Lodovico*¹⁵⁴). Nije moguće nedvojbeno

¹⁴⁹ Slična je pojava vrlo često potvrđena i u Začablju (Vidović 2014b: 179).

¹⁵⁰ Oba su lika potvrđena među katolicima istočno od rijeke Neretve od srednjovjekovlja.

¹⁵¹ Riječ je o liku kršćanskoga imena *Srđ* s očuvanim velarom (ERHSJ III: 318), koji se u Boki kotorskoj okamenio i u prezimenu *Srgotić* u Bijeloj.

¹⁵² Za narodno ime *Sredoje* Milica Grković (1977: 184) navodi kako je riječ o zaštitnome imenu koje se nadijevalo djeci rođenoj u srijedu.

¹⁵³ U Kotoru je u XIII. stoljeću zabilježen pridjevak *de Stanića* (Jireček 1962: 233), pa nije isključeno ni da je riječ o prežitku srednjovjekovnih imovinskih odnosa

¹⁵⁴ Riječ je o nahodišnome imenu (Šimunović 2006: 347).

ustvrditi postanje osobnih imena *Daleta* i *Jagoš*. Prvo se može povezati s narodim imenom *Dabiživ*, ali i kršćanskima *Damijan* i *Danijel*. Osobno se ime *Jagoš* u Crnoj Gori nadijevalo djetetu koje se rodilo nakon očeve smrti ili čija je mati umrla pri porodu, a moguće ga je povezati ili sa složenim imenom *Jagomir* (Grković 1977: 102) ili sa ženskim *Jaga* ‘Agata’. Zabilježeni su i odrazi dvočlane imenske formule *don Niko* i *Vido Lušin*.

Ujedno su se odrazila i mnogobrojni pridjevci i prezimena *Babić* (< *baba*), *Bagazoni*¹⁵⁵, *Bajo* (< *bajo* ‘mali brat’), *Baković* (< *bak* ‘priplodni vol’), *Balabin* (možda od tal. imena *Balbino*), *Ban(ović)* (< *ban*), *Barbieri* (< *barbijer* ‘vidar, brijač’), *Bene*¹⁵⁶ (< *Benedikt*), *Bolica*¹⁵⁷, *Brguljan* (< *Brguli* ‘zaselak na Luštici’), *Brkanović* (< *brkan* < *brko* ‘brkata osoba’), *Bujović* (< *Bujo* < *Budimir/Budislav*), *Cuca*, *Čepić* (usp. *čepati* ‘lomiti, kidati, kršiti’), *Čičić* (< *čiča*), *Dančulović* (< *Dančul* < *Dančo* < *Danijel*), *Dončić* (< *Donko* < *Dominik*), *Galina* (< *gal* ‘crn’), *Giričić* (< *girica*), *Glavati* (< *glavat* ‘koji ima veliku glavu’), *Graso* (usp. tal. *grasso* ‘debeo, mastan’), *Hoh* (vjerojatno od *Hoch* < njem. *hoch* ‘visok’), *Ilić* (< *Ilija*), *Ilijašević* (< *Ilijaš* < *Ilija*), *Janjić* (< *Janja*), *Kalceta* (< *kalceta* ‘čarapa’), *Kamenarović* (< *kamenar*), *Krilović* (< *Krilo* < *Kristofor*), *Leko* (< *Leko* ‘Aleksandar’), *Lorencin* (tal. *Lorenzo* ‘Lovrjenac, Lovro’), *Luković* (< *Luka*), *Marić* (< *Mara* < *Marija*), *Marinčetić* (< *Marinčeta* < *Marinče* < *Marin*), *Maroš* (< *Maro* < *Marin*), *Marović* (nekoć *Marojević* < *Maroje* < *Maro* < *Marin*), *Mečer* (vjerojatno od *Metscher*), *Metković* (< *Metko* < *Medo* < *Medvjed*), *Mijatović* (< *Mijat* < *Mijo* < *Mihajlo/Mihovil*), *Milović* (< *Milo* < *Miloslav*), *Mišević* (< *Miše* *Mihajlo/Mihovil*), *Mitrović* (< *Mitar* ‘Dimitrije’), *Mrvica*, *Oparenović* (< *Oparen*), *Palić* (< *Pale* < *Pavao*), *Pasković* (< *Pasko* ‘Paskval’), *Pa(u)lina* (< *Paulina* < tal. *Paulo* ‘Pavao’), *Pavličević* (< *Pavlič* < *Pavao*), *Perušковиć* (< *Peruško* < *Peruša* <

¹⁵⁵ *Bagazoni* je talijansko prezime, pa je moguće da je riječ o nekoj obitelji koja je stanovala u Dobroti. Pritom je zanimljivo da se prezime *Bagazon(i)* spominje i tijekom opsade Korčule 15. kolovoza 1571. od strane turskoga potkralja Alžira.

¹⁵⁶ Obitelj de Bene spominje se u Kotoru 1330. (Jireček 1962: 49), a u srednjovjekovlju je potvrđeno osobno ime *Bene*, pokraćeni lik kršćanskoga imena *Benedikt*.

¹⁵⁷ Jireček (1962: 250) kotorski pridjevnik i prezime *Bolica* (zbog likova *Bouoliča* i *Bualiča*) povezuje s apelativom *bivol*.

Pero < *Petar*), *Petani* (< *Petan* < *Peto* < *Petar*), *Petkić* (< *Petko* < *Peto* < *Petar*), *Petović* (< *Peto* < *Petar*), *Petrović* (< *Petar*), *Pijade* (< *pijade* ‘vojnici pješaci’ < tur. *piyade*; Škaljić 1966: 518), *Pijerović* (< *Pijero* < tal. *Piero* ‘Pero’), *Račeta*¹⁵⁸ (< *Rače* < *Rako* < *Radomir/Radoslav*), *Radomir(i)* (< *Radomir*), *Radović* (< *Rade/Rado* < *Radomir/Radoslav*), *Sablić* (< *sablja*), *Sbutege* (mjesni lik *Žbutegić*; možda od *zbutati* ‘nagurati, strpati; smetati, zbrkati’; RSKNJ 6: 646), *Serdarević* (< *serdar*), *Sinković*, *Tičić* (< *tica* ‘ptica’), *Starčević* (< *starac*), *Surana/Šurana*¹⁵⁹, *Tomić* (< *Toma*), *Tripković* (< *Tripko* < *Tripo* < *Tripun*), *Uljarević* (< *uljar*), *Verona* (mjesni lik *Veronić*; < *Verona*), *Vukićević* (< *Vukić* < *Vuk*), *Vušović* (< *Vušo* < *Vuk*), *Zambata* (mjesni lik *Žabatić*; možda od *zamba* ‘vrsta biljega na ušima ovaca i koza ili vrstu rezbarskoga oruđa’; RSKNJ 6: 116), *Zuban* (< *zub*) i *Žutkić* (< *žutko* < *žut*).

U mjesnoj su se toponimiji okamenili i nadimci: *Arbanasović* (< *Arbanas* ‘Albanac’; obiteljski nadimak dijela Vulovića u Dobroti), *Bakalić* (< *baka/bak*; obiteljski nadimak dijela Dapčevića u Dobroti), *Bakuša* (< *baka/bak*), *Basari* (< tal. *basso* ‘nizak, malen’), *Bilafer* (< *bilav* ‘bilan, pojas koji veže konjsku uzdu za prsa konja, tako da konj ne može suviše dizati glavu i propinjati se’ < tur. *bilan*; Škaljić 1966: 142; nadimak¹⁶⁰ dijela Kosovića u Dobroti), *Brko* (< *brk*), *Gropeša* (< *grop* ‘čvor’ < tal. *grosso*), *Kapović* (< *kapo* ‘glavar, starješina’ < tal. *capo*), *Karonja* (< *karonja* ‘pokvarenjak, nitkov’ < tal. *carogna*), *Kavalin* (< tal. *cavallo* ‘konj’), *Kitić* (< *kita*), *Kličić* (< *klicati*), *Kokot* (< *kokot* ‘pijetao’), *Krlan* (< *Krle* < *Kristofor*), *Kučić* (usp. *kućak* ‘pas’), *Landruša* (usp. *landrati* ‘besciljno lutati’), *Linjo* (usp. *olinjati se*), *Lundrić* (< *lundra* ‘raspuštenica’), *Mačak*, *Matolovina* (< *Matola* < *Mato* < *Matej/Matija*), *Medvjed*¹⁶¹, *Mišulić* (< *Mišula* < *miš/Mišo*), *Mrljača* (usp. *mrljati*), *Muž*, *Pic*, *Polar* (< *polar* ‘osoba koja odlama pole, velike stijene’), *Puncjela* (< *puncjela* ‘djevojka, klarisa’), *Ribar*, *Riđan* (< *riđ* ‘riđokos’ / *riđan* ‘konj riđe dlake’), *Slaničar* (<

¹⁵⁸ Prezime *Račeta* tvoreno od istopisnoga imena navodi Arj (12: 849).

¹⁵⁹ Rod *Surana/Syrana* jedan je od srednjovjekovnih kotorskih vlasteoskih rodova (Čulić 1996: 206; Stjepčević 1929: 22).

¹⁶⁰ U Strpu je *Bilafer* prezime.

¹⁶¹ U Kotoru je u srednjovjekovlju zabilježeno i osobno ime *Medvjed* (Čulić 1996: 199).

slaničar ‘solilac, radnik u solani’), *Stako* (< *Stanimir/Stanislav*), *Šalijaga*¹⁶², *Šantulja* (< *šantav* ‘hrom’), *Šapan* (< *šapa*), *Šare* (< *šare* ‘koji ima pramenove različite boje’), *Tabak* (< *tabak* ‘štavljač kože’) i *Zlatar*.

4.2.5. Toponimi etničkoga, ktetičkoga ili etnonimskoga postanja:

Crnogorski pazar (D), *Dobrotska gora* (D), *Dobrotske strane* (D), *Levantska ulica* (Š), *Špiljarska torina* (Š), *Voda stolivska* (S).

Etnonomskoga je postanja toponim *Crnogorski pazar*. Na Crnogorskome pazaru, koji je nekoć bio spojen s Dobrotom kamenim mostom, Crnogorci su tijekom mletačke i austrijske vladavine prodavali svoje proizvode te su u Kotor smjeli ući samo nakon što odlože oružje. U u mjesnoj su toponimiji ujedno ušćuvani ktetici *dobrotski* (< *Dobrota*), *levantski* (< *Levanat* ‘istočno Sredozemlje’), *stolivski* (< *Stoliv*) i *špiljarski* (< *Špiljari* ‘naselje sjeverno od Kotora, u sjevernome podgrađu Kotorskih zidina’).

4.2.6. Toponimi nejasna postanja ili motivacije: *Daosine* (D), *Mocilji*¹⁶³ (D), *Mončulovo*¹⁶⁴ (D), *Mržep*¹⁶⁵ (S), *Ocinac* (D),

¹⁶² *Šalijaga/Šalijagić* je bio obiteljski nadimak dijela dobrotskih Klačevića. Moguće je da je nadimak nastao po uzoru na dvočlana turska imena (usp. *Hasan-aga*, *Smail-aga* i sl.).

¹⁶³ Usp. *mocira* ‘kameni suhozid’ (usp. razjednačivanje *r > lj* u *kurir > kurilj*). Kako je navedeni apelativ u Boki kotorskoj neproziran, moguće je i ukrštavanje sa slavenskim apelativima *moča* i *močilo*.

¹⁶⁴ Toponim bi mogao potjecati od nekoga antroponima (usp. žensko ime *Momčula* u bugarskome osobnoimenskom fondu; Ilčev 2012: 460).

¹⁶⁵ Riječ je o potoku. Skok (ERHSJ III: 190) drži „prvi dio *mrž-*“ toponima neprozirnim, a drugi dio povezuje s mediteranskom hidronimskom osnovom **ap-*.

*Peluzica*¹⁶⁶ (M), *Plagenti*¹⁶⁷ (D), *Sviška* (Š), *Škradio donji*¹⁶⁸ (D), *Škradio gornji* (D), *Škurda*¹⁶⁹ (D, K), *Tuki-do* (D), *Vrmac*¹⁷⁰ (M, P, S, Š), *Zapisani* (Š).

5. Jezična raslojenost toponima

Burna je povijest Boke kotorske ostavila traga u mjesnoj toponimiji. Iako je cjelokupna mjesna toponimija već stoljećima isključivo slavenska, u njoj su se okamenili prežitci različitih inojezičnih sustava, među kojim su najzastupljeniji romanski. Supstratni se dalmatski sloj odrazio u ojkonomiji (*Kotor*, *Muo*, *Prčanj*, vjerojatno posredno i *Plagenti*), hidronimiji (*Boljun*, *Gurdić*, *Škradio*, *Škurda*) te se iz njega razaznaju i prežitci predrimskoga sloja. U mjesnoj su se toponimiji odrazili različiti apelativi dalmatskoga postanja, čiji su odrazi razmjerno često zastupljeni u istočnojadranskoj toponimiji (*klačina*, *mirina*, *mrča*, *peča*, *ploča*, *puč*, *spila*, *žuka*), ali i neki razmjerno rijetki (*pentar*). U Škaljarima je zabilježen toponim *Sutorman* (: *sveti Roman*) tvoren dalmatskim pridjevom *san(c)tu(s)*, koji dosad nije bio naveden u hrvatskoj onomastičkoj literaturi. Toponimi tvoreni tim pridjevom označuju prostore snažnijega

¹⁶⁶ Stanić (1978: 141) toponim povezuje s grčkim *pelós* ‘mulj, glib, močvara’. Oko Peluzice je više prokopa i vrelo, pa je semantički tumačenje uvjerljivo s tim da je toponim morao proći kroz dalmatski filtar.

¹⁶⁷ Toponim je dosad nastojao protumačiti Miljenko Lončar (2002: 257–262) dovodi u vezu s participom aorista pasivnoga glagola koji je zabilježen u Porfirogenetovu u participu mediopasivnome glagola u jednini srednjega roda (*peplygmēnon* ‘zbijeno’), kojim se opisuje Kotor kao mjesto „stiješnjeno i zbijeno“. Lončar ujedno traži i dalmatske usporednice.

¹⁶⁸ Toponim valja usporediti s toponimima *Skradin* i *Skarda* (otočić između Paga i Silbe) te *Skrda* (kod Luna i Novalje) za koje Skok pretpostavlja da su ilirski (ERHSJ III: 268, 274). Za *Škradio* Skok navodi da je u dalmatskome mogla biti apelativom.

¹⁶⁹ Marković (2006: 25) drži da je hidronim *Škurda* u Kotoru usporediv s hidronimom (potokom) *Škurta* kod Bara te ih povezuje s latinskim *excurrere*. Po njegovu tumačenju *Škurda* bi bila „kratka rijeka“. Skok hidronim drži usporednim s toponimom *Škradio*. U Dobroti je *Škradio* vrelo, ali i šire područje.

¹⁷⁰ Toponim *Vrmac* usporediv je s imenom srednjovjekovnoga grada Vrma koji Konstantin Porfirogenet u X. stoljeću nazivlje *Ormos*. Petar Skok dovodi taj toponim u svezu s imenom grada *Eremum*, a P. Šobajić i S. Pujić drže da je riječ o odrazu slavenskoga apelativa *vr̃m* koji je označivao „zemljišta izrovljena potocima“ (Pujić 2003: 163). Oronim *Vrmac* zabilježen je i u Zažablju, u naselju Babin Do kod Neuma (Vidović 2014b: 284).

slavenskog naseljavanja te pokrštavanja do konca X. stoljeća (Šimunović 2005: 123). Rana je prilagodba je romanskih apelativa i toponima razvidna na primjerima kao što je *Gurdić*, kojemu je, uz fonološku prilagodbu toponimskoga lika, pridodan slavenski nastavak *-ić*.

Od adstratnih je slojeva najzastupljeniji talijanski (uglavnom mletački). U mjesnoj su se toponimiji najčešće odrazili graditeljski i kulturno-povijesni nazivi talijanskoga (mletačkoga) postanja (*fortin*, *kamara*, *prijeza*, *solar*, *škarpa*), a rjeđe i nazivi biljnih zajednica (*bošak*). Talijanski toponimi *Tre sorelle* i *San Giovanni* usporedno se upotrebljavaju i danas uz hrvatske *Tri sestre* i *Sveti Ivan*.

Znatno su rjeđi tragovi adstratnoga turskog sloja, ušćuvani najčešće u povijesnim toponimima u kojima se odražava robna razmjena između stanovnika mletačke Boke kotorske i crnogorskoga zaleđa (*Crnogorski pazar* i *Tabaćina*). Rubno nalazimo i utjecaj albanskoga (pri čemu treba imati na umu da se albanski stočari na Vrmcu spominju još u *Kotorskome statutu* iz kasnoga srednjovjekovlja) i njemačkoga (iz razdoblja austrijske uprave) jezika.

Slavenski se likovi toponima bilježe barem od XII. stoljeća (npr. hidronim *Parilo*). U temeljnome su slavenskom sloju ušćuvani danas neprozirni hidronimijski apelativi kao što su **mer-* ‘vododerina, točilo’ (*Mramor*) i *tinja* ‘blato’ (*Tinjak*). Rijetki šćakavski prežitci u mjesnoj toponimiji (*Stražišće*¹⁷¹ u Škaljarima) potvrđuju tezu Josipa Lisca (Lisac 2003: 122–124) da bi hrvatski bokeljski govori mogli pripadati zapadnoštokavskome narječju. U mjesnoj toponimiji zabilježeni su i neki ikavizmi (*Pričac*).

6. Zaključak

U ovome se radu obrađuju toponimi Kotorskoga zaljeva na području naselja Dobrota, Kotor, Muo, Prčanj, Stoliv i Škaljari. U uvodu su iznose temeljni povijesni i demografski podatci bitni za razumijevanje toponimijske slike obrađenoga područja. Naime, u mjesnoj se toponimiji nalaze odrazi srednjovjekovne romansko-slavenske simbioze svojstveni cjelokupnomu istočnojadranskom

¹⁷¹ Šćakavske odraze u toponimiju nalazimo i u susjednoj istočnoj Hercegovini u toponimiji hrvatskoga povijesnog prostora od Hutova do Dubljana (Vidović 2014b: 181).

obalnom prostoru, čijim su najrazvidnijim prežitkom hagionimi kao što je *Sutorman* (sveti Roman). U mjesnoj su se toponimiji ujedno odrazili i mnogi titulari bokeljskih katoličkih crkava, kojih samo u Kotoru tridesetak (Stjepčević 1929: 19). Oni se nisu odrazili samo na područje uza same crkve i posjede Katoličke crkve, njima su motivirani i mnogi hidronimi (uglavnom zdenci) i ribarske pošte. Toponimi antroponimskoga postanja upućuju na negdašnje zemljišno-posjedničke odnose te pomorsku tradiciju. U njima su se ponajvećma odrazila osobna imena srednjovjekovnih stanovnika Kotora te prezimena pomoraca i posjednika¹⁷², uglavnom hrvatskoga i rjeđe romanskoga podrijetla, što odražava pretežito hrvatski i katolički karakter središnjega dijela Boke kotorske do početka XX. stoljeća.

U mjesnoj su se toponimiji odrazile geomorfološke značajke Kotorskoga zaljeva (osobito različiti tipovi voda te krških oblika) te se u njoj ogledaju različiti jezični slojevi. Od inojezičnih utjecaja očekivano je najzastupljeniji romanski (supstani i adstratni), poglavito u obalnoj toponimiji, a prikupljeni su podatci i dijalektološki relevantni (npr. šćakavski toponim *Stražišće* u Škaljarima). Sve to upućuje na nužnost daljnjih toponomastičkih istraživanja.

Literatura

- ARj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. 1881. – 1976. JAZU. Zagreb.
- Babić, Vanda. 2019. *Boka kotorska – zaljev svetaca i hrvatske kulture*. Jutarnji list. Zagreb.
- Brozović Rončević, Dunja. 1987. Tragovi poganskih, kršćanskih i islamskih kultova u toponimiji, *Zbornik 6. jugoslovenske onomastičke konferencije*. Odeljenje jezika i književnosti SANU 7. Beograd. 117–124.
- Bezljaj, France. 2003. *Zbrani jezikoslovni spisi I*. Založba ZRC, ZRC SAZU. Ljubljana.

¹⁷² Usp. i Babić 2019: 35–43.

- Brozović Rončević, Dunja. 1997. Hidronimi s motivom vrelišta na povijesnome hrvatskom prostoru. *Folia onomastica Croatica* 6. Zagreb. 7–40.
- Brozović Rončević, Dunja. 1999. Nazivi za blatišta i njihovi odrazi u hrvatskoj toponimiji, *Folia onomastica Croatica* 8. 1–40.
- Crkvenčić, Ivan; Schaller, Antun. 2007. Promjene etničkoga sastava Boke kotorske (1910. – 2003. g.) s posebnim osvrtom na veliko smanjenje broja Hrvata. *Hrvatski geografski glasnik* 69/1. 69–100.
- Čače, Slobodan. 1998. Promjene u naseobinskom sustavu kasnorimske Dalmacije: tragovi u toponimiji. *Folia onomastica Croatica* 7. 23–40.
- Čilaš Šimpraga, Ankica; Ivšić Majić, Dubravka; Vidović, Domagoj. 2018. *Rječnik suvremenih hrvatskih osobnih imena*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- Čulić, Gracijela. 1991. Struktura antroponimije Boke kotorske u XIV. i XV. stoljeću. *Onomastica Jugoslavica* 14. 87–132.
- Čulić, Gracijela. 1996. *Antroponimija Boke kotorske (od prvih pisanih spomenika do kraja XIX vijeka)*. Univerzitet Crne Gore – Pomorski fakultet. Podgorica – Kotor.
- Antroponimija Boke kotorske (od prvih pisanih spomenika do kraja XIX vijeka)*. Podgorica – Kotor: Univerzitet Crne Gore – Pomorski fakultet.
- Čulić, Gracijela. 1999.–2001. Mikrotoponimi Boke kotorske u arhivskim dokumentima. *Godišnjak Pomorskoga muzeja u Kotoru* 47–49. 111–119.
- Čulić, Gracijela. 2002. Mikrotoponimi u arhivskim dokumentima. *Godišnjak Pomorskoga muzeja u Kotoru* 50. 231–246.
- Frančić, Anđela; Mihaljević, Milica 1997 – 1998. Antonimija u hrvatskoj ojkonomiji. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 23/24. 77–102.
- Grković, Milica. 1977. *Rečnik ličnih imena kod Srba*. Vuk Karadžić. Beograd.
- Ilčev, Stefan. 2012. *Rečnik na ličnite i familite imena u Bŭlgarite*. Izdatelstvo „Iztok-Zapad“. Sofija.
- Jireček, Konstantin. 1962. *Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjeg veka*. *Zbornik Konstantina Jirečeka* 2. Naučno delo. Beograd.

- Krivokapić, Miloš; Knežević, Saša. 2017. Prilog proučavanju porijekla stanovništva i antroponimije Orahovac (Boka kotorska). *Analiz Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 55/1. 269–297.
- Lalošević, Ilija. 2016. Utvrđeni gradovi Boke kotorske iz mletačkog razdoblja. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 58. 115–146.
- Lončar, Milenko. 2002. *Filološka analiza Porfirogenetovih vijesti o Hrvatima*. Filozotski fakultet u Zadru Sveučilišta u Splitu. Zadar. (doktorski rad)
- Luković, Niko. 1937. Prčanj – historijsko-estetski prikaz. Bokeška štamparija. Kotor.
- Magaš, Damir. 2002. Natural-geographic characteristics of the Boka kotorska area as the basis of development. *Geoadria* 7/1. 51–81.
- Marasović-Alujević, Marina; Lozić Knezović, Katarina. 2011. Obalni toponimi otoka Šolte. *Časopis za hrvatske studije* 7. 389–443.
- Marković, Savo. 2006. *Studia Antibarensia*. Gospa od Škrpjela. Perast.
- Podaci na nivou naselja: Stanovništvo prema nacionalnoj odnosno etničkoj pripadnosti po naseljima (Tabela N1)*. 2011. Uprava za statistiku Crne Gore
- . <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=536&pageid=148> (pristupljeno 1. svibnja 2019.)
- Podaci na nivou naselja: Stanovništvo prema vjeroispovijesti po naseljima (Tabela N3)*. 2011. Uprava za statistiku Crne Gore. <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=536&pageid=148> (pristupljeno 2. svibnja 2019.)
- Pujić, Savo. 2003. Iz trebinjske toponimije: Porijeklo toponima. *Tribunia* 10. 131–186.
- Putanec, Valentin. 1963. Refleksi starodalmatskog pridjeva *sanctus* u onomastici obalne Hrvatske. *Slovo* 13. 137–176.
- Radulović Lipovac, Vesna. 1981. *Romanizmi u Crnoj Gori, jugoistočni dio Boke kotorske*. MBM-plas. Novi Sad.
- RSKNJ = *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog govora*, I – XIX. 1959. – 2014. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik.
- ERHSJ = Skok, Petar. 1971. – 1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* I – IV. JAZU. Zagreb.

- Skok, Petar. 1950. *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*. Jadranski institut JAZU. Zagreb.
- Skok, Petar. 1927. Kako bizantski pisci pišu lična i mjesna slovenska imena. *Starohrvatska prosvjeta* 1–2 (nova serija I). 60–76.
- Stanić, Cjelimir. 1978. Toponimi Škaljara i Mula. *Godišnjak Pomorskoga muzeja u Kotoru* 26. 131–143.
- Stanić, Cjelimir. 1979.–1980. Toponimi Prčanja. *Godišnjak Pomorskoga muzeja u Kotoru* 27–28. 157–169.
- Stjepčević, Ivo. 1926. Vođa po Kotoru. Bokeška štamparija. Kotor.
- Šimunović, Petar. 1984.–1985. Prvotna simbioza Romana i Hrvata. *Rasprave Zavoda za jezik* 10–11. 147–200.
- Šimunović, Petar. 1996. Sakralni toponimi sa *sut-* + svetačko ime u razdoblju kasne antike do predromanike. *Folia onomastica Croatica* 5. 39–62.
- Šimunović, Petar. 2004. *Bračka toponimija*. Golden maketing – Tehnička knjiga. Zagreb.
- Šimunović, Petar. 2005. *Toponimija hrvatskoga jadranskog prostora*. Golden maketing – Tehnička knjiga. Zagreb.
- Šimunović, Petar. 2006. *Hrvatska prezimena*. Golden maketing – Tehnička knjiga. Zagreb.
- Škaljić, Abdulah. 1966. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Svjetlost. Sarajevo.
- Tomić, Antun. 1977. Toponimi Dobrote. *Godišnjak Pomorskoga muzeja u Kotoru* 25. 137–149.
- Tomić, Antun. 2010. *Dobrota – povijesnica bokeljskog pomorstva: pomorska i kulturna povijest Dobrote XVI. – XX. st.* Hrvatsko građansko društvo Crne Gore. Kotor.
- Vidović, Domagoj. 2014a. Toponimija župe Stjepan Krst. U: *Župa Stjepan Krst (1974. – 2014.)*. Pr. Marić, Marinko. Muzej i galerija Neum – Matica hrvatska Stolac – HKD Napredak Dubrovnik: Neum – Stolac – Dubrovnik. 133–160.
- Vidović, Domagoj. 2014b. *Zažapska onomastika*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- Vinja = Vinja, Vojmir. 1998.–2004. *Jadranske etimologije: Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku, I – III*. HAZU – Školska knjiga. Zagreb.

AN OVERVIEW OF THE TOPONYMY OF THE KOTOR BAY

Summary

The paper deals with around 500 toponyms in the Kotor Bay. In the introductory part of the paper, basic historic and demographic data are given. In the central part, the toponyms of place names are divided in groups according to motivation and etymology. It is characteristic for the toponymy of the Kotor Bay that it has an above-average share of toponyms derived from anthroponyms as well as toponyms motivated by church titularies. In this category, the toponym *Sutorman* (*sanctus Romanus*) stands out as a relict of the old Roman and Slavic symbiosis.

Ključne riječi: toponimi, demografija, Kotor, Romani, Slaveni, Hrvati

Keywords: toponyms, demography, Kotor, Romans, Slavs, Croats

Vidović, Domagoj. 2019. Pogled u toponimiju Kotorskoga zaljeva, *Studia lexicographica: časopis za leksikografiju i enciklopedistiku* 13/24. 97–122.

<https://hrcak.srce.hr/file/329422>

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 5. VI. 2020.

Prihvaćeno: 1. VII. 2020.

UDK

81'373.21(497.16-37Tivat)

811.163.42'373.2

<https://doi.org/10.33604/sl.14.26.3>

POGLED U TIVATSKU TOPONIMIJU¹⁷³

DOMAGOJ VIDOVIĆ

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

dvidovic@ihjj.hr

SAŽETAK: U ovome se radu obrađuje četiristotinjak toponima u Tivtu i okolici. U uvodnome se dijelu članka iznose temeljni povijesni i demografski podatci za obrađeno područje (naselja Bogdašići, Gornja i Donja Lastva, Kavač, Lepetane, Mrčevac te Tivat). U središnjemu se dijelu mjesni toponimi razvrstavaju prema motivaciji i s obzirom na jezično postanje. Uz temeljni su se slavenski (hrvatski) sloj u tivatskoj toponimiji očuvali različiti supstratni i adstratni uglavnom romanski prežitci.

Keywords: toponimi, ojkonomi, Tivat, supstrat, adstrat

¹⁷³ Rad je izrađen na istraživačkome projektu Istraživanje antroponimije na tlu Hrvatske u XV. stoljeću –CroNomaXV (IP-2018-01-6053), koji u cijelosti financira Hrvatska zaklada za znanost i koji se provodi u ustanovi nositelju projekta Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Ovom prigodom zahvaljujem predsjedniku Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore Zvonimiru Dekoviću na svesrdnoj organizacijskoj potpori, mnogim kulturološkim, povijesnim i jezičnim podatcima, pristupu arhivskoj i katastarskoj građi tijekom mogega arhivskog i terenskog istraživanja u Boki kotorskoj i Baru od 30. studenoga do 12. prosinca 2019. te na dostupnosti i nakon povratka u Hrvatsku. Zahvaljujem ujedno Ani Vuksanović, tajnici Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore, na organizacijskoj pomoći, pripremi istraživanja, kontaktu s ispitanicima, ustupanju i nabavci literature, na dodatnim provjerama jezičnih podataka te pomoći tijekom terenskih obilazaka. Ujedno zahvaljujem Ilku Vuksanoviću na mnogim toponomastičkim i izvanjezičnim podatcima, poglavito za sam Tivat i uzmorske predjele. Kolegi Savi Markoviću zahvaljujem na usmenoj izmjeni mišljenja iz koje su se izrodila i mnoga toponomastička rješenja, a Gracijeli Čulić na mentorskome bdijenju nad mojim onomastičkim istraživanjima u Boki kotorskoj.

1. Uvod

Toponimija je Boke kotorske bila predmetom proučavanja mnogih onomastičara. Pojedinačni su bokotorski toponimi obrađeni u radovima Petra Skoka (bavio se uglavnom ojkonomima, predrimskim toponimima i toponimima romanskoga postanja; Skok 1950 i ERHSJ I–III), Petra Šimunovića (uglavnom je obrađivao hagonime; Šimunović 1984–1985, 1996), Gracijele Čulić (analizirala je povijesne toponime; Čulić 1999–2001, 2002) i Dunje Brozović Rončević (obrađila je dio hidronima; Brozović Rončević 1997, 1999). Suvremena je bokeljska toponimija popisana i djelomično obrađena u radovima Vase Tomanovića (1956), Cjelimira Stanića (obrađio je toponimiju Mula, Prčanja i Škaljara; Stanić 1978 i 1979–1980), Antuna Tomića (obrađio je toponimiju Dobrote; Tomić 1977 i 2010) i Domagoja Vidovića (obrađio je toponimiju Kotorskoga zaljeva; Vidović 2019a).

U ovome se radu obrađuje tivatska toponimija. Ona je djelomično popisana i obrađena u radovima Ive Stjepčevića (obrađivao je pojedine povijesne i suvremene toponime, ponajprije u Gornjoj Lastvi; Stjepčević 2003), Đure Vidmarovića (obrađio je s filološkoga gledišta pojedine oronime te kulturnopovijesne toponime Gornje Lastve; Vidmarović 2011) te Anite Mažibradić (u njezinoj se monografiji o Tivtu donose mnogi povijesni toponimi te toponimi antroponimskoga postanja koji svjedoče o negdašnjim vlasničkim odnosima; Mažibradić 2015). Obilje vrijedne toponomastičke građe donosi i *Studija kulturne baštine Vrmca* (Lisavac i dr. 2015). Građa iz navedenih vrela dopunjena je tijekom arhivskoga i terenskoga istraživanja na obrađenome području uz potporu Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore. Ovim su radom obuhvaćeni toponimi užega tivatskoga područja u Boki kotorskoj, kojemu uz Tivat pripadaju naselja Lepetane, Gornja i Donja Lastva, Bogdašići i Mrčevac.

2. Tivatski mjestopis

Ivo Stjepčević (2003: 321) na temelju povijesnih zapisa navodi kako se toponim *Tivat* u srednjovjekovlju odnosio na obalno područje od Lepetana do Pina, a možda čak i na cjelokupno područje od Veriga

do Miholjske prevlake. Latinizirano ime *Theodo* prvi put se pojavljuje u povijesnim vrelima 1326., a godine 1331. zapisan je i genitivni lik *Tiveti* koji upućuje na današnje ime i mogao bi svjedočiti ranoj prilagodbi toponima hrvatskomu jeziku. Petar Skok (ERHSJ III: 475–476) toponim *Tivat* drži predrimskim. Srednjovjekovno je naselje iz kojega se razvio suvremeni *Tivat* nastalo na području *Crnoga Plata* (pridjev *crn* u hrvatskoj toponimiji označuje predjele obrasle crnogoričnom šumom, a *plat* zaravan¹⁷⁴; usp. Šimunović 1984–1985: 177), naselja koje se spominje u Kotorskomu statutu iz XIV. stoljeća, te je nastalo uza crkvu svetoga Srđa, svetoga Nikole i svetoga Dimitrija. Ta se crkva spominje 1431., a na njoj je natpis najvjerojatnije potječe iz IX. stoljeća na kojemu stoji da ju je izgradio Albelin, sin Bergolinov. (Mažibradić 2015: 35). U Crnome se Platu 1431. spominje i crkva svetoga Šimuna i Jude (Blehova Čelebić 2006: 531). Naselje se isprva dijelilo na četiri sela (*Đurđevo Brdo*, *Točilo*, *Češljari* i *Donji Kantun*), a zatim na zaseoke uglavnom prozване po starosjedičkim tivatskim obiteljima. Ojkonim je *Crni Plat* izišao iz uporabe koncem XVIII. stoljeća, te ga je zamijenio ojkonim *Tivat* (opširnije u Mažibradić 2015: 35–42). Naselje *Lastva* razvilo se uza crkvu svetoga Vida, čija se gradnja smješta u IX. stoljeće, a čiji prvi spomen potječe iz 1327. (Stjepčević 2003: 327). Godine 1410. ondje je izgrađena i crkva Male Gospe (opširnije u Lupis 2011). Ojkonim je *Lastva* slavenskoga postanja te je nastao konverzijom od apelativa *lastva* ‘zaskok, mjesto između glavica brda’. *Lastva* je bila feudalni posjed peraške opatije svetoga Jurja te kotorskih crkava i samostana, a tamošnje su crkvene posjede u srednjem vijeku preuzele kotorske vlastelinske obitelji te imućni Dobročani, Prčanjani i Peraštani (Mažibradić 2015: 43). Lastovljani su bili istaknuti sudionici Peraškoga boja, a njihovi su se seoski glavari, slično kao u Špiljarima, nazivali ćepalijama. Prvi su se zaseoci unutar Lastve nazivali *Rozgovčevo*, *Vidari*, *Gornja Voda* i *Orašje*, a zatim su se dijelovi naselja počeli nazivati po mjesnim rodovima, među kojima su i neka izumrla kao što su *Kovačević* i *Vidović*. Naselje *Rozgovčevo* prvi se put spominje 1431. te je

¹⁷⁴ Skok (1950: 172, 179) navodi kako apelativ *plat* označuje kameniti teren ili nepristupačnu stijenu, a Vinja (III: 50–51) dodaje kao apelativ *plat* u Smokvici označuje zaravan.

prozvano po rodu *Rozgovac*. Utrnućem toga roda koncem XVII. stoljeća nestalo je i naselje (Stjepčević 2003: 331, 332; Mažibradić 2015: 105). Početkom XIX. stoljeća stanovništvo se iz brdskih predjela počinje spuštati prema moru te se postupno oblikuju dva samostalna naselja: *Gornja* i *Donja Lastva*.

Između Tivta i Gornje Lastve nekoć se prostiralo naselje *Jakalj* vjerojatno prozvano po posjedima crkve svetoga Jakova. Godine 1326. zabilježeni su imenski likovi *Iachedol* i *Iachindol*. Naselje je vjerojatno nestalo prije 1639. kad se posljednji put spominje crkva. U blizini se *Jaklja* nalazila i crkva svetoga Ivana, koja se spominje u razdoblju 1327. – 1549. (Stjepčević 2003: 328, 332).

Iznad današnjih *Lepetana* nalazilo se u podnožju *Većebrda*¹⁷⁵ polovicom XIV. stoljeća istoimeno naselje, a na *Plavdi* je još od 1326. zabilježen toponim *Sveti Lovrjenac*, koji se katkad odnosio na udolinu, a katkad na naselje. Toponim se povezuje s predajom o bokeljskim mučenicima, svetoj braći Petru, Lovri i Andriji, čije su moći prenesene u Dubrovačku Republiku i kojima je ondje posvećena crkva (*Petilovrijenci*)¹⁷⁶. Povrh nje se nalazila crkva svetoga Martina, koja se spominje od 1331. Na predjelu *Badanj* od 1332. spominje se crkva svetoga Bartolomeja, a na Opatovu crkve svetoga Stjepana¹⁷⁷, koja se spominje u razdoblju 1397. – 1549., i svetoga Vinka, koja se spominje od 1397. (Stjepčević 2003: 321, 327, 340, 341). U Lepetanima se nalazio kamenolom crvenoga kamena, kojim su popločane mnoge bokeljske terase i trgovi. Ime *Lepetane* izvodi se od rodnoga imena *Lepetan* zabilježenoga u Perastu. Naime, *Radonja Radosalić Lepetan* spominje s 1458. kao

¹⁷⁵ Tomanović (1935: 139) naselje naziva *Vjeće Brdo* te spominje kako je u prvoj polovici XX. stoljeća na tome predjelu bilo još nekoliko kuća. Na brdskim pristrancima kao dijelove Lepetana navodi naselja *Lušiće*, *Krpuz*, *Donje* i *Gornje Iliće* te *Učinoviće*, a na obali naselja *Plavda* (u smjeru Lastve) i *Tomanoviće* (u smjeru Donjega Stoliva).

¹⁷⁶ Tomanović na istome mjestu navodi kako su ostatci crkve svetoga Lovrjenca bili vidljivi do 1914. kad je austrijska vojska srušila posljednje ostatke njezinih zidina. O samoj predaji pogledati više u Stjepčević 2003: 325, 326.

¹⁷⁷ Nalazila se na predjelu *Fasce*, koje se u vrelima spominje i pod imenima *Potkop* (*sotto Coppa*) i *Paša* (*Passa*). Očito su se toponim *Foša* mletačkoga postanja i toponim *Potkop*, koji pripada temeljnomu hrvatskom sloju, usporedno rabili (usp. Stjepčević 2003: 341).

posjednik kod Svetoga Lovrjenca. Lik se *Lepetani* promeće u ime naselja 1546. (*contrata Lepetani*; Stjepčević 2003: 321, 327, 340, 341), ali je u mjesnoj uporabi do danas češći lik *Lepetane*. Povijesne potvrde ojkonima *Lepetane* svjedoče kako je u Boki kotorskoj tvorba ojkonima sufiksom *-ane/-ani* ostala plodnom i znatno nakon kasnoga srednjovjekovlja kad u ostalim hrvatskim krajevima (uz iznimku zadarskoga područja) biva zamijenjena drugim tvorbenim obrascima (usp. Šimnović 2005: 29, 30 i Šimunović 2009: 38, 39).

Godine 1332. spominje se i naselje *Pasiglav* (< *pas* + *glava*) istočno od Gornje Lastve, pod vrhom svetoga Ilije. Mjesno se nazivalo još *Pasiglava* i *Pasiglave*. Razvilo se uza crkvu svetoga Nikole, koja se u povijesnim vrelima spominje od 1420. Vjerojatno je opustošeno tijekom osmanlijskih upada u XVII. stoljeću jer se kao toponim *Pasiglav* kao ojkonom posljednji put spominje 1666. (Stjepčević 2003: 328). Toponim bi mogao biti prežitkom pretkršćanskih vjerovanje.

Naselje *Bogdašići* nalazi se u gornjemu porječju Gradiošnice, između dviju brdskih kosa. Pod tim se imenom naselje spominje u XIV. stoljeću, barem od 1397. (Stjepčević 2003: 323), ali se sve do polovice XV. stoljeća uglavnom spominju kao dio Pasiglava. Ojkonom je patronimskoga postanja. Naime, godine 1326. spominje se Bogdaša, sin Stanice (*Bogdasca, filius Stanici*), a u kasnijim povijesnim vrelima i njegovi potomci¹⁷⁸. Područje se *Donjih Bogdašića* u srednjovjekovlju zapisivalo kao *Gradec* (katkad i akuzativnim likom *Gradece*), što upućuje na postojanje poluglasa. Na crkvi svetoga Petra u Bogdašićima nalazi se latinski natpis iz XI. stoljeća te ćirilični iz 1269. Crkva je isprva bila benediktinska, zatim su je preuzeli pravoslavci te se na koncu ponovno vratila katolicima. Negdašnja je crkva svetih Vrača (danas Svih svetih) u Marovićima bila zajednička župna crkva za Bogdašiće, Kavač i Mrčevac te se uza nju po predaji nalazila i jedna od osam utvrda izgrađenih u XVI. stoljeću u svrhu obrane od osmanlijskih prodora. Naselje je podijeljeno na južni dio (*Petkovići* i *Janovići* te *Maslovari* i *Brajaci*), sjeverni (*Biskupi*, *Šimunovići*, *Popovići*, *Tripunovići*, *Markovići*,

¹⁷⁸ Patronim Bogdašić potvrđen je barem od 1421. kad se u Pasiglavi spominje Boško Bogdašić (Blehova Čelebić 2006: 220)

Duraševići i Brkani) te središnji (*Marovići i Lukovići*). U mjesnoj je uporabi čest i akuzativni lik *Bogdašice*.

Naselje se *Mrčevac* (< *mrča* ‘mirta, *Myrtus communis*’) spominje 1326., a 1332. zapisan je i toponim *Mrčova polja* (*Mercoua poglia*), koji posredno upućuje na moguće postojanje naselja (Čulić 1999–2001: 113). Godine 1431. u Mrčevcu se spominje crkva svete Agate (Mažibradić 2015: 67). Kao pogranično mjesto prema osmanlijskim posjedima Mrčevac je bio izložen stalnim osmanlijskim upadima i naletima sve do oslobođenja Herceg-Novoga i Risna. Temeljni su zaseoci *Božinovići i Matijevići*, a izdvaja se i imanje obitelji Beskuća u *Dumidranu*. Toponim *Dumidran* Petar Skok¹⁷⁹ (ERHSJ I: 405) drži rimskim te ga izvodi od *Demetriana*.

Naselje se *Kavač* (usp. *kavac* ‘radnik u kavi, kamenolomu’ < *kava* ‘kamenolom’ < tal. *cava*; ERHSJ II: 66) spominje u srednjovjekovlju te se sastoji od četiriju zaselaka: *Čelanovići, Matijevići, Počanići i Popovići*. Veliko je imanje u Kavču imala obitelj *Rizzo*. U selu su katoličke crkve svetoga Križa, svete Ivane i svete Ane te pravoslavna crkva svete Petke iz XIX. stoljeća.

3. Osvrt na promjene u narodnosnome i vjerskome sastavu tivatskoga područja

Srednjovjekovno je razdoblje na tivatskome području, kao i u cjelokupnoj Boki kotorskoj, obilježila romansko-slavenska simbioza, koja je rezultirala slavenizacijom romanskoga pučanstva i pokršćavanjem slavenskoga. Spomenici su ranoga pokršćavanja Boke kotorske i njezine pripadnosti kršćanskomu Zapadu različiti toponimi u kojima se odrazio pridjev *san(c)tu(s)* ‘sveti’¹⁸⁰. Vladavina Nemanjića i osmanlijska osvajanja uvelike su promijenili vjerski sastav okolnih područja te se osim na Grbalj pravoslavlje u velikoj mjeri počelo širiti i na poluotok Lušticu, što se znatno pojačalo nakon oslobođanja Herceg-Novoga i Risna u XVII. stoljeću. Tad su, naime, u Boku kotorsku mletačke vlasti doselile više tisuća pravoslavaca iz

¹⁷⁹ Skok bilježi lik *Dumidrana*.

¹⁸⁰ Popisu hagonima tvorenih od toga pridjeva u Boki kotorskoj i na barskome području (usp. Vidović 2019a: 99) treba pridodati i oronim *Sutilija* (sveti Ilija) nad Perastom, koji zasad nije zabilježen u hrvatskoj onomastičkoj literaturi.

istočne Hercegovine.¹⁸¹ Uže je tivatsko područje, iako na samoj granici kršćanskoga Istoka i Zapada te unatoč sporovima oko crkve svetoga Petra u Bogdašićima i Miholjske prevlake, ostalo gotovo isključivo katoličko sve do početka XX. stoljeća.

Tablica 1. Broj stanovnika po naseljima 1921. – 2011.

Naselje	1910.	1981.	1991.	2003.	2011.
Bogdašići	361	140	89	48	57
Kavač	–	407	466	443	671
Lastva	717	716	647	739	757
Lepetane	221	223	221	194	184
Mrčevac	118	797	1073	1500	2110
Tivat	1882	6280	8230	9467	9367
Ukupno	3299	8563	10726	12391	13146

Demografski se sastav tivatskoga područja i Boke kotorske općenito ponovno počeo znatnije mijenjati njezinim ulaskom u sastav Kraljevine Jugoslavije, a najveće su se promjene dogodile tijekom i nakon Drugoga svjetskoga rata kad se u međupopisnome razdoblju 1931. – 1948. u Boki kotorskoj, po procjeni Crkvenčića i Schallera (2007: 76, 77), broj Hrvata, zbog stradanja u Drugome svjetskom ratu, iseljavanja i prikrivanja narodnosnoga podrijetla, smanjio za 7000, odnosno s oko 13 000 na 5860, a udio s oko 42 % na 28,7 %. U naseljima obuhvaćenim ovim radom broj se Hrvata 1910. – 2011. smanjio za četvrtinu, a u postotnome udjelu za više od pet puta (usp. tablicu 2.). Na razmjere promjena u narodnosnome sastavu stanovništva nakon Drugoga svjetskog rata ukazuje podatak da se u općini Tivat udio Hrvata s 59,64 % 1953. godine smanjio na 16,42 % prema rezultatima popisa iz 2011. te da se postotni udio Hrvata smanjivao u svakome međupopisnom razdoblju. Usto, Hrvati su još 1961. bili apsolutna većina u svim naseljima obuhvaćenim ovim radom, a 2011. bili su relativnom većinom samo u dvama naseljima (Bogdašićima i Lastvi). Ujedno se na svakome međupopisnom

¹⁸¹ Na Lušnici je tijekom XV. i XVI. stoljeća bio podjednak broj katolika i pravoslavaca, a sredinom XVIII. stoljeća nakon naseljavanja pravoslavaca katolici su ondje postali izrazitom manjinom (Čoralić 2002: 190, 191).

razdoblju apsolutni broj izjašnjenih Hrvata u tivatskoj općini smanjivao osim 1991. – 2003. kad je ostao nepromijenjen (bilo je 2663). Da je prikrivanje narodnosnoga podrijetla iz različitih pobuda prisutno i na tivatskome području, pokazuje podatak da udio katolika u tivatskoj općini iznosi 20,45 posto, odnosno da je za gotovo 20 % veći od udjela Hrvata¹⁸². Među katolicima je koji se nisu izjasnili kao Hrvati velika većina onih hrvatskih korijena.

Tablica 2. Broj i udio Hrvata po rezultatima službenih popisa stanovništva

katolici/Hrvati po naseljima	1910. ¹⁸³	1981.	1991.	2003. ¹⁸⁴	2011.
Bogdašići	341 (94,46 %)	117 (83,57 %)	59 (66,29 %)	28 (58,30 %)	27 (47,37 %)
Kavač	–	78 (19,16 %)	100 (21,46 %)	111 (25,06 %)	93 (13,86 %)

¹⁸² Stanje je pritom za Hrvate znatno povoljniji nego u kotorskoj općini, u kojoj su katolici od Hrvata mnogobrojniji za više od 40 %, ili u hercegovačkoj, u kojoj su katolici od Hrvata mnogobrojniji za gotovo 50 %.

¹⁸³ Za popis iz 1910. donosim podatke o broju katolika. Ako udio Hrvata odredimo oduzimanjem od ukupnoga broja katolika onih kojima hrvatski ili srpski (tako se jezik nazivao tijekom popisa) nije popisan kao materinski, onda je on potpuno podudaran s brojem katolika u Bogdašićima. U Lastvi je bilo 695 (96,93 %) katolika koji su kao materinski jezik naveli hrvatski ili srpski, u Lepetanima 156 (71,23 %), a u Mrčevcu 102 (86,44 %). U Tivtu je 1910. teže pouzdano odrediti udio Hrvata zbog velikoga udjela zaposlenika u vojnim službama, ali ih je najvjerojatnije bilo oko 3/4. Godine 1880., prije otvaranja *Arsenala*, u samome je Tivtu od 698 stanovnika bilo 682 (98,13 %) Hrvata (prema Crkvenčić – Schaller 2006: 67–68). Time se opovrgavaju teze o tome kako se udio Hrvata u Boki kotorskoj počeo znatnije povećavati tijekom posljednjih nekoliko desetljeća austrijske vladavine. Upravo suprotno, on je počeo opadati zbog doseljavanja vojnoga osoblja i činovnika iz cjelokupne Habsburške Monarhije te doseljavanja pravoslavnoga stanovništva iz drugih dijelova Boke kotorske, ali su Hrvati i nakon Drugoga svjetskog rata ostali izrazitom većinom na tivatskome području.

¹⁸⁴ Podatke za 2003. i 2011. donosim sa službenih stranica Uprave za statistiku Crne Gore.

Lastva ¹⁸⁵	703 (98,05)	389 (54,33)	349 (53,94)	364 (49,26)	317 (41,88)
Lepetani	169 (76,47)	89 (39,91)	84 (38,01)	63 (35,57)	53 (28,80)
Mrčevac	105 (72,16)	186 (23,34)	207 (19,29)	195 (13,00)	191 (9,05)
Tivat	1785 (93,41)	1984 (31,59)	1890 (22,96)	1980 (20,91)	1622 (17,32)
Ukupno	3103 (94,06)	2843 (33,20)	2689 (25,07)	2741 (22,12)	2303 (17,52)

4. Motivacijska razredba toponima

U ovome se odlomku toponimi dijele po motivaciji. Uz toponim donosim osnovni podatak, a u bilješkama pod osnovnim tekstom dodatna objašnjenja. Uz toponime navodim i kratice naselja na čijemu su području zabilježeni:

B = Bogdašići

K = Kavač

L = Lastva

LP = Lepetane

M = Mrčevac

T = Tivat.

4.1. Toponimi motivirani geomorfološkim odlikama zemljopisnoga objekta

4.1.1. Zemljopisni nazivi u toponimiji (toponimijski apelativi i izvedenice)

4.1.1.1. Odrazi toponimijskih naziva: *Banjište* (usp. *banja* ‘vrelo s toplom vodom’; T), *Barina* (< *bara*; K), *Barine* (usp. *Barina*; K, T),

¹⁸⁵ Zbrojio sam podatke za Gornju i Donju Lastvu.

Batun (< *batun* ‘mala lokva za pojenje stoke’; M), *Blato* (M), *Brda* (T), *Brdišta* (M), *Bregovi* (T), *Brijeg* (K), *Crni Plat* (< *crn* ‘obrastao crnogoričnom šumom’ + *plat* ‘zaravan’; T), *Do* (T), *Duga peča* (L), *Glavica* (B, K, M), *Glavice* (L), *Kalac* (T), *Kalardovo*¹⁸⁶ (T), *Komat* (usp. *komad*; T), *Kuk* (T), *Livade* (T), *Luža* (< *luža* ‘blatište, glib, kaljuža’; L), *Lužina* (usp. *Luža*; L), *Merovina* (usp. **mer*-¹⁸⁷ ‘glodati, gristi’; T), *Močali* (usp. *močiti*; M), *Naklja* (< *naklja*¹⁸⁸ ‘riječni zavoj’; B), *Na livade* (K), *Pećine* (L), *Polje* (L, T), *Ponta* (< *ponta* ‘rt’; T), *Ravnica* (L), *Rudina* (T), *Rutak* (usp. *vrutak* ‘vrelo’; L), *Strana* (L, T), *Školj* (< *školj* ‘otočić’; T), *Točilo* (T), *Ubli*¹⁸⁹ (L), *(U) Glave* (L), *Vruljina*¹⁹⁰ (L), *Zvjerača*¹⁹¹ (B).

U mjesnoj su se toponimiji odrazili mnogi hidronimski apelativi: oni koji se odnose na blatišta (*bara*, *blato*, *kalac* ‘mali kal’ i *kalarda* ‘veliki kal’, *luža* i *močao*¹⁹² ‘mokrina’), vrelišta (*banja*, *ubao* te *vrutak*, *vrulja* ‘vrelo’ i *zvir* ‘vrelo’), zbirališta vode (*batun*¹⁹³ ‘mala lokva’ i *lokva*), dijelove riječnoga toka (*naklja*), protočne vode (*potok*¹⁹⁴) i povremene vodotokove (*točilo*). Odrazom su geomorfologije krša apelativi *komat* i *peča* ‘komad zemlje’, *livada*, *pećina*, *polje*, *ravnica* i *rudina* ‘zaravan’. Na oronimske apelative upućuju toponimi *Brda*, *Brdišta*, *Bregovi*, *Brijeg*, *Glave*, *Glavica*, *Kuk* i *Strana*. Zabilježen je ujedno talasonim¹⁹⁵ *Ponta* (u kasnome je

¹⁸⁶ *Kalardovo* je pjeskovito područje uz more s ljekovitim blatom. U toponimu je ušćuvan augmentativni sufiks –*arda*.

¹⁸⁷ Toponimi tvoreni od osnove **mer*- najčešće označuju točila (Bezljaj 2003: 351, 1023). Tako je i s toponimom *Mramor* u Škaljarima (Vidović 2019a: 104).

¹⁸⁸ Riječ je o području uz rječicu Gradiošnicu. Apelativ *naklja* bilježi Brozović Rončević (1999: 29).

¹⁸⁹ Predio se nekoć nazivao *Plek* (Stjepčević 2003: 335). U istočnoj Hercegovini apelativ *ubo* najčešće označuje zdenac.

¹⁹⁰ Riječ je o predjelu u Gornjoj Lastvi. Zapisan je i kao *Ruljina*.

¹⁹¹ *Zvjerača* je vrelo u Bogdašićima. Mjesni je toponimski lik hiperijekavski kao i hidronim *Zyjerovnik* u Škaljarima (usp. Vidović 2019a: 104)

¹⁹² Na mogući apelativ **močao* (usp. *kao*, *ubo*) upućuje hidronim *Močao* u Baošićima kod Herceg-Novoga.

¹⁹³ Mjesno je potvrđen apelativ *batun* ‘mala lokva za pojenje stoke’.

¹⁹⁴ Usp. toponim *Potok Seljanova* u skupini toponima imenovanih prema drugim toponimima.

¹⁹⁵ Naziv talasonim upotrijebljen je ovdje u širem smislu. Po detaljnijoj razredbi obalnih, morskih i podmorskih toponima Vladimira Skračića (2011: 127) *Ponta* bi bila akronim, a *Gabrio* (kad se odnosi na zaton na istoimenome otoku) hormonim.

srednjovjekovlju u mjesnoj toponimiji potvrđen i hrvatski apelativ *rt*, koji je potvrđen u suvremenoj toponimiji obližnjega Kotorskoga zaljeva¹⁹⁶) i nesnim *Školj*.

4.1.1.2. Toponomijske metafore: *Badanj* (LP), *Duge*¹⁹⁷ (< *duga* ‘daska na bačvi’; B), *Kabelin* (usp. *Kabo*; K), *Kabo*¹⁹⁸ (< *kabo* ‘kabao, vjedro’; L), *Kajina*¹⁹⁹ (< *kajin* ‘veliko vjedro’; T), *Kupa* (< *kupa* ‘crijep’; L), *Mažina* (< *maža* ‘vreća’; L), *Verige*²⁰⁰ (< *verige* ‘tjesnac’ < *veriga* ‘velik lanac kojim se što preprečuje’; LP), *Vijenac* (< *vijenac* ‘brdo s prstenastim rasjedom pri samom vrhu’; L).

U ovoj su se skupini toponima odrazili nazivi predmeta iz svakodnevne uporabe (*badanj*, *duga*, *kabo* i *kajin* ‘kabao, vjedro’, *krpa*, *maža* ‘vreća’, *veriga* i *vijenac*) i građevinski nazivi (*kupa*).

4.1.2. Toponimi s obzirom na razmještaj, oblik i izgled tla ili vode

4.1.2.1. Toponimi uvjetovani smještajem zemljopisnoga objekta: *Pripetina*²⁰¹ (usp. *pripeti* ‘privezati uza što’; T), *U čela* (< *čelo* ‘mjesto okrenuto prema Suncu’; L).

4.1.2.2. Toponimi koji označuju oblik i površinska svojstva tla (izravni i metaforični): *Dugulja* (L), *Krivelica* (T), *Ploče* (< *ploča* ‘kvadratni kamen’; L), *Rupine* (M).

4.1.2.3. Toponimi koji se odnose na sastav i osobitosti tla ili vode: *Barovina* (K, L), *Bijeli pijesak* (LP), *Buavica* (usp. *buhavica* ‘šupljikava zemlja’; ERHSJ I: 229; T), *Čisti vrh* (B), *Dobre njive* (T), *Glušica*²⁰² (< *gluh* ‘tih’; L), *Gnjile* (M), *Gnjilišta* (T), *Kremen* (L),

¹⁹⁶ Usp. akronim *Markov rt* u Prčanju.

¹⁹⁷ *Duge* su strmi pristranci uz rijeku Gradiošnicu.

¹⁹⁸ *Kabo* je brijeg u Gornjoj Lastvi. Usp. čest toponim *Kabal* u dalmatinskome priobalju i na otocima, gdje obično označuje rt, prevlaku ili brijeg. Tim je toponimima semantički srodan ojkonom *Čabar* u Gorskom kotaru.

¹⁹⁹ Riječ je o vrelu.

²⁰⁰ Po jednoj je od predaja tjesnac nazvan po lancima koji su priječili ulaz u Kotorski i Risanski zaljev. Dvije su inačice navedene predaje. Po prvoj je lance 1381. postavio ugarsko-hrvatski kralj Ludovik I. Anžuvinač kako bi spriječio prolazak mletačkih brodova, a po drugoj su postavljeni kako bi se onemogućio prodor Osmanlija u Perast i Kotor u XVI. i XVII. stoljeću. Postoji i znatno manje vjerojatna teorija kako je ime nastalo prevođenjem prezimena kotorske vlasteoske obitelji *Catena* (Mažibradić 2015: 49).

²⁰¹ *Pripetina* je vrelo u Tivtu.

²⁰² *Glušica* je šuma.

Močevo brdo (K), *Oštro brdo* (L), *Pijavica*²⁰³ (usp. *piti*; L), *Plave* (L), *Ranijevica* (< **Vranijevica*; L), *Ravnica* (L), *Sekovo* (M), *Slakovo* (< *sladak*; L), *Srkoč* (L), *Velji grm* (B), *Župa* (< *župa* ‘pitomina’; T).

Toponimi *Gnjile* i *Gnjilišta* upućuju na glinovita tla, a *Kremen* i *Oštro brdo* te vjerojatno *Velji grm*²⁰⁴ na kamenita. Buavice su plodna tla s visokim postotkom humusa²⁰⁵. Hidronimskoga su postanja toponimi *Barovina* (< *bara*), *Močevo brdo* (usp. *močao* ‘mokrina’), *Plava* (od *plaviti*) te *Srkoč* (usp. *srkati*; toponim je onomatopejskoga postanja). Pridjev *čist* u toponimiji označuje područje bez biljnoga pokrova, *gluh* područja u kojima nema buke, *sladak* slatkovodna, a *dobar* plodna područja. U toponimu se *Župa* odrazio naziv *župa* kojim se imenuju područja izložena Sunčevim zrakama i zaklonjena od vjetra te iznimno pogodna za obradbu. Na tla s kojih se voda povlači upućuje toponim *Sekovo*.

4.1.3. Odnosni toponimi: *Barine* (K, T), *Donja Lastva* (L), *Donje Iliće* (LP), *Donji Kantun* (T), *Gomilica* (L, T), *Gornja Lastva* (L), *Gornja Voda* (L), *Gornje Iliće* (LP), *Gornje Seljanovo* (T), *Gornji Kavač* (K), *Mala gruda*²⁰⁶ (T), *Mala Kostanjica* (L), *Mali kofin* (K), *Na Rupine* (M), *Navrh strane* (L), *Pod Kabo* (L), *Podtivat* (T), *Potpod* (L), *Srednja glava* (T), *Velika Kostanjica* (L), *Većebrdo* (LP), *Velja peča* (M), *Vrdola* (L).

Dvorječni se odnosni toponimi najčešće tvore od pridjeva i imenice (npr. *Donji Kantun*), a odnos se među samim toponimima najčešće iskazuje antonimnim parovima pridjeva, pri čemu antonimni par *gornji* – *donji* izražava prostorne, a *mali* – *velji* (rjeđe *veliki*) kvalitativne odnose (usp. Frančić–Mihaljević 1997–1998: 88). U Boki kotorskoj, kao i u istočnoj Hercegovini i na Braču, u tvorbi je toponima iz ove skupine najčešći prijedlog *pod* (usp. Šimunović 2004: 203, Vidović 2014: 235, Vidović 2019a: 107).

²⁰³ Još su dva toponima *Pijavica* u Boki kotorskoj. U Bijeloj (Magaš 2002: 69) i u Prčanju *Pijavica* je gorski potok. U nesonimiji su istozvučni toponimi katkad metaforičnoga postanja ili su odraz vremenskih prilika.

²⁰⁴ Usp. ERHSJ I: 623.

²⁰⁵ U Hercegovini apelativ *buavica* označuje rahlu crnu zemlja pogodnu za kopanje (Kraljević 2013: 30).

²⁰⁶ Na predjelu se nalazi tumul iz brončanoga doba (1900. – 1800. pr. Kr.).

4.1.4. Toponimi motivirani nazivima biljaka i biljnih zajednica: *Brštin* (< *brštin* ‘bršljan, *Hedera Helix* L.’; T), *Dubrava* (< *dubrava* ‘listopadna šuma’; L), *Dubrave* (usp. *Dubrava*; B), *Grab* (< *grab*²⁰⁷ ‘*Carpinus orientalis*’; M), *Grabovina* (usp. *Grab*; L), *Gusti rijes* (usp. *Rijes*; L), *Jasenje* (< *jasen* ‘*Fraxinus*’; L), *Kostanjica* (< *kostanj* ‘kesten, *Castanea sativa*’; M, L, T), *Kruševlje* (< *kruša*²⁰⁸ ‘kruška, *Pyrus*’; M), *Ljeskovac* (*ljeska*²⁰⁹ ‘*Coryllus Avellana* L.’; L), *Mrčevac* (< *mrča* ‘mirta, *Myrtus communis*’), *Odoljen/Odoljane*²¹⁰ (usp. *odoljen* ‘valerijana, *Valeriana officinalis*’; K), *Orah* (< *orah* ‘*Juglans*’; L), *Orašje* (usp. *Orah*; L), *Plavda*²¹¹ (usp. *platana* ‘*Platanus*’; LP), *Pine* (< *pin*²¹² ‘bor’; T), *Rijes* (< *rijes* ‘vrijesak’²¹³; ‘*Satureia montana*’; L, M), *Smrče* (< *smrča* ‘*Picea*’; L), *Trstenik* (< *trstika* ‘trska, *Phragmites*’; T), *Žuke* (< *žuka* ‘*Juncus*’; T).

U mjesnoj su se toponimiji odrazili mnogobrojni apelativi koji upućuju na postojanje raznorodnih vrsta grmolikih biljaka (*brštin* ‘bršljan’, *lijeska*, *mrča* ‘mirta’, *rijes* ‘vrijesak’ i *žuka*), stablašica (*pina* ‘pinija, pinj, pitomi bor’, *kostanj* ‘kesten’, *kruša* ‘kruška’,

²⁰⁷ Od bijeloga se graba nekoć pržio kvalitetan ugljen za kovačke vatre, od mladica se graba izrađivala užad za vezanje snopova žita, a grabov je sušanj služio kao prostirka stoci da bi se na koncu pretvarao u stajsko gnojivo.

²⁰⁸ Marina Marasović-Alujević i Katarina Lozić (2018: 43) uočavaju kako se toponimi u kojima se odrazio apelativ *kruša* na srednjodalmatinskim otocima odnose na šumske predjele, što je slučaj i u Mrčevcu.

²⁰⁹ Ljeska se smatrala svetim stablom (naziva se i božjom sestricom) te se stavljala na sljemena kuća kako bi ukućane sačuvala od groma. Na Ljeskovcu se nalazila crkva svetoga Ilije (Stjepčević 2003: 328).

²¹⁰ Lik je *Odoljen* mlađi, što uz podatak da su toponimi nastali konverzijom od biljnih naziva iznimno rijetki u slavenskoj toponimiji, potkrjepljuje i činjenica da je prvotno zapisan i mjesno potvrđen lik *Odoljane*, koji je tvoren sufiksom *-ane* (usp. srodne toponime tvorene sufiksom *-ane* i mlađim *-ani* dodanima na osnovu u kojoj je *Cerani*, *Dubljeni*, *Hraštane*, *Raščane*).

²¹¹ U povijesnim je vrelima zabilježen lik *Pladanus*, koji se izvodi od latinskoga *platānus* te se smatra dalmatskim prežitkom (ERHSJ II: 679).

²¹² Skok apelativ *pin* drži dalmatskim prežitkom (ERHSJ II: 659). Povijesno je potvrđen lik *Pin* barem od 1331. (Stjepčević 2003: 335). Suvremeni je lik *Pine* nastao križanjem povijesnoga toponima *Pin* te suvremenoga i učenoga apelativa *pinija* te je stoga ženskoga roda.

²¹³ Vrijesak je veoma važan u pčelarstvu jer cvjeta razmjerno kasno (od kolovoza do listopada).

orah, *smrča*) i ljekovitoga bilja (*odoljen*). Okamenjen je i naziv za listopadnu šumu (*dubrava*).

4.1.5. Toponimi u svezi s nazivima životinja i životinjskih staništa: *Golubovice* (K), *Grlica* (L), *Vučjak* (K, T).

Toponim *Vučjak* dobio je ime po apelativu vučjak ‘vučji brlog’, a u ovoj su se skupini toponima odrazili nazivi ptica (*golub* i *grlica*).

4.2. Toponimi imenovani prema drugim toponimima: *Gradiošnica* (K, T), *Odoljenščica* (K), *Ponta od Badnja* (LP), *Ponta Seljanova* (T) i *Potok Seljanova* (T).

U povijesnim se vrelima rječica *Gradiošnica* naziva i *Gradaščicom* te se njezino ime povezuje s povijesnim ojkonom *Gradec* na području današnjih Bogdašića. Slično je s hidronimom *Odoljenščica*, koji se izvodi iz ojkonima *Odoljen*. Od tivatskoga hodonim *Seljanovo* potječu toponimi *Ponta Seljanova* i *Potok Seljanova*, a na lepetanski toponim *Badanj* upućuje akronim *Ponta od Badnja*.

4.3. Toponimi motivirani ljudskom djelatnošću

4.3.1. Toponimi prema izgrađenim objektima i zdanjima

4.3.1.1. Toponimi prema nazivima za stambene i gospodarske objekte: *Bisterna* (< *bisterna* ‘zdenac’; L), *Konobice* (< *konoba*; M), *Luka* (LP), *Počule* (usp. *Počuo/Puč*; K), *Počuo/Puč* (< *počuo/puč* ‘zdenac’; T), *Pudarica* (< *pudar* ‘poljar’; M), *Presnica/Prešnica* (usp. *presa/preša* ‘tijesak’; T), *Račica* (< *raka* ‘jarak’; T), *Studenac* (M), *Pod struge* (*struga* ‘jaruga, prokop’; L), *Zgrada* (< *zgrada* ‘manji gospodarski objekt’; L), *Zgrade* (L), *Zgradice* (M).

U Boki kotorskoj zabilježeni su različiti odrazi naziva za zdence: izvorni hrvatski naziv *studenac* te nazivi dalmatskoga postanja *bisterna*²¹⁴, *počuo* i *puč*²¹⁵. Na poljodjelske radove upućuje toponim *Pudarica*, a na maslinarske i/ili vinogradarske *Presnica/Prešnica*. Toponimi *Zgrade* i *Zgradice* odnose se na stočarske objekte. Na predjelu *Račica* nalazio se dvorac s mlinom, presom za masline, gumno, pekara, zdencima i lučicom u vlasništvu kotorske obitelji Bizanti. Posjed su početkom XIX. stoljeća preuzeli Burovići (Mažibradić 2015: 114–119).

²¹⁴ Opširnije u ERHSJ I: 319.

²¹⁵ U Boki kotorskoj danas je znatno potvrđeniji apelativ *počuo*. Vidjeti opširnije u ERHSJ 2: 65–66.

4.3.1.2. Toponimi kao odrazi naziva za obrambena zdanja: *Gradec* (B), *Kaštio* (usp. lat. *castellum*; Matasović i dr. 2016: 42; L, T), *Kulina* (< *kulina* ‘razvalina kule/utvrde’ < *kula* < tur. *kule* ‘utvrda’; M).

Ivo Stjepčević (2003: 328) pretpostavlja da se na predjelu *Kaštio* nalaze ostatci crkve svetoga Mihovila (ili, pučki, crkve svetoga Andela).

4.3.2. Toponimi prema obitavalištima te javnim prostorima i putovima: *Kamenmost* (T), *Kanica*²¹⁶ (L), *Krstac* (< *krst* ‘raskrižje’; M), *Markostan* (< **Markov stan* < *Marko* + *stan* ‘stočarsko naselje’; M), *Na selo* (L), *Osamljene kuće* (K), *Selo* (L, M).

Apelativ se *kanica* u Boki kotorskoj odnosi na serpentine. Na vrste naselja upućuju toponimi *Markostan*, *Na selo* i *Selo*.

4.3.3. Toponimi prema gospodarskoj djelatnosti

4.3.3.1. Toponimi u svezi s poljoprivrednom djelatnošću: *Bobovišta*²¹⁷ (< *bobovište* ‘njiva zasađena bobom’; M), *Garavina* (M), *Lazina* (L), *Lazine* (M), *Međa* (L), *Na vlaku* (< *vlaka* ‘duga zavučena njiva’; L), *Njivica* (B), *Pasine* (< *pasina* ‘uska njiva’; M), *Pod* (L), *Podi* (< *pod* ‘obrađiva tla na više razina’; K), *Prosine* (< *proso* ‘njiva zasađena prosom’; L), *Sjenokosa* (< *sjenokosa* ‘pokošena njiva’; T).

Na vrste obradivih površina upućuju toponimi *Na vlaku*, *Njivica*, *Pasine* i *Podi*, na poljoprivredne kulture *Bobovišta* i *Prosine*, na stvaranje plodnoga zemljišta paljenjem i krčenjem toponimi *Garavina*, *Lazina* i *Lazine*, a košnjom toponim *Sjenokosa*. Na granice se između posjeda odnose toponimi *Mali* i *Velji kofin* (navedeni u skupini odnosnih toponima) te *Međa*.

4.2.3.3.2. Toponimi u vezi sa stočarstvom: *Češljari* (usp. *češljati vunu*; T), *Kozarica* (usp. *kozar*; K), *Mužnica*²¹⁸ (usp. *musti*; B), *Pod svinjarevo* (< *svinjar*; K, M), *Strigovina* (< *striči*; LP), *Svinjarevo*

²¹⁶ Istozvučan toponim u Rogoznici Petar Skok (1950: 165) drži romanskim prežitkom ne navodeći detaljnije etimologiju. Tivatski toponim *Kanica* (ERHSJ II: 30) povezuje s latinskim *canna* ‘trska’ te navodi bokeljski apelativ *kanica* ‘četverokutna lesica’. Toponim *Kanica* zabilježen je i na Biševu.

²¹⁷ U XIX. stoljeću navodi se i šćakavski lik *Bobovišća*.

²¹⁸ Mužnica je vrelo u Bogdašićima.

brdo (K), *Zagonac* (usp. *z(a)gon* ‘ogradoeno mjesto gdje se stoka zagoni u okup’²¹⁹; T).

Iz ove se skupine toponima razaznaje kako su se Tivćani bavili ovčarstvom, kozarstvom, svinjogojstvom te preradom vune.

4.3.3.3. Toponimi u svezi s ostalim gospodarskim granama: *Arsenao* (< *arsenao* ‘arsenal, radionica za izgradnju, popravak te čuvanje brodova i brodske opreme sa skladištem’; T), *Bjelila* (M), *Brajda* (< *brajda*²²⁰ ‘odrina’; M), *Kava* (< *kava* ‘kamenolom’; T), *Lovarija* (K), *Solila* (< *solilo* ‘mjesto na kojemu se prikuplja sol’; T), *Starina* (M), *Veliki trap* (< *trap* ‘mladi vinograd’; M).

Arsenal u Tivtu osnovan je za potrebe austrougarske mornarice 1889. te je više od stoljeća bio glavnim poslovnim pokretačem tivatskoga dijela Boke kotorske. Danas je pretvoren u marinu i luksuzni turistički centar. Na vinograde upućuju toponimi *Brajda*, *Starina* i *Velik trap*. Na slanice (solane) na tivatskome području, o kojima postoje dokumenti još iz 1124. (Mažibradić 2015: 66), upućuje toponim *Solila* te možda *Bjelila* u Mrčevcu, a na lovište *Lovarija*.

4.3.4. Kulturno-povijesno uvjetovani toponimi

4.3.4.1. Toponimi u svezi s upravnom i vojnom vlašću: *Carine*²²¹ (B), *Korveš* (< *korveš* ‘radnik na imanju’ < lat. *conversus*; T), *Stradioti* (< *stradiot* ‘stratitot, lako naoružani konjanik u službi mletačke vojske’; T).

Na otok su Stradioti Mlećani dovodili grčke vojnike u razdoblju osmalijskih upada te je ondje bio izgrađen i manji lazaret. Po navodima Grgura Barskoga na otoku su Kotorani polovicom IX. stoljeća ubili humskoga i tribunijskoga kneza Dragomira, koji se pobunio protiv Bizanta. Korveši su, pak, isprva bili kmetovi, zatim radnici na imanjima Katoličke crkve, a na koncu i najamni radnici na vlasteoskim posjedima.

4.3.5. Toponimi uvjetovani duhovnim i vjerskim životom zajednice: *Božja užina* (L), *Dična lazina* (L), *Gomila* (< *gomila* ‘hrpa nabacana kamenja’ < psl. *mogyla* ‘grobni humak’; T), *Slavna glava* (L), *Tomba* (< *tomba* ‘grob’ < tal. *tomba*; T).

²¹⁹ Usp. Šimunović 2004: 219.

²²⁰ Skok (ERHSJ I: 197) u Perastu i Lastvi bilježi apelativ *brajga* u značenju ‘uz put posađene loze’.

²²¹ U *Carinama* su se nalazili žitni mlinovi.

Toponimi bi kao što su *Božja užina*, *Dična lazina* i *Slavna glavica*²²² mogli upućivati na neke mjesne vjerske običaje (primjerice, odmorišta na kojima bi se prekrižilo ili s kojih bi se vidjelo raspelo ili neko vjersko zdanje). Na groblje upućuje toponim *Tomba* na Otoku Gospe od Milosti.

4.3.5.1. Toponimi motivirani imenima kršćanskih svetaca:

4.3.5.1.1. Toponimi motivirani vjerskim zajednicama te crkvenim građevinama i posjedima: *Biskupija* (T), *Brackovo* (< **Bratskovo*; T), *Brdo svetog Anđela* (T), *Drmane* (usp. *Dimitrije*; K), *Dumidran* (< *Demetrian*; Skok I: 598; M), *Đurđevo brdo* (L), *Fratrovo* (L), *Gabrio*²²³ (T), *Gospa od Anđela* (LP), *Gospa od Oriza* (LP), *Miholjska prevlaka*²²⁴ (T), *Miholjski zbor* (B), *Nuncijata* (< tal. *Annunziata* ‘Blagovijest’; T), *Opatija* (L), *Opatovo* (LP), *Otok Gospe od Milosti* (T), *Popova glava* (T), *Popovina* (M, T), *Puncjela* (< *puncjela* ‘djevojka, klarisa’; T), *Sveta Nedjelja/Neđelja* (L), *Sveta Petka* (K), *Sveta Trojica* (T), *Sveti Anton* (T), *Sveti Ilija* (L), *Sveti Ivan* (K), *Sveti Krst* (K), *Sveti Lovrjenac* (T), *Sveti Marko* (T), *Sveti Nikola* (K, L), *Sveti Roko* (L), *Sveti Spas* (T), *Sveti Vid*²²⁵ (L).

Iznimno se bogata sakralna baština Boke kotorske odrazila i u mjesnoj toponimiji.²²⁶ Na crkve se odnose toponimi *Brdo svetoga Anđela* (riječ je o crkvi posvećenoj svetomu Mihovilu Arhanđelu), *Gabrio* (sveti Gabrijel), *Gospa od Anđela*, *Gospa od Oriza*²²⁷ (Gospa

²²² Tako su u Pučišćima na otoku Braču zabilježen toponim *Slovno čielce* (Vidović 2019b: 51).

²²³ Toponim se *Gabrio* danas odnosi na uvalu na otočiću (Starčević 2003: 43) koji se naziva *Školj*, *Sveti Marko* ili *Stradioti*, a u nekim se povijesnim razdobljima cijeli otok tako nazivao. Na otoku se, naime, spominje ranokršćanska crkva svetoga Gabrijela te se otok u povijesnim vrelima nazivao i Otokom svetoga Gabrijela (Blehova Čelebić 2006: 203).

²²⁴ U turističke se svrhe upotrebljava toponim *Ostrvo cvijeća*.

²²⁵ Predio je 1327. zabilježen pod imenom Oštro brdo, a 1436. pod imenom Vidovo brdo (Stjepčević 2003: 329).

²²⁶ Odraze bokeljske duhovnosti i u toponimiji bilježi Vanda Babić (2015 i 2019). Treba istaknuti kako je na tivatskome području samo za potrebe *Studije kulturne baštine Vrmca* popisano pedesetak sakralnih objekata na tivatskome području, među kojima izrazito pretežu katolički (Lisavac 2015: 85).

²²⁷ Po predaji se jedan bokeljski kapetan zavjetovao da će izgraditi crkvu posvećenu Blaženoj Djevici Mariji ako mu sačuva brod koji je prevezio rižu (mjesno oriz).

od Snijega), *Nuncijata* (crkva navještenja Blaženoj Djevici Mariji), *Otok Gospe od Milosti*, *Sveta Nedjelja*, *Sveta Petka*, *Sveta Trojica*, *Sveti Anton*, *Sveti Ilija*, *Sveti Krst*, *Sveti Lovrjenac*²²⁸, *Sveti Marko*, *Sveti Nikola*, *Sveti Roko*, *Sveti Spas* i *Sveti Vid*. Na crkvene posjede upućuju toponimi *Biskupija*, *Brackovo* (upućuje na posjede koje od bratovština), *Fratrovo*, *Opatija* i *Opatovo* (upućuju na posjede opatije svetoga Jurja u Perastu) te *Popova glava* i *Popovina*, a vjerojatno i *Puncjela*. U toponimima *Miholjska prevlaka* i *Miholjski zbor* očuvan je spomen na benediktinsku crkvu svetoga Mihovila, s tim da su se na predjelu *Miholjski zbor* u Bogdašićima ujedno održavali seoski zborovi. Toponimi *Drmane* i *Dumidran* mogli bi upućivati na štovanje svetoga Dimitrija.

4.3.5.2. Toponimi uvjetovani prežitcima pretkršćanskih vjerovanja: *Činovica* (L), *Pasiglav(e)* (L).

Đuro Vidmarović (2011: 11–17) povezuje oronim *Pasiglav* s mogućim Velesovim svetištem te ga, uz toponime *Sveti Vid* (u štovanje se svetoga Vida pretočilo štovanje Svantevida) te *Sveti Ilija* i *Đurđevo brdo* (u štovanje se svetoga Ilija i svetoga Đurđa pretočilo štovanje Peruna Gromovnika), drži prežitkom poganskih slavenskih vjerovanja. Toponimima koje Vidmarović spominje valja pridružiti toponime *Dubrava* u Gornjoj Lastvi i *Dubrave* u Bogdašićima, ali i *Brdo svetoga Anđela* u Većebrdu (štovanje se svetoga Mihovila također, uz štovanje svetoga Ilije, Ivana Krstitelja, Jurja i Vida, povezuje s održavanjem slavenskih poganskih obreda na vrhuncima; usp. Škobalj 1970: 273) te *Ljeskovac* (ljeska se smatrala svetim stablom te se stavljala na sljemena kuća kako bi ukućane sačuvala od groma) u Gornjoj Lastvi (opširnije u Katičić 1998: 305–318 i Katičić 2017: 75–196). Možda je s poganskim vjerovanjima moguće povezati i oronim *Činovica* (< *čini*).

4.4. Toponimi antroponimskoga postanja

4.4.1. Višerječni toponimi antroponimskoga postanja

4.4.1.1. Toponimi od antroponima i zemljopisnoga naziva: *Bujkov do* (L), *Grašovo polje* (L), *Gverovića brijeg* (T), *Kraljev brijeg* (T), *Kulino brdo* (L), *Lukova lužina* (L), *Marin potok* (T), *Marinića*

Stjepčević (2003: 323) navodi latinske likove *Madona di Rexa* te *contrata Rise* zapisane u XVI. stoljeću.

²²⁸ Vaso Tomanović (1935: 139) bilježi pučko ime *Sveti Lovreč*.

*ponta*²²⁹ (L), *Matković-vijenac*²³⁰ (L), *Mendina glavica* (K), *Milovanje polje* (B, M), *Nikolić-potok* (L), *Perovića voda* (L), *Rašova glavica* (M), *Serafina draga* (T), *Vitaljev do* (M).

U ovoj skupini višestanih toponima antroponimnoga postanja uz antroponim najčešće dolaze odrazi oronimijskih naziva: *brijeg* (2), *glavica* (2), *brdo* (1) i *vijenac* (1). Podjednako su zastupljeni odrazi hidronimskih apelativa *potok* (2) te *lužina* (1) i *voda* (1) kao i odrazi naziva geomorfoloških oblika krša – *polje* (2) i *do* (2) te *draga* (1). U mjesnoj se toponimiji odrazio i obalni naziv *ponta* (rt).

4.4.1.2. Toponimi od antroponima i gospodarskih naziva te naziva obitavališta: *Dražin vrt* (T), *Mihića guvno* (L), *Markovo selo* (T), *Ruskovo selo* (M).

4.4.1.3. Toponimi od prijedloga i antroponima: *U Bašiće* (L), *U Boškoviće* (M).

Vrlo su često kao temeljni potvrđeni akuzativni likovi ojkonima (npr. *U Bašiće*, *U Boškoviće*²³¹).

4.4.2. Jednorječni toponimi antroponimskoga postanja

4.4.2.1. Toponimi pridjevska postanja: *Anđušino* (L), *Batočevina* (L), *Bijelićevo* (T), *Boškovo* (L), *Cacovo* (L), *Cipovo* (T), *Cipušino* (T), *Dragomanovo* (T), *Dražino* (B), *Džorovo/Žorovo* (M), *Glavočevo* (T), *Gojkovo* (M), *Grdanja* (M), *Jakalj* (L), *Janačevo* (T), *Jankovo* (L), *Kalimanj* (L), *Klarino* (T), *Kragujevo* (T), *Kumbatovo* (T), *Lukatovo* (T), *Marićevo* (LP), *Marinovo* (L), *Nalovo* (T), *Niketino* (T), *Pavkovo* (T), *Perovo* (T), *Pod Franovo* (T), *Pod Glavoljino* (T), *Pod Perovo* (L), *Rosino* (T), *Salamunovo* (M), *Seljanovo*²³² (T), *Skončino* (T), *Soldatovo* (M), *Sredanovo* (L),

²²⁹ Riječ je o drugome imenu za predio *Cacovo*.

²³⁰ U skupinu dvorječnih toponima ubrojio sam i polusloženice kao što su *Matković-vijenac* i *Nikolić-potok*.

²³¹ Nerazlikovanje akuzativa i lokativa raširena je pojava u jugoistočnome dijelu štokavskoga područja, ali i u južnočakavskome dijelaktu. Akuzativni su, pak, likovi mjesnih toponima u Boki kotorskoj česti, i na tivatskome (usp. povijesni ojkonom *Pasiglave*, ojkonime *Bogdašiće*, *Donje Iliće* i *Tomanoviće* te hidronim *Počule*) i na kotorskome području (usp. *Janjiće*, *Oparene*, *Pavličeviće*, *Radoviće*, *Veroniće* i *Žbutegiće*; usp. Vidović 2019a: 114). Slična je pojava vrlo često potvrđena na širem području istočno od Neretve (Vidović 2014: 179).

²³² Rod *Seljan* nastanjivao je Gornju Lastvu. U povijesnim su vrelima zabilježeni latinski lik *Ponta Silani* i hrvatski *Seglianova art* (Seljanov rt), iz čega je razvidno

Šimunetovo (T), *Tobinovo* (L), *Tupovo* (M), *Zanetino* (T), *Za Radalovo* (T).

Starijemu jezičnom sloju pripadaju toponimi tvoreni posvojnim sufiksom *-j²³³.

4.4.2.2. Toponimi tvoreni toponomastičkim sufiksima: *Babaljina* (M), *Bajovina* (K), *Banovac* (L), *Biđine* (K), *Brkovina* (K), *Buševina* (B), *Dančulovina* (M), *Dragoljane* (B), *Dražkovina* (M), *Draževica* (LP), *Druškovina* (T), *Jakat*²³⁴ (T), *Janovina* (T), *Grašovina* (K), *Kitunica* (T), *Lepetane* (LP), *Lodovina* (T), *Marinovica* (L), *Markuševina* (T), *Marovina* (B, K), *Matoševina* (T), *Matulovina* (T), *Mičevina* (T), *Paškovina* (B), *Rusovina* (T), *Stijepovina* (M), *Šimunkovina* (K), *Tomovina* (K), *Tripetina*²³⁵ (M, T), *Vidovica* (M).

Toponimi su koji pripadaju ovoj skupini tvoreni sufiksima koji označuju pripadnost (-ane, -etina, -evica/-ovica -evina/-ovina i -ina).

4.4.2.2. Antroponimi u funkciji toponima: *Banovići* (B), *Belani* (T), *Bonići*²³⁶ (T), *Božanovići* (K), *Božinovići* (M) *Brajinovići* (B), *Brajkovići* (L), *Bratorad* (M), *Brkani* (B), *Čelanovići* (< *Čelan*²³⁷; K), *Čurilo* (L), *Dejanovići* (L), *Dučića* (T), *Đuraševići* (B), *Đurovići* (K), *Golubi* (T), *Ivanovići* (B, T), *Ivovići* (L), *Jakat*²³⁸ (T), *Jakonja* (L), *Kamenarovići* (K), *Kokoti* (T), *Kovačevići* (L), *Krstovići* (T), *Krušale* (T), *Lazari* (L), *Longovići* (T), *Lukovići* (B, T), *Marići* (T), *Marinići* (L), *Markovići* (B), *Marovići* (B, T), *Maslovari* (B), *Matijevići* (M), *Nikovići* (L), *Odžići* (L), *Pančići* (T), *Peani* (T), *Perušine* (L), *Petkovići* (T), *Radali* (T), *Radonići* (K), *Radoševići* (T), *Rahovići* (M), *Rajčevići* (T), *Ribiće* (L), *Rozgovce* (L) *Sindici* (T), *Šimunovići* (B), *Šimunkovina* (K), *Škanate* (T), *Tomanović* (LP),

da je apelativ *rt* bio živ u mjesnim govorima. Naziv *rat* ušćuvan je, pak, u povijesnome toponimu *Ratišće* u Bogdašićima (Stjepčević 2003: 337, 338).

²³³ Usporedi Šimunović 2004: 224.

²³⁴ *Jakat* je vrelo u Tivtu, vjerojatno u posjedu neke obitelji čiji se pridjevnik ili prezime povezuje s kršćanskim imenom *Jakov*.

²³⁵ *Tripetina* je potok.

²³⁶ Riječ je o predjelu u posjedu plemićke obitelji Bucchia koji je prethodno pripadao iseljenoj plemićkoj obitelji Bona koja se iselila u Dubrovnik (Mažibradić 2015: 89).

²³⁷ Narodno je ime *Čelan* potvrđeno u Grković 1977: 209, a *Čelin*, *Čelina*, *Čelko* i *Čelo* u Ivanova 2006: 476.

²³⁸ *Jakat* je vrelo u Tivtu, vjerojatno u posjedu neke obitelji čiji se pridjevnik ili prezime povezuje s kršćanskim imenom *Jakov*.

Tomići (K), *Tripkovići* (K), *Tripovići* (T), *Tripunovići* (B), *Učinoviće* (LP), *Učuri* (T), *Vidovići* (L).

Uzimanje gotovih osobnih imena za imenovanje nije odlika slavenskih jezika, nego je pojava mlađega postanja, koja je u manjoj mjeri potvrđena i u Tivtu (npr. *Bratorad*).²³⁹

U tivatskoj su se toponimiji odrazila kršćanska imena *Anduša* (< *Anda*), *Bič*²⁴⁰/*Vid*, *Ćuril*²⁴¹ (usp. *Ćiril*), *Džoro/Žoro* (usp. *Džore* ‘Juraj’), *Franko* (< *Frano*), *Luka*, *Mara* (< *Marija*), *Marin*, *Markuš* (< *Marko*), *Paško* (< *Paškal* ‘Paskal’), *Pavko* (< *Pavo* < *Pavao*), *Pero* (< *Petar*), *Salamun*, *Serafin*, *Stijepo* (< *Stjepan*), *Šimunko* (< *Šimun*), *Tobin* (< *Tobo* < *Tobija*), *Tripeta* (< *Tripo* < *Tripun*), *Vital* i *Zaneta* (< *Zane* ‘Ivan’). U mjesnoj su se toponimiji odrazila ujedno narodna imena *Batoč* (< *Bato* < *Bratoslav*), *Bratorad*, *Drago* (< *Dragomir/Dragoslav*), *Dragolja* (< *Drago* < *Dragomir/Dragoslav*), *Draško* (< *Drago* < *Dragomir/Dragoslav*), *Dražo* (< *Dragomir/Dragoslav*), *Kitun* (< *Kita*²⁴²), *Milovan*, *Rašo* (< *Radoslav*) i *Tupo* (usp. *Tupša*). Osobno se ime *Rusko* može dovoditi u vezu s narodnim imenom *Rusimir* ili svetačkim *Roko*, a *Caco* bi mogao biti hipokoristični lik kršćanskoga imena *Aleksandar* ili narodnoga *Stanislav*. Zabilježeni su i odrazi stranih imena *Lodo* (< tal. *Lodovico*²⁴³) i *Nale* (< mlet. *Nadal*).

Ujedno su se odrazila i mnogobrojni pridjevci i prezimena: *Banović* (< *ban*), *Bašić* (< *baša* ‘glavar’), *Belan* (< *Bela* < *B(j)eloslava* / tal. *Bella*), *Bijelić* (< *Bijele* < *Bjeloslav*), *Bonić*²⁴⁴ (< *Bona*), *Bošković* (< *Boško* < *Božo* < *Božidar*), *Božanovići* (< *Božan* < *Božo* < *Božidar*), *Božinovići* (< *Božin* < *Božo* < *Božidar*), *Brajinović* (< *Brajin* < *Brajo*

²³⁹ Za kotorsko područje usp. Vidović 2019a: 114.

²⁴⁰ Petar Šimunović (2002: 3) toponim *Bič* u zapadnome Srijemu povezuje s antroponimskom osnovom *Byt*’ te drži da je nastao dodavanjem posvojnoga nastavka *-j. U Boki kotorskoj (Čulić 1996: 189) potvrđeno je osobno ime *Bit* (*Bittus*), inačica osobnoga imena *Vid*, koja se mogla odraziti u toponimu *Bičine* u Kavču.

²⁴¹ Toponim bi se *Ćurilo* (zapisan u povijesnim vrelima i kao *Kurilo*) mogao povezati i s glagolom *kuriti* ‘paliti signalnu vatru’.

²⁴² Narodno je ime *Kita* zabilježeno u Arj VI: 15.

²⁴³ *Lodo* je nahodišno ime (Šimunović 2006: 347).

²⁴⁴ Riječ je o pohrvaćenome liku pridjevka ili prezimena *Bona*.

< *Bratorad/Bratoslav*), *Brkan* (< *brko* ‘brkata osoba’), *Bujović* (< *Bujo* < *Budimir/Budislav*), *Cipol*²⁴⁵ (usp. *cipal* ‘vrsta ribe’), *Dančulović* (< *Dančul* < *Dano* < *Danijel/Danilo*), *Dejanović* (< *Dejan* < *Dejo* < *Desislav*), *Druško* (< *Drug*), *Đurašević* (< *Đuraš* < *Đuro* < *Đurađ*), *Glavoč* (usp. *Glavač* < *glava*), *Golub* (< *Golub*), *Grašo* (usp. tal. *grasso* ‘krupan’), *Gverović* gvera ‘rat, svađa’), *Ilić* (< *Ilija*), *Ivanović* (< *Ivan*), *Ivović* (< *Ivo* < *Ivan*), *Jakonja* (< *Jakonja* < *Jako* < *Jakov*), *Janković* (< *Janko* < *Jan* ‘Ivan’), *Kamenarović* (< *kamenar* ‘obrađivač kamena’), *Kovačević* (< *kovač*), *Kraguj* (< *Kraguj* < *kraguj* ‘vrsta ptice’), *Kralj* (< *kralj*), *Krstović* (< *Krsto* < *Kristofor*), *Krušala*, *Kumbat* (usp. tal. *combattimento* ‘borba’), *Lazari* (< *Lazar*), *Luković* (< *Luka*), *Lušić* (izvorno *Lukšić* < *Lukša* < *Luka*), *Marić* (< *Mara* < *Marija*), *Matula* (< *Matula* < *Mato* < *Matej/Matija*), *Mihić* (< *Miho* < *Mihovil*), *Marinić* (< *Marin*), *Marković* (< *Marko*), *Marović* (< *Maro* < *Marin*), *Maslovar* (< *maslovar* ‘osoba koja proizvodi maslo’²⁴⁶), *Matijević* (< *Matija*), *Matković* (< *Matko* < *Mato* < *Matej/Matija*), *Mende* (usp. *Mendo* < *Dominik*), *Mičović* (< *Mičo* < *Mihael/Mihajlo/Miloslav*), *Niketić* (< *Niketa* < *Niko* < *Nikola*), *Nikolić* (< *Nikola*), *Niković* (< *Niko* < *Nikola*), *Odžić* (usp. *hodža* ‘muslimanski svećenik’), *Pančić* (< *Panko* < *Pano* < *Panteleymon*), *Pean* (usp. *Pejan* < *Pejo* < *Petar*), *Perović* (< *Pero* < *Petar*), *Perušina* (< *Perušina*²⁴⁷ < *Peruša* < *Pero* < *Petar*), *Petković* (< *Petko* < *Petar*), *Radonić* (< *Radon* < *Rado* < *Radomir/Radoslav*), *Radošević* (< *Radoš* < *Rado* < *Radomir/Radoslav*), *Radali* (< *Rado* < *Radomir/Radoslav*), *Rajčević* (< *Rajić* < *Rajo* < *Radomir/Radoslav*), *Ribica* (< *ribić*²⁴⁸ ‘ribar’), *Roso* (< tal. *rosso* ‘crven’), *Rozgovac* (< *rozga* ‘reznik, vrsta motke’), *Rusović* (< *Ruse/Ruso*), *Seljan* (usp. *seljanin* ‘seljak’), *Sindik* (< *sindik* ‘gradski službenik’), *Skonza* (prezime se povezuje s korijenom **sconz* ‘neuspjeh, propast’), *Soldat* (< *soldat* ‘vojnik’), *Sredanović*

²⁴⁵ Starosjedilačku katoličku obitelj *Cipol* spominje Vaso Tomanović (1935: 140).

²⁴⁶ Usp. apelative *maslovara* ‘cicvara’ i ‘mjesto gdje se maslo vari’ (Arj 6: 501).

²⁴⁷ Zabilježen je i apelativ *perušina* ‘pokrivač ispunjen perjem’.

²⁴⁸ U matičnim je knjigama zapisan lik *Ribičić* (*Ribicich*).

(< *Sredan*; usp. *Sredoje*²⁴⁹), *Šimuneta*²⁵⁰ (< *Šime* < *Šimun*), *Šimunović* (< *Šimun*), *Škanata* (< *škanata* ‘dvopek’; usp. *škanjata* u Blatu na Korčuli; Milat Panža 205: 420), *Tomanović* (< *Toman* < *Toma*), *Tomić* (< *Toma*), *Tripković* (< *Tripko* < *Tripo* < *Tripun*), *Tripović* (< *Tripo* < *Tripun*), *Tripunović* (< *Tripun*), *Učinović* (danas *Vučinović* < *Vučina* < *Vuk*), *Učur* (usp. *Vučur* < *Vuk*) i *Vidović* (< *Vid*/*Vidoslav*). U mjesnoj su se toponimiji odrazili, dakle, pridjevci mnogih bokeljskih posjednika. Okamenjeni su, primjerice, pridjevci i prezimena kotorskih plemićkih obitelji (*Bona*, *Dančulović*, *Drago*, *Druško*, *Jakonja*, *Kaliman* i *Radali*), zatim prezimena peraških (*Bašić*, *Brajković*, *Bujović*, *Kumbat*²⁵¹, *Krušala* i *Mende*), dobrotskih (*Ivanović* i *Kamenarović*) i prčanjskih (*Lazari* i *Luković*) te još nekih starijih bokeljske rodova (*Grašo*²⁵², *Grdanja*²⁵³, *Kraguj*,²⁵⁴ *Lucati*²⁵⁵ i *Sconza*²⁵⁶). Ušćuvana su jamačno i mnoga izumrla mjesna prezimena (npr. *Kovačević*, *Matula*, *Mičović*, *Rozgovac* i *Vidović*). Suvremena su se prezimena odrazila uglavnom u imenima zaselaka (npr. *Andrić*, *Božinović*, *Pean*, *Perušina*, *Petković*, *Radošević*, *Sindik*, *Tripović*²⁵⁷ itd.).

U mjesnoj su se toponimiji okamenili nadimci: *Buše* (< *Budmir*/*Budislav* / alb. *bush* ‘bucmast’), *Dragoman* (< *dragoman* ‘službeni prevoditelj’), *Glavolja* (< *glava*), *Kokot* (< *kokot* ‘pijetao’; riječ je o obiteljskome nadimku dijela tivatskih Vuksanovića), *Kulin* (usp. kulje ‘iznutrice’) i *Kukulja* (usp. *Kukolj* < *kukolj*; obiteljski

²⁴⁹ Za narodno ime *Sredoje* Milica Grković (1977: 184) navodi kako je riječ o zaštitnome imenu koje se nadijevalo djeci rođenoj u srijedu.

²⁵⁰ Prezime je u vrelima zabilježeno talijanskim likom *Simonetti* (Mažibradić 2015: 9).

²⁵¹ Časnik mletačke Ivan Kumbat iz Kaštela uz Kuću u Kotoru imao je početkom XVIII. stoljeće velike posjede u Tivtu (Čoralić i Katušić 2015: 153).

²⁵² Rod se spominje u Kotoru od XIV. stoljeća (Čulić 1996: 195)

²⁵³ Radosta Grdanja spominje se kao vlasnik vinograda u Dumidranu 1327. (Mažibradić 2015: 81)

²⁵⁴ Rod se spominje u Kotoru od XIV. stoljeća (Čulić 1996: 191), a Miho Kraguj spominje se kao vlasnik rasadnika u Dumidranu 1327. (Mažibradić 2015: 81)

²⁵⁵ Rod se spominje u Kotoru barem od XVIII. stoljeća (Katušić 2003: 173).

²⁵⁶ Majstor Johannes Sconza iz Kotora obvezao se 1435. da će izgraditi kor za crkvu svetoga Nikole izvan kotorskih zidina (Fisković 1953: 90).

²⁵⁷ Opširnije o suvremenim tivatskim prezimenima vidjeti u Kekez 2013.

nadimak dijela Krilovića iz Perasta koji se povremeno prometao u prezime).

4.5. Toponimi etničkoga, ktetičkoga ili etnonimskoga postanja: *Tivatski zaljev* (L, T).

4.6. Toponimi nejasna postanja ili motivacije: *Kretva*²⁵⁸ (M), *Krpuz*²⁵⁹ (LP), *Sprševo brdo* (K), *Tivat* (T), *Tučina*²⁶⁰ (B), *Većenac*²⁶¹ (LP), *Vrmac*²⁶² (B, K, L, LP, M, T), *Žekovo*²⁶³ (B, K).

5. Jezično raslojavanje toponima

U tivatskoj se toponimiji zrcale različiti jezični utjecaji. Ojkonim *Tivat* Petar Skok (ERHSJ III: 475) drži predrimskim, a *Dumidran* rimskim (ERHSJ I: 405). Predrimskomu sloju pripada i hidronimijska osnova *bata* 'lokva, jama, kaljuža' (usp. Brozović Rončević 1999: 2), na koju je dodan nastavak *-un* (< tal. *-one*) mlađega (talijanskoga) postanja te tvoren hidronimijski apelativ *batun* (usp. hidronim *Batun*). U mjesnoj su se toponimiji odrazili različiti apelativi dalmatskoga postanja, čiji su odrazi razmjerno često zastupljeni u istočnojadranskoj toponimiji (*mrča*, *peča*, *ploča*, *puč*, *žuka*), ali i neki područno (*bisterna*) ili mjesno ograničeni (*pin*, možda i *kanica*). Rane su se latinske posuđenice, kao što je *konoba* (usp. toponim *Konobice*), također odrazile u mjesnoj toponimiji (usp. Matasović i dr. 2016: 473) te kulturnopovijesni nazivi *korveš* i

²⁵⁸ Toponim *Kretva* zabilježen je i u Bastu u Makarskome primorju (Tomasović i Škrabić 2012: 250). Možda je toponim usporediv s toponimom *Gretva* u Baru te bi se mogao dovesti u vezu s apelativom *grešta* 'nezrelo grožđe' (ERHSJ II: 548).

²⁵⁹ Petar Skok (ERHSJ I: 274) bilježi lik *Krpus*, drži da je riječ o dalmatskome prežitku te toponim izvodi iz apelativa *crēpa*.

²⁶⁰ Moguće je da je riječ o toponimu antroponimnoga postanja (< *tuka* 'pura').

²⁶¹ Možda od **Vjećenac* (usp. lik *Vijeće brdo*) < *vijećati*.

²⁶² Toponim *Vrmac* usporediv je s imenom srednjovjekovnoga grada Vrma koji Konstantin Porfirogenet u X. stoljeću nazivlje *Ormos*. Petar Skok dovodi taj toponim u svezu s imenom grada *Eremum*, a P. Šobajić i S. Pujić drže da je riječ o odrazu slavenskoga apelativa *vrn* koji je označivao „zemljišta izrovljena potocima“ (Pujić 2003: 163). Oronim *Vrmac* zabilježen je i u Zažablju, u naselju Babin Do kod Neuma (Vidović 2014: 284).

²⁶³ *Žekovo* je posjed peraške opatije svetoga Jurja. Katkad se zapisuje i kao *Željково*. Toponim je vjerojatno antroponimskoga postanja, ali budući da je narodno ime *Željko* potvrđeno razmjerno kasno, lik je *Željково* vjerojatno nastao naknadno.

tomba/tumba čiju bližu etimologiju, zbog ispreplitanja različitih romanskih idioma te klasičnog i srednjovjekovnog latinskog, nije jednostavno utvrditi.

Mlađega su romanskoga (uglavnom mletačkoga) postanja obalni (*ponta* i *školj*), gospodarski (*brajda*) i građevinski (*kupa*) apelativi te apelativi koji se odnose na upravnu razdiobu (*kufin*), vojni nazivi (naziv *stradiot* grčkoga je postanja, ali je prošao kroz mletački filter) obrambena zdanja (*kaštio*) i smještaj zemljopisnoga objekta (*kantun*) koji su se odrazili u toponimima *Brajda*, *Donji Kantun*, *Kaštio*, *Mali kufin*, *Ponta*, *Stradioti*, *Školj* i *Velji kufin*. Vjerojatno je odrazom vlaške prisutnosti toponim *Prlina*.

Slavenski se likovi bilježe barem od XIV. stoljeća (latinizirani su likovi slavenskih toponima zabilježeni i prije). U temeljnome su slavenskom sloju ušćuvani danas neprozirni hidronimski apelativi kao što su *luža* (*Luža*, *Lužina*), **mer-* ‘vododerina, točilo’ (*Merovina*), *naklja* (*Naklja*) i **zvir-* ‘vrelo’ (*Zvjerača*) te odrazi naziva šuma kao što je *dubrava* (*Dubrava*, *Dubrave*). Tvorba je toponima sufiksom *-ane/-ani* bila plodna i nakon XVI. stoljeća (*Dragoljane*, *Drmane*, *Lepetane*, *Odoljane*), što je dosad u onomastičkim istraživanjima potvrđeno još samo na zadarskome području. Ujedno su razmjerno često potvrđeni akuzativni likovi toponima (najčešće ojkonima), slično kao u krajevima istočno od Neretve (*Bogdašće*, *Donje Iliće*). Iz toponimije su razvidne neke značajke mjesnih govora poput gubljenja suglasnika *h* (*Buavica*), provođenja treće jotacije (*Sveta Nedelja*) te pojednostavnjivanje početnih suglasničkih skupina (npr. *Rijes* < **Vrijes*). U povijesnoj (*Ratišće*) su i suvremenoj (lik *Bobovišće* zabilježen je uz lik *Bobovište*) tivatskoj toponimiji zabilježeni i šćakavski prežitci, što potvrđuje tezu Josipa Lisca (Lisac 2003: 122–124) da bi hrvatski bokeljski govori mogli pripadati zapadnoštokavskom narječju te upućuje na nužnost daljnjih dijalektoloških i povijesnojezičnih istraživanja.²⁶⁴ Ispreplitanje je slavenskih i romanskih formata razvidno u hibridnim toponimima tvorenim od slavenske osnove i sufikasa romanskoga postanja (*Kabelin*, možda i *Krivelica*), u

²⁶⁴ Opširnije o lastovskome govoru, kao o jednome od hrvatskih govora tivatskoga područja, vidjeti u Vulić-Vranković 2011.

romaniziranim antroponimskim likovima nedvojbenoga slavenskog postanja (npr. *Radali*) te slaveniziranim antroponimskim likovima nedvojbenoga romanskoga postanja (npr. *Skončino* < *Sconza*) koji su se odrazili u toponimiji.

Turski se adstratni sloj odrazio u toponimu *Kuline* te u rijetkim toponimima antroponinskoga postanja.

Na koncu treba napomenuti kako isti referent počesto nosi ili je nosio različita imena (primjerice, *Gabrio*, *Otok svetoga Gabrijela*, *Stradioti*, *Sveti Marko* i *Školj*)

6. Zaključak

U ovome je radu obrađeno xxx tivatskih toponima na području naselja Bogdašići, Kavač, Lastva, Lepetane, Mrčevac i Tivat. U uvodnome se dijelu navodi presjek relevantnih toponomastičkih istraživanja tivatskoga i općenito bokokotorskoga područja. Zatim se navode temeljni povijesni podatci o tivatskim naseljima te neki temeljni demografski podatci nužni za razumijevanje toponomastičke slike obrađenoga područja. Naime, tivatsko je područje sve do Prvoga svjetskog rata bilo vjerski i narodnosno izrazito katoličko i hrvatsko, s tim da je ondje udio nehrvatskoga katoličkog puka bio znatno manji nego u Kotoru (pridjevci su se i prezimena Bokelja romanskoga podrijetla odrazili u dijelu toponima antroponinskoga postanja). Tek je uoči Drugoga svjetskog rata i osobito nakon njega udio Hrvata počeo opadati iako su Hrvati bili relativnom većinom u Općini Tivat sve do 1971. Te se izvanjezične okolnosti ogledaju u mjesnoj toponimiji, koja se obrađuje u središnjemu dijelu rada, u kojoj se ogleda povijesni vjerski (svi povijesni te izrazita većina suvremenih hagianima odnose se na objekte Katoličke Crkve) i narodnosni sastav (velika većina starijih naselja i zaselaka dobila je imena po mjesnim hrvatskim rodovima²⁶⁵) te jezični identitet (šćakavski toponimi upućuju na pripadnost mjesnih govora zapadnoštokavskomu dijalektu, a mjesni je leksik koji se odrazio u mjesnoj toponimiji blizak primorskim i otočkim govorima od Istre do Bara). Iz mjesne su toponimije od temeljnoga slavenskog (hrvatskog) do supstratnoga dalmatskoga

²⁶⁵ O tome svjedoče i crnogorski jezikoslovci poput Vase Tomanovića.

utjecaja i adstratnih (uglavnom romanskih) utjecaja. Dodatno bi, pak, trebalo istražiti odraze pretkršćanske slavenske duhovnosti.

Literatura

ARj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. 1881. – 1976. JAZU. Zagreb.

Babić, Vanda. 2015. *Kulturalno pamćenje – ogledi o hrvatskoj kulturi i književnosti Boke*. Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore. Tivat.

Babić, Vanda. 2019. *Boka kotorska – zaljev svetaca i hrvatske kulture*. Jutarnji list. Zagreb. Bezlaj, France. 2003. *Zbrani jezikoslovni spisi I*. Založba ZRC, ZRC SAZU. Ljubljana.

Blehova Čelebić, Lenka. 2006. *Hrišćanstvo u Boki 1200–1500. Kotorski distrikt*. Pobjeda – Narodni muzej Crne Gore – Istorijski institut Crne Gore. Podgorica – Cetinje.

Brozović Rončević, Dunja. 1997. Hidronimi s motivom vrelišta na povijesnome hrvatskom prostoru. *Folia onomastica Croatica* 6. Zagreb. 7–40.

Brozović Rončević, Dunja. 1999. Nazivi za blatišta i njihovi odrazi u hrvatskoj toponimiji, *Folia onomastica Croatica* 8. 1–40.

Crkvenčić, Ivan; Schaller, Antun. 2006. Boka kotorska: etnički sastav u razdoblju austrijske uprave (1814. – 1918. g.) s posebnim osvrtom na veliko smanjenje broja Hrvata. *Hrvatski geografski glasnik* 69/1. 69–100.

Crkvenčić, Ivan; Schaller, Antun. 2007. Promjene etničkoga sastava Boke kotorske (1910. – 2003. g.) s posebnim osvrtom na veliko smanjenje broja Hrvata. *Hrvatski geografski glasnik* 69/1. 69–100.

Čoralić, Lovorka. 2004. Iz prošlosti Boke – tragom iseljenika s poluotoka Luštice u Mlecima (XVI. – XVIII. stoljeće). *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 22. 189–211.

Čoralić, Lovorka; Katušić, Maja. 2015. Pukovnici, bojnici, kapetani – časnici iz kaštelanske obitelji Kumbat u službi Mletačke Republike (18. stoljeće). *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 57. 145–183.

Čulić, Gracijela. 1996. *Antroponimija Boke kotorske (od prvih pisanih spomenika do kraja XIX vijeka)*. Univerzitet Crne Gore – Pomorski fakultet. Podgorica – Kotor.

Antroponimija Boke kotorske (od prvih pisanih spomenika do kraja XIX vijeka). Podgorica – Kotor: Univerzitet Crne Gore – Pomorski fakultet.

Čulić, Gracijela. 1999.–2001. Mikrotoponimi Boke kotorske u arhivskim dokumentima. *Godišnjak Pomorskoga muzeja u Kotoru* 47–49. 111–119.

Čulić, Gracijela. 2002. Mikrotoponimi u arhivskim dokumentima. *Godišnjak Pomorskoga muzeja u Kotoru* 50. 231–246.

ERHSJ = Skok, Petar. 1971. – 1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* I – IV. JAZU. Zagreb.

Fisković, Cvito 1953. O umjetničkim spomenicima grada Kotora. *Spomenik SANU* 103. SANU. Beograd. 71–101.

Frantić, Anđela; Mihaljević, Milica 1997 – 1998. Antonimija u hrvatskoj ojkonimiji. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 23/24. 77–102.

Grković, Milica. 1977. *Rečnik ličnih imena kod Srba*. Vuk Karadžić. Beograd.

Ivanova, Olga. 2006. *Makedonski antropomastikon (XV – XVI. vek)*. Olga Ivanova. Skopje.

Katičić, Radoslav. 1998. *Litterarum studia*. Matica hrvatska. Zagreb.

Katičić, Radoslav. 2017. *Naša stara vjera: tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*. Ibis grafika – Matica hrvatska. Zagreb.

Katušić, Maja. 2013. Društvena i demografska struktura Kotora u XVIII. stoljeću. Hrvatski studiji. Zagreb. (doktorski rad)

Kekez, Stipe. 2013. Nacrt za razvoj imenske formule u Tivtu. *Folia onomastica Croatica* 22. 69–119.

Kraljević, Ante. 2013. *Ričnik zapadnohercegovačkoga govora*. Ogranak Matice hrvatske u Širokome Brijegu – Dan d.o.o. Široki Brijeg – Zagreb.

Lisac, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1., Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.

Lisavac, Katarina; Mihalček, Marija; Vrzić, Milena; Popović, Ana. 2015. *Kulturna baština Vrmca*. Opština Tivat – Kulturno zavičajno

udruženje „Napredak“ Gornja Lastva – Expeditio – Centar za održivi razvoj, Kotor. Igalo.

Lupis, Vinicije. 2011. Povijesna i sakralna baština crkve Male Gospe u Gornjoj Lastvi. *Spomenica 600. obljetnice izgradnje crkve Male Gospe u Gornjoj Lastvi (1410. – 2010.)*. Ur. Lupis, Vinicije B. Naklada Bošković – Župa Gornja Lastva – Područni centar Instituta za društvena istraživanja „Ivo Pilar“ u Dubrovniku. Split – Gornja Lastva – Dubrovnik. 55–112.

Magaš, Damir. 2002. Natural-geographic characteristics of the Boka kotorska area as the basis of development. *Geoadria* 7/1. 51–81.

Marasović-Alujević, Marina; Lozić Knezović, Katarina. Toponimija otoka Drvenika i Ploče. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. Split. Matasović, Ranko; Pronk, Tijmen; Ivšić, Dubravka; Brozović Rončević, Dunja. 2016. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika, I. svezak (A – Nj)*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Mažibradić, Anita. 2015. *Tivat kroz stoljeća: mjesto kmetova i gospodara*. Općina Tivat –Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore. Donja Lastva.

Milat Panža, Petar. 2015. *Rječnik govora Blata na Korčuli*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Podaci na nivou naselja: Stanovništvo prema nacionalnoj odnosno etničkoj pripadnosti po naseljima (Tabela N1). 2011. Uprava za statistiku Crne Gore.

<https://www.monstat.org/cg/page.php?id=536&pageid=148>
(pristupljeno 15. siječnja 2020.)

Podaci na nivou naselja: Stanovništvo prema vjeroispovijesti po naseljima (Tabela N3). 2011. Uprava za statistiku Crne Gore.
<https://www.monstat.org/cg/page.php?id=536&pageid=148>
(pristupljeno 21. siječnja 2020.)

Pujić, Savo. 2003. Iz trebinjske toponimije: Porijeklo toponima. *Tribunia* 10. 131–186.

RSKNJ = *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog govora*, I – XIX. 1959. – 2014. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik.

Skok, Petar. 1950. *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*. Jadranski institut JAZU. Zagreb.

Skračić, Vladimir. Toponomastička početnica: osnovni pojmovi i metoda terenskih istraživanja. Sveučilište u Zadru. Zadar.

prosvjeta 1–2 (nova serija I). 60–76.

Stanić, Cjelimir. 1978. Toponimi Škaljara i Mula. *Godišnjak Pomorskoga muzeja u Kotoru* 26. 131–143.

Stanić, Cjelimir. 1979.–1980. Toponimi Prčanja. *Godišnjak Pomorskoga muzeja u Kotoru* 27–28. 157–169.

Starčević, Jovo Lazarov. 2003. *Rječnik izraza i riječi Krtoljskog kraja upotrebljavanih u narodnom govoru sve do kraja 50-tih godina 20-og vijeka*. Birokonto. Igalo.

Šimunović, Petar. 1984.–1985. Prvotna simbioza Romana i Hrvata. *Rasprave Zavoda za jezik* 10–11. 147–200.

Stjepčević, Ivo. 2003. *Arhivska istraživanja Boke kotorske*. Gospa od Škrpjela. Perast.

Šimunović, Petar 2002. Ojkonimija srednjovjekovne Vukovske župe. *Folia onomastica Croatica* 11. 1–41.

Šimunović, Petar. 2004. *Bračka toponimija*. Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.

Šimunović, Petar. 2005. *Toponimija istočnojadranskoga prostora*. Golden maketing – Tehnička knjiga. Zagreb.

Šimunović, Petar. 2006. *Hrvatska prezimena*. Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.

Šimunović, Petar. 2009. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.

Škobalj, Ante. 1970. *Obredne gomile*. Sveti Križ na Čiovu.

Tomanović, Vaso. 1935. Akcenat u govoru sela Lepetana. *Južnoslovenski filolog* 14. 59–143.

Tomanović, Vaso 1956. O topografskim imenima Boke Kotorske. *Zbornik izveštaja o istraživanjima Boke Kotorske II*. Spomenik SANU 105. SANU. Beograd. 47–52.

Tomasović, Marinko; Škrabić, Ante. 2012. *Toponimi zapadne strane Makarskoga primorja*. *Makarsko primorje* 10. 247–253.

Tomić, Antun. 1977. Toponimi Dobrote. *Godišnjak Pomorskoga muzeja u Kotoru* 25. 137–149.

Vidmarović, Đuro. 2011. Svjedoci pretrkršćanske vjere Hrvata na poluotoku Vrmcu u Boki kotorskoj (prilog upoznavanju). *Spomenica 600. obljetnice izgradnje crkve Male Gospe u Gornjoj Lastvi (1410. – 2010.)*. Ur. Lupis, Vinicije B. Naklada Bošković – Župa Gornja Lastva – Područni centar Instituta za društvena istraživanja „Ivo

- Pilar“ u Dubrovniku. Split – Gornja Lastva – Dubrovnik. 11–36.
- Vidović, Domagoj. 2014. *Zažapska onomastika*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- Vidović, Domagoj. 2019a. Pogled u toponimiju Kotorskoga zaljeva. *Studia lexicographica* 13/24. 97–122.
- Vidović, Domagoj. 2019b. Pučiški toponimi. *U početku bijaše ime – tragovima onomastičkih istraživanja Petra Šimunovića*. Ur. Marasović Alujević, Marina; Marić, Antonela. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. Split.
- Vinja = Vinja, Vojmir. 1998.–2004. *Jadranske etimologije: Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku, I – III*. HAZU – Školska knjiga. Zagreb.
- Vulić-Vranković, Sanja. 2011. O govoru Hrvata iz Gornje Lastve. *Spomenica 600. obljetnice izgradnje crkve Male Gospe u Gornjoj Lastvi (1410. – 2010.)*. Ur. Lupis, Vinicije B. Naklada Bošković – Župa Gornja Lastva – Područni centar Instituta za društvena istraživanja „Ivo Pilar“ u Dubrovniku. Split – Gornja Lastva – Dubrovnik. 113–138.

An Insight into the Toponymy of Tivat

Domagoj Vidović

Institute of Croatian Language and Linguistics, Zagreb

dvidovic@ihjj.hr

ABSTRACT: In the paper the author analyses around four hundred toponyms in Tivat and the vicinity. In the introductory part basic historic and demographic data are given for Bogdašići, Gornja Lastva, Donja Lastva, Kavač, Lepetane, Mrčevac and Tivat. In the main part of the paper, place toponyms are classified according to motivation and linguistic origin. In addition to the basic Slavic (Croatian) layer in Tivat toponymy different substrate and adstrate traits mostly of Romance origin have been preserved.

Keywords: toponyms, oikonyms, Tivat, substrate, adstrate
Većebrdo (Lepetani; iznad lepetana)

hljeb, amin (ali Uskrs); jekavski vrijeme, Božji, Pasjiglav; dobrosretni i dobrosrećni; vaistinu; mač o bedri; ikavizmi mira i vira (14)

Vidović, Domagoj. 2020. Pogled u tivatsku toponimiju. *Studia lexicographica: časopis za leksikografiju i enciklopedistiku* 16/26. 65–89.

<https://hrcak.srce.hr/file/350872>

HRVATSKI DIJALEKTOLOŠKI ZBORNİK 26 (2022)

DOI <https://dx.doi.org/10.21857/ygjjwrcpvoy> UDK

81'373.44(497.16Zupci)

Izvorni znanstveni rad

Rukopis primljen 28. III. 2022.

Prihvaćen za tisak 27. VI. 2022

DOMAGOJ VIDOVIĆ

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

dvidovic@ihjj.hr**ILIJA VUKOTIĆ**

Potok Lukačev 70, Zupci, ME-85000 Bar

ilijavukotic@hotmail.com**LESIK GOVORA SELA ZUPCI**

U ovome se radu obrađuje leksik govora sela Zupci kod Bara u Crnoj Gori. Zubački govor pripada zetsko-južnosandžačkomu dijalektu štokavskoga narječja. Leksik je zubačkoga govora vrlo slojevit, što je dijelom uvjetovano povijesnim okolnostima. Istodobno su u njemu ušćuvani slavenski arhaizmi, što se može objasniti izdvojenošću naselja i visokim udjelom starosjedilaca među stanovnicima Zubaca. U mjesnome je govoru zabilježeno tridesetak dalmatoromanizama te slavenski arhaizmi (npr. *crěv(l)ja* 'cipela', *dubrăva* 'hrastova šuma', *vijem* 'znam' i *větko* 'staro'), a od adstratnih je slojeva najzastupljeniji turski.

1. Uvod

U hrvatskoj se jezikoslovnoj literaturi kao najistočnije područje u kojemu autohtono stanovništvo govori (i) hrvatskim jezikom na istočnoj jadranskoj obali obično navodi Boka kotorska, no Hrvati su autohtono stanovništvo i u gradu Baru s okolicom. Barsko se područje dijeli na tri potpodručja: Spič (primorski pojas između Paštovića i grada Bara), Šestani (danas uglavnom iseljeno zaobalno

područje između Crmnice i Krajine omeđeno Rumijom i Skadarskim jezerom) i grad Bar s užom okolicom. U svim trima potpodručjima hrvatski je jezik bio i uglavnom još jest materinskim idiomom barem dijela autohtonoga stanovništva. Selo Zupci, leksik čijega se govora obrađuje u ovome radu, smješteno devet kilometara sjeverno od Bara, pripada trećemu potpodručju.

Na području je Zubaca, u blizini današnjega manastira Ribnjak, tijekom vladavine Jelene Anžuske u XIII. stoljeću podignuta katolička crkva svetoga Ivana Krstitelja. Srušena je u potresu 1667., a njezini se temelji i danas nalaze uza spomenuti manastir (Bošković 1962: 150; Marković 2014: 810, 811). Osim arheoloških ostataka posredno na postojanje naselja na području današnjih Zubaca prije prve povijesne ojkonimske potvrde upućuje spomen Baranina Jurka Vlkotića²⁶⁶ iz 1388. i Miloša Zupca²⁶⁷ iz 1426. Prva dosad poznata povijesna potvrda ojkonima Zupci potječe iz 1443. kad je zabilježen lik *Subsi* zapisan talijanskim slovopisom (Bošković 1962: 165). Godine 1571. Zupci su s Barom potpali pod osmanlijsku vlast tijekom koje je starosjedilačko stanovništvo bilo progonjeno (godine 1649. pred barskim su gradskim zidinama Osmanlije pogubili 79 katolika s barskoga područja). U katoličku su crkvu svetoga Nikole, koja se spominje u povijesnim vrelima od 1637., prenesene mnoge slike iz barskih katoličkih crkava kako ne bi bile uništene (Marković 2014: 410). Osmanlijska su osvajanja nepovratno izmijenila vjerski sastav dotad većinski katoličkoga barskog područja²⁶⁸, a Zupci su ostali jednom od rijetkih oaza s

²⁶⁶ Prezime je Vukotić jedno od brojnijih i prepoznatljivijih zubačkih prezimena, a slogotvorni se /u povijesnoj antroponimiji Bara s okolicom bilježi još u XV. stoljeću (usp. Marković 2006: 174).

²⁶⁷ Mjesni su etnici *Zübec* (N. mn. *Züpci*) i *Züpkinja*, a ktetik *zübečki*. U članku smo se služili standardnojezičnim likom Zupčanin kako bi se ojkonimski lik *Züpci* razlikovao od homonimnoga muškoga etnika u množini.

²⁶⁸ U Baru i neposrednoj okolici 1610. zabilježeno je 66 katoličkih zdanja. Savo Marković (2014: 787–830) u svojim je istraživanjima zabilježio 58 katoličkih sakralnih objekata s pouzdano utvrđenim te još desetak s neutvrđenim titularima. Istodobno u gradu nije pouzdano utvrđen nijedan srednjovjekovni pravoslavni sakralni objekt iako je pravoslavaca u određenome broju na užemu barskome području sigurno bilo. Danas nekoć većinski katolici čine tek 5,51 % stanovništva grada Bara te 7,24 % stanovništva Općine Bar.

katoličkom većinom na užemu barskom gradskom i prigradskom području. Po biskupskim izvješćima u Zupcima je 1610. godine živjelo 60 katoličkih obitelji, 1637. godine bilo je 200 katolika i 15 pravoslavaca, a 1651. godine 60 katoličkih obitelji. U izvješću se iz 1697. spominju i ostatci crkve svetoga Mihovila te se iznosi podatak da Zupce nastanjuje 316 katolika (Marković 2006: 361, 362, 376). Osmanlijski progoni izazvali su česta iseljavanja Zupčana prema Dalmaciji (među današnjim Arbanasima predaju o podrijetlu iz Zubaca čuvaju rodovi Jelenković i Perović, a u Zadar su se iselili i Žmirići), Istri (u Puli i okolici godine 1673. spominje se Vuk Zubac; Krivokapić i Perošević 2016: 468) i Italiji (opširnije u Čoralić 2006). S druge strane, Zupčani su se iseljavali i u Carigrad, u kojemu su neki od njih ponijeli naslov hrvat-baše (tal. *Capo – Croato dei Latini Zupzali*; Mandić 1972: 307). Godine 1857. s Ribnjaka je izmještena crkva svetoga Ivana Krstitelja i premještena na današnje mjesto, a na Ribnjaku je uspostavom Kneževine Crne Gore, kojoj su Zupci pripali (za razliku od susjednoga Spiča, koji je došao u sastav Austro-Ugarske), izgrađen manastir svetoga Vasilija Ostroškoga posvećen 1879. Dio je mjesnoga stanovništva tom prigodom ustupio svoje zemljište za izgradnju manastira. Zupčani su sudjelovali u političkome životu crnogorske kneževine (1878. – 1910.) i kraljevine (1910. – 1918.) kao zastupnici u crnogorskoj skupštini, a za Kraljevine Jugoslavije (u okviru koje su se od 1929. Zupci nalazili unutar Zetske banovine) također su sudjelovali u političkome životu. Bilo ih je, među ostalim, i među članovima Hrvatske seljačke stranke te različitih udruga s hrvatskim predznakom poput Hrvatskoga radiše. Usto, jedini je uhićeni hrvatski proljećar iz Crne Gore, Ivo Vicković (1924. – 2012.), rođen u Zupcima, što svjedoči o uključenosti Zupčana u hrvatski politički i kulturni život višestoljetnoj izdvojenosti od vlastitih sunarodnjaka i matične države unatoč te potvrđuje njihovu pripadnost (i) hrvatskomu jezičnom prostoru, što dosad nije bilo poznato u hrvatskoj dijalektološkoj literaturi. Ujedno treba napomenuti kako su župe Zupci i Bar²⁶⁹ najistočnije katoličke župe u Crnoj Gori u kojima je bogoslužni jezik

²⁶⁹ U Baru je uz hrvatski bogoslužni jezik i albanski, ali izrazitoj većini barskih katolika albanski jezik nije materinski. Iako su Zupci samostalna župa, bogoslužje danas obavljaju svećenici iz Bara.

hrvatski te su povijesne i suvremene inačice hrvatskoga standardnog jezika u velikoj mjeri bile idiomom nadgradnje ponajprije kad je riječ o kulturnome i vjerskome leksiku. U ovome se radu iznosi dio leksičke građe koju je godinama prikupljao Ilija Vukotić²⁷⁰. Ona je sabrana gotovo u posljednjemu trenutku jer se broj stanovnika u Zupcima, najistočnijemu naselju s katoličkom većinom u užemu barskome području²⁷¹, u posljednjih sedamdesetak godina trostruko smanjio (godine 1948. Zupci su imali 362, godine 2011. samo 136 stanovnika, a broj se stanovnika u svakome međupopisnome razdoblju smanjivao).

2. Neke značajke zubačkoga govora

Iako zubački govor nije samostalno opisan, različite se njegove značajke iznose u hrvatskoj, crnogorskoj i srpskoj dijalektološkoj literaturi još od konca XIX. stoljeća. Pojedine fonološke podatke o zubačkome govoru prvi je iznio još Ivan Broz 1893. u radu *Zamjena poluglasnima u barskome govoru*. Godine 1969. u iscrpnoj studiji *Mrkovički dijalekt* Luka Vujović obrađuje i zubački govor unutar poglavlja *Kratko poređenje mrkovićkog dijalekta s govorom Zubaca, Tuđemila i Spiča* (Vujović 1969: 357–363), a iz Vujovićeve studije Miloš Okuka (Okuka 2008: 190) preuzima ogledni primjer zubačkoga govora. Zubački govor pripada zetsko-

²⁷⁰ Ilija Vukotić prikupio je oko 1500 riječi. Domagoj Vidović uz pomoć je Ilije Vukotića obavio dva kraća istraživanja tijekom studenoga 2018. i prosinca 2019. Terenska su istraživanja privremeno obustavljena zbog epidemije bolesti COVID-19, no obrada je prikupljene leksičke građe nastavljena na daljinu. Ilija Vukotić ujedno izdaje časopis *Zupci times* (dosad je objavljen 121 broj) pisan zubačkim govorom, čime neizmjerio doprinosi očuvanju mjesnoga idioma. Na svesrdnoj stručnoj pomoći ovom prigodom zahvaljujemo Mati Kapoviću.

²⁷¹ Od 136 stanovnika Zubaca godine 2011. bila su 103 (75,74 %) katolika i 30 (22,06 %) pravoslavaca (<https://www.monstat.org/cg/page.php?id=536&pageid=148>; pristupljeno 5. siječnja 2022.). Vrlo se mali broj Zupčana danas izjašnjava Hrvatima iz vrlo složenih razloga koji se ovdje neće razlagati jer bi zahtijevali zasebnu sociološku studiju (o tome više u Mrduljaš 2021. i <https://www.matica.hr/hr/346/hrvati-u-baru-ostaci-ostataka-21024/>; pristupljeno 17. veljače 2022.).

južnosandžačkome²⁷² štokavskom dijalektu (usp. Lisac 2003: 129, 130), a u različitim se potpodjelama svrstava u barski tip (po podjeli Boškovića i Maleckoga; Čirgić 2011: 68), donjozetski pojas zetsko-gornjopolimskoga dijalekta (po podjeli Mitra Pešikana; Čirgić 2011: 69), cetinjsko-barski poddijalekt (Okuka 2008: 183) i barsko-mrkojevićku granu jugoistočnoga dijalekta (Čirgić 2011: 72). Zubački je govor dvonaglasan te se tek u najnovije vrijeme i razmjerno rijetko u njemu ostvaruju i dva novoštokavska naglasaka. Budući da temeljit dijalektološki opis nadilazi okvire ovoga rada, iznijet ćemo neke jezične značajke razvidne iz prikupljene leksičke građe. Zajedničko je dijelu bokeljskih i barskih govora barem djelomično očuvanje poluglasa (Broz 1893: 65, Čirgić 2013: 192, Lisac 2003: 122, Okuka 2008: 171), glas *ʒ* kao zvučni parnjak glasu *c* u romanskim (npr. *bronʒîn*, *ʒînzula*) i turskim (npr. *bizîn*²⁷³, *zanât*) posuđenicama²⁷⁴ (usp. i Petrović 1981: 525) te u temeljnome slavenskom leksiku (npr. *ʒvõno* ‘zvono’ i *ʒûbi* ‘zubi’), gubljenje dijela prednaglasnih i zanaglasnih dužina²⁷⁵ (npr. *lupěž*, *vidim*, *zûbečki*). Provedba treće jotacije (npr. *baždět*, *đelat*, *izljěst*, *lečět*, *međed*, a trećom su jotacijom nastali i fonemi *ś* i *ž*²⁷⁶) zajednička je većini govora zetsko-južnosandžačkoga dijalekta štokavskoga narječja, ali i istočnohercegovačkim govorima od istočnoga dijela Neretvanske krajine do sjeverozapadnoga dijela Boke i zapadnih dijelova Crne Gore. Iz prikupljene je građe razvidno da se suglasnik *h* zamjenjuje s *v* (npr. *grāv* ‘vrsta graha, slanetak’, *lõpūv* ‘lopuh’, *orāv* ‘orah’) i *k* (*krūk* ‘kruh’, *trbūk* ‘trbuh’) ili otpada (*aljïne*

²⁷² U suvremenoj srpskoj dijalektološkoj prevladava naziv zetsko-raški dijalekt (usp. Okuka 2008: 170). Opširan presjek različitih tipova razredbe crnogorskih govora donosi Adnan Čirgić (2011: 51–92).

²⁷³ Navedeni apelativ Đuro Daničić dovodi u vezu s turskim apelativom *büz* ‘koza’ (ERHSJ I: 165).

²⁷⁴ U Zažablju i u Popovu taj glas bilježimo u romanizmima i temeljnim slavenskim riječima (npr. *brõnzîn*, ali i *ʒõra*; Vidović 2014: 38). Slično je na dubrovačkome području te diljem Crne Gore.

²⁷⁵ Upravo gubljenje prednaglasnih i zanaglasnih dužina u barskim i nekim bokeljskim govorima Čirgić (2011: 66) izdvaja kao njihovu osobitost koja ih izdvaja od ostalih govora u Crnoj Gori.

²⁷⁶ Npr. *šenõpad* ‘mjesto u sjeni’, *šera* ‘voda od oprane vune’, *šeta* ‘sjeta’, *izěst* ‘izjesti’, *kõžt* ‘kozji’. Glas se *ś* pojavljuje i u riječima mletačkoga postanja kao što je *šõra* (usp. *šjora* ‘gospoda’).

‘posteljina’, *greòta* ‘grehota’, *zâdua* ‘zaduha’). Slivenik *dž* ne pojavljuje se samo u turcizmima, nego i u romanizmima (*damidžâna*) te u slavenskim riječima na mjestu *ž* (npr. *džerāv* ‘žerava’; usp. psl. *žeravъ*). Ujedno smo zabilježili pojavu anticipacije palatalnoga elementa u primjeru *sûjmam* ‘sumnjam’²⁷⁷ te obezvučivanje završnoga suglasnika (npr. *brijêk*, *mûš*)²⁷⁸.

Tijekom istraživanja potvrdili smo očuvanost poluglasa u primjerima *k□t* ‘kad’, *t□d* ‘tad’ i *d□nas* ‘danas’). Još Luka Vujović (1969: 357) navodi kako poluglas najčešće prelazi u *e^a*, s tim da se taj vokal u zubačkome govoru najčešće ostvaruje kao *e* (što smo potvrdili i tijekom našega istraživanja, npr. *četrṽtek* ‘četvrtak’, *dēn*²⁷⁹ ‘dan’; *jāzbec* ‘jazavac’, *ogēnj* ‘vatra’, *petêk* ‘petak’, *Zūbec*), na što je upućivao već Broz (1893: 66). U Zupcima Vujović (1969: 359) ujedno bilježi i promjenu *lj > j* (npr. *zēmja*, *semjèt* ‘samljet’; tijekom istraživanja potvrdili smo lik *zdrâje*). U leksičkoj građi zabilježili smo i primjere hiperijekavizama (npr. *kupjēna* ‘kupina’). Rijetko su zabilježeni i ikavizmi, npr. *vrīća* ‘vreća’ i *obīdovat* ‘objedovati’.²⁸⁰ Česta je pojava ispadanja samoglasnika *o* (npr. *zabrājīt* ‘zaboraviti’), redukcija samoglasnika *i* nakon promjene *-avi/-ovi- > -ai/-oi-* (npr. *c̣rka’ca* ‘crkavica’, *đāko’i* ‘đaci’, *kīpa’ca* ‘pljusak’, *lāsta’ca* ‘lastavica’ *mraīca* ‘mrav’ (< **mravica*) te pojednostavnjivanje suglasničkih skupova (npr. *bānjak* ‘badnjak’, *lāka* ‘dlaka’). U nekim je primjerima ušćuvan skup *-čr-* (npr. *čṛv*, *učrvljāt*).

U Zupcima smo ujedno zabilježili tvorbu futura II. od svršenoga prezenta glagola *biti* i infinitiva (npr. *āko būdēm/būdem odīt*), inače raširenu u južnočakavskim govorima (usp. Menac-Mihalić 1989: 90) i hrvatskim štokavskim ikavskim, (i)jekavskim i ikavskim govorima od Makarskoga primorja i Neretvanske krajine do istočne

²⁷⁷ Pojava je, osim u kajkavskome narječju (Lončarić 1996: 92–94), u kojemu je uobičajena, zabilježena i u štokavskim istočnohercegovačkim govorima u Zažablju i Popovu (Vidović 2009: 291).

²⁷⁸ Ta je pojava vrlo raširena i u Zažablju i Popovu, područjima rasprostriranja istočnohercegovačkoga dijalekta. (Vidović 2009: 291).

²⁷⁹ Još je Broz (1893: 68) uočio kako je naglašeni *e* kao odraz poluglasa uvijek kratak.

²⁸⁰ Ikavizmi su na barskome području zabilježeni i u povijesnoj toponimiji (npr. toponim *Billatrava* u Šušanju 1443.; Bošković 1962: 163).

Hercegovine i Konavala te razmjerno nedavno zabilježenu u Boki kotorskoj (usp. Vidović 2019: 186).

3. Opći pogled u leksik zubačkoga govora

Bogatu je, raznoliku i iz romanističke perspektive izrazito vrijednu leksičku građu s barskoga područja bilježio Petar Skok u različitim romanističkim i etimološkim studijama. Žarko Muljačić (1985–1990) dio je svojih studija posvetio labeatskomu dalmatoromanskom idiomu, kojim se govorilo na barskome području, a mjesne je dalmatskoromanske prežitke na širem barskome području Savo Marković (2006: 15–34) izložio u studiji *Dalmatski jezik: antibarejski dalmatoromanski idiom* unutar monografije *Studia Antibarensia*. Suvremenim su se leksikom barskih govora bavili Dejan J. Ivović²⁸¹ (rad *Italijanizmi u govornom jeziku Bara i okoline* nastao je 70-ih godina prošloga stoljeća, a objavljen 2013.), Borislav Stojović (u radu *Narodni govori u Baru – starobarski, zubački i šušanski govori* iz 2011. ističe se razlučivanje lokalizama po naseljima) i Vlado Lukšić (u knjizi *Rasuti đerdan spičanski – Miljevci i Zankovići* iz 2019. donesen je i kraći mjesni rječnik).²⁸²

Leksik je zubačkoga govora veoma raznolik, što je odrazom izvanjezičnih okolnosti. Tako su obilno potvrđeni prežitci supstratnoga romanskog sloja posljedica ranih slavensko-romanskih doticaja, tj. blizine Bara u kojemu se antibarejski dijalekt dalmatoromanskoga jezika, sudeći po povijesnim vrelima, održao barem do konca XIV. stoljeća (Marković 2006: 32). Njegov je utjecaj razvidan u toponimima *Sutôрман* ‘sveti Roman’ i *Vrsùta* ‘vrh + sut-’ koji sadržavaju odraze dalmatoromanskoga pridjeva *sut-* ‘svet’ te upućuju na mjesta ranoga pokrštavanja (Šimunović 2005: 123). Dalmatoromanskoga postanja je i etnonim *Žudjo* (< *JUĐELLU). Uz dalmatoromanske prežitke koji su se odrazili diljem jadranske obale i njezina zaobalja (npr. *klăčina*, *măreč*, *mûrva*, *pěča*, *polăča*, *prăska*, *pûle*, *skrînja*, *strănj*), nahodimo i neke osobite za južnojadransko područje (npr. *dikëla*, *kăča*, *kîmak*, *morăč*, *mrčëla*, *pîpun*, *Rusălje*), neke dosad zabilježene uglavnom na bokeljskome,

²⁸¹ Ivović (2013: 200) izrijekom navodi da je građu prikupio i iz Zubaca.

²⁸² Kako članke nisu pisali jezikoslovci, primjeri nisu naglašeni i tumačenja su podložna preispitivanju.

paštrovičkome, crmničkome i barskome području (npr. *bistijêrnja*, *stânbor*) i neke prostorno ograničene isključivo na barsko područje (npr. *cârma*). Likovi *ântiperka*, *křblo*, *kumîn*, *pânjaga* i *putijêra* dosad su zabilježeni isključivo u Zupcima, ali su izrazno slični apelativi zabilježeni na širem području (*natiperka*, *krb(lj)a*, *komin*, *panjega*, *putijer*²⁸³). Lik je *žmûlj* osim u Zupcima zabilježen samo u Lici, a dalmatoromanizam *kiljân* potvrđen je dosad isključivo u Crnoj Gori (Tešić 2016: 139). Vjerojatno je dalmatoromanskoga postanja i apelativ *čomġa* ‘kvrga’, koji Petar Skok (ERHSJ I: 265) bilježi i u nedalekoj Budvi, a možda i *bùol* ‘rupa u tlu za odvod vode’ (usp. *b(uv)ol* < *vallicum* ‘opkop’; ERHSJ I: 185).

Adstratni romanski sloj odrazom je ponajprije gotovo dugotrajne mletačke vlasti (neprekidno 1443. – 1571.) te u manjoj mjeri utjecaja talijanskoga jezika kao službenoga jezika u obližnjemu Spiču (1878. – 1918.) i znatnoga prisustva Talijana tijekom gradnje željeznice i izgradnje barske luke početkom XX. stoljeća. Pritom su zanimljivi apelativi *tênda* kojim se u Zupcima označuje odrina, te *srdġla*, koji osim vrste ribe, označuje i vrstu cvijeća. Osim talijanskoga (uglavnom mletačkoga) adstratnoga romanskog sloja zabilježeni su mogući vlaški prežitci poput stočarskoga naziva *cġngara* ‘zvonce na stoci’ (usp. ERHSJ I: 354).

Albanski je adstratni sloj također prisutan od srednjovjekovlja te se ponajprije razaznaje iz antroponimije susjednih područja. Naime, u obližnjim su Šestanima u XV. stoljeću zabilježena albanska imena kao što su *Gjergj* (*Juraj*), *Gjon* (*Ivan*), *Leka* (*Aleksandar*) i *Pal* (*Pavao*), koja su, budući da je riječ o dvojezičnome slavensko-albanskom području, nosili i Slaveni, pa je 1485. zapisan *Gjergj Radojev*. U Baru se albanska imena pojavljuju od XIV. stoljeća, ali im je udio bio zanemariv do osmanlijskoga zaposjednuća grada 1571. U XVII. stoljeću u Baru je udio albanskih imena iznosio 8,49 % (Marković 2014: 837). U Zupcima nije zabilježena znatnija albanska prisutnost, pa su i albanski leksički prežitci razmjerno rijetki. Albanske prežitke nalazimo i u antroponimiji, npr. *Gabġlj*

²⁸³ Primjeri su zabilježeni i u novoštokavskim i staroštokavskim govorima, pa su primjeri nenaglašeni.

‘Rom’ (usp. alb. *Gabel*). Moguće je da su posredništvom albanskoga jezika u zubački leksik ušli i neki turcizmi.

Očekivano je od adstratnih slojeva, zbog trostoljetne osmanlijske vladavine (1571. – 1878.), najzastupljeniji turski. Pritom se izdvajaju apelativi *kăldrma*, koji u Zupcima označuje terasu te *püşt*, koji u Zupcima istodobno označuje i homoseksualca i ženskara.

Rubno su potvrđeni i posve recentni hungarizmi i germanizmi.

Vrlo su često u usporednoj uporabi posuđenice iz različitih jezika, npr. *pîpun* i *bostân* ‘dinja’ (dalmatoromanizam i turcizam), *băfne* i *zolüfi* ‘zalisci’ (venecijanizam i turcizam), *rumetîn* i *kolombôc* ‘kukuruz’ (venecijanizam i albanizam), *jamogüz* i *găljuſ* ‘proždrljivac’ (slavenski apelativ i venecijanizam) te *ülje* i *zejtîn* ‘ulje’ (slavenski apelativ i turcizam).

U zubačkome su govoru ujedno ušćuvani različiti slavenski arhaizmi, npr. *crëv(l)ja* ‘cipela’, *dubrăva* ‘hrastova šuma’, *lûžica* ‘žlica’, *pëtar* ‘potkrovlje’, *sijêr* ‘siv’, *vëtko* ‘staro’ i *zabîo* ‘pasište’, glagoli *đëlat* ‘raditi, izraživati’ (usp. *djelati*), *rănîti* ‘čuvati, spremiti’ (usp. *hraniti*), *slimîti* ‘spustiti, skinuti’ te glagolski oblici *grêdem* ‘idem’, *ijem* ‘jedem’ i *vijem* ‘znam’ (navedeni su glagoli i glagolski oblici prezenta potvrđeni u djelima hrvatskih dubrovačkih književnika). Ujedno su ušćuvane slavenske riječi koje su hrvatskome standardnom jeziku i mnogim govorima uglavnom zamijenjene posuđenicama, npr. *cijên* ‘jeftin’, *klinac* ‘čavao’, *lupëž* ‘lopov’ i *špäg* ‘džep’. Apelativ *cklô* ‘staklo’ svojstven je dubrovačkome području i Boku kotorskoj, a *brijême* ‘vrijeme’ dubrovačkomu području te cjelokupnoj današnjoj Crnoj Gori. Oba su apelativa obilno potvrđena u djelima starije hrvatske književnosti. U mjesnim su govorima potvrđeni apelativi *jûva* i *krûk* (G. jd. *krûka*), mjesni odrazi apelativa *juha* i *kruh* kojima se hrvatski govori u primorskim dijelovima Crne Gore od Herceg-Novoga do Bara razlikuju od crnogorskih i srpskih. Među arhaične crte mjesni govora ubraja se i čuvanje skupa -*čr-* (npr. *čr̥v*, *učrvljăt*) zabilježeno među katolicima u Baru i okolici te u većinski muslimanskim Tuđemilima (koji su nekoć bili katolički) i Mikulićima (Mikulići su nekoć bili pravoslavni; usp. Vujović 1969: 362). Da je riječ o arhaičnoj crti i hrvatskih i crnogorskih govora, pokazuje lik *črëvlja* zabilježen u

nedalekoj Crmnici²⁸⁴. Apelativi *klijēcěr* ‘cvrčak’ i *râčest* ‘rajsko veselje’, prilog *ge* ‘gdje’ te pridjev *srěknji* ‘sretni’ svojstveni su, pak, crnogorskim govorima, apelativ *pětar* ‘potkrovlje’ zabilježen je u Boki kotorskoj i ostatku Crne Gore (ERHSJ III: 649), a *zàjc* isključivo u crnogorskome priobalju od Boke kotorske do Bara (RSKNJ 5: 736). Nazivi domaćih životinja *gur'č* (ERHSJ I: 629) i *ôpca* ‘ovca’ (ERHSJ III: 579) zabilježeni su osim u Zupcima još na Kosovu, a *lâjno* u Istri (Arj V: 878). Dok je lik *râmo* ‘rame’ osim u zubačkome govoru obilno potvrđen u starijim hrvatskim književnim djelima i u hercegovačkim štokavskim govorima (ERHSJ III: 105), lik se *ôrlo* ‘orao’ ne navodi u temeljnoj dijalektološkoj literaturi.

4. Jezični slojevi u zubačkome leksiku

4.1. Supstratni romanski sloj²⁸⁵

– nazivi uporabnih predmeta: *křblo* ‘bačva za hlađenje vode pri pečenju rakije’ (usp. *krba* < *CŎRVU), *lencûn* ‘plahta’ (< LINTEŎLU), *putijêra*²⁸⁶ ‘čaša’ (ERHSJ III: 86), *skr'inja* ‘kovčeg’ (< SCRINIA), *žmûlj* (< MŎDIŎLU)

– nazivi oruđa: *dikêla* ‘vrsta poljodjelskoga oruđa’ (< *DICĚLLA), *kăča* ‘zidarska žlica, mistrija’ (< CATTIA)

– nazivi gospodarskih objekata: *bistijêrnja*²⁸⁷ ‘zdenac’ (< CISTERNA), *klăčina*²⁸⁸ ‘vapnenica’ (< *CALCE + slav. -ina), *polăča* ‘pomoćna zgrada’ (< PALATIA), *strănj* ‘konoba’ (< *SUBTERRĀNEU)

²⁸⁴ Usmeno nam je priopćio Savo Marković, koji nas je upozorio i na povijesno ime *Črnnica* za današnju *Crmnicu*.

²⁸⁵ Ako nije drukčije navedeno, etimologije se donose prema Ligorio 2014.

²⁸⁶ Skok (ERHSJ III: 89) apelativ drži dalmatoromanskim prežitkom grčkoga postanja. Izvan Zubaca prevladava lik *putijer*.

²⁸⁷ Apelativ je *bistijerna* s različitim inačicama potvrđen u govorima od Boke do Bara (Ligorio 2014: 112, 113).

²⁸⁸ Apelativ Petar Skok (ERHSJ: II: 88) drži prežitkom balkanskoromanskoga latiniteta. Osim u Boki kotorskoj i Crnogorskome primorju potvrđen je u Hercegovini i Neretvanskoj krajini.

- ostali građevinski nazivi: *kumîn* ‘ognjište’ (usp. *komin* ‘ognjište’ < CAMĪNU), *pānjaga*²⁸⁹ ‘otvor u zidu’ (< *PĀNĪCA), *stānbor* ‘zid oko kuće’ (usp. *stanborje*; ERHSJ III: 326)
- nazivi biljaka: *āntiperka* (usp. *natiperka* ‘martelica’ < NŪCE PĒRSĪCA), *morāč* ‘mažurana’ (< *MARATHIU), *mrčēla*²⁹⁰ ‘mrča’ (< *MYRTĪCĒLLA), *mūrva* (< MŌRA), *pīpun* ‘dinja’ (< PĚPŌNE), *prāska* (< PERSĪCA), *žūka*²⁹¹ ‘žukva’ (< JŪNCU)
- nazivi životinja: *kīmak* ‘stjenica, uš’ (usp. lat. CĪMICE), *pūle* ‘mlado magare’ (< PŪLLU)
- nazivi vrsta obradivih zemljišta: *čārma* ‘omeđene terasaste njive’ (< *TĒRMĪNE), *pēča* ‘njiva’ (< PETTIA)
- odrazi vjerskoga i kulturnoga nazivlja: *Māreč* (< MARTIU), *Rusālje* ‘Duhovi’ (< *RŌSĀLIA)

4.2. Adstratni romanski sloj

- nazivi uporabnih predmeta: *baûl/baûn* ‘kovčeg, škrinja’ (usp. tal. *baule*; ERHSJ I: 123), *bokâr/bukâr* ‘bokal’ (ERHSJ II: 97), *damidžâna* ‘pletenka’ (usp. tal. *damigiana*; ERHSJ I: 378, 379), *gōma* ‘guma’ (< tal. *gomma*; ERHSJ I: 632), *kantinēla* ‘drvena letva’ (< tal. *cantinella*; ERHSJ II: 32), *kapelîn* ‘ženska kapa’ (< tal. *cappellino*; ERHSJ II: 41), *kôla* ‘lijepak’ (< tal. *colla*; ERHSJ II: 122), *mastîo/mastēlja* ‘veći kabao’ (< mlet. *mastello*; ERHSJ II: 384), *mīča* ‘fitilj’ (< tal. *miccia*; ERHSJ I: 419), *supijēra* ‘zdjela za juhu’ (usp. tal. *zuppiera*; ERHSJ III: 363)
- nazivi oruđa i gradiva: *cāpûn* ‘pijuk’ (< tal. *zappone*; ERHSJ III: 203), *čemēnto* ‘cement’ (< tal. *cemento*; ERHSJ II: 81), *lamarîn* ‘lim’ (< mlet. *lamarin*; ERHSJ II: 265)
- nazivi građevinskih objekata: *kampanjēlo* ‘zvonik’ (usp. tal. *campanello*; ERHSJ II: 28), *lōndža* ‘sastajalište’ (ERHSJ II: 318)
- nazivi povezani s hranom i pićem: *beškōt* ‘dvopek, keks’ (< mlet. *bescoto*; ERHSJ II: 119), *bīra* ‘pivo’ (< tal. *birra*; ERHSJ I: 155), *bōkun* ‘komadić, manji zalogaj’ (< mlet. *bocon*; ERHSJ I: 231)
- nazivi dijelova tijela: *bāfne* ‘zalisci’ (usp. mlet. *bafi*; JE I: 32)

²⁸⁹ U ostatku Crne Gore prevladava lik *panjega* (usp. Tešić 2016: 201).

²⁹⁰ Toponim Mrčele zabilježen je u obližnjemu Sušanju.

²⁹¹ U Sušanju postoji obalni toponim Žukotrlica (usp. *žukotrlica* ‘mjesto na kojemu se trla žuka’; ERHSJ III: 664).

- nazivi povezani s različitim ljudskim osobinama: *bastadûr* ‘sposobna, jaka osoba’ (usp. mlet. *bastar*; JE I: 47), *dešpëk* ‘prkos’ (JE I: 126), *gâljuj* ‘proždrljivac’ (< tal. *gagliofo*; ERHSJ I: 549), *vardačina* ‘nestašna osoba’ (usp. mlet. *vardar* ‘gledati’ i *vardat* ‘premetati stvari, lupati, galamiti’; Tešić 2016:80)
- nazivi odjevnih predmeta i njihovi dijelovi: *bustîn* ‘prsluk’ (usp. tal. *busto* ‘prsa’; ERHSJ I: 244), *bu(d)žëta* ‘otvor za puceta’ (usp. mlet. *buso*; ERHSJ I: 247), *kapôt* ‘kaput’ (< tal. *capotto*; ERHSJ: 39), *kôtuła* ‘(pod)suknja’ (< mlet. *côtoła*; ERHSJ II: 169)
- nazivi biljaka: *armalîna* ‘marelica’ (usp. tal. *armellina*; ERHSJ I: 62), *fadžôla* ‘grah’ (< tal. *fagiolo*; ERHSJ I: 126), *kontrobân* ‘duhan’ (usp. *kotroban* ‘rezani duhan namijenjen krijumčarenju’ < tal. *contrabbando* ‘nezakonita trgovina; ERHSJ I: 106), *памидôра* ‘rajčica’ (usp. tal. *pomodoro*; ERHSJ II: 700)
- nazivi riba i pomorski nazivi: *măuna* ‘teglenica’ (< mlet. *maona*; JE II: 188), *srdëla* ‘vrsta ribe’ (< mlet. *sardëla*; ERHSJ II: 318)
- odrazi kulturnoga leksika: *băgaš* ‘mjera za težinu, 25 kg’ (usp. tal. *baga*; ERHSJ I: 89), *balôta* ‘kugla, boća’ (< mlet. *balota*; ERHSJ I: 98), *fôji* ‘novine’ (usp. tal. *foglio*; ERHSJ I: 523), *kufîn* ‘međa, granica’ (< tal. *confine*; ERHSJ II: 139)
- nazivi povezani s poljodjelstvom, maslinarstvom i vinogradarstvom: *džârdin* ‘vrt’ (< tal. *giardino*; ERHSJ I: 396), *komunîca* ‘općinsko zemljište, zajednički posjed’ (usp. tal. *commune*; ERHSJ II: 136), *mûrga* ‘talog maslinova ulja’ (< mlet. *morga*; ERHSJ II: 486), *tênda* ‘odrina’ (< tal. *tenda*; ERHSJ III: 457)
- prilozi: *alamăka* ‘besplatno’ (tal. *a maca*; Lipovac-Radulović 1981: 7)
- glagoli: *arivăt* ‘doći’ (< tal. *arrivare*; JE I: 23), *avizăt* ‘shvatiti’ (< tal. *avvisare*; JE II: 29)

4.3. Adstratni albanski sloj²⁹²

- *domâtija* ‘rajčica’ (alb. *domate*, *-tja*; ERHSJ I: 425) *kolombôc* ‘kukuruz’ (< alb. *kallambok*, *-i*; ERHSJ: II: 127), *ljûnga* ‘čir’ (< alb. *lungë*, *-ja*), *nûno* (< alb. *nun* ‘kum’; ERHSJ II: 523), *portokâl* ‘naranča’ (< alb. *portokall*), *spëcija* ‘paprika’ (< alb. *spec*, *-i*), *tëlj*

²⁹² Albanske likove donosim prema Zajmi i dr. 1982.

‘žica’ (< alb. *tel*, -i ‘kovinska žica’; ERHSJ III: 454), *tùrin* ‘njuška’ (< alb. *turi*, mn. *turinj*; ERHSJ III: 527)

4.4. Adstratni turski sloj²⁹³

– nazivi uporabnih predmeta: *âlka* ‘prsten, obruč’ (< tur. *halka*), *bajrâk* ‘zastava’ (< tur. *bayrak*), *ćumûr* ‘ugljen’ (< tur. *kömür*), *čânta* ‘kožnata torba’ (< tur. *çanta*), *kavanöz* ‘teгла’ (< tur. *kavanoz*), *legèn* ‘lavor’ (< tur. *leğen*), *masat* ‘kamen za oštrenje noža’ (< tur. *masat*), *mercëp* ‘crnilo, tinta’ (< tur. *mürekkep*), *peščîr* ‘ručnik’ (< tur. *peşkir*), *sân* ‘bakreni lonac’ (< tur. *sahan*), *učkûr* ‘gaćnik’ (< tur. *uçkur*), *zûmba* ‘probojac’ (< tur. *zimba* ‘probojac’)

– građevinski nazivi: *ćënef* ‘nužnik’ (< tur. *kenef*), *kâldrma* ‘terasa’ (< tur. *kaldırım*), *pëndžer* ‘prozor’ (< tur. *pencere*), *përda* ‘drvena pregrada’ (< tur. *perde*), *tûč* ‘bronca’ (< tur. *tuç*)

– nazivi povezani s različitim ljudskim osobinama: *arâm* ‘proklet’ (< tur. *haram*), *bilmëz* ‘neznalica’ (usp. tur. *bilmezlik*), *kâtîl* ‘ubojica’ (< tur. *katil*), *pûšt* ‘homoseksualac, ženskar’ (< tur. *puşt* ‘nitkov’)

– nazivi povezanim s tjelesnim nedostacima: *čöp* ‘hrom’ (usp. tur. *çolpa* ‘hrom’)

– rodbinski nazivi: *änuma* ‘supruga’ (< tur. *hanım*)

– nazivi zanimanja: *amâl* ‘nosaç’ (< tur. *hamal*), *bakčövân* ‘vrtlar’ (< tur. *bahçıvan*), *kasâp* ‘mesar’ (< tur. *kasap*)

– nazivi biljaka: *arpadžâk* ‘sitan luk za sadnju’ (< tur. *arpacık*)

– nazivi životinja: *ajvân* ‘životinja’ (< tur. *hayvan*), *bilbîl* ‘slavuj’ (< *bülbül* ‘slavuj’), *bîž* ‘pas’, *bîža* ‘kuja’ (usp. tur. *büz* ‘koza’; ERHSJ I: 165), *džôra* ‘ženska svinja’ (usp. tur. *cevre* ‘mršav’; ERHSJ I: 475)

– apstraktne imenice: *bolûk* ‘izobilje’ (< tur. *bolluk*), *duzèn* ‘veselje’ (< tur. *düzen*), *milèt* ‘narod’ (< tur. *millet*), *serbës* ‘sloboda’ (tur. *serbes*)

– ostali apelativi: *abër* ‘vijest’ (< tur. *haber*), *angarija* ‘obveza’ (< tur. *angarya*)

– uzvici i prilozi: *ačkòlsum/aškòsum* ‘bravo’ (< tur. *aşkolsun*), *ajrlî* ‘sretno’ (< tur. *hayırlı*), *aljamèt* ‘veliko’ (< tur. *alamet*), *badîva* ‘badava’ (< tur. *bâd-i hava*; Matasović i dr. 2016: 36), *sabâjle* ‘rano’ (< tur. *sabahile*)

²⁹³ Ako nije drukčije navedeno, etimologiju donosim prema Škaljić 1966.

– glagoli: *alāliti* ‘oprostiti’ (usp. tur. *helâl*)

4.5. Ostali adstratni slojevi²⁹⁴

– mađarski: *astâl* ‘stol’ (< mađ. *asztal*)

– njemački: *bajbök* ‘zatvor’ (usp. njem. *Bei Wache*), *bäjlag* ‘prilog, dodatak, zakrpa’ (< njem. *Beilage*), *befël* ‘vijest, zapovijed’ (< njem. *Befehl*), *bištük* ‘plinska svjetiljka’ (< njem. *Blechstück*), *špîglo* ‘zrcalo’ (< njem. *Spiegel*), *šuster* ‘obućar’ (< njem. *Schuster*)

4.6. Temeljni slavenski sloj²⁹⁵

– nazivi uporabnih predmeta: *cklô* ‘staklo’ (< psl. **stьklo*), *klinac* ‘čavao’ (< psl. **k(ь)linьcb*), *lužica/ožica* ‘žlica’ (< psl. **lьžica*)

– građevinski nazivi: *kućarica* ‘pseća kućica’ (usp. psl. **kŏtja*), *pëtar* ‘potkrovlje’ (usp. stsl. *pętro*; ERHSJ II: 649)

– nazivi oruđa: *jemjěš* ‘lemeš’ (usp. stsl. *lemešь*), *kòtac* ‘pleteno spremište za žito’ (< psl. **kotьcb*), *kòtar* ‘pletena košara za natovariti magarca’, *krivāča* ‘dvostruka igla’ (usp. psl. **krivь*), *òstroga* ‘kolac za podupiranje povrća’ (< psl. **ostrŏnga*), *rijêz* ‘oštrica’ (< psl. **rězь*)

– nazivi za dijelove tijela: *rāmo* ‘rame’ (usp. stsl. *ramo*), *rîla* ‘usne’ (usp. psl. **rydlo/*rylo*)

– nazivi povezani s različitim ljudskim osobinama: *banica* ‘moćna žena’ (usp. *ban*), *bikŏnja* ‘krupan, snažan muškarac’ (usp. psl. **bykь*), *jamogüz* ‘proždrljivac’ (< *jama* + *guz*), *lupěž* ‘lopov’ (< psl. **lupežь*), *zvřkna* ‘nepredvidljiva žena’ (usp. ERHSJ III: 668)

– nazivi povezani s hranom: *bědrica*²⁹⁶ ‘pršut’ (usp. psl. **bedro*, **bedra*), *jûva* ‘juha’ (< psl. **juxa*), *krùk* ‘kruh’ (< psl. **kruxь*), *žmîre* ‘čvarci’ (usp. ERHSJ III: 684)

– nazivi odjevnih predmeta i njihovih dijelova te obuće: *crěvlja* ‘cipela’ (< psl. **červьja*), *klobûk* ‘šešir’ (< psl. **klobukь*), *rěmnîk* ‘remen’ (usp. psl. **remy*), *špäg* ‘džep’ (< psl. **čьpagь*)

²⁹⁴ Hungarizme i germanizme navodimo prema HER-u.

²⁹⁵ Ako nije drukčije navedeno, slavenske etimologije donosimo prema Matasović i dr. 2016 i 2021.

²⁹⁶ U Zupcima je zabilježen i apelativ *būdnîk* ‘puding’.

- nazivi biljaka: *dubrāva* ‘hrastova šuma’ (< psl. **dōbrava*/**dōbrova*), *mězgra* ‘mezga, bjeljika, tkivo između kore i srži drveta’ (usp. ERHSJ II: 418), *smrījoka*²⁹⁷ ‘smreka’
- nazivi životinja: *bababūba* ‘bogomoljka’ (< *baba* + *buba*), *badělj* ‘obad’ (usp. ERHSJ I: 192), *gurīć* ‘prase’ (usp. *gure*; ERHSJ I: 629), *klijēcēr* ‘cvrčak’ (usp. Stojović 2011: 329), *krāp* ‘šaran’ (< psl. **korpъ*), *lājno* ‘kravljii izmet’ (usp. ERHSJ II: 262), *lěturica* ‘leptirica’ (usp. ERHSJ II: 289), *mraīca* ‘mrav’ (usp. ERHSJ II: 462), *ōpca* ‘ovca’ (< psl. **ovъca*; usp. ERHSJ III: 579), *ōrlo* ‘orao’ (< *orъlbъ*), *to(v)ār* ‘magarac’ (< psl. *tovarъ*), *zājc* ‘zec’ (< psl. **zajęcъ*), *žāba gubaīca* ‘žaba krastača’ (< *žaba* + *guba*)
- nazivi povezani s ribolovom: *grīvnja* ‘nanizane suhe ribe’ (< psl. **grivъna*)
- nazivi povezani sa stočarstvom: *obōr* ‘dвориšte za stoku’ (< psl. **obvorъ*), *trnīca* ‘ostava za sijeno’ (usp. ERHSJ III: 505), *zabio*²⁹⁸ ‘imanje za pašu’
- apstraktne imenice: *brijēme* ‘vrijeme’ (usp. psl. **vertmę*), *laga* ‘laž’ (usp. psl. **lgati*), *pomēt* ‘hladnoća’ (usp. ERHSJ II: 411)
- učene riječi: *břzōjav* (< *brz* + *javitī*)
- metaforički ekspresivni izrazi: *bābina rūpa* ‘udubljenje na potiljku’, *kamigōr* ‘vrelina’ (< *kam* + *gorjeti*), *rāčest* ‘pokoј’ (< *raj* + *čestit*; ERHSJ III: 93), *počketīna* ‘mokraća’ (usp. ERHSJ I: 288, 289), *pustopřdina* ‘neobradivo zemljište’ (< *pust* + *prđjeti*), *vřāgoⁱ se žēne* ‘nevrijeme’, *zdravo glāva* ‘sućut’
- glagoli: *brivāti* ‘brijati’ (< psl. **briti*), *cklāti* ‘sjajiti’ (usp. psl. **stъklo*), *iskāti* ‘tražiti’ (< psl. **jъskati*), *ižljēsti* ‘izići’ (usp. ERHSJ II: 278), *mučāt* ‘šutjeti’ (< psl. **mylčati*), *nasočīti* ‘uputiti’ i *prosočīti* ‘prokazati, uhoditi’ (usp. ERHSJ II: 302), *obīdovati* ‘ručati’ (usp. psl. **obēdъ*), *počkāti* ‘pomokriti’ (usp. ERHSJ I: 288, 289), *rānīti* ‘čuvati, spremiti’ (< psl. **xorniti*), *slimīti* ‘spustiti, skinuti’ (usp. ERHSJ III: 778), *sorāt* ‘uzorati’ (< *s* + *orati*), *zajmīti* ‘potjerati stoku’ (< *za* + **jēti*); *grēdem* ‘hodam’ (< psl. **grędmъ*), *ījēm* ‘jedem’ (< psl. **ēmъ*), *vījēm* ‘znam’ (usp. ERHSJ III: 575); *sujmam* ‘sumnjam’ (< psl. **somъnēti*)

²⁹⁷ Usp. apelativ *smiorka* u Hrvatskome primorju (ERHSJ III: 395).

²⁹⁸ U Arj (XXI: 699) je zabilježen apelativ *zabjel* ‘omeđena šuma’.

- pridjevi: *cijêno* ‘jeftino’ (usp. ERHSJ II: 498), *sijêr* ‘siv’ (< psl. **sěrb*), *sreknji* ‘sretan’ (< psl. **srę̃tъnъ*), *trûdan* ‘umoran’ (usp. psl. **trudъ*)
- prilozi: *icêra* ‘jučer’ (usp. psl. **въčera*), *ïtro*²⁹⁹ ‘jutro’ (< psl. **utro*), *ðnomlāni* ‘preklani’ (usp. ERHSJ II: 267), *tamonïzdo* ‘nizbrdo’, *vêtko* ‘staro’ (usp. *vetah* ‘star’; ERHSJ III: 582), *zòreno* ‘zrelo’ (usp. psl. **zbrę̃ti*)

5. Onomastička građa

U mjesnome je leksiku ušćuvan i dio vrijedne onomastičke građe. Tako su ušćuvani hidronimijski apelativi *bûol* ‘rupa u tlu za odvod vode’ (usp. *b(uv)ol* < *vallicum* ‘opkop’; ERHSJ I: 185), *sārاندža* ‘zdenac’ (usp. alb. *sarandxë*; Arj XIV: 496), *tôčilo* ‘mali vodopad’ i *vrêlo*³⁰⁰ ‘izvor’. Na sastav i kakvoću tla upućuju apelativi *trlezîna* ‘neplodno zemljište’ i *zîpa* ‘velik kamen’. Zabilježili smo ujedno etnonime *Gabëlj* ‘Rom’ i *Mađûp* za Rome te *Jaudîja* i *Žudîo* za Židove, a u uporabi je i ktetik *înglečki* ‘engleski’.

6. Zaključak

U ovome se radu obrađuje leksik govora sela Zupci kod Bara u Crnoj Gori, koji pripada zetsko-južnosandžačkomu dijalektu štokavskoga govora. Na naglasnoj se razini od ostatka štokavskih govora u Crnoj Gori izdvaja (poput bokeljskih i ostalih barskih govora) djelomičnim gubljenjem nenaglašenih dužina. Na fonološkoj razini mjesni se govor ističe djelomičnim očuvanjem poluglasa te nekim arhaičnim značajkama (npr. čuvanje skupa -*čr*- u nekim primjerima), a na morfološkoj tvorbom futura II. od svršenoga prezenta glagola *biti* i infinitiva (npr. *âko bûdēm/bûden ođît*), inače raširenom u južnočakavskim i jugozapadnim štokavskim govorima.

Mjesni je leksik vrlo raznolik, što je posljedicom burne mjesne povijesti zbog koje su u mjesni govor ulazili raznojezični

²⁹⁹ Apelativ je potvrđen u Riječkoj nahiji, u središnjemu dijelu Crne Gore (RSKNJ 8: 431).

³⁰⁰ Vrelo je na barskome području, slično kao u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini te Boki kotorskoj, temeljni apelativ kojim se označuje mjesto na kojemu izbija voda (usp. Brozović Rončević 1997: 8, 9; Vidović 2019: 104). Glagolom se *gnjîždi* opisuje voda koja izvire.

elementi s jedne strane, a s druge su strane zbog izdvojenosti Zubaca i visokoga udjela starosjedilačkoga stanovništva u mjesnome govoru ušćuvani mnogobrojni arhaizmi. U zubačkome smo govoru zabilježili tridesetak dalmatoromanizama, uglavnom svojstvenih južnojadranske području od Korčule do Bara, ali i neke svojstvene isključivo užemu barskom području (npr. *ćârma*). Od adstratnih su slojeva očekivano najzastupljeniji turski i mletački. Od apelativa koji pripadaju turskomu sloju zbog semantičkoga razvoja izdvajamo građevinski naziv *kăldrma*, kojim se označuje terasu, a iz mletačkoga sloja ističemo apelativ *tênda*, kojim se označuje odrina. U zubačkome su govoru ušćuvani i mnogi slavenski arhaizmi (npr. *crěv(l)ja* ‘cipela’, *dubrăva* ‘hrastova šuma’, *vijem* ‘znam’ i *větko* ‘staro’), neke riječi svojstvene crnogorskim govorima (npr. prilog *gě* ‘gdje’ ili apelativ *klijēcěr* ‘cvrčak’), ali i apelativi svojstveni hrvatskim govorima u crnogorskome priobalju (npr. *jûva* ‘juha’ i *krûk* ‘kruh’). Zubački govor ujedno obiluje metaforičkim i ekspresivnim izrazima kao što su *kamigòr* ‘vrućina’, *pustopřdina* ‘neobradivo zemljište’, *vrăgoⁱ se žěne* ‘nevrijeme’ i slično.

Ovim se radom pokazuje kako se osim po arhaičnosti na fonološkoj razini, uočenoj još koncem XIX. stoljeća, zubački govor odlikuje bogatstvom i raznolikošću leksika, istodobnim odrazima jezične starine i ekspresivnim izrazima te kako, kao zasad najistočniji barem djelomično obrađeni hrvatski dijalektološki punkt na istočnoj jadranskoj obali, zavređuje daljnja dijalektološka istraživanja.

Literatura

Arj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. 1880. – 1976. Zagreb: JAZU.

Bošković, Đurđe. 1962. *Stari Bar*. Beograd: Savezni institut za zaštitu spomenika kulture.

Broz, Ivan. 1893. Zamjena poluglasnima u govoru barskome. *Nastavni vjesnik*, 1, Zagreb, 64–68.

Brozović Rončević, Dunja. 1997. Hidronimi s motivom vrelišta na povijesnome hrvatskom prostoru. *Folia onomastica Croatica*, 6, Zagreb, 7–40.

- Čirgić, Adnan. 2011. *Crnogorski jezik u prošlosti i sadašnjosti*. Podgorica: Institut za crnogorski jezik i književnost – Matica crnogorska.
- Čirgić, Adnan. 2013. Ivan Broz kao proučavalac crnogorskih govora. *Matica*, 54–55, Cetinje – Podgorica, 189–194.
- Čoralić, Lovorka. 2006. *Barani u Mlecima: povijest jedne hrvatske iseljeničke zajednice*. Zagreb: Hrvatsko građansko društvo Kotor, podružnica Bar – Dom i svijet.
- ERHSJ = Skok, Petar. 1971. – 1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, I – IV. Zagreb: JAZU.
- HER = Ur. Jojić, Ljiljana; Matasović, Ranko. 2002. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber.
- Ivović, Dejan J. 2013. Italijanizmi u govornom jeziku Bara i okolice. *Matica*, 54–55, Cetinje – Podgorica, 195–222.
- JE = Vinja, Vojmir. 1998. – 2016. *Jadranske etimologije: Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*, I – IV. Zagreb: HAZU – Školska knjiga.
- Krivokapić, Miloš; Perošević, Nenad. 2016. Čuvanje i/ili gubljenje etnolingvističkog identiteta istarskih Crnogoraca, *Acta Histriae* 24/3, Kopar, 463–490.
- Ligorio, Orsat. 2014. *Problem leksičke stratifikacije u adrijatistici*. Doktorski rad. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Lipovac Radulović, Vesna. 1981. *Romanizmi u Crnoj Gori, jugoistočni dio Boke kotorske*. Novi Sad: MBM-plas.
- Lisac, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1., Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Lončarić, Mijo. 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Lukšić, Vladimir Vlado. 2019. *Rasuti đerdan spičanski – Miljevci i Zankovići*. Podgorica: vlastita naklada.
- Mandić, Dominik. 1972. *Crvena Hrvatska u svjetlu povijesnih izvora*. Rim: Ziral.
- Marković, Savo. 2006. *Studia Antibarensia*. Perast: Gospa od Škrpjela.
- Marković, Savo. 2014. *Stanovništvo srednjovjekovnog Bara*. Perast: Gospa od Škrpjela.

- Marvučić, Vladimir. 2007. Hrvati u Baru – „ostatci ostataka“, *Matica* 2, <https://www.matica.hr/hr/346/hrvati-u-baru-ostaci-ostataka-21024/> (pristupljeno 17. veljače 2022.).
- Matasović, Ranko; Pronk, Tijmen; Ivšić Majić, Dubravka; Brozović Rončević, Dunja. 2016. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika. 1. svezak. A – Nj*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Matasović, Ranko; Ivšić Majić, Dubravka; Pronk, Tijmen. 2021. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika. 2. svezak. O – Ž*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Menac-Mihalić, Mira. 1989. Glagolski oblici u čakavskom narječju i u hrvatskom književnom jeziku. *Filologija*, 17, Zagreb, 81–109.
- Mrduljaš, Saša. 2021. Broj Hrvata u Crnoj Gori prema popisima stanovništva 1948. – 2011. *Migracijske i etničke teme*, 37/1, Zagreb, 73–102.
- Muljačić, Žarko. 1985. – 1990. Sul dalmatico meridionale (o labeatico). *Rivista de dell'Istituto di Studi Abruzzesi*, XXIII–XXVIII, Abruzzo, 369–386.
- Okuka, Miloš. 2008. *Srpski dijalekti*. Zagreb: Srpsko kulturno društvo „Prosvjeta“.
- Pešikan, Mitar. 1989. O granici srpskih i arbanaskih govora u XV veku. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 8, Zagreb, 109–113.
- Petrović, Dragoljub. 1981. Radovići. *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Posebna izdanja, knjiga 55. Ur. Ivić, Pavle. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 523–527.
- Podaci na nivou naselja: Stanovništvo prema vjeroispovijesti po naseljima (Tabela N3)*. 2011. Uprava za statistiku Crne Gore. <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=536&pageid=148> (pristupljeno 5. siječnja 2022.).
- RSKNJ = *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog govora*, I – XIX. 1959. – 2014. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik.
- Stojović, Borislav. 2011. Narodni govori u Baru – starobarski, zubački i šušanjki govori. *Lingua Montenegrina*, 4/7, Podgorica, 323–334.
- Šimunović, Petar. 2005. *Toponimija hrvatskoga jadranskog prostora*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

- Škaljić, Abdulah. 1966. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.
- Tešić, Ana Ž. 2016. *Romanizmi u narodnim govorima Stare Crne Gore i Brda*. Doktorski rad. Beograd: Univerzitet u Beogradu.
- Vidović, Domagoj. 2009. Utjecaj migracija na novoštokavske ijekavske govore u Neretvanskoj krajini i Donjoj Hercegovini. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 15, Zagreb, 283–304.
- Vidović, Domagoj. 2014. *Zažapska onomastika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Vidović, Domagoj. 2019. Pogled u toponimiju Kotorskoga zaljeva. *Studia lexicographica*, 13/24, Zagreb, 97–122.
- Vujović, Luka. 1969. Mrkovićki dijalekt. *Srpski dijalektološki zbornik*, 19, Beograd, 73–398.
- Zajmi, Abdulah; Bardhi, Medhi; Drini, Sulejman; Mulaku, Latif; Luboteni, Gani; Imami, Sitki. 1982. *Fjalor shqip-serbokroatisht*. Priština: Albanološki institut u Prištini.

VOCABULARY OF THE ZUPCI VERNACULAR

This paper presents the vocabulary of the vernacular of the village of Zupci near Bar in Montenegro. It belongs to the Zeta-South Sandžak subdialect of the Štokavian dialect. This vocabulary is very stratified, which is partly due to very complex historical circumstances. Slavic archaisms have been preserved, which can be explained by the isolation of the settlement and a very high percentage of indigenous inhabitants. About thirty Dalmatian-Romance elements and Slavic archaisms have been recorded (e.g. *crëv(l)ja* ‘shoe’, *dubrăva* ‘oak forest’, *vijem* ‘I know’ and *větko* ‘old’) as well as the adstratum strata, among which Turkish is the most common.

Ključne riječi: zubački govor, južnosandžački dijalekt, dalmatoromanizmi, arhaizmi

Keywords: local dialect of Zupci, Zeta–South Sandžak dialect, Dalmatian Romance language elements, archaisms

Vidović, Domagoj; Vukotić, Ilija. 2022. Leksik govora sela Zupci. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 26. 179–195.

<https://hrcak.srce.hr/file/415215>

DOMAGOJ VIDOVIĆ

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Republike Austrije 16
HR-10000 Zagreb
dvidovic@ihj.hr

ILIJA VUKOTIĆ

Potok Lukačev 70
Zupci
ME-85000 Bar
ilijavukotic@hotmail.com

IZ JEZIČNE I IMENOSLOVNE BAŠTINE SELA ZUPCI KOD BARA

U ovome se radu u kratkim crtama iznose temeljne značajke govora sela Zupci kod Bara u Crnoj Gori te presjek mjesne imenoslovne građe. Zubački se govor odlikuje djelomičnim očuvanjem poluglasa te nekim arhaičnim značajkama (npr. čuvanje skupa -čr- u nekim primjerima), a u mjesnome je govoru zabilježeno tridesetak dalmatoromanizama te slavenski arhaizmi. Mjesni je osobnoimenski fond sličan onome na susjednome bokeljskom i dubrovačkom području. Prevladavaju kršćanska osobna imena iz kojih se izdvajaju ona bilježita za katoličko pučanstvo (npr. *Anto*, *Frano* i *Mihovil*) i mjesne govore (npr. *Jana* za Anu). Zupčani su poznati i po ekspresivnim nadimcima (npr. *Soko od Rabote*). Iz bogate toponimijske građe izdvajaju se toponimi tvoreni dalmatoromanskim pridjevom *sut-* 'svet' (*Mala suta*, *Sutorman*, *Vrsuta*) te toponimi antroponimskoga postanja u kojima su se okamenila neka stara narodna imena (*Dželestrin*).

1. Uvod

U hrvatskoj se jezikoslovnoj literaturi kao najistočnije područje u kojemu autohtono stanovništvo govori (i) hrvatskim jezikom na istočnoj jadranskoj obali obično navodi Boka kotorska, no Hrvati su autohtono stanovništvo i u gradu Baru s okolicom. Barsko se područje dijeli na tri potpodručja: Spič (primorski pojas između Paštrovića i grada Bara), Šestani (danas uglavnom iseljeno zaobalno područje između Crmnice i Krajine omeđeno Rumijom i Skadarskim jezerom) i grad Bar s užom okolicom. U svim trima potpodručjima hrvatski je jezik bio i uglavnom još jest materinskim idiomom barem dijela autohtonoga stanovništva. Selo Zupci, smješteno devet kilometara sjeverno od Bara, pripada trećemu potpodručju.

Na području je Zubaca, u blizini današnjega manastira Ribnjak, tijekom vladavine Jelene Anžujске u XIII. stoljeću podignuta katolička crkva svetoga Ivana Krstitelja. Srušena je u potresu 1667., a njezini se temelji i danas nalaze uza spomenuti manastir (Bošković 1962: 150; Marković 2014: 810, 811). Osim arheoloških ostataka posredno na postojanje naselja na području današnjih Zubaca prije prve povijesne ojkonimske potvrde upućuje spomen Baranina Jurka Vlkotića³⁰¹ iz 1388. i Miloša Zupca³⁰² iz 1426. Prva dosad poznata povijesna potvrda ojkonima Zupci potječe iz 1443. kad je zabilježen lik *Subsi* zapisan talijanskim slovopisom (Ljubić 1889: 173). Godine 1571. Zupci su s Barom potpali pod osmanlijsku vlast tijekom koje je starosjedilačko stanovništvo bilo progonjeno (među barskim mučenicima, koje su 1649. pred barskim gradskim zidinama pogubili Osmanlije jer se nisu odrekli katoličke vjere, jamačno je bilo i Zupčana). U katoličku su crkvu svetoga Nikole, koja se spominje u povijesnim vrelima od 1637., prenesene mnoge slike iz barskih katoličkih crkava kako ne bi bile uništene (Marković 2014: 410). Osmanlijska su osvajanja nepovratno izmijenila vjerski sastav dotad većinski katoličkoga barskog

³⁰¹ Prezime je Vukotić jedno od brojnijih i prepoznatljivijih zubačkih prezimena, a slogotvorni se / u povijesnoj antroponimi Bara s okolicom bilježi još u XV. stoljeće (usp. Marković 2006: 174).

³⁰² Mjesni su etnici *Zübec* (N. mn. *Züpci*) i *Züpkinja*, a ktetik *zùbečki*. U članku smo se služili standardnojezičnim likom Zupčanin kako bi se ojkonimski lik *Zupci* razlikovao od homonimnoga muškoga etnika u množini.

područja³⁰³. Po biskupskim izvješćima u Zupcima je 1610. godine živjelo 60 katoličkih obitelji, 1637. godine bilo je 200 katolika i 15 pravoslavaca, a 1651. godine 60 katoličkih obitelji. U izvješću se iz 1697. spominju i ostatci crkve svetoga Mihovila te se iznosi podatak da Zupce nastanjuje 316 katolika (Marković 2006: 361, 362, 376). Osmanlijski progoni izazvali su česta iseljavanja Zupčana prema Dalmaciji (među današnjim Arbanasima predaju o podrijetlu iz Zubaca čuvaju rodovi Jelenković i Perović, a u Zadar su se iselili i Žmirići), Istri (u Puli i okolici 1673. spominje se Vuk Zubac; Krivokapić i Perošević 2016: 468) i Italiji (opširnije u Čoralić 2006). S druge strane, Zupčani su se iseljavali i u Carigrad, u kojemu su neki od njih ponijeli naslov hrvat-baše (tal. *Capo – Croato dei Latini Zupzali*; Mandić 1972: 307). Godine 1857. s Ribnjaka je izmještena crkva svetoga Ivana Krstitelja i premještena na današnje mjesto, a na Ribnjaku je uspostavom Kneževine Crne Gore, kojoj su Zupci pripali (za razliku od susjednoga Spiča, koji je došao u sastav Austro-Ugarske), izgrađen manastir svetoga Vasilija Ostroškoga posvećen 1879. Dio je mjesnoga stanovništva tom prigodom ustupio svoje zemljište za izgradnju manastira. Zupčani su sudjelovali u političkome životu crnogorske kneževine (1878. – 1910.) i kraljevine (1910. – 1918.) kao zastupnici u crnogorskoj skupštini, a za Kraljevine Jugoslavije (u okviru koje su se od 1929. Zupci nalazili unutar Zetske banovine) također su sudjelovali u političkome životu. Bilo ih je, među ostalim, i među članovima Hrvatske seljačke stranke te različitih udruga s hrvatskim predznakom poput Hrvatskoga radiše. Dio je Zupčana tijekom Drugoga svjetskog rata u strahu od četničkih prebjegao u sjevernu Albaniju i Hrvatsku. Usto, jedini je uhićeni hrvatski proljećar iz Crne Gore, Zupčanin Ivo Vicković (1924. – 2012.)³⁰⁴, rođen u Zupcima, čime se potvrđuje neprekinutost

³⁰³ U Baru i neposrednoj okolici 1610. zabilježeno je 66 katoličkih zdanja. Savo Marković (2014: 787–830) u svojim je istraživanjima zabilježio 58 katoličkih sakralnih objekata s pouzdano utvrđenim titularima te još desetak s neutvrđenim titularima. Istodobno u gradu nije pouzdano utvrđen nijedan srednjovjekovni pravoslavni sakralni objekt iako je pravoslavaca u određenome broju na užemu barskome području sigurno bilo. Danas nekoć većinski katolici čine tek 5,51 % stanovništva grada Bara te 7,24 % stanovništva Općine Bar.

³⁰⁴ Pritom je nužno istaknuti kako je Ivo Vicković bio i veliki borac za samobitnost crnogorskoga jezika kao i mnogi hrvatski jezikoslovci uključujući, među ostalim,

uključenosti Zupčana u hrvatski politički i kulturni život višestoljetnoj izdvojenosti od vlastitih sunarodnjaka i matične države unatoč te njihova pripadnost (i) hrvatskomu jezičnom prostoru, što dosad nije bilo poznato u hrvatskoj dijalektološkoj literaturi. Usto, treba napomenuti kako su župe Zupci i Bar³⁰⁵ najistočnije katoličke župe u Crnoj Gori u kojima je bogoslužni jezik hrvatski te je hrvatski standardni jezik u velikoj mjeri bio jezik nadgradnje ponajprije kad je riječ o kulturnome i vjerskome leksiku. U ovome se radu iznosi dio jezične i imenoslovne građe koju je godinama prikupljao Ilija Vukotić te koja je sabrana gotovo u posljednjemu trenutku jer se broj stanovnika u Zupcima, najistočnijemu naselju s katoličkom većinom na užemu barskome području³⁰⁶, u posljednjih sedamdesetak godina trostruko smanjio (godine 1948. Zupci su imali 362, a 2011. samo 136 stanovnika te se broj stanovnika u svakome međupopisnome razdoblju smanjivao).

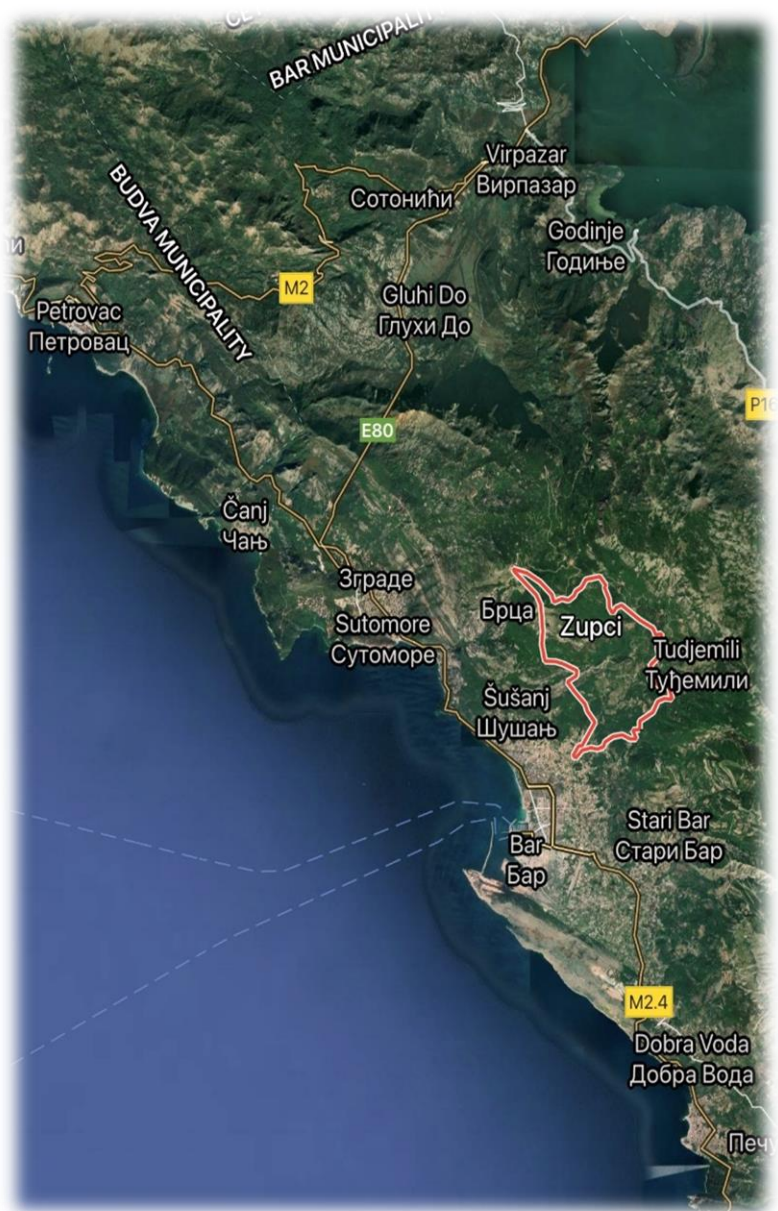
jedinoga hrvatskog inozemnog pravopisca Petra Tutavca te ugledne hrvatske jezikoslovce Ivu Pranjkovića i Josipa Silića koji su sudjelovali u normiranju crnogorskoga standardnog jezika.

³⁰⁵ U Baru je uz hrvatski bogoslužni jezik i albanski, ali izrazitoj većini barskih katolika albanski jezik nije materinski. Iako su Zupci samostalna župa, bogoslužje danas obavljaju svećenici iz Bara.

³⁰⁶ Od 136 stanovnika Zubaca godine 2011. bila su 103 (75,74 %) katolika i 30 (22,06 %) pravoslavaca

(<https://www.monstat.org/cg/page.php?id=536&pageid=148>; pristupljeno 15.

travnja 2022.). Vrlo se mali broj Zupčana danas izjašnjava Hrvatima iz vrlo složenih razloga koji se ovdje neće razlagati jer bi zahtijevali zasebnu sociološku studiju.

Slika 1. Zemljopisni položaj Zubaca

2. Zubački govor

2.1. Neke opće značajke zubačkoga govora

Iako zubački govor nije samostalno opisan, različite se njegove značajke iznose u hrvatskoj, crnogorskoj i srpskoj dijalektološkoj literaturi još od konca XIX. stoljeća. Pojedine fonološke podatke o zubačkome govoru prvi je iznio još Ivan Broz 1893. u radu *Zamjena poluglasnina u barskome govoru*. Godine 1969. u iscrpnoj studiji *Mrkovički dijalekt* Luka Vujović obrađuje i zubački govor unutar poglavlja *Kratko poređenje mrkovičkog dijalekta s govorom Zubaca, Tuđemila i Spiča* (Vujović 1969: 357–363), a iz Vujovićeve studije Miloš Okuka (Okuka 2008: 190) preuzima ogledni primjer zubačkoga govora. Zubački govor pripada zetsko-južnosandžačkome³⁰⁷ štokavskom dijalektu (usp. Lisac 2003: 129, 130), a u različitim se potpodjelama svrstava u barski tip (po podjeli Boškovića i Maleckoga; Čirgić 2011: 68), donjozetski pojas zetsko-gornjopolimskoga dijalekta (po podjeli Mitra Pešikana; Čirgić 2011: 69), cetinjsko-barski poddijalekt (Okuka 2008: 183) i barsko-mrkojevičku granu jugoistočnoga dijalekta (Čirgić 2011: 72). Zubački je govor dvonaglasan te se tek u najnovije vrijeme i razmjerno rijetko u njemu ostvaruju i dva novoštokavska naglasaka. Budući da temeljit dijalektološki opis nadilazi okvire ovoga rada, iznijet ćemo tek neke jezične značajke. Zajedničko je dijelu bokeljskih i barskih govora barem djelomično očuvanje poluglasa (Broz 1893: 65, Čirgić 2013: 192, Lisac 2003: 122, Okuka 2008: 171), glas *ʒ* kao zvučni parnjak glasu *c* u romanskim (npr. *bronʒin*, *ʒinʒula*) i turskim (npr. *bizîn*³⁰⁸, *ʒanât*) posuđenicama³⁰⁹ (usp. i Petrović 1981: 525) te u temeljnome slavenskom leksiku (npr. *ʒvŏno* ‘zvono’ i *ʒûbi* ‘zubi’), gubljenje dijela prednaglasnih i zanaglasnih

³⁰⁷ U suvremenoj srpskoj dijalektologskoj prevladava naziv zetsko-raški dijalekt (usp. Okuka 2008: 170). Opširan presjek različitih tipova razredbe crnogorskih govora donosi Adnan Čirgić (2011: 51–92)

³⁰⁸ Navedeni apelativ Đuro Daničić dovodi u vezu s turskim apelativom *büz* ‘koza’ (ERHSJ I: 165).

³⁰⁹ U Začablju i u Popovu taj glas bilježimo u romanizmima i temeljnim slavenskim riječima (npr. *brŏnʒin*, ali i *ʒora*; Vidović 2014: 38). Slično je na dubrovačkome području te diljem Crne Gore.

dužina³¹⁰ (npr. *lupëž*, *viðim*, *zũbečki*). Provedba treće jotacije (npr. *baždëť*, *dëlat*, *ižljëšť*, *lečëť*, *međëd*, a trećom su jotacijom nastali i fonemi *ś* i *ž*³¹¹) zajednička je većini govora zetsko-južnosandžačkoga dijalekta štokavskoga narječja, ali i istočnohercegovačkim govorima od istočnoga dijela Neretvanske krajine do sjeverozapadnoga dijela Boke i zapadnih dijelova Crne Gore. Iz prikupljene je građe razvidno da se suglasnik *h* zamjenjuje s *v* (npr. *gräv* ‘vrsta graha, slanutak’, *löpŭv* ‘lopuh’, *oräv* ‘orah’) i *k* (*krük* ‘kruh’, *trbük* ‘trbuh’) ili otpada (*aljŭine* ‘posteljina’, *greöta* ‘grehota’, *zâdua* ‘zaduha’). Slivenik *dž* ne pojavljuje se samo u turcizmima, nego i u romanizmima (*damidžâna*) te u slavenskim riječima na mjestu *ž* (npr. *džeräv* ‘žerava’; usp. psl. *žeravъ*). Ujedno smo zabilježili pojavu anticipacije palatalnog elementa u primjeru *sŭjmam* ‘sumnjam’³¹² te obezvučivanje završnoga suglasnika (npr. *brijëk*, *mŭš*)³¹³.

Kad je riječ o poluglasu u zubačkome govoru (tijekom istraživanja potvrdili smo njegovu očuvanost u primjerima *k□t* ‘kad’, *t□d* ‘tad’ i *d□nas* ‘danas’), Luka Vujović (1969: 357) navodi kako poluglas najčešće prelazi u *e^a*, s tim da se taj vokal u zubačkome govoru najčešće ostvaruje kao *e* (što smo potvrdili i tijekom našega istraživanja, npr. *čëtvřtek* ‘četvrtak’, *dën*³¹⁴ ‘dan’; *jäzbec* ‘jazavac’, *ogëñ* ‘vatra’, *petëk* ‘petak’, *Zũbec*), na što je upućivao već Broz (1893: 66). U Zupcima Vujović (1969: 359) ujedno bilježi i promjenu *lj > j* (npr. *zëmja*, *semjët* ‘samljet’; tijekom istraživanja potvrdili smo lik *zdrâje*). U leksičkoj građi zabilježili smo i primjere hiperijekavizama (npr. *kupjëna* ‘kupina’). Rijetko su zabilježeni i

³¹⁰ Upravo gubljenje prednaglasnih i zanaglasnih dužina u barskim i nekim bokeljskim govorima Čirgić (2011: 66) izdvaja kao njihovu osobitost koja ih izdvaja od ostalih štokavskih govora u Crnoj Gori.

³¹¹ Npr. *šenöpad* ‘mjesto u sjeni’, *šëra* ‘voda od oprane vune’, *šëta* ‘sjeta’, *ižëšť* ‘izjesti’, *köžŭ* ‘kozji’. Glas se *ś* pojavljuje i u riječima mletačkoga postanja kao što je *šöra* (usp. *šjora* ‘gospoda’).

³¹² Pojava je, osim u kajkavskome narječju u kojemu je uobičajena, zabilježena i u štokavskim istočnohercegovačkim govorima u Zažablju i Popovu (Vidović 2009: 291).

³¹³ Ta je pojava vrlo raširena i u Zažablju i Popovu, područjima rasprostiranja istočnohercegovačkoga dijalekta (Vidović 2009: 291).

³¹⁴ Još je Broz (1893: 68) uočio kako je naglašeni *e* kao odraz poluglasa uvijek kratak.

ikavizmi, npr. *vrića* ‘vreća’ i *obiđovat* ‘objedovati’.³¹⁵ Česta je pojava ispadanja samoglasnika *o* (npr. *zabrājiti* ‘zaboraviti’) te redukcija samoglasnika *i* nakon promjene *-avi/-ovi- > -ai/-oi-* (npr. *črka’ca* ‘crkavica’, *đäko’* ‘đaci’, *kĭpa’ca* ‘pljusak’, *lăsta’ca* ‘lastavica’) i pojednostavnjivanje suglasničkih skupova (npr. *bănjak* ‘badnjak’, *lăka* ‘dlaka’). U nekim je primjerima ušćuvan skup *-čr-* (npr. *čřv*, *učřvljăt*).

U Zupcima smo ujedno zabilježili tvorbu futura II. od svršenoga prezenta glagola *biti* i infinitiva (npr. *ăko būdēm/būdem odīt*), inače raširenu u južnočakavskim govorima i hrvatskim štokavskim ikavskim, (i)jekavskim i ikavskim govorima od Makarskoga primorja i Neretvanske krajine do istočne Hercegovine i Konavala te razmjerno nedavno zabilježenu u Boki kotorskoj (usp. Vidović 2019: 186).

2.2. Leksik zubačkoga govora

Mjesni je leksik vrlo raznolik, što je posljedicom burne mjesne povijesti zbog koje su u mjesni govor ulazili raznojezični elementi s jedne strane, a s druge su strane zbog izdvojenosti Zubaca i visokoga udjela starosjedilačkoga stanovništva u njemu ušćuvani mnogobrojni arhaizmi. Uz dalmatoromanske prežitke³¹⁶ koji su se odrazili diljem jadranske obale i njezina zaobalja (npr. *klăcina* ‘vapnenica’, *măreč* ‘ožujak’, *mŭrva*, *pěča* ‘veliki komad’, *polăča* ‘pomoćna zgrada’, *prăska* ‘breskva’, *pŭle* ‘mlado magare’, *skrĭnja* ‘škrinja’, *strănj* ‘konoba, podrum’), nahodimo i neke osobite za južnojadransko područje (npr. *dikĕla* ‘vrsta poljodjelskoga oruđa’, *kăča* ‘zidarska žlica’, *kĭmak* ‘stjenica, uš’, *morăč* ‘mažurana’, *mrčĕla* ‘mrča’, *pĭpun* ‘dinja’, *Rusălje* ‘Duhovi’), neke dosad zabilježene uglavnom na bokeljskome, paštrovičkome, crmničkome i barskome području (npr. *bistijĕrnja* ‘zdenac’, *stănbör* ‘zid oko kuće’) i neke prostorno ograničene isključivo na barsko područje (npr. *čărma* ‘kosi neozidani dio vrta’). Likovi *ăntiperka* ‘marelica’, *kĭbĭlo* ‘bačva za hlađenje vode pri pečenju rakije’, *kumĭn* ‘ognjište’, *pănjaga* ‘otvor u zidu’ i *putijĕra* ‘čaša’ dosad su zabilježeni isključivo u Zupcima, ali

³¹⁵ Ikavizmi su na barskome području zabilježeni i u povijesnoj toponimiji (npr. toponim *Billatrava* u Šušanju 1443.; Bošković 1962: 163).

³¹⁶ Navodim ih prema Ligorio 2014.

su izrazno slični apelativi zabilježeni na širem području (*natiperka*, *krb(lj)a*, *komìn*, *panjega*, *putijer*). Lik je *žmulj* ‘čaša’ osim u Zupcima zabilježen samo u Lici, a dalmatoromanizam *kiljān* ‘kamen međaš’ potvrđen je dosad isključivo u Crnoj Gori (Tešić 2016: 139). Vjerojatno je dalmatoromanskoga postanja i apelativ *čomiga* ‘kvruga’, koji Petar Skok (ERHSJ I: 265) bilježi i u nedalekoj Budvi, a možda i *būol* ‘rupa u tlu za odvod vode’ (možda prema *b(uv)ol* < *vallicum* ‘opkop’; ERHSJ I: 185).

Od adstratnih su slojeva očekivano najzastupljeniji turski i mletački. Od apelativa koji pripadaju turskomu sloju izdvajamo građevinski naziv *kāldrma* kojim se označuje terasu, a iz mletačkoga *tēnda*, kojim se označuje odrina.

Albanski je adstratni sloj također prisutan od srednjovjekovlja te se ponaprije razaznaje iz antroponimije susjednih područja. Naime, u obližnjim su Šestanima u XV. stoljeću zabilježena albanska imena kao što su *Gjergj* (*Juraj*), *Gjon* (*Ivan*), *Leka* (*Aleksandar*) ili *Pal* (*Pavao*), a koja su, budući da je riječ o dvojezičnome slavensko-albanskom području, nosili i Slaveni, pa je 1485. zapisan *Gjergj Radojev*. U Baru se albanska imena pojavljuju od XIV. stoljeća, ali im je udio bio zanemariv do osmanlijskoga zaposjednuća grada 1571. U XVII. stoljeću u Baru je udio albanskih imena iznosio 8,49 % (Marković 2014: 837). U Zupcima nije zabilježena znatnija albanska prisutnost, pa su i albanski leksički prežitci razmjerno rijetki. Albanske prežitke nalazimo među etnonimima, npr. *Gabëlj* ‘Rom’ (usp. alb. *Gabel*). Moguće je da su posredništvom albanskoga jezika u zubački leksik ušli i neki turcizmi.

Temeljni je slavenski sloj vrlo raznovrstan. U zubačkome su govoru tako ušćuvani arhaizmi kao što su *crěv(lj)a* ‘cipela’, *dubrāva* ‘hrastova šuma’, *vijem* ‘znam’ i *větko* ‘staro’, neke riječi svojstvene crnogorskim govorima (npr. prilog *gě* ili apelativ *kljēcěr*), ali i apelativi bilježiti za hrvatske govore u crnogorskome priobalju (npr. *jūva* ‘juha’ i *krūk* ‘kruh’). Zubački govor ujedno obiluje metaforičkim i ekspresivnim izrazima kao što su *kamigòr* ‘vrućina’, *pustopřdina* ‘neobradivo zemljište’, *vrāgoi se žēne* ‘nevrijeme’ i slično.

3. Zubačka antroponimija

3.1. Zubačka osobna imena

Sljedeća su kršćanska imena češće zabilježena u zubačkoj antroponimiji: *Andrija*, *Andrijana*, *Ándro* (< *Andrija*), *Andžša* (< *Anda* < *Andela*), *Ánto*³¹⁷ (< *Antun*), *Đuro* (< *Đurađ*), *Évica* (< *Eva*), *Fràna*, *Fràno*, *Ilija*, *Ivàn*, *Ívo* (< *Ivan*), *Jàkob*, *Jàna* (usp. *Ana*), *Jèlena*, *Kàtna* (usp. *Katina* < *Kata* < *Katarina*), *Jôzo* (< *Josip*), *Lucija*, *Màra* (< *Marija*), *Marija*, *Mârko*, *Matija*, *Mihovil*, *Mitar*, *Niko* (< *Nikola*), *Nikòla*, *Pètar*, *Râfo* (< *Rafail*), *Rafail*, *Ščèpan* (usp. *Stjepan*), *Terêza*, *Tômo* (usp. *Toma*), *Tônči* (< *Tone* < *Anton*) i *Verònika*. Ujedno su u mjesnome osobnoimenskom fondu potvrđena sljedeća narodna imena: *Bôle* i *Bôžo* (< *Bogdan/Božidar*), *Čâno* (< *Staniša* < *Stanislav*), *Danica*, *Milo* (< *Miodrag*), *Miodrag*, *Mîra* (< *Miroslava*), *Nâda*, *Stàna* (< *Stanislava*) te *Staniša* (< *Stane* < *Stanimir/Stanislav*). Od stranih je imena, uglavnom u najnovije vrijeme, potvrđeno strano ime ruskoga postanja *Ôlga*, strano ime talijanskoga postanja *Rodôlfo* te osobno ime *Sênka* koje se izvodi od stranoga imena grčkoga postanja *Ksenija*.

Zubački fond kršćanskih imena fond vrlo je sličan fondu kršćanskih imena susjednih južnih hrvatskih krajeva. U njemu pretežu osobna imena zajednička kršćanskomu istoku i zapadu (npr. *Andrija*, *Ilija*, *Marko*, *Nikola*, *Petar*), u njemu su likovi kršćanskih imena svojstveni hrvatskomu osobnoimenskom fondu (npr. *Mihovil*) te osobna imena svojstvena isključivo kršćanskome zapadu (npr. *Anto*, *Frana*, *Frano*, *Jakob*) i neka potvrđenija na kršćanskome zapadu (npr. *Ivan*, *Ivo*, *Katna*, *Matija*). Lik *Jana* (usp. *Ana* srodan je liku *Jane* u Boki kotorskoj), a kršćansko ime *Ščèpan* (usp. *Stjepan*) nose i istočnohercegovački i istočnoneretvanski katolici kao i Crnogorci. Kršćansko ime *Mitar*, svojstvenije kršćanskomu istoku, još je u XIX. stoljeću bilo znatno potvrđeno među katolicima u istočnoj Hercegovini i istočnome dijelu Neretvanske krajine. Slično kao među katolicima u istočnoj Hercegovini i istočnome dijelu Neretvanske krajine te na dubrovačkome području pokraćeno se ime *Milo*, osim s narodnim imenima kao što su *Miloslav*, *Milorad* i

³¹⁷ Osobno je ime *Anto* zabilježeno i u mnogih etničkih Crnogoraca, npr. u okolici Cetinja i Crmnici, što upućuje na mogući katolički utjecaj. Na podatku zahvaljujemo Savi Markoviću.

Miodrag, može povezati i s kršćanskim imenom *Mihovil*³¹⁸. Lik *Jakob* (prema latinskome *Jacobus*) razmjerno je rijedak, povijesno prostorno ograničen (na Dubrovnik i Boku kotorsku; usp. Popović 1957: 87, Jireček 1962: 173), ali vrlo rano (već u XIII. stoljeću) potvrđen lik kršćanskoga imena *Jakov*, koji je zastupljen i u zubačkome osobnoimenskom fondu.

Fond ušćuvanih narodnih imena također je sličan onomu u južnohrvatskim krajevima jer su od muških imena u kontinuitetu potvrđene inačice muških narodnih imena *Božidar* (*Bole* i *Božo*) i *Stanislav* (*Staniša*), a od ženskih temeljno ime *Danica* i pokraćeno *Stana* (u Boki kotorskoj i na dubrovačkome području *Stane*). Pokraćeni i izvedeni likovi *Bole*, *Ćano* i *Tonči* nisu potvrđeni kao službena osobna imena, nego su u uporabi kao neslužbena.

3.2. Zubačka prezimena

Zubačka su katolička prezimena uglavnom nastala od osobnih imena: *Antunićević* (< *Antunić* < *Antun*), *Božović* (< *Božo* < *Bogdan/Božidar*), *Četković* (< *Četko* ‘Cvjetko’), *Dumezić* (< **Dumeza*³¹⁹ < *Dumo* < *Dujam*), *Đurović* (< *Đuro* < *Đurađ* ‘Juraj’), *İvović* (< *Ivo* < *Ivan*), *Jelénković* (< *Jelenko*³²⁰ < *Jelen*), *Màrinović* (< *Marin*), *Milđović* (< *Milo* < *Miloslav/Miodrag*), *Pērović* (< *Pero* < *Petar*), *Vicković* (< *Vicko* < *Viktor/Vincent*) i *Vukotić* (< *Vukota* < *Vuk*). Nadimačkoga su postanja prezimena *Babić* (< *baba*), *Bre(l)jānović* (usp. *breljati* ‘musti tako da mlijeko brizga u jakim mlazovima’; RSKNJ 2: 147), *Vreteničić* (< *vreteno*) i *Žmīrić* (< *žmire* ‘čvarci’). Nazivom zanimanja motivirano je prezime *Šaltić* (usp. *šaltur* ‘krojač’). Poput velikoga dijela Hrvata u Makarskome primorju, Vrgorskoj, Imotskoj i Neretvanskoj krajini, Hercegovini, dubrovačkome području i Boki kotorskoj Zupci imaju krsnu slavu (ondje se običaj naziva i slava, krsno ime, krsnice itd.; usp. Mišur

³¹⁸ Na dubrovačkome je te istočnohercegovačkom i istočnoneretvanskom i danas potvrđen lik Mihajlo, češći na kršćanskome istoku.

³¹⁹ Dometak je *-eza* osobito često potvrđen na području slavensko-albanskoga doticaja. U Šestanima je tako 1485. potvrđeno osobno ime *Nikeza* (< *Niko* < *Nikola*), a u Mrkojevićima *Buleza* (< *Bule* < *Budimir/Budislav*), *Iveza* (< *Ivo* < *Ivan*), *Lekeza* (< *Leka* ‘Aleksandar’), *Maleza* i *Virageza* (opširnije u Vukčević 2001).

³²⁰ Narodno ime Jelenko navodi se u Arj (IV: 578).

2020: 178). U Zupcima se slave sveti Nikola (*Nikoljdan*), Matija (*Matijovdan*) i Mihovil (*Mijovdan*).

3.3. Zubački nadimci

Zubački su nadimci mogli nastati od osobnih imena (npr. nadimak *Mikūla* motiviran likom kršćanskoga imena *Nikola* svojstvenim čakavskom području i jugozapadnim štokavskim govorima), rodbinskim nazivima (npr. *Brāle* < *brale* ‘um. od brat’, *Pāpas* < grč. *pāpas* ‘otac’), nazivima titula (npr. *Cār*), nazivima zanimanja (npr. *Kadīja* < *kadija* ‘sudac’ < tur. *kadı*, *Kūvar* < *kuvar* ‘kuhar’, *Mlīnar*, *Sajdzīja* < *sajdžija* ‘urar’ < *saatçi*), etnonimima (npr. *Gṛk* i *Grēgo* ‘Grk’) te različitim ekspresivnim izrazima (npr. *Kāro Mio*, *Smōsta*, *Sōko od Rabōte*).

4. Zubački toponimi

U mjesnome je leksiku ušćuvan i dio vrijedne toponomastičke građe. Tako su ušćuvani hidronimijski apelativi *būol* ‘rupa u tlu za odvod vode’ (vjerojatno prema *b(uv)ol* < *vallicum* ‘opkop’; ERHSJ I: 185), *sārandža* ‘zdenac’ (usp. alb. *sarandxë*; Arj XIV: 496), *tōčilo* ‘mali vodopad’ i *vrēlo*³²¹ ‘izvor’. Na sastav i kakvoću tla upućuju apelativi *trlezīna* ‘neplodno zemljište’ i *zīpa* ‘velik kamen’. Zabilježili smo ujedno etnonime *Gabēlj* ‘Rom’ i *Mađūp* za Rome te *Jaudīja* i *Žudīo* (< *JUĐELLU; Ligorio 2014: 153) za Židove, a u uporabi je i ktetik *īnglečki* ‘engleski’.

Obilno potvrđeni prežitci supstratnoga romanskog sloja posljedica su ranih slavensko-romanskih doticaja, tj. blizine Bara u kojemu se antibarejski dijalekt dalmatoromanskoga jezika, sudeći po povijesnim vrelima, održao barem do konca XIV. stoljeća (Marković 2006: 32). Njegov je utjecaj razvidan u toponimima *Sutōrman* ‘sveti Roman’, *Māla sūta* ‘mal + sut-’ i *Vrsūta* ‘vrh + sut-’ koji sadržavaju odraze dalmatoromanskoga pridjeva *sut-* ‘svet’ te upućuju na mjesta ranoga pokrštavanja (Šimunović 2005: 123). Mogući je

³²¹ Vrelo je na barskome području, slično kao u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini te Boki kotorskoj, temeljni apelativ kojim se označuje mjesto na kojemu izbija voda (usp. Brozović Rončević 1997: 8, 9; Vidović 2019: 104). Glagolom se *gnjīždi* opisuje voda koja izvire.

predslavenski prežítak hidronim (vrelo) *Batàlica* (< *bata* 'glib, kaljuža, bara'; Brozović Rončević 1999: 2).

Ujedno je u mjesnoj toponimiji ušćuvan apelativ *bìga* 'štruca, svežanj, snop' tršćanskoga postanja (usp. toponim *Bì(n)gača*; JE I: 54). Za toponim *Klîndžur*³²² Petar Skok navodi kako je rumunjskoga postanja te kako sadržava predrimski („ilirsko-trački) formant *-(i)š*. Toponim *Rîmjak* dovodi se u vezu s egzonimom *Rim* te se odnosi na posjede Katoličke Crkve. Turskoga su postanja toponimi kao što su *Kûla* (< *kula* 'utvrda' < tur. *kule*) i *Meterîz* (< *meteriz* 'opkop' < staroosm. *meteris* 'rov') U mjesnoj su toponimiji potvrđeni i toponimi antroponimskoga postanja. Među njima se ističe toponim *Dželestrîn* koji Silvo Torkar (2012: 698) povezuje s narodnim imenom *Želystryj* (usp. toponim *Želestrn* u Vrbniku i ojkonom *Selestrin* u Sloveniji). Na negdašnje posjednike upućuju toponimi kao što su *Boriševo* i *Mariško^va* (patricijski rodovi Boriši i Maruško nastanjivali su Bar), na izumrle rodove *Brejănoči* (< *Bre(l)janović*), a na suvremene *Antuničevići*, *Đūrô'ći* (< Đurovići), *Vîcko'ći* (< *Vickovići*) i *Vûkotići*.

5. Zaključak

U ovome se radu u kratkim iznose temeljne značajke govora sela Zupci kod Bara u Crnoj Gori, koji pripada zetsko-južnosandžačkomu dijalektu štokavskoga govora, te pregled mjesne imenoslovne građe. Na naglasnoj se razini od ostatka štokavskih govora u Crnoj Gori zubački govor izdvaja (poput bokeljskih i susjednih govora u okolici Bara) djelomičnim gubljenjem nenaglašenih dužina. Na fonološkoj razini mjesni se govor ističe djelomičnim očuvanjem poluglasa te nekim arhaičnim značajkama (npr. čuvanje skupa *-čr-* u nekim primjerima), a na morfološkoj tvorboj futura II. od svršenoga prezenta glagola *biti* i infinitiva (npr. *âko bûdēm/bûden ođit*), inače raširenom u južnočakavskim govorima i jugozapadnim štokavskim govorima. U mjesnome je govoru zabilježeno tridesetak dalmatoromanizama te slavenski arhaizmi (npr. *crêv(l)ja* 'cipela', *dubrăva* 'hrastova šuma', *vîjem* 'znam' i *vêtko* 'staro'), a od adstratnih je slojeva najzastupljeniji turski.

³²² U Zupcima je potvrđen apelativ *klîndžur* 'ledenica, ledena siga'

Mjesni je osobnoimenski fond sličan onome na susjednome bokeljskom i dubrovačkom području. Prevladavaju kršćanska osobna imena iz kojih se izdvajaju ona bilježita za katoličko pučanstvo (npr. *Anto*, *Frano* i *Mihovil*, a u nadimačkome je fondu okamenjeno i ime *Mikula* svojstveno čakavskom i jugozapadnom štokavskom području, a *Jakob* katolicima od Dubrovnika do Bara) i mjesne govore (npr. lik *Jana* za Anu). Zupčani su poznati i po ekspresivnim nadimcima (npr. *Soko od Rabote*). Iz bogate toponimijske građe izdvajaju se toponimi tvoreni dalmatoromanskim pridjevom *sut-* ‘svet’ (*Mala suta*, *Sutorman*, *Vrsuta*) te toponimi antroponimskoga postanja u kojima su se okamenila neka stara narodna imena (*Dželestrin*).

Već se na temelju ovoga kratkog uvida nazire jezično i imenoslovno bogatstvo Zubaca, zasad najistočnijega jadranskoga punkta (i) hrvatskoga jezičnog prostora posljednjim istraživanjem ucrtanoga na hrvatski dijalektološki zemljovid.

Literatura

Arj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. 1880. – 1976. Zagreb: JAZU.

Bošković, Đurđe. 1962. *Stari Bar*. Beograd: Savezni institut za zaštitu spomenika kulture.

Broz, Ivan. 1893. Zamjena poluglasnima u govoru barskome. *Nastavni vjesnik*, 1, Zagreb, 64–68.

Brozović Rončević, Dunja. 1997. Hidronimi s motivom vrelišta na povijesnom hrvatskom jezičnom području. *Folia onomastica Croatica*, 6, Zagreb, 1–40.

Brozović Rončević, Dunja. 1999. Nazivi za blatišta i njihovi toponimijski odrazi u hrvatskome jeziku. *Folia onomastica Croatica*, 8, Zagreb, 1–44.

Čirgić, Adnan. 2011. *Crnogorski jezik u prošlosti i sadašnjosti*. Podgorica: Institut za crnogorski jezik i književnost – Matica crnogorska.

Čirgić, Adnan. 2013. Ivan Broz kao proučavalac crnogorskih govora. *Matica*, 54–55, Cetinje – Podgorica, 189–194.

- Čoralić, Lovorka. 2006. *Barani u Mlecima: povijest jedne hrvatske iseljeničke zajednice*. Zagreb: Hrvatsko građansko društvo Kotor, podružnica Bar – Dom i svijet.
- ERHSJ = Skok, Petar. 1971. – 1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, I – IV. Zagreb: JAZU.
- Ivović, Dejan J. 2013. Italijanizmi u govornom jeziku Bara i okolice. *Matica*, 54–55, Cetinje – Podgorica, 195–222.
- JE = Vinja, Vojmir. 1998. – 2004. *Jadranske etimologije: Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*, I – III. Zagreb: HAZU – Školska knjiga.
- Jireček, Konstatin. 1962. Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjeg veka. U: *Zbornik Konstantina Jirečeka*, 2. Ur. Dinić, Mihajlo. Beograd: Naučno delo.
- Krivokapić, Miloš; Perošević, Nenad. 2016. Čuvanje i/ili gubljenje etnolingvističkog identiteta istarskih Crnogoraca, *Acta Histriae* 24/3, Kopar, 463–490.
- Ligorio, Orsat. 2014. *Problem leksičke stratifikacije u adrijatistici*. Doktorski rad. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Lisac, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1., Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Lukšić, Vladimir Vlado. 2019. *Rasuti đerdan spičanski – Miljevci i Zankovići*. Podgorica: vlastita naklada.
- Ljubić, Šime. 1889. *Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i Mletačke Republike*, IX. Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, 21. Zagreb: JAZU.
- Mandić, Dominik. 1972. Crvena Hrvatska u svjetlu povijesnih izvora. Rim: Ziral.
- Marković, Savo. 2006. *Studia Antibarensia*. Perast: Gospa od Škrpjela.
- Marković, Savo. 2014. *Stanovništvo srednjovjekovnog Bara*. Perast: Gospa od Škrpjela.
- Mišur, Ivo. 2020. Krsna slava neretvanskih katolika prije Drugoga svjetskog rata. *Služba Božja*, 60/2, Split, 175–190.
- Okuka, Miloš. 2008. *Srpski dijalekti*. Zagreb: Srpsko kulturno društvo „Prosvjeta“.

Pešikan, Mitar. 1989. O granici srpskih i arbanaskih govora u XV veku. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 8, Zagreb, 109–113.

Petrović, Dragoljub. 1981. Radovići. *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Posebna izdanja, knjiga 55. Ur. Ivić, Pavle. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 523–527.

Popović, Ivan. 1957. Hrišćanska grčka onomastika u Hrvata. *Zbornik radova SANU*. Beograd: SANU, 77–97.

Podaci na nivou naselja: Stanovništvo prema vjeroispovijesti po naseljima (Tabela N3). 2011. Uprava za statistiku Crne Gore. <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=536&pageid=148>

(pristupljeno 5. siječnja 2022.).

RSKNJ = *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog govora*, I–XIX. 1959. – 2014. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik.

Stojović, Borislav. 2011. Narodni govori u Baru – starobarski, zubački i šušanjki govori. *Lingua Montenegrina*, 4/7, Podgorica, 323–334.

Šimunović, Petar. 2005. *Toponimija hrvatskoga jadranskog prostora*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Tešić, Ana Ž. 2016. *Romanizmi u narodnim govorima Stare Crne Gore i Brda*. Doktorski rad. Beograd: Univerzitet u Beogradu.

Torkar, Silvo. 2012. Razpoznavanje slovenskih zemljopisnih imen. *Slavistična revija* 60/4. 693–708.

Vidović, Domagoj. 2009. Utjecaj migracija na novoštokavske ijekavske govore u Neretvanskoj krajini i Donjoj Hercegovini. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 15, Zagreb, 283–304.

Vidović, Domagoj. 2014. *Zažapska onomastika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Vidović, Domagoj. 2019. Pogled u toponimiju Kotorskoga zaljeva. *Studia lexicographica*, 13/24, Zagreb, 97–122.

Vujović, Luka. 1969. Mrkovićki dijalekt. *Srpski dijalektološki zbornik*, 19, Beograd, 73–398.

Vukčević, Božidar. 2001. *Šestani, Krajina i Mrkojevići 1485. godine*. <http://www.montenet.org/2001/sestani.html> (pristupljeno 10. ožujka 2022.).

FROM LINGUISTIC AND ONOMASTIC HERITAGE OF THE VILLAGE ZUPCI NEAR BAR

Summary

The paper gives an overview of the basic features of the speech of the village Zupci in the vicinity of Bar in Montenegro and of the local onomastic data. The speech of Zupci is characterized by partial preservation of the semivowel and some archaic traits (e.g. the preservation of *-čr-* in some examples). In the local speech around thirty dalmatoromanisms and Slavic archaisms have been preserved. The local personal name inventory is similar to that from the vicinity of the Bay of Kotor and Dubrovnik. Most of the personal names are of Catholic origin from which those characteristic for Catholics (e.g. *Anto*, *Frano* i *Mihovil*) and for local speech (e.g. *Jana* instead of *Ana*) stand out. The inhabitants of Zupci are known for their expressive nicknames (e.g. *Soko od Rabote*). From the rich toponomastic data the toponyms formed from dalmatoroman adjectives *sut-* ‘saint’ (*Mala suta*, *Sutorman*, *Vrsuta*) and toponyms of anthroponymic origin in which the old folk names stand out (*Dželestrin*).

Ključne riječi: Zupci, zubački govor, dalmatoromanizmi, antroponimi, toponimi

Keywords: Zupci, speech of the village Zupci, dalmatoromanisms, anthroponyms, toponyms

Vidović, Domagoj; Vukotić, Ilija. 2023. Iz jezične i imenoslovne baštine sela Zupci kod Bara. *Domaća rič* 15. Ogranak Matice hrvatske u Zadru. Zadar. 89–100.

https://www.academia.edu/107304507/Iz_jezi%C4%8Dne_i_imenoslovne_ba%C5%A1tine_sela_Zupci_kod_Bara

DOMAGOJ VIDOVIĆ

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Republike Austrije 16
HR-10000 Zagreb
dvidovic@ihj.hr

ILIJA VUKOTIĆ

Potok Lukačev 70
Zupci
ME-85000 Bar
ilijavukotic@hotmail.com

**POGLED U TOPONIMIJU SELA ZUPCI KOD
BARA³²³**

U ovome se radu obrađuje toponimija sela Zupci nedaleko od Bara u Crnoj Gori. U prvome se dijelu rada opisuje zemljopisni smještaj Zubaca te iznose temeljni povijesni i dijalektološki podatci. U središnjemu se dijelu rada motivacijski obrađuje 346 mjesnih toponima, a toponimijska građa obiluje odrazima hidronimijskih naziva. U završnome se dijelu rada razrađuju različiti jezični slojevi koji se razaznaju iz zubačke toponimije, od supstratnoga dalmatoromanskog (najzastupljenijega u skupini toponima koji sadržavaju biljne nazive) do adstratnoga romanskog (unutar kojega su zastupljeni i odrazi željezničkih naziva) i turskog (koji je znatno manje zastupljen u toponimiji nego u leksiku).

1. Uvod

Svebarje (područje oko Bara u Crnoj Gori) najjugoistočniji je dio neprekinutoga hrvatskog jezičnog područja u kojemu je hrvatski jezik bio i

³²³ Ovaj rad napisan je u okviru projekta *Hrvatski nacionalni identitet: nastanak i osporavanja* (CROIDENT), koji se provodi u sklopu temeljne djelatnosti Instituta društvenih znanosti „Ivo Pilar“, a koji financira Europska unija – NextGenerationEU. U istraživanju nas je poduprlo Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore.

jest materinskim idiomom barem dijela autohtonoga stanovništva³²⁴. Ono obuhvaća Spič (primorsko područje između Paštovića i Bara), Šestane (predio omeđen gorom Rumijom i Skadarskim jezerom) te uže barsko gradsko područje. U ovome se radu obrađuje toponimija sela Zupci, smješteno devet kilometara sjeverno od Bara, koje pripada užemu barskom gradskom području.

Ojkonim *Zūpci*³²⁵ (G *Zūpci*, A *Zūpce*, DLI *Zūpci*) metaforičkoga je postanja (usp. *zubac*³²⁶ ‘istaknuti oštri dio različitih predmeta’) te je motiviran, slično predjelu *Zūpci* u jugoistočnoj Hercegovini (usp. Vujičić 1969: 92), položajem između istaknutih gorskih vrhova. Starije se naselje pod tim imenom nalazilo u podnožju Sozine, gdje je zemljište, po riječima Luke Jovovića, „veoma zupčasto“. Odatle su Crmničani u službi Ščepana Maloga (1767. – 1773.) protjerali mjesno stanovništvo na područje iznad Rimjaka (Marković 2010: 217).

Budući da smo temeljne mjestopisne i povijesne podatke iznijeli u radovima *Leksik govora sela Zupci* (Vidović i Vukotić 2022.) i *Iz jezične i imenoslovne baštine sela Zupci kod Bara* (Vidović i Vukotić 2023.), u ovome ćemo ih radu ponajprije sažeti, ali i nadopuniti novima koji nam nisu bili poznati tijekom pisanja tih radova.

Na području je Zubaca na predjelu Rimjak tijekom vladavine Jelene Anžuske u XIII. stoljeću podignuta katolička crkva svetoga Ivana Krstitelja. Srušena je u potresu 1667. (Bošković 1962: 150; Marković 2014: 810, 811) Osim arheoloških ostataka na postojanje naselja na području

³²⁴ Župe Zupci i Bar najistočnije su katoličke župe u Crnoj Gori u kojima je bogoslužni jezik hrvatski te su nekoć različiti naddijalektni idiomi hrvatskoga jezika bili jezikom nadgradnje mjesnim govorima barskih katolika ponajprije kad je riječ o kulturnome i vjerskome leksiku. Od XX. stoljeća jezikom je nadgradnje tih govora hrvatski standardni jezik. Tragovi se hrvatske naddijalektne nadgradnje nahode od XVII. stoljeća, o čemu svjedoči pismo vikara Barske nadbiskupije Petra Samuelija iz 1629. pisano narodnim jezikom i naslonjeno ponajprije na hrvatsku dubrovačku književnu tradiciju (usp. Marković 2009: 206–207). Ta se tradicija razaznaje i u dokumentima iz pismohrane zubačke obitelji Vicković iz XIX. stoljeća (usp. Foretić 1956: 657) te u pismima Stijepe Obradovića iz Spiča iz 1828. i 1833. (Jovović 2011: 317–320) pisanim dubrovačko-dalmatinskim slovopisom. U tim se pismima razabiru i neke značajke zubačkoga govora poput provedbe 3. jotacije (npr. *deca* ‘djeca’) i zamjene *h > k* (*bik* ‘bih’). U Baru je uz hrvatski bogoslužni jezik i albanski, ali izrazitoj većini barskih katolika albanski jezik nije materinski. Iako su Zupci samostalna župa, bogoslužje danas obavljaju svećenici iz Bara.

³²⁵ Među Zupčanima se kao temeljni pojavljuje akuzativni lik (*Zūpce*), slično kao u Zažablju (npr. *Gòračiće*), Popovu (*Tùrkoviće*) i Boki kotorskoj (npr. *Kràšiće*) te na Pelješcu (npr. *Dežzu'loviće*).

³²⁶ Tomo Brajković (1992–1893: 18) bilježi riječ *zubac* u značenju usjek.

današnjih Zubaca prije prve povijesne ojkonimske potvrde posredno upućuje spomen Baranina Jurka Vukotića (*Jurchus Vulchotich*) iz 1388. u Dubrovniku te Miloša Zupca iz 1379./1380. i 1426. (Vukotić 2022: 179–182). Prva dosad poznata povijesna potvrda ojkonima Zupci (*Subsi*) potječe iz 1443. (Ljubić 1889: 173) Godine 1571. Zupci su s Barom potpali pod osmanlijsku vlast tijekom koje je starosjedilačko katoličko stanovništvo bilo progonjeno. U katoličku su crkvu svetoga Nikole, koja se spominje u povijesnim vrelima od 1637., prenesene mnoge slike iz barskih katoličkih crkava kako ne bi bile uništene (Marković 2014: 410). Osmanlijska su osvajanja nepovratno izmijenila vjerski sastav dotad većinski katoličkoga barskog područja³²⁷, ali je naselje Zupci do danas ostalo većinski katoličko. Po biskupskim izvješćima u Zupcima je 1610. živjelo 60 katoličkih obitelji, 1637. bilo je 200 katolika i 15 pravoslavaca, a 1651. u župi je obitavalo 60 katoličkih obitelji. U izvješću se iz 1697. spominju i ostatci crkve svetoga Mihovila te se iznosi podatak da župu nastanjuje 316 katolika (Marković 2006: 361, 362, 376). Osmanlijski progoni izazvali su česta iseljavanja Zupčana prema Dalmaciji (među današnjim Arbanasima predaju o zubačkome podrijetlu čuvaju rodovi Jelenković i Perović, a u Zadar su se iselili Žmirići; Vukotić 2022: 15), hrvatskome (u Fontani se kod Pule 1626, spominje Vuko Đurov *da Subaz*, a u Puli i okolici 1673. Vuk Zubac; Marković 2023: 181; Krivokapić i Perošević 2016: 468) i talijanskome dijelu Istre (u Dolini kraj Trsta prezime se Zubac spominje jako često od 1549. do druge polovice XVII. stoljeća; usp. Botica³²⁸ i dr. 2016.) te u drugim dijelovima Italije (opširnije u Čoralić 2006. i Marković 2014.). S druge strane, Zupčani su se iseljavali i u Carigrad, u kojemu su neki od njih ponijeli naslov hrvat-baše (tal. *Capo – Croato dei Latini Zupzaci*, franc. *chef de Croates de Subzé*; Mandić 1972: 307 i Foretić 1956: 651). Godine je 1857. s Rimjaka (predio se službeno zove Ribnjak) crkva svetoga Ivana Krstitelja premještena na današnje mjesto, a ondje je uspostavom Kneževine Crne Gore izgrađen manastir svetoga Vasilija Ostroškoga

³²⁷ U Baru i neposrednoj okolici 1610. zabilježeno je 66 katoličkih zdanja. Savo Marković (2014: 787–830) u svojim je istraživanjima zabilježio 58 katoličkih sakralnih objekata s pouzdano utvrđenim te još desetak s neutvrđenim titularima. Istodobno u gradu nije pouzdano utvrđen nijedan srednjovjekovni pravoslavni sakralni objekt iako je pravoslavaca u određenome broju na užemu barskom području bilo. Nekoć većinski katolici po popisu iz 2011. čine tek 5,51 % stanovništva grada Bara te 7,24 % stanovništva Općine Bar. (<https://www.monstat.org/cg/page.php?id=536&pageid=148>; pristupljeno 22. prosinca 2023.)

³²⁸ Zahvaljujemo kolegi Ivanu Botici na upućivanju u literaturu te na napomeni kako se od polovice XVII. stoljeća prezime *Zubac* postupno slovenizira u *Zobec*.

posvećen 1879. Dio je mjesnoga katoličkog puka tom prigodom ustupio svoje zemljište za izgradnju manastira. Godine 1898. za Zupce Antonio Baldacci piše da su „latinsko selo za koje se priča da su ga osnovali naseljenici iz Hercegovine u prošlim vjekovima“³²⁹ (Marković 2010: 218). Tijekom Kraljevine Jugoslavije Zupci su bili u sastavu Zetske banovine, za vrijeme Drugoga svjetskog rata mnogi su Zupčani u strahu od četničkih postrojba prebjegli u sjevernu Albaniju i Hrvatsku. Od 1945. naselje se nalazi u sastavu Općine Bar u Crnoj Gori te dijeli sudbinu ostatka te države. Po popisu iz 2011. u Zupcima živi 136 stanovnika, među kojima su 103 (75,74 %) katolika i 30 (22,06 %) pravoslavnih.

U ovome se radu obrađuje mjesna toponimijska građa. Dosad je manji dio zubačkih toponima popisan u monografiji *Toponimija Opštine Bar* Božidara Šekularca i Cvetka Pavlovića (2012.) te u radu Borislava Stojovića *Toponimi u barskoj opštini* (2011.). Povijesnu je toponimiju Svebarja, pa tako i Zubaca, obrađivao Savo Marković (2006., 2014. i 2023.). Terenski je toponomastičku građu godinama prikupljao Ilija Vukotić te je sabrana gotovo u posljednjemu trenutku jer se broj stanovnika u Zupcima u posljednjih sedamdesetak godina trostruko smanjio (godine 1948. Zupci su imali 362, a 2011. samo 136 stanovnika).

2. Neke značajke zubačkoga govora

Zubački govor pripada zetsko-južnosandžačkome³³⁰ štokavskom dijalektu (usp. Lisac 2003: 129, 130), a u različitim se potpodjelama svrstava u barski tip (po podjeli Boškovića i Maleckoga; Čirgić 2011: 68), donjozetski pojas zetsko-gornjopolimskoga dijalekta (po podjeli Mitra Pešikana; Čirgić 2011: 69), cetinjsko-barski poddijalekt (Okuka 2008: 183) i barsko-mrkojevičku granu jugoistočnoga dijalekta (Čirgić 2011: 72). Zubački je govor dvonaglasen te se tek u najnovije vrijeme, razmjerno rijetko i u mlađih Zupčana u njemu ostvaruju i dva novoštokavska naglaska. Budući da smo i neke temeljne značajke zubačkoga govora, poglavito naglasne i leksičke, već obradili (usp. Vidović i Vukotić 2022: 181–186), u radu ćemo se osvrnuti tek na značajke zubačkoga govora koje su se odrazile u toponimiji. Iako je u zubačkome govoru u pojedinim primjerima poluglas uščuvan (usp. Vujović 1969: 357 te Vidović i Vukotić 2022: 183), najčešće prelazi u *e*^a, s

³²⁹ To je mišljenje motivirano postojanjem mikroregije Zupci južno od Trebinja. Ta je tvrdnja malo vjerojatna jer su migracijski smjerovi bili posve suprotni, tj. stanovništvo se selilo s istoka na zapad, a ne sa zapada na istok.

³³⁰ U suvremenoj srpskoj dijalektološkoj prevladava naziv zetsko-raški dijalekt (usp. Okuka 2008: 170). Opširan presjek različitih tipova razredbe crnogorskih govora donosi Adnan Čirgić (2011: 51–92)

tim da se taj vokal u zubačkome govoru najčešće ostvaruje kao *e*³³¹ (u mjesnoj smo toponimiji zabilježili primjere *Bezdeñ*³³², *Grādec*, *Křstec*). U toponomastičkoj građi zabilježili smo primjere hiperijekavizama (npr. *Zadēlica*).³³³ Česta je pojava promjena *-avi-/ovi > -ai-/oi-*³³⁴ (npr. *Dubrā'ca*, *Gla'ica od dōbolja*, *Grāndo'ca*, *Stjēpo'ča*), *-ove- > -oe-* (npr. *Cřkva u Bēgoe*) i *-ova- > -oa-* (*Potōk od bānoa*, *Spīla Đūroa*, *Mariūskoā*), ispadanje nenaglašenih slogova u sredini riječi (npr. *Dūme'ci < Dūmezi'ci*, *Jānki'ca dōci < Jānkovi'ca dōci*) i pojednostavnjivanje suglasničkih skupova (npr. *Gūno < *Guvno*).

Mjesni su etnici *Zūbec* (N. mn. *Zūpci*) i *Zūpkinja*, a ktetik *zūbečki*. U članku smo se služili standardnojezičnim likom *Zupčanin* kako bi se ojkonimski lik *Zupci* razlikovao od homonimnoga množinskog lika muškoga etnika.

3. Motivacijska razredba toponima³³⁵

U ovome se poglavlju toponimi, prikupljeni terenskim radom, dijele po motivaciji.

3.1. Toponimi motivirani geomorfološkim značajkama zemljopisnoga objekta

3.1.1. Zemljopisni nazivi u toponimiji (toponimijski apelativi i izvedenice)

3.1.1.1. Odrazi toponomijskih naziva: *Dô* (< *do* 'oveća dijelom obrađena uvala'; Vukotić 2022: 35), *Klīndžuri* (< *klindžur*³³⁶ 'ledenica, jama na čijemu se dnu zadržava led'), *Kōlovrat* (< *kolovrat* 'vir, vrtlog'; Vukotić 2022: 53), *Křstec* (usp. *krstac* 'najviša točka na planinskome prijevoju',

³³¹ Ta je promjena razvidna i u pismu koje je Stijepo Obradović uputio Antu Obradoviću 1833., u kojemu stoji *sem* 'sam' (Jovović 2010: 319).

³³² Još je Broz (1893: 68) uočio kako je naglašeni *e* kao odraz poluglasa uvijek kratak.

³³³ Ikavizmi su, pak, na barskome području zabilježeni u povijesnoj toponimiji (npr. toponim *Billatrava* u Šušanj 1443.; Bošković 1962: 163).

³³⁴ Treba pritom pripomenuti kako dolazi do redukcije samoglasnika *i* kad nije naglašen (npr. *Perājko'ci*, *Sēmeno'ci*, *Vīcko'ci*), a katkad u istim primjerima *i* potpuno ispada.

³³⁵ Višerječni se toponimi zapisuju u skladu s hrvatskom pravopisnom tradicijom. Velikim se početnim slovom pišu tako nepočetni članovi toponimijske sveze ako sadržavaju antroponim (npr. *Pod Frani'ca*) ili drugi toponim (npr. *Donja Ledina*).

³³⁶ Pavel Jančák i Jan Petr navode bugarski dijalektalni lik *klindžur* s mogućim značenjem čavao (<http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=3125>). U Velesu je u Makedoniji zabilježen apelativ *klindur* u značenju ledena siga na nadstrešnici, a Ivan Popović istozvučni apelativ u značenju stalaktit u Crnoj Gori dovodi u vezu s rumunjskim *glindură < glanaula* (BER III: 454).

Vukotić 2022: 56), *Leđine*, *Lòkva*, *Ljubim*³³⁷ *Mòčalj* (usp. *močao*³³⁸ ‘kal, mokrina’), *Nòva vòda* (< *voda*³³⁹ ‘vrelo’), *Plât*³⁴⁰ (< *plat* ‘zaravan, ravni teren’ < dalm. PLATTU; Ligorio 2014: 205), *Poljanice*, *Přlo* (< *prlo* ‘vododerina’), *Prljäge* (usp. *Prlo*), *Rijeka*, *Spila*, *Skäk*³⁴¹ (< *skak* ‘vodopad’), *Studënac* (< *studenac*³⁴² ‘manje vrelo’), *Tòčak* (< *točak*³⁴³ ‘manje vrelo iz stijene’), *Zàvala* (< *zavala* ‘udolina omeđena visokim uzvisinama’), *Žlabič* (< *žlab*³⁴⁴ ‘manji vodopad’; Vukotić 2022: 112).

Većina se toponima iz ove skupine odnosi na morfološke oblike krša te odraze hidronimskih naziva. Morfologijom su krša motivirani toponimi koji se izvode iz naziva *do*, *klindžur*, *ledina*, *plat*, *poljana*, *rupa* (usp. toponim *Rupa od žuke* u 3.1.4.), *spila* i *zavala*. U mjesnoj su se toponimiji ujedno odrazili nazivi vrelišta (*kolovrat*, *točak*³⁴⁵ i *voda*), vodopada (*skak* i *žlab*), zbirališta vode (*lokva*), tekućica (*rijeka*), blatišta (*ljub-* i *močalj*) i povremenih vodotoka (*prlo*). Ujedno su u zubačkoj toponimiji zabilježeni i oronimski nazivi *brijeg* (usp. toponime *Debeli* i *Široki brijeg* u 3.1.2.2.), *glavica* (usp. toponim *Glaica od dobolja* u 3.1.6.), *krstec* ‘najviša točka na planinskome prijevoju’, *kuk* ‘kameni vrh u obliku stošca’ (usp. toponime *Kuk mali* i *Kuk velji* u 3.1.3.) i *strana* ‘padina’ (usp. toponime *Mušina* i *Široka strana* u 3.1.2.2.).

³³⁷ Opširnije o topoformantu *ljub-* vidjeti u Brozović Rončević 1999: 22.

³³⁸ Usp. Vidović 2019: 104.

³³⁹ Apelativ *voda* u značenju vrelo prevladava na hrvatskome jezičnom području, a u značenju potok ili rijeka na srpskome (Brozović Rončević 1997: 27).

³⁴⁰ Apelativ nije zabilježen u mjesnim govorima, ali odgovara konfiguraciji terena (za apelativ *plat* usporedi JE III: 50–51).

³⁴¹ *Skak* je vodopad koji se sastoji od triju cjelina s padom od više od stotinu metara. Apelativ *skakala* u zubačkome govoru označuje kamenove preko kojih se može prijeći potok ili rijeka.

³⁴² Apelativ *studenac* u značenju manje vrelo u novije vrijeme istiskuje apelativ *izvor* koji donedavna nije bio potvrđen u mjesnoj toponimiji.

³⁴³ U tome značenju apelativ je vrelo zabilježen u sjeverozapadnoj Bosni i sjevernoj Dalmaciji (Brozović Rončević 1997: 7).

³⁴⁴ U hrvatskoj hidronimiji apelativ *žlijeb* najčešće označuje prokop ili jarugu na strmini (Šimunović 2005: 24). U Zupcima je zabilježen i apelativ *ž(g)lăb* u značenju mlaz.

³⁴⁵ Pritom treba napomenuti kako je temeljni apelativ za mjesto na kojemu podzemna voda izbija na površinu, kao i u ostatku hrvatskoga jezičnog područja (usp. Brozović Rončević 1997: 8), *vrelo*.

3.1.1.2. Toponomijske metafore: *Bigäčä*³⁴⁶ (< *biga* ‘duguljasta štruca kruha’ < tršć. *biga*; JE I: 54, H), *Čëla*, *Gläva vöde*³⁴⁷, *Gřlo*, *Kazän*³⁴⁸ (< *kazan* ‘kotao’ < tur. *kazan*), *Kolijëvka*³⁴⁹, *Lonäc*, *Pläna-göra* (usp. *plan*³⁵⁰ ‘greda ispod krova na zidu kuće’ < dalm. *PLANIA; usp. Ligorio 2014: 203), *Prözöri*, *Skäla* (< *skala* ‘stepenica’ < tal. *scala*; Matasović i dr. 2021: 345), *Stô* (< **Stol* < *stol* ‘prijevoj’), *Trî krûne*, *Vjëšala*.

Izvori su toponimijskih metafora dijelovi predmeti iz svakodnevne uporabe (*kazan*, *kolijevka* i *lonac*), građevinski nazivi (*plan*, *prozor*, *skala* i *stol*), dijelovi tijela (*čelo*, *glava* i *grlo*), vladarske insignije (*kruna*), naprave (*vješala*) i vrste jela (*biga*). Toponim *Glava vode* odnosi se na razvođe.

3.1.2. Toponimi s obzirom na razmještaj, oblik i izgled tla ili vode

3.1.2.1. Toponimi uvjetovani smještajem³⁵¹ zemljopisnoga objekta: *Među rijeke*, *Zadëlica*.

3.1.2.2. Toponimi koji označuju oblik i površinska svojstva tla i vode (izravni i metaforični)³⁵²: *Bezđen*, *Debëli brijëg* (< *debeo* ‘širok’ + *brijeg*), *Duböki dô*, *Gřbavac*, *Nogätoa* (< *nogat* ‘izdužen’), *Ôstre/Ôstre plöče* (< *ostar*³⁵³ ‘oštar’ + *ploča*), *Pišütica*, *Širöka strâna*, *Širöki brijëg*, *Šûplje*.

Većina je toponima iz ove skupine dvorječna te sadržava pridjev. Pridjev *debeli* u toponimiji znači širok, a *nogat* izdužen. *Pišutica* je vrelo iz kojega voda izlazi uz pisak.

³⁴⁶ Nedaleko od Bara nalazi se uvala *Bigovica*.

³⁴⁷ O hidronimijskome nazivu *glava* vidi u Brozović-Rončević 1997: 23.

³⁴⁸ *Kazän* je postaja na Ribnjaku i Sutormanu na kojoj se čistio pepeo iz lokomotive i dolijevala voda (Vukotić 2022: 51).

³⁴⁹ *Kolijevka* je vrelo.

³⁵⁰ Apelativ nije zabilježen u mjesnome govoru. Zabilježen u djelima Mavra Vetranovića (Arj IX: 956).

³⁵¹ Bilježe se i apelativi *prisöj* ‘mjesto izloženo Sunčevim zrakama’ te *osöj* i *šenopäd* ‘mjesto u sjeni’.

³⁵² Na površinska svojstva tla upućuje i mjesni apelativ *džômba* ‘neravan teren’.

³⁵³ Lik *ostar* zabilježio je Tomo Brajković (1892–1893: 6) u Perastu. Izvodi se iz praslavenskoga *ostrъ* (Matasović i dr. 2021: 87).

3.1.2.3. Toponimi koji se odnose na sastav i značajke tla ili vode³⁵⁴: *Batalica* (usp. *batalo*³⁵⁵ ‘predio na kojemu se vadi glina’ < dalm. *BĀTĪLE; Ligorio 2014: 85), *Bijela trāva*, *Bijela vōda*, *Bijele plōče*, *Bijeli brijēg*, *Būče^(l)ca* (usp. *bučiti*), *Crni krš*, *Crni potōk*, *Grkanica*³⁵⁶ (usp. grk ‘gorak’), *Kāmen*, *Krš od rāpa* (< *krš* + *rāpa*³⁵⁷ ‘škrapa’), *Krši*, *Ljūtīc*³⁵⁸ (< *ljut* ‘kamen živac’), *Među brūsoe* (< *brus* ‘hrid’; Šimunović 2005: 243), *Melica* (< *mel* ‘sitan pijesak’ < psl. * *mělb* ‘pijesak’; ERHSJ II: 403), *Močaljine* (< *močaljina* ‘njive na blatnome tlu’ < *močalj*), *Plōče* (< *ploča* ‘kvadratni kamen’), *Pržigrad*, *Pržina* (< *pržina* ‘šljunak, sitni pijesak’; Vukotić 2022: 88), *Sūvi potōk*, *Tvrđōč*, *Vōda smrdeljavīca*, *Željēznica*, *Žūti brijēg*.

Toponimi iz ove skupine koji sadržavaju apelative *brus*, *kamen*, *krš* i *ploča* odnose se na stjenovite terene, a na pjeskovita područja upućuju toponimi *Melica*, *Pržigrad* i *Pržina*. Na različite vrste tala upućuju toponimi koji sadržavaju pridjeve *bijel* i *žut*. Na značajke vode upućuju toponimi *Batalica*, *Bijela voda*, *Buče^(l)ca*, *Crni potok*, *Grkanica*, *Močaljine*, *Voda smrdeljavica* i *Željeznica*³⁵⁹, a na povremene vodotoke *Suvi potok*. Pridjev *crn* u hidronimiji obično označuje dna prekrivena tamnim pokrovom, a *bijel* čiste, prozirne vodotoke. U hilonimiji pridjev *crn* označuje crnogorične šume.

³⁵⁴ U mjesnome su govoru zabilježeni još neki apelativi koji se odnose na stjenovite terene (*būbulj* ‘okrugao kamen’, *čēta* ‘škrapa, procijep, oštar kamen’, *kām* ‘kamen’, *kōnjski kāmēn* ‘plavi kamen’, *kremenica* ‘kvarc’, *plōvka* ‘plosnati kamen’ i *tūf* ‘pršinač, vrsta sedimentne stijene’), sastav tla (*buaica* < **buhavica* ‘rastresita zemlja’, *drlježina* ‘zapuštena, nerodna livada’, *gnjila* ‘glina’, *lōmivrat* ‘slabo prohodan teren’, *mulina* ‘kopneni pijesak iz zemlje’, *tōpač* ‘veći grumen zemlje’ i *trležina* ‘neplodno zemljište’). Na svojstva vode upućuje dvorječni naziv *vōda ōd mora* ‘mineralna voda’.

³⁵⁵ Apelativ *batalo* u tome značenju potvrđen je u Boki kotorskoj (Vidović 2019: 107). *Batalica* je vrelo u kojemu se zbog glinovitoga tla voda zadržava i nakon što vrelo presuši.

³⁵⁶ *Grkanica* je vrelo.

³⁵⁷ U istome značenju apelativ *rapa* bilježi Mihajlović (1970: 171). Na zadarskome je području *rapa* jama (Skračić i Jurić 2004: 168).

³⁵⁸ *Ljutic* je vrelo ispod visokih stijena. Srodni su toponimi zabilježeni u južnoj Dalmaciji i Potkozarju (Brozović Rončević 1999: 23).

³⁵⁹ *Željeznica* je rječica jadranskoga slijeva čiji je tok dugačak 19,5 km te se kod Bara ulijeva u more. U slovačkoj toponimiji hidronimom se *Željeznica* označuju rijeke i potoci čije je dno hrđaste boje (Hladký 2004: 240, 241), a na južnoslavenskome ozemlju toponimi se koji sadržavaju apelativ *željezo* uglavnom odnose na rudnike željeza (Matasović i dr. 2021: 63). Budući da u okolici Bara nije bilo rudnika, prvo se tumačenje čini vjerojatnijim.

3.1.3. Odnosni toponimi: *Brusić, Ćarine dônje, Ćarine gônje, Dônje Ledine, Dônji dôci, Dônji Ivôvići, Dônji môst, Gônji môst, Dubrâ'ce, Gônja gôra, Gônja vôda, Gônji dôci, Ispod Plâti, Ispod spile Bâbićine, Ispod Vičje kuće, Iza Grâdca, Křšica, Křšice, Kûk dônji, Kûk gônji, Kûk mâli, Kûk vëlji, Mâla Rijêka, Mâla Sûta, Mâli brijêg, Mâli kûk, Na Tise, Navr Grâda, Navr Skâlica, Pod brštân, Pod Ćardak, Pòd Grad, Pod Ivânovo, Pod jâžom, Pod Křstec, Pod Melicom, Pòdbrijêg, Podgrkanîca, Podskâlica, Pogrâde* (< **Podgrađe*), *Potkûtnica, Skâlice, Stâri Zûpci*³⁶⁰, *Ů Grlo, Vëlja glâva, Vëlja rijêka, Vëlja spîla, Vëlja stijêna, Vëlji brijêg, Vëlji dûb, Vëlji grâd, Vëlji kâmen, Vr Mîloa, Vřsuta, Zâ Gradcom, Zagradêš, Zâmede, Zaskâlice*³⁶¹.

Dvorječni se odnosni toponimi najčešće tvore od pridjeva i imenice (npr. *Donje Ledine*), a odnos se među samim toponimima najčešće iskazuje antonimnim parovima pridjeva, pri čemu antonimni par *gornji – donji* izražava prostorne, a *mali – velji* kvalitativne odnose (usp. Frančić i Mihaljević 1997–1998: 88).

3.1.4. Toponimi motivirani nazivima biljaka, dijelova biljaka i biljnih zajednica³⁶²: *Brštanîca* (< *brštan* ‘bršljan, *Hedera helix*’), *Dîblja*³⁶³ *mâslina* (usp. *divlja* *maslina* ‘mastrinka, *Olea oleaster*’), *Drâča* (< *drača* ‘*Paliurus spina-christi*’), *Dubrâva* (< *dubrava* ‘hrastova šuma’; Vukotić 2022: 36), *Grabôvnik*³⁶⁴ (< *grab* ‘*Carpinus*’), *Gřm od Plâti, Jâsên-vôda* (< *jasen* ‘*Fraxinus*’), *Krûškica* (< *kruška* ‘*Pyrus*’), *Lâtice, Lijêska* (< *lijeska* ‘*Corylus*’), *Lijêska-vôda* (usp. *Lijeska*), *Mâla zânovet* (< *zanovet* ‘*Petteria ramentacea*’), *Mrčêle* (< *mrčêla* ‘mrča, *Myrtus*’ < dalm. *MYRTÍCĚLLA; Ligorio 2014: 181), *Pod dûbove* (< *dub* ‘hrast, *Quercus*’), *Pod žûke* (< *žuka* ‘*Junceus*’ < dalm. *JŮNCU; Ligorio 2014: 153), *Pâprat* (< *paprat* ‘*Pterydophita*’), *Popratnîca* (usp. *Poprat*), *Rânka* (< *ranka* ‘voćka koja rano dozrijeva’), *Smôkve* (< *smokva* ‘*Ficus carica*’), *Smôkvica* (usp. *Smokve*), *Tise* (< *tisa* ‘*Taxus*’), *Vëlja zânovet* (usp. *Mala zanovet*), *Vôda od cêra* (< *cer* ‘*Quercus cerris*’), *Vôda od drênjine* (< *drenjina* ‘drijen, *Cornus mas*’), *Vôda od jâsena* (usp. *Jasen-voda*), *Vôda od tise* (usp. *Tise*), *Za mûrvom* (< *murva* ‘*Morus*’ < MÔRA; Ligorio 2014: 176).

³⁶⁰ *Stari Zupci* su vrelo.

³⁶¹ Toponim se spominje 1570. kad je terasasto zemljište *Sascalize* (Marković 2023: 340) u Zupcima kupio Rade Nazak (*Rade Nasach*).

³⁶² Na mjesto obraslo trnjem upućuje apelativ *lomîna*.

³⁶³ Lik *dîblji* u Janjini i Boki kotorskoj bilježi Vidović (2023: 122), a Skok ga bilježi u Sutomoru u Spiču (ERHSJ II: 415)

³⁶⁴ *Grabovnik* je vrelo.

U mjesnoj su se toponimiji odrazili mnogobrojni apelativi koji upućuju na postojanje raznorodnih vrsta stablašica (*cer, diblja maslina, dub, grab, jasen, kruška, murva i smokva*) te grmolikih biljaka (*brštan, drača, drenjina, lijeska, mrčela, poprat, zanovet i žuka*). Na odraze apelativa koji se odnose na biljne zajednice³⁶⁵ upućuju toponimi *Dubrava* i *Grm od Plati*. U mjesnoj se toponimiji odrazio i naziv *gora*³⁶⁶ ‘šuma’ (usp. toponim *Gornja gora* u 3.1.3.).³⁶⁷ Toponim *Latice* motiviran je dijelom biljke.

3.1.5. Toponimi u svezi s nazivima životinja i životinjskih staništa te zoonimima: *Kokotāča* (< *kokot* ‘pijetao’), *Vučja kuća* (< *vuk* + *kuća*).

3.1.6. Toponimi motivirani drugim zemljopisnim imenima: *Brijég od Knjézeva brda, Brijég Vòde gòrnje, Dòci od Pišútice, Glaica od dòbolja, Grlo od Mèltina, Grlo od Mùžica, Grlo od Radice, Gùno od Plâti, Krš od Stòla, Krš od Zàbjela/Zàbjèla, Potòk melički, Potòk od Čeljje, Potòk od Kùka maloga, Potòk od Mùžica, Potòk od Vrmilova, Rùpa od Plâne gòre, Skàla melička, Skàla od Gòrnje gòre, Skàla od Ljùti, Skàla od Stòla, Spila od Plâti, Spila ravnínska, Stràne od Stòla, Tòčak u Potòk Lùkačev, Vòda od čèle, Vòda od Dòla, Vòda od Kàlca, Vòda od Smòkvice*.

3.2. Toponimi motivirani ljudskom djelatnošću

3.2.1. Toponimi prema izgrađenim objektima i zdanjima³⁶⁸

³⁶⁵ U mjesnim je govorima ušćuvan i apelativ *plôt* ‘šikara’.

³⁶⁶ Apelativ *gòra* u značenju šuma u Zupcima bilježi Vukotić (2022: 43). Isto značenje apelativa *gòra* u Perastu u Boki kotorskoj bilježi Tomo Brajković (1892–1893: 18). Apelativom se *šùma* u Perastu označuje pruće.

³⁶⁷ U zubačkome su govoru također potvrđeni apelativi *pedénca* ‘uzbrdica’ i *surdùk* ‘provalija’ koji se odnose na morfološke oblike krša, hidronimski apelativi *kljûč* ‘mjesto na kojemu voda izvirući ključa’, *miždalina* ‘podzemna voda’, *mokrìna* ‘moko zemljište’, *přlo* ‘vododerina’, *tòčilo* ‘mali vodopad’, *vîr* ‘duboko mjesto u rijeci’ i već spomenuti apelativ *vrelo* ‘izvor’ te nazivi koji se odnose na uzorje kao što su *debèlo mòre* ‘pučina, otvoreno more’, *kráj* ‘obala’, *lìman* ‘zaljev’ (odraz je temeljnoga lika *zaljev* ušćuvan u ojkonomu *Zàljëf*, kako Zupčani nazivaju barsko naselje *Zaljèvo*) i *òtok* (nije zabilježen apelativ *ostrvo*). Apelativ se *vàla* može odnositi na udolinu i na uvalu, a apelativ *planìna* ponajprije označuje, slično kao u istočnoj Hercegovini, šume i pašnjake na višoj nadmorskoj visini.

³⁶⁸ U mjesnoj toponimiji nisu se odrazili apelativi koji se odnose na javne prostore i putove, pa ih ovdje navodimo. Temeljni je apelativ za trg i tržnicu *pjàca*, a različiti su nazivi za putove *džàda* ‘makadam’, *pod nogòm* ‘ravan put’ i *postàpica* ‘uzak put između imanja kojim imaju pravo proći ljudi i stoka’.

3.2.1.1. Toponimi prema nazivima za gospodarske objekte i dijelove stambenih objekata³⁶⁹: *Čârdak* (< *čardak* ‘drveni balkon’ < tur. *çardak*; Škaljić 1966: 164; Vukotić 2022: 31), *Galarîja*³⁷⁰ (usp. *galerija*), *Gûno* (usp. *gumno*³⁷¹ ‘mjesto na kojemu se vrše žito’), *Na jâžu* (< *jaž(a)*³⁷² ‘prokop’), *Kâmenica* (< *kamenica* ‘posuda isklesana od jednoga komada kamena’), *Kalkavîja*³⁷³ (< tal. *cavalcavia* ‘nadvožnjak, vijadukt’), *Klâčina* (< *klačina* ‘vapnenica’), *Mlîni*, *Na mline*, *Polâča*³⁷⁴, *Šûplji môst*, *Tarâca* (< *taraca* ‘kamenom popločano dvorište’ < mlet. *terazo*; ERHSJ III: 443), *Zgrâda*.

3.2.1.2. Toponimi kao odrazi naziva za obrambene objekte: *Grâd*, *Grâdec*, *Kûla* (< *kula* ‘utvrda’ < tur. *kule*), *Meterîz* (< *meteriz* ‘rov, opokop’ < starotur. *meteris*), *Strâža*.

3.3. Toponimi prema gospodarskoj djelatnosti

3.3.1. Toponimi u svezi s ratarskom djelatnošću

3.3.1.1. Toponimi u svezi s uzgojem kulture i tipovima obradivoga zemljišta³⁷⁵: *Cârîne*, *Dôlčevi* (< *dolac* ‘mala obradiva površina’), *Dônji džârdini* (< *džardin* ‘vrt’ < tal. *giardino*; ERHSJ I: 396; Vukotić 2022: 37), *Džârdinčino*, *Lukarišta* (< *lukarište* ‘njiva zasijana lukom’), *Ljêške* (< *lješka* ‘lijeha, gredica’), *Mâslinica* (< *maslina*), *Mladîka* (< *mladika*³⁷⁶ ‘mladica’), *Njîva*³⁷⁷, *Pëlivoj*³⁷⁸ (usp. *pelivoj* ‘perivoj, raskošno uređen vrt’; ERHSJ II: 640), *Pôda* (< *poda* ‘terastaste njive’), *Pod mēdom*, *Trâp* (< *trap* ‘jama u

³⁶⁹ Temeljni je apelativ za zdenac *bistijêrnja*, dvorište *dvôr*, kućanstvo *đim*, spremište za žito *kòtec*, zid oko kuće *stânbôr*, ostavu za krumpir i grašak *mângala*, konobu *strânj*, kameni suhozid *mêđa*, a prodavaonicu *dogânja*. Bolja se kuća naziva *palâc*, a razvaline kuće *kûčište* ili *virâna*. Nazivi su za ostale vrste kuća *potleûša* ‘trošna prizemnica’ i *pozemljûša* ‘prizemnica’. Dijelovi su kuće *klijêt* ‘soba’ i *potpôd* ‘podrum’. Privežite se ili lučica naziva *pristân*, luka *pôrât*, željeznička postaja *staciôn*, a željeznička pruga *štrêka*.

³⁷⁰ *Galarîja* je jedan od tunela na željezničkoj pruzi koja prolazi Zupcima.

³⁷¹ Gumna su služila i za seoske zborove (Vukotić 2022: 44).

³⁷² Za prokop su u mjesnome govoru zabilježeni apelativi *konêta/kunêta* i *jendêk*.

³⁷³ Nekoć se navedeni predio nazivao *Kôlo*.

³⁷⁴ Na tome se mjestu nalaze razvaline crkve (Marković 2010: 242).

³⁷⁵ U mjesnome je govoru zabilježen i apelativ *pêča* za komad obradiva zemljišta.

³⁷⁶ Tomo Brajković (1892–1893: 18) u Perastu bilježi apelativ *mladika* u istome značenju, a *mladica* je u Perastu mlada žena.

³⁷⁷ Naslijeđena se njiva naziva *bâština* ili *đedovina*. Temeljni je apelativ za vrt *džârdin*, a *čârma* je kosi neozidani dio vrta.

³⁷⁸ Riječ je o predjelu ispod Plata koji je obrastao bršljanom, a na kojemu obitavaju sokolovi.

zemlji u koju se sprema repa, krumpir i sl.’; Arj XVIII: 533), *Vinogradina*, *Vòtnjik* (< *voťnjik* ‘voćnjak’).

Nazivima su zemljišnih čestica motivirani toponimi *Dolčevi*, *Donji Džardini*, *Lješke*, *Njiva*, *Pelivoj*, *Poda*, *Trap*, *Vinogradina* i *Votnjik*, a toponimi *Lukarišta* i *Maslinica* motivirani su nazivima biljaka koje su se uzgajale³⁷⁹ (lukom i maslinom). Toponim *Pod međom* upućuje na granice između zemljišta, a apelativ *carina* (usp. toponim *Carine*) odnosi se na zemljište s kojega je sav urod pripadao jednom gospodararu (Vukotić 2022: 29). Na nove nasade upućuje toponim *Mladika*.

3.3.1.2. Toponimi u svezi s privođenjem tla kulturi: *Okòšeni brijeg*, *Přline* (< *prlo* ‘pasjeka’; usp. rum. *a pîrli* ‘paliti, žeci’; ERHSJ III: 46), *Šěčine*, *Šenokòs*.

Toponima se iz ove skupine odnosi na sjenokose (*Okošeni brijeg* i *Šenokos*) i krčevine³⁸⁰ (*Šěčine*).

3.3.2. Toponimi u svezi s uzgojem životinja

3.3.2.1. Toponimi u svezi sa stočarstvom i obitavalištima za stoku³⁸¹: *Na pleterič* (< *pleterić* ‘ograda za stoku’), *Mûžica* (usp. *musti*), *Ôpčari* (< *opca* ‘ovca’; Vukotić 2022: 74), *Počijalo* (usp. *počivalo* ‘odmorište za pastire’), *Vàljalo* (< *valjalo* ‘mjesto na kojemu se magarci valjaju’).

3.4. Kulturno-povijesno uvjetovani toponimi

3.4.1. Toponim u svezi s upravnom vlašću: *Knjêževo brđo*.

3.4.2. Toponimi u svezi s mjesnom poviješću i mjesnim predajama: *Pod Lòndžom* (< *londža* ‘mjesto za sastanke’), *Potòk od bânoa* (< *potok* + *ban*).

3.4.3. Toponimi motivirani vjerskim zdanjima i posjedima³⁸²: *Cřkva u Běgove*, *Crkvine*, *Ivàn-cřkva*, *Rîmjak* (usp. *rimski* ‘katolički’), *Sûta*, *Sutòrman*, *Šântolija*, *Zăbio pǎpov* (< *zabio*³⁸³ ‘imanje za pašu’; Vukotić 2022: 109).

Iz ove je skupine toponima razvidno da su se u Zupcima svetkovali sveti Ivan i sveti Ilija. Na ruševine crkve svetoga Mihovila upućuje toponim

³⁷⁹ Mjesni je apelativ za maslinik *maslinâda*, a nasad se maslina naziva i *ògrada*.

³⁸⁰ U mjesnome je govoru zabilježen i apelativ *novîna* ‘zemljište koje se prvi put ore’.

³⁸¹ U mjesnome su govoru uščuvani i drugi apelativi koji se odnose na bavljenje stočarstvom: *katîn* ‘ljetno stanište stoke’, *košăra* ‘pletana pregrada za janjad ili jarad’, *obòr* ‘ograđeni prostor u koji se zagoni stoka’ i *păša* ‘mjesto na kojemu stoka pase’.

³⁸² Vladimir Skračić (2011: 117, 118) razlikuje hagianime (toponime koji sadržavaju ime svetca) od hijeronima (toponima koji ne sadržavaju ime svetca ili božanstva). Groblje se u zubačkome govoru naziva i *grobovîšte*.

³⁸³ U Arj (XXI: 699) je zabilježen apelativ *zăbjěl* ‘omeđena šuma’.

Crkvine, crkve svetoga Ilije *Šantolija*, a svetoga Romana *Sutorman*. Na crkvene posjede upućuje toponim *Zabio popov*. *Rimjak* je predio na kojemu su ostaci katoličke crkve koju je po jednoj od mjesnoj predaji podignula Jelena Anžujaska (1236. – 1314.), a po drugoj Jelena Balšić (1366. – 1443.). Đurđe Bošković (1962: 260, 261) bilježi kako se navedeni predio nekoć nazivao i Benediktinski dom.³⁸⁴ Službeno je ime predjela *Ribnjak* iako je u mjesnoj uporabi zabilježen isključivo lik *Rimjak*.

3.5. Toponimi antroponimskoga postanja

3.5.1. Višerječni toponimi antroponimskoga postanja

3.5.1.1. Toponimi od posvojnih pridjeva izvedenih iz antroponima i zemljopisnih naziva: *Brijég Frâno^(l)ća*, *Brijég Ivanov*, *Brijég Mîlđića*, *Brijég Mitroice*, *Čturića/Đurđinova vōda*, *Křš Mârov*, *Křš Momčín*, *Křš Nikō^(l)ća*, *Křš Škljâgin*, *Lâlîća brijég*, *Mârkov studēnac*, *Mârkova glâva*, *Mûšina strâna* (< mušna ‘mučna’ + strana ‘padina’), *Pêrkov brijég*, *Potòk Gušânov*, *Potòk Lukačev*, *Potòk od Mandûka*, *Potòk Râda Nîkoa*, *Potòk Râko^(l)ća*, *Rûpa Pêra Mârkova*, *Rûpa Râdova*, *Rûpa Nikòlića*, *Spîla Đûroa*, *Spîla Đurânovića*, *Spîla Ivâna Pêtkoa*, *Spîla Marijõtina*, *Spîla Râdaljeva*, *Spîla Žmîrića*, *Strâne Mîlđića*, *Tòskina vōda*, *Ulića tòčak*, *Vîckova vōda*, *Vōda Bâbića*, *Vōda Marino^(l)ća*, *Vōda Râda Mârova*, *Vōda Tòskina*, *Vreteničića tòčak*, *Žlabîć Vîcko^(l)ća*.

U ovoj su se skupini toponimi odrazili apelativi *voda* (7 toponima), *brijeg* i *spila* (6), *potok* (5), *krš* (4), *rupa* (3), *strana* i *točak* (2) te *glava* i *žlabić* (1).

3.5.1.2. Toponimi od antroponima i gospodarskih naziva: *Dôci Čubrânoa*, *Dôci Dûme(zi)ća*, *Dôci Kâdića*, *Dòlac Dûnče^(l)ća*, *Gûno Dûnče^(l)ća*, *Gûno Marîno^(l)ća*, *Gûno Nîka Bôžoa*, *Gûno Pâvlovića*, *Jânko^(l)ća dôci*, *Lâzi Braïmovi*, *Mârkove mēde*, *Môst Mîla Đûroa*, *Môst Mîlđića*, *Njîva Šâltina*, *Obôr Ivânov* (< obor ‘prostor ispred konobe ili pojate ograđen za stoku’ [Vukotić 2022: 71]+ *Ivan*), *Taçēnoe njîve*.

U ovoj su se skupini toponimi odrazili apelativi *dolac* (5 toponima), *guno* (4), *most* i *njiva* (2) te *glava*, *međa* i *obor* (1).

3.5.1.3. Toponim od antroponima i naziva biljne zajednice: *Dûb Đûrov*, *Mûrva Stojânova* (< *murva* ‘dud, Morus’).

³⁸⁴ Na tome se mjestu navodno nalazio benediktinski samostan. Navodno je tijekom obnove samostana Jelena Anžujaska dobivala poruke da je u opasnosti, na što je odgovarala rečenicom: „Rim je jak.“ Po pučkoj je predaji ime predjela prozvano po toj rečenici. Topoformant *rim-* u međuriječju Bojane i Neretve počesto označuje predjele uza katoličke crkve (usp. toponim *Rimice* u Ravnome u Popovu; Vidović 2010: 327). Boškovićevo dovođenje u vezu toga predjela s kultom svetoga Vasilija Ostroškoga nije moguće zbog toga što je crkva srednjovjekovna, a spomenuti je svetac Srpske pravoslavne Crkve živio u XVII. stoljeću (1610. – 1671.).

3.5.1.4. Toponimi od antroponima i naziva kulturnopovijesnoga postanja: *Frânov křst*.

3.5.1.5. Toponimi od prijedloga i antroponima: *Na Bëgoe, Pod Frânića, Vr Mîloa*.

3.5.2. Jednorječni toponimi antroponimskoga postanja

3.5.2.1. Toponimi tvoreni od posvojnoga pridjeva: *Adîbegovo, Ālica, Băbičino, Bâlovo, Bânoa, Bazarinova* (H), *Borîševo, Dâbino, Dželestrîn, Fâkovo, Ilîino, Jôvovo, Krîlića, Markîćevo, Marûško* (H), *Mlîinarevo, Nîkića, Nik(o)lîćevo, Obělića, Orakôlovo, Osmânov*, *Pêrô(Ĺ)ća, Radăćino, Radăzino, Stjêpoća*.

3.5.2.2. Toponimi antroponimskoga postanja s toponimskim afiksima: *Bogić(Ĺ)na, Bôljevin*, *Derînac, Grândo(Ĺ)ca, Korăćica, Rădica, Sukundice*. Toponimi su iz ove skupine tvoreni sufikima *-ac, -ica* i *-ina*.

3.5.2.3. Antroponimi u funkciji toponima: *Antunîćevići, Băbići, Băša, Bëgoi, Bôždići, Brejăno(Ĺ)ći, Căre(Ĺ)ći, Četko(Ĺ)ći, Dëbeliçi, Dûme(zi)ći, Dôlezi, Đurô(Ĺ)ći, Ivânko(Ĺ)ći, Ivôvići, Lôpušići, Marûšići, Mîlđiçi, Pêkovići, Perâjko(Ĺ)ći, Pêriçi, Petřši, Seměno(Ĺ)ći, Vîcko(Ĺ)ći, Vreteniĉići, Vûčevići, Vûkotići*.

U mjesnoj su se toponimiji odrazila kršćanska imena *Čubro* (usp. *Čubrijan* ‘Ciprijan’), *Đero* (< *Đerasim* ‘Gerasim’), *Đoleza* (< *Đole* < *Đorđe*), *Đurin* (< *Đuro* < *Đurađ*), *Đuro* (< *Đurađ*), *Frano, Ilija, Jovo* (< *Jovan*), *Ivan, Mariota* (< *Mara* < *Marija*), *Marko, Maro* (< *Marin*), *Mušo* (< *Muhamed*), *Pero* i *Petrša* (< *Petar*) te *Vicko* (< *Vice* < *Viktor/Vincent*), narodna *Božo* (< *Bogdan/Božidar*), *Milo* (< *Miloslav/Miodrag*), *Momko* (< *Momo* < *Momir*), *Radaća* (< *Rado* < *Radomir/Radoslav/Radovan*), *Radalj* (< *Rado* < *Radomir/Radoslav/Radovan*), *Radaza* (< *Rado* < *Radomir/Radoslav/Radovan*), *Rado* (< *Radomir/Radoslav/Radovan*) i *Stojan* te muslimanska *Adibeg* (usp. *Avidbeg*), *Braim* ‘Ibrahim’, *Fako* (< *Fahrija/Fazlija*) i *Osman*. Toponim *Dželestrîn*³⁸⁵ Silvo Torkar (2012: 698) povezuje s narodnim imenom *Želystryj* (usp. toponim *Želestrn* u Vrbniku i ojkonom *Selestrin* u Sloveniji).

U mjesnoj su se toponimiji odrazila sljedeća prezimena živućih i izumrlih zubačkih rodova: *Antunîćević* (< *Antunić* < *Antun*), *Babić* (< *baba*), *Bazarin*³⁸⁶, *Božović* (< *Božo* < *Bogdan/Božidar*), *Bre(l)jănoviĉ* (usp. *breljati* ‘musti tako da mlijeko brizga u jakim mlazovima’; RSKNJ 2: 147),

³⁸⁵ Zaselak se *Celestrina* spominje u Budvanskome statutu (Marković 2023: 554).

³⁸⁶ Supruga Nikole Bazarina spominje se u drugoj polovici XVI. stoljeća (Marković 2023: 688).

Ćetković (< Ćetko ‘Cvjetko’), Dumezić (< Dumeza³⁸⁷ < Dumo < Dujam), Đurović (< Đuro < Đurađ), Ivoić (< Ivo < Ivan), Marinović (< Marin), Milović (< Milo < Miloslav/Miodrag), Peković³⁸⁸ (< Peko < Petar), Šaltić (< šalta < šaltur ‘krojač’), Vicković (< Vicko < Vice < Viktor/Vincent), Vreteničić (< vreteno), Vučević (< Vuk) i Vukotić (< Vukota < Vuk) i Žmirić (< žmire ‘čvarci’). Ujedno su okamenjena i prezimena iz okolnih krajeva. Potvrđena su tako spičanska prezimena Carević (< car), Franović (< Frano), Marković (< Marko), Pavlović (< Pavao), Pekić (< Peko < Petar), Perajković (< Perajko < Pero < Petar) te Perić i Perović (< Pero < Petar) te šestanska Bajlović (< bajlo ‘mletački poslanik’ < mlet. *bailo/baylo*), Dabović (< Dabo < Dabiživ), Janković (< Janko < Jan ‘Ivan’), Kadić (< kadija ‘sudac’ < tur. *kadı*) i Niković (< Niko < Nikola). Toponimi Borševo i Maruško^a upućuju na imena patricijskih rodova Boriši i Maruško koji su nastanjivali su Bar te koji su imali posjede u Zupcima. Iz Crmnice potječu nositelji prezimena Boljević (< Boljo < Boljeslav), Đuranović (< Đuran < Đuro < Đurađ), Lalić (< Lalo < Lazar) i Mitrović (< Mitar ‘Dimitrije’), vjerojatno iz Mrkojevića Ulić (< Ule ‘Vule’ < Vuk), iz Paštrovića Kalić (< kale ‘lijep’), Stjepović (< Stjepo < Stjepan), a iz Ulcinja Raković (< Rako < rak/Radoslav). Iz toponimije se razabiru i prezimena Alić (< Alija), Bogićević (Bogić < Bogo < Bogdan), Debelić³⁸⁹ (< debeo), Dunčević (< Dunko < Dominik), Grando (< tal. *grande* ‘velik’), Korać (< korać ‘čekić kojim se potkivaju konji’), Ivanković (< Ivanko < Ivan), Krilić (< Krile < Kristofor), Lopušić (< lopuh ‘vrsta zeljaste biljke, *Petasites albus*’), Taćenović i Toskić (< Toska < Todosija ‘Teodosija’; Grković 1977: 315), čiji su nositelji mogli nastanjivati Zupce ili u njima imati posjede.

3.6. Toponimi etničkoga, ktetičkoga ili etnonimskoga postanja: Šestān-brijēg.

³⁸⁷ Dometak je -eza osobito često potvrđen na području slavensko-albanskoga doticaja. U Šestanima je tako 1485. potvrđeno osobno ime Nikeza (< Niko < Nikola), a u Mrkojevićima Buleza (< Bule < Budimir/Budislav), Iveza (< Ivo < Ivan), Lekeza (< Leka ‘Aleksandar’), Maleza i Virageza (opširnije u Vukčević 2001.).

³⁸⁸ Marin Peković spominje se na barskome području 1637. (Marković 2023: 662)

³⁸⁹ Vjerojatno je riječ o liku prezimena Debelja.

3.7. Toponimi nejasna postanja ili motivacije: *Antanòs*³⁹⁰, *Běškoj'ca*³⁹¹, *Bortàča*³⁹², *Kàlerova*, *Làvo'ca*³⁹³, *Měltin*³⁹⁴, *Nezgrèk*³⁹⁵, *Pětilje*, *Pinesèk*.

4. Jezično raslojavanje toponima

U mjesnoj se toponimiji nahode prežitci različitih jezičnih sustava. U njoj su se odrazili apelativi dalmatoromanskoga postanja *murva*, *ploča*, *polača*, *spila* i *žuka*, koji su vrlo često potvrđeni na istočnojadranskome području, te apelativi *batala*, *mrčela*, *plana* i *plat* svojstveni području između Rijeke dubrovačke i Bojane. Dalmatoromanskoga su postanja oronimi *Suta* i *Sutorman* (sveti Roman) tvoreni od dalmatoromanskoga formanta *sut-* 'svet' (Šimunović 2005: 126). Iz mlađih se romanskih apelativa izvode toponimi koji se odnose na građevinske (*Skala* i *Taraca*) i poljoprivredne nazive (*Džardinčino*) te toponimijske metafore (*Bigaća*), a gradnja se željezničke pruge odrazila u toponimima *Galarija* i *Kalkavija*, također adstratnoga romanskog postanja. Turski je jezični sloj³⁹⁶ najzastupljeniji unutar skupine toponima antroponimskoga postanja (npr. *Avdibegovo*, *Fakovo* i *Lazi Braimovi*) te među toponimima koji se odnose na nazive građevinskih i obrambenih zdanja (*Čardak*, *Kula* i *Meteriz*), a rjeđe je zastupljen i u kategoriji toponimijskih metafora (*Kazan*). Iz temeljnoga se hrvatskog sloja izdvajaju vrlo raznoliki odrazi hidronimijskih naziva.

5. Zaključak

U ovome se radu iznosi bogata toponomastička građa sela Zupci nedaleko od Bara u Crnoj Gori. Selo se *Züpci* u povijesnim vrelima prvi put spominje 1443. iako arheološki nalazi upućuju na to da je naselje znatno starije. Ojkonim je metaforičkoga postanja te upućuje na zemljopisni položaj Zubaca između gorskih visova barskoga gorja. Zubačka se toponimija ističe vrlo bogatim odrazima hidronimijskih naziva, poglavito nazivima vrelišta

³⁹⁰ *Antanos* je drugo ime za *Gornju goru*.

³⁹¹ Ojkonim *Beška* potvrđen je u istočnome Srijemu, a nesonim na Skadarskome jezeru. Petar Skok (ERHSJ I: 142) dovodi ga u vezu s ojkonimom Baška na temelju izgovora poluglasa u Vrbniku.

³⁹² Moгуće je da je predio motiviran glagolom *bortati* 'biti u fazi oporavka'.

³⁹³ Na predjelu se nalazi pretpovijesna gomila. Možda je riječ o toponimu srodnomu toponimu *Lav* u Pučišćima na otoku Braču koji Petar Šimunović (2004: 209) povezuje s romanskim *lau* 'strmina'.

³⁹⁴ Možda se toponim može izvesti iz apelativa *melta* 'žbuka'.

³⁹⁵ Savo Marković (2023: 683, 699) navodi latinski lik *nepogrecum*, koji se spominje 1390., za zubačku sortu bijeloga grožđa koja se danas naziva nepogreb te drži da je toponim Nezgrek motiviran nazivom te vrste grožđa.

³⁹⁶ Turski je sloj znatno zastupljeniji u mjesnome leksiku.

(uz odraze apelativa *kolovrat*, *studenac*, *točak* i *voda*, kojim se imenuju vrela u Zupcima, u mjesnome su govoru potvrđeni temeljni apelativ *vrelo* te apelativi *ključ*, *vir* i, u novije vrijeme, *izvor*). U mjesnoj su se toponimiji uz temeljni hrvatski sloj odrazili supstratni (dalmatoromanski je sloj najzastupljeniji među toponimima biljnoga postanja) i adstratni romanski sloj, a iako se u mjesnoj toponimiji nahode i odrazi turskoga jezičnog sloja, oni su znatno manje zastupljeni nego u zubačkome leksiku. Iz skupine se toponima antroponimskoga postanja izdvajaju toponimi koji upućuju na vlasteoske i izumrle rodove (npr. *Boriši*, *Brejanović*, *Marušić* i *Žmirić*).

Literatura

- Arj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. 1880. – 1976. Zagreb: JAZU.
- BER III = Georgiev, Vladimir Ivanov (ur.). 1979. *B'lgarski etimologičen rečnik, I – КРЕПЯ*, sv. II. Sofija: Izdavatelstvo na B'lgarskata akademija na naukite.
- Bošković, Đurđe. 1962. *Stari Bar*. Beograd: Savezni institut za zaštitu spomenika kulture.
- Botica, Ivan; Doblanović, Danijela, Marta Jašo. 2016. *Kvadrina ili ligištarski Bratovištine sv. Antuna Opata iz Zabrešća u Dolini*. Pazin: Državni arhiv u Pazinu.
- Brajković, Tomo. 1892.–1893. *Peraški dijalekat*. Zagreb: Dionička tiskara.
- Broz, Ivan. 1893. Zamjena poluglasnima u govoru barskome. *Nastavni vjesnik*, 1, Zagreb, 64–68.
- Brozović Rončević, Dunja. 1997. Hidronimi s motivom vrelišta na povijesnom hrvatskom jezičnom području. *Folia onomastica Croatica*, 6, Zagreb, 1–40.
- Brozović Rončević, Dunja. 1999. Nazivi blatišta i njihovi toponimijski odrazi u hrvatskome jeziku. *Folia onomastica Croatica*, 8, Zagreb, 1–40.
- Čirgić, Adnan. 2011. *Crnogorski jezik u prošlosti i sadašnjosti*. Podgorica: Institut za crnogorski jezik i književnost – Matica crnogorska.
- Čoralić, Lovorka. 2006. *Barani u Mlecima: povijest jedne hrvatske iseljeničke zajednice*. Zagreb: Hrvatsko građansko društvo Kotor, podružnica Bar – Dom i svijet.
- ERHSJ = Skok, Petar. 1971. – 1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, I – IV. Zagreb: JAZU.
- Foretić, Vinko. 1956. Iz arhiva obitelji Vicković u Zupcima kod Bara uz objašnjenja o Hrvat-baši. *Anal. Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku*, 4–5, Dubrovnik, 651–658.
- Frančić, Anđela; Mihaljević, Milica. 1997 – 1998. Antonimija u hrvatskoj toponimiji. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 23–24, Zagreb, 77–102.

- Hladký, Tomo. 2004. *Hidronymyá povodia Nitry*. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity.
- Jančák, Pavel; Petr, Jan. 1986. Nářeční názvy pro ‚rampouch‘ v Evropském jazykovém atlase (Nad naší první mapou v souboru ALE). *Slovo a slovesnost*, 47/4, Prag, 264–283. (pristupljeno 22. siječnja 2024., <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=3125>)
- JE = Vinja, Vojmir. 1998. – 2004. *Jadranske etimologije: Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*, I – III. Zagreb: HAZU – Školska knjiga.
- Jovović, Ivan. 2011. Naznake o slovenskome jeziku i pismu među barskim katolicima do Bečkog dogovora. *Lingua Montenegrina*, 7, Podgorica, 313–322.
- Krivokapić, Miloš; Perošević, Nenad. 2016. Čuvanje i/ili gubljenje etnolingvističkog identiteta istarskih Crnogoraca, *Acta Histriae* 24/3, Kopar, 463–490.
- Ligorio, Orsat. 2014. *Problem leksičke stratifikacije u adrijatistici*. Doktorski rad. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Lisac, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija I., Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Ljubić, Šime. 1889. *Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i Mletačke Republike*, IX. Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, 21. Zagreb: JAZU.
- Mandić, Dominik. 1972. *Crvena Hrvatska u svjetlu povijesnih izvora*. Rim: Ziral.
- Marković, Savo. 2006. *Studia Antibarensia*. Perast: Gospa od Škrpjela.
- Marković, Savo. 2009. U kriptosti suetoga posluxa: povijest barske patricijske familije Samuelli. *Povijesni prilozi*, 37, Zagreb, 191–215.
- Marković, Savo. 2010. Sozina do početka 18. vijeka. *Matica*, 43/11, Podgorica, 211–246.
- Marković, Savo. 2014. *Stanovništvo srednjovjekovnog Bara*. Perast: Gospa od Škrpjela.
- Marković, Savo. 2023. *Nobilitet Bara u 100 biografskih zapisa: srednjovjekovno i ranonovovjekovno plemstvo Bara*. Perast: Gospa od Škrpjela.
- Matasović, Ranko; Ivšić Majić, Dubravka; Pronk, Tijmen. 2021. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika. 2. svezak. O – Ž*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Mihajlović, Velimir. 1970. Prilog rečniku srpskohrvatskih geografskih termina. *Prilozi proučavanju jezika*, 6, Novi Sad, 153–181.

- Okuka, Miloš. 2008. *Srpski dijalekti*. Zagreb: Srpsko kulturno društvo „Prosvjeta“.
- RSKNJ = *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog govora*, I – XIX. 1959. – 2014. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik.
- Podaci na nivou naselja: Stanovništvo prema vjeroispovijesti po naseljima (Tabela N3)*. 2011. Uprava za statistiku Crne Gore. <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=536&pageid=148> (pristupljeno 15. siječnja 2024.).
- Skračić, Vladimir; Jurić, Ante. 2004. Krški leksik zadarske regije. *Geoadria*, 9/2, Zadar, 159–72.
- Skračić, Vladimir. 2011. Bentonimi – toponimi morskoga dna. *Folia onomastica Croatica*, 29, Zagreb, 203–220.
- Stojović, Borislav. 2011. Toponimi u barskoj opštini. *Matica*, 45/12, Podgorica, 105–120.
- Šekularac, Božidar; Pavlović, Cvetko. 2012. *Toponimija Opštine Bar*. Podgorica: DANU.
- Šimunović, Petar. 2004. *Bračka toponimija*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Šimunović, Petar. 2005. *Toponimija hrvatskoga jadranskog prostora*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Škaljić, Abdulah. 1966. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.
- Torkar, Silvo. 2012. Razpoznavanje slovenskih zemljopisnih imen. *Slavistična revija*, 60/4, Ljubljana 693–708.
- Vidović, Domagoj. 2010. Pregled toponimije jugozapadnoga dijela Popova. *Folia onomastica Croatica*, 19, Zagreb, 283–340.
- Vidović, Domagoj. 2019. Pogled u toponimiju Kotorskoga zaljeva. *Studia lexicographica*, 13/24, Zagreb, 97–122.
- Vidović, Domagoj; Bilafer, Branimir. 2023. Pogled u toponimiju Risanskoga zaljeva. *Folia onomastica Croatica*, 32, Zagreb, 115–135.
- Vidović, Domagoj; Vukotić, Ilija. 2022. Leksik govora sela Zupci. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 26, Zagreb, 179–195.
- Vidović, Domagoj; Vukotić, Ilija. 2023. *Iz jezične i imenoslovne baštine sela Zupci kod Bara. Domaća rič*, 15. Ur. Paštar, Ivan. Zadar: Ogranak Matice hrvatske u Zadru, 89–100.
- Vujičić, Dragutin. 1969. Topografski apelativi Zubaca u Hercegovini. *Onomastica Jugoslavica*, 1, Ljubljana, 89–104.
- Vujović, Luka. 1969. Mrkovićki dijalekt. *Srpski dijalektološki zbornik*, 19, Beograd, 73–398.

Vukčević, Božidar. 2001. Šestani, Krajina i Mrkojevići 1485. godine. <http://www.montenet.org/2001/sestani.html> (pristupljeno 10. studenoga 2023.).

Vukotić, Ilija. 2022. *Zubački zbor*. Zupci: Zupci Times.

AN OVERVIEW OF THE TOPONIMY OF ZUPCI NEAR BAR

Summary

In the paper, the toponyms of the village Zupci near Bar in Montenegro are analysed. In the first part of the paper, the geographic position of Zupci is described and the historical and dialectological data are given. In the main part of the paper, the motivation of around 350 toponyms from which the rich reflections of hidronymic terms stand out is given. In the last part of the paper different language layers present in the toponymy of Zupci are elaborated, from substrate Dalmatoroman (most prominent in the group of toponyms connected with plant names to adstrate Romanian (within which the railroad terminology is also present) and Turkish (which is less represented in toponymy than in the lexicon).

Ključne riječi: Zupci, toponimija, jezični slojevi

Keywords: Zupci, toponymy, language layers

FOLIA ONOMASTICA CROATICA 32 (2023)

DOI <https://dx.doi.org/10.21857/yrvgqtwne9>

UDK 81'373.21(497.16Risan)

Izvorni znanstveni rad

Rukopis primljen 14. II. 2023.

Prihvaćen za tisak 26. VI. 2023.

DOMAGOJ VIDOVIĆ

Institut za hrvatski jezik Ulica Republike Austrije 16, HR-10000

Zagreb

dvidovic@ihjj.hr

BRANIMIR BILAFER

Ulica Hrvoja Macanovića 59, HR-10000 Zagreb

branimir.bilafer@gmail.com

POGLED U TOPONIMIJU RISANSKOGA ZALJEVA

U ovome se radu obrađuje xxx toponima u Risanskome zaljevu u naseljima Risan, Kostanjica, Lipci, Morinj i Strp. U uvodnim se dijelovima rada iznose temeljni povijesni i mjestopisni podatci, a zatim se iznose neke značajke (osobito naglasne) strpačkoga govora, jednoga od mjesnih govora u Risanskome zaljevu. U središnjemu se dijelu rada toponimi razvrstavaju motivacijski i po jezičnome postanju. Toponimi antroponimskoga postanja i kulturno-povijesno uvjetovani toponimi počesto su odrazom burne povijesti sjeverozapadnoga dijela Boke kotorske. Kad je riječ o jezičnome postanju toponima, uz očekivane su prežitke dalmatoromanskoga supstrata u ojkonimiji (*Risan* i *Strp*) u mjesnoj su se toponimiji odrazili i apelativi turskoga postanja kao ostatci dvostoljetne osmanlijske vladavine Risnom, središtem obrađenoga područja.

1. Uvod

U ovome se radu obrađuje toponimi Risanskoga zaljeva u sjevernome dijelu Boke kotorske. Riječ je o području koje obuhvaća

Risan, negdašnje biskupsko i upravno sjedište te središte obrađenoga područja, s naseljima Kostanjica, Lipci, Morinj i Strp.

Grad se Risan prvi put u povijesnim vrelima spominje u IV. stoljeću prije Krista. Nastanjivalo ga je ilirsko pleme Rizunta, a bio je prijestolnicom ilirske kraljice Teute nakon njezina poraza u ratu s Rimljanima (229. pr. Kr.). Nakon pada pod rimsku vlast Risan je dobio status rimske kolonije pod imenom Iulium Risinium te je bio biskupskim sjedištem od 590. do 1540. U X. stoljeću spominje se kao naselje u Tribuniji (Butorac 1998: 20). Od druge polovice XI. stoljeća do 1376. u Risnu su se smjenjivali dukljanski, bizantski i srpski vladari. Kratkotrajno su zatim Risnom vladali Balšići (1376. – 1377.), Kotromanići (1377. – 1451.), Dubrovčani (1451.) i Kosače (1451. – 1482.). Osmanlije su grad zauzeli 1482. i uz kraće prekide, tijekom kojih je Risan bio pod Mlečanima, njime vladali do 1687. Od 1687. Risan konačno dolazi pod mletačku vlast³⁹⁷ pod kojom ostaje do ukinuća Mletačke Republike 1797. Prva austrijska uprava nad Bokom kotorskom potrajala je od 1797. do 1906., nakon čega je uslijedilo kratkotrajno razdoblje ruske (1806.) pa francuske uprave (1807. – 1813.). Drugo je razdoblje austrijske uprave potrajalo 1813. – 1918. Nakon toga je Risan ušao u sastav Države Slovenaca, Hrvata i Srba te je iste godine (1918.) pripojen Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Uz manje prekide pod talijanskom i njemačkom okupacijom Risan je ostao u sastavu Jugoslavije do njezina raspada 1992. te je bio u sastavu zajedničke srpsko-crnogorske države do crnogorskoga osamostaljenja 2006.

U Risanskome zaljevu nalaze se i tri naselja, Lipci i Strp u potpunosti te jugoistočni dio Kostanjice, koji su dijelom peraške komune i Mletačke Republike ostali i tijekom osmanlijske vladavine nad Risnom, a nakon oslobođenja od Osmanlija u sastav je peraške općine uključen i ostatak Kostanjice.

Osmanlijska su osvajanja, nakon kojih se u sjeverozapadni dio Boke kotorske naselio velik broj pravoslavaca iz okolice Trebinja i Krivošija, uvelike utjecala na vjerski sastav mjesnoga stanovništva. Tako se katolička većina sve do Drugoga svjetskog rata zadržala u

³⁹⁷ Jugoistočni je dio Boke kotorske uz nekoliko enklava na sjeverozapadu ostao pod mletačkom vlašću 1420. – 1797.

Lipcima i Strpu (u Strpu do danas), naseljima koja su ostala pod mletačkom vlašću, a znatan je udio katolika donedavna bio i u Kostanjici³⁹⁸. S druge je strane Risan, staro katoličko biskupsko središte, po podatcima Pavla Butorca (1998: 117) bio katolički do XVII. st., a već je početkom XVIII. stoljeća ondje „potisnut jači utjecaj katolika na javni život“.

Dio je mjesne toponomastičke građe 1972. iznesen u radu Jelisavete Subotić *Prilog proučavanju mikrotoponimije Risna*, a manji dio i u studiji *Kostanjica, prirodno i kulturno nasljeđe*. Ostatak je građe prikupljen terenskim istraživanjem tijekom 2022.

2. Naselja u Risanskome zaljevu

2.1. Risan

Po Risnu se od antike do mletačke prevlasti cjelokupna Boka kotorska nazivala Risanskim zaljevom. Grad se prvi put spominje u IV. stoljeću prije Krista. Nastanjivalo ga je ilirsko pleme Rizunta, a bio je prijestolnicom ilirske kraljice Teute nakon njezina poraza u ratu s Rimljanima (229. pr. Kr.). Nakon pada pod rimsku vlast Risan je dobio status rimske kolonije pod imenom Iulium Risinium te je tad brojio oko 10 000 stanovnika (Luković 1951: 90). Iz II. stoljeća potječu ostatci rimske palače urešene slikama i mozaicima. Risan je bio sjedištem biskupije od 590. do 1540., a u gradu se nalazio benediktinski samostan Svete Marije (Tomasović 2016: 49). U X. stoljeću spominje se kao naselje u Tribuniji (Butorac 1998: 20). U

³⁹⁸ Katolici su bili izrazitom većinom u službenome naselju Strp-Lipci (1910. činili su 80,43 % stanovništva), a izdvajanjem naselja Lipci katolici su ostali većinom u Strpu do danas. U Kostanjici su katolici bili blagom većinom do 1910. (godine 1910. činili su 48,17 % stanovništva; Crkvenčić i Scahaller 2006: 67) te znatnom manjinom od više od 40 % do Drugoga svjetskog rata. U Risnu je 1910. bilo 9,13 %, a u Morinju 1,93 % katolika. Stotinjak godina poslije (2011.) u Strpu je među 50 stanovnika živio 31 (62,00 %) katolik i 12 (24,00 %) Hrvata, u Lipcima među 24 stanovnika nije bilo Hrvata, a živjela su 2 (8,33 %) katolika, u Kostanjici je među 127 stanovnika živjelo 19 (14,96 %) katolika i 8 (6,30) Hrvata, u Risnu je od 2034 stanovnika bilo 78 (3,83 %) katolika i 31 (1,52 %) Hrvat, a u Morinju je među 224 stanovnika bilo 12 (5,36 %) katolika i 8 (3,57 %) Hrvata (usp. <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=536&pageid=148> i <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=536&pageid=148>; pristupljeno 15. siječnja 2023.) O uzrocima nerazmjera u broju Hrvata i katolika, poglavito nakon 1971., vidjeti opširnije u Mrduljaš 2021.

kasnome je srednjem vijeku i početkom novovjekovlja bio središtem trgovine solju, poslije i stokom. Nakon osmanlijskih osvajanja u gradu su većinski katolici postali izrazitom manjinom te je 1627. u Risnu živjelo oko 570 muslimana, 150 pravoslavaca i 80 katolika. Tijekom osmanlijske vladavine u Risnu su se nalazile četiri džamije. Pravoslavna crkva svetoga Petra i Pavla izgrađena je na temeljima jedne od njih i obnovljena 1796., a nekoć je bila zajednička pravoslavna i katolička (Luković 1951: 16). U Risnu se ujedno nalaze pravoslavne crkve svetoga Luke iz XV. stoljeća u Smokovcu, svetoga Jovana iz XVIII. stoljeća i svetoga Dimitrija posvećena 1907. te pravoslavni manastir Banja, koji potječe s početka XVIII. stoljeća. Katolička crkva svetoga Mihovila, koja se u povijesnim vrelima spominje 1796., srušena je tijekom Drugoga svjetskog rata i nije obnovljena.

U literaturi se navode različiti grčki (*Rísínon*) i latinski ojkonomski likovi (*Rhizinium*, *Resinum*) za Risan. Petar Šimunović (2013: 177) slavenski lik **Risъnъ* (iz kojega je nastao hrvatski Risan) izvodi iz **Risīnu*. Dijelovi su Risna: *Brda* (< *brdo*), *Bùjevina* (< *Bujevina* 'posjed Bujovića'), *Čukovina* (< *Čukovina* 'posjed Čukovića'), *Derájiči* (< *Derajić*), *Drăgojev Dô* (< *Dragoje* + *do* 'udubina u kršu'), *Džámija* (< *džamija* 'muslimanska bogomolja' < tur. *cami*), *Grăbovac* (< *grab*), *Grūdina* (< *gruda* 'okruglast kamen'), *Kăturiči* (< *Katurić*), *Kôščela* (usp. *kostela* 'Cellis australis'), *Kováčevina* (< *Kovač*), *Lòpatice* (< *lopatica*), *Ljûljevine* (usp. *lulj* 'vrsta korova'), *Mâlā* (< *mala* 'mahala, gradska četvrt, zaselak' < tur. *mahalle*), *Pjěščina* (< *pješčina* 'uv. od pijesak'), *Răškoviči* (< *Rašković*), *Rupavac* (< *rupa*), *Smôkovac* (< *smokva*³⁹⁹), *Stijěpoviči* (< *Stijepović*), *Vīganj* (< *viganj* 'mijeh kojim se potpiruje kovačka vatra') i *Vītoglāv* (< *vit* + *glava*).

etnici: *Rišljanin*, *Rišnjanin*; *Rišnjānka*, *Rišnjānka*

ktetici: *rišljanskī*, *rišnjanskī*

2.2. Kòstanjica

³⁹⁹ Iako se toponimi motivirani apelativom *smokva* najčešće odnose na predio zasađen istoimenim voćem, dio ih je moguće povezati sa slavenskom osnovom *smokъ* 'zloduh, zmaj', poglavito one koji se odnose na zbirašta vode i predjele uz njih (usp. Šimunović 2004: 196).

Kostanjica je smještena osam kilometara južno od Risna. Spominje se u dokumentu iz 1440. Tad je Novak Dobriković Opatiji svetoga Jurja prepustio vinograd u tome naselju (Butorac 1998: 34). Posjedi se katoličkoga svetišta Gospe od Škrpjela u XVII. stoljeću spominju na predjelu Oštrikam, a na njih upućuje i toponim Gospino u istočnome dijelu naselja (Lalošević i dr. 2009: 8). U selu se nalaze katolička crkva svetoga Ivana Krstitelja iz 1834. i pravoslavna Svete Gospe iz 1925. (Lalošević i dr. 2009: 32, 33). Katolička župa u Kostanjici uspostavljena je 1859.

Kòstanjica (< *kostanj* 'kesten') je dobila ime po kestenovim šumama. Od kestena su se izrađivali dijelovi međukatnih konstrukcija, okviri vrata i prozora te ostala stolarija (Lalošević i dr. 2009: 14).

etnici: *Kòstanjičanin*; *Kòstanjičānka*

ktetik: *kòstanjičkī*

2.3. Lìpci

Lipci su smješteni devet kilometara jugozapadno od Risna. U Lipcima je na predjelu Stijene pronađen crtež jelena iz brončanoga doba (opširnije u Bošković 1968). Naselje se spominje u nekoliko dokumenata iz XV. stoljeća (od 1431.) kao dio područja Opatije svetoga Jurja na otočiću Sveti Juraj pred Perastom (Butorac 1998: 31). U Lipcima se nalazi katolička crkva svetoga Ivana.

Naselje je prozvano po lipama koje u Boki kotorskoj najčešće rastu uz vodotoke.

2.4. Mòrinj

Morinj je smješten osam kilometara jugozapadno od Risna. U dokumentu od 7. travnja 1336. spominju se Miloje Radinović iz Morinja (*Milloye Radinouich de Morigne*) i njegova kći Jagoda, sluškinja u kući Jakanja (Mayer 1981: 409). Naselje se 1407. spominje u zaključku kotorskoga Maloga vijeća u kojemu stoji da treba utamničiti i prisiliti na povrat zemlje Opatiji svetoga Jurja svakoga Morinjana koji se nađe u Kotoru, a zadržao je opatijska zemljišta (Butorac 1998: 31). Nakon oslobođenja Morinja od Osmanlija turski su mlinovi u mjestu dodijeljeni Peraštanima Ivi Buroviću i Niki Vučićeviću (Butorac 1991: 196), a u XIX. stoljeću bilo ih je čak 19 (Petrović 1974: 48). Po nepotkrijepljenim podacima

crkva je svetoga Ivana na predjelu Svrčak izgrađena u XIV. stoljeću te se u njoj nekoć obavljao katolički i pravoslavni obred. Danas je to pravoslavna crkva posvećena svetomu Jovanu Bogoslovu (DUP Morinj: 24). U Morinju se osim pravoslavnih crkava svetoga Save u Donjem Morinju (izgrađena 1873.) i svetoga Tome u Gornjem Morinju (obnovljena je 1826.) nalazi još katolička crkva svetoga Tripuna iz XV. stoljeća (neki dijelovi crkve potječu iz druge polovice XIII. ili XIV. stoljeća), na kojoj su urezani najstariji prikazi jedrenjaka u Boki kotorskoj (Luković 1951: 89). U toj se crkvi blagdan svetoga Tripuna slavio 10. studenoga, po rimskome martirologiju.

Po predaji se naselje nekoć nazivalo *Dòbrō Sèlo* ili *Dragománović*, a današnje je ime dobilo zbog velikoga pomora izazvanoga epidemijom kuge.⁴⁰⁰ Stariji je ojkonimski lik *Mòrinje*. Miomir Abović izvodi toponim iz apelativa *Marin*⁴⁰¹, a Niko Luković (1951: 89) drži da je naselje prozvano po crkvi Svete Marije. S obzirom na česte odraze Bogorodičina kulta u jadranskoj toponimiji formalno jezično srodne liku Morinj⁴⁰² te spomen benediktinske opatije Svete Marije u obližnjemu Risnu, Lukovićevo se mišljenje čini vjerojatnijim.

Etnici: *Mòrinjanin*; *Mòrinjānka*

Ktetik: *mòrinjski*

2.5. Střp

Naselje se nalazi oko 4 kilometra jugozapadno od Risna. Prvi put se spominje 27. veljače 1336. (Mayer 1981: 396) U dokumentu se povezanom s posjedima crkve svetoga Petra, Andrije i Šimuna na

⁴⁰⁰ Po predaji su Morinjani nakon epidemije kuge tražili pomoć od gatare, no tomu se usprotivio mjesni svećenik koji je ikonu Presvete Bogorodice iz mjesne crkve svetoga Ivana odnio na vrelo Svrčak i posvetio vodu iz toga vrela, nakon čega je epidemija kuge zaustavljena, a Bogorodici u spomen Morinjani iznose njezinu ikonu svakoga 15. srpnja (opširnije u Milinović 1974).

⁴⁰¹ Usp. <https://bokanews.me/porijeklo-i-smisao-toponima-morinj/> (pristupljeno 29. studenoga 2022.).

⁴⁰² Usp. toponim *Sutomore* u Spiču i *Sutorina* (< **Sutomorina*) u Boki kotorskoj te druge srodne toponime povezane s Bogorodičinim kultom (Šimunović 1996: 45). Ujedno valja spomenuti i toponim *Gospino* u susjednoj Kostanjici.

podanku *Crepis*⁴⁰³ u Kotoru spominju Strpljani Brajša Obradov i njegova žena Mare (*Braysce Obradi et sue uxori Mare de Sterp*). Strp se ujedno spominje u nekoliko dokumenata iz XV. stoljeća (od 1431.) kao dio područja Opatije svetoga Jurja na otočiću Sveti Juraj pred Perastom. U dokumentu iz 1437. stoji da su Strpljani (uz stanovnike Perasta, Đurića i Većebrda) stražarili na barkama po Kotorskome zaljevu te plaćali dažbinu i u doba kotorske samouprave i u doba mletačke vladavine (Butorac 1998: 31, 32). Među njima se spominju (Stjepčević 2003: 336) Vlatko Bogojević (*Vlaticus Bogoevich*), Dapko Grubojević (*Dapicus Gruboevich*) i Ostoja Milinović (*Ostoia Milinovich*). Osim u matičnim knjigama prve su strpačke obitelji kao što je Nenada (iz bratstva Studeni) i Ćeman (iz bratstva Mioković) spominju među peraškim bratstvima (Butorac 1998: 115, 116). U naselju se nalazi katolička crkva svetoga Spasa stara tristotinjak godina.

Naselje je po predaji prozvano zato što je „strpano“ pod brdo. Orsat Ligorio (2013: 249) ojkonim drži dalmatoromanskim prežitkom te ga izvodi iz STĪRPE 'deblo, stabljika'.

Etnici: *Střpjanin; Střpjañka*

Ktetik: *střpačkī*

3. Strpački mjesni govor

U ovome se radu iznose neke, ponajprije naglasne značajke strpačkoga govora, kojim govore autohtoni Hrvati sjeverozapadnoga dijela Boke kotorske. Hrvatski, crnogorski i srpski govori u Risanskome zaljevu pripadaju istočnohercegovačkomu dijalektu štokavskoga narječja. Podatci su o tim govorima vrlo oskudni, a u temeljnoj hrvatskoj i srpskoj literaturi (npr. Ivić 1956, Lisac 2003, Okuka 2008) spominju se samo kao granični prema susjednim zetsko-južnosandžačkim govorima.

Strpački govor, slično govorima dubrovačkoga područja, ovisno o naglasku, ima dvosložnu (npr. *mijēh*) ili jednosložnu zamjenu *jata* (npr. *nijēsam*; usp. Lisac 2003: 99). Glas se *h* čuva u nominativu u imenica kao što je *krūh*, ali se mijenja s *v* u u kosim padežima (*krūva*), ispada u pridjevsko-zamjениčkoj sklonidbi u kojoj su

⁴⁰³ Usp. Stjepčević 2003: 67.

potvrđeni nastavci tvrdih osnova (npr. *òvijē, svìje, tìje*). U strpačkome se govoru provodi zamjena *lj > j* (*kjûč, ùje*), a druga se jotacija u skupovima *blj* (*grôbje, izgubjen*⁴⁰⁴), *mlj* (*snîmjeno, zêmja*), *plj* (*Strpjanin*) i *vlj* (*pònovjen*) ne provodi. Česti su primjeri treće jotacije (npr. *đèca, nèđeja, óđe, pròcerat, vùđe(t)*), provedbom koje je glasovni sustav obogaćen glasom *ś* (npr. *śèdi, śekira, śutridan*) i *ž* (npr. *kòži*). Glas *v* ispada u primjeru *čòek* (G *čòeka*). Česta je pojava kratke množine (npr. *bòri, kjúci, mlini*).

U strpačkome se mjesnom govoru iza silaznih naglasaka gubi zanaglasna dužina u imenica (*kâmenje, sêdmi, slûčaj, šâkanje, žâlos; ôbalom*), prezentu (npr. *fâli, îma, kâže, navijaju, nòse, pričamo, znâči*) i glagolskome pridjevu radnom (npr. *rêko*), u određenih pridjeva (npr. *drûgi, jâča, mâli*) te pri prebacivanju naglasaka (*nâ brod*).⁴⁰⁵ Rjeđe se mogu čuti i silazni naglasci (npr. *navijâč, ogrâđena, ostâli, ovâj*). U mjesnome se govoru nahode i primjeri kanovačkoga duljenja (npr. *dóšli*⁴⁰⁶, *prišli, sélo*), a na mjestu su slaboga poluglasa potvrđeni oblici tipa *prôbjen* i *pjân*. Iskonski je praindoeuropski naglasak očuvan u imenici *môre*⁴⁰⁷ (u drugim je govorima obično produljen u *môre* pod utjecajem latinskoga lika), a stariji je naglasni lik ušćuvan i u zamjenici *ôn*. U strpačkome se govoru, kao i u većini hrvatskih bokeljskih govora te općenito štokavskih govora u Crnoj Gori, čuvaju stariji naglasni likovi genitiva i akuzativa množine zamjenica *mi* i *vi nâs* i *vâs*⁴⁰⁸ (opširnije o tome u Kapović 2017: 327, 328) te oblik *vi*, nenaglašeni dativ

⁴⁰⁴ U mjesnome je govoru zabilježen i lik *dihjī* 'divlji' svojstven i ostatku Boke te dubrovačkome području, npr. Janjini (usp. Prišlić i Vidović 2021: 250).

⁴⁰⁵ U crnogorskim se i srpskim govorima u Risanskome zaljevu zanaglasna dužina znatno dosljednije čuva.

⁴⁰⁶ Osnovni je glagol kretanja u Strpu *òdit* kao u Lastvi (usp. Vulić 2011: 117).

⁴⁰⁷ Izgovor *môre* ušćuvan je na širem dubrovačkom području i u štokavskim govorima u samome Dubrovniku, u Dubrovačkome primorju, Konavlima, Zažablju, Slivnu i štokavskome dijelu Pelješca te Gornjoj Hercegovini, i u čakavskim govorima u zapadnome dijelu Pelješca, Korčuli i Lastovu. Tijekom novijih istraživanja potvrđen je i u Bristu u Makarskome primorju (Prišlić i Vidović 2021: 244).

⁴⁰⁸ Taj smo naglasak zabilježili i u Donjoj Lastvi kod Tivta. Ondje smo zabilježili i analoške naglaske *njīh* (*nâ njīh*) i *svīh*.

(*Pòpijèvke vi na pòštènje*) i akuzativ zamjenice *vy 'vi' (npr. *Vesèlio vi Bòg vèliki*).⁴⁰⁹

4. Motivacijska razredba toponima

U ovome se odlomku toponimi dijele po motivaciji. Uz toponim donosimo osnovni podatak, a u bilješkama pod osnovnim tekstom dodatna objašnjenja. Uz toponime navodimo i kratice područja na kojemu su zabilježeni: K = Kostanjica, L = Lipci, M = Morinj, R = Risan, S = Strp.

4.1. Toponimi motivirani geomorfološkim značajkama zemljopisnoga objekta

4.1.1. Zemljopisni nazivi u toponimiji (toponimijski apelativi i izvedenice)

4.1.1.1. Odrazi toponomijskih naziva: *Bànja* (< *banja*⁴¹⁰ 'plićina s toplom morskom vodom'; *balnea*⁴¹¹; R), *Bàrina* (< *bara*; R), *Bòljūn* (< *boljun* 'vrelo' < lat. *bullire*; L), *Brda* (R), *Brù(l)je*⁴¹² (usp. *vrulja* 'podmorsko vrelo'; R), *Dô* (< *do* 'udubina u kršu'; M), *Gàndalj* (usp. *gandaj*⁴¹³ 'zakutak'; K), *Grèbēn* (R), *Kùk* (< *kuk* 'kameni vrh u obliku stošca'; M, R), *Lúka* (L, S), *Pèčina*⁴¹⁴ (S), *Pò(l)je* (M), *Pônta*⁴¹⁵ (< *ponta* 'rt' < tal. *ponta*; S), *Potkàlūžje* (< *kaluža* 'blato, kalište'; S), *Rijēd* (usp. *red*⁴¹⁶ 'kamen-živac'; M), *Rtac* (< *rt*; R), *Spìla*⁴¹⁷ (usp. *spilja*; R), *Strūge* (< *struga* 'strmo korito potoka'; R), *Tòčilo* (< *točilo* 'korito brdskih potoka'; S).

⁴⁰⁹ Opširnije o tome u Kapović 2006: 54.

⁴¹⁰ Na Zlarinu se toponimi *Banj* i *Banja* odnose na ladanjski prostor, točnije kupališta (Skrakić i Šprljan 2016: 332).

⁴¹¹ Romanizam *banja* Ligorio svrstava među posuđenice koje su „u slavinu prispjele još na dunavskome limesu“ (Ligorio 2014: 21, 22).

⁴¹² Riječ je o podmorskome vrelo kod Risna. Za promjenu *vr* > *br* usp. **Vrela* > *Brela* (usp. ERHSJ III: 623). Na zemljovidima je zabilježen lik *Vrulja*.

⁴¹³ Opširnije o apelativu vidjeti u JE I 168, 169 i Šimunović 2005: 98.

⁴¹⁴ Na zadarskome području *pečina* može označivati i kamenite predjele i vrhove (Skrakić i Jurić 2004: 165).

⁴¹⁵ Strpačka se *Ponta* u Morinju naziva *Máčkova pônta*. Apelativ *ponta* u Boki kotorskoj katkad označuje i pristanište (Lalošević i dr. 2009: 35).

⁴¹⁶ Apelativ *r(ij)ed* nisam zabilježio u mjesnim govorima, no s obzirom na izgled referenta moguće je pretpostaviti da je i u Boki kotorskoj označivao kamen živac kao na Braču (usp. Šimunović 2004: 119).

⁴¹⁷ *Spila* je rječica.

Većina se toponima iz ove skupine odnosi na morfološke oblike krša te obalnoga pojasa i podmorja. Morfologijom su krša motivirani toponimi koji se izvode iz naziva *do*, *pečina*, *polje*, *spila*, *struga* i *točilo*, a obalnoga pojasa i podmorja toponimi koji se izvode iz apelativa *banja*, *brulja* 'vrulja' te *ponta* i *rt*⁴¹⁸. U mjesnoj su se toponimiji ujedno odrazili nazivi vrelišta *boljun*⁴¹⁹ i blatišta *bara* te oronimijski apelativi *brijeg* (usp. toponime *Briježak* i *Brežine* u 4.1.3.), *greben*, *kuk* i *rijed*. Apelativom *luka* označuje se i uvala i vrsta zemljišta. Apelativ *luka* odnosi se u Risanskome zaljevu i na uzmorske (uvala) i kopnene zemljopisne objekte (zemljišta uz vodotok). Ujedno su potvrđene i hidronimske osnove *potok* i *rijeka* (usp. 4.6.).

4.1.1.2. Toponomijske metafore: *Bàbina skrìnja* (< *baba* + *skrinja* [< SCRINIA; Ligorio 2014: 236]; R), *Čèlac* (< *čelo* 'brdo okrenuto suncu'; R), *Čèlina* (usp. *Čelac*; K), *Galijan*⁴²⁰ (< *galija*; R), *Grāšće* (usp. *Grašta*; R), *Grāšta* (< *grašta*⁴²¹ 'kameni lanac za cvijeće' < južnotal. *grasta* < lat. *gastra*; S), *Kòlč* (< *količ* 'um. od kolac'; R), *Kotàrača*⁴²² (< *kotarača* 'propust kroz koji teče voda'; R), *Krāljiěšnica* (< *kralješ* 'pršljen'; K), *Lòpatice* (< *lopatica*; R), *Vèrige*⁴²³ (< *verige* 'tjesnac' < *veriga* 'velik lanac kojim se što

⁴¹⁸ Apelativ *rt* iščeznuo je, slično kao na većemu dijelu istočnojadranske obale, iz aktivnoga leksika. Za toponime morskoga dna Vladimir Skračić upotrebljava naziv bentonim (opširnije u Skračić 2020).

⁴¹⁹ Apelativ *boljun* 'vrelo' dijelom je aktivnoga leksika u Boki kotorskoj te ga Dunja Brozović Rončević (1997: 29) bilježi u Lepetanima. Oronim *Boljun* zabilježen je u Stolivu (Vidović 2019: 103).

⁴²⁰ Riječ je o pješčanome sprudu na lijevoj strani potoka Spila.

⁴²¹ Skok (ERHSJ I: 609) bilježi apelativ *grasta*, koji izvodi iz južnotal. *grasta* < lat. *gastra* (ERHSJ I: 609). Apelativ je potvrđen u Dubrovniku (Bojanić i Trivunac 2020: 213), Konavlima (Veselić 2020: 32) i Župi dubrovačkoj (Bego-Urban 2010: 136).

⁴²² *Kotarača* je vrelo koje izvire iz stijene samo nakon izrazito kišnih razdoblja.

⁴²³ Po jednoj je od predaja tjesnac nazvan po lancima koji su priječili ulaz u Kotorski i Risanski zaljev. Dvije su inačice navedene predaje. Po prvoj je lance 1381. postavio ugarsko-hrvatski kralj Ludovik I. Anžvinac kako bi spriječio prolazak mletačkih brodova, a po drugoj su postavljeni kako bi se onemogućio prodor Osmanlija u Perast i Kotor u XVI. i XVII. stoljeću. Postoji i znatno manje vjerojatna teorija kako je ime nastalo prevođenjem prezimena kotorske vlasteoske obitelji *Catena* (Mažibradić 2015: 49).

preprečuje'; K), *Viganj* (< *viganj*⁴²⁴ 'mijeh kojim se potpiruje kovačka vatra'; R).

Izvori su toponimijskih metafora dijelovi tijela (*čelo*, *kraliješ* i *lopatica*), predmeti iz svakodnevne uporabe (*grašta*, *kolić*, *skrinja* i *veriga*), građevinski nazivi (*kotarača*) i vrste plovila (*galija*).⁴²⁵

4.1.2. Toponimi s obzirom na razmještaj, oblik i izgled tla ili vode

4.1.2.1. Toponimi uvjetovani smještajem zemljopisnoga objekta: *Kùtina* (< *kut*; R), *Nàvrh cr̃nē grēdē* (< *crn* 'obrastao crnogoricom' + *greda*⁴²⁶ 'uočljiva stijena'; R), *Nàvrh osredca* (< *osredak* 'njiva u sredini'; M), *Priboj* (< *priboj* 'predio uz veću uzvisinu'; M), *Zárjčje* (R).

3.1.2.2. Toponimi koji označuju oblik i površinska svojstva tla (izravni i metaforični): *Bèzdanj* (S), *Dèbelī r̃jĵēd* (< *debeo* 'širok' + *rijed* 'kamen živac', M), *Dužnata glava* (R), *Dùgī dō* (M), *Gřbavī dôci* (R), *Vitoglāv* (R)

4.1.2.3. Toponimi koji se odnose na sastav i osobitosti tla ili vode: *Bijēla ljūt* (< *bijel* + *ljut* 'kamen živac'; M), *Crljenā stijēna* (< *crljen* 'crven' + *stijena*; R), *Gnjīlē lāstve* (R), *Golōdražnica*⁴²⁷ (R), *Kāmeno mōre*⁴²⁸ (R), *Kōrjān-kūk* (< *korija*⁴²⁹ 'gusta šuma' < [tur. *koru* 'šuma'] + *kuk*; R), *Među vĵlje kāmēnje* (< *među* + *velji* 'veliki' + *kamenje*; S), *Ōštrikam* (< *oštar* + *kam* 'kamen'; S), *Ōštri kami* (usp. *Oštrikam*; K), *Plōčice* (< *pločica* 'um. od ploča' < *ploča* 'kvadratni kamen'; S), *Sōpōr*⁴³⁰ (R), *Svrčak* (< *svrčak* 'mjesto na kojemu se voda vrti u vrelu'; ERHSJ III: 632; M), *Ūšljivac* (R), *Vōdice* (R), *Zēlenī dō* (< *zelen* 'obrastao raslinjem'; M).

⁴²⁴ Na Braču je *viganj* mali pristanak (Šimunović 2004: 224).

⁴²⁵ Koliko su različiti izvori metafora u Risanskome zaljevu, na zadarskim otocima i na Šolti, pokazuje podatak da im je zajednička metafora *galija* (usp. Skračić i Jurić 2004: 169 te Marasović-Alujević i Lozić Knezović 2011: 393) uz metafore koje su se već okamenile toponomastički nazivi (npr. *kuk*) i koji se odnose na sastav tla (*greda*).

⁴²⁶ U obalnoj toponimiji apelativ *greda* može označivati i prijelaz iz plitkoga u duboko more, primjerice na zadarskome području (Skračić i Jurić 2004: 169).

⁴²⁷ *Golodražnica* je vrelo kod manastira Banja u Risnu.

⁴²⁸ Riječ je o vletu između Risna i Ledenica.

⁴²⁹ Za etimologiju vidjeti u ERHSJ II: 154. Usp. i prezime *Korljan* u Gradcu u Makarskome primorju (Šimunović 2006: 466).

⁴³⁰ *Sopot* je vrelo koje izvire iz pećine. Voda iz vrela izlazi u slapu i ulijeva se u more.

Većina se toponima iz ove skupine odnosi na stjenovite terene te sadržava apelative *kam*, *kamenje*, *ljut*, *ploča* i *stijena*. Na područja obrasla biljnim pokrovom upućuje toponim *Zeleni do*, na predjele s oskudnim biljnim pokrovom *Golodražnica*, a na vodna područja *Vodice*. Na glinovita tla upućuje toponim *Gnjile lastve*, a na vodotoke koji presušuju *Ušljivac*.

4.1.3. Odnosni toponimi: *Bržina* (R), *Bržine* (M), *Briježak* (M), *Dóčine* (M), *Dônjā Grāšta* (S), *Dônjē grāblje*, *Dônjē grānice* (S), *Dônjī Mòrinj* (M), *Gòrnjā Grāšta* (S), *Gòrnjā Kòstanjica* (K), *Grèdina* (R), *Kòzjelijūt* (S), *Gòrnjā vòda* (L), *Gòrnjē grāblje* (S), *Gòrnjē grānice* (S), *Gòrnjī Mòrinj* (M), *Grūdina* (R), *Klāčina nòvā* (S), *Klāčina stārā* (S), *Mālī mōst* (M), *Nād dō* (S), *Nalūka* (< **Nadluka*; K, M), *Nātpolje* (M), *Pod Pèćinu* (S), *Vèljā gréda*⁴³¹ (R), *Vèljā nĵiva* (K, M), *Vèljī mōst* (M), *Zà ogradu* (S), *Zàkuće* (M), *Zàpresjeka* (M), *Zàrupina* (R), *Zàtrapje* (M), *Zàubō* (R).

Dvorječni se odnosni toponimi najčešće tvore od pridjeva i imenice (npr. *Donja Grašta*), a odnos se među samim toponimima najčešće iskazuje antonimnim parovima pridjeva, pri čemu antonimni par *gornji* – *donji* izražava prostorne, *novi* – *stari* vremenske, a *mali* – *velji* kvalitativne odnose (usp. Frančić i Mihaljević 1997–1998: 88). Kvalitativni se odnosi u jednorječnim istokorijenskim toponimima iskazuju prefiksima *-ak* (npr. *Briježak*) i *-ina* (*Bržine*). U tvorbi su toponima iz ove skupine najčešći prijedlozi *pod* i *za*.

4.1.4. Toponimi motivirani nazivima biljaka, dijelova biljaka i biljnih zajednica: *Bĵeljī drĵjēn* (< *bijeli drijen* 'bijeli svib, *Cornus alba*'; R), *Brštan* (< brštan 'bršljan, *Hedera helix*'; *Devèsilje* (< *devesilje* 'Seseli rigidum'; K), *Delikāpina* (< *deli* 'jak, snažan' + *kapina* 'kupina, *Rubus ulmifolius*'; R), *Glōgovo bĵdo* (< *glog* 'Crataegus'; R), *Gòrica* (< *gorica* 'mlada šuma'; R), *Grāb(l)je* (< *grab* 'Carpinus'; M, S), *Grābovac* (usp. *Grablje*; R), *Jāblanovi* (< *jablan* 'Populus'; R), *Jāsenova glāvica* (< *jasen* 'Fraxinus'; R), *Kòščela* (usp. *koščela* 'kostela, *Cellis australis*'; R), *Koštrikovac* (< *koštrika*⁴³²

⁴³¹ Nakon što su Nijemci tijekom Drugoga svjetskog rata minirali navedeno područje, predio je prozvan *Lagum* (< *lagum* 'mina' < tur. *lağum*; Škaljić 1966: 430) jer su ondje Nijemci minirali dio puta Risan – Ledenice (Subotić 1972: 89).

⁴³² Od kljuka koštrike i šparoga u Boki kotorskoj pravi se salata.

'veprina, *Ruscus aculeatus*'; M), *Lišće* (< osl. **lēs* 'lisnata šuma'; M), *Mûrva*⁴³³ (< *murva* 'dud, Morus'; R), *Òrāšje* (< *orah* 'Juglans'; L, M), *Päpratnica* (< *paprat* 'Pterydophita'; M), *Pòd javōr* (< *javor* 'Acer pseudoplatanus'; M), *Smòkovac* (< *smokva* 'Ficus carica'; R), *T□novi dô* (< *trn* 'Prunus spinosa'; M), *Zà dubovo bŕdo* (< *dub* 'hrast, *Quercus*'M), *Žükova glàvica* (< *žuka* 'Junceus'; M).

U mjesnoj su se toponimiji odrazili mnogobrojni apelativi koji upućuju na postojanje raznorodnih vrsta stablašica (*dub*, *grab*, *jablan*, *jasen*, *javor*, *kostanj*, *koščela*⁴³⁴, *murva* i *orah*) te grmolikih (*bijeli drijen*, *brštan*, *glog*, *kapina*, *koštika*, *paprat*, *trn* i *žuka*) i zeljastih biljaka (*devesilje*). Na biljne zajednice⁴³⁵ upućuju toponimi *Gorica* i *Lišće*.

4.1.5. Toponimi u svezi s nazivima životinja i životinjskih staništa te zoonimima: *Bōžjāk*⁴³⁶ (< *božjak* 'vrsta ptice, pupavac'; R), *Brljezina* (usp. *brgljez* 'vrsta ptice, *Sitta europea*'; R), *Džùrlīn*⁴³⁷ (< *džurlin* 'čurlin, vrsta ptice'; R), *Kòbila*⁴³⁸ (usp. *kobila* 'sedlo'; L), *Kōzjeljūt* (< *koza* + *ljut* 'kamen živac'; S), *Sòkolova grèda* (< *sokol* + *greda* 'uočljiva stijena'; S), *Zāgār* (< *zagar* 'lovački pas'; M), *Zēčnjāk*⁴³⁹ (< *zečnjak* 'zečja jama'; R).

U toponimiji su se Risanskoga zaljeva odrazili nazivi domaćih životinja (*kobila*, *koza* i *zagar* 'pas') i ptica (*božjak* 'pupavac' i *sokol*) te životinjskih obitavališta (*zečnjak*).

4.2. Toponimi motivirani ljudskom djelatnošću

⁴³³ *Murva* je rt u Risnu.

⁴³⁴ Romanizme *kostanj* (usp. toponim Kostanjica) i *kostel* (usp. toponim *Košćela*) Ligorio svrstava među posuđenice koje su „u slavinu prispjele još na dunavskome limesu“ (Ligorio 2014: 21, 22).

⁴³⁵ U mjesnim je govorima živ apelativ *dubrava* 'hrastova šuma'.

⁴³⁶ Riječ je o povremenome potoku koji se pojavi samo nakon velikih kiša.

⁴³⁷ *Džurlin* je vrelo i zdenac.

⁴³⁸ *Kobila* je rt na pogledu prema Verigama, a istoimeni rt postoji i na ulazu u Boku kotorsku. Ante Jurić (2010: 251) bliskozvučne toponime u oronimiji povezuje s referentima sastavljenim od najmanje triju kupolastih vrhova, a Božanić i Marasović Alujević (2020: 179) s romanskim apelativom *cavallone* 'val'.

⁴³⁹ Riječ je o pećini sjeverno od Risna, u kojoj ljeti planduje stoka (Subotić 1972: 89).

4.2.1. Toponimi prema izgrađenim objektima i zdanjima

4.2.1.1. Toponimi prema nazivima za gospodarske objekte: *Klāčina* (< *klačina* 'vapnenica'; M), *Kòšarice* (< *košara* 'staja'), *Mlīni* (M), *Na prīstan* (K), *Zgrāda* (S).

4.2.1.2. Toponimi kao odrazi naziva za obrambene objekte: *Barbākān* (< *barbakan* 'vrsta utvrde' < srlat. *barbacana*; S), *Grādina* (R), *Kūlina* (< *kulina* 'razvaline utvrde' < *kula* 'utvrda' < tur. *kule*; R), *Pod grādinu* (M).

4.2.2. Toponimi prema obitavalištima te javnim prostorima i putovima: *Mālā* (R), *Pjāca* (< tal. *piazza* 'trg'; R, S), *Sēlo* (K).

4.3. Toponimi prema gospodarskoj djelatnosti

4.3.1. Toponimi u svezi s ratarskom djelatnošću

4.3.1.1. Toponimi u svezi s uzgojem kulture i tipovima obradivoga zemljišta: *Bāštine* (< *baština* 'imanje'; R), *Jēčmenište* (R), *Konōpičje* (< *konopičje* 'njiva zasijana konopljom'; M), *Kčīsmokve* (M), *Krtolište* (< *krtolište*⁴⁴⁰ 'njiva zasijana krumpirom'; R), *Lāka* (usp. **Vlaka* < *vlaka* 'zavučena duga njiva'; L, M), *Lānište* (< *lanište* 'njiva zasijana lanom'; M), *Lijēhe* (< *lijeha* 'gredica, obradiva površina namijenjena uzgoju povrća ili cvijeća'; L), *Njīva* (M), *Njīve* (M, S), *Ōgrade* (< *ograda* 'ograđena njiva'; M), *Pōdi* (< *podī* 'terastaste njive'; R), *Stūpin dô* (< *stup*⁴⁴¹ 'dugačka uska njiva'; M), *Stūpne* (usp. *Stupin do*; R).

Nazivima su zemljišnih čestica motivirani toponimi *Baštine*, *Laka*⁴⁴², *Lijehe*, *Njiva*, *Njive*, *Ograde*, *Podi*, *Stupin do* i *Stupna*, a toponimi *Ječemenište*, *Krčismokve*, *Krtolište* te *Konopičje* i *Lanište* motivirani su kulturom koja je zasijana (konoplja i lan služili su za izradu užadi i jarbola na morinjskim jedrenjacima).

4.3.1.2. Toponimi u svezi s privođenjem tla kulturi: *Krčevine* (R), *Kčīči* (M), *Lazētina* (M), *Lazētine* (L), *Pòžārni dô* (R).

Svi se toponimi iz ove skupine odnose na krčevine

⁴⁴⁰ Više o etimologiji apelativa krtola vidjeti u ERHSJ II: 34.

⁴⁴¹ Stup je u starijim vremenima označivao i granicu između zemljišta (Šimunović 2004: 107).

⁴⁴² U Boki kotorskoj osim redukcije *vl* > *l*, česta je redukcija *vr* > *r* (npr. *rijes* > *vrijes*, *vrutak* > *rutak*).

4.3.2. Toponimi u svezi s uzgojem životinja

4.3.2.1. Toponimi u svezi sa stočarstvom i obitavalištima za stoku: *Nà janjilo* (< *janjilo* 'tor za janjad'; M).

4.3.2.2. Toponimi u svezi s ostalim gospodarskim granama: *Pèntār* (< *pentar*⁴⁴³ 'kamenolom'; K), *Sòlita* (M), *Stârā slànica* (< *star* + *slanica* 'solana'; R), *Trăp* (< *trap* 'mladi vinograd'; S), *Vinogradište* (S).

Iz ove je skupine toponima razvidno da su se stanovnici Risanskoga zaljeva bavili kamenoklesarstvom, vinogradarstvom i trgovinom solju.⁴⁴⁴

4.4. Kulturno-povijesno uvjetovani toponimi

4.4.1. Toponim u svezi s upravnom vlašću: *Bánovina* (< *ban*; K), *Bëgovina* (< *beg*; R), *Càrine* (L, R), *Gàbela* (< tal. *gabella* 'carina'; R), *Knêz Bògdan*⁴⁴⁵ (K), *Stârā dogana* (< *star* + *dogana* 'carinarnica'; R), *Vèlikā mèđa* (R).

U ovoj su se skupini toponima ušćuvali naslovi dostojanstvenika (*ban* i *knez*) te za prostore gdje se ubirala carina (*carina* i *gabela*).

4.4.2. Toponimi u svezi s mjesnom poviješću i mjesnim predajama: *Bëgov kàmēn* (K), *Ràka* (K).

S toponimima su iz ove skupine povezane predaje o sukobima mjesnoga stanovništva s Osmanlijama.

4.4.3. Toponimi motivirani imenima vjerskih zdanja i posjeda⁴⁴⁶: *Džámija* (< *džamija* < tur. *cami*; R), *Džâmâtovina* (< *džamat* 'džemat, zajednica muslimanskih vjernika' < tur. *cemaat*; R), *Góspino* (K), *Gròbnice* (S), *Mèčit* (< *mečit*; usp. *mesdžid* 'manja muslimanska bogomolja' < tur. *mescid*; R), *Sütvara* (M).

⁴⁴³ Pentar je kamenolom u Gornjoj Kostanjici. U Kostanjici je bilo više kamenoloma. Iz kamenoloma seu Vulovićima vadio pločasti kamen za gradnju kuća i okućnica, podzida te međa. Apelativ *pentar* Ligorio (2014: 197, 198) drži dalmatromanzimom te ga izvodi iz PĚTRARIU. U Boki kotorskoj taj apelativ može označivati i bilo koju otvorenu rupu u zemlji. Oronim *Pentar* nalazi se u Vrmcu nada Prčanjem (Vidović 2019: 110).

⁴⁴⁴ Velika su se skladišta soli nalazila u naselju Koščela u Risnu (Subotić 1972: 90).

⁴⁴⁵ Na tome je predjelu stambena cjelina Dabovića.

⁴⁴⁶ Vladimir Skračić (2011: 117, 118) razlikuje hagionime (toponime koji sadržavaju ime svetca) od hijeronima (toponima koji ne sadržavaju ime svetca ili božanstva).

Predio *Grobnice* odnosi se na strpačko katoličko groblje, a *Gospino* na posjede Gospe od Škrpjela u Kostanjici. *Sutvara* je ponornica koja utječe u more u Morinju.⁴⁴⁷ Na negdašnju muslimansku prisutnost u Risnu upućuju toponimi *Džamatovina*, *Džamija* i *Mečit*.

4.5. Toponimi antroponimskoga postanja

U mjesnoj su te toponimiji odrazila različita domaća živuća i izumrla prezimena: Bakoč (Morinj), Bekan (Morinj), Berković (Kostanjica), Brguljan (Lipci), Bujović (Risan), Bunović (Morinj), Čučković (Morinj), Čatović (Morinj), Čuzo (Kostanjica), Dabović (Kostanjica), Dragomanovići (Morinj), Ivanović (Morinj), Katurić (Risan), Kokolja (Perast), Kokot (Strp), Kovač (Risan), Lalić (Morinj), Lalović (Lipci), Marinović (Morinj), Matković (Morinj), Milinović (Morinj), Mislić (Risan), Mršić (Risan), Palašković (Morinj), Popović (Risan), Radović (Strp), Rašković (Risan), Seferović (Morinj), Sindik (Morinj), Stijepović (Risan), Subotić (Risan), Šparović (Risan), Todorović (Risan), Tomanović (Strp), Tomašević (Strp), Tomić (vjerojatno iz Kostanjice), Tošović (Risan), Vidović (Risan), Vučić (Morinj) i Vulović (Kostanjica). Na u vrelima nepotvrđena prezimena ili nadimke upućuju toponimi koji sadržavaju antroponime Četuš (Risan), Derajić (Risan), Despo (Risan), Kukor (Morinj), Mioč (Morinj) i Tupor (Risan). Ujedno su se u mjesnoj toponimiji odrazila različita kršćanska (Adam, Pero, Tripan i Žuro) i narodna (Dabeta, Dobrko, Dragoje, Mirko, Radosta i Ranko) imena te osobni nadimci (Perinica).

4.5.1. Višerječni toponimi antroponimskoga postanja

4.5.1.1. Toponimi od posvojnih pridjeva izvedenih iz antroponima i zemljopisnih naziva: *Dòbrkov dô* (M), *Dràgojev dô* (R), *Kòkotova gréda* (M), *Kùkorova dòlina* (M), *Mârkova gréda* (M), *Ràdostin dô* (M).

4.5.1.2. Toponimi od antroponima i gospodarskih naziva: *Ćatovića mlini* (M), *Đurđeva lāzina* (S), *Ĭvanovića mlini* (M), *Mājanovi dôci* (M), *Mârkova nĭĭva* (M), *Miòčev stān* (M), *Mîrkove grānice* (L), *Sēferovo gūmno* (M).

⁴⁴⁷ Naselje se Sutvara nalazi u Grblju, predjelu između Kotora i Budve.

4.5.1.3. Toponim od antroponima i naziva biljne zajednice: *Dàbetin gřm* (R).

4.5.1.4. Toponimi od antroponima i naziva kulturnopovijesnoga postanja: *Kùla Tôšovića* (R).

4.5.1.5. Toponimi od antroponima i naziva za obitavališta, javne prostore i putove: *Ćúzova kùla* (K), *Déspina ùlica* (R), *Kàndīn môt* (R), *Pěrovo sèlo* (S), *Torijūn Pòpovičā* (R).

4.5.2. Jednorječni toponimi antroponimskoga postanja

4.5.2.1. Toponimi tvoreni od posvojnoga pridjeva: *Kováčevina* (R), *Tòmićevo* (K), *Tripanovo* (S), *Vùčićevo* (S), *Žúrin* (R).

4.5.2.2. Toponimi antroponimskoga postanja s toponimskim afiksima: *Adamovina* (R), *Békovina* (R), *Bùjevina* (R), *Dâbovina* (M), *Kòkoljina* (S), *Kosòvica* (M), *Lálovina* (L), *Mâtovina* (K), *Périnica* (R), *Pètrovina* (L), *Ráńkovina* (M), *Síndikovina* (M), *Tomáševina* (S), *Tôšovina* (M), *Tupórovina* (R).

4.5.2.3. Antroponimi u funkciji toponima: *Bakòči* (M), *Bèkani* (M), *Brgùljani* (L), *Břkovići* (K), *Bûnovići* (M), *Čůčkovići* (R), *Čětūši* (R), *Dâbovići* (K), *Deràjići* (R), *Dragománovići* (M), *Kàturići* (R), *Làlìći* (M), *Lùčići* (M), *Màrinovići* (M), *Mătkovići* (M), *Milinovići* (M), *Mišlići* (R), *Mřšići* (R), *Mustúri* (M), *Pàlaškovìći* (M), *Pòpovići* (R), *Râdovići* (S), *Răškovìći* (R), *Sèferi* (M), *Stijěpovići* (R), *Střpovići* (R), *Sùbotići* (R), *Špárovići* (R), *Tòdorovići* (K), *Tòmanovići* (S), *Vidovići* (R), *Vùlovići* (K).

4.6. Toponimi etničkoga, ktetičkoga ili etnonimskoga postanja: *Břdo řisanskò* (R), *Lřpački pòtok* (L), *Mòrinjskā gláva* (M), *Mòrinjskā rijéka* (K, M), *Ůbaljski pût* (S).

U mjesnoj su toponiji potvrđeni ktetici *lipački*, *morinjski* i *risanski* koji se odnose na naselja u Risanskome zaljevu (Lipci, Morinj i Risan) te *ubaljski* koji se odnosi na naselje u obližnjim Krivošijama (Ubli).

4.7. Toponimi nejasna postanja ili motivacije: *Bèlilovina* (R), *Òsarevica* (S), *Ušàńik* (R).

5. Jezično raslojavanje toponima

U mjesnoj se toponimiji nahode prežitci različitih jezičnih sustava. U njoj su se odrazili apelativi dalmatoromanskoga postanja *klačina*,

murva, *pentar*, *spila* i *žuka*, koji su i danas u općejezičnoj uporabi u Boki kotorskoj. Ojkonim *Strp* motiviran je mjesnomu stanovništvu neprozirnim apelativom dalmatoromanskoga postanja, dalmatoromanskoga je postanja i hidronim *Sutvara* (sveta Barbara), a kroz dalmatoromanski filter prošao je i ojkonim *Risan* te možda obalni toponim *Gandalj*. Iz mlađih se romanskih apelativa izvode toponimi *Gabela*, *Pjaca* i *Ponta*. Turski je jezični sloj najrazvidniji u toponimima antroponimskoga postanja (npr. *Begov kamen*, *Seferovo guvno*) te među toponimima motiviranim nazivima vjerskih objekata (npr. *Džamija*, *Mečit*). Slikovitost je u imenovanju referenata najrazvidnija u toponimu *Kameno more* koje se odnosi na vrlet u risanskome zaleđu.

6. Zaključak

U ovome se radu obrađuje xxx toponima u Risanskome zaljevu. Središnje je naselje toga područja Risan, negdašnje boravište ilirskih Rizunta te antičko i ranosrednjovjekovno središte Boke kotorske, kojemu gravitiraju susjedna naselja Lipci, Morinj i Strp. U kasnome srednjovjekovlju grad je Risan s Morinjem i dijelom Kostanjice potpao pod osmanlijsku vlast, a Lipci, Strp i dio Kostanjice ostao je dijelom Mletačke Republike. To se odrazilo na vjersko-etnički sastav (katolička se većina sve do polovice XX. stoljeća održala u područjima koji nisu potpali pod osmanlijsku vlast, tijekom dvostoljetne osmanlijske vladavine u Risnu je bilo najviše muslimana, a nakon oslobođenja od Mletaka u grad su se doselili pravoslavci, uglavnom iz Trebinja i Krivošija) i mjesnu toponimiju (turski je jezični sloj znatno zastupljeniji u Risnu i Morinju, a mletački u ostalim naseljima). Osmanlijska su osvajanja, zbog obilnih migracija, vjerojatno utjecala i na dijalektnu sliku Boke kotorske razdvojivši je na novoštokavsko sjeverozapadno i staroštokavsko jugoistočno područje. Istočnohercegovačkomu dijalektu pripada i hrvatski strpački govor, čije se značajke iznose u ovome radu, a koji se od susjednih crnogorskih i srpskih govora na naglasnoj razini ponajprije izdvaja češćim silaznim naglascima na nepočetnome slogu i gubljenjem zanaglasne dužine.

Literatura

- ABOVIĆ, MIOMIR. 2021. Porijeklo i smisao toponima Morinj. *Boka News*, <https://bokanews.me/porijeklo-i-smisao-toponima-morinj/> (pristupljeno 23. siječnja 2023.).
- BEGO-URBAN, MELITA. 2010. *Škrinja uspomena: dubrovački jezični pabirci*. Čibača: Humanitarno društvo Župe dubrovačke.
- BOJANIĆ, MIHAILO; TRIVUNAC, RASTISLAVA. 2020. *Rječnik dubrovačkoga govora*. Dubrovnik: vlastita naklada.
- BOŠKOVIĆ, ĐURĐE. 1968. *O poreklu kompozicije sa predstavom lova na jelene u Lipcima*. Cetinje: Zavod za zaštitu spomenika SR Crne Gore.
- BOŽANIĆ, JOŠKO; MARASOVIĆ-ALUJEVIĆ, MARINA. 2020. *Toponimija otoka bivšega života – Svetac i Šćedro*. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.
- BROZOVIĆ RONČEVIĆ, DUNJA. 1997. Hidronimi s motivom vrelišta na povijesnom hrvatskom jezičnom području. *Folia onomastica Croatica*, 6, Zagreb, 1–40.
- BROZOVIĆ RONČEVIĆ, DUNJA. 1999. Nazivi za blatišta i njihovi toponimijski odrazi u hrvatskome jeziku. *Folia onomastica Croatica*, 8, Zagreb, 1–44.
- BUTORAC, PAVAO. 1998. *Razvitak i ustroj peraške općine*. Perast: Gospa od Škrpjela.
- CRKVENČIĆ, IVAN; SCHALLER, ANTUN. 2006. Boka kotorska: etnički sastav u razdoblju austrijske uprave (1814. – 1918. g.). *Hrvatski geografski glasnik* 68/1. 51–72.
- DUP Morinj = AG INFOPLAN. 2006. Detaljni urbanistički plan „Morinj“. Budva: AG INFOPLAN.
- ERHSJ = SKOK, PETAR. 1971. – 1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I – IV. Zagreb: JAZU.
- FRANČIĆ, ANĐELA; MIHALJEVIĆ, MILICA. 1997 – 1998. Antonimija u hrvatskoj toponimiji. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 23–24, Zagreb, 77–102.
- IVIĆ, PAVLE. 1956. *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika*. Novi Sad: Matica srpska.
- JE = VINJA, VOJMIR. 1998. – 2004. *Jadranske etimologije: Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku, I – III*. Zagreb: HAZU – Školska knjiga.

- JURIĆ, ANTE. 2016. Suvremena toponimija šibenskog otočja. *Toponimija šibenskog otočja*. Ur. Skračić, Vladimir. Zadar: Sveučilište u Zadru – Centar za jadranska onomastička istraživanja, 113–231.
- KAPOVIĆ, MATE. 2017. Notes on the historical Accentuation of the Čakavian dialect of Blato on Korčula: Acute Posttonic Length, Slavic ā-stem Locative Plural and Other Issues. U: *Definitely Perfect: Festschrift for Janneke Kalsbeek*. Ur. Genis, René; Lučić, Radovan. Amsterdam: Uitgeverij Pegasus. 323–334.
- LALOŠEVIĆ, ILIJA; KAPETANOVIĆ, ALEKSANDRA; GLIGORIĆ, BILJANA; FRANOVIĆ, JELENA. 2009. *Kostanjica: kulturno i prirodno nasljeđe*. Podgorica: EXPEDITIO – Arhitektonski fakultet u Podgorici.
- LIGORIO, ORSAT. 2014. *Problem leksičke stratifikacije u adrijatistici*. Doktorski rad. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- LISAC, JOSIP. 2003. *Hrvatska dijalektologija I.: Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden Marketing – tehnička knjiga.
- LUKOVIĆ, NIKO. 1951. *Boka kotorska*. Cetinje: Narodna knjiga.
- MARASOVIĆ-ALUJEVIĆ, LOZIĆ KNEZOVIĆ, KATARINA. 2011. Obalni toponimi otoka Šolte. *Časopis Hrvatskih studija*, 7/1, Sydney, 389–443.
- MAYER, ANTUN. 1998. *Kotorski spomenici – druga knjiga kotorskih notara, god. 1329., 1332. – 1337*. Zagreb: JAZU – CANU.
- MAŽIBRADIĆ, ANITA. 2015. *Tivat kroz stoljeća: mjesto kmetova i gospodara*. Donja Lastva: Općina Tivat – HNV Crne Gore.
- MILINOVIĆ, ŠPIRO. 1974. *Podaci o istoriji Morinja i okolnih mjesta*. Morinj: Turističko društvo „Morinj“.
- OKUKA, MILOŠ. 2008. *Srpski dijalekti*. Zagreb: SKD Prosvjeta.
- Podaci na nivou naselja: Stanovništvo prema nacionalnoj odnosno etničkoj pripadnosti po naseljima (Tabela N1)*. 2011. Uprava za statistiku Crne Gore.
- <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=536&pageid=148>
(pristupljeno 15. siječnja 2023.)
- Podaci na nivou naselja: Stanovništvo prema vjeroispovijesti po naseljima (Tabela N3)*. 2011. Uprava za statistiku Crne Gore.

<https://www.monstat.org/cg/page.php?id=536&pageid=148>

(pristupljeno 15. siječnja 2023.)

PRIŠLIĆ, ANTONIJA; VIDOVIĆ, DOMAGOJ. 2021. Pogled u toponimiju Općine Janjina. *Croatica et Slavica Iadertina*, 17/1, Zadar, 235–277.

SKRAČIĆ, VLADIMIR. 2011. *Toponomastička početnica: osnovni pojmovi i metoda terenskih istraživanja*. Zadar: Sveučilište u Zadru.

SKRAČIĆ, VLADIMIR; JURIC, ANTE. 2004. Krški leksik zadarske regije. *Geoadria*, 9/2, Zadar, 159–172.

SKRAČIĆ, VLADIMIR; ŠPRLJAN, NATAŠA. 2016. Semantička klasifikacija toponima na šibenskim otocima. *Toponimija šibenskog otočja*. Ur. Skračić, Vladimir. Zadar: Sveučilište u Zadru – Centar za jadranska onomastička istraživanja, 321–345.

STJEPČEVIĆ, IVO. 2003. *Arhivska istraživanja Boke kotorske*. Perast: Gospa od Škrpjela.

SUBOTIĆ, JELISAVETA. 1972. Prilog poznavanju mikrotoponimije Risna. *Prilozi proučavanju jezika*, 5, Novi Sad, 87–94.

ŠIMUNOVIĆ, PETAR. 1996. Sakralni toponimi sa sut + svetačko ime u razdoblju kasne antike do predromanike. *Folia onomastica Croatica*, 5, Zagreb 39–62.

ŠIMUNOVIĆ, PETAR. 2004. *Bračka toponimija*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

ŠIMUNOVIĆ, PETAR. 2005. *Toponimija istočnojadranskoga prostora*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

ŠIMUNOVIĆ, PETAR. 2013. Predantički toponimi u današnjoj (i povijesnoj) Hrvatskoj. *Folia onomastica Croatica*, 13, Zagreb 147–214.

ŠKALJIĆ, ABDULAH. 1966. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.

TOMASOVIĆ, MARINKO. 2016. Udio benediktinaca u zapadnjačkim okvirima bokokotorskoga prostora u djelu Pavla Butorca i pitanje vremena zasnivanja njihovih opatija. U: *Kotorski biskup Pavao Butorac – život i djelo. Zbornik radova okrugloga stola održanog u lipnju 2016. u Kotoru*. Ur. Lupis, Vinicije B.; Matulić, Tonči; Brguljan, Tomislav; Deković, Zvonimir. Kotor: HNV Crne Gore – Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar“, Područni centar Dubrovnik – Hrvatska bratovština „Bokeljska mornarica 809“ Rijeka. 75–94.

VESELIĆ, KREŠIMIR. 2020. *Blago konavoskih riječi: građa za rječnik konavoskoga govora*. Gruda: Ogranak Matice hrvatske Konavle.

VIDOVIĆ, DOMAGOJ. 2017. Toponimija Makarskoga primorja. *Kuga u Makarskoj i Primorju 1815*. Ur. Tomasović, Marinko. Makarska: Gradski muzej Makarska, 549–609.

VIDOVIĆ, DOMAGOJ. 2019. Pogled u toponimiju Kotorskoga zaljeva. *Studia lexicographica*, 24/13, Zagreb, 97–112.

VULIĆ, SANJA. 2011. O govoru Hrvata iz Gornje Lastve. *Spomenica 600. obljetnice crkve Male Gospe u Gonjoj Lastvi (1410. – 2010.)*. Ur. Lupis, Vinicije B. Gornja Lastva – Zagreb: Župa Male Gospe u Gornjoj Lastvi – Institut za društvene znanosti „Ivo Pilar“, 113–138.

Vidović, Domagoj; Bilafer, Branimir. 2023. Pogled u toponimiju Risanskoga zaljeva. *Folia onomastica Croatica* 32. 115–135.

<https://hrcak.srce.hr/file/451098>

NAPOMENA: S ovim radom povezan je i rad:

Vidović, Domagoj. 2023. Pogled u toponimiju središnjega dijela Boke kotorske. *Identitet Hrvata Boke kotorske*. Ur.; Babić Galić, Vanda; Holjevac, Željko. Institut za društvena pitanja „Ivo Pilar“. Zagreb. 141–160.

https://www.academia.edu/111806050/Pogled_u_toponimiju_sredi%C5%A1njega_dijela_Boke_kotorske

BOKELJSKE STUDIJE I OGLEDI

Domagoj Vidović

Proslov

Kad sam 22. svibnja 2017. u Stonu, tijekom prvoga Međudržavnoga susreta hrvatske književnosti, igrom slučaja na objedu u konobi Bacchus završio za bokeljskim stolom sa Zvonimirom Dekovićem, Miroslavom Sindikom i nažalost pokojnom Desankom Matijević, istom sam naslutio da će mi taj susret promijeniti znanstvene (pa i životne) planove. Rijetko mi se, naime, događa da već tijekom prvoga razgovora spontanom prijedem na *ti* i da ljude koje prvi put susretnem doživim kao stare znance. Da slučajnost nije ništa drugo nego providnost, dokazuje i podatak da se s nama za stolom našao hrvatski pjesnik Frano Vlatković, Pelješčanin iz Orebića, koji je prije dvije godine pokopan na kapetanskome groblju kod crkve Gospe od Anđela u Podgorju iznad Orebića, u kojoj se čuva ikona Gospe od Žanjica. Bio je to prst sudbine jer sam tih godina uglavnom pozavršavao terenska istraživanja u istočnoj Hercegovini i nekoliko puta dogovarao odlazak u Boku kotorsku, ali bi se svaki put nešto, i to ne mojom krivicom, izjalovilo. Ispričovjedio sam to bio Zvonku (već smo se nakon nekoliko viceva počeli nazivati odmilicama), na što mi je on kratko odgovorio: „Dođi! Samo dođi.“ Trebalo je proći još nešto malo više od godinu dana da prvi put službeno dođem u Boku, a u studenome 2018. prvi sam put došao na duže. „Ništa se ti ne živciraj, zaposlit ćemo mi tebe“, zborio je Zvonko.

Plodom je toga susreta ova knjiga (tek je nekoliko kraćih štiva nastalo prije njega). U njoj su sadržane onomastičke i književno-kulturne studije objavljene u znanstvenim časopisima, zbornicima i knjigama te velik broj oglada objavljenih uglavnom u *Hrvatskome slovu* i *Hrvatskome tjedniku*, kojima se znanstveno utemeljeno i popularno nastoji proniknuti u bit hrvatstva Boke kotorske. Rijetki su, naime, krajevi toliko važni za povijest hrvatske kulturne baštine (dovoljno je vidjeti koliko je hrvatskih osobnih imena prvi put potvrđeno u Boki kotorskoj), čiji se neosporni hrvatski identitet nastojao osporiti, od nijekanja narodnoga imena (iako je hrvatsko

narodno ime u kontinuitetu potvrđeno od srednjovjekovlja do naših vremena, iako je Crvenom Hrvatskom svoj zavičaj nazivao Peraštanin Andrija Balović i iako su, kako je nedavno otkrila Lovorka Čoralić, tijekom XVIII. stoljeća pripadnici kotorskih plemićkih obitelji Buća, Gregorina i Paskvali bili časnicima konjičkih postrojba *Cavalleria Croati*), preko krivotvorenja povijesti (od prisvajanja Miholjske prevlake, pa čak u novije vrijeme i Gospe od Skrpjela, do antedatiranja prvoga spomena gradnje pravoslavnih manastira) do posezanja za bokeljskim odvjetkom hrvatske književnosti (iako prvi stihovi napisani hrvatskim jezikom u Boki kotorskoj spominju *Dalmatine i vas rod hrvatski* i to u svojevrsnome pjesničkom predgovoru Mara Dragovića pjesničkoj zbirci prvoga hrvatskog gramatičara Bartola Kašića, a knjige su se bokeljskih autora u mletačkim knjižarama prodavale pod oznakom *knjig hervatskih*).

Svrha je stoga ove knjige još jednom uputiti na važnost Boke kotorske za prošlost (jer neki su Bokelji oblikovali hrvatsku jezičnu politiku u XVII. stoljeću, u razdoblju u kojemu su se stvorili zametci standardizacije hrvatskoga jezika) i sadašnjost hrvatske jezične kulture (malo se koji hrvatski kraj može podičiti književnim trolistom kakav je Alfirević – Vida – Čížek hrvatskoga jezika, a Gracijela Čulić napisala je jednu od nacjelovitijih hrvatskih antroponomastičkih monografija). Usto se ovom knjigom kani ukazati i na neke mjesne posebnosti poput rijetko viđene pojave književnika pustolova, kojima njihova temeljna djelatnost (od kockarstva i krivotvorenja vlastita podrijetla do snubljenja tadašnjih zvijezda i izazivanja ni više ni manje nego Casanove na dvoboj) nije smetala da na različite europske jezike prevedu, primjerice, Voltairea ili Gundulića. Važnost se, pak, bokeljskih govora ogleda u činjenici da je u njime ušćevano staro ribarsko i pomorsko nazivlje. U bokeljskome je rječniku i toponimiji razvidno hrvatsko sljublivanje s romanskom, a samim time i zapadnom kulturom, o čemu više govore sakralna zdanja nego pisani dokumenti, pa tijekom prve faze postupnoga stapanja prethrvatskoga romanstva i nadolazećega hrvatstva u jedinstvenu kulturu, u kojoj će hrvatstvo s vremenom prevladati, tek naslućujemo, među ostalim i iz toponima koji sadržavaju odraze latinskoga pridjeva *sanctus* (od Sutorine i

Sušćepana, preko Sutvare i Sutilije do Sutormana) i u primorskim gradovima unatoč tome što su dobrim dijelom svoje povijesti pripadali Bizantu. Pritom je važno napomenuti kako se samo u Boki kotorskoj hrvatstvo branilo romanstvom, čak i u razdoblju kad su u Istri i Dalmaciji sukobi između autonomaša i etničkih Talijana na jednoj i narodnjaka na drugoj strani bili na vrhuncu. Uzrok je tome to što je romanstvo uključivalo pripadnost Katoličkoj Crkvi te se narodnosni identitet podupirao vjerskim ključem.

Pri kraju su knjige uvršteni ogledi o Svebarju, pokrajini koja se tek u posljednjih nekoliko desetljeća počela upisivati na hrvatski kulturni zemljovid iako je Bar mjesto nastanka *Ljetopisa popa Dukljanina*, jedne od najvažnijih srednjovjekovnih kronika pretrujene hodonimima Crvena Hrvatska i Dalmacija. Za razliku od Boke kotorske, koja je bila dijelom različitih državnih tvorevina unutar kojih su se nalazile i ostale hrvatske povijesne zemlje, svaka je izravna veza Bara s ostatkom hrvatskih povijesnih zemalja prekinuta 1571., pa je pravo malo čudo kako se hrvatsko ime ondje nije zatrla. Štoviše, u Zupcima kod Bara stolovao je hrvat-baša sve do konca XIX. stoljeća, a Zupci su iznjedrili i jedinoga hrvatskog proljećara iz Crne Gore Iva Vickovića kojega je političko djelovanje stajalo uznice. Vladimir Marvučić štivima o barskim Hrvatima i Ilija Vukotić objavom *Zubačkoga zbora* 2022. upisali su Bar na hrvatski kulturni zemljovid. Svebarje je važno i kao jedini dio hrvatskoga neprekinutog jezičnog prostora koji graniči s albanskim jezičnim područjem, a njegova je izdvojenost pomogla u tome da se ondje okamene hrvatski arhaizmi kao što je glagol *vjesti* u značenju znati i bedrica u značenju *pršut*. Ono je ujedno i svojevrsna predstraža hrvatstvu Boke kotorske jer dokle god ima Svebaraca, Boka nije sama ni na rubu.

Na koncu mi ostaje tek zahvaliti izdavaču, posebno Zvonimiru Dekoviću, i svim dobrim dusima zemlje koji su mi pomogli da se lakše snađem u neizmjernome bogatstvu bokeljske kulturne baštine, s kojima sam tijekom dugih noći palio vatre vlastita istraživačkoga nagnuća (pa i književnoga nadahuća) te unišao šutke u bokeljski tamni dan da iz njega ne iziđem do životnoga *smarknuća*.

Domagoj Vidović, u Zagrebu jedne zime

Vidović, Domagoj. 2024. *Bokeljske studije i ogledi*. Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore. Tivat.

https://www.academia.edu/124926621/Bokeljske_studije_i_ogledi

FOLIA ONOMASTICA CROATICA 33 (2024)

**IN MEMORIAM GRACIJELA ČULIĆ
(Kotor, 16. prosinca 1936. – Kotor, 10. svibnja
2024.)**

Mogla je biti bilo koja zima između 2007. i 2011. kad mi je pod ruke došao 14. broj časopisa *Onomastica Jugoslavica*. U tome sam razdoblju polako uređivao doktorski rad i u stankama između pisanja čituckao onomastičke članke. Oko mi je zapelo za članak *Struktura antroponimije Boke kotorske u XIV. i XV. stoljeću*. Kako sam u to doba već polako sastavljao i Mali povijesni rječnik osobnih imena stolačkoga kraja, nakon nekoliko sam pročitanih rečenica shvatio da će članak meni dotad nepoznate autorice (jer ipak bijah tek početnik) postati nezaobilaznim štivom u nekoliko idućih godina. Način na koji je Gracijela Čulić ustrojila i obradila antroponimijsku građu od tada mi je do danas ostao predloškom za sve buduće antroponomastičke radove. Desetak godina poslije (2018.) pružila mi se prigoda da dođem u Kotor. Preko kolegice Maje Katušić došao

sam do telefonskoga broja profesorice Čulić te sam joj se odlučio javiti i zaiskati pomoć u arhivskome radu. Telefon je zazvonio i kad sam začuo glas s druge strane žice, pomislio sam da je riječ o profesoričinoj nećakinji ili kojoj mlađoj osobi jer se u glasu čutjela velika životna radost. Bilo joj je iznimno drago kad je shvatila da se netko iz Zagreba zanima za njezin rad. Dogovorili smo susret u hotelu Vardar u Kotoru 17. studenoga 2018. u 11 sati, po starome običaju deset dana unaprijed jer kad ljudi zadaju riječ, onda ne treba potvrđivati dogovor. Kad sam ušao u hotelsku kavanu, odmah smo se prepoznali i razmijenili nekoliko kurtoaznih riječi. U trenutku sam shvatio da je ondje poznaju apsolutno svi, od osoblja do posjetitelja, i da ondje ima poseban tretman. U tih satak vremena ona je bila moj vođ po Kotoru, od znamenitosti, preko ljudi do škeraca (poslije ću od Dubravke Jovanović doznati kako je profesorica Čulić govorila da je čakula način života) koje su njoj prepričavali i u kojima je i sama sudjelovala. Ostao sam zapanjen njezinim umijećem pripovijedanja i glume te se i danas smijem njezinu nalijevanju vode u gorko piće a da to, dakako, nitko ne primijeti i namigivanju kad bi hotjela prenijeti kakvu zgodu koja se ticala osobe koja bi upravo prošla kroz vrata. Na odlasku mi je poklonila nekoliko svojih radova i knjigu Antroponimija Boke kotorske (od prvih pisanih spomenika do kraja XIX vijeka) prepričavši mi pritom s kakvim se sve, da se tako izrazim, izvanjezičnim okolnostima suočavala u razdoblju dok je pisala doktorat. Navedena je knjiga zamijenila na momemu kantunalu 14. broj časopisa Onomastica Jugoslavica, postala mi je temeljnim vrelom za antroponomastička istraživanja u Boki kotorskoj te novim uzorom za pisanje radova. Odgovorno tvrdim da je riječ o jednome od najvrednijih djela hrvatske antroponomastike. Knjiga je tim vrednija jer je nastajala u ratnome vihoru tijekom kojega su se bokeljski Hrvati našli uza samu crtu razgraničenja. Iako se u tome razdoblju vrlo lako gubila glava, profesorica je Čulić vlastito ljudsko dostojanstvo branila i obranila perom. Teškim okolnostima unatoč nije se ogriješila ni o jedno znanstveno načelo, a onaj tko zna čitati, u toj knjizi vidi trajan spomenik hrvatstvu u Boki kotorskoj, njegovu prožimanju sa supstratnom i adstratnom romanskom kulturom (koju su Hrvati ne samo očuvali nego i ugradili u vlastiti identitetski kod) te iščitava jasnu razliku između

hrvatskoga, crnogorskoga i srpskoga antroponimijskog fonda. Tim me je više pogodio izbor hrvatskoga jala kojim se pokušalo umanjiti zasluge te velikanke hrvatske onomastike. Potrudio sam se stoga da tu nepravdu osobno ispravim. Zgodila mi se pružila već dogodine kad sam u sklopu gostovanja u Boki kotorskoj odlučio predstaviti Rječnik suvremenih hrvatskih osobnih imena. Bila je to prigoda da se istaknu profesoričine zasluge iz područja povijesne antroponomastike. Povijesne su potvrde, naime, osobnih imena iz Kotora među najstarijima na hrvatskome jezičnom području. U znak zahvale na predstavljanju sam 11. prosinca 2019. u Kotoru poklonio profesorici primjerak Rječnika javno istaknuvši njezine zasluge. Dvoranom se tad Kulturnoga centra „Nikola Đurković” prolomio pljesak u znak zahvale za sve što je učinila. Gracijela Čulić rodni je Kotor napustila otputivši se na studij u Zagreb gdje je na Filozofskome fakultetu studirala francuski i talijanski jezik. Diplomirala je 1960., a iduću je godinu provela u Nancyju kao stipendistica francuske vlade. Nakon povratka sa stipendije (1961.) zaposlila se kao profesorica francuskoga, talijanskoga i latinskoga jezika u kotorskoj gimnaziji i srednjoj pomorskoj školi. Njezini je učenici pamte kao britku i duhovitu, strogu, ali pravednu profesoricu koja nije ni znala ni htjela prikriti vlastito mišljenje. Od 1980. zaposlena je u kotorskoj Višoj pomorskoj školi, koja se s vremenom prometnula u Fakultet za pomorstvo u Kotoru. Godine 1988. magistrirala je, ponovno na Filozofskome fakultetu u Zagrebu, s temom Antroponimi i toponimi u objavljenim arhivskim dokumentima Boke kotorske. Te je godine, kao stipendistica Zajednice sveučilišta mediteranskih zemalja i u svrhu prikupljanja građe za izradbu doktorata, pohađala specijalističke studije u Veneciji, Novari i Bariju. Ratna su zbivanja usporila njezin znanstveni napredak, no svim preprekama unatoč na Filozofskome je fakultetu u Beogradu 1993. doktorirala s temom Antroponimija Boke kotorske od prvih pisanih spomenika do kraja XIX vijeka. Povjerala mi je kako joj je, iako su komunikacijske mogućnosti između Hrvatske i Crne Gore bile vrlo ograničene, uz članove prosudbenoga povjerenstva (Radojicu Jovićevića, Slavka Vukomanovića, Dušana Jovića i Ivana Klajna), pri izradbi doktorata uvelike pomogao Vojmir Vinja, i ljudski i znanstvenim autoritetom.

Nakon obrane doktorata Gracijela se Čulić 1994. zaposlila na Filološkome fakultetu u Nikšiću gdje je bila jednom od utemeljiteljica talijanistike. U Nikšiću je, u zvanju docentice, do 2007. predavala predmete Suvremeni talijanski jezik i Metodika nastave talijanskoga jezika, a od 2007. Talijanski jezik i Uvod u lingvistiku. Predavala je ujedno na Fakultetu za strane jezike Sveučilišta „Mediteran” u Podgorici te na Fakultetu za turizam i hotelijerstvo u Kotoru, na kojemu je svojedobno bila voditeljicom Odsjeka za strane jezike i prodekanicom za nastavu. U svojem se raznovrsnom onomastičkom radu Gracijela Čulić, među ostalim, bavila imenima nahočadi i bokeljskih jedrenjaka, povijesnom bokeljskom antroponimijom i toponimijom, onomastičkim potvrdama hrvatske i općenito južnoslavenske prisutnosti u južnoj Italiji, a usto je objavljivala i radove iz područja metodike i pedagogije (npr. Konceptija nastavnih programa iz italijanskog jezika u starim kotorskim srednjim školama), prijevodoslovlja (izdvojiti ću rad O nekim komercijalnim i pomorskim skraćenicama i znakovima u savremenom italijanskom jeziku), bibliotekarstva (Francuske knjige u bibliotekama Kotora) te pomorstva i turizma (napisala je vodič kroz Pomorski muzej na francuskome jeziku). Ujedno je objavljivala književne recenzije djela uglednih hrvatskih (Miloš Milošević) i crnogorskih autora (Miraš Martinović). Pisala je na hrvatskome, crnogorskom, francuskome i talijanskom jeziku, a prevodila je s francuskoga i talijanskoga na hrvatski i crnogorski te na francuski i talijanski s hrvatskoga i crnogorskoga.

Za svoj je rad višestruko nagrađena, među ostalim Nagradom „21. novembar” (1976.) grada Kotora i Plaketom za kulturno-prosvjetnu djelatnost Crne Gore (1978.).

Gracijela Čulić bila je istaknutom članicom hrvatske zajednice u Crnoj Gori: elektoricom prve elektorske skupštine Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore 2007., donatoricom Hrvatske knjižnice „Ljudevit Gaj” u Donjoj Lastvi 2014. te jednom od članica inicijativnoga odbora za osnutak Ogranka Matice hrvatske u Boki kotorskoj (osnivačka je skupina održana 18. srpnja 2017.). O liku i djelu Gracijele Čulić bit će prigode još mnogo puta govoriti. Ovdje sam, uz osnovne biobibliografske činjenice, tek naznačio nekoliko osobnih prizora iz susreta s tom krhkom ženom mlada duha i vedra

srca s kojom je bilo tako lako razgovarati, još se lakše smijati, a najlakše je bilo od nje učiti. Kako je onda zaboraviti? Domagoj Vidović

Vidović, Domagoj. 2024. In memoriam – Gracijela Čulić. *Folia onomastica Croatica* 33. 241–244.

<https://hrcak.srce.hr/file/469709>

PRILOG

JOSIP PEČARIĆ

HRVATSKI BLAŽENIK GRACIJA KOTORSKI

Danas se s radošću slavi hrvatski blaženik Gracija Koterski, tj. Gracija iz Mula. Bokeljski Hrvati su 1810. u velikom narodnom slavlju prenijeli njegove relikvije u hrvatsko selo Muo, gdje se danas nalazi njegovo svetište.

Svim Gracijama i Gracijelama želim sretan imendan.

<https://narod.hr/.../blazeni-gracija-koterski-iz-mula-u...>

Za dan hrvatskog blaženika veže me jedna zgoda

Moje Ankice i hrvatskog povjesničara prof. dr. sc. Stijepa Obada:

Poslije mise na dan blaženog Gracije prof. Obad je imao predavanje o Boki. Na putu od crkve do prostorije u kojoj je bilo predavanje u Palmotićevoj Ankica je razgovarala s profesorom Obadom. Kada mu je rekla da sam matematičar, on joj je odgovorio:

– Ne, to nije istina!

– Profesore, pa valjda znam što mi je muž!

Nama u Kotoru koji su bili u Gimnaziji u vrijeme kada je ona bila u njoj, ili kasnije u Višoj pomorskoj školi i Pomorskom fakultetu itekako je bila važna jedna Gracijela. Bila je profesorica mnogima od nas, a mojoj sestri i razrednica. Napustila nas je ove godine:

HRVATSKA ZNANSTVENICA
UMRLA ANTROPONOMASTIČARKA GRACIJELA ČULIĆ

S. S. / Hina

10.05.2024 u 22:49

<https://www.tportal.hr/.../umrla-antroponomasticarka...>
tportal.hr

Umrla antroponomastičarka Gracijela Čulić

Hrvatska antroponomastičarka Gracijela Čulić umrla je u petak u Kotoru u 89. godini života, potvrdilo

HRVATSKI BLAŽENIK GRACIJA KOTORSKI

Danas se s radošću slavi hrvatski blaženik Gracija Koterski, tj. Gracija iz Mula. Bokeljski Hrvati su 1810. u velikom narodnom slavlju prenijeli njegove relikvije u hrvatsko selo Muo, gdje se danas nalazi njegovo svetište.

Svim Gracijama i Gracijelama želim sretan imendan.

<https://narod.hr/.../blazeni-gracija-koterski-iz-mula-u...>

Za dan hrvatskog blaženika veže me jedna zgoda

Moje Ankice i hrvatskog povjesničara prof. dr. sc. Stijepa Obada:

Poslije mise na dan blaženog Gracije prof. Obad je imao predavanje o Boki. Na putu od crkve do prostorije u kojoj je bilo predavanje U Palmotićevoj Ankica je razgovarala s profedorom Obadom. Kada mu je rekla da sam matematičar, on joj je odgovorio:

– Ne, to nije istina!

– Professore, pa valjda znam što mi je muž!

Nama u Kotoru koji su bili u Gimnaziji u vrijeme kada je ona bila u njoj, ili kasnije u Višoj pomorskoj školi i Pomorskom fakultetu itekako je bila važna jedna Gracijela. Bila je profesorica mnogima od nas, a mojoj sestri i razrednica. Napustila nas je ove godine:

HRVATSKA ZNANSTVENICA
UMRLA ANTROPONOMASTIČARKA GRACIJELA ČULIĆ

S. S. / Hina

10.05.2024 u 22:49

÷
https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/umrla-antroponomasticarka-gracijela-culic-20240510?fbclid=IwY2xjawJI0UtleHRuA2FlbQIxMQABHo9i_xrGRzw0-R6rOVYM2A6p225Bn5345eP6mIxmnaGa7hRg365fiEiI6R7ZC_aem_YgGVY7fzzl4friDIrkqLXA

J. Pečarić, Boka kotorska i Bokelji, dragovoljac.com., 2025.:

<https://www.dragovoljac.com/pecaric/bokelji.pdf>

DR. SC. DOMAGOJ VIDOVIĆ**JEDNA DRUKČIJA BOKA**

Što sam god stariji, to mi se vrijeme za čitanje iz užitka ili zbog ispunjavanja razdoblja dokolice sve više krati i sve češće svodi na neko nenadano putovanje i primirje od obveza koje obično obuhvati nekoliko rasutih ljetnih tjedana, obično u srpnju i kolovozu, a uz malo sreće ulovi se koji dan mira i u rujnu. Kako slučajnosti nema, koncem su mi ovoljetne uvjetne kazne (kako zovem razdoblje kad više nisam na odmoru, ali sam i dalje izvan ureda) u ruke prispjele dvije knjige koje kupih još za studentskih dana: Eseji o starima i novijim Marina Franičevića i Dubrovački eseji i zapisi Slobodana Prosperova Novaka. Čitajući ih uz more i sljubljujući se po tko zna koji put sa starim piscima hrvatskim u razdoblju predjesenskoga sfumata, kad se sve boje, vrelo mu moru i toplu zraku unatoč, pomalo slijevaju u sivu, nekako sam i sebi olakšavao konačan odlazak na sjever nakon dugoga i vreloga ljeta ne mogavši si nikako posvijestiti gdje sam to još, i to nedavno, oćutio patinu starine i vonj rukopisa koji su se duboko uvukli u kuće i suhozide građene od sivca. Morio me taj blagi nespokoj nekoliko tjedana, sve dok u ruke nisam uzeo rukopis poeme *Patria nostra* Ljube Krmeke.

Nekoga bi tko ne poznaje pjesništvo Ljube Krmeke, a razmjerno je upućen u srednjostrujaški pravac suvremenoga hrvatskog pjesništva, dakle onoga kojemu je hrvatska književnost izvan nekoliko poznatih časopisa i većih hrvatskih gradova nepoznata, jamačno iznenadila već sama forma poeme i potraga za uporištem u hrvatskoj (ne samo književnoj) baštini. Međutim, novo će djelo toga hrvatskoga književnika s ruba vjerojatno iznenaditi i one koji su upućeniji u njegov opus možda manje stilom (jer nađe se tu krmekovskih poslovicida i efektnih poanta), a više odmakom od bukoličkih prostranstava Humi ne i mitskih Morina, svojevrsnoga hercegovačkog Olimpa, i male noćne muzike koja kao da je skinuta s kamenih spavača na kojima „vrijeme i prostor zasjedaju na stolici zemaljskoj“. Krmek je, naime, u svojoj novoj poemi na svojevrsnomu hodočasničkom putovanju, i kroz vrijeme i kroz

prostor, Bokom kotorskom podijeljenom u 33 cjeline koje simboliziraju broj Kristovih godina. To ga je u nekoj vrsti moje mentalne knjižnice povezalo s Piligrinom, zagonetnim i nedovršenim spjevom napisanim vjerojatno na kraju dugoga životnog puta Mavra Vetranovića (1482. – 1576.), također književnika s ruba, ruba srednjovjekovlja i renesanse.

Svoj hodočasnički put kroz prostor i vrijeme Krmek otpočinje stihovima *Zalet u zaljev / U nepresahnuti život / Koji ne utrnu zbog svoje žilavosti*, a tijekom njega će se spomenuti bokeljskih svetaca, ali i članova društva mrtvih pjesnika, Hercegovca Anđelka Vuletića (čijemu će devetomu čudu na istoku suprotstaviti stihove Dine Merlini) i Bokelja Viktora Vide (kojega će upisati u prastaru molitvu svetomu Vidu), susrest će se i s braćom Mortešićima, pronalaznicima glasovite slike Bogorodice na jednoj od surih hridi današnjega otočića Gospe od Škrpjela, obači mnoga bitna mjesta „sa žilavoga branika Croatiae Rubae“ (koju je još Peraštanin Andrija Balović polovicom XVIII. stoljeća nazivao domovinom), podsjetiti čitatelja na Bokeljsku mornaricu, Tripundan (koji se slavi i u Krmekovu ishodištu Drijenu, a Krmekovići se spominju u kotorskim notarskim knjigama iz XIV. stoljeća), Fašinadu i ljepotu dobrotske čipke te pohoditi „opraznije“ kuće i palace s njihovim saločama. Cjelokupno će putovanje provesti u promatranju opreke između starosjedilačkoga i došljačkoga, opreke koja se ogleda u antitezi tišine i buke, kulturnoga ožiljka i gorštačke pete te onih koji su povili pleća i onih koji pojedose prezimena, a sve u potrazi za onima „kijih zapravo i nema“ dok promatra „more tuđih lica“, one koji ištu tuđe i „sadašnjost koja nema budućnost“. Tijekom toga promatranja s jedne strane pjesnik iznosi, poput srednjovjekovnoga putnika, katalog vlastita znanja i neispisane povijesti (*Iscrvotočen brod života / Razdrobljen izmravljen / Nepopisan neumuježen*), a s druge strane kao promatrač i „slučajnik“ istražuje koliko „Zaljev (ne) živi svojim životom“ (jer Nije lako živjeti / U sjeni tuđe radosti) „dok vrijeme lagano jede istinu“ i dok se „sve kreće, a sve stoji“. Ipak, „ko onaj koji iz Hrvatske valjda dolazi našu Veroniku zreti“ Krmek se nada da možda još i nije sve dokrajčeno, da „Drugi“ nikad neće imati ono što nema te da pri

povratku pjesnik neće naići „na otvorena vrata i čuj nepoznatih glasova koji ne mole što vole, a gorko more triput sole“.

Krmekova Boka, dakle, nije Boka zaljubljena krajoličara (kako je pejzažiste prekrasno prezvao Slaven Perović) ili poetskoga kroničara (kakav je, primjerice, bio nedavno preminuli Gracija Marović), bio on domaći čovjek ili „slučajnik“, ona je mitski i stvarni prostor pretrujen, u maniri čížekovske Boke kao trnove krune, „hrvatolovkama“, neka vrsta bokeljske poetske povijesti sa strane. Povijest je to koju je napisao promatrač koji njezinu rubnost čuti ponajprije zato što i sam potječe s nešto sjeverozapadnijega ruba, s ruba kojega su stoljeća također nagrizla i koji također živi u iščekivanju uskrsnuća. *Patria nostra* je poema koja leži negdje na pola puta između domoljublja i domotužja (Nisu li bliskozvučne sveze *Patria nostra* i *Pater noster*?), poetskoga lucidra i peregrinacijskoga epa, tuženja (koje kao da ište da se prikaže prisvitloj gospodi zagrebskoj) i evanđelja nade, poema iz koje dopire vapijući glas skrušena grešnika i čvrste poruke nepokolobljivoga borca, poema koji nosi snažnu poruku da nam nikad kao danas nije trebalo više nade i uvjeravanja da nismo sami jer duša gine od tišine.

Vidović, Domagoj. 2024. Jedna drukčija Boka. U: Krmek, Ljubo. *Patria nostra*. Matica hrvatska Stolac. Stolac. 68–70.

https://www.academia.edu/126422114/Jedna_druk%C4%8Dija_Bo_ka

DOMAGOJ VIDOVIĆ

O IMENU BAR⁴⁴⁸

Kad se spomene Hrvate u Crnoj Gori, prva je asocijacija prosječnomu Hrvatu koji živi u Hrvatskoj Boka kotorska, ponetko se sjeti i Budve, koja je od XVII. do XIX. stoljeća iznjedrila čitavu skupinu ekscentričnih hrvatskih književnika pustolova, a još je manjemu broju Hrvata poznato da je Bar s okolicom (jednom riječju Svebarje) također područje u kojemu živi starosjedilačka hrvatska zajednica. U povijest hrvatske književnosti Bar je zlatnim slovima upisao Pop Dukljanin, čiji je Ljetopis nastao u XII. stoljeću, barski su se hrvatski književnici, čiji su tekstovi onomad pisani latinskim i talijanskim jezikom, u XVI. i XVII. stoljeću dopisivali sa svojim kolegama iz dalmatinskih gradova, a pronađen je i jedan kraći tekst iz XVII. stoljeća napisan na hrvatskome jeziku. Prijelomna je godina u povijesti Bara 1571. Tad je grad pao u osmanlijske ruke, u kojima je ostao iduća tri stoljeća. U tome je razdoblju od duhovnoga i kulturnoga središta u velikoj mjeri postao zgarištem. Samostanski su se skriptoriji ispraznili, umjetnine su iz nekoliko desetaka barskih crkava uglavnom uništene ili ukradene, a nekoć većinski katolici postali su manjinom. Malobrojna starosjedilačka hrvatska zajednica ponosna je na slavnu povijest Bara i Barske nadbiskupije te tisućljetnu baštinu koju čuva nepovoljnim povijesnim okolnostima unatoč.

Tri slova za velike muke po tumačenju

Bar se u srednjovjekovnim dokumentima nazivao Antivari ili Antibarum, što bi značilo ‘nasuprot ili preko puta Barija’, tj. u slobodnijemu prijevodu Prekobari (usp. slovenski toponim Prekmurje i hrvatski Prekopakra). S njim je povezano i albansko ime Tivari, koje je mlađega postanja i nastalo je prema jednome od

⁴⁴⁸ Ovaj rad napisan je u okviru projekta Hrvatski nacionalni identitet: nastanak i osporavanja (CROIDENT), koji se provodi u sklopu temeljne djelatnosti Instituta društvenih znanosti „Ivo Pilar”, a koji financira Europska unija – NextGenerationEU.

talijanskih imena. Hrvatsko (i općenito južnoslavensko) ime Bar spominje se 1198. te se izvodi od latinskoga Barium upravo kao talijanski Bari, a na to koliko su se rano u Baru i njegovoj okolici susreli starosjedilački Romani i doseljeni Slaveni, upućuje niz suvremenih slavenskih toponima koji su odreda dalmatoromanskoga postanja, tj. svojevrsni su spomenici izumrloga barskog dijalekta dalmatoromanskoga jezika (koji proučava i jedan Baranin, povjesničar Savo Marković), starijega brata talijanskomu jeziku. Na njega upućuju toponimi kao što su Brbot ‘sveti Barbat’, Sustaš ‘sveti Eustahije’, Sutomore ‘sveta Marija’, Spič ‘hospicij, samostansko konačište, danas bi se reklo: hostel’ ili Sutorman ‘sveti Roman’.

Ako se želi doznati iz kojega jezika potječe ime Bar, mora se proniknuti u značenje imena Bari. U svim pouzdanim priručnicima stoji da je ime toga grada vrlo staro, ali značenje nije odgonetnuto. U pokušaju da vam ponudim barem jedno od rješenja pretraživao sam različita talijanska vrela te sam u časopisu *La Gazzetta del Mezzogiorno* naišao na članak Gigija de Santisa o „tajnovitome imenu Bari”. Zabilježena su u njemu neobična tumačenja. Ime se povezivalo s grčkim nazivom baris ‘vrsta čamca kojom su se vozili egipatski svećenici po Nilu u znak štovanja božice plodnosti Izide’

(Michele Garuba) ili kaldejskim nazivom bareis ‘vrsta utvrde’ (Emanuele Mola). Držalo se i da označuje utočište (Tommaso Piscitelli), neki su izvodili ime prema mitskome osnivaču Barija kapetanu Barioneu (Antonio Beatillo), a smatralo se i da ime potječe iz grčkoga naziva za kraj bogat vinom.

Osobno mi nekako najsuvislije zvuči mišljenje Marija Cosmaija, talijanskoga jezikoslovca, kojemu je predgovor knjizi pisao jedan od najpoznatijih suvremenih talijanskih književnika i osnivač semiotike Umberto Eco. Po Cosmaijevu je mišljenju ime peucetsko. Peuceti su bili pripadnici jednoga od naroda koji se s naše strane Jadranskoga mora u I. tisućljeću prije Krista preselio na talijansku stranu te su najvjerojatnije srodni Ilirima. Nastanjivali su područje od Barija do Otranta. Grčko ime Barion i lat. Barium Mario Cosmai povezuje s korijenom *bhau ‘graditi’ i riječju bayria ‘gradnja kuće’. Ipak, treba imati na umu da o ilirskome jeziku ne znamo gotovo ništa, a o peucetskome jeziku ili dijalektu još manje, pa se ni u to tumačenje ne možemo pouzdati kad je u pitanju značenje. Ipak, ako ime Bari (a time i Bar) nije ni grčko ni latinsko, a vjerojatno nije, barem s određenim stupnjem sigurnosti možemo pretpostaviti da je nastalo na jeziku preditalskih starosjedilaca. Maštu draška pitanje koje je ime starije, tj. jesu li (pra)-stari Barani otišli u Bari i ondje osnovali naselje i postali Barijci (Barežani) ili je Bar prozvan po Bariju. Ono što sigurno znamo jest da su različita ilirska ili njima srodna plemena

u I. tisućljeću prije Krista naselila Apuliju (južnu Italiju) te da je moguće da su Bariju dali svoje ime. Reprizu smo seobe iz Bara gledali kad su naši predci u zbjegovima pred Osmanlijama bježali u iste krajeve. Bari je Hrvatima zanimljiv i zbog franačkosaracenske bitke iz 871., u kojoj je sudjelovao moj imenjak knez Domagoj i nakon koje su se Arapi nakon gotovo tridesetogodišnje vladavine povukli iz toga grada. U Bariju se čuvaju i moći svetoga Nikole, koji se osobito štuje i u Baru i okolici.

Ima li više barova ili Barova?

Da Bar u Crnoj Gori nije jedini, možemo se uvjeriti već površnim pretraživanjem po mreži. U Francuskoj je postojalo Vojvodstvo Bar, a i danas postoji grad Bar u sjeveroistočnoj i središnjoj Francuskoj. Nadalje, Bar je mjesto u mađarskome dijelu Baranje, u ruskoj pokrajini Burjatiji, četiri su Bara u Ukrajini, tri u Iranu, a postoji i pokrajina Bar u Pandžabu. Francuski se barovi povezuju s riječju barra granica, burjatski Bar dobio je ime po leopardu ili tigru, pandžapski označuje granicu između prašume i naseljenoga područja, nekoliko ukrajinskih barova i jedan mađarski označuju močvarna područja, a za iranske barove nisam našao tumačenje. U zapadnoj Ukrajini, u povijesnoj pokrajini Podolje, postoji gradić Bar s približno istim brojem stanovnika kao i Bar u Crnoj Gori. Njegovo se ime ne povezuje ni s različitim zvijerima ni prašumama. Nastao je na mjestu maloga trgovačkog središta koje se spominje 1401. pod imenom Rov. Godine 1537. poljska ga je kraljica Bona Sforza (1494. – 1557.), supruga poljskoga kralja i litavskoga velikog vojvode Žigmunda I. Starog, prezvala i nazvala po svojem rodnom gradu Bariju. I sudbina je ukrajinskih Barana donekle slična sudbini istočnojadranskih. Naime, povijest su obaju gradova obilježile žene, koje su barem djelomično talijanskoga podrijetla. Već spomenusmo da je Bona Sforza Barijka, a srpska je kraljica, katolkinja Jelena Anžujaska (oko 1236. – 1314.), potjecala iz francuske dinastije Valois, a bila je u srodstvu s Karlom I. Napuljskim. Ona je, uza svojega sina kralja Milutina, zaslužna zato što je benediktinska opatija Gospe Ratačke proširila svoje posjede barem na Paštroviće i Crmnicu, a i po jednoj je od zabilježenih predaja (koje nisu točne jer je Bar znatno stariji, ali su zgodne za priču) dala ime Baru kao gradu

poštenih ljudi („Bar me ovdje neće naći ni varati.”). Nadalje, ukrajinski je Bar 1672. – 1699. bio pod upravom Krimskih Tatara koji su bili u savezništvu s Otomanskim Carstvom s tom razlikom da su pokušaji mletačkoga oslobođanja Bara u Crnoj Gori propali, a poljski uspjeli. I ukrajinski Bar ima svoj Stari Bar, a i poštuje Bogorodicu te se u katedrali Velike Gospe čuva ikona Gospe Barske

Ujedno ima katedralu svete Ane. U njemu živi otprilike podjednak udio pravoslavaca i katolika, a nekoć je živjela i židovska zajednica.

Francusko je francusko

U kratkome povratku u prošlost nastojali smo odgonetnuti čije je ime Bar. Saznali smo i da je više barova na svijetu te da su im imena ista sasvim slučajno, ali da su Bar u Crnoj Gori i Ukrajini te Bari u Italiji pravi imenjaci. Žene su (i to dvije kraljice) obilježile dio povijesti dvaju slavenskih barova, a kako je vladarica Bara u Crnoj Gori Jelena, podrijetlom i Francuskinja, meni je jasnije zašto sam u Baru pojeo tako dobar potaž.

Vidović, Domagoj. 2024. O imenu Bar. *Hrvatski jezik* 11/3. 15–18.

<https://hrcak.srce.hr/file/464985>

**BRANIMIR BILAFER,
SANJA PERIĆ GAVRANČIĆ,
DOMAGOJ VIDOVIĆ**

BOKELJSKI ONOMASTIČKI TRIPTIH⁴⁴⁹

„Vlasnički list” iz Morinja

U dokumentu od 7. travnja 1336. objavljenomu u publikaciji Kotorski spomenici (II. svezak, koji je priredio Antun Mayer, II. svezak edicije Kotorski spomenici) spominju se Miloje Radinović iz Morinja (Milloye Radinouich de Morigne) i njegova kći Jagoda (Iagoda). Dokument, koji sadržava prvi spomen naselja Morinj u Boki kotorskoj, donosimo u prijevodu Sanje Perić Gavrančić.

7. travnja 1336.

Sedmoga dana mjeseca travnja. Ja, Miloje Radinović iz Morinja, ustupam i prepuštam svoju kćer imenom Jagoda u službu Mateju Jakanji da mu bez zle namjere vjerno služi u idućih šest godina pod uvjetom da joj za čitavo navedeno vrijeme osigura primjerenu hranu i odjeću te da je, ako pobjegne, može uhvatiti i zavezati bez suda i ikakve rasprave. Provedeno u prisutnosti prisegom potvrđenoga sudca Marina Golije i sudca auditora Srđa Jakanje.

Osim svojevrsnoga „vlasničkog lista” oca nad kćeri, što nije bila rijetkost u srednjemu vijeku, a danas je, hvala Bogu, stvar daleke prošlosti, iz dokumenta se razaznaje da je prvi lik imena ovoga

⁴⁴⁹ Ovaj rad napisan je u okviru projekta Hrvatski nacionalni identitet: nastanak i osporavanja (CROIDENT), koji se provodi u sklopu temeljne djelatnosti Instituta društvenih znanosti „Ivo Pilar”, a koji financira Europska unija – NextGenerationEU. Za iznesene stavove i mišljenja odgovorni su samo autori, te ti stavovi ne odražavaju nužno službena stajališta Europske unije ili Europske komisije. Ni Europska unija ni Europska komisija ne mogu se smatrati odgovornima za njih

bokeljskog mjestanca bio Morinje (Morigne), što je potvrđeno i u nekim kasnijim dokumentima, te da su isti sudci (Marin Golija i Srđ Jakanja) bili zaduženi za sporove u Strpu i Morinju. Morinj se spominje i 1407. u zaključku kotorskoga Malog vijeća u kojemu stoji da treba utamničiti i prisiliti na povrat zemljišta Opatiji svetoga Jurja svakoga Morinjanina koji se nađe u Kotoru, a zadržao je opatijska zemljišta. Nakon oslobođenja Morinja od Osmanlija turski su mlinovi u mjestu dodijeljeni Perašanima Ivi Buroviću i Niki Vučićeviću. U XIX. stoljeću bilo ih je čak 19, pa je Morinj doslovce grad mlinova, o čemu svjedoči i zarana potvrđeni toponim Ivanovića mlini.

Po podacima koje iznosi Niko Luković crkva je svetoga Ivana na predjelu Svrčak izgrađena u XIV. stoljeću te se u njoj nekoć obavljao katolički i pravoslavni obred. Sporovi su se katolika i pravoslavaca, kako navodi Špiro Milinović, oko te crkve vodili i u XVIII. stoljeću. Na tu se crkvu, danas posvećenu svetomu Jovanu Bogoslovu, odnosi predaja po kojoj su Morinjani tijekom epidemije kuge tražili pomoć od gatare, no tomu se usprotivio mjesni svećenik koji je ikonu Presvete Bogorodice iz spomenute crkve odnio na vrelo Svrčak i posvetio vodu iz toga vrela, nakon čega je epidemija kuge zaustavljena, a Bogorodici u spomen Morinjani iznose njezinu ikonu svakoga 15. srpnja. U Morinju se, osim spomenute crkve i pravoslavnih crkava svetoga Save u Donjemu Morinju (izgrađena 1873.) i svetoga Tome u Gornjem Morinju (obnovljena 1826.), nalazi još katolička crkva svetoga Tripuna, koja bi, po mišljenju Zorice Čubrović, mogla potjecati iz razdoblja prije XV. stoljeća (u vrelima se prvi put spominje 1526.), na kojoj su urezani najstariji prikazi jedrenjaka u Boki kotorskoj. U toj se crkvi blagdan svetoga Tripuna slavio 10. studenoga, po rimskome martirologiju, a u njoj se nalazi oltarska pala Gospa s malim Isusom i svetim Ivanom Krstiteljem, koja se pripisuje Tripu Kokolji. O samoj se crkvi barem od 1705. brinu Dabovići iz Kostanjice (prvi je među njima, prema dokumentima, bio Staniša). Budući da se crkva nalazi uz vrelo Sutvara, Zorica Čubrović drži da je njezin prvotni titular bila sveta Barbara. Dodatno to potkrepljuje podatkom da u Morinju postoji običaj varica, tj. varenja žita i svih vrsta variva uoči Varindana, odnosno blagdana svete Barbare.

Po predaji se Morinj nekoć nazivao Dobro Selo ili Dragomanović (po istoimenome rodu), a današnje je ime navodno dobio jer mu je pučanstvo „pomoreno kugom”. Predaja nije točna jer se imena Dobro Selo i Dobromanović u vrelima vrlo rijetko spominju i to znatno kasnije nego ime Morinj. Miomir Abović izvodi toponim iz kršćanskoga imena Marin, a Niko Luković drži da je naselje prozvano po crkvi Svete Marije. S obzirom na česte odraze Bogorodičina kulta u istočnojadranskoj toponimiji formalno jezično srodne liku Morinj (usp. toponim Sutomore u Spiču, Sutorina < *Sutomorina u Boki kotorskoj) te spomen benediktinske opatije Svete Marije u obližnjemu Risnu, Lukovićevo se mišljenje čini vjerojatnijim. Dakle, Morinj bi se današnjim jezikom mogao prevesti kao Marijino te ime najvjerojatnije duguje negdašnjim posjedima benediktinske opatije posvećene Bogorodici o kojoj su, među ostalima, pisali Pavao Butorac i Marinko Tomasović.

Je li Mate Tripuna Jakovova prvi bokeljski reketar?

Putniku namjerniku bokeljsko je naselje Bijela vjerojatno najpoznatije po brodogradilištu, a oni malo upućeniji jamačno su čuli kako papa Siksto V. (1585. – 1590.), po navodu Andrije Zmajevića, potječe iz bijelskoga zaleđa, točnije iz Bijelskih Kruševica. U samoj se Bijeloj nalazio i benediktinski samostan iz IX. stoljeća, koji su navodno 1242. porušili Mongoli, ali je na njegovu mjestu ostala katolička crkva svetoga Petra. U Bijeloj se nalazi i pravoslavna crkva riza Bogorodice podignuta 1827. na temeljima stare romaničke katoličke crkve te još nekoliko pravoslavnih crkava. Bijela je ujedno postala domom peraške obitelji Zmajević, koja je ondje 1687., na mjestu negdašnjega osmanlijskog zapovjedništva, izgradila palac koji su prvo naslijedili Burovići, pa na koncu Zlokovići. U najstarijim se povijesnim vrelima, koja se uglavnom odnose na benediktinski samostan, Bijela naziva latinskim imenom Alba (usp. lat. alba ‘bijela’). U jednome od dokumenata u kojima se spominje taj samostan stoji kako je papa Klement VI. 6. siječnja 1346. zatražio od srpskoga cara Dušana da Kotorskoj biskupiji vrati, među ostalim, upravo katoličku crkvu svetoga Petra u Bijeloj, koju su pravoslavci preoteli, a ljeta Gospodnjega 1351. u povelji se srpskoga cara Dušana navodi i slavensko ime mjesta – Bijela. Prije nekoliko dana, listajući

po tko zna koji put 2. svezak Kotorskih spomenika Antuna Mayera, naiđosmo na dokument u kojemu se ime Bijela spominje 18 godina prije Dušanove povelje. Dokument donosimo u prijevodu Sanje Perić Gavrančić.

11. listopada 1333.

Dana 11. mjeseca listopada. Ja Tolko, sin pokojnoga Čikoj iz Bijele obvezujem se svojemu patronu Mati Tripuna Jakovova dati svake godine četiri perpera u tri isplate, to jest na Božić 16 groša, na blagdan svetoga Petra drugih šesnaest i na blagdan svetoga Mihovila ostalih šesnaest. A ja, gore spomenuti Mate, obvezujem se da neću od njega ništa drugo zahtijevati niti mu što naređivati. Ali ako ne plati u rečenim terminima, navedeni Mate neka ima ovlasti osobno ga zarobiti i izvršiti svoju volju nad spomenutim Tolkom. I ovo neka bude na snazi dokle god postoji mjesto Bijela od Kotora, bez zapriječene kazne. Učinjeno u prisutnosti sudca Nikole Petra Šimunova i auditora Marina Golije

Nekoliko se zanimljivih pojedinosti razabire iz ovoga kratkog teksta. Prvo, ime je Bijela zapisano i u ekavskome (Bela) i u ijekavskome obliku (Biela). Slična je pojava razmjerno česta u navedenome razdoblju u latinskim tekstovima s dubrovačkoga i bokeljskoga područja. Drugo, u dokumentu je potvrđen lik Mate, što je jedna od prvih potvrda toga kršćanskoga imena, koje bismo prije očekivali u srednjoj Dalmaciji (na prostoru od Neretve do Bojane znatno je češći lik Mato). Treće, u dokumentu je očuvana višerječna antroponimna formula koja sadržava osobna imena muških predaka (Mate Tripuna Jakovova, Nikola Petra Šimunova), koja je i danas živa u dijelovima srednje Dalmacije (npr. u Klisu) i Svebarju (poglavito u Zupcima, u kojima se zna navesti i po pet muških predaka, npr. Marko Ilija Marka Ilije Iva Đurova Ivov). Četvrto, u dokumentu se spominje i osobno ime Čikoje usporedivo sa ženskim imenom Čika, koje je u hrvatskome osobnoimenskom fondu zabilježeno od XI. stoljeća, i to u jednoj od povelja hrvatskoga kralja Petra Krešimira IV. (1058. – 1074.). Peto, likovi Mate i Tripun među prvim su potvrdama navedenih imena u hrvatskome osobnoimenskom fondu te upućuju

na pripadnost njegovih nositelja Katoličkoj Crkvi. I ovaj nam dokument pokazuje kako se i iz naizgled najneznatnijega dokumenta mogu razabrati neki važni podatci. Jedino što još ne znamo jest je li Mate Tripuna Jakovova prvi bokeljski reketar i vrijedi li još dogovor zbog kojega je dokument objavljen kad je već potpisano da vrijedi „dokle god postoji mjesto Bijela od Kotora”.

Strp, Lipci i Đurići, među njima tamna Kostanjica

U većini se suvremenih publikacija o Boki kotorskoj navodi da se Kostanjica prvi put spominje 1440., kad je Novak Dobriković Opatiji svetoga Jurja prepustio vinograd u tome naselju. Međutim, pomnim smo iščitavanjem Izabranih djela Pavla Butorca uočili da se Kostanjica spominje u inventaru pokretnina i nepokretnina te iste opatije iz 22. travnja 1431., dakle devet godina prije dosadašnjega najstarijeg poznatog spomena. Te je 1431. u Kostanjici jedna kuća opatu Augustinu plaćala tri perpera, a prema Opatiji su svetoga Jurja potraživanja imali i stanovnici drugih naselja. Izdvojit ćemo one iz Risanskoga zaljeva: u Strpu je 20 kuća plaćalo 40 perpera, Kotoranin je Drago Lučin za svoje zemljište ispod sela Mlin pod Morinjem plaćao 4 perpera, a stanovnici su Lastve između Risna i Perasta svoje obveze ispunjavali u žitu.

Kostanjica je dobila ime po kostanjima, tj. kestenima. Od kostanja su se nekoć izrađivali dijelovi međukatnih konstrukcija, okviri vrata i prozora te ostala stolarija, a kostanjici (šume kostanja) se, osim oko Kostanjice, nalaze i oko Stoliva. Riječ je kostanj, kako tvrdi romanist Orsat Ligorio, stari latinizam koji je u praslavenski ušao još pri doseobi Slavena na dunavskome limesu. Današnja standardnojezična riječ kesten potekla je iz turskoga te je u hrvatske govore, po navodima Petra Skoka, očekivano ušla znatno poslije, u XVI. stoljeću. Dakle, u imenu se Kostanjica čuva velika jezična starina iz razdoblja neposredno prije doseobe Hrvata na Jadran. Listajući Butorčeva djela, naiđosmo i na podatak da se kostanjici u Stolivu spominju barem od 1440., pa je stolivska Kostanjada utemeljena na znatno starijoj tradiciji.

Našu kratku šetnju kostanjicima završavamo i osobnim podatkom. Naime, nebokeljski muški član ovoga autorskog trojca naišao je na podatak da se 13. veljače 1622. među predstavnicima peraških

kazada spominje Niko Vidović, njegov prezimenjak. Ovo mu je već treće bokeljsko mjesto (uz Gornju Lastvu i Risan) u kojemu je pronašao svoje prezimenjake, a budući da je po majci Bračanin, nije mu strano da jednu kozu tri sela muzu i da se pritom njihovi stanovnici hvale kako je dobro hrane. Time je nepobitno utvrdio za koje će se mjesto vezati.

Bilafer, Branimir; Perić Gavrančić, Sanja; **Vidović, Domagoj**. 2024. Bokeljski onomastički triptih. *Hrvatski jezik* 11/3. 16–19.

<https://hrcak.srce.hr/file/468553>

DOMAGOJ VIDOVIĆ

HRVATSKI JEZIK U CRNOJ GORI⁴⁵⁰

Tri grane Hrvata u Crnoj Gori

Prošle je godine obilježeno dvadeset godina Hrvatske nastave u Crnoj Gori, državi čije primorske dijelove i danas nastanjuje starosjedilačka hrvatska zajednica. Do 1571. Hrvati su bili većinom u Svebarju, do 1918. u Budvi, do 1945. u Herceg-Novome, Kotoru i Spiču (području između Budve i Bara), do 1991. u Tivtu, a i danas su većinom u nekim bokeljskim naseljima poput Donje i Gornje Lastve, Bogdašića i Strpa. Starosjedilačka se hrvatska zajednica dijeli na tri podskupine. Prvu čine bokeljski Hrvati koji svetoga Tripuna štiju od davne 809. godine, 163 godine duže nego što Dubrovčani svetkuju svetoga Vlaha. Bokelji su hrvatski odvjetak sa snažnom pomorskom tradicijom. Drugo je snažno hrvatsko središte Budva, u kojoj su Hrvati još 30-ih godina prošloga stoljeća činili gotovo 40 posto stanovništva. Budva su i susjedni Paštrovići poznati po književnicima pustolovima Tomi Medinu (1725. – 1788.) iz Kastel-Lastve (današnjega Petrovca), koji je među ostalim preveo Voltaireovu Henrijadu, i Budvaninu Stjepanu Zanoviću (1751. – 1786.), koji je postao likom u romanu Berlin Alexanderplatz (1929.) njemačkoga književnika Alfreda Döblina. Obojica su drugovali s Casanovom, koji ih spominje u Memoarima. U tome je gradu negdje između 1642. i 1647. nastala Budvanska pjesmarica, djelo koje sadržajno i po jezičnim značajkama svjedoči o povezanosti prostora od Istre do Bara. Treće je snažno hrvatsko središte Bar s okolicom ili jednom riječju Svebarje. Bar je bio snažnim katoličkim središtem. U

⁴⁵⁰ Ovaj rad napisan je u okviru projekta *Mapiranje hrvatske nacionalne manjine u europskim državama – Hrvati u Mađarskoj i Crnoj Gori* MAHRANAM-MICG), koji se provodi u sklopu temeljne djelatnosti Instituta za migracije i narodnosti (voditeljica: dr. sc. Vanda Babić Galić), a koji financira Europska unija – NextGenerationEU. Za iznesene stavove i mišljenja odgovorni su samo autori te ti stavovi ne odražavaju nužno službena stajališta Europske unije ili Europske komisije. Ni Europska unija ni Europska komisija ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

samome je gradu i njegovoj neposrednoj okolini povjesničar Savo Marković popisao sedamdesetak katoličkih zdanja. Ona su u znatnoj mjeri srušena ili oštećena tijekom dugotrajne osmanlijske okupacije koja je trajala od 1571. do 1878. Barskomu gradskom području pripada i selo Zupci, dosad jedini obrađeni hrvatski dijalektološki i onomastički hrvatski punkt u Svebarju. Iz Zubaca potječe jedini hrvatski proljećar koji je djelovao u Crnoj Gori, zagovornik hrvatske i crnogorske jezične samobitnosti Ivo Vicković (1924. – 2012.). Zbog pisama je upućenih Vlatku Pavletiću i Vladi Gotovcu u podgoričkim i beogradskim zatvorima Vicković proveo više od godinu dana. Uz Bar i Spič Svebarje obuhvaća i Šestane, uglavnom raseljeno područje u kojemu Hrvati govore i hrvatskim i albanskim jezikom te iz kojega potječe većina današnjih Arbanasa u Zadru.

Hrvati kao baštinici tisućljetne kulture

Iako udio Hrvata u Crnoj Gori već više od stotinu godina postupno opada, bokeljski su Hrvati i danas čuvari više od 60 posto kulturne baštine, a pridodamo li im Budvane i Svebarce, hrvatski udio u kulturnoj baštini crnogorske države doseže i više od 80 posto. Osim graditeljskih pothvata (primjerice, umjetnih otoka poput Gospe od Škrpjela) Hrvati su Crnoj Gori podarili vrhunska likovna djela (ovom se zgodom možemo prisjetimo umjetnina Lovre Dobričevića i Tripe Kokolje), ali i književna djela iz svih razdoblja, od srednjovjekovlja do današnjih dana, pisana isprva latinskim, pa talijanskim i hrvatskim, a u posljednjih stotinjak godina još rumunjskim, francuskim i španjolskim jezikom. Najstariji su književni tekstovi napisani latinskim jezikom nakon dolaska Hrvata na krajnji jugoistočni dio hrvatskoga narodnog prostora natpis s Andreacijeva sarkofaga u Kotoru iz IX. stoljeća te barski epitafi od kojih najstariji potječu iz IX. stoljeća. Usto, u Kotoru se, kako navodi Kruno Krstić, na latinskome jeziku povremeno poučava od XIII. stoljeća, a djelovanje je prve škole zabilježeno 1329. Kotorski misal iz XII. stoljeća najstarija je knjiga nastala na području današnje Crne Gore (u njoj su na marginama zapisana hrvatska imena ondašnjih Kotorana), a najstariji su pravni dokumenti u toj državi Kotorski, Budvanski i neušćuvani Barski statut napisani u XIV. stoljeću. Kotoranin Ludovik Paskalić autor je najopsežnijega pjesničkog

opusa pisanoga talijanskim jezikom na istočnoj jadranskoj obali, a i prva je poznata bokeljska spisateljica Ana Marija Marović (1815. – 1888.) sva svoja djela, uglavnom nabožna, također napisala na tome jeziku. U kasnijim su razdobljima hrvatski književnici iz Boke kotorske objavljivali i pjesme na francuskome i rumunjskome (Ida Verona) te španjolskome jeziku (Luka Brajnović), što nije nimalo neobično za stanovnike krajeva toliko okrenutih pomorstvu i lutalaštvu.

Hrvatsko ime u primorskim krajevima Crne Gore

O hrvatskoj prisutnosti u današnjoj Crnoj Gori svjedoče srednjovjekovne kronike poput Ljetopisa popa Dukljanina, djela napisanoga u XII. stoljeću, a očuvanoga u prijepisima iz XVII. stoljeća, u kojemu se toponim Crvena Hrvatska (Croatia rubea) spominje gotovo na svakoj stranici. Hrvatsku je, pak, redakciju navedene kronike pod naslovom Povijest kraljeva Dalmacije i Hrvatske s poviješću pustošenja Salone s hrvatskoga na latinski jezik preveo Marko Marulić nekoliko stoljeća poslije. Tijekom XIV. i XV. stoljeća hrvatsko je ime očuvano u antroponimima (u osobnim imenima Hrvoje i Hrvatini potvrđenim u Kotoru, Budvi i Paštrovićima te prezimenima Hrvatčić, Hrvatini, Hrvojević, Hrvović i Hrvačević potvrđenima od Stoliva do Spiča). Hrvatsko se ime ujedno spominje u putopisima stranaca koji su pohodili istočnojadransku obalu, pa tako Kotor i Budva, po navodu Bernarda von Breidenbacha iz Mainza u hodočasničkom putopisu *Peregrinatio in terram sanctam* (1486.), pripadaju Slavoniji, pokrajini hrvatskoga kraljevstva (Schlaounia, provincia regni Croacie), a 1519. Švicarac Ludwig Tschudi Budvu naziva zadnjim gradom hrvatskoga kraljevstva. U svibnju 1654., samo nekoliko dana nakon peraške pobjede nad Osmanlijama, hrvatske junake posjećuje hrvatski ban Petar Zrinski, Hrvate u Herceg-Novome u svibnju 1664. spominje putopisac Evlija Čelebija, a u Perastu 1697. – 1699. Hrvate od Crnogoraca i Srba jasno luči ruski diplomat Petar Andrejević Tolstoj. Povjesničarka Lovorka Čoralić razmjerno je nedavno objavila kako su pripadnici kotorskih plemićkih obitelji Buća, Gregorina i Paskvali bili časnicima konjičkih postrojba Cavalleria Croati (hrvatsko konjaništvo) u XVIII. stoljeću. Iz XVIII. stoljeća potječe i djelo

Historia della valorosa Nobile Nazione Pirustina, del Seno Rezonnico e della Dalmazia Superiore, ò sia Croatia rubea Andrije Balovića koji rodni Perast smješta u Gornju Dalmaciju ili Crvenu Hrvatsku. Talijanski diplomat Cesare Galvani, pak, u I. svesku djela Memorie storiche intorno la vita di S.A.R. Francesco IV duca di Modena iz 1846. među ostalim opisuje prijelomne trenutke iz 1813., dakle iz razdoblja uoči povratka austrijske uprave u Boku kotorsku. Iz te je knjige razvidno kako se o trošku modenskoga nadvojvode Franje IV. na brod u Perastu ukrcalo 350 Hrvata (a spese dell' Arciduca Francesco una nave in Perasto, imbarcò i 350 Croati), a spominje se i pet hrvatskih općina (comuni Croati) u okolici Kotora. U Svebarju, pak, Ivan Franjo Jukić 1852. spominje „dosta Hrvatah od Bara do Spiče“, a August Harambašić u Izletu na Cetinje (1890.) navodi kako „katolici još i danas oko Bara i u samoj Arbanaškoj ponosno vele da su Hrvati“. Zupčani su, pak, sve do oslobođenja od Osmanlija birali glavaru kojega su nazivali hrvat-bašom.

Veze bokeljskih i svebarskih hrvatskih književnika s dubrovačkima i dalmatinskim

Kad je riječ o književnosti, važno je pripomenuti kako je velika većina bokeljskih i svebarskih književnika svoju pripadnost dalmatinsko-dubrovačkomu književnom krugu očitovala u međusobnoj komunikaciji s književnicima iz srednje i južne Dalmacije (primjerice, Kotoranin Ljudevit Paskalić pisao je poslanice Hvaraninu Jeronimu Bartučeviću i Dubrovčaninu Klementu Ranjini te pohvalnicu Hanibalu Luciću, njegov sugrađanin Maro Dragović spjevao je pohvalnu pjesmu Bartolu Kašiću, Baranin Viktor Besaljić napisao je sonet posvećen Nikoli Nalješkoviću te svojevrstan predgovor prepjevu Pjesni pokornih kralja Davida Ivana Gundulića, njegov sugrađanin Antun Prokulijan u svojemu je govoru veličao Marka Marulića, a Peraštanin Vicko Vjenceslav Smeća preveo je Osmana na talijanski). S druge strane, Dubrovčani su se i Dalmatinci o Bokeljima i Svebarcima pohvalno javno izražavali držeći ih našijencima te slaveći njihovo stvaralaštvo i prirodne ljepote njihovih zavičaja (tako je Vinko Pribojević hvalio je pjesništvo Jurja Bizantija, a Korčulanin Ivan Vidalić divio se hrvatskim gradovima među kojima spominje i Kotor). Vrlo je važno

ujedno napomenuti da su samo Hrvati u Crnoj Gori baštinici izvorne romanske urbane kulture u toj državi zato što su je jedini prigrlili i očuvali. Da su romansko-hrvatska kulturna prožimanja bila obostrana, nedvojbeno potvrđuje činjenica da je velik dio bokeljskih (ali i dubrovačkih i drugih dalmatinskih) književnika romanskoga podrijetla ne samo prihvatio hrvatski jezik, nego i oblikovao hrvatske kulturne tijekove, jedinstvene na slavenskome jugu.

Hrvatska jezična politika u XVII. stoljeću

Da su Bokelji i Svebarci u XVII. stoljeću bili tvorci hrvatske jezične politike razvidno je iz dokumenata koje je iznio Stjepan Krasić u spomenutoj knjizi Počelo je u Rimu. U sklopu je katoličke obnove, naime, provincijal Bosne Hrvatske Franjo Glavinić 1621. molio kardinala Scipiona Borghesea da mu pomogne u nabavi i preradbi crkvenih knjiga na narodnome jeziku uglavnom pisanih glagoljicom (promicatelj je glagoljice još u drugoj polovici XV. stoljeća bio još jedan Bokelj, senjski i modruški biskup Nikola Modruški). U svojemu se nastojanju udružio sa senjskim biskupom Ivanom Krstiteljem Agatićem, koji mu je uputio dvojicu svećenika, Ivana Kotoranina i Matiju iz Novoga (Novoga Vinodolskog), s molbom da mu pomognu u jezičnoj prilagodbi postojećih knjiga te tiskanju novih misala i brevijara. Za tisak je bio zadužen Zbor za širenje vjere, čiji je tajnik Francesco Ingoli savjet o tome komu povjeriti nadzor nad tiskom zatražio, među ostalim, od kotorskoga biskupa Vinka Buće. Možda je i na biskupovu preporuku još jedan Bokelj uključen u priču. Naime, za tiskanje je novih crkvenih knjiga zadužen fra Franjo iz Kotora, profesor teologije u samostanu Aracoeli (samostan Svete Marije od Nebeskoga Oltara) u Rimu, u kojemu je pokopana bosanska kraljica Katarina Kosača Kotromanić. Njega je, uz naslovnoga biskupa bosanskog Ivana Tomka Mrnavića i Rafaela Levakovića, Zbor za širenje vjere, kojim je predsjedao papa Urban VIII., 9. studenoga 1626. imenovao nadzornikom za tisak. Pritom treba imati na umu kako je Boka kotorska tijekom katoličke obnove vrhu Katoličke Crkve bila iznimno zanimljiva kao područje pogodno za širenje utjecaja na pravoslavne krajeve i stvaranje Crkvene unije. U tu je svrhu 1627. određeno da se knjige osim glagoljicom tiskaju na hrvatskoj ćirilici, koja jest različita u odnosu na onu kojom su se

služili pravoslavci, ali joj je ipak sličnija nego što je glagoljica. I ova mala crtica pokazuje koliko je Boka važna za povijest hrvatskoga jezika, ali i povijest Katoličke Crkve. Tiskanje knjiga na narodnome jeziku netom nakon što su otisnuti prvi hrvatski jezični priručnici uvelike je, iako s poćekom, predodredilo smjer standardizacije hrvatskoga jezika u ćemu su ćak tri Bokelja odigrala važnu ulogu.

U drugome važnom procesu, u kojemu su sudjelovali i neki isti sudionici, među naslovnim je junacima bio jedan Svebarac. Stjepan Krasić, naime, općirno piće o razlozima zbog kojih Bartol Kašić nije otisnuo prijevod Svetoga pisma. Po Krasićevim se rijećima zamisao o prijevodu Biblije na hrvatski jezik začela u Dubrovniku. Za nju se osobito snažno zauzimaao dubrovaćki nadbiskup Toma Cellesi, koji je svoju nakanu iznio Zboru za širenje vjere. Dana 20. srpnja 1631. on je s barskim nadbiskupom Petrom Mazarekom pregledani prijevod Kašićeva Novoga zavjeta na hrvatski jezik odobrio i poslao na daljnu provjeru u Rim. Prijevod je iz Rima poslan na pregled bosanskomu biskupu Ivanu Tomku Mrnaviću, fra Rafaelu Levakoviću, isusovcu Antunu Renziju i rektoru crkve svetoga Jeronima u Rimu, Dubrovćaninu Antunu Bogdanoviću (Deodatiju). Glavnu su rijeć, što potvrćuje i Vladimir Horvat, vodila prva dvojica. Osim jezićnih prigovora, Mrnavić su se i Levaković usredotoćili na pitanje pisma smatrajući kako je Novi zavjet trebalo napisati glagoljicom ili ćirilicom, a ne latinicom. Osim Kašića osobno, njegov su prijevod od nezadovoljnika 1633. branili dubrovaćki i barski nadbiskup držeći pogubnim ako ga se ne objavi. Na njihovu je obranu Kašićeva prijevoda Mrnavić, među ostalim, odgovorio kako se dubrovaćki nadbiskup nema što miješati u jezićno pitanje jer je roćenjem Talijan i slabo govori „ilirski“ uz kampanilistićki prigovor da je prijevod „predubrovaćki“. Mrnavićevi su argumenti došli na plodno tlo, manje iz onozemaljskih, više iz ovozemaljskih razloga. Sveta je Stolica, naime, odbijanjem tiskanja Kašićeva prijevoda uštedjela poprilićnu svotu, a ostatak je hrvatskih biskupa uglavnom mudro šutio kako ih netko ne bi zamolio za pokroviteljstvo. Kašić je objavom Rituala rimskoga (1640.) i lekcionara Vanghielia i pistule (1641.), na zamolbu svećenika i redovnika Dubrovaćke nadbiskupije, ipak donekle ostvario svoj naum da Hrvati dobiju vlastiti prijevod Svetoga pisma, a 1642. dio

je hrvatskih svećenika uputio pismo papi Urbanu VIII. da promijeni svoju odluku o Kašićevu prijevodu. Djelovanje je, pak, Ivana Tomka Mrnavića, nažalost, za dvjestotinjak godina odgodilo prijevod cjelokupnoga Svetoga pisma na hrvatski. Činjenica da je barski nadbiskup prije trista godina bio jednim od najvažnijih oblikovatelja hrvatske jezične politike zorno dokazuje da je i Bar jedno od hrvatskih kulturnih središta.

Posredni dokazi o tome da su Hrvati materinski jezik u Crnoj Gori nazivali hrvatskim

Iako se u većini tekstova hrvatskih pisaca iz Boke kotorske, Budve i Svebarja ne navodi narodno ime jezika kojim pišu njihovi, na to upućuju neki posredni dokazi. U knjizi Počelo je u Rimu (2011.) Stjepan Krasić donosi podatak da slovački isusovac Teofil Kristek 1599. hrvatski jezik (*lingua Croatica*) razlikuje od srpskoga, koji naziva rašanskim (*lingua Rasciana*), i to tristotinjak godina prije objave prvih hrvatsko-srpskih razlikovnih rječnika. Za hrvatski jezik Kristek, među ostalim, tvrdi da je „majka i korijen drugih (slavenskih, op. D. V.) jezika“ te da su „neki pape dopustili da se na njemu obavlja bogoslužje“. Tomu dodaje sljedeći podatak. „Za nj se (hrvatski jezik, op. D. V.) kaže da je najrašireniji u turskim krajevima, osobito na dvorovima.“ Ta rečenica posredno pokazuje da Slovak Kristek štokavsko narječje, kojim se govorilo i govori u Boki kotorskoj, Budvi i Svebarju, smatra dijelom hrvatskoga jezika. Zasad se najstarijim poznatim stihovima zapisanim hrvatskim jezikom drže oni Mara Dragovića. Taj je Kotoranin 1617. napisao pjesničku posvetu knjizi Pjesni duhovne od pohvala Božijih Bartola Kašića u kojoj među ostalim stoji Kada s' navijestio u pjesnijeh svud glas tvoj, / Naši Dalmatini, i vas rod hrvatski / Držat će u cini pjevanja glas rajski; / Od našega mora do mora ledena / Živit od govora dika će plemena. Koliko li je samo simbolike u činjenici da se u prvim stihovima napisanim materinskim jezikom spominje hrvatsko ime i to u posveti pjesničkoj zbirci prvoga hrvatskog gramatičara?

Da su bokeljski Hrvati poistovjećivali etnonim Slaven i Hrvat (što je tipično i za dubrovačko područje i Dalmaciju) pokazuje činjenica da je Julije Balović u djelu *Pratichae schrivaneschae di me Giulio*

Ballovich Perastino iz 1693., koji sadržava i talijansko-hrvatski rječnik, talijanski etnonim Slavo prevodio s Harvat, Nadalje, knjiga se Krste Mazarovića Cvit kriposti (1712.) u Mletcima prodavala pod oznakom knjig hervatskih. K tome, Korčulanin fra Augustin Draginić Šaška (1689. – 1735.), koji je dio života proveo na Kotoru, u pjesmi Slava u smarti ili smart u slavi hrabrenoga viteza Đura Peraštanina posvećenoj Đuri Banu (druga polovica XVII. stoljeća – 1716.), pomorskomu kapetanu koji je poginuo u bitci s gusarima, više puta spominje hrvatsko ime u stihovima kao što su „mač harvatski siječe i umije odbiti tursku silu,/ a zapovjednik broda Đuro Ban Peraštanin,/ koji svoj harvatskoj zemlji nosi slavu“. Kad Ban sokoli Peraštane pred boj pripominje kako „pleme naše“ potječe „od harvatske stare ruke“. Snažni su bili odjeci hrvatskoga narodnog preporoda u Boki kotorskoj potaknutoga posjetom bana Josipa Jelačića u tom kraju. Tijekom XX. stoljeća kotorski je biskup Frano Uccellini Tice (1910.) prvi preveo cjelokupnu Danteovu Božansku komediju na hrvatski jezik, a Bokelji su iznjedrili trojicu hrvatskih književnih velika Franu Alfirevića, Vjenceslava Čížeka i Viktora Vidu.

Prvi je, pak, poznati tekst napisan hrvatskim jezikom u Svebarju kratko pismo generalnoga vikara Barske nadbiskupije Petra Samuelija od 26. rujna 1629., koje, iako pisano po dubrovačku, sadržava i neke mjesne barske značajke, o čemu piše vrsni crnogorski povjesničar Savo Marković. Spomenici su hrvatskoga jezika ujedno dokumenti iz pismohrane zubačke obitelji Vicković iz XIX. stoljeća te pisma Stijepe Obradovića iz Spiča iz 1828. i 1833. napisana dubrovačko-dalmatinskim slovopisom. Iako neki autori ta pisma drže spomenikom crnogorskoga jezika, tu pretpostavku opovrgava činjenica da pošiljatelj na više mjesta upozorava na opasnost od crnogorskih upada u Spič koji bi mogli ugroziti njegovu imovinu (samo na veliche muchesmo od Zarnogorazach). Usto, o nekim je razlikama u govorima svebarskih katolika, muslimana i pravoslavaca u studiji Mrkovićki dijalekt (1969.) pisao dijalektolog Luka Vujović.

Glotonim hrvatski potvrđen u Crnoj Gori

Uz gore navedene posredne dokaze nedavno je, zahvaljujući suradnji ekipe s kanala Dalmatinska povijest na YouTubeu (Damira Šerke, Viktora Matića i Petra Alujevića), predsjednika Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore Zvonimira Dekovića, ravnatelja Istorijškoga arhiva u Kotoru Joška Katelana, Ivana Botice iz Staroslavenskoga instituta i moje malenkosti, utvrđeno kako je 1740. u Kotoru službovao dragoman (tumač) za hrvatski jezik Antun Paskvalović, čime je i u Boki kotorskoj izravno potvrđen glotonim (ime jezika) hrvatski. Pitanje je samo trenutka kad će se pronaći i neka starija potvrda. Također treba napomenuti i kako se lode svetome Tripunu od 1871. izriču na hrvatskome te da je hrvatski jezik bio jezikom komunikacije i administracije Bokeljske mornarice 1913. – 1934.

Suvremena jezična istraživanja i statut hrvatskoga jezika u Crnoj Gori

Dijalektološka su i onomastička terenska istraživanja hrvatskih bokeljskih, budvanskih i svebarskih govora otpočela koncem XIX. stoljeća. Isprva su ih provodila najuglednija imena hrvatskoga jezikoslovlja poput Ivana Broza i Petra Skoka, a prvu je studiju jednoga bokeljskog govora napisao domaći čovjek, Peraštanin Tomo Brajković. Nakon promjene političkih okolnosti 1945. jezikoslovci iz Hrvatske više od 60 godina nisu provodili terenska istraživanja u primorskim dijelovima Crne Gore te nije napisana nijedna studija o nekome hrvatskom govoru na tome području. Stanje su na terenu ipak bilježile domaće hrvatske snage. Toponomastičku su građu tako tijekom 70-ih i 80-ih godina prošloga stoljeća prikupljali Cjelimir Stanić i Antun Tomić, a bokeljsku je antroponimiju u iznimno vrijednoj studiji Antroponimija Boke kotorska obradila Gracijela Čulić 1996. Prvi je jezikoslovni rad s jezičnom građom prikupljen terenskim istraživanjem nakon Petra Skoka od jezikoslovaca iz Hrvatske sastavila 2011. Sanja Vulić dijalektološki obradivši govor Gornje Lastve. Od 1945. do 2007. hrvatski je jezik, prvi pisani jezik i prvi jezik književnosti u Crnoj Gori, u službenoj uporabi ostao tek u okviru upravnih jedinica Katoličke Crkve (Kotorske biskupije i Barske nadbiskupije), a u službenu je uporabu vraćen donošenjem Ustava Crne Gore iz 2007., u čijemu 13. članku stoji: „Službeni jezik

u Crnoj Gori je crnogorski jezik. Ćirilično i latinično pismo su ravnopravni. U službenoj upotrebi su i srpski, bosanski, albanski i hrvatski jezik.” Uz hrvatsku nastavu, koja se održava u Kotoru i Tivtu, Hrvati u Crnoj Gori danas imaju svoje nacionalno vijeće, glasila, udruge, radijsku postaju, pa čak i političku stranku koja ima svojega zastupnika u crnogorskoj skupštini. Upravo je izgradnja institucija za koju su se izborili sami Hrvati u suradnji s Republikom Hrvatskom kao matičnom domovinom omogućila sve češća i kvalitetnija terenska jezična istraživanja, iako je broj i udio Hrvata u Crnoj Gori u opadanju i iako političke okolnosti nisu nimalo jednostavne.

Hrvatski jezik, br. 12/1, 2025.

Vidović, Domagoj. 2025. Hrvatski jezik u Crnoj Gori. *Hrvatski jezik* 12/1. 1–7.

<https://hrcak.srce.hr/file/477294>

AKADEMIK JOSIP PEČARIĆ – ŽIVOTOPIS

Akademik Josip Pečarić rođen je 2. rujna 1948. godine u Kotoru. Tamo je završio osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje, a 1972. diplomirao na Elektrotehničkom fakultetu u Beogradu s radom iz područja nuklearne fizike. Na istom fakultetu je i magistrirao 1975. godine, a 1982. obranio doktorsku disertaciju iz područja matematike s naslovom Jensenove i srodne nejednakosti.

Nakon završenog studija radio je u Geomagnetskom institutu u Grocki te od 1977. kao asistent fizike na Građevinskom fakultetu u Beogradu. Godine 1987. se s obitelji preselio u Zagreb te zaposlio na Tekstilno-tehnološkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu kao izvanredni profesor matematike. Od 1990. radi kao redoviti profesor na istom fakultetu, od 1996. kao redoviti profesor u trajnom zvanju. Umirovljen je 2018. Do početka agresije Rusije na Ukrajinu bio je istraživač Matematičkog instituta Sveučilišta RUDN u Moskvi (Rusija).

Od 2000. godine je redoviti član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, od 2016. inostrani je član Dukljanske akademije nauka i umjetnosti

Za doprinos u znanosti je 1996. godine dobio Državnu nagradu za znanost (prirodne znanosti), te je 1999. odlikovan ordenom Reda Danice hrvatske s likom Ruđera Boškovića.

Akademik Josip Pečarić je jedan od vodećih svjetskih stručnjaka u području matematičkih nejednakosti. Jedan je od najproduktivnijih svjetskih matematičara s više od 1300 objavljenih ili prihvaćenih za

tisak radova u matematičkim časopisima. Također je i najcitiraniji hrvatski matematičar, a ima preko 230 suradnika iz zemlje i svijeta (na svjetskim bazama ima:

Google Scholar: publikacija 1716, citata: 25658, H-index: 56;

MathSciNet: publikacija: 1.388, citata: 7.392, H-index: 29;

Scopus: publikacija: 848, citata: 8672, H-index: 40;

WoS: publikacija: 847, citata: 7641, H-index: 36.

Prema istraživanjima sa Sveučilišta Stanford u Kaliforniji (SAD) Pečarić je po broju objavljenih radova na 2434. mjestu njihove liste za cijelu karijeru od 204644 svjetskih znanstvenika, a prvi iz RH je 8046. Na njihovoj listi za 2022. godinu koja ima 210199 znanstvenika Pečarić je po broju objavljenih radova na 2331. mjestu, a prvi iz RH je 9412.

Osim velikog broja članaka u međunarodnim matematičkim časopisima, autor je ili koautor 40 monografija. O jednoj monografiji je u poznatom časopisu Amer. Math. Monthly, July-August 1991, poznati matematičar D. Pedoe objavio cijeli članak, a izdavačka kuća Element pokrenula je seriju „Monographs in inequalities“ u kojoj je do sada tiskano 22 monografija.

Osnivač je seminara Matematičke nejednakosti i primjene na Matematičkom odjelu Prirodoslovno-matematičkog fakulteta, Sveučilišta u Zagrebu, i s tog je seminara do sada izašlo preko četrdeset doktora matematičkih znanosti. Danas ovaj seminar također ima i svoj dio na Sveučilištu u Splitu. Niz godina gostovao je na Abdus Salam school of mathematical sciences in Lahore pa i u Pakistanu ima niz svojih učenika koji rade po tamošnjim sveučilištima. Akademik Pečarić ima preko 230 suradnika iz cijeloga svijeta.

Prvi hrvatski matematički časopis koji je uvršten na svjetske liste najboljih znanstvenih časopisa bio je Pečarićev časopis *Mathematical inequalities and Applications* (MIA). Taj časopis je bio i na Q1, a sada je na Q2 listi, kao jedan od dva hrvatska znanstvena časopisa koji su na toj listi Q2 časopisi. Drugi Pečarićev časopis *Journal of Mathematical inequalities* (JMI) je na Q1 listi kao jedan od dva hrvatska znanstvena časopisa na toj listi koji su Q1 časopisi. Ono što je još impozantnije JMI je top 5% matematičkih

časopisa, tj. 15. od 329 matematičkih časopisa koji se tiskaju u svijetu a imaju impact faktor. Pokrenuo je i časopis „Fractional Differential Calculus“ koji je na Scopus listi.

Krajem godine je zatražio da se njegovo ime izbriše iz uredništava tih časopisa:

J. Pečarić, „Pomozi sirotu na svoju sramotu! / Više to nisu moji časopisi” dragovoljac.com, 2024.:

<https://www.dragovoljac.com/images/minifp/visetonisumojicasopisi.pdf>

Glavni urednik je i novog časopisa „Pakistan Journal of Mathematical Sciences“.

Osim toga, član je uredništava ili recenzent brojnih međunarodnih časopisa. Kao pozvani ili plenarni predavač akademik Josip Pečarić je održao mnoga predavanja na međunarodnim konferencijama, a povodom njegovog 60-og rođendana je 2008. godine u Trogiru održana međunarodna konferencija „Mathematical Inequalities and Applications 2008“. Tu konferenciju su slijedile:

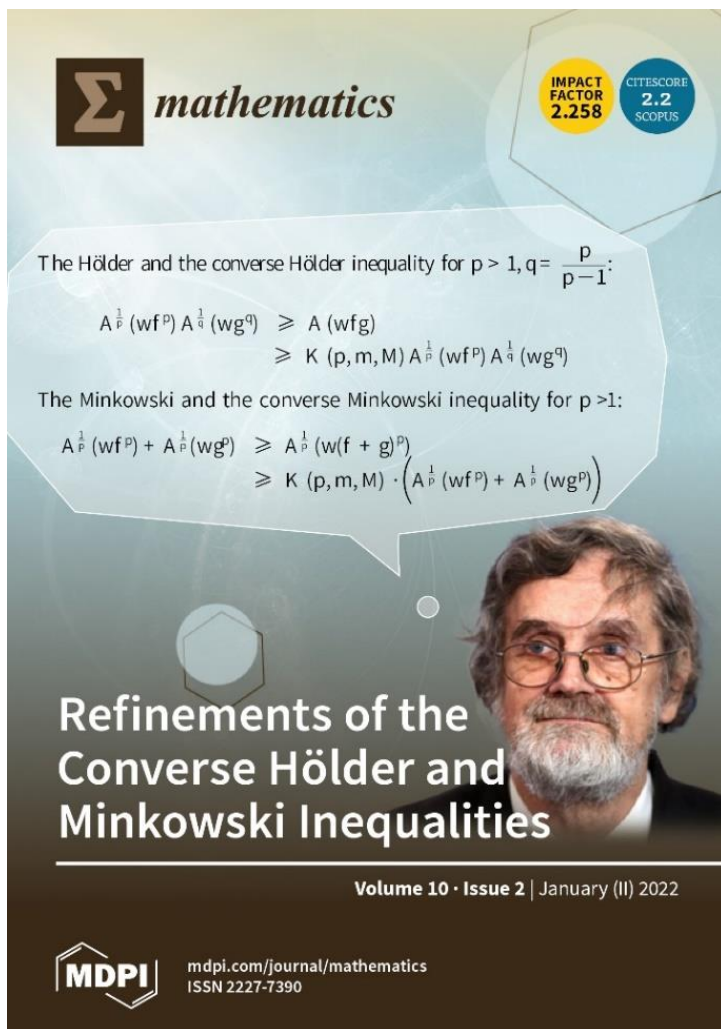
Mathematical Inequalities and Applications 2010, Lahore, Pakistan, March 7-13, 2010., Pakistan

Mathematical inequalities and nonlinear functional analysis with applications, July 25-29, 2012, Jinju, South Korea.

U lipnju 2014. godine (22.-26. lipnja) u Trogiru se pod pokroviteljstvom Razreda za matematičke, fizičke i kemijske znanosti HAZU održala konferencija pod nazivom „Mathematical Inequalities and Applications 2014 – One thousand papers conference“ u čast akademika Josipa Pečarića povodom objavljivanja više od 1000 znanstvenih matematičkih radova,

Slijedeće godine je održana konferencija Mathematical Inequalities and Applications 2015, 11-15 November, Mostar, BiH

Tri godine kasnije je u Zagrebu održana međunarodna konferencija MIA 2018 povodom njegovog 70-og rođendana.

Cover Story

Article: Refinements of the Converse Hölder and Minkowski Inequalities

Josip Pečarić, Jurica Perić and Sanja Varošanec

Mathematics 2022, 10(2), 202; doi:10.3390/math10020202

<https://www.mdpi.com/2227-7390/10/2>

Mathematics | January-2 2022 - Browse Articles

Zbog njegovih zasluga u matematici, akademiku Pečariću je posvećen jedan broj časopisa „Banach Journal of Mathematical Analysis“, Vol. 2, No.2 (2008). Riječ je o međunarodnom znanstvenom časopisu koji je na SCIE i CC listi, a u tom posebnom broju članke su objavili i posvetili ih akademiku Pečariću mnogobrojni svjetski matematičari. Intervju koji je tamo objavljen (str. 163-170) objavljen je i na kineskom u časopisu Mathematics 3 (2012), 245-249. Nekim Pečarićevim istraživanjima (inače citiranih i u časopisu “Nature”, a s P.T. Landsbergom objavio je članak u časopisu Phys. Rev., A35 (1987), 4397–4403.) posvećen je i članak "Accentuate the negative", Math. Bohem. 134 (2009), no. 4, 427-446. kojeg je napisao Peter Bullen, profesor emeritus sa Sveučilišta u Vancouveru.

Nedavno je tiskana knjiga Matice Hrvatske PRIJELOMNA VREMENA / Hrvatske zemlje nakon 1918, u kojoj postoji i poglavlje o znanosti. Tako na str. 413. piše: *Djelovali u inozemstvu ili u Hrvatskoj, neki od hrvatskih znanstvenika su tijekom 20. stoljeća dali važan doprinos svjetskoj znanosti, prvenstveno nobelovci Lavoslav Ružička i Vladimir Prelog (kemija). Značajan ugled stekli su i fizičar Ivan Supek (električna vodljivost materijala na niskim temperaturama), matematičari Vilim (William) Feller (teorija vjerojatnosti) i Josip Pečarić (teorija nejednakosti), molekularni biolozi Miroslav Radman i Ivan Đikić, fizičari Davor Pavuna (supraprovodljivost i nano-inženjering) i Marin Soljačić (bežični prijenos energije i nano-fotonika) i mnogi drugi.*“

Akademik Pečarić poznat je i po svom publicističkom radu. Ovo mu je (225?), publicistička knjiga.

27. 5. 2025.